

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

SUSKUNLUK SARMALI BAĞLAMINDA TİYATRO
METİNLERİNDE “SUSMA EYLEMİ”

DOKTORA TEZİ

BİRGÜL YEŞİLOĞLU GÜLER

12 11 58 101

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Selahattin YILDIZ

İstanbul, Temmuz 2016

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

SUSKUNLUK SARMALI BAĞLAMINDA TİYATRO
METİNLERİNDE “SUSMA EYLEMİ”

DOKTORA TEZİ

BİRGÜL YEŞİLOĞLU GÜLER

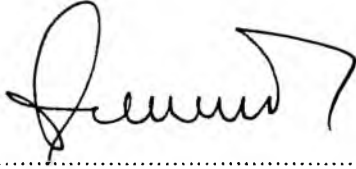
12 11 58 101

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Selahattin YILDIZ

İstanbul, Temmuz 2016

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne.

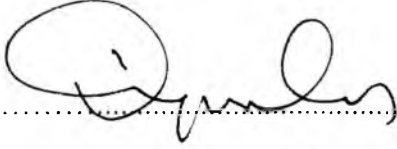
20.07.2016 tarihinde tezinin savunmasını yapan Birgül YEŞİLOĞLU GÜLER'e ait "Suskunluk Sarmalı Ekseninde Tiyatro Metinlerinde Susma Eylemi" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora Programında Doktora Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğu** İle Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Selahattin YILDIZ
(Başkan)Danışman

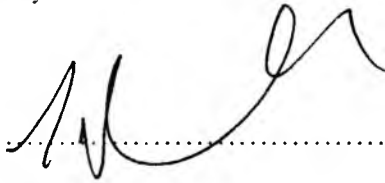
Doç. Dr. Mine DEMİR TAŞ
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Özge UĞURLU
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Ayla KAPAN EZİCİ
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÖZTAHTALI
Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

“Suskunluk Sarmalı Ekseninde Tiyatro Oyun Metinlerinde Susma Eylemi” başlıklı söz konusu bu çalışmada; suskunluk sarmalı kuramı bağlamında seçilmiş beş oyun yazarının beş dramatik metni göstergebilimsel ve dramaturjik yöntemle incelenerek tiyatro sanatı ve suskunluk sarmalı kuramı arasındaki özdeşliğin hangi noktalarda olduğu sorusunun yanıtı aranmaktadır.

İletişim ve tiyatro gibi iki önemli sanat ve bilim dalını kapsayan bu çalışmada; tez konusu iki basamaklı bir düzlemde ele alınmaya çalışılmıştır. İlk düzlem, suskunluk sarmalı kuramının ele alındığı ve değerlendirildiği bilgilendirme bölümü olarak belirlenmiştir. Bu bölümde karşılaşılan ana problemin, suskunluk sarmalı kuramı üzerine yüksek lisans ve (ya) doktora tez çalışmasının bulunmaması olduğunu söylemek mümkündür. YÖK tez arşivinde ulaşılan sınırlı sayıdaki birkaç çalışmada ise kuramın sadece alt başlıklar altında ele alındığı gözlenmiştir. Bu nedenle birinci bölüme ait kullanılan kaynakların Neumann’ın Kamuoyu ‘Suskunluk Sarmalının Keşfi’ adlı yapıtı etrafında şekillendiğini söylemek mümkün olacaktır. Kaynak olarak kullanılan yazılı değerlerin; kuramının doğuşu, gelişimi ve işleyişiyle ilgili kitap ve makaleler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu yönleyle birinci bölümün ana yörüngesini Neumann’ın ‘Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi’ kitabı ekseninde belirlenen, kuramının hiçlikten varlığa doğru gelişimini ele alan kaynaklar doğrultusunda biçimlendiğini söylemek doğru olacaktır. Bu noktada birinci bölümdeki öncül amacın; suskunluk sarmalı kuramının ortaya çıkış koşullarını, gelişimini, ilkelerini ortaya koymak üzere derlendiğini ve ikinci bölümde gerçekleştirilmesi planlanan uygulamalara sağlam bir zemin hazırlamak olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

İkinci bölümde kuram kapsamında öne çıkan bilgiler doğrultusunda şekillenen ‘sert çekirdek’ tanımlaması ölçüt alınarak, tiyatro tarihi boyunca etkili olmuş, yerli ve yabancı oyun yazarı ve oyunları arasında dramaturjik taramalar yapılmıştır. Bu taramalar sonucunda, kurama ait bazı kavramsal tanımları uygulamalı göstermek, sert çekirdek olgusuna ait kriterleri oyun yazarları üzerinde araştırıp bulmak ve dramatik metinler üzerinden göstergebilimsel bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bu çözümler ışığında çok sayıda oyun yazarının ‘sert çekirdek’ olup olmadıkları tartışılıp, değerlendirilmiş ve sonuç olarak; Sophokles, Athol Fugard, Arthur Miller, Güngör Dilmen ve Murathan Mungan olmak üzere beş oyun yazarının model olarak seçilmesine karar verilmiştir. Yine bu yazarların Antigone, Ada, Cadı Kazanı, Midas’ın Kulakları ve Taziye adlı oyunları örnek dramatik metinler olarak seçilmiştir. Daha sonra tez çalışması kapsamında kabul gören bu beş dramatik metin, dramaturjik ve göstergebilimsel bir yönelişle kuram bağlamında çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bu noktada belirtmek isterim ki elinizde tuttuğunuz bu çalışma; özde bir babanın evladına bıraktığı ilk, tek ve son vasiyetidir! Bu nedenle öncelikle bu tezin gerçek sahibi olan ve doktora süreci içinde bilinmez bir sonsuzluğa uğurladığım canım babam Ali Yeşiloğlu’na tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu tezin oluşması sırasında bana ve akademik yaşantıma katkıda bulunan isimlere teşekkür etmek isterim. Birlikte çalışma onuruna eriştiğim, cesaret verici tavrı ve bilgeliğiyle kendisinden çok şey öğrendiğim tez danışmanım Prof. Dr. Selahattin Yıldız’a teşekkür ediyorum. Tıkandığım her anımda sabrıyla yanımda olan Yrd. Doç. Dr. Ayla Kapan Ezici’ye, güler yüzü ve çözüm odaklı kişiliğiyle motivasyonumu artıran Yrd. Doç. Dr. Özge Uğurlu’ya da teşekkür ediyorum. Dört yıl süren bu süreçte varlıklarıyla beni güçlendiren, umudumu ayakta tutan dostlarımı

da anmak isterim; Prof. Dr. Selda Kulluk Yerdelen'e, Doç. Dr. Sema Ay'a, Doç. Dr. Elif Karakurt Tosun'a, Öğr. Gör. Dr. Hilal Yıldırım Keser'e, Oya Öztanıl'a, Meral Karamuk'a teşekkür ediyorum. Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Şinasi İşler'e ve akademik hayatımın koruyucu meleği Yrd. Doç. Dr. İbrahim Öztahtalı'ya minnettarım... Ayrıca annem Meryem Yeşiloğlu'na ve mesleki yaşamımda beni her zaman yüreklendiren ağabeyim Özbey Yeşiloğlu'na da teşekkür ediyorum.

Ve tabi ne yazıya, ne de söze sığdıramayacağımı bildiğim biricik kızım Hazan Yazgı Güler'e ve eşim Murat Güler'e desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Şükür olsun...

ÖZET

Bu çalışmada -günümüz dünyasının en yeni sanat dallarından biri olarak kabul edilen iletişim sanatı ile insanlık tarihinin en eski sanatlarından olan tiyatro sanatının ortak penceresinden suskunluk sarmalı kuramına farklı bir yöntem ve yönelişle bakılması planlanmıştır. Bu amaçla, izlenecek yol haritası ve rota belirleme stratejisi iki ana başlık altında toplanmıştır.

Birinci bölümde, suskunluk sarmalına ait kuramsal bilgilerin tamamı verilmeye çalışılmış, kuram tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, 'sert çekirdek' oyun yazarı oldukları belirlenen Sophokles, Athol Fugard, Arthur Miller, Güngör Dilmen ve Murathan Mungan'ın, sırasıyla Antigone, Ada, Cadı Kazanı, Midas'ın Kulakları ve Taziye adlı metinleri model oyun olarak seçilmiş ve tiyatro sanatının suskunluk sarmalı kuramı karşısındaki konum ve duruşu incelenmeye çalışılmıştır.

Söz konusu bu beş dramatik metnin incelenmesinde, makro ve mikro düzeyde olmak üzere iki boyutlu bir çözümleme yöntem önerisi oluşturulmuştur. Makro çözümleme stratejisinde göstergebilimsel yöntem, mikro çözümleme stratejisinde ise dramaturjik oyun inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler; Suskunluk Sarmalı, tiyatro, dramatik metin, dramaturji, göstergebilim.

ABSTRACT

In this study, it is planned to look in a different way and approach to the Spiral of Silence Theory with the common perspective of communication art, which is accepted as one of the newest art branch in today's world, and drama, which is one of the oldest art branch of the history of humanity. With this purpose, the route map that is going to be followed and setting course strategy are collected under two main titles.

In the first part of the work, all of the information about Spiral of Silence Theory was given, and the theory was endeavored to be explained by its all dimensions.

In the second part, the texts called *Antigone*, *Ada*, *Cadı Kazanı*, *Midas'ın Kulakları* ve *Taziye* belonging to respectively Sophokles, Athol Fugard, Arthur Miller, Güngör Dilmen and Murathan Mungan's who are identified as 'hardcore writers', were chosen as model game, and the position and standing of drama against Spiral of Silence Theory were endeavored to be reviewed.

In the reviewing of these five dramatic texts, a two - dimensional analysis way proposal at a macro and micro level was created.

While it was used semiological method in the macro analysis strategy, Dramaturgic game reviewing method was used in the micro analysis strategy

Keywords; Spiral of Silence Theory, theatre, dramatic text, dramaturgy, semeiology,

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Giriş.....	1
I. Bölüm.....	11
1. Bilinen Bir Bilinmeyene Doğru: Suskunluk Sarmalı Kuramı	11
1.1. Hipotezin Ayak Sesleri /Ve (Ya) Oluşumu/.....	11
1.2. Hipotez.....	13
1.2.1. Toplum: Bir Tehdit Unsuru Mu? Yoksa Bir Hizmet Unsuru Mu?.....	14
1.2.2. En Büyük Kâbus: Dışlanma Korkusu	21
1.2.3. Çemberin Dışında Kalmamak İçin Birinci Adım: Gözlem.....	25
1.2.4. İkinci Adım: Davranışlarını Örtüştür	27
1.2.5. Dört Varsayımdan Çıkarımlar Yapmak	30
1.3. Bir Zorunluluk: Hipotezlerin Kanıtlanması ve Kuramın Tanımı	31
1.3.1. Bir Tehdit Unsuru Olarak Toplum ve Çevreden Dışlanma Korkusu.....	31
1.3.1.1. Sosyal Normların Etkililiği.....	32
1.3.1.2. Gruba Uyuma.....	34
1.3.1.3. Sosyal İtaat Etme.....	36
1.3.1.4. En Zor Karar: Topluma Uyum Sağlama Mı, Yoksa Dışlanma Korkusu Mu?.....	38
1.3.1.5. Nedir Dışlanma Korkusu Denen Yaptırım?.....	42
1.3.2. Bireyin Davranış Kaynağı; Özgünlük Mü Benzerlik Mi?.....	47
1.3.3. Kuramın Tanımı	55

2. Kurama Ait Önemli Kavramlar, Hatırlatmalar	56
2. 1. İnsana Ait Bireysel ve Toplumsal Doğa.....	56
2. 2. Kamu ve Oy.....	63
2. 3. Toplumsal Baskı ve Kamuoyu.....	73
2. 3. 1. Toplumsal Baskı.....	74
2. 3. 2. Kamuoyu Kavramına Yönelik Tarihsel Yolculuk.....	79
2. 3. 3. Kamuoyu.....	83
2.4. Birey ve İktidar İlişkisi.....	93
2.5. Klasik Metinlerde Kamuoyu Ekseninden Suskunluk Sarmalına Genel Bakış	108
2.7. Kamuoyunun Gücü.....	116
3. Suskunluk Sarmalına Hizmet Eden Silahlar.....	122
3.1. Kitle Psikolojisi	122
3.2. Moda.....	132
3.3. Kuram Bağlamında Medya	137
3.3.1. Kültür Üretmesi Yönüyle Medya.....	143
3.3.2. Medyanın Ekonomi Politikası.....	156
3.3.2.1. Mülkiyet Yoğunlaşması ve Tekelleşme.....	158
3.3.2.2. Kamu Yayıncılığı, Devlet ve Hükümet İlişkileri.....	161
3.3.2.3. Reklam Verenlere Bağımlılık.....	162
3.3.2.4. Mülkiyet Sahibine Bağlı Yönetimsel Sorunlar.....	164
3.3.2.5. Haber ve Medya.....	165
3.3.2.6. İdeoloji ve Medya.....	177
3.3.2.7. Medya ve Demokrasi.....	181
3.4. Bilişsel Çelişki.....	193

3.5. Propaganda.....	196
4. Korku ve Susma.....	202
5. Birinci Bölüm Değerlendirmesi	214
II. BÖLÜM.....	219
1. ‘Suskunluk Sarmalı’ Ekseninde Dramatik Metin Seçimine Yönelik Ayıklama Stratejisi.....	219
2. Göstergibilim	227
3. Yöntem: Yazınsal Metnin İçerik Biçim Çözümlemesi ve Göstergibilimsel Anlamlama.....	236
4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Antigone Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi.....	261
4.1. Biçime Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	261
4.1.1. Oyun Adı.....	261
4.1.2. Yazar, Çevirmen.....	261
4.1.3. Mekân.....	261
4.1.4. Zaman.....	261
4.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	261
4.2.1. Hayatı.....	261
4.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı.....	266
4.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Sophokles.....	269
4.3. Öze Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	273
4.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri	273
4.3.2. Aksiyon Planı.....	278
4.3.3. Konu.....	279

4.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Gösterebilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi.....	281
4.4.1. Yüzey Yapı: Cesaretle Korku Arasında Var Olmak: Antigone	281
4.4.2. Derin Yapı: Adalet(sizlik) Ekseninden Bir Yazgı Öyküsü...287	
4.4.2.1. Gösterebilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller.....	288
4.4.2.2. Göstergeler	288
4.4.2.2.1. Gösterge 1	288
4.4.2.2.2. Gösterge 2.....	292
4.4.2.2.3. Gösterge 3.....	294
4.4.2.2.4. Gösterge 4.....	297
4.4.2.2.5. Gösterge 5.....	300
5. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Ada Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi.....	302
5.1. Biçime Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi.....	302
5.1.1. Oyunun Adı.....	302
5.1.2. Yazar, Çevirmen.....	302
5.1.3. Mekân.....	302
5.1.4. Zaman.....	302
5.2. Yazara Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi.....	304
5.2.1. Hayatı.....	304
5.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı.....	305
5.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Athol Fugard.....	307
5.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi.....	311

5.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri	311
5.3.2. Aksiyon Planı.....	316
5.3.3. Konu.....	317
5.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergebilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi.....	320
5.4.1. Yüzey Yapı:Anlatı Düzeyi: Özgürlüğe Gebe Bir Düş.....	320
5.4.2. Derin yapı: Esaretten Cesarete: Bir Mahkûmdan, Bir Tragedya Kahramanına Dönüşmek.....	327
5.4.2.1. Göstergebilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller.....	327
5.4.2.2. Göstergeler	328
5.4.2.2.1. Gösterge 1.....	328
5.4.2.2.2. Gösterge 2.....	330
5.4.2.2.3. Gösterge 3.....	331
5.4.2.2.4. Gösterge 4.....	334
5.4.2.2.5. Gösterge 5.....	336
5.4.2.2.6. Gösterge 6.....	337
5.4.2.2.7. Gösterge 7.....	339
5.4.2.2.8. Gösterge 8.....	342
5.4.2.2.9. Gösterge 9.....	344
5.4.2.2.10. Gösterge 10.....	346
6. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Midas'ın Kulakları Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi.....	349
6.1. Biçime yönelik Dramaturgi çözümleme stratejisi.....	349
6.1.1. Oyunun Adı.....	349

6.1.2. Yazar.....	349
6.1.3. Mekân.....	349
6.1.4. Zaman.....	349
6.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	350
6.2.1. Hayatı.....	350
6.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı.....	352
6.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Güngör Dilmen	355
6.3. Öze Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	358
6.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri.....	358
6.3.2. Aksiyon Planı.....	362
6.3.3. Konu.....	363
6.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi.....	368
6.4.1. Yüzey Yapı: Anlatı Düzeyi: İki Tanrı Arasında Kalmak.....	368
6.4.2. Derin Yapı: Görünenden Görünmeye, Yüzeyden Anlama: Dile Gelen Sazlıklar.....	373
6.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller.....	373
6.4.2.2. Göstergeler	373
6.4.2.2.1. Gösterge 1.....	373
6.4.2.2.2. Gösterge 2.....	376
6.4.2.2.3. Gösterge 3.....	379
6.4.2.2.4. Gösterge 4.....	382
6.4.2.2.5. Gösterge 5.....	384
6.4.2.2.6. Gösterge 6.....	385

6.4.2.2.7. Gösterge 7.....	388
7. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Cadı Kazanı Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi.....	391
7.1. Biçime yönelik Dramaturgi çözümleme stratejisi.....	391
7.1.1. Oyunun Adı.....	391
7.1.2. Yazar, Çevirmen.....	391
7.1.3. Mekân.....	391
7.1.4. Zaman.....	391
7.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	392
7.2.1. Hayatı.....	392
7.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı.....	394
7.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Arthur Miller	396
7.3. Öze Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi.....	402
7.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri	402
7.3.2. Aksiyon Planı.....	406
7.3.3. Konu.....	406
7.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi.....	409
7.4.1. Yüzeysel Yapı: Anlatı Düzeyi: Bir Kurgunun Gerçeğe Dönüşmesi	409
7.4.2. Derin Yapı: Bir Darağacı Gölgesinde Erdemden Erdemsizliğe	411
7.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller.....	411
7.4.2.2. Göstergeler	412

7.4.2.2.1. Gösterge 1.....	412
7.4.2.2.2. Gösterge 2.....	415
7.4.2.2.3. Gösterge 3.....	419
7.4.2.2.4. Gösterge 4.....	422
8. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Taziye Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi.....	425
8.1. Biçime yönelik Dramaturji çözümleme stratejisi.....	425
8.1.1. Oyunun Adı.....	425
8.1.2. Yazar.....	425
8.1.3. Mekân.....	425
8.1.4. Zaman.....	426
8.2. Yazara Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi.....	426
8.2.1. Hayatı.....	426
8.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı.....	430
8.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Murathan Mungan	434
8.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi.....	438
8.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri	438
8.3.2. Aksiyon Planı.....	448
8.3.3. Konu.....	449
8.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi.....	450
8.4.1. Yüzey Yapı: Anlatı Düzeyi:	450
8.4.2. Derin Yapı:	455
8.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller.....	462

8.4.2.2. Göstergeler	462
8.4.2.2.1. Gösterge 1	462
8.4.2.2.2. Gösterge 2	465
8.4.2.2.3. Gösterge 3	470
9. 9. İkinci Bölüm Değerlendirmesi	473
Kaynaklar	494
Özgeçmiş	516

Tablolar Listesi

Tablo.1 Antigone Tragedyasında Suskunluk Sarmalı Ekseninde Oyun Kişilerinin Dağılımı

Tablo. 2 Antigone Karakterinin Kişileştirme Tablosu

Tablo. 3 Kreon Karakterinin Kişileştirme Tablosu

Tablo. 4 Antigone Tragedyası kişileştirmelerinin Devinim ve Dönüşüme Göre Konumlandırılması Tablosu

Tablo. 5 Antigone ve Kreon Dengelemesi

Tablo. 6 Haimon'un Yönelişinde Öznenin Kiplikleri Tablosu

Tablo. 7 Antigone'ya Ait İstek Kipi Eyleyenler Tablosu

Tablo. 8 John Karakterinin Kişileştirme Tablosu

Tablo. 9 Winston Karakterinin Kişileştirme Tablosu

Tablo. 10 Winston Karakterinin Eylemsel Yöneliş Tablosu

Tablo. 11 Tiyatro Metinlerinin Dramaturjik ve Göstergibilimsel Ortak Anlamlama Tablosu

Tablo. 12 Tiyatro Metinlerinin Göstergibilimsel Ortak Anlamlama Tablosu

Şekiller Listesi

- Şema 1. “Saussure’ün Anlam Öğeleri” (Fiske, 2014, s.128) Şeması.
- Şema 2. İdeoloji ve Metin Üretimi İlişkisi (Eagleton, 2009, s.78) Şeması.
- Şema 3. Anlam Üretim Düzeyleri Şeması. (Everaert-Desmedt, Aktaran: Kıran, 1999, s.93)
- Şema 4. Louis Hjelmslev’in Anlatım ve İçerik Düzlemleri Şeması. (Aktaran: Yücel, 1982, s.87).
- Şema. 5 Suskunluk Sarmalı Merkezinden Antigone Metni Konumlandırması
- Şema. 6 Haimon’un Yönelişinde Öznenin Kiplikleri Şeması
- Şema. 7 Antigone’nin İstek Kipi üzerinden Eyleyenler Şeması
- Şema. 8 Ada Oyununda Suskunluk Sarmalına Göre Karakterlerin Konumu
- Şema. 9 Antigone Tragedyasına Yönelik Eyleyenler Şeması
- Şema. 10 Ada Oyununa Ait Karakter Kesişme Şeması
- Şema. 11 Ada Oyununa Ait Eylemlerin Kesişme Şeması
- Şema. 12 Susma Eylemi Ekseninden Winston Karakterinin Döngüsü
- Şema. 13 Susma Eylemi Ekseninden John Karakterinin Döngüsü
- Şema 14. Midas’ın Eyleyenler Şeması.
- Şema 15. Suskunluk Sarmalı Ekseninde Özne Abigail’in İsteme Kipi Üzerine Eyleyenler Şeması
- Şema 16. Töre, Suskunluk Sarmalı ve Ölüm Döngüsü Şeması
- Şema 17. Gösterge, İdeoloji, Mitler ve Kullanıcılar Arasındaki İdeolojik İlişki Şeması (Fiske, 2014, s.295, Şema Fiske’den alınmıştır)

GİRİŞ

“Suskunluk Sarmalı Teorisi” Elisabeth Neumann tarafından her ne kadar 1964 yılından itibaren geliştirilip, kuramlaştırılmış olsa da teori -en az- insanlık tarihi kadar eski(meyen) ve güncelliğini her daim koruyan bir kamuoyu teorisi olma özelliğini taşımaktadır. Kuramın ana eksenini, sosyal izolasyon ve içinde bulunduğu gruptan dışlanma korkusu ile bireyin güçlü kamuoyuna sahip kitlesel görüşlerden farklı olan tutumlarını, inançlarını, fikirlerini ifade etmekten kaçınması ve davranışlarını baskın kanaatlere göre uydurma yolunu tercih etmesi (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s.177; Neumann,1998, s.34, 42, 62) eğilimi üzerine oturtulmuştur. Kuramın bu anlamda -biçimde birbirlerinden farklı ancak öz olarak birbirine sıkı sıkıya bağlı- birçok sosyal disiplini içinde barındırdığı görülmektedir. Bu disiplinleri; “İletişim”, “Halkla İlişkiler”, “Sosyoloji”, “Sosyopsikoloji”, “Psikoloji”, “Hukuk” ve “Siyaset Bilimi” olarak sıralamak mümkündür. Çatısı altında birden fazla sosyal bilim dalını barındıran suskunluk sarmalı kuramının işleyişi bakımından tiyatro sanatıyla olan ilişkisi tezin ana sorunsalı olarak düşünülmüştür.

Sosyal bilimler alanında yapılan her çalışma -bir araştırma sorunsalını tanımlanmaya başlandığı andan itibaren- söz konusu olan paradigmanın ve kuramsal çerçevenin içinde yolculuk yapıyor demektir. Çünkü akademik bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılan her sorun belli bir tarihsel ve kuramsal bağlam içinde, keşfedilmemiş yeni bir perspektif yaratma ve oluşturma sürecidir aslında... Araştırmanın soru ve yanıtlarına yönelik yapılan biricik yolculuk, kuramsal bir düzeyde yapıyor olsa da, uygulamayla örneklendirilmesi ve renklendirilmesi mümkündür. Bu nedenle söz konusu bu çalışmanın kuram bilgilendirilmesi ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşması uygun görülmüştür.

Tezin birinci bölümüyle yapılması planlanan kuramsal bilgilendirilmenin küçük ölçekli özeti aşağıdaki gibidir; İlkel insan yerleşik düzene geçtiği ilk anlardan bu yana varlığını sürdürebilmek için pek çok zorlu sınavdan geçmiştir. Doğaya ve zamana karşı vermiş olduğu mücadele bile “toplu yaşama” mecburiyetinin yarattığı zorluklardan daha az zarar vermiştir insanoğluna... Bireyin kişisel düşüncelerini oluştururken başkalarının ne düşündüğüne dair yüksek bir farkındalık taşıması, aslında özgürlüğünün önündeki en büyük engeldir.

Neumann’ın 1965 yılında Almanya’da parlamento seçimlerinde seçmenlerin oy niyetlerinin değişmemesine rağmen bir tarafın kesin zafer kazanacağına dair beklentinin giderek artmasını açıklamak amacıyla oluşturduğu suskunluk sarmalı kuramı (Neumann,1998, s.83) sonraları pek çok farklı disiplinleri de içine alarak genişlemiştir. Kuram bireyin toplum içindeki davranışlarını oluşturma da egemen düşüncenin (kamuoyunun) gücü ve etkisi ile bireyin toplumsal doğası üzerinde geliştirilmiştir. Bireysel düşüncenin oluşmasında çoğunluğun ne düşündüğüne dair duyulan kaygı ve korkunun yarattığı durumu suskunluk sarmalı olarak adlandırmak mümkündür. Bir başka deyişle azınlık olan bireyin kişisel düşüncesini ve davranışını, çoğunluk olan toplumun (kamuoyunun) ne düşündüğüne göre şekillendirmesi denilebilir.

Neumann’ın siyasi seçimlerde seçmen davranışını istatistiksel veriye dönüştürmek amacıyla başlayan ve toplumun bireye karşı tehditkâr olan yüzünün tartışmasına uzanan suskunluk sarmalı kuramı birey ve toplum arasındaki organik ilişkilerde pek tartışılmayan “insanın bireyselliğinin” ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Toplum belirli kuralları kapsayan ve yazılı olmayan bir sözleşme ile bireyleri bir arada tutmayı amaçladığından, bünyesine dâhil ettiği her bireye içeriği ortak değerler toplamından oluşan ve yazılı olmayan bir sözleşmeyi de

dayatmaktadır. Toplumsal değer ve kurallar dizgesinin toplumsallaşmak için bireye dayatılması nedeniyle toplumun baskıcı yapısı belirginleşirken, ait olma ve sevgi ihtiyaçları nedeniyle toplumla beraber yaşama mecburiyetinde olan duygusal insan ise kırılmağa başlamaktadır. Toplum ve birey arasındaki karşılıklı ilişkide birey doğasından kaynaklanan toplumsallaşma mecburiyetine karşın, bireyselliğinden (ruhundan) ödün verme paradoksu içene düşmektedir. Bu durumda birey doğasından uzaklaşmakta ve ruhundan farklı bir insan olma eğilime yönelmektedir. Toplumun baskıcı, kendine uydurucu, cezalandırıcı ve denetleyici özellikleri bireyin kanaat belirlemede etkili olmakla birlikte bireyi kendine uydurarak tekleştirici bir etki yapmaktadır. Toplumsal normların oluştuğu andan itibaren bireyin düşüncelerini oluşturması ve çevresinin ne düşündüğüne dair yüksek bir farkındalık içinde olması psikolojinin, sosyopsikolojinin ve iletişimin en bilindik doğrularından birisidir. İnsanın tutum ve davranış belirlerken çevresinden önemli ölçüde etkilenmesi daha da ileri gidersek toplumun insanı yeniden üretiyor olması, insanın iç dünyasında yaşadığı çatışmalar ve tutarsızlıklarla kendini göstermektedir. Toplumsallaşma sürecinde bireyin toplumla bütünleşme ihtiyacı ile bireysel doğasından uzaklaşma paradoksu bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen ruhsal durumuyla yakından ilişkili olması toplumsal olgularda bireysel psikoloji ve sosyopsikolojinin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. İnsanı bedensel herhangi bir eylemi uygulamaya hazır hale getiren bireyselliğin; toplumsal ilişki dinamiklerini şekillendiren iktidar, birey, korku, dışlama, susma vs. kavramlarla yakından ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür. Toplum ve birey arasındaki ilişki, her ikisinin de doğasında mevcut olan özellikleri nedeniyle “bireysel kanaatlerin toplumsal kanaatlerden etkilendiği varsayımını” öngören suskunluk sarmalı kuramının araştırma alanı içerisine girmektedir. Kuram zamana ve döneme göre değişen, içeriğinde doğru veya yanlış

bilgileri barındıran toplumsal kanaatleri kamuoyu kavramıyla bütünleştirmekte ve kamuoyu kanaatlerinin bireyin tutum ve davranışlarına olan etkilerini toplumsal ilişkilerin bütününe dikkate alarak çözüm aramaktadır.

Sosyopsikolojik ve psikolojik bakış açısına göre üstbeninde kendini çevresinin gözüyle gören ve toplumsal değerleri ezberlemiş ruhsal bir bekçi yaratan bireyin tutum ve davranışlarını korku duygusu ve çevreye uyum sağlama isteğiyle biçimlendirdiği görüşü hâkimdir. Neumann'ın kamuoyu teorisi olarak geliştirdiği suskunluk sarmalı kuramı, insanın psikolojik ve sosyopsikolojik yapısını belirleyici bir argüman olarak kabul ettiğinden birey, toplum ve dışlanma korkusu unsurlarını tartışma ve çözümleme konusu yaparak kitle iletişim araçlarının bireyin doğallığını etkileyerek kanaatlerini yönlendirdiğine dikkat çekmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı toplum kavramını insanın tutum ve davranış belirleme özgürlüklerini tehdit eden bir unsur olarak gördüğünden, toplum çözümlemesini toplumun yaydığı en önemli tehdit olan dışlama korkusuna odaklanarak yapmaya çalışmaktadır. Toplumsal normlara uymayan bireye, toplum tarafından verilen ilk cezalandırma biçimi toplumsal yaşamdan uzaklaştırmaktır. Birey, dışlanma cezasına maruz kaldığında yalnız kalacağını çok iyi bildiğinden dışlanma tehdidini yaşamaya başladığı zamanlarda ruhsal yapısında dışlama korkusunu hissetmektedir. Dışlama tehdidi ortaya çıktığı anda yaşanan dışlama korkusu doğal olarak bireyin toplumsal yaşam içinde çok dikkatli davranması gerektiğini ve öncelikle tutumlarını topluma uydurabilmek için çevresini gözlemlemek zorunda kalmasını gerekli kılmaktadır. Kuram, kamuoyunun bireyleri etkilemesinin sosyolojik zeminine tehditkâr toplumu oturtmaktadır. Burada altını çizmek gerekir ki toplum ve birey ilişkisinde, toplumsal normların toplamından oluşan ve toplumun geneli tarafından onaylanan kamuoyu toplumun genel davranış biçimi olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle kuram

toplumsal değer yargılarında gördüğümüz zamana ve döneme göre değişkenlik ilkesini kamuoyu kavramında rasyonel olmayan değerlerle eş görmektedir. Kamuoyu etkilerine karşı bireyin verdiği tepkiler yine bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısından kaynaklanmaktadır. Öncelikle birey dışlanma tehdidi yaşamamak için kamuoyunu sürekli takip etmeyi amaçlamaktadır. Kamuoyuna uyum sağlamaması durumunda cezalandırılacağını bildiğinden psikolojik olarak iç dünyasında sürekli ürettiği dışlanma korkusu tehdidini canlı tutmaktadır. Birey yaşadığı dışlanma korkusunun üstesinden gelebilmek için gözlemlediği kamuoyunun kanaatlerine göre tutum belirleme ve davranış gösterme eğilimine yönelmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramının ilk adımı olarak ele alınacak olan kamuoyu kanaatlerinin birey kanaatlerini etkilemesi görüşü özünde sosyolojik, psikolojik ve sosyopsikolojik kuramsal ve kavramsal temellere dayanmaktadır. Toplumsal kitlenin düşünce tarzı, görüşleri, normları ve rasyonel olmayan geçici kanaatleri kamuoyu kavramında karşılık bulmaktadır. Tarihsel olarak yüz yüze başlayan iletişim tarzı özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren elektro mıknatıslı telgrafın icadı, mors alfabesinin yaygınlaşması ve telgraf hatlarının genişlemesi¹ kitle iletişimin günümüze kadar gelişmesinin önünü açtığı bilinmektedir. Kitle iletişim araçlarının insan yaşamına girmeye başlamasıyla birlikte sürekli ve hızla artan oranda yaşanan teknolojik gelişmelerle yüz yüze iletişim tarzına ek olarak kitlesel iletişim tarzı doğmuştur. Kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişimi ideal düşünceler yerine piyasa ekonomisine göre şekillendiğinden kitle iletişimin gelişmesi yararları yanında birçok sorunsalında doğmasına neden olmuştur. Kitle iletişim araçlarının eleştirel anlamda kabul gören en önemli sorunu, egemen sınıfın ideolojisini yaymak için kitle iletişim araçlarını kullandığı görüşüdür. Egemen sınıfın ideolojisini yaymak

¹ Postman, Neil. (1994) Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem. Çeviren: Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

için kitle iletişim araçlarını kullandığı görüşünün hâkim olduğu toplumsal yaşam dayatmaları; özellikle yapay kamuoyu ile kitlelerin yönlendirilmesi, toplumsal ilişkilerin metalaşması, etkisiz (evetçi) toplum yaratılması, egemen sınıfın ideolojisini yadsımayan kitlesel bir bilincin oluşması gibi sonuçları doğurmaktadır. Baudrillard'ın toplumsalın sonu olarak tanımladığı, toplumsallığı yok edilmiş sadece kitleleştirilmiş insan toplulukları muhakemeden, yargılamadan ve eleştiriden uzaklaştırılmaktadır. Egemen sınıfın çıkarlarını korumayı amaçlayan kapitalizmin devamının sağlanabilmesi için öncelikle insanın, ardından kitlelerin susturulması amaçlanmaktadır. Dünya üzerinde egemenliği tartışılmaz olan kapitalizmin mutlak amacı susturulmuş, yargılamadan, eleştiriden, toplumsallıktan uzaklaştırılmış kitleler yaratmaktır².

İnsanlık tarihi boyunca erk sahipleri güçlerini ve ideolojilerini toplum üzerinde tehdit unsuru olarak kullanmıştır. Tehdit erkler tarafından kimi zaman güç kullanarak kimi zamanda kamuoyu diyebileceğimiz baskın kanaatlerle uygulanmıştır. Kamuoyu etkisiyle toplum üzerinde yaratılan iktidar baskısına toplumun en küçük birimi olan birey korku duygusuyla tepki vermektedir. Suskunluk sarmalı kuramı sosyolojik olarak kamuoyunu toplumsal değerlerin baskıcı yönüyle paralellik kurarak açıklamaktadır. Doğal olarak kamuoyu kendisini oluşturan gücün -ki bu dönemin iktidarındır- ideolojisine uygun olarak tasarlanmaktadır. Birey toplum baskısına nasıl ki dışlanma korkusuyla karşılık veriyorsa kamuoyuna ve kamuoyunun tasarımını yapan görünür veya görünmez iktidara da aynı tepkiyi vermektedir. Suskunluk sarmalı kuramı sosyolojik temelinde toplumun ve bireyin sıradan, anlaşılabilir bir iletişimi olarak görülse de iletişim bilimi içindeki okuma alanı

² Baudrillard, Jean. (1991). Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

genişlemektedir. Kitle iletişim araçları belirli bir ideolojiye uygun olarak ilettikleri göstergelerle verili kamuoyu ile kitlesel etkilemeyi sağlamaktadırlar. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının ilettikleri göstergeleri ve göstergelerin içeriğini düzenleyen bir iktidardan söz etmek mümkün hale gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının ürettiği verili kamuoyu bireyleri etkilemeyi amaçladığından, kamuoyu aracılığıyla gönderilen göstergelere bireylerin suskunluk sarmalı kuramının varsaydığı tepkilere uygun davranış göstermesi anlaşılabilir bir durumdur. Suskunluk sarmalı kuramının varsaydığı bireyin yaşadığı dışlanma korkusu ile tutum ve davranış belirlemesi, kitle iletişim araçlarının geniş kitlelere ve süratli bir şekilde yayılması nedeniyle kuramın tartışma alanı içine girmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı rıza ve ikna yöntemleri ile etkilemek istenilen geniş kitle içinde tek bir bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısı gereği kamuoyu karşısındaki zayıflığını ön plana çıkarmayı amaçladığından bireyin iç dünyasında karşılık bulan kitle psikolojisi, moda, bilişsel çelişki ve propaganda gibi kavramların incelenmesi önem kazanmaktadır.

İletişim biliminde asimetrik görüş olarak adlandırılan baskı ve ikna yöntemine dayandırılmış kamuoyu modeli kitleleri ikna ve rızada kullanılan üstü örtülü yöntemlerin başında gelmektedir. Pragmatik dünya görüşüyle kurgulanmış asimetrik yönelimin çekirdeğine bireyi denetim altında tutabilen kapalı sistem muhafazakârlık, gelenekler ve merkezi otorite³ gibi kavramların yerleştirilmesi kamuoyunun gücüne gerekli önemin verilmesini öneren suskunluk sarmalı kuramını değerli hale getirmektedir. Bir ideolojinin yanlış bilinç yaratılarak bireye ve topluma enjekte edilmesi egemen sınıfın ekonomik çıkarlarını korurken kontrol altında tutulan diğer sınıflara mensup insanların bilinçlerini esir alarak doğallıklarını tehdit

³ Grunig James, E. (2005). Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota Yayınları.

etmektedir. Bu nedenle insanın bilinçli olmasına vurgu yapan ve çevresindeki kamuoyu kanaatlerini akıl süzgecinden geçirmeden önemsememesi gerektiği çıkarımını yapan suskunluk sarmalı kuramı kamuoyu kavramı gibi dinamik bir sürece sahiptir. Suskunluk sarmalı kuramı, kamuoyu kavramı ile birey arasındaki ilişkiyi tarihsel, sosyolojik, psikolojik, sosyopsikolojik disiplinleri kapsayacak geniş bir evren alanını içinde araştırmaktadır. Bu araştırmanın amacı toplumsal yaşam içinde bireylerin öznelliğine verilen önemdir. İçeriğinde doğru ve yanlış kanaatleri barındıran, zamana ve döneme göre değişebilen, rasyonel olmayan kamuoyunun özelliklerinin bilinmesi kamuoyunun olumsuz etkilerini azaltacağı gibi öncel bir bilinç oluşmasını sağlayacaktır. Marcuse'in söylemiyle endüstrileşme ve teknolojinin ilerlemesi modern toplumun bireyi denetleme alanı genişletmiştir. Ne yazık ki tüm ideal düşüncelere rağmen egemen toplumun (sınıfın) ideolojisini benimsemeyen kesimlerin toplumsal baskı yerine teknolojinin imkânlarıyla sindirildiği bir döneme evrilmiştir⁴.

Yaşadığı çağın en güçlü aynası konumundaki tiyatro sanatı iletişim bilimleri içindeki biricik varlığını yüzyıllardır değişerek, gelişerek ve dönüşerek devam ettirmektedir. Antik Yunan Döneminden başlayarak günümüz dünyasına ulaşan oyun oynama ritüeli yaşadığı çağa ait her eylemin izini üzerinde taşımaktadır. Bu noktadan hareketle kamuoyuna düşünmek, sorgulamak, yargılamak, tartışmak, değiştirmek, başkaldırmak gibi devrimci ve radikal mesajlar veren tiyatro sanatı ile bireysel ve toplumsal düşünce evreninin susmaya, eylemsizliğe ve kamuoyuna uymaya yönlendirildiği savını ileri süren suskunluk sarmalı kuramı arasındaki iletişim ve etkileşim bu tez çalışmasının ana sorunsalı ele alınmaya çalışılacaktır.

⁴ Marcuse, Herbert. (1986). Tek Boyutlu İnsan Çeviren: Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.

Suskunluk sarmalı kuramı toplumsallaşma mecburiyetinde olan bireyin çevresinden gelen sözselle ve fiziksel uyarılarla tetiklenerek psikolojik yapısında yaşadığı korku duygusuna bağılı olarak tutum ve davranışında belirginleşen susma eyleminin bireyselliğın tercihi olmadığını çözümlenmektedir. Suskunluk sarmalı kuramında dışlanma korkusu ve susma eylemi kamuoyu kanaatlerinin bireyler üzerinde yarattığı psikolojik ve sosyopsikolojik rahatsızlığın neden ve sonuç ilişkisi olarak kendini göstermektedir. Suskunluk sarmalı kuramının neden ve sonuç bağlamında ele aldığı dışlanma korkusu ve susma eylemi dışsal uyarıcı olan kamuoyu ile bireyin iç çatışması arasındaki ilişki yumağı olarak okunduğında tiyatro sanatı ile yakından ilişkilendirmek mümkündür.

Genel bir söylemle “sanat eseri aklın bir dramını kişileştirmesi”⁵ olarak tanımlanabilir. Bu tanımla, bireysel yaratıcılık ürünü olan tiyatro metninin hem yazarın hem de üretildiğı dönemin psikolojik, sosyolojik ve sosyopsikolojik özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür. Tiyatro metni insanın yaşayabileceğı olayları psikolojik ve sosyolojik zeminde elen alan sahnelenmek amacıyla yazılan edebi eserdir. Genel bir söylem olarak insanı; insana, insanla, insanca anlatan bir sanattır. İnsanı duygusallığıyla ele alan tiyatro metinlerinin temel yapısal bileşenlerini Çalışlar (1993) eylem, oyun kişisi ve diyalog (dramatik söz) olarak sıralamaktadır. Eylem, oyun kişisi ve diyalog arasında ayrılmaz bir bütünlük vardır. Çelişme ve çatışmaların varoluş biçimi olan eylem dramatik karşıtlık, çelişme ve çatışmalarla gerçek anlamına bürünebilmektedir.⁶ Tiyatro metinlerinde insanın kendiyile, dünyayla, teknolojiyle, doğayla olan çatışmaları yanında suskunluk sarmalı kuramında yaşadığı gibi kitle-birey, kitle insanı-birey, iletişim-iletişimsizlik gibi

⁵ Camus, Albert. (2010). Sisifos Söyleni. İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.103

⁶ Çalışlar, Aziz. (1993). Tiyatronun ABC’si. İstanbul: Simavi Yayınları.

çatışmalar da ele alınmıştır. İnsanın kendisi ve çevresiyle yaşadığı çatışma bağlamında suskunluk sarmalı ve tiyatro sanatı arasında özellikle toplum ve birey ilişkisi özelinde özdeşlik kurmak mümkündür. Kuram ve tiyatro açısından bu özdeşliğin temeli insanın öznelliğinin değerli olduğudur.

Tiyatro ve suskunluk sarmalı kuramı açısından insan bilincini tehdit eden korku kaynağının başında toplumsallaşma, egemenlik ilişkileri, iktidar ve otorite gibi sorunsallar yer almaktadır. İnsanı bireyselliğinden koparan ve içi boşaltılmış toplumsallığın denetimine sokan egemen iktidar, etki gücünü bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısını (öz) çözümleyerek elde etmektedir. Bireye kitle iletişim araçlarıyla gönderilen göstergeler bireysel özün çözümleri sonucunda karşılık bulan bilgiler olarak kendini göstermektedir. Buradan hareketle tiyatro oyun metinlerinin bireysel bir ürün olmasıyla birlikte içeriğinde eylem ve çatışma barındırması, suskunluk sarmalı kuramı ile tiyatro sanatı arasında toplumsal ilişkiler bağlamında bireyin iç dünyasında yaşanan çelişkileri açıklamaya ve çözümlenmeye yönelik ortak bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Suskunluk sarmalı kuramının tez araştırmasında konu edilmesinde; bilinci egemenlerin elinde tutulan, modern zamanın modern tutsağı olan ve tutsaklığının farkında olmayan bireyin tutsaklığını iç dünyasında araması etkili olmuştur. Bireyin psikolojisine ve sosyopsikolojisine bağlı olarak yaşadığı iç çatışma neticesinde belirlediği susma eylemi bağlamında yaşadığı korku duygusunun izlerini tiyatro metinlerinde arayarak hem teatral bir inceleme yapılması hem de yapılacak tespitlerle suskunluk sarmalı kuramına katkı verilmesi hedeflenmektedir.

1. BÖLÜM

1. Bilinen Bir Bilinmeyene Doğru: Suskunluk Sarmalı Kuramı

1.1. Hipotezin Ayak Sesleri /Ve (Ya) Oluşumu/

Bilinen odur ki, her hipotez kendi içinde oluşum nedenini ve izlerini taşımaktadır. Bu yönle bakıldığında suskunluk sarmalı kuramı hipotezinin iki gözlemin birleştirilmesi sonucunda ortaya atıldığını ve araştırma konusu olarak ele alındığını söylemek mümkündür. Bu etkenin ilki Almanya'da 1965 seçimlerinde gözlenen seçmen davranışının neden ve sonuç ilişkisi, ikincisi ise 1960-1970 yılları arasında -yine Almanya'da yaşanan- öğrenci olaylarının etkisiyle Neumann'ın gözlemlediği toplumsal dışla(n)ma olarak adlandırmak doğru olacaktır (Neumann,1998, s.83).

Almanya'da 1965 seçimlerinde seçim sonuçlarının son ana kadar belirsiz olması rağmen seçime çok az bir süre kala kamuoyunda Hristiyan Demokratlar'ın kazanacağına dair beklentinin hızla artmasının gözlenmesi sonucu suskunluk sarmalı kuramının hipotezi oluşturulmuştur (Neumann,1998, s.83). Seçim öncesi yayınlanan kamuoyu araştırmalarına göre her iki partinin de seçimi kazanma şansı eşit olarak görülmüş ancak seçimden önceki dokuz ay boyunca kamuoyunda hiçbir hareketlilik görülmemesine rağmen Hristiyan Demokratlar'ın kazanacağına dair beklentinin yükselme nedeninden doğan merak unsuru kuramının çıkış noktası (Leimbach, 1990, s.170) olarak saptanmıştır. 1965 seçiminde kayıtlara geçen tablo şöyledir; kazanması muhtemel partiler Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) ortaklığı ile Sosyal Demokrat Parti'sidir (SPD). 1965'in Eylül ayında yapılan

seçimden bir sene önce Aralık 1994'te seçmenlerin seçimleri kimin kazanacağı konusundaki düşünceleri neredeyse başa baştır. Seçimleri Hıristiyan Demokratlar'ın kazanacağı beklentisi ön plana çıkmaya başlayınca seçmenlerin % 3-4'ü bu partiye oy verir. Son anda kararını değiştiren seçmenler nedeniyle Hıristiyan Demokratlar seçimi kazanır (Neumann, 1998).

1965 seçimlerinde yaşanan seçmen davranışının aynısı 1972 seçimlerinde bu kez de Sosyal Demokratlar lehine yaşanmaktadır. Seçmenlerin hangi partiye oy verecekleriyle ilgili kamuoyu yoklamalarında iki partide başa baş giderken seçmenler bu eşitliğin dışında bağımsız ikinci bir gerçeklik varmış gibi seçimleri Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) kazanacağına dair bir beklenti oluşarak artmaya başlar. 1965 seçimlerinde olduğu gibi seçmenlerin bir kısmı son anda bir takım sebeplerden tercihlerini değiştirerek oylarını seçimi kazanacağını düşündükleri Sosyal Demokrat Parti'ye (SPD) verirler. Hıristiyan liberal ve muhafazakâr Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) siyasal partisinin sempatisini olmayan bir kız öğrenci sadece CDU'lu olmanın toplumsal tepkilerini merak etmesi üzerine yakasına CDU partisinin rozetini takar. Kısa bir süre sonra kız öğrenci parti rozetini yakasından çıkarmak zorunda kalır. Peki neden? Rozeti çıkarma nedeni sorulduğunda kız öğrenci yaşadığı toplumsal baskıyı kısaca şöyle özetler; “öyle korkunçtu ki” (Neumann,1998, s.30). Bunun üzerine, Neumann söz konusu kız öğrencinin yaşadığı ‘mahalle baskısı’ olarak adlandırılabilen “suskunluk sarmalı kuramını” araştırmaya karar verir. Neumann daha 1972 yılında Tokyo'daki Uluslararası Psikologlar Konferansı'nda ardından 1980 yılında Almanya'da ve 1984 yılında da Amerika'da kurama ait sunumlar yaptığını kitabında belirtmiştir (Neumann, 1998, s.231).

1.2. Hipotez

Kuram dört ana varsayıma ve bu dört ana varsayımı birleştirerek kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunan beşinci varsayıma dayanmaktadır (Neumann, 1998, s.274).

-Toplum genel uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamakla tehdit etmektedir (Neumann, 1998, s.273).

-Genel uzlaşma dışına çıkan bireyler sürekli dışlanma korkusu içindedirler (Neumann, 1998, s.62).

-Bireyler dışlanma korkusundan ötürü sürekli kanaat ortamlarını gözlemleyip değerlendirmeye çalışmaktadırlar (Neumann, 1998, s.34, 42, 234).

-Kanaat ortamlarını dikkatlice gözlemleyen ve değerlendiren birey bu gözlem ve değerlendirmelerin sonuçlarına göre kamu önündeki davranışlarını düzenlemektedir. Suskunluk sarmalı kuramı açısından bireyin kamu önünde görüşlerini ifade etme ya da saklama (konuşma ya da susma) davranışını kontrol altında tutması önem arz etmektedir (Neumann, 1998, s.274).

-Kamuoyu ve kamuoyunun yayılma süreçleri suskunluk sarmalının oluşmasında en önemli etkidir. Bu sebeple kamuoyu kavramı hakkında yapılan incelemeler ve araştırmalar neticesinde ortaya konulan tüm sonuçlar, çıkarımlar ve saptamalar beşinci varsayımı oluşturmaktadır (Neumann, 1998, s.84). Suskunluk sarmalı kuramı insanların içerisinde yaşadıkları grup, cemaat, cemiyet ve toplum olarak adlandırılan insan topluluklarının kanaat ve görüşlerini kamuoyu kavramının çerçevesinde değerlendirmektedir. Beşinci varsayımla suskunluk sarmalının oluşmasını sağlayan kamuoyuna karşı insanların bilinçlenmesini sağlayacak

sonuçların çıkarılmasıdır. Kamuoyunun etkilerinin bilinmesi en azından kamuoyuna karşı bireylerin bilinçli bir tavır geliştirilmesini sağlayacaktır.

1.2.1. Toplum: Bir Tehdit unsuru mu? Yoksa bir hizmet unsuru mu?

Toplum, “belli bir ekonomik alt yapıyla belirlenmiş belli üst yapı kurumlarını içeren sosyoekonomik biçimlenmeye sahip insan topluluğudur” (Hançerlioğlu, 2004, s.412). Taplamacıoğlu (1969) toplumu, aynı otorite ve töreye bağlı insan topluluğu olarak tanımlarken toplumsal yaşam sürecinde insanlar arasında ruhen birleşme ve ekonomik dayanışmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Taplamacıoğlu, 1969, s.19). Toplum, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü cemiyet”⁷ olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde bireylerin uymak zorunda oldukları kurallar ve toplumsal beklentilere sosyal norm adı verilmektedir. Toplum üyeleri davranışlarını bu kurallara ve beklentilere uydurmaya özen göstermektedirler. Sosyal normlar sayesinde bireylerin davranışları önceden tahmin edilebilmektedir (Cüceloğlu, 2005, s. 546: Bahar, 2009, s.64). Toplum, temel normlar ve toplumsal roller üzerinde geniş bir uzlaşma içindedir (Bahar, 2009, s.64).

Grup, etkileşim halinde olan birden fazla insanı kapsamaktadır. Grupl üyeleri arasında bir etkileşim olduğu sürece varlığını devam ettiren ortak bir amaca yönelik toplumsal bir olgudur (Kağıtçıbaşı, 1988, s.200: İnceoğlu, 2010, s.126: Lundberg & Schrag & Larsen, 1970, s.59: Bahar, 2009, s.34). İnsanlar hayatlarının önemli kısımlarını aile arkadaş grubu çalışma grubu gibi küçük gruplarla birlikte geçirmektedirler. Grupla ilgili yapılan araştırmalar toplumu yansıtmakta ve toplumun

⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54f9678b39add2.01533690 Erişim Tarihi: 06.01.2015

işleyişi hakkında önemli bilgiler elde etmemizi sağlamaktadır. Grup ve birey ilişkisiyle ilgili yapılan deneylerde; bireyin grup normlarına uyması, grubun bireyin tutum değişikliklerine etkisi ve grubun bireyin verimliliğine etkisi araştırma konusu yapılmaktadır. Yapılan deneyler neticesinde; grup içinde bireyin grubun kurallarına uymaya özen gösterdiği ancak gruptan ayrılarak yalnız kaldığında farklı davrandığı gözlenmektedir. Grup üyelerinin tutum değişimleri grup kurallarına uygunsa grup bu tutumu desteklemektedir. Eğer bireyin tutum değişikliği grup normuna ters düşüyorsa grup bu tutum değişimini engelleyici rol oynamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1988, s.200, 206).

İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre ait olma ve sevgi ihtiyacı insanlar için en önemli gereksinimlerdenidir. İnsan sosyal bir varlık olması nedeniyle topluluk içerisinde yaşamak zorundadır. Eş, çocuk, arkadaş çevresi ve değişik gruplara dâhil olan insan sosyal yaşam içerisinde çevresiyle sürekli bir etkileşime girmektedir (Maslow, 1970, s.43, 45). Sosyal yaşamda çevresiyle sürekli etkileşim ilişkisi içerisinde olan bireyin toplum kurallarını ve değerlerini içselleştirmesi ve onları davranış haline getirmesi toplumsallaşma süreci olarak adlandırılır. Toplumsallaşma yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Toplumsallaşma sürecinde toplumun temel bilgileri bireylere aktarılmakta, bireyler toplum tarafından önemli sayılan değerlere yönlendirilmekte ve bireyler toplumsal değerleri deneyimleri ile kişiselleştirmektedirler (Bahar, 2009, s.35, 36). Böylelikle birey ve toplum ilişkisi karşılıklı bir iletişim ve düşünsel etkileşme süreçleriyle devam etmektedir. Bireyin sahip olduğu duygular ait olduğu toplumsal grubun genel karakterini ve izlerini taşımaktadır. Bireyin hareketleri, edinimleri ve sahip olduğu duygular toplamı toplum tarafından yöneltip kontrol edilmektedir. Bir başka deyişle birey hareket ve

edinimlerini dūşünsel kazanımlar Őeklinde öğrendiđi için toplumun dūŐünce yapısına da sahip olmaktadır (Radcliffe, 1968, s.328).

Bireylerin kişiliği, üyesi oldukları sosyal grupların yapılarına iŐlevlerine ve aynı zamanda içinde yer aldıkları sosyal sınıfsal yapılara göre biçimlenmektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre zorunlu ihtiyaçları gereği gruplara dâhil olan birey zamanla üyesi olduğu grubun kurallarını kendi kuralları olarak benimsemektedir. Birey ile içinde yer aldığı sosyal sınıf ve üyesi bulunduğu sosyal grup arasında önemli çelişkiler ortaya çıkması bireyin gerginlik, uyumsuzluk ve davranış bozuklukları gibi birtakım kişilik sorunları yaşamasına neden olmaktadır (İnceoğlu, 2010, s.126).

Bilindiđi üzere toplumsal yaŐam bireye tek başına olduğundan daha güçlü daha zengin bir hayat sunmaktadır. Cemiyet içerisinde yaŐarken bireyin ister istemez içinde bulunduğu cemiyetin kurallarına uymaya özen gösterdiği gözlemlenir. Grup, bireyi kendine benzetmeye kendi dūŐünce ve davranıŐ biçimini ona kabul ettirmeye çalışır. Grupların üyelerine yeterince söz ve davranıŐ hakkı özgürlüğu tanımayan çođu zaman despot bir yapı da oldukları da bilinmektedir. Çünkü cemiyetler sürekliliğini sağlayabilmek için bir açıdan baskıcı olmak zorundadırlar (Durkheim, 1947, s.1150).

Toplum denilen kitleyi bir sistem olarak gören ve onu ayrıntılı biçimde ele alıp inceleyen ilk sosyologlardan birinin Parsons olduğu kabul edilmektedir. Parsons toplumu bireylerden oluşan bütünlüklü bir yapı olarak kabul etmektedir. Toplumsal sistemin sürekli değişim geçiren hareketli bir dengeye sahip olan ve birlik oluŐurmaya eğilimli yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle toplumsal sistemin kültürel bir ortamda etkileşim halinde olan aktörlerden meydana geldiğini söylemek mümkün olacaktır. Toplumsal sistemin akrabalık, toplumsal tabakalaŐma, iktidar ve dinden

meydana geldiğini görüşünü savunan Parsons akrabalığı insanları toplumsallaştırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir (Swingewood, 2010, s.22, 25, 53).

Parsons'a ek olarak Ross ise bireyin sosyal ihtiyaçları olan kültürel arzularını (dinî, ahlâkî ve fikrî) toplumun kanaatleri ve öğretileri doğrultusunda yaşadığını söylemektedir. Sumner ise cemiyetin kendi şartlarını sağlayan davranış tiplerini bireylere farkında olmadan bilinçsizce kabul ettirdiğini belirtir (Aktaran: Topçuoğlu, 1961, s.210, 223). Tarde, toplumsal yapıyı organizmacı (sistem) yaklaşımla insanların tümünün aynı derecede önemli ve vazgeçilmez olduğunu savunan görüşleri eleştirmektedir. Bilinci "beynin en etkili ve en güçlü ögesinin zihinsel ihtişamı" (Tarde, 2004, s.57) olarak tanımlayan Tarde, organizmacı düşünceye göre bireyin bilincinin yok sayıldığını ve bireyin kendi başına bırakıldığında hiçbir şey yapamayacağı düşüncesini kabul etmemektedir. Toplumsal gelişmeyi veya değişmeyi sağlayan bir düşüncenin tek bir insan zihninde olabileceğini dikkate alan Tarde, toplum ve birey ilişkisinde toplumun bireyi tamamen biçimlendirdiğini savunan görüşleri bireyin bilinç ve şuurunu dışlaması sebebiyle eleştirmektedir. Toplumsal olayları yorumlayabilmek için bireyin açık bir bilinçle ilgili tüm bağlamların dikkate alınması ve doğru değerlendirmesi gerekmektedir. Toplum ve birey arasındaki ilişkiyi 'Monadoloji ve Sosyoloji' adlı kitabında irdeleyen Tarde, bireye öncelik vermesinin sebebi olarak biyolojik canlıların fizyolojik özelliklerini toplumsal yaşama uygulama düşüncesi olduğunu belirtmektedir. Tarde, toplumsal süreçleri bireyin çevresini taklit etmesiyle ilişkilendirmekte ve kişilerin benzerlerini taklit etmeye, onların inandıklarına inanmaya, onların istediklerini istemeye eğilimli kılan sosyal ve anti sosyal bir içgüdüye sahip olduğunu vurgulamaktadır (Tarde, 2004, s.57, 73; Topçuoğlu, 1961, s.177).

Castoriadis (2001) toplumun tarihselliğine vurgu yaparak toplum ve birey arasındaki ilişkinin tarihsel süreçlerle çözümlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yönelişle toplumu inançlar değerler normlar ve sosyo kültürel kurumlardan oluşan bütünsel bir kurum olarak adlandırmaktadır. Castoriadis'un kurum sözcüğünü bilimsel anlamıyla çoğunluğun aynı şekilde ve sıklıkla ortaya koyduğu varlıkla ilgili gözlenebilir veya ölçülebilir bilgi ve davranışların toplamı olarak kullandığı görülmektedir. Toplumsal kurumlandırma ile bireyler arasındaki ilişki tarihsel olarak süreklilik arz etmesinden dolayı her ikisinin de birbirini üretmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Kurumlandırma kurallarına uygun olarak üretilen bireyler yapısal olarak kurumu yeniden üretmeye koşullanmaktadır. Çoğunluğun aynı şekilde ve sıklıkla ortaya koyduğu toplumsal bilgi ve davranışlar, yasa ve öğeleri üretirken öğelerin işleyişi o yasayı içermek ve yeniden üretmek zorunda kalmaktadır. Bu durum toplumu bir arada tutmakta ve toplumsal devamlılığını sağlamaktadır. Castoriadis'e göre bireyler toplumun kurumlandırılmasının küçük bir benzeri ve bir parçasıdır (Castoriadis, 2001, s.33, 35).

1830'lu yıllarda kısa bir süreliğine Amerika'da yaşayan Fransız hukukçu Tocqueville (1962) günümüzde 'kamuoyu' olarak adlandırılan çoğunluk tarafından benimsenen görüşlerin bireyin davranış ve tutumları üzerinde baskı oluşturduğunu ve genel düşünceye uyum sağlamak zorunda kaldığını vurgulamaktadır. Tocqueville, Amerika'daki genel düşünce biçiminin toplumsal yaşamda âdete bir engizisyon mahkemesi olarak çalıştığını ve genel düşüncenin dışına çıkan bireyin ise her türlü nefrete maruz kalabileceğini belirtir. Çoğunluğun fikrini savunanlar yüksek sesle konuşurken farklı düşüncelere sahip olanlar ise susturulmakta ya da susmayı tercih etmektedir (Tocqueville, 1962, s.68).

Endüstrileşme sonucunda oluşan toplumu çağdaş toplum olarak tanımlayan Marcuse ise (1986) endüstrileşme ile çağdaş toplumun bireyi denetleme alanının genişlediğini, egemen toplumun değerlerini ve kurallarını benimsemeyen kesimlerin ise günümüz zorbalığı olan teknoloji ile sindirildiğini savunmaktadır (Marcuse, 1986, s.VIII). Toplum, bireyleri birbirine bağlayan insan davranışlarının gerçekleştiği ve insanlar arasında etkileşimin olduğu bir organizasyondur. Bir başka açıdan toplum insan davranışlarına sınırlar ve kurallar koyan çeşitli eylem ve usuller sistemidir de denilebilir (Bahar, 2009, s.25). Toplum içinde barındırdığı belli bir düzene sahip olma zorunluluğundan dolayı bireylerin de mensup oldukları bu düzene uyma zorunlulukları kabul edilir bir gerçektir. Bu gerçeği göz ardı eden bireyler ise toplum tarafından kabul edilmiş davranış standartlarından saptıkları için cezalandırılmayı hak etmektedirler (Barclay, 2010, s.18). Toplumsal değerler toplumun birliğini devamını ve işleyişini sağlamak için üyelerinin çoğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen onların ortak duygu düşünce amaç ve menfaatini yansıtan geliştirilmiş temel ahlaki ilke, inançlar (Şimşek & Akgemci & Çelik, 1998, s.155) ve kültürel olarak tanımlanmış standartlardır (Bahar, 2009, s.64).

Toplumsal değerlerin tarihsel bir süreç içinde değerlendirilmesi neticesinde köklerinin geçmişe dayandığı ve bugünkü davranışlarımızı geleceğe taşıma özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle tarihsel süreçle ilişkili olması nedeniyle toplumsal değer sistemleri birey üzerinde ciddi bir yaptırım gücüne sahiptir. Bireyin toplumsal değerlere uyum sağlamaması durumunda kınama, ayıplama, dışlama ya da marjinal kılma gibi yaptırımlarla tehdit edilmesi cezalandırılması mümkündür (Aytaç, 2002, s.183). Toplum belirlediği kurallara aykırı davranan üyelerine tepkisini tutum değişikliğiyle gösterebilmektedir. Kağıtçıbaşı (1998) tutumu, bireye yöneltilen bir eğilim olarak tanımlarken

gözlenebilen bir davranış olmamakla birlikte kişiyi davranışa hazırlayan bir eğilim olarak da açılır. Tutumun varlığı ancak davranış meydana geldikten sonra ileri sürülebilmektedir (69). İnceoğlu (2010) tutumu “bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim bilgi duygu ve güdülerine (motivation) dayanarak örgütlediği zihinsel duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimi” (s.73) olarak tanımlamaktadır. “Byrne'a göre tutumlar oldukça organize olmuş uzun süreli duygu inanç ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri ülkenin diğer yörelerini ya da nesnelere konu edinir” (Aktaran: Cüceloğlu, 2005, s. 521). Toplumsal kurallara aykırı davranan bireye toplum tarafından belirlenen ve hissettirilen her tutum bir çeşit yaptırımdır (Barclay, 2010, s.25). Toplumda olumlu yaptırımlar olacağı gibi olumsuz yaptırımlarında mevcut olduğu bilinmektedir. Toplumsal yapı içerisinde dedikodu, ad takma, münakaşa etme, yumruk dövüşü, öldürme, sürgün, kendi adaletini kendi uygulama yönündeki eylemler, kan davaları gibi kolektif faaliyete dayanan yaygın yaptırımların görülebilmektedir. Dini yaptırımların ölümden sonraki yaşamı kapsayan manevi yaptırımların üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Hukuki yaptırımlar toplumsal düzenin devamını sağlamak için yasalarla belirlenmiş kurallara dayanmakta ve şiddet kullanma tehdidinin oluşması yazılı kuralların ihlali ve suçun oluşması durumlarında devreye girmektedir (Barclay, 2010, s.26).

Toplumun iradesini bilinçli bir şekilde kullanarak bireyi kendi belirlediği değerlere uymaya zorlaması, kişinin tutum ve davranışları üzerinde denetim sağlaması mümkündür. Ross'un ‘sosyal kontrol’ olarak adlandırdığı bu denetim şeklinin araç olarak hukuk, din, eğitim vb. unsurları kullandığı gözlemlenmektedir. (Topçuoğlu, 1961, s.226, 227). Sosyal kontrol mekanizması sosyal sistemlerin istikrarını ve düzenini sağlamakta bu sayede toplum üyelerinin belirlenen ve çoğunluk tarafından benimsenen değerlere uygun hareket etmelerini sağlamakta

ayrıca diğere bireylerin de nasıl davranması gerektiği konusunda rol model olmaktadır (Dönmezer, 1982, s.286: Güven, 1999, s.163).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre toplumsal yaşama gereksinim duyan insanlar gruplara dâhil olmaya eğilimlidirler. Hareket ve deneyimlerini düşünsel kazanımlar şeklinde öğrenen birey toplumun düşünce yapısına sahip olmaktadır. Toplum devamlılığını sağlayabilmek için bireyi kendine uydurmaya, kendi düşünce ve davranış tiplerini bireye üstü örtülü ya da örtüsüz olarak kabul ettirmeye çalışmakta ve hukuk, din, eğitim gibi unsurları sosyal kontrol aracı olarak kullanarak bireyi denetim altında tutmaktadır. Toplumsal değerlere uyum sağlamayan veya aykırı davranan bireyler kınama, ayıplama, dışlama, sıra dışı kılma gibi yaptırımlarla tehdit edebilmekte ve cezalandırılmaktadır. Neumann'ın (1998) altını çizdiği toplum ve birey arasındaki toplumsallaşma süreci, toplumsal uzlaşmanın dışına çıkan bireylerin toplum tarafından tehdit edilmesi olgusu ile bireyin iç dünyasında ürettiği toplumdan dışlanma korkusu üzerine kurulmuştur (Neumann,1998 s.273). Neumann'a (1998) göre toplum bireyi kendine benzemediği ya da kendine hizmet etmediği takdirde dışlamakla ve yalnızlaştırmakla tehdit etmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramı toplumun birey üzerindeki en önemli etkisinin bireyin kanaatlerini oluşturması olarak görmektedir (Neumann, 1998). Kanaatlerin oluşmasında birey, çevre ve ikisi arasındaki etkileşmelerin rol oynadıđı⁸ (Aktaran: Sezer, 1972, s.19) düşünülürse toplum baskıcı, kendine uydurucu, cezalandırıcı ve denetleyici özellikleri gereği bireyin kanaat belirlemede etkili olması yanında bireyi kendine uydurarak tekleştirici bir etki yapmaktadır.

⁸ Harwood L.Childs, Public Opinion (Princeton, New Jersey; D. Van Nostrand Company, Inc., 1965), s. 110.

1.2.2. En Büyük Kâbus: Dışlanma Korkusu

Toplumsal ilişkiler içindeki reddedilme ve(ya) kabul görme tutumu, iktidar (erk) duygusuyla bağlantılı bir durum değerlendirilmesidir. Toplumda hâkim olan duygu, düşünce ve değerleri kabul eden birey kabul görmekte, teyit edilmektedir. Reddeden bireyler ise iktidar tarafından dışlanmakta, inkâr edilmekte ve yok sayılmaya çalışılmaktadır. Genel geçer toplumsal değerlere uygun olmayan tavır, tutum ve düşüncelere sahip olan bireyler yine toplum tarafından dışlanmakta sosyal mobbinge maruz kalmaktadır (Selek, 2001, s.15). Williams (2007) dışlanmanın ait olma ihtiyacı, olumlu benlik değeri ihtiyacı, kontrol ihtiyacı ve anlamlı varoluş ihtiyacı olmak üzere dört temel insan ihtiyacı için tehdit oluşturduğunu belirtmektedir (Aktaran: Kandemir, 2011, s.12). Mecbur kalınan dışlanma tehdidi durumunda insanın bu dört ihtiyacından herhangi biri, birden fazlası veya tümü için dışlanma tehdidi oluşturma olasılığı mümkündür. Toplumsal değerler tarihsel olarak kökleri geçmişte olan toplumun kültürüne uyumlu oluşan davranış standartları olarak bireyi bilinçli veya bilinçsizce kontrol altında tutmaktadır. Topluma mensup bireylerin çoğunluğu tarafından benimsenen fikirlere ve değerlere aykırı davranış göstererek azınlıkta kalanlar üzerinde iktidar tarafından baskı mekanizmaları çalışabilmektedir. Yazılı olmayan ancak bireyi topluma uyum sağlamaya zorlayan toplumsal değerler bireyin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Toplumsal değerler üzerinden toplum, iktidar gücünü ve tahakkümünü bireyin üzerinde kullanırken toplumun sayısal çoğunluğunu arkasına almaktadır. Neumann'a (1998) göre özellikle toplumun genelini ilgilendiren tartışmalı konularda ve köklü toplumsal değişimlerde birey ve toplum arasında şiddetli tartışmalar yaşanmaktadır. Toplum bireyi kendi

standartlarına uymaya zorlaması Selek'e (2001) göre bireyin iç dünyasında korku duygusunu oluşturmaktadır.

Suskunluk sarmalı kuramı toplum baskısını kamuoyu kavramıyla özdeş anlamda ele almaktadır. Toplumdan bireye sürekli olarak yönelen tehditleri ve zorlamaları simgesel anlamda kamuoyu olarak adlandırırsak, kamuoyu veya toplumsal değerler dizgesine karşı bireyin ürettiği güdü suskunluk sarmalı kuramına göre dışlanma korkusudur. Bireyin toplumsal baskılara karşı sessiz kalması veya onaylamasının özünde bireyin iç dünyasında yaşadığı toplumdan dışlanma korkusu yatmaktadır (Neumann, 1998, s.62). Toplumsal değerler toplumun sürekliliğini sağlamak için toplumu denetleme görevini görmektedir. Çoğunluğun kanaati olan doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü olarak kabul edilen değerler sürekli olarak değişime uğramakta ve kendini yeniden üretmekte olduğundan bireyleri sürekli olarak dışlanma korkusuna maruz bırakmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı dinamik olan toplumsal yapı içinde değerler siteminin değişime uğraması nedeniyle bireyleri sürekli olarak dışlanma korkusu içinde kabul etmektedir. Siyasal düzenin aniden değişmesi ve toplumu derinden etkileyen askeri darbelerin yaşanması toplumsal değerleri hızla değiştirdiğinde birey ortamı dikkatle izlemekte ve toplumdan dışlanmamak için tutum ve davranışlarını yeni değerlere göre uydurma eğilimi içerisine girmektedir.

Fromm'a göre (1985) ahlaksal veya iyi ve kötü bilinç olarak adlandırılabilir törelbilinç aile, kilise, devlet, kamuoyu gibi otoriteler tarafından bilinçli ya da bilinçsizce oluşturulmaktadır. Freud'un üst ben (süper-ego) olarak betimlemiş olduğu törelbilinç etik ve moral yasa koyucu olan birey tarafından içselleştirilerek yasa ve yaptırım olarak kabul edilmektedir. İnsan törel bilince karşı sorumluluk duymakta ve manevi anlamda kendisinin bir parçası haline gelmiş olan

törelbilinç otoritesinden kaçamamaktadır. Törelbilincin kuralları iyi ise bireyin eylemlerini iyi yönde etkileyecek, kuralları kötü ise törelbilinç insana bilincinde olmadan insanlık suçu dahi işletebilmektedir. Fromm törelbilinç inancına Hitler'e inanan birinin insanlık açısından çok kötü şeyler yapmasına rağmen kendi törel bilincine uygun davrandığı örneğini vermektedir. Törelbilinç insanların iç dünyasını denetleyerek kurallarına uyum sağlanmasını isterken insanlara cezalandırılma korkusu ve ödüllendirilme umudu yaşatmaktadır (Fromm, 1985, s.158, 159). Freud'a göre davranış; birbirinden bağımsız olarak çalışamayan id, ego ve süperegö olmak üzere üç ana sistemin karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. İd kişiliğin temel sistemi, ego ve süperegö ise ondan ayrımlaşarak gelişmektedir. İd, nesnel gerçeklerden bağımsız öznel bir yaşantı dünyasıdır. Freud'un gerçek ruhsal varlık olarak adlandırdığı İd kalıtımsal içgüdüleri de içeren ve doğuştan var olan psikolojik gizli güçlerin tümünü içermektedir. İd, ruhsal enerji kaynağı olmakla birlikte ego ve süperegönün çalışması için gerekli olan gücü sağlamaktadır. İd'de fazla enerji birikimi gerilim yarattığından, id fazla gerilimi giderebilmek için enerjiyi acıdan kaçınma ve haz duyabilme amacıyla boşaltma eğilimi göstermektedir. İd, enerji boşaltımını gerçekleştirirken ihtiyaç duyduğu nesne veya kişi olsun onun imgesini zihninde oluşturmaktadır. İd, sadece bireyin zihin dünyasında gerçekleşmektedir. Ego, organizmanın gerçek nesnel dünya ile alışverişe geçmesiyle kendini göstermektedir. Bir gereksinimin giderilmesi için plan tasarlayan ego bu planın geçerli olup olmadığını araştırıcı eylemlerde bulunmaktadır. Aç bir insan, açlık duygusunun enerjisini boşaltmak için id'de yemeğin zihinsel imgesini oluşturduktan sonra devreye giren ego sistemi açlığın giderilmesi için yiyeceğin arayıp bulunması için devreye girmektedir. Bu nedenle ego kişiliğin yürütme organı olarak görev yaptığından gerçeklik ilkesiyle hareket etmektedir. Eyleme giden yolları denetim

altında tutan ego, çevresindeki nesnelere hangileri ile ilişki kuracağını seçtiği gibi hangi içgüdülerin ne biçimde doyum bulması gerektiğine karar vermektedir. Davranışın en son gelişen sistemi olan süperego aile ve çevreden aktarılan ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilen geleneksel değerleri temsil eden kişiliğin törel yönünü yansıtmaktadır (Geçtan, 1982, s.61, 63). Toplumsal yaşam içinde kazanılan insanın toplumsal benliği ile ilgili olan insan davranışları toplumun standartlarına göre belirlenmesini sağlayan süper egonun başlıca işlevleri şunlardır; “1-iddeden gelen içgüdüsel dürtüleri bastırmak ve ketlemek ki bunlar özellikle açıklanması toplumun hoş karşılamadığı nitelikte cinsel ve saldırgan dürtülerdir 2-egoyu gerçekçi amaçlar yerine törel amaçlara yönelmeye ikna etmek 3-kusursuz olmaya çabalamaktır” (Geçtan, 1982, s.63).

Suskunluk sarmalı kuramı bireylerin iç dünyalarında sürekli olarak dışlanma korkusu yaşamalarını bireyin dışında oluşan toplumsal değerler dizgisine ve kamuoyuna bağlamaktadır. Fromm’da aynı yaklaşımla aile, kilise, devlet, kamuoyu gibi otoritelerin kurallarına ve normlarına göre oluşan törelbilincin insanı yaşamı boyunca etkilediğine vurgu yapmaktadır. Fromm’a göre iyi törelbilinç otoritenin isteklerine boyun eğdiği için bireye güven duygusu yaşatırken suçlu törelbilinç, otoritenin isteğine karşı geldiğinde cezalandırılmakta ve bireye korku, güvensizlik ve terkedilme tehdidini yaşatmaktadır (Fromm, 1985, s.160, 161).

1.2.3. Çemberin Dışında Kalmamak İçin Birinci Adım: Gözlem

Bireyin aitlik, sevgi ve sevecenlik gereksinimlerini tamamlayabilmesi için bir gruba dâhil olma ve topluluk içinde yaşama isteği kabul görmüş bir bilgidir. Bu ihtiyacın insanın fizyolojik, güvenlik, saygınlık ve kendini kanıtlama ihtiyacı ile aynı değerlerde önemli olduğunu söylemek mümkündür. Toplumla birlikte yaşamak insanlar için önemli bir ihtiyaç olmakla birlikte bu ihtiyacın eksikliğinin insanda yarattığı

koru duyguu toplum tarafından insanları bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Birçok hayvan türleri üzerinde yapılan deneyler güçsüz ve grup yararına çalışmakta yeterlilik göstermeyen üyelerin gruptan ihraç edildiklerini göstermektedir (Gruter ve Masters, 1986, s.149, 150; Lancaster, 1986, s.216, 217).

Canetti (2003) göçebe-ikel toplumlarda toplumsal dışlamanın cezalandırma yöntemi olarak uygulandığından bahsetmektedir. İkel topluluklarda dışlanan bireyler topluluktan uzaklaştırılarak ya vahşi hayvanların insafına ya da yiyecek ve barınacak yer verilmeyerek ölüme terk edilmektedirler. Bazı ilkel toplumlarda dışlanan bireyler düşmana teslim edilmektedir (Canetti, 2003, s.51). Sonucu ölüm olan ve toplumun geneline teşhir edilen ilkel cezalandırma yöntemleri bireyleri toplumdan dışlanmamak için dikkatli davranmak zorunda bırakmaktadır. İkel cezalandırma yöntemleri “giyotin, ipe asma, diri diri gömme vb.” (Foucault, 1992) tarih boyunca topluma teşhir edilerek uygulanmıştır. Toplumsal dışlama cezalarının fiziksel görüntülerinin arka planında bireyi tehdit eden ciddi bir dışlama korkusu yattığını söylemek olasıdır. Bireyi toplumsal kurallara uymaya zorlayan ve dışlanmaması gerektiği yönünde telkin eden cezalandırmalar bireyin kendisini korumak için çevresini sürekli olarak takip etmesi gerektiğini öğretmektedir. Toplum tarafından yaşatılan dışlama tehdidi bireyi toplumsal olarak dışlamasa bile sürekli bir kaygı yaşamasına ve davranışlarını kontrol altında tutmasına neden olmaktadır.

Toplumsal açıdan üstü örtülü dışlanma biçimleri çoğunlukla küçük düşürülme, utandırma, ayıplanma ve saygınlık yitirme olarak görülebilmektedir. Toplumsal açıdan kabul edilme, saygınlık kazanma, başarılı olma, gruba ait olma gibi temel gereksinimleri olan birey için toplumdan dışlanmak göze alınacak bir ceza olmamakla birlikte ciddi bir korku odağıdır. Locke'nin (2004) ‘saygınlık yasası’ olarak adlandırdığı durum bireyin toplumsal saygınlık kazanabilmek adına toplumun

belirlediği kurallara ve kanaatlere göre yaşamak zorunda olduğu ve toplumsal kanaatlere karşı gelenlerin ise toplum tarafından kınanacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Birey ait olma gereksinimi nedeniyle, toplumun kurallarını belirlediği oyunda üzerine düşen rolü oynamak zorunda kalmaktadır. İktidar ve birey ilişkisini inceleyen Scott (1995) toplumsal rollerin birer maske olduğunu hatırlatmaktadır. İktidar mensupları ve iktidara tabi olan bireyler toplumsal rollerini iki ayrı senaryo ile yaşamaktadırlar. Eşitler arasında gizli senaryo yaşanırken iktidar ve tabi olanlar arasında kamusal senaryo yaşanmaktadır. Kamusal senaryoda ortaya koyulan toplumsal rollerde tüm bireyler maske takmak zorundadır. Ancak eşitler arasında yaşanan gizli senaryoda kimsenin maskeye ihtiyacı bulunmamaktadır. Toplumsal ilişkileri; iktidar ve birey ilişkileri, hegemonya gibi konularda örnekleyip çoğaltabileceğimiz gibi bireyin toplumsal kanaatleri gözlemlemesinin önemli nedenleri bulunmaktadır (Scott, 1995).

Suskunluk sarmalı kuramında bireyin toplumsal dışlanma korkusu nedeniyle sürekli olarak kanaat ortamlarını gözlemlemek zorunda kaldığını, diğer insanların ne düşündükleri, nasıl eğilimler içinde olduğunu, kitlelerde hangi görüşlerin yaygınlaşıp kabul gördüğünü, hangilerinin görüşlerin redildikleri üzerine ciddi bir mesai harcaması gerektiğinden bahsedilmektedir (Neumann, 1998, s.34, 42, 234, 274). Suskunluk sarmalı kuramı Neumann'a (1998) göre bir kamuoyu teorisidir. Ona göre kamuoyu adeta bir kabuk gibi toplumu çevrelemekte ve bireyleri bir arada tutmayı sağlamaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı toplumsal kanaatlerin toplamı olarak tanımlanabilecek kamuoyunun, birey üzerinde meydana getirdiği dışlanma korkusuyla bireyi susmaya zorladığını kamuoyu beklentileri yönünde tutum ve davranışlara yönlendirdiği varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bunu yaparken de bireyin içinde bulunduğu toplumsal fotoğrafı doğru algılaması ve değerlendirilmesi için

sürekli gözlem yapmak zorunda olduğunu ve kendini var olduğu gruba ait göstermek için onlar gibi davranması gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır.

1.2.4. İkinci Adım: Davranışlarını Örtüştür

Suskunluk sarmalı kuramına göre insan çevresinin genel kabul görmüş veya köklü toplumsal değişimlerin yaşandığı dönemlerinde çoğunluk tarafından benimsenen düşünce ve davranış biçimlerini dikkatle takip etmektedir. Mensup olduğu toplumdaki dışlanmamak için iç dünyasında yaşadığı psikolojik çatışmalar neticesinde ayıplanmak, küçük düşürülmek, bilgisiz görülmek, saygınlığını yitirmek, vb. hoş olmayan durumlara düşmemek için topluma uyum sağlamayı tercih etmektedir. Bu nedenle içinde bulunduğu toplumla uyum içinde olabilmek adına genel geçer davranış ve düşünceleri gözlemlene yeteneği sayesinde çevresini izleyip kendini çevresine adapte etmektedir. Böylelikle birey, genel kabul görmüş toplumsal düşünce ve tavırla çatışma içine girmemek istediğinden mevcut tutumunu değiştirme eğilimine yönelmektedir. Kendi düşüncesini açıklamaktan korkan birey bu noktada ya aktif olarak susma eylemi içine girer ya da tam tersi bir yönelişle fikirlerinin tersi yönünde konuşarak, başka bir şekilde susmayı tercih etmek zorunda kalmaktadır (Neumann, 1998).

Bireyle toplum arasındaki ilişkileri ve bireyin toplum içindeki davranışlarını inceleyen sosyal psikoloji (Earls, 2009, s. 99; Hogg & Abrams, 1990, s.28) suskunluk sarmalı kuramının ele alınmasında başvurulacak en önemli disiplinlerden biridir. Sosyal psikoloji bireyin toplum içinde ve yalnızken diğer insanlarla ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını bireyler arasında ve bireyin kendi içinde yaşadığı izlenim oluşturma, tutumların oluşumu ve değişimi süreçlerini (Cüceloğlu, 2005,

s.556) bireyin çevresinin gerçek, hayal edilen veya ima edilen düşüncelerden nasıl etkilendiğini (Kayaoğlu, 2011, s.4) incelemektedir.

İnsan davranışlarını hem psikolojik hem de sosyal bir varlık olarak ele alan sosyal psikoloji, insan davranışlarının hangi etkiler sonucunda ortaya çıktığı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Sosyal psikolojiye göre insan davranışlarını bireyin gereksinimleri, güdüleri, öğrenme süreci, kişiliği, algılamaları, tutumu ve inançlarının etkisi gibi başlıca psikososyal etkenler ile üyesi olarak bulunduğu toplumun kültür, sosyal sınıf, referans grubu ve aile gibi sosyo kültürel faktörlerin etkileri belirlemektedir (İnceoğlu, 2010, s.109, 110). Davranış belirlemede insanın bireysel özellikleri ile içinde bulunduğu toplumun ekonomik kültürel özellikleri etkili olmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı bireyin davranış belirlemede etkili olan tüm faktörlerin arasına dışlanma korkusunu eklemektedir. Kuram insanların çevrelerini gözlemlemeleri neticesinde elde ettikleri verilerden sayısal ve ölçülebilir sonuçlar çıkardığını ve bu çıkarımlara göre bir davranış modeli belirlediğini varsaymaktadır. Bireyler fikirlerinin çoğunluk tarafından uygun görüldüğünü anladıkları zaman özgürce ifade etmekte ve fikirlerinin çoğunluk tarafından uygun görülmeceğini düşündüklerinde ise susmayı tercih etmektedirler (Neumann, 1998, s.234, 274). Çevresini gözlemleyen birey elde ettiği sonuçlara göre susma ve ya konuşma eylemini yine ait olduğu toplumdaki dışlanmamak için amacına uygun olarak yerine getirmektedir.

Tutum kişiyi davranışa hazırlayan bir eğilim, davranışa geçme öncesinde alınan tavır, eyleme hazırlanma ya da hazır durma hali olarak tanımlanmaktadır. Bir nesneye, kişiye ve duruma karşı davranışta bulunmadan önce sergilenen eylem öncesine 'tavır' denilebilir (Kağıtçıbaşı, 1998, s.69; İnceoğlu, 2010, s.49). Tutum, bireylerin diğer bireylere, olaylara, objelere karşı geliştirdikleri duygu, düşünce,

davranış ve tavır alış biçimleridir. Oluşturdukları tutum sonucunda bireyler davranışlara yönelmektedir. Tutumlar bireysel inançlar, ideolojiler, sosyal temsiller, toplumsal değerler ve toplumsal normlarla şekillendiğinden (Kırel, 2011, s.73,75) bireysel tutumlar insanların temsil ettikleri ve mensup oldukları toplumların genel karakterlerine göre oluşmaktadır. Toplumun insanların bireysel tutumlarını şekillendirmesi ve bireysel tutumların insan davranışlarını meydana getirmesi dizgesinde toplumsal değer ve kanaatlerin insanlar üzerindeki etkisinin ne derece geniş kapsamlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle suskunluk sarmalı kuramının toplumun belirlediği normlar ve inançlar sisteminin baskısı neticesinde insanların dışlanmaya, susmaya, tutum ve davranışlarını toplumsal değerlere uydurmaya mecbur kaldıklarının altını çizen bir kuram olduğunu ifade etmek mümkündür.

1.2.5. Dört Varsayımdan Çıkarımlar Yapmak

“Beşinci varsayım bu dört varsayımı birleştirir ve buradan kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunur” (Neumann, 1998, s.274). Kuramın birbirini tetikleyen toplum baskısı, bireyin toplumu gözlemesi, dışlanma korkusu ve topluma uygun tutum ve davranış belirleme hipotezleri öncelikli olarak psikoloji, sosyopsikoloji ve sosyoloji disiplinleriyle ayrıntılı olarak ele alındığında Suskunluk sarmalı kuramının insanın bireysel ve toplumsal doğasını kapsayan iç dünyasına doğru bir yolculuğu zorunlu hale getirmektedir. İnsanın toplumdan izole edilmiş bireysel doğasının kuram açısından çözümlenmesine yönelindiğinde korku ve dışlanma korkusu duygusu ile susma tercihleri ön plana çıkmaktadır. İnsanın toplumsal yaşama dâhil olduğunda bireysel doğasından farklı tutum ve davranış belirleme yolunu seçtiği toplumsal doğasının kuram açısından çözümlenmesine yönelindiğinde ise toplumsal baskı ve kamuoyu ilişkisi, birey ve iktidar ilişkisi,

kamuoyunun gücü, kitle psikolojisi, moda, medya, bilişsel çelişki, propaganda gibi toplumsal yaşamı etkileyen kavramların tartışılması zorunlu hale gelmektedir.

Kuramının merkezine insanın bireysel ve toplumsal doğası oturtulduğundan suskunluk sarmalı kuramının dört varsayımını birleştiren ve kamuoyuyla ilgili çıkarımlarda bulunmasını öngören beşinci varsayım disiplinler arası geniş bir ilişki alanını kapsamaktadır. Tezin genelinde inceleyeceğimiz ve kuramla yakın ilişki içinde olan tüm kavramlarla ilgili elde edilecek sonuçlar kuramın beşinci varsayımına hizmet etmektedir.

1.3. Bir Zorunluluk: Hipotezlerin Kanıtlanması ve Kuramın Tanımı

1.3.1. Bir Tehdit unsuru olarak toplum ve çevreden dışlanma korkusu

Birey, dâhil olduğu toplumda iç dünyasında yaşadığı dışlanma korkusunu ifade etmekten çekinebilir. Kişinin dışlanma korkusunu manipüle ettiği duyguların aslında bu korkuyu daha da beslediği bilinmektedir. Buradaki asal soru şudur; bireyin toplumun yaydığı dışlanma korkusunu yenmesi durumunda özgür iradesiyle mi yoksa yine toplumdan etkilenerek mi kararlarını verdiği?

Neumann, bu sorunun yanıtını bireyin yaşadığı dışlanma korkusunu en basit ifadesiyle insanı hem psikolojik hem de sosyal bir varlık olarak ele alan davranışlarını hangi etkilere göre belirlediğini araştıran sosyal psikoloji disiplinine göre açıklamaktadır. Suskunluk sarmalı kuramında bireyin yaşadığı dışlanma korkusunu ortaya çıkaran belirleyici olgu, bireysel düşüncenin toplumsal düşünceye bağlı olarak biçimlenmesi üzerinedir. Söz konusu kurama göre çevresinden dışlanma

tehdidi alan birey yaşayacağı dışlanma korkusuyla düşünce ve davranışlarını özgür iradesiyle değil toplumdan etkilenerak ona uyum sağlayarak tercih etmektedir.

Toplum ve birey arasındaki karşılıklı etki durumunu araştıran sosyal psikoloji insanla grup arasındaki ilişkileri (Hogg & Abrams, 1990, s.28) bireyin kendi benzerlerinin oluşturduğu ortamdaki davranışlarını incelemektedir (Earls, 2009, s.99). Sosyal psikoloji grubun birey üzerindeki etkilerini sosyal etki olarak adlandırmakta ve incelemektedir (Kağıtçıbaşı, 1988: İnceoğlu, 2010: Gökdağ, 2011). Sosyal etki ve uyum sağlama davranışı arasındaki ilişki birçok sosyolog ve psikolog tarafından akademik ortamlarda inceleme konusu olmuş ve toplumun birey üzerindeki biçimlendirme ve kendine benzetme işlevinin olduğu üzerinde ortak bir görüş benimsenmiştir. Sosyal etki ve uyma davranışıyla ilgili olarak Sherif'in "sosyal normların etkililiği" Asch'ın "gruba uyma" ve Milgram'ın "sosyal itaat etme" deneyleri grup ve birey ilişkisinin etkilerini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Sherif ve Asch'ın yaptıkları laboratuvar deneyleri bireyin bir grup içerisine girdiğinde bireysel görüşlerinin değişip değişmediğini Milgram'ın sosyal itaat deneyi ise insanların otorite sahibi bir kişi veya grubun isteklerine itaat etmeye ne derece eğilim olduklarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Laboratuvar deneyleri, sosyal psikolojide araştırmaya etki edebilecek etmenleri daha iyi kontrol edebilmek için uygulanmaktadır. Dış dünyadan tamamen farklı yapay koşullar altında gerçekleştirilen laboratuvar deneyleri, değişkenler arasında kesin bir nedensel ilişki kurmak, denence sınamanın çokluğu, kontrolün en üst düzeyde olması ve elde edilen sonuçların kesinliğinin yüksek olması nedenleriyle tercih edilmektedir (Kırel, 2004, s.11).

1.3.1.1. Sosyal Normların Etkililiği

Sherif, sosyal normların etkililiği deneyinde otokinetik etki adıyla bilinen görsel algı yanılığısından yararlanmıştır. şherif'in deneyi iki aşamalıdır. İlk aşamada karanlık bir odada sabit duran bir ışık noktası ve birbirini tanımayan ve birlikte aynı grupta bulunmamış öğrenciler kullanılır. Odaya tek tek alınan erkek öğrencilere sabit duran ışığın hareket ettiği söylenir. Öğrencilere algı deneyi yapılacağı söylenerek ışık noktasının hangi yöne ve ne kadar mesafe hareket ettiğini tahmin etmeleri sorulur. Her birey için denemeler tekrar ettirilir. İlk aşamanın sonunda her deneğin önce birbirini tutmayan sayılar verdiği ve deney tekrarlarında bir sayıda karar kıldığı gözlenmiştir. Deneyin ikinci aşamasında öğrenciler birkaç kişilik gruplar halinde laboratuvara alınmış ve ışığın her gösterilişinde uzunluk mesafesini yüksek sesle söylemeleri istenmiştir. Öğrenciler gruplar içine girdiklerinde ilk aşamadaki mesafe tahminlerinde vazgeçmişler ve grup halinde tek bir standart oluşturdukları gözlenmiştir. Son aşamada öğrenciler ilk aşamada olduğu gibi tek tek laboratuvarlara alınarak deney tekrarlanır. Her öğrencinin ilk devrede geliştirdiği mesafe standardını kullanmayıp grup standardına bağlı kaldığı görölmüştür (Kağıtçıbaşı, 1988: Gökdağ, 2011 s.58: İnceoğlu, 2010, s.96, 97: Dökmen, 2008, s.111).

Sosyal çevrenin bireyler üzerindeki etkisinin önemli olduğu Sherif'in deneyinde açıkça ortaya konulmaktadır. Deneyde bireylerin grup içerisine girdiklerinde bireysel olarak belirledikleri tutum ve davranış biçimlerinden uzaklaşabildiği ve içerisinde yer aldıkları grubun normları doğrultusunda tutum, tavır ve davranış eğilimlerine yöneldikleri gözlenmektedir. Görölmüştür ki, bireyler grup içine girdiklerinde grubun normlarını kabul etmektedirler (Kağıtçıbaşı, 1988: Gökdağ, 2011, s.58: İnceoğlu, 2010, s.96, 97). Birey inansın ya da inanmasın,

kabullensin ya da kabullenmesin içinde bulunduğu grubun ya da sosyal çevrenin gerçeğini asıl gerçeklik olarak kabul etmekte onun gerektirdiği doğrultuda davranmak durumunda kalmaktadır (İnceoğlu, 2010, s.99). Deneyin sonucuna bakıldığında bireylerin bireysel olarak belirledikleri gerçekliği grubun geliştirdiği sosyal gerçekliğe feda ettiklerini ifade etmemiz mümkündür. Deney aynı zamanda “toplumlardaki bazı ortak görüşlerin normların nasıl oluştuğu konusunda” (Dökmen, 2008, s.112) bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Dökmen (2008) Sherif’in sosyal normların etkisini araştırdığı deneyin sonuçlarına hicivli bir değerlendirme yapmaktadır; “hareket etmeyen bir ışığın hareket ettiğine karar veren kamuoyu henüz hiç kimse tarafından görülmemiş olan uzaylıların ne biçim olduklarına da karar vermiş olabilir” (s.112).

1.3.1.2. Gruba Uyma

Asch tarafından elliden fazla sayıda tekrarlanan deneyde deneklere örnek olarak bir çizgi veriliyor ve daha sonra üç değişik boydaki çizgiden hangisinin örnek olarak verilen çizgiye en yakın uzunlukta olduğu soruluyordu. Verilen çizgilerden yalnızca birinin uzunluğu örnek çizgiyle aynıydı. Denekler örnek olarak verilen çizgiyle aynı uzunlukta olduğu sorulan diğer çizgi kolaylıkla ayırt edilebilmekteydi. Her seferinde deneye sekiz ve on kişilik grupların katılımı sağlanmaktaydı. Örnek çizginin yanına karşılaştırılması gereken çizgiler asıldıktan sonra yan yana oturmuş deneklerden hangi çizginin örnek çizgiye en yakın uzunlukta olduğunu sırayla söylemeleri isteniyordu. Her deney on iki kez tekrarlanıyordu. İlk iki denemede deneklerin her biri doğru çizgiyi gösterdikten sonra deneyin ortamı değiştiriliyordu. Yeni ortamda odaya alınan on denekten dokuzu Asch’in asistanlarıydı. Deneyin amacını bilen asistanlar ilk görüş bildirecek şekilde kurmacayı bilmeyen denekse en son görüş bildirecek sıraya oturtuldu. Sonuçta, 10 denekten 2’si fikrini ısrarla

savunurken 2'si 10 deneyin sadece 1-2'sinde çoğunluğa uymakta 10 denekten 6'sı çoğunluğun açıkça yanlış olan görüşünü çoğu kez kendi görüşü olarak kabul etmektedir. Deneklerin yanlış olan kanaati tercih etmeleri, çoğunluk tarafından bireysel aklın nasıl karar verdiği sorusuna yanıt bulmak açısından oldukça önemli bilgi vermektedir (Kağıtçıbaşı, 1988, s.56, 57; Bilgin, 1988, s.32, 33; Neumann, 1988, s.63, 64; Gökdağ, 2011, s.59, 60). “Deneklerin %35'inin gruba uyararak gördüklerinin tersini söylemesi şaşırtıcı ve önemli bir bulgudur” (Kağıtçıbaşı, 1988, s.56, 57). Asch, gruba uyma deneyini 1957 yılında biraz değiştirerek tekrarlamıştır. Katılımcıların grubun kendileri hakkında ne düşündüğü endişesi taşımadan görüşlerini bildirmeleri için sesli konuşma yerine deneklerin görüşlerini kâğıda yazmaları istenmiştir. Bu durumda katılımcıların gruba uyma davranışı on iki denemenin sadece bir buçuğunda görülmüştür (Aronson & Wilson & Akert, 2012). Katılımcıların bireysel düşüncelerini kâğıda yazmaları ve grup üyelerinin verilen cevabı bilmeyecek olmaları, katılımcının sosyopsikolojik yapısından kaynaklanan gruba uyma endişesini neredeyse ortadan kaldırmıştır. Asch'ın değiştirerek tekrarladığı deneyin neticesi dikkate alındığında bireyin kendi başına kaldığında özgür bir şekilde gruptan farklı düşündüğünü ancak grubun içine girdiğinde gruba uyum sağlayabilmek için görüşlerini değiştirdiğini söylememizi daha da mümkün hale getirmektedir.

Asch'ın çizgiler deneyinde ortaya çıkardığı uyma davranışı ‘konformite’⁹ olarak adlandırılır. Konformite sosyal etki biçimlerinden biridir (Kayaoğlu, 2013, s.186). Sherif'in deneyinde fiziksel gerçek belirsizliği varken, Asch'ın deneyinde fiziksel gerçek açık seçiktir. Fiziksel gerçeği görmelerine rağmen Asch'ın deneyinde katılımcıların gruba uymaları sadece davranış düzeyinde gerçekleşmektedir. Dışlanma korkusunun belirleyici olgusu olan, bireysel düşüncenin toplumsal

⁹ Bireylerin varolan sosyal normlara uyma yönünde baskı hissettiği bir sosyal etki türüdür.

düşünceye bağlı olarak biçimlenebileceği Sherif ve Asch'ın laboratuvar deneylerinde ortaya çıkarılmaktadır. Asch'ın deneyinde benzer boyuttaki çizginin tespit edilmesi hiçbir katılımcının çıkarlarıyla ilişkilendirilmemiş ve deneyin sonunda ödül vaat edilmemiştir. Her iki deney sonucunda insanların bireysel çıkarları söz konusu olduğunda ve toplumu ilgilendiren konularda, bireysel kanaatlerini toplumsal kanaatlere feda edip etmeyecekleri önem kazanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal olaylarda insanların bireysel çıkarlarını belirli inançlar ve yönlendirmeler neticesinde toplumun çıkarlarına kolaylıkla feda edebildiklerini söylemek mümkündür. Le Bon'un (1997) Haçlı seferlerinde sadece İsa'nın mezarını ele geçirmek düşüncesinin egemenliğine uyan insanların canlarını feda etmeyi göze aldıkları (Le Bon, 1997, s.29, 30) saptaması bize toplumsal değerler dizgesinin birey üzerindeki etki derecesini inanç sistemi özelinde göstermektedir.

1.3.1.3. Sosyal İtaat Etme

Milgram tarihçi William L. Shirer'in "Almanlar'da her şeyi tümüyle açıklayan bir özyapı çatlakları vardır ve bu çatlak ne kadar ölçsüz ve aşırı olursa olsun yetkeye (otoriteye) koşulsuz boyun eğmek için bir hazırlıktır" (Meyer, 1994, s.99) savını sınamak üzere bir dizi deney yaptığı bilinmektedir. Milgram, deli olarak nitelendirdiği Hitler'in Yahudileri ortadan kaldırmaya yönelik plan yapmış olabileceğini fakat böyle bir planı uygulamaya koymak için insanların hangi nedenlerle Hitler'e katılım ve yardım sağladığını araştırmayı amaçlamıştır (Meyer, 1994, s.99). Deney insanların otorite sahibi olan bir kişi veya kurumun kendinden istekleri ile kendi vicdani değerlerinin çelişmesine halinde itaat etmeye ne ölçüde istekli olduklarını ölçme amacını taşımaktadır. Deneyin inandırıcı olması açısından denekler gazete ilanı ile tespit edilmektedir. Deneklere para karşılığında olumsuz pekiştirmenin yani yanlış bir şey

yapan bireyin cezalandırılmasının öğrenmeye etkisinin olup olmadığının incelendiği söylenir. Olumsuz pekiştirici elektrik şoku olarak kullanılmaktaydı. Deneyde denekler bilinçli olarak kura ile öğretmen olarak seçilirken Milgram'ın asistanları öğrenci oluyordu. Deney boyunca öğretmen öğrenciye ezberlemesi gereken kelime çiftleri dizilerini soracak ve bilemediği sorularda düğmeye basarak öğrenciye her seferinde on beş volt kademeyle artacak şekilde elektrik şoku vererek cezalandıracaktı. Üç yüz voltluk düğmenin üstünde çok kuvvetli şok, dört yüz elli voltluk düğmenin üstünde ise tehlike aşırı şok yazmaktadır. Deneyin inandırıcı olması ve deneğin deneyi konusuyla ilişkilendirmesi amacıyla masanın üzerine 'Öğretme Öğrenme Süreci' isimli bir kitap koyulmaktaydı. Deney başlamadan önce denek olan öğretmene öğrenciye vereceği cezanın acısını anlaması için düşük dozda elektrik şoku veriliyordu. Öğretmenin öğrencinin sadece sesini duyabilmesi amacıyla öğretmen ve öğrenci ayrı odalara yerleştirilmekteydi. Yapılan kurmaca da öğrenciye ait acı sesleri önceden kayıt edilmiş ve tüm öğretmenler aynı sesi duymaktadır. Öğrenciye gerçekte elektrik şoku verilmemekteydi (Meyer, 1994, s.100, 105: Kağıtçıbaşı, 1988, s.59: Gökdağ, 2011, s.65, 66: İnceoğlu 2010, s.100, 101).

Öğrenme işlemi öğrencinin sorulara doğru cevap vermesi durumunda sorunsuz ilerlerken öğrencinin yanlış cevap vermeye başlamasıyla öğretmen deneyin kuralları doğrultusunda elektrik şokunu öğrencinin tüm acı seslerine rağmen arttırmayı tercih etmekteydi. Yale Üniversitesi'ndeki deneyde görülmüştür ki çeşitli yaş ve meslekteki kırk kişiden hiçbiri üç yüz volttan önce durmamıştır. Beş denek üç yüz volttan sonra, dört denek üç yüz on beş volttan sonra, diğer bir beş denek de daha sonra durarak araştırmaya devam etmeyi reddetmiştir. Geriye kalan yirmi altı denek, bütün deneklerin yüzde altmış beşi deneyin sonuna kadar devam ederek dört yüz elli voltluk şoku öğrenciye vermiştir (Meyer, 1994, s.100, 105: Kağıtçıbaşı,

1988, s.61: Gökdağ, 2011, s.66: İnceoğlu, 2010, s.101). Deneyi yöneten Milgram o anları şöyle anlatmaktadır; “öğrencinin protestoları öylesine acı ve güçlü idi çılgınlıkları ayyuka çıkıyordu deneyde kalmayı reddediyordu elini şok üreticisine dokundurabilmek için onunla fiziki olarak boğuşmak zorunda idiniz. Gene de kırk denekten on ikisi zavallının elini üreticiye dokundurmaya devam etmekte ve deneyin devam etmesini istemekteydi” (Meyer, 1994, s.105).

Deney Bridgeport’da tekrarlanır. Burada otoriteye boyun eğme Yale’deki yüzde altmış beşten yüzde kırk sekize düşer. Sonuçta uyma davranışının altında itaatin olduğunu kanıtlamak için yeterli veriler elde edilmektedir (Meyer, 1994, s.106). Milgram aynı deneyi biraz değiştirerek iki farklı Avrupa ülkesinde¹⁰ oldukça bireyci olarak tanınan Fransa’da ve Fransa’nın aksine güçlü toplumsal bağlara sahip olduğu düşünülen Norveç’te uygulamıştır.¹¹ Norveç’te deney sonucunda itaat oranı yüzde seksen, Fransa’da yüzde altmış olarak ortaya çıkmaktadır (Neumann, 1988, s.66). Uygulanan deneylerden önce psikiyatristlerden deneyin muhtemel sonuçları hakkında tahminde bulunmaları istenmiştir. Hepsi boyun eğmeyi önemli ölçüde küçümsediklerinden yaptıkları tahminler yanlış çıkmıştır. Deneyin sonucu; “Nazi Almanya’sının psişik gerçekliğidir; Auschwitz toplama kampında istemeden görevini yapan Hermann Höss’ün psişik gerçekliğidir. Vietnam’da emir üzerine çocuklar ve kadınlarla birlikte bir köyü yok eden Amerikan askerlerinin psişik gerçekliğini” (Duhm, 1996, s.146) gözler önüne sermektedir.

¹⁰ Aktaran, Neumann, 1988; Milgram, Stanley, 1961, “Nationality and Conformity”, *Sdenti/ic American*; 205. cilt, s. 45-51.

¹¹ Aktaran, Neumann, 1988; Eckstein, Harry, 1966, *Division and Cohesion in Democracy. A Study of Norway*, Princeton, N. J., Princeton University Press.

1.3.1.4. En Zor Karar: Topluma Uyum Sağlama Mı Yoksa Dışlanma Korkusu Mu?

Asch'in gruba uyma deneyinde belirgin fiziksel gerçeğe rağmen yüzde otuz beş oranında gruba uyma davranışı gösteren deneklerin çoğunun alay edilmemek ya da hor görülmemek için gruba uyduğu ortaya çıkmaktadır. Gruba uyum sağlayan deneklerin varsayımı, grubun kendinden başka türlü düşüneni dışlayacağı üzerinedir. Schachter'in (1951) hoşgörü deneyi, grupların grup düşüncesini benimsetmek için önce bireyle iletişime geçerek bireyi ikna etmeye çalıştıklarını, olmazsa tehdit ve zor kullanmayı yöntem olarak kullandıklarını göstermektedir. İkna tehdit ve zor kullanmaya rağmen birey grup düşüncesine uyum sağlamazsa grup bireyle konuşmaktan vazgeçmekte, bireyi reddetmekte ve bireyi yok sayarak kendi içinde karar almaya yönelmektedir. Grubun kendine uymayan üyesinden hoşlanmadığı ve bireyi dışladığı görülmektedir. Freedman ve Doob'un (1968) deneyi grup üyelerinin kendilerinden farklı olarak algıladıkları, grup üyelerini sevmedikleri ve onlara zor işleri verdiklerini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 1988, s.68).

Bireyin küçük gruplar içerisinde gösterdiği davranış biçimleri, bireyin daha geniş kitleler veya toplumsal olaylarda göstereceği davranışlar hakkında ön bilgi vermektedir. Bireyin uyma davranışı göstermesinin temelinde, toplumsal değerlere karşı davranış içine girmesi durumunda gelecekte yaşayacağı toplumsal ilişkilerinde sıkıntıya düşüp düşmeyeceği muhakemesi yatmaktadır. Schachter, Freedman ve Doob'un yaptığı çalışmalar bireyi sürekli olarak kendine uymaya zorlayan toplumun varlığının dahi başta dışlanma korkusu olmak üzere birçok korkuyu beslediğini ortaya koymaktadır. Bilimsel deneyler neticesinde; sosyal, siyasal ve toplumsal bir varlık olan insanın gereksinimleri gereği toplumsal yaşama ihtiyaç duyarken

toplumun belirlediği kurallara uyum sağlama zorunluluğu içerisine girdiğini söylemek mümkündür.

Sherif'in grup normunun oluşması deneyinde, grup içerisinde bireylerin şahsi olarak belirledikleri tutum ve davranış biçimlerinden uzaklaşabildiğini ve içinde yer aldıkları grubun normları doğrultusunda tutum, tavır ve davranış eğilimlerine yöneldikleri gözlenmektedir. Asch'ın deneyinde denekler cezalandırılmamak için -alay, küçük düşürülme, bilgisizlik, vb.- grupların fikrine sadece davranış düzeyinde uyum sağlamaktadırlar. Milgram'ın deneyinde ise denekler elektrik şoku verdikleri insanların acı çektiklerini bilmelerine rağmen, şok değerini artırarak parçası oldukları deneyin kurallarına ve deneyi gerçekleştirdiğine inandıkları yöneticinin sözlü itaatlerine uymayı tercih etmektedirler. Milgram'ın deneyinde olduğu gibi itaat sonucu uyma davranışının temelinde Kağıtçıbaşı'na (1998) göre itaate uyanın üzerinde itaati sağlayanın gücü ve kontrolü bulunmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1998, s.69).

Suskunluk sarmalı kuramı insanların topluma uyma davranışını göstermelerinin temelinde dışlanma korkusunun yattığını varsaymaktadır. Toplum kurallarını ihlal eden bireyi çeşitli sözel ya da sözel olmayan sinyaller kullanarak dışlamakla tehdit etmektedir. Dışlanan bireyi bekleyen sonucun yalnızlık, iletişimsizlik, değersizlik, küçük düşürülme, alay edilme, azarlanma, dalga geçilme, kaşların çatılması, göz temasından kaçınılması gibi sonuçları olduğu düşünüldüğünde bireyin dışlanmaktan korkması ve dışlanmamak için her türlü tedbiri almayı düşünmesi için önemli gerekçeleri olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Kağıtçıbaşı'na (1988) göre uyma davranışı itaat, özdeşleşme ve benimseme ile ortaya çıkmaktadır. İtaat, Milgram'ın deneyinde olduğu gibi bir kişiye veya bir grup düşüncesine bağlı olarak oluşabilmektedir. Özdeşleşmede insanlar kişi ya da grubun görüşlerine ona benzeyebilmek için uymaya çalışmaktadır. Grubun veya

uyulan bireyin cazibesi sürdüğü müddetçe özdeşleşmede sürmektedir. Benimseme de insanlar kurala ya da görüşe gerçekten inandıkları için uymaktadırlar. Uyum için düşüncenin inanılırlığı söz konusudur. Uyma davranışının temelinde insanlara sağladığı değişik yararlar yatmaktadır. İtaatin, insanlar tarafından kabul edilmek, ödüllendirilmek ve cezalandırılmak; özdeşleşmenin, değer verilen kişilere benzemek ve onlar gibi olduğunu düşünmek duygusu; benimsemenin ise doğruyu anlama ve uygulama gereksinimlerini tatmin etme gibi yararları bulunmaktadır (s.69, 71).

Bireyin bir gruba uyum davranışının nedenlerini grubun bilgisine olan güven, bireyin takdir toplamak ya da ayıplanmaktan çekinmesi, grubun büyüklüğü, grubun ittifak halinde olması, grubun vaatleri, grup üyeleri arasındaki bağın gücü olarak sıralamak mümkündür (Gökdağ, 2011, s.59, 60; Neumann, 1988; Kağıtçıbaşı, 1998). Neumann, Sherif'in grup normlarının oluşması, Asch'ın uyum ve Milgram'ın itaat deneylerinde ortaya çıkarılan uyum davranışlarında insanların yaşadıkları dışlanma korkularının öncelikli etkiye sahip olduğunu savunmaktadır. İnsanların özdeşleşme, benimseme veya taklit amaçlı olarak uyum davranışı içerisine girmeyeceğini düşünen Neumann, dışlanma korkusunu hesaba katmadan uyum davranışının açıklanamayacağını ileri sürmektedir (Neumann, 1988, s.65). Suskunluk sarmalı kuramının dışlanma korkusunu bu derece önemli saymasının nedenlerinden biri bu korkunun, bireyin kanaat ve düşünceleri üzerinde etkili olmasıdır. Toplumun bireyi kendine benzemeye zorlaması ve kendi görüş ve kanaatlerini bireye kabul ettirebilmesinin altında ne derece büyük bir dışlanma korkusunun yattığı görülmektedir. İnsanlar, bilincinde olsun veya olmasın toplumdan dışlanmamak için sürekli olarak toplumun tehditleriyle karşılaşmak zorunda kalmakta ve davranışlarını topluma uydurma zorunda kalmaktadırlar. Dışlanma korkusu bireyi topluma uymaya zorlarken bireysel gelişmeyi engellemekte, düşünce ve fikir özgürlüğünü

etkilemektedir. Dışlanmaktan korkan birey toplumun belirlediği sınırlar dâhilinde davranış belirlemede, toplumun istediği düşünceleri dile getirebilmekte ve toplumun denetimi altında yaşamaktadır.

Bireylerin toplumdan fiziksel ve düşünsel olarak dışlanmamak için toplumsal kanaat ikliminde çok konuşulan, baskın olduğunu algıladıkları görüşlere katılmasalar dahi içinde buldukları sosyal grup ve topluluklarla aynı düşünce birliği içindeymiş gibi görünmeye çaba gösterdikleri anlaşılmaktadır. Dışlanma korkusu ile kendini sürekli olarak tehdit eden topluma karşı bireyin verdiği tepkiyi çevresini dikkatlice gözlemek ve kendine en iyi yararı sağlayacak uyma davranışını göstermesi olarak özetleyebiliriz. Sherif, Asch ve Milgram'ın sosyopsikolojik deneylerinin sonuçları dikkate alındığında suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü, insanın belirlediği davranış şeklinin toplumsal kanaatlere göre biçimlendiği varsayımının önemli derecede gerçekçi olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Sonuç olarak insanın sosyopsikolojik yapısından kaynaklanan toplumdan dışlanma korkusu nedeniyle bireyin topluma uyum sağlama zorunluluğunda olduğunu söylemek doğru ve yerinde olacaktır.

1.3.1.5. Nedir Dışlanma Korkusu Denen Yaptırım?

İlkel toplumlarda bireyi dışlama, fiziksel bir cezalandırma şekli olarak uygulanmaktadır. Toplumdan dışlanan birey savunmasız şekilde vahşi hayvanların insafına ya da açlıktan öleceği ıssız bir yere bırakılmaktaydı. Toplumla ilişkisi tamamen kesilen bireye ne yiyecek ne de barınacak yer verilmemekteydi. Dışlanan bireyle her türlü iletişim kesildiği gibi dışlanan bireye yardım edenler de toplum tarafından suçlu duruma düşürülmekte ve cezalandırılmaktaydı. Bireye uygulanan

dışlama cezası nerdeyse ölümler eş ve mutlak yalnızlık demektir. Bazı topluluklarda toplumdaki dışlama cezası özellikle erkekler için aşağılayıcı olan düşmana teslim edilme şeklinde de uygulanmaktaydı (Canetti, 2003, s.51). İlkel toplumlarda ağır bir cezalandırma şekli olarak kullanılan dışlamanın bireyde yarattığı korkunun büyüklüğünü tahmin edilebilir bir durumdur. Toplumun bireyi dışlamayla tehdit etmesinin ve dışlama korkusunu sosyopsikolojik bir silah olarak kullanmasının nedeni, kurallarını bireye onaylatmak ve itaat etmesini isteme çabasıdır kaynaklanmaktaydı.

Dışlama birey üzerinde denetim kurmak için kullanılan oldukça güçlü bir sosyal araçtır. Toplum dışlama cezasını üretken olmayan ve toplumsal birliği bozan üyeleri ayıklamak ve diğerlerinin davranışlarını toplumun ihtiyaçlarına uyacak biçimde şekillendirmek için kullanmaktadır. Bu yüzden de üyeler gerektiğinde kendi sosyal statülerini duruşlarını kurtarabilmek adına dışlanmayı sezmeye karşı inanılmaz duyarlı olmaktadır (Azar, 2009; Neumann, 1988). Dışlama, insan için en güçlü motivasyon olan ait olma ihtiyacını engellemektedir. Sosyal reddedilme üzerine yapılan araştırmalar, dışlanma yaşayan bireylerin tüm dengelerinin bozulduğunu göstermektedir. Williams ve arkadaşlarının Science Dergisi'nde yayınlanan araştırmalarında dışlanma korkusuna maruz kalan insanların beyinlerinin "dorsal anterior singulat korteks" bölümünde aktivasyon meydana geldiği açıklanmaktadır. Beynin bu bölgesi fiziksel acıyı algılama ve tespit etme bölgesidir. Araştırma dışlanma korkusuyla yaşanan sosyal acının, beyinde fiziksel acının yaşandığında aktive olan sinir yollarını uyardığını öne sürmektedir (Azar, 2009).

Mannoni (1992) yapılan deneyler de, korkunun herhangi bir öğrenme sürecinin veya bir ön tecrübenin sonucu olmayan doğuştan bir eğilim olduğunun doğrulandığını vurgulamaktadır. Mannoni, doğuştan sağır ve kör çocukların

tanımadıkları ve öğrenmedikleri halde diğer çocuklarla aynı korkuyu yaşamalarını güven duygusunun insanın en temel güdülerinden birisi olmasına bağlamaktadır. Tüm varlıklar güvenlik ihtiyacı nedeniyle yaşamak istedikleri huzur ve dinginlik duygularının doruk noktasını uykuda yaşamaktadırlar. Bu nedenle bireyin yaşadığı güvenlik ihtiyacı duygusu toplumsal yaşam ilişkileri içinde kısmen doyurulabilmektedir (Mannoni, 1992, s.43, 46). Mannoni'nin belirttiği insanın korkuları ve tetikte olma durumunun doğuştan kaynaklanan nedenlere bağlı olması, korku kültürünün toplumsal kökeni olmasa dahi insan doğasında var olduğunu ve güvensizlik nedeniyle sürekli yaşandığını göstermektedir. Güvensizlik duygusunun temeli "bireyin korunması ve onun dolayısıyla kendini kurtarmak için tetikte olma mekanizmalarını kazanmak zorunda olan türün korunmasıdır" (Mannoni, 1992, s.44).

Dışlanma korkusu insanın toplumla olan ilişkisinden kaynaklanan ve bireyin içgüdüsüne bağlı olan bir korkudur. Dışlanma korkusu küçük düşürücü durumlara, söylenti ve dedikodulardan gülünç duruma düşmekten, rezil olmaktan hatta toplumdan tamamen dışlanmaktan korkmak duygusu üzerine kurulmuştur. Bireylerin yazılı olmayan toplumsal kuralları çiğnemeleri ya da azınlık bir grup tarafından savunulan bir görüşü ifade etmeleri durumunda, toplumun kınamasına maruz kaldığında utanç duyması ve dışlanma korkusunu yaşaması olasıdır. Kişiler toplum tarafından dışlanma korkusunu hissettiklerinde ceza riski olmayan görüşlerini açıklama eğilimine girdiklerinden açıklanamayan görüşler gerilemeye başlarken ifade edilen görüşler egemen egemen hale gelmeye başlamaktadır. Örnekleme yaptığımız psikolojik deneyler, toplumsal denetim devreye girmeden önce kişinin içsel denetiminin işlediğini ortaya koymuştur.

Dışlanma korkusu oluşmadan önce, dışlanma tehdidi insanlar tarafından önceden hissedilmekte ve zihinlerinde canlandırılmaktadır. Toplumsal baskı

oluşmadan önce toplumsal kuralları ihlal etme ve karşı gelme düşüncesi bireyi rahatsız etmektedir. Birey, davranışlarını toplumsal denetim mekanizmaları devreye girmeden ve toplum fark etmeden önce zihninde tasarlamakta ve düzenleme yoluna gitmektedir. Dışlanma korkusu rasyonel bir davranış güdüsü olmadığı gibi birey bu korkunun çok da fazla bilincinde değildir. Bu nedenle dışlanma korkusunun tespiti zorlaştığı gibi bireylerin yaşadıkları dışlanma korkusunu ifade ve itiraf etmeleri mümkün olmamaktadır. Toplumun görmekten hoşlanmadığı, bireyin bilinç dışına ittiği davranış ve tepki biçimlerini kapsayan dışlanma korkusunun araştırmalarda ancak dolaylı sorularla ve belirli göstergeler yardımıyla tespit edilerek saptanabilmektedir (Neumann, 1988, s.240, 268, 277).

Neumann, dışlanma tehdidini istatistiksel veri olarak tespit edebilmek için 1976 yılında alan araştırması ile bir dizi anket çalışması yapar.¹² Alan çalışması belirli bir ortamda bilgileri üretme toplama ve organize etme sürecidir. Belgeleri toplama, üretme, gözlem yapma, görüşme ve istatistikleri ölçme aşamalarını içermektedir (Köklü, 1994, s.774). Anketin doğru sonuca ulaşabilmesi için deneklerin içe kapanıklığı, cinsiyetleri gibi faktörlerde özenle düşünülmelidir. Neumann'ın anketinde tren kompartımanı alan olarak kullanılmıştır. Deneyle deneklerin sigara içip içmedikleri tespit edilir. Belirlenen iki bin denek özellikleri birbirine eşit iki gruba ayrılır. Çalışmada dışlanma tehdidini yaratacak unsur olarak kesin bir görüş ve eleştiri içeren bir yargı cümlesi kullanılır. İlk gruptaki deneklere dışlanma tehdidi yaratacak soru sorulur. Kontrol grubu olarak kullanılan ikinci gruba ise dışlama tehdidine sebep olan soru sorulmaz. Dışlanma tehdidi içeren cümle dışında iki gruba da yöneltilen soru aynıdır. İlk gruba sohbet eden iki kişiye ait bir resim gösterilir. Resimdeki konuşmacı “ben sigara içenlerin başkalarına karşı saygısız

¹² Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3037, Aralık 1976.

davrandığını düşünüyorum. Başkalarını zehirli havayı solumaya zorluyorlar” yargısını vardır. Diğer konuşmacının “ben...” diye başlayan cümlesinin tamamlanması deneklerden istenmektedir. Kontrol grubuna ise dışlanma tehdidi içeren kişisel yargı belirten soru ve tamamlanma cümlesi gösterilmemiştir. Bu şekilde düzenlenen anket çalışmasında iki grup arasındaki sonuçların farklılığı dışlanma tehdidi olarak tespit edilmek istenmektedir (Neumann, 1988, s.69). Anket çalışması sonucunda suskunluk sarmalı kuramıyla ilgili önemli veriler elde edilmektedir. Çalışma ile elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkün olacaktır;

-Dışlanma tehlikesinin belirginleştiği kanaat ortamında sigara içenlerin yani tehditle karşı karşıya kalanların konuşma eğilimi azalmaktadır. Suskunluğa düşen insanların varlığı kanaat ortamının belirginleşmesi ve gücünü hissettirmesi durumunda ortaya çıkmaktadır ki bu da suskunluk sarmalı kuramının en belirgin özelliklerinden birisidir.

-Sigara içmeyenlerin konuşma eğilimleri kendilerini destekleyenlerin yanında artmaktadır. Bireyler fikirlerinin çoğunluk tarafından desteklendiği veya benzer fikirlere sahip olanlar tarafından desteklendiklerini hissettiklerinde konuşma eğilimlerinde artış meydana gelmektedir. Dışlanma korkusu bireyleri çevrelerinde hangi düşünce ve davranışların onaylandığını hangilerinin ayıplanıp kınandığını öğrenmek amacıyla olayları ve kanaat ortamını sürekli olarak gözlemlemeye mecbur etmektedir. Dışlanma korkusu gerektiğinden bireyin güçlenen fikirlere dair yürüttüğü tahmin, konuşma ve susma eğilimlerini belirlemektedir. İnsanların bu gözlemleri ve tahminleri algılamada istatistikvari bir yetileri vardır. Bu gözlemler insanların konuşmalarını ve davranışlarını etkilemektedir. İnsanlar görüşlerinin toplumun geneliyle uyum içinde olduğuna dair kanaat getirdiklerinde özel veya kamusal konuşmalara kendinden emin bir biçimde katılmaktadır.

-Sigara içen özgüvenli insanlar önceden tehdit edilmiş olsalar bile tren kompartımanında kendileriyle hemfikir bir yolcuyla konuşmaya eğilimlidirler. Tehdit karşısında susma ve konuşma tercihi bireylerin kişiliği de etkili olmaktadır.

-Trendeki yolcular sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesine karşı çıkarlarsa sigara içenler susmayı tercih etmektedirler.

-Özgüveni daha az olan sigara içen kişilerde özellikle kadınlarda dışlanma tehdidi test edildiğinde sigara içen kadınların hemen hemen hepsi sessizliği tercih etmektedir (Neumann, 1988, s.68, 74, 251, 273).

Scheff, (1994) toplumsal dışlanma korkusuyla, utanç duygusu arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Utanç duygusu kişinin toplumun beğenmediği davranışları yaptığında ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değerlere karşı gelmek, herkesin içinde yanlış yapmak, başarısızlıklar, alay edilmek ve reddedilmek utanç duygusunu tetiklemektedir. Utanç duygusunun tersi davranışlar övünç duygusunu yaşatmaktadır. Scheff'e (1994) göre, insanın toplumsal yaşamda çevresiyle düşünsel anlamda kurduğu yakınlık ve uzaklık bağlantısı toplumsal ilişkiyi şekillendirmektedir. Çevreye çok yakın olmak, insana teşhir edilmiş duygusunu hissettirirken, çevreden çok uzak durmak ise görmezden gelinmiş veya reddedilmiş duygusu hissettirmektedir. Herkesin içinde yanlış yapmak, alay edilmek ya da reddedilmek toplumdaki dışlanma potansiyeli beklentisini içermektedir. Bireyin yaşadığı utanç duygusuna karşılık olarak gruptan beklenen tepki kişinin gruptan dışlanması veya dâhil edilmesinin saptamasını gerektirmektedir. Bu durumda insan dışlanma korkusu yaşamaktadır. Sonuç olarak, toplumsal bağlara yönelik tehditlere karşı fazla duyarlılık gösteren bireylerin topluma uyum sağlamaları üst seviyede

olacağından toplumla birlikte yaşama şansları artarken toplumdan dışlanma riskleri azaldığını söylemek mümkün olacaktır (Scheff, 1994, s.57, 58).

1.3.2. Bireyin Davranış Kaynağı; Özgünlük Mü Benzerlik Mi?

Suskunluk sarmalı kuramının ikinci ve üçüncü hipotezi, insanların toplumun genelini ilgilendiren konularda tartışmalı bir durumun ortaya çıkması halinde belirginleşen fikir cephelerinin yükselişini tespit ederek, davranışlarını da ona göre ayarlayabilme kabiliyetleri üzerine kurulmuştur. Kuramın ileri sürdüğü, bireyin karar aşamasındaki davranış şekli iki biçimde olduğu savı etrafında gelişmektedir. Susma veya konuşma eylemi... Kurama göre çoğunluk tarafından kabul gören ve yine çoğunluk tarafından dillendirilen görüşler azınlıkta olan görüşlerin dillendirilmesini engellemekte ve azınlık görüşüne sahip olan bireyleri ve kitleleri suskunluğa itmektedir. Bunun sonucuna göre daha çok konuşulan görüşlerin etkisi ve gücü artarken konuşulmayan görüşler daha da zayıflamaktadır. İnsanların toplumu ilgilendiren özellikle tartışmalı konularda susmayı veya konuşmayı tercih etmelerinde kişilik özellikleri etkili olabileceği göz önüne alınmakla birlikte buradaki en önemli etkenin toplumun insan üzerinde denetim sağlama ve kendine uydurma gücü olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Bireyin çevresine bağımlı olmasının nedeni güvenlik, ait olma, sevgi ve saygı gereksinimlerini sadece toplumsal yaşam içinde giderme mecburiyetinde olmasıdır. İnsan en önemli gereksinimlerini karşılayabilmek için çevresine bağımlı olması nedeniyle geleceğini kendi istekleri doğrultusunda yaratamamaktadır. Bu bağımlılık insanın, toplumun değer ve kurallarına göre yönetilmesinin önünü açmaktadır. Çevresinden güvenlik, ait olma, sevgi ve saygı gereksinimlerini sağlayan insan bu

gereksinimlerinden mahrum kalmak istemiyorsa kendisinin karar vermediği kurallara ve değerlere istemese de uyum sağlamak veya baş eğmek zorundadır (Maslow, 2001, s.40). Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü bireyin davranışlarını çevreye göre belirlenmesi varsayımının temeli, bireyin belirli gereksinimlerini gidermek için çevresine duyduğu bağımlılıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Gereksinimlerden kaynaklanan bu bağımlılık insanın çevresinin onayına, sevecenliğine ve iyi niyetine duyarlı hale gelmesini sağlamaktadır. İnsan bağımlı değişken, çevresi bağımsız değişmez olması nedeniyle gereksinimlerini gidermek güdüsünü tamamlamak ve toplumdan dışlanmamak için değişen dış koşullara uyum sağlamaya zorlanmaktadır (Maslow, 2001, s.40: Neumann, 1998). Maslow'a (2001) göre insanın çevresine bağımlılığı arttıkça yani gereksinimlerini tamamlama ihtiyaçları arttıkça çevresinden gelen tehditlere karşı daha korkak olacağı şüphe götürmez bir gerçek olarak kabul edilmektedir.

İnsanlar tartışmalı konular ve zıt görüşlerin olduğu ortamlarda fikir beyan edip etmeme konusunda günlük yaşantılarında olduğundan farklı bir tavır sergileyebilmektedir. İnsanların fikirlerini açıkça ifade etme ve savunma eğilimi fikirlerinin çoğunluk tarafından benimsenmesi ve ifade edilmesiyle yakın ilişki içindedir. Konu üzerinde fikri olmayanlar ise toplumun geneli tarafından benimsenen görüşleri kabul etme eğilimindedir. Başka bir deyişle çatışmalı fikirleri güçlenenler yani kazananlar daha çok konuşmaya, fikirleri zayıflayanlar yani kaybedenlerin ise daha çok susmaya yönelmektedirler (Neumann, 1998).

1900'lü yıllarda Watson tarafından ortaya atılan davranışçılık görüşü psikolojinin yeni bir bilim dalı olarak insan davranışlarının nesnel ve somut olarak incelenmesinin yolunu açmıştır. Görüşe göre, insan dünyaya yalnızca basit reflekslerle gelmekte ve tüm özelliklerini kısmi olarak geçmiş davranış

sonuçlarından ve yaşadığı çevresel olaylarda öğrendiği davranışlardan edinmektedir. Bu nedenle davranışçılık görüşü, insanın tüm davranışlarının öğrenme süreciyle açıklanabileceğini savunmaktadır. 1950'lerden itibaren davranışçılık görüşüne eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Hümanistik psikoloji insanı; varoluşunun bilincinde olan, doğal olarak iyiye yönelen ve seçim yeteneğine sahip ergin bir birey olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre insan davranışlarının sadece toplum tarafından oluşturulmadığı, toplumun etkileri yanında insanında önemsenmesi gerektiği savunulmaktadır. Hümanistik bakış açısına göre bireylerin yaşamlarında en önemli görevleri pozitif gelişmeyi tamamlamaktır. 1970'lerde ortaya atılan günümüzde psikolojinin ana akımı olarak kabul edilen bilişsel psikoloji, davranışçılığa eleştiri getirmektedir. Bilişsel psikoloji insanın tüm davranışlarının sadece çevreden gelen uyaranların bir sonucu ve öğrenme süreçleri ile açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu, düşüncelerin davranışlar üzerinde etkili olduğu görüşünü savunmaktadır. Bilişsel bakış açısına göre insanlar düşündükleri için davranmakta ve insan oldukları için düşünmektedirler. Bilişsel psikoloji davranışların algı, hafıza, dil kullanımı, düşünme, problem çözme ve karar verme gibi üst zihin süreçlerinin etkisiyle oluştuğunu kabul etmektedir (Gerrig & Zimbardo, 2012, s.11: Karakelle, tarihsiz e-Kitap).

İnsan davranışlarının nasıl oluştuğu hakkında birçok psikolojik görüş ortaya atılmaktadır. Davranışların nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışan farklı görüşler davranışlar üzerinde etkili faktörlere göre tanımlamalar yapmaktadırlar. Genel olarak ifade edersek insan davranışları üzerinde çevrenin ve bireyin düşüncelerinin etkili olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Toplumun bireysel tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi ve belirleyici olma özelliği psikoloji disiplininde üzerinde önemle durulan bir konudur. Ancak birey davranış edinimlerinin sadece topluma

bağlanmasının insanın varoluşu ve zekâsına uygun değildir. Bu nedenle insanın bireysel olarak zihin, hatırlama, mukayese, muhakeme gibi yeteneklerinin dışlanmaması gerekmektedir.

Locke, Watson ve Skinner gibi davranışçı ekolüne sahip olanlar için bilgi alışkanlık ve benzer davranışlar doğum sonrası deneyimle edinilmektedir. İnsanlar seçimlerini ve davranışlarını kurallar, akla dayalı seçimler ve çocukken toplumsallaşma sonucu öğrendikleri verilerle yapmaktadırlar (Fukuyama, 2000, s.128).

Neumann, bireyin davranış ve tutumlarını veya susma konuşma eğilimlerini çevrelerinde güçlü gördükleri grupların düşünceleri doğrultusunda belirlediklerini ev hanımlarıyla yaptığı tren testi anketiyle açıklamayı amaçlamaktadır. Ankette birbirine karşıt görüşlerin mevcut olduğu ve bireyin iç çatışma yaşadığı kalabalık bir ortamda fikir beyan edip etmeme eğilimlerini ölçmek ve test etmek istenmektedir. Neumann 1972, 1973 ve 1974 yıllarında tekrarlayarak yaptığı tren testlerinde farklı görüşlere sahip ve farklı kanaatleri benimseyen bireylerin buldukları toplumsal gruplarda ağırlıklı olan kanaatlerin varlığına göre konuşma ve susma eğilimlerinin ölçülebilir olduğunu tespit etmektedir (Neumann, 1998).

Neumann ev hanımlarıyla yaptığı bir dizi tren testi anketinde ankete katılan kadınlara, sohbet eden iki kadın resmi gösterilerek “siz hangi kadının fikrine katılıyorsunuz?” sorusu yöneltiyordu. Resimde sohbet eden iki kadından biri yaramazlık yaptığında çocuğa dayak atılmasına karşıyken, diğer kadın dayağın eğitimin parçası olduğunu ve dayağın çocuğa zararı olmadığını savunmaktadır. 1972 yılında katılımcıların yüzde kırkı dayağa karşıyken yüzde kırk yedisi dayağı eğitimin bir parçası olarak görmekte ve yüzde on üçü kararsız kalmaktadır. Anketin ikinci sorusu katılımcıların ilk soruya verdikleri cevapların aksini savunan kadın resmi

gösterilmekteydi. Dayaktan yana olduklarını belirten kadınlara gösterilen resimde sohbet çocuk eğitiminde dayağa kesinlikle karşı olduğunu belirten yargı cümlesiyle başlarken dayağa karşı olduklarını belirten kadınlara gösterilen resimde ise sohbet dayanın çocuk eğitiminin bir parçası olduğunu belirten yargıyla başlamaktadır. Ev kadınları kendi düşüncesine zıt görüşe sahip bir başka kadınla karşı karşıya getirilmekteydi. Katılımcılara beş saatlik bir tren yolculuğu boyunca aynı kompartımda seyahat eden ve görüşlerinin aksini savunan kadınla sohbet edip etmeyeceği veya söylediklerini dikkate alıp almayacağı sorulmaktaydı. Anket sonucunda ev hanımlarının görüşlerinin tersini savunanların yanında suskunluğu aynı görüşe sahip olanların yanında ise konuşmaya eğilimli oldukları ortaya çıkmaktadır (Neumann,1998).

Almanya’da yapılan 1972 seçimi öncesinde siyasal konjonktür suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü susma ve konuşma eğilimini ölçmek için uygun bir ortam yaratmaktadır. Almanya Başbakanı Brandt’a duyulan sevgi yanında Brandt’ın simgesi haline gelmiş olan Doğu Almanya ve Doğu Avrupa’nın öteki sosyalist ülkelerinin SSCB ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla oluşturduğu Doğu politikası nedeniyle kamuoyunda keskin görüş ayrılıkları hâkimdir. Doğu politikasını savunan görüşün güçlü olduğu algısı yaygınlaşmıştır. Bu ortamda Almanlar için özellikle ekonomik ve sosyolojik olarak önemli olan Doğu politikası hakkında tartışma ve görüş ayrılıklarının keskin olması suskunluk sarmalı kuramının güçlü kanaatler karşısında bireyin susma ve konuşma eğilimlerini belirlemesini ölçmek için uygun bir ortam yaratmaktadır. Neumann, ev hanımlarıyla yaptığı tren testi anketi; Doğu politikasının keskin tartışmalar yarattığı süreçte Brandt’ı destekleyenlerin ve karşı olanların konuşma eğiliminin test edilmesi için uyarlanarak tekrar yapılmıştır. Brandt’ın Doğu politikasının yükselişte olduğu ve toplumun çoğunluğu tarafından

destek bulduğu bir ortamda yapılan anket çalışması neticesinde Brandt'ı destekleyenlerin çoğunluğunun konuşmaya eğilimli olduğu Brandt'ı desteklemeyenlerin ise Doğu politikasına karşı olmaları nedeniyle susmaya eğilimli olduğu ortaya çıkmaktadır (Neumann, 1998, s.49).

Foucault, bireylerin tutumlarında genel bir dönüşüm yaşanması durumunda başka bir biçime girilmesini, başka bir durum alma çabasını, bireylerin varlıklarını kuşatan iktidar mekanizmalarına karşı kendilerini uyarılma çabası ve politik bir davranış olarak görmektedir (Foucault, 1992, s.95). İnsanların tutum ve davranış belirlemelerinde toplumsal çevrenin önemli etkisi bulunmaktadır. İnsanlar pragmatik bir yaklaşımla yaşadıkları çevrede belirli gereksinimlerini giderme ve kişisel menfaatlerini koruma düşüncesiyle topluma uyum sağlamayı tercih ettikleri bilinmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı, bireyin söz konusu bu davranış biçiminin toplumsal yaşamın her alanına sirayet edebileceği varsayımına dayanmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramına göre kuram hipotezlerinin açıklanması için en uygun ortam ve dönemin, toplumun belirli bir kesiminin suskunluğa itildiği ve susturulduğu süreçler olduğunu söylemek mümkündür. Siyasal parti seçimleri toplumda önemli tartışmaların ve ayrılıkların ortaya çıktığı süreçlerdir. Kuram bireyin toplumsal yaşam içerisindeki pragmatik davranışlarını seçim zamanlarında da devam ettirdiğini belirli seçmen davranışlarıyla açıklamaya çalışmaktadır.

Kışlalı'nın da (2010) belirttiği üzere seçmen davranışlarının her zaman akılcı ve tutarlı olmaması seçmenin akılcılık dışındaki değerleri önceliğini ortaya koymaktadır. Suskunluk sarmalı kuramının bireyin davranışlarını çevrelerine göre belirlemeleri varsayımı siyasi parti seçimlerinde kendisini Bandwagon etkisiyle göstermektedir. Seçim sürecinde çevrelerinde yükselen fikir eğilimlerini sürekli takip eden ve yükselmekte olan fikirleri kabul etmeyen kesimler çevrelerinden

dışlanmamak için görüşlerini saklamaya yönelmektedirler. Bu tip seçmenler seçimin sonuna doğru tutum ve davranış değişikliğiyle fikirlerini değiştirmeye yönelebildikleri gibi kaybedecekler arasında olmaksızın kazanacakların yanına geçmeyi seçmektedirler. Neumann'ın, (1998) aktardığına göre bu tip seçmen davranışını Lazarsfeld 1940 yılında Amerika başkanlık seçimlerinde gözlemlemiş ve bu durumu “bandwagon-effect (gözde taraf etkisi)” (s.32) olarak nitelendirmiştir. Seçmenler değişik nedenlerle kamuoyunda güçlenen kanaatleri tespit etmekte ve bu kanaatler etrafında kümelenerek seçim tercihlerini bu yönde kullanmaktadırlar. Neumann (1998) 1972 Almanya parlamento seçimlerinde “last minute swing” (son dakika dönüşü) olarak adlandırdığı seçmen davranışını anket çalışmasıyla ölçmeye çalışmıştır. Seçmenlerin % 8'den fazlası seçimin sonuna doğru kamuoyunda ağırlıklı kanaatleri tespit ederek pragmatik yönelimle bu kanaatler etrafında kümelenerek eğilimlerini bu yönde kullanmayı tercih etmişlerdir. Neumann 1972 parlamento seçimlerinin son ayına kadar yaptığı anketlerde, Sosyal Demokratlar ve Hıristiyan Demokratlar'ın oylarını birbirine yakın tespit etmesine rağmen seçimin son ayında seçmenlerin % 8'inin son dakika dönüşüyle Sosyal Demokratları tercih etmelerini suskunluk sarmalı kuramı çerçevesinde, bireylerin davranışlarını çevrelerine göre belirlemeleri varsayımına dayanak olarak görmektedir (Neumann, 1998, s.28).

Seçimlerde son dakika dönüşü etkisi yapan ve yüzer geçer olarak adlandırılan oyların, seçimin son aylarında ağırlıklı olan kamuoyu kanaatine göre hareket ettiği bireylerin son anda kazanan tarafta olma istekleri 1965 ve 1972 yıllarında Almanya'da yapılan seçimlerde gözlenmektedir. 1965 ve 1972 Almanya seçimlerinde yapılan anketlerde partilerin aynı güçte olmalarına rağmen kanaat ortamını belirlemek amacıyla seçmenlere kimin kazanacağı sorulduğunda, kanaat ortamına hâkim olan parti anketlerde önde çıkmaktadır. Bu durum hangi partiye oy

vereceğini bilen kararlı seçmenin dışında kanaat ortamını sürekli olarak takip eden bir seçmen kitlesinin varlığını ortaya koyduğu gibi bir partinin fikir ortamında güç kazandığını da göstermektedir. Suskunluk sarmalı kuramının güçlü kanaatlerin bireyin susma ve konuşma eğimini belirleme hipotezine göre; bir partinin kanaat ortamında güçlenmesi, partinin görüşlerinin kamuoyunda daha fazla ifade edilmesi ve dillendirilmesiyle açıklanmaktadır. Varsayıma göre seçimleri kim kazanacak? Sorusuna verilen cevapların bir parti lehine artması suskunluk sarmalının oluşmaya başladığı ve kamuoyunda oluşan kanaatlerin seçmenleri etkilemeye başladığı anlamı çıkmaktadır (Neumann, 1998).

Bireyin susma ve konuşma eğilimleri anketlerle bilimsel deneylerle ölçülmeye çalışılsa da kişinin, susma, konuşma, görüş bildirme niyetleri öznel birçok sebebe dayandığı gibi kanaatlerle duygular arasındaki uyumun birbirine çok yakın olduğu dönemlerde konuşma eğilimini arttırmaktadır. Anketlerde kişilere ait öznellikleri ve konuşma eğilimi arttıran dönemin ruhu gibi etkileri tamamen ortadan kaldırmak mümkün olamamaktadır. Bunları göz önünde bulundurmakla birlikte Neumann'ın yaptığı anket çalışmalarından şu sonuçları çıkarmak mümkün görünmektedir; bir görüş toplumsal yaşamda ne kadar çok konuşuluyor ve dile getiriliyorsa insanların algılarında o oranda güçlü görünmektedir. Düşüncelerinin dönemin siyasal ve sosyal ruhuyla veya dönemin konjonktürüyle uyumlu olduğunu hisseden bireylerin konuşma istekleri artmaktadır. Bir başka deyişle insanlar savundukları görüşlerin toplumsal kanaate uygun olduğunu hissettiklerinde aynı kanaate sahip sayısal çoğunluğun avantajı sayesinde konuşmaya yöneltmektedirler.

1.3.3. Kuramın Tanımı

“Suskunluk sarmalı kuramı, -sadece birbirini tanıyan gruplar değil- toplumun ortak uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamak ve toplumdaki ihraç etmekle tehdit ettiği, öte yandan bireylerin de genellikle bilinçsiz, muhtemelen genetik bir dışlanma korkusuna sahip oldukları görüşünden hareket eder. Bu dışlanma korkusu bireylerin, çevrelerinde hangi düşünce ve davranışların onaylandığını, hangilerinin kınandığını öğrenmek amacıyla, sürekli olarak insanları ve olayları gözlemlemesine neden olur. Ayrıca kurama göre, insanlar tahminlerde ve değerlendirmelerde bulunmalarını sağlayan istatistikvari bir yetiye sahiptirler ve davranışları, konuşmaları bunun sonuçlarından etkilenir. Görüşlerinin toplumun geneliyle uyum içinde olduğundan emin olduklarında, gerek özel gerekse kamusal alandaki konuşmalara kendinden emin bir biçimde katılır ve örneğin rozetlerle, araba çıkartmalarıyla, giyim tarzıyla ve herkes tarafından görülebilen diğer sembollerle düşüncelerini açığa vururlar. Azınlıkta olduklarını düşündüklerinde, daha dikkatli davranır ve susmayı tercih ederler, böylece toplum içinde gerçekte olduğundan daha zayıf bir izlenim yaratırlar. Bu durum, bu cephe giderek küçülüp, geçmişteki değer yargılarına sıkı sıkıya sarılan küçük bir çekirdek oluşturana ya da kanaatleri bir tabuya dönüşene kadar devam eder” (Neumann, 1988, s.234).

2. Kurama Ait Önemli Kavramlar, Hatırlatmalar

2.1. İnsana Ait Bireysel ve Toplumsal Doğa...

Birey ile içinde bulunduğu grup arasındaki ilişki, suskunluk sarmalı kuramı açısından grup üyelerinin kurallara karşı geldiğinde ortaya çıkan çatışmada grubun bireyi cezalandırması nedeniyle değer kazanmaktadır. Grubun bir arada dağılmadan durmasını veya bireylerin grubun kurallarına uymasını sağlamak amacıyla tüm üyelerine uyguladığı cezalandırmanın başında gelen dışlama tehdidi birey üzerinde

dışlanma korkusu yaratmaktadır. Neumann (1988) toplumsal değerlerin insanı toplumsal kurallara karşı geldiğinde yargılayan bir merci (makam) olduğunun kavranabilmesi için insanın toplum karşısında yaşadığı dışlanma korkusunun büyüklüğünü ve yaşadığı dışlanma korkusunun bireyin toplumsal doğası için ne anlama geldiği anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır (s.246).

İnsan doğasına ilişkin ilk değerlendirmeler, toplumu bir arada tutmanın ve devamını sağlamanın çözümünü toplumun tamamını kapsayan ve kurallarla çerçevesi çizilmiş bir toplumsal sözleşme ile sağlanabileceğini ileri süren kuramcıların eserlerinde görülmektedir. Bu görüşte tarihsel bir olgu olarak düşünülen insan doğası zaman ve mekâna göre kendini biçimlendiren bir yapıya sahiptir. Locke, (2004) insan doğasını ahlak kanunlarıyla içselleştirirken, toplumsal kuralların insanın doğasından gelen doğal ahlâk kanunlarıyla oluşturulduğunu savunmaktadır. Bunun yanında insan doğası yazılı olan ve olmayan yasaları genel kabule yatkındır. Bu nedenle Locke ahlak değerlerinin insanlar üzerindeki baskılarının çok etkili olduğunu savunmaktadır. Rousseau (2006) insan doğası kavramını felsefi anlamında özgürlük, şefkat ve yalnızlıkla tanımlamayı seçmesine rağmen Toplum Sözleşmesi eserinde özgür bir otantik özün toplumsal yaşamda yozlaştığını ileri sürmektedir. Rousseau için önemli olan toplumun birlikteliği kamu (devlet) kapsamında düşünüldüğünden insanın yozlaşan otantik özü toplumsal değerler ve hukuki yasalarla, sansür dâhil olmak üzere birçok yöntemle kontrol altına alınmak istenmektedir. Rousseau bireyin doğasını kamuoyunun geneli tarafından kabul gören ahlak değerlerine feda etmektedir (Rousseau, 2006, s.122, 123). Hobbes, (2007) Leviathan adlı eserinde insan doğasını toplumsal yaşam içerisinde şöhret sahibi olma, kendini kabul ettirme, güvenlik, maddi zenginlik gibi isteklerle özetlemekte ve insan doğasını bireysellik eş tutmaktadır. İnsan, hayatını en iyi şekilde yaşamayı ve bu yaşantıyı koruyabilmeyi

düşünmektedir. Hobbes'a göre insanın doğasında mevcut olan ölüm korkusu duygusu, güvenli bir ortamda yaşamayı tercih etmesine neden olmaktadır. Bu tercih insanın toplumsal yaşamı düzenleyen devlet kurumuna olan ihtiyacını arttırmaktadır. Kısaca, Hobbes toplumsal yaşam içerisinde insan doğasını benmerkezci davranışlarla ifade etmektedir (Hobbes, 2007). Toplumların belli bir sözleşme çerçevesinde anlaşmaları ve bu sözleşmeyi uygulama istekleri ancak bireyin öz çıkarı için doğal haklarını, varlık sebebi yalnızca sözleşmeyi uygulamak olan devlete devretmesiyle mümkündür. Hobbes'un, birey ve devlet ilişkisi çözümlemesi şöyledir: "herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılmak şartıyla, kendimi yönetme hakkımı bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum" (Hobbes, 2007). Nietzsche'ye (2011) göre; Hobbes'un özellikle "insan insanın kurdudur" düşüncesi nedeniyle bireyler bir toplumsal sözleşme çerçevesinde sürdürülebilir anlaşma sağlayabilmektedir. Bu konuda Hobbes'u, Spinoza'nın düşüncelerinin yazarı olarak gören Nietzsche, Hobbes'un toplumların belli bir sözleşme fikrinde karar kılmalarının mantıksal gerekliliğini şöyle açıklamaktadır; "1. Eğer barışçıl bir çevrede bulunmayı başırırsam hayatta kalma şansım artar. 2. Her şeye hakkım var durumundan, başkası pahasına aşırı bir hak peşine düşmekten vazgeçersem, aynı biçimde onun da beni yok edecek ölçüde aşırı bir hak peşine düşmesi fikrinden vazgeçmesini umabilirim" (Nietzsche, 2011, s.57). Hegel'e göre insanlar kendilerini ilgilendiren veya kendileriyle ilgili olduklarına inandıkları değerler ve nesnelere için çaba harcamaktadırlar. İnsanların doğaları bireysel istek ve arzularının şekillendirdiği refah yaşamak veya mutluluk üzerine kuruludur (Hegel, 1991, s.123).

İnsan doğası kavramını iki şekilde ele almak mümkündür. Kavram öncelikle tarihin parçası olmayan sabit bir öze ve toplumsal etkilerden arınmış insan özelliklerine gönderme yapmaktadır. Bu tanımlamada insan dış etkenlerden soyutlanmış ve sadece birey olarak düşünülmektedir. Bir diğer ifade şeklinde ise tarihin parçası olan farklı zaman ve mekânlarda veya toplumsal koşulların etkisi

altında değişken bir öze gönderme yapılmaktadır. Bireyin dış etkiler tarafından doğasının değiştğine dikkat çeken bu tanımlamada tarihin parçası olan ve tarihsel olarak toplumsal ve kültürel açıdan özün değişimi kendine özel olmaktadır (Geras, 2002, s.23). Kant, insan doğasını yaradılıştan gelen kutsallık dışında tutmaktadır. İnsanın varlık olarak tüm ihtiyaçlarının öznel bir haz veya acı duygusuna bağlı, arzulama yetisi tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Toplumsal bir varlık olan insanın bireysel doğası ancak toplumsal yaşam içerisinde kendini göstermektedir. İnsanın toplum içerisindeki istek ve ihtiyaçları yine toplum değerleri tarafından belirleneceğinden Kant, insanın bireysel ve toplumsal doğasının birbirinden ayrılamayacağına vurgu yapmaktadır. Nitekim Kant, insan arzularının sınırını toplumun ahlaksal yasalarla çizdiğini belirtirken insanın isteklerini toplumun belirlediğini ifade etmektedir (Kant, 1999). Geras'ın insan doğasıyla ilgili olarak yaptığı ilk tanımlamayı toplumsal etkilerden arınmış ve insanın kendiyile baş başa olduğu bireysel doğası, ikinci tanımlamayı tarihin parçası ve değişken olan insan doğasını ise Neumann'ın, (1988) belirttiği gibi insanın toplumsal doğası olarak (s.282) değerlendirmek mümkün olmaktadır. Geras, insan doğasının genel anlamda kullanımını karakter kavramına yakın bulmaktadır. İnsan doğasını, bireyin kendi kendine egemen olması kendi kendiyile uyum içinde bulunması, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü¹³ olarak ele aldığımızda toplumsal yaşam içerisinde insanlar belirli nedenlerle doğalarından ödün vermek zorunda kalmaktadırlar. Suskunluk sarmalı kuramı toplumun etkisi ve koşullandırmasıyla çevrelenmiş olan insanın toplumsal doğasını önemsemektedir. İnsan toplumla birlikte yaşamaya gereksinim duyan sosyal ve siyasal bir varlık

¹³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5516bbb116d557.70650537 Erişim Tar: 15.03.2015

olması nedeniyle toplumsal yaşam içerisinde bireysel doğasından farklı olarak toplumsal doğasının özellikleriyle tutum ve davranış belirlemektedir.

Tek başına olduğu ortamlarda kendine egemen olan kendisiyle uyumlu, düşünce ve hareketlerinde tutarlı olan sağlıklı bir insan toplum içerisine dâhil olduğunda bireysel doğasından sıyrılarak neden toplumsal doğasına bürünme ihtiyacı hissetmektedir? Hobbes, insan doğasının istek ve arzularının toplumsal yaşam içerisinde karşılık bulacağına vurgu yapmaktadır. Hobbes'a göre insan doğası, rekabet, güvensizlik, şan ve şeref olmak üzere üç gereksinimini karşılamak için toplumsal yapı içinde mücadele etmektedir. Bu gereksinimleri sayesinde insan kazanç, güvenlik ve şöhret elde etmek için kendini kanıtlamaya çalışmaktadır (Hobbes, 2007, s.94). "Hobbes, Platon, Kant ve dinciler şu noktada uyuşurlar: Her ne kadar insan doğasını değiştiremezsen de sıkı politik, ahlaksal ya da ruhsal disiplinle onu kontrol edebilirsin" (Honer & Hunt, 1990, s.811). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde insan fizyolojik, güvenlik, ait olma, sevgi, kendini gerçekleştirme ve saygınlık gereksinimlerini doyurmak ihtiyacında olduğundan kendisi dışındaki kurum veya insanlarla birlikte yaşama mecburiyetindedir. İnsanın bireysel doğası kendinden farklı taleplerde bulunan dış etkenlerle sürekli çatışmakta ve ihtiyaçları doğrultusunda insan toplumsal doğasını kullanmaya yönelmektedir. Neumann'a (1988) göre Maslow'un sıraladığı ihtiyaçlardan özellikle bir gruba ait olma, sevgi ve saygınlık gereksinimlerini tamamlaması insanın toplumsal doğasından kaynaklanmakta ve bu gereksinimleri sağlamak zorunda olan insan çevresindeki diğer insanlar tarafından dışlanmaktan korkmaktadır (s.67). İnsan bireysel doğası gereği özgür olmayı amaçlarken, ihtiyaçları nedeniyle içinde yaşamaya mecbur olduğu toplumsal yapının değerlerine boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Görünüşte insanın -bilinçli, bilimsel- sosyal ve kültürel gelişimi için gerekli olan ihtiyaçları ile

geleneksel toplumsal yaşamın özellikleri ve toplumun insanı değiştirmeye zorlaması paradoks oluşturmaktadır.

Kitle psikolojisi alanında yapılan araştırmalar bireylerin kitle içerisine girdiklerinde bireysel doğalarını kaybederek kitlenin belirlediği kuralın kontrolü altına girdiklerini ortaya koymaktadır. Kitleyi oluşturan bireyler sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklarına rağmen kitle içerisinde rasyonel olmayan ve tekilleşen kolektif bir ruha sahip olmaktadır (Le Bon, 1997: Freud, 2006). Psikolojik alanda yapılan çalışmalarda insanın sahip olduğu bireysel doğasının kitle içerisine girdiğinde değiştiği ve insanın topluma uyum sağlamak ve toplumdan dışlanmamak için toplumsal doğasını maske olarak kullandığını göstermektedir. Toplumsal ilişkileri üretim ilişkileriyle açıklayan Marks, insanın toplumsal doğasının toplumsal ilişkiler tarafından belirlendiğini savunmaktadır (Geras, 2002, s.48). Marks'ın ideolojik olarak altını çizdiği üretim ilişkileri ve üretim araçlarına sahip olan sınıfların egemenliklerinin devamı için ürettikleri kültür endüstrisi insanın toplumsal doğasını biçimlendirmektedir (Adorno, 2003: Marcuse, 1986). Kültür endüstrisi üretim araçlarına sahip sınıfların dayattığı verili zihniyeti çoğaltmaya ve güçlendirmeye çalışmaktadır (Adorno, 2003). İnsanlar fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için üretim ilişkileri içine girmektedirler. İnsan için sıradan olan bu durum insanın toplumsal doğasını belirleyen koşullar sistemi haline gelmektedir. Touraine'e (1994) göre modern topluma geçişte insan doğası tamamen toplumsallaşmıştır. İnsan doğasının ve doğal haklarının sonunu Fransız Devrimi ve İngiltere'de başlayan sanayi devrimi getirmiştir. İki gelişmeyle birlikte birey ve toplum arasındaki ayırım ortadan kalkmaya başlamış ve insan tamamen toplumsal ve tarihsel bir varlık haline dönüşmüştür. Mekanik olan toplum fikri organik bir nitelik almaya başlamıştır (Touraine, 1994, s. 77). Marks'a göre üretim ilişkileri bireylerin

toplumsal doğalarını şekillendirmekle birlikte toplum ve insan arasındaki ilişkilerin şekleşmesine de neden olmaktadır. “Meta biçiminin esrarlı bir şey oluşunun nedeni basitçe, insanlara kendi emeklerinin toplumsal niteliğini emek ürünlerinin nesnel nitelikleri olarak bu şeylerin toplumsal doğal özellikleri olarak yansıtması ve dolayısıyla üreticilerle toplum emek arasındaki toplumsal ilişkiyi de şeyler arasındaki üreticilerin dışında var olan bir toplumsal ilişki olarak göstermesidir” (Marx, 2011, s.82).

Toplum belirli kurallar ve değerler dizgesiyle insanın bireysel doğasını sürekli olarak değiştirmeye ve kendine uydurmaya çabalamaktadır. İnsanın bireysel doğası ise toplumsal ilişkiler bütünü içerisinde açığa çıkmaktadır. Toplum ve insanın bireysel doğası arasındaki ilişkide tartışma noktası insanın bireysel doğasının toplumsal ilişkiler bütünü içerisinde kaybolup kaybolmadığıdır (Geras, 2002, s.51). İnsan doğasının toplumsal ilişkiler bütünü tarafından belirlenmesi toplumun gücünü göstermesi açısından önemli olduğu gibi insanın toplumsal doğasının toplum değerleriyle uyumlu olması gerektiği konusunda ipucu vermektedir. İnsanın toplumsal doğasını belirleyen toplum kendine benzeyen bireyler yetiştirerek devamını ve üretimini sağlamaktadır. Birey, toplumsal yaşam içinde davranışını değiştirebildiğine göre ruhunun, tarihinin ve kendisini oluşturan kurumun salt ürünü olmaktan çıktığı anlamına gelmekte ve kendi doğasından uzaklaşmaktadır (Castoriadis, 2001).

Siyasal ve toplumsal içeriğe sahip olan suskunluk sarmalı kuramı açısından toplum, insan ve her ikisi arasında yaşanan etkileşimlerle kendini gösteren fikir iklimi sonuçları itibariyle önem arz etmektedir. İnsanın toplumsal doğası kanaatlerin oluşması, değer kazanması veya zayıflaması üzerinde etkili olmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde bir fikrin konuşulmuyor olması veya dillendirilmesi fikrin güçlendiği veya zayıfladığı hakkında fikir yürütmemize yardımcı olmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramında suskunluğun yayılmasında ve bir sarmal gibi her alana nüfuz etmeye

başlamasına neden olan en önemli kaynak, fikir ikliminin geniş bir alana yayılmasıdır. Toplumsal alanda yayılma yeteneğini gösteren fikirler güçlü bir sayısal çoğunluğa ulaştığında, azınlıkta olan karşıt görüşe sahip olan insanların bireysel doğalarından kaynaklanan etkenler nedeniyle baskı ve zorlamaya neden olmaktadır. Genel davranış eğilimi olarak, insan toplumsal doğası gereği tutum ve davranışlarını genişlemiş olan fikir iklimine uydurmaya çalışmaktadır. Burada bireysel doğasına göre düşünen, hareketlerinde tutarlı olan ve fikir iklimine karşı güçlü durabilen insanları elbette göz ardı etmemek gerekmektedir. Neumann'a (1988) göre fikir ikliminin güçlenmesi veya zayıflaması bireylerin toplumsal doğalarında sürekli yaşadıkları etkileşimlere göre gerçekleşmektedir (s.242).

Övünç ve utanç duyguları kişiler ya da gruplar arasındaki bağın temel belirleyicisi ve ilişkinin duygusal yüzü olarak değerlendirilmektedir. Her iki duyguda bebeklerde görülmemekte olup toplumsal yaşam içerisinde öğrenilmektedir. İnsanlar utanç ve övünç duyguları sayesinde toplumla bağ kurmaktadır. İnsanın yaşadığı utanç duygusu toplumla arasında tehdit içeren bağ üretirken, övünç duygusu güven bağı üretmektedir. Utanç veya övünçün yaşandığı durumlar aynı zamanda toplumla insan arasında tehdit ve güvenin belirtisi olarak görülmektedir. Utanç duygusu bireyin toplum karşısında yanlış davranması, alay edilmesi, küçük düşürülmesi, toplumsal kabul görmüş değerleri önemsememesi durumlarında birey tarafından yaşanmaktadır. Utanç duygusunun toplum karşısındaki karşılığı bireyin dışlanması olarak görülmektedir (Scheff, 1994). İnsan psikolojisinde önemli yer tutan utanç ve övünç duyguları; bireyin toplumsal doğasının son derece hassas ve kırılğan olduğunu, bireyin toplumdaki dışlanmamak için topluma uymak zorunda kaldığını ve her insanın dışlanma korkusuyla yaşadığını söylememize imkân vermektedir. Birey ve toplum arasındaki ilişkinin devam edebilmesi ancak bireylerin toplum koşulları ve

kanaatleriyle uzlaşmasıyla sağlanabilmektedir. Toplumun zorladığı koşulları bireysel doğalarına uygun bulmayan bireyler bu durumdan hoşnut olmadıklarından acı çekmekle birlikte toplumsal uzlaşmayı tutarsız, onur kırıcı ve saçma bulmaktadırlar. Utanç duygusunun insan açısından bu derece önemli olması nedeniyle toplumsal yaşamda insanlar utanç duygusunu yaşamamak için kendilerini sürekli olarak denetim altında tutmak zorunda kalmaktadırlar. Toplumsal yaşamda bireyin genel eğilimi övünç duygusunu yaşamaya yöneliktir. Başarılı olmak, statü kazanmak, çevreden saygı duymak, iyi insan olmak için yapılan tüm çabalar ve eylemler toplumun insanlardan beklentileri olarak görünmektedir. Bireyin doğal özellikleri tarihsel ve toplumsal ilişki süreçlerinde ele alındığında, toplum tarafından bireyin sürekli olarak baskı ve tehdit altında olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak günümüze kadar insanoğlunun yaşadığı tüm tarihsel süreçlere rağmen hala iyilik-kötülük, doğru-yanlış, utanç-övgü, dışlanma-benimsenme, şöhret sahibi olma gibi doğal özelliklerini korumuş olması ve hala yaşamsal alanda kendini göstermesi, hala tartışılıyor olması insan doğasının sağlam köklere dayandığını göstermektedir.

2.2. Kamu ve Oy

Bu çalışmada suskunluk sarmalı kuramı çerçevesinde birey ve toplum arasındaki ilişki her iki taraf açısından da ele alınmaya çalışılmıştır. Bu ilişkide toplumun birey üzerindeki tutum ve davranış belirleme gücünün yadsınamayacak kadar önemli olduğu görülmektedir. Toplumun; bireyin tutum, davranış ve kanaatleri üzerindeki yaptırım ve kendine benzetme gücünün varlığı sosyal, siyasal ve tarihsel süreçlerde kendini göstermektedir. Psikoloji ve sosyal psikoloji disiplinleri tarafından yapılan çalışmalarda bireyin içinde bulunduğu grubun kanaatlerini belirli sebeplerle

önemsediğini ve kendi fikirlerini grubun fikirlerine feda ettiği bilimsel çalışmalarla kanıtlanmaktadır. Birey ile toplum kanaatleri arasındaki ilişki suskunluk sarmalı kuramı açısından özellikle bireyin susturulması ve sessizliğe itilmesi nedeniyle önemli olduğundan basit olarak bireylerin kanaatlerinin toplamı olarak tanımlayabileceğimiz kamuoyu kavramının tanımı ve önemi üzerinde durmak gerekmektedir. Neumann (1998) kamuoyunu toplumsal yaşam içinde insanları suskunluk sarmalına iten bir güç olarak görmektedir. Kamuoyunun yayılma sürecinde oluşan suskunluk sarmalı birçok insanı içine çekmekte ve aynı kanaatlere yönelmesini sağlamaya çalışmaktadır (s.84). Bu yönleyle söz konusu bu bölüme kadar bireyin grup, çevre ve toplum ilişkisi üzerinde durulmasının nedeni; insanın çevresinden etkilenmeye ne kadar açık ve toplumsal doğası gereği kendini çevreye uydurma yeteneğine ne kadar güçlü bir şekilde sahip olduğu gerçeğini vurgulamak içindir. Kamuoyu kavramı insanın çevresinde tartışmalı konularda oluşan görüşlerin bütünü olarak ele aldığımızda, bireylerin akla uygun olmasa dahi içgüdüsel olarak veya çevreden tepki görmemek için kamuoyu görüşlerini benimsedikleri görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının insan hayatına etkisinin sınırlı olduğu dönemlerde kamuoyu baskısı yakın çevre, iş çevresi, mensup olunan gruplar iken, günümüzde hayatın her anında bireye ulaşan ve onu etkisi altına alan kitle iletişim araçları nedeniyle söz konusu bu etki-tepki alanı genişlemiştir. Özellikle kolayca ulaşılabilen televizyon, internet, gazete, radyo gibi kitle iletişim araçlarının verili kanaatler doğrultusunda kamuoyu oluşturarak insanları etkilemek için sürekli ve sıklıkla kullanıldığı gözlenmektedir. Kamuoyu kavramı başta kitle iletişim çalışmalarında dikkati çeken önemli bir kavram olarak görülse de birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı açısından kamuoyu kavramının etkilerinden çok bireyin bu kavram karşısındaki güçsüzlüğü tartışma konusu

yapılmaktadır. Kamuoyunun tanımlarına girmeden önce kelimeyi oluşturan kamu ve oy kavramlarından tarihsel olarak bahsetmek gerekmektedir.

Sennett'te ve Habermas, kamusal ve kişisel sözcüklerinin anlamlarındaki tarihsel gelişimi anlayabilmenin temelinde Avrupa'da Roma döneminden başlayarak yaşanan Rönesans aydınlanması merkezli burjuva sınıfının yarattığı sivilleşme ile Batı kültüründeki temel değişimin anahtar rolü oynadığını savunmaktadır. (Habermas, 1997, s.59; Sennett, 2002, s.32). Habermas'ın 'Kamusalın Yapısal Dönüşümü' adlı eserinde ele aldığı burjuva kamusunun tarihsel oluşum sürecini, kamu ve kamuoyu kavramlarının tarihçesi olarak görmek mümkündür. Erdoğan'da (2000) kamuoyu kavramının Avrupa burjuva sınıfının tarihsel süreciyle ilişkisine vurgu yapmaktadır. İlk kez Romalılarda köle olmayan eşitler arasındaki yönetim ilişkileriyle oluşmaya başlayan kamu kavramının karşısında eş zamanlı olarak kamuoyunun oluşması bir anlamda kamu ve kamuoyu kavramları arasında tarihsel gelişim bakımından paralellik taşımaktadır.

Kamu sözcüğünün yazılı kaynaklarda bilinen ilk kullanımı, 1470 yılında Malory'nin İmparator Lucios'tan Roma'nın kamusal iyiliğini sağlayan diktatör olarak söz etmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımda kamu toplumun ortak çıkarı, genel gözleme açık ve ortada olan anlamını taşımaktadır. Kamunun karşıtı olarak ele alabileceğimiz özel sözcüğü üst düzey devlet üyelerine atfen ayrıcalıklı kişi anlamında kullanılmaktadır. On yedinci yüzyıl sonlarına gelindiğinde kamusal sözcüğü herkesin denetimine açık olan anlamına gelirken özel sözcüğü bugünkü kullanımlarına benzer anlamlara gelen kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan gizli veya saklanmış bir yaşam bölgesi anlamında kullanılmaktadır. Rönesans döneminde kamu sözcüğü politik topluluğun çıkarlarını ifade eden sosyal bir topluluğun özel bir bölgesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Sennett, 2002, s.32). Habermas (1997) ve

Sennett'e (2002) göre ilk kullanımından başlayarak Ortaçağ boyunca kamunun anlamı Roma hukukunun tanımları çerçevesinde 'res publica' olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Çiçero'nun (MÖ 106) 'Devlet' adlı eserinde kullandığı Res publica tamlaması Latince, şey nesne olan, mesele, olay, durum, iş, koşul, hakikat, mal, varlık, neden gerekçe gibi anlamları olan "res" ile açık net kamuya ait anlamındaki "publica" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. "Devlet" olarak Türkçeleştirdiğimiz Res publica 'halk şeyi, halk unsuru, halk meselesi' anlamında kullanılmaktadır (Çevik, 2014, s.320, 321). Çiçero 'Devlet' adlı eserinde halkı ortak bir yarar ve amaç ile uyum halinde bulunan hukuksal bağlarla birleşmiş insanlar topluluğunu olarak tanımlamaktadır. Çiçero "res publica"nın yani devletin hem halka ait kamu varlığı hem de halkı ilgilendiren bir mesele olduğuna vurgu yapmaktadır (Şenel, 1996, s.198; Çevik, 2014, s. 323).

Rousseau, devlet aygıtı tarafından adil bir toplum düzeninin oluşturulması idealiyle, toplumu dağılmadan bir arada tutabileceğini düşündüğü kural ve yasaları Toplum Sözleşmesi eserinde incelemektedir. Toplum Sözleşmesi'yle Rousseau'nun çözüm aradığı sorunsal kendi ifadesiyle; "üyelerinden her birinin canını malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalarak eskisi kadar özgür" (Rousseau, 2006, s.VII) olmasıdır. 1756-1760 yıllarında yazdığı 1762'de basılan Toplum Sözleşmesi (2006) eserinde kamu kavramına Rousseau'da, Çiçero gibi devlet vurgusu yapmaktadır. Toplum Sözleşmesinde; kamu gücü, kamu işleri, kamu kararı, kamu malları, kamusal yarar, kamunun iyiliği, kamu hizmetleri, kamu görevi olarak kullanılan kavramlar devletle özdeşleşmektedir (Rousseau, 2006, s. IV). Genel olarak kamuya ait mal anlamı taşıyan "res publica" Rousseau'da olduğu gibi devlet yönetimiyle ilgili olarak kullanılmakta ve devletin yaptığı tüm işleri kapsamaktadır. Habermas (1997) kamu

kavramının ağırlıklı olarak devlet olarak ifade edilmesini devletin kendi hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevi olmasına bağlamaktadır (s.58).

Kamusal yaşamın ilk uygulamalarını Yunan şehir devletlerinde görmektedir. Yunan şehir devletinde toplumsal yaşamda belirlenen kurallar ve belirli mekânsal yaşam alanları kamusal bir yaşam tarzının gelişmesine neden olmuştur. Helenik kamu modelinin standartları Rönesans'tan itibaren klasik denilen unsurlarla birlikte günümüze kadar etkilerini göstermektedir. Özgür vatandaşların ortak kullandığı ve kamusal yaşamın cereyan ettiği alanlarla şahısların yaşam alanları birbirinden kesin olarak ayrılmaktadır. Yunan şehir devletlerinde aynı sosyal sınıfa sahip eşit vatandaşlar arasında yaşanan kamusal hayat, pazar meydanında ve mecliste yaşanırken buralarda oluşan kalabalıklar kamu niteliğini göstermektedir. Şehir yönetimine katılmak için bir servete veya emek gücüne sahip olmak gerekmektedir. Eşitler arasında cereyan eden şehir yönetimi tipik bir kamu oluşturmaktadır. Şehir yönetimiyle ilgili tüm meseleler açık bir tartışma ortamında herkesin önünde vatandaşlar arasındaki konuşmalarla dile getirilmekte ve şekillenmekteydi. Antik Yunan'da özel mekânsal alan ev yaşamı olarak görülmektedir (Habermas, 1997a, s.60, 61). Antik Yunan kent topluluklarında kamu alanında devlet olgusu bulunmadığından eşitler arasında yönetime katılma özgürlük olarak kabul edilmektedir (Sartori, 1996, s.316).

Roma Cumhuriyet Döneminde kamu hukuku açısından oldukça gelişmiş bir hukuk sistemi oluşturulmuştur. Roma devletinde kamu kavramı genel anlamıyla devletle aynı anlamda kullanılmaktadır. Şehre yapılan kamu yatırımları ve oyunların düzenlenmesi kamusal alanların büyümesini sağlamıştır (Türkoğlu, 2009). Roma'da gelişen klasik kamu modeli Avrupa'da Ortaçağ boyunca geçerliliğini korumuştur.

(Habermas, 1997a). Toprak sahibi asiller Ortaçağ Avrupa'sına hâkim olan ve feodal düzenin her türlü hakka sahip en imtiyazlı sınıfı olarak varlığını sürdürmüştür. Feodal düzenin tepesinde kral, altında derebeyleri, onların altında soylular sıralanmaktadır. Sanayi devrimiyle zenginleşen burjuva sınıfı, asillerin varlığında vücut bulan temsili kamudan statü kazanmaya ve bunun sonucunda kökenlerini toplumsal alanda gizleme kaygısından vazgeçmeye başlamıştır. Burjuvaların tiyatrolar, balolar ve toplantılarla kent yaşamında kendilerini göstermeye başlamalarıyla birlikte oluşturdukları çeşitli gruplarla kurdukları ilişkiler modern anlamda bir kamunun doğmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimleriyle sınırlı kalmayan aile dışındaki çok çeşitli insanları içine alan yakın çevre ve yabancıların oluşturduğu kamusal alanın oluşmasına yol açmıştır (Sennett, 2002, s.33). Ortaçağda yaşanan temsili kamu modeli krallık, feodal otorite, soylular, şövalyeler ve kilise gibi kurumları temsil eden şahısların vasıflarına bağlı soylu bir davranış kodunun temsili olarak ifade edilmektedir. Kilise ritüelleri günümüzde vazgeçilmez bir şekilde temsili kamu niteliğini sürdürmektedir. Ortaçağda yaşanan temsili kamu modelinde halk hiçbir şekilde temsil edilmemektedir. Feodal otorite kendisinden daha büyük bir kuvvetten yani tanrıdan kaynaklanan ve kendi şahsında yansıması olan gücü; halk önünde törenler, işaretler, kıyafetler, jestler, retorik ve soylu davranış kodlarını kullanarak temsil etmektedir. Halk temsili kamu modelinde sadece temsiliyetin oluşması için gereken kalabalık bir kitle olarak kullanılmaktadır. On beşinci yüzyıldan itibaren hümanizm ve burjuva kültürünün oluşmaya başlaması, hümanist eğitim görmüş saraylı tipinin doğması gücünü kendi torağının zenginliğinden alan kırsal soyluluğun gücünü yitirmeye başlamışına neden olmuştur. Ortaçağın son döneminde yeni buluşların üretime katkısı ve buhar gücüyle çalışan makinelerin endüstriyi doğurmasıyla yaşanan

Sanayini Devrimi, Avrupa'daki sermaye birikiminin artmasını üretim ve ticaret yapan burjuva sınıfının güçlenmesini sağlamıştır. Üretim şeklinin değişimi ve elinde tuttuğu toplumsal emek alanında kendi yasalarına göre kurumlaşan burjuva toplumu bu dönemde kamunun kavramlaştırılmasını talep etmeye başlamaktadır (Habermas, 1997, s. 59, 61). Burjuva sınıfının mücadelesini, soylu olmayan burjuva sınıfının zenginleşerek kamu önünde soylularla eşit olmayı talep etmeleri ve yaşam tarzlarını kabul ettirme mücadelesi olarak görmek mümkündür (Neumann,1998, s.222).

On yedinci yüzyıl sonlarında Avrupa ülkelerinde sanayi üretiminin ve ticaretin artması artan sermaye ihtiyacı, merkantilist politikayı geçiş, yerel pazarların gelişmesi, mal ve haber dolaşımındaki ilişkilerin artması, ticaretin güvenliğinin sağlanması, sömürgeciliğin kurulması, basının etkinliğinin artması, posta ve haberleşmenin hızlanması gibi gelişmeler modern devletlerin kurulmasını ve burjuva sınıfının ekonomik anlamda zenginleşmesini sağlamıştır. Gelirini arttırmayı mensup olduğu sınıfın kamusal bir çıkarı haline getiren burjuva sınıfı devlet erkinin karşısında oluşturduğu kamusal topluluk, burjuva sınıfının kamuoyu kavramının bilincine varmasını sağlamıştır (Habermas, 1997, s.75, 88: Tarde 1901: Sennett, 2002).

Fransız toplumunda kamunun tarihsel gelişim serüvenini irdeleyen Tarde, kamu kavramının gerçek anlamda matbaanın icadından sonra on altıncı yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan bir sosyal olgu olarak nitelermektedir. Tarde, kamu kavramını toplumun çoğunluğunu ilgilendirmesi ve sosyal birlikteliği sağlaması nedeniyle öncelikle din merkezli olarak açıklamaktadır. Katolik kilisesinin birçok uygulamasına tepkili bir kitlenin sosyal birliktelik tabanında Protestanlığı yaratma çabası yeni bir dinî kamu ortaya çıkarmış ve İncil'in çoğaltılması da kamu kavramının oluşmasına yardımcı olmuştur (Tarde, 1901, s. 277, 294).

On sekizinci yüzyılda mal alım satımlarının artması, ulusal ve bölgesel devletlerin oluşması, Fransız ihtilaliyle monarşinin yıkılması, Katolik kilisesinin reformları, dinin kişiye özel bir mesele haline gelmesi ve Rönesans hümanizm gibi gelişmeler temsili kamunun feodal erklerini ayrıştırmaya başlamıştır. Sadece kişiliğiyle temsilde yer alan soylularla, üretmekle var olan yeni ve zengin burjuva sınıfı arasındaki mücadele temsili kamunun önemini yitirmesini sağlamıştır. Kamu kavramı Roma döneminden itibaren devleti yönetenlerle devletin karşısında ekonomik gücünü arttırarak devletten hak talep eden burjuvanın yani kapitalist düzeninin üst sınıfının gelişim tarihiyle paralellik içinde gelişim göstermektedir (Habermas, 1997a, s.62, 73: Habermas, 1997b, s.106: Tarde, 1901). Tarde, Habermas'tan farklı olarak kamu kavramının tarihsel gelişim sürecinde burjuva sınıfının mücadelesini öncelikli etken olarak görmemektedir.

Burjuvanın feodal erklere karşı yürüttüğü sınıfsal mücadelenin Ortaçağdan itibaren başladığı kabul görmüş bir bilgidir. Mücadeleyle birlikte burjuva toplumunun ekonomik gücünün artması, toplumsal ve sosyal yaşam ilişkilerinin gelişmesi süreci günümüz kamu ve kamuoyu kavramlarının tarihsel gelişimine ışık tutacak niteliktedir. Roma devletlerindeki res publica kavramının temsili kamuya ve sonrasında modern kamuya evrilen sürecinde burjuva sınıfının gelişmesi yanında insanların kitlesel olarak adalet, özgürlük ve emek mücadelesinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kamunun olduğu her yerde mutlaka kamuoyunun oluşacağını düşünürsek kamuoyunu burjuva sınıfının elde ettiği demokratik kazanım süreçlerinin etkenlerinden biri olarak görmek mümkündür (Erdoğan, 2000, s.23). Burjuva toplumunda kamu, kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş özel şahıslardan oluşmaktadır. Devletlerin ve hükümetlerin düzenlemelerine tabi olan kamusal bakımdan da önem taşıyan mal dolaşımı ve toplumsal emekle ilgili genel kuralları

kapsayan kamuoyunu sahiplenen burjuva sınıfı özellikle kamusal akıl yürütmenin gücünü ortaya çıkarmaktadır (Habermas, 1997, s.93).

Sanayi Devrimini yaşamış ve sosyal devlet olarak örgütlenmiş sivil toplumlarda kamu ve kamusal kavramları tarihsel gelişmeleri bakımında günlük dildeki kullanımlarında birbiriyle uyuşmayan anlamlara sahiptirler. Bu anlam farklılıkları ve çokluğu, kamu sözcüğünün siyaset, hukuk, sosyoloji gibi birçok disiplinde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Kamu sözcüğünün anlamı kullanımına göre aleniyeti ile ilgilidir. Ancak herkese açık anlamı, kamuya ait yerler, kamusal binalar nitelendirmelerinde yeterli kalmamakta devlet erki anlamına bürünmektedir. Devlet anlam bakımından kamu erki nitelemesine karşılık gelmektedir (Habermas, 1997, s.58). Kamu yolları ve kamu davası anlamları bakımından herkese açık ilkesini karşılamakla birlikte devletle ilişkilendirilmektedir. Kamu hukuku, kamu düzeni, kamu yetkisi, kamu görevi, kamu işleri gibi hukuksal kavramlarda sözcük anlamıyla devleti vurgulamaktadır. Tarde'e (1901) kamu kavramının günümüze gelene kadar yaşadığı tarihsel gelişim sürecinde kitlesel kalabalık anlamında hayali bir hal aldığı altına çizmektedir. Önceden olumsuzluklara tepki gösteremeyen, buyruklara boyun eğen, pasif karaktere sahip kitlelerin oluşturduğu kamu günümüzde siyasi kamular tarafından zihinsel olarak, dini kamular tarafından ise ruhsal olarak yönlendirilen hayali topluluklar haline gelmektedirler (Tarde, 1901).

Blumer, kamuyunu belli bir sorunla karşılaşmış bu sorun etrafında toplanmış bireylerden oluşan bir grup olarak tanımlamaktadır. Belli bir grup içinde bulunan üyeler grubu ilgilendiren sorunların çözümü hakkında çeşitli görüşlere sahiptirler ve soruna bir çözüm yolu bulmak için birbirleriyle tartışmaya girişirler (Aktaran: Sezer, 1972, s.3). Dewey kamuyu "bazı insansal eylemler bu eylemlere doğrudan doğruya katılmayan

diğer kimseler için sonuçlar doğurur; ‘kamu’ bu sonuçları algılayan diğer kimseler” (Aktaran: Sezer, 1972, s.4) olarak tanımlamaktadır. Halkla ilişkiler alanında kamu grup olarak ifade edilmektedir. Hedef kitle bölümlerinin konseptlerinden birisi olarak görülen kamu, bir ürün veya şirket etrafında benzer tutum belirleyen grupları kapsamaktadır (Grunig, 2005, s.148). Kamu kavramı; hukuksal olarak herkese açık, siyasi olarak mevzuat, içerik açısından devlet ve cemiyetle ilgili olan, sosyolojik olarak grup anlamında kullanılmaktadır. Habermas, Tarde ve Sennet kamunun gelişimini bir amaç dâhilinde bir araya gelen kitlelerin ortak çıkarlarına ulaşmak için toplumsal aklı kullanmayı öğrenmeleri süreci olarak ifade etmektedirler.

Neumann (1998) kamu kavramını, suskunluk sarmalı kuramının hipotezleri bağlamında değerlendirmekte ve kavramın sosyopsikolojik anlamının düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kamu, devlet anlamında ifade edilmesiyle birlikte toplumsal birliktelik sağlamış bir kitleye de anlamsal olarak gönderme yapmaktadır. Kamu hangi anlamıyla kullanılırsa kullanılsın bireyi belirli kurallara uymaya mecbur eden bir yapıya sahiptir. Neumann suskunluk sarmalı kuramında toplumun karşısında savunmasız ve güçsüz olarak gördüğü bireyin sosyopsikolojik çözümlemesinin kamu kavramında da geçerliliğini koruduğunu ifade etmektedir. Sosyopsikolojik anlamda kamu grupların üzerinde kapsamlı bir toplumsal yargı mercii olarak görülmektedir. Bu nedenle sosyopsikolojik açıdan birey ve kamu arasındaki ilişkide; kamu, bireyin herkes tarafından görülüp yargılandığı ününün ve itibarının tehlikede olduğu bir toplumsal alan olarak görülmektedir. Suskunluk sarmalı kuramının kabul ettiği toplum kuramında kamuyu sosyopsikolojik anlamda; bireyin toplumdan dışlanmayı, rezil olmayı, utanç duymayı ve ayıplanmayı göze alamadığından olduğundan daha dikkatli ve bilinçli olmasını gerektiren bir ortam olarak görmek mümkündür (Neumann, 1988, s.86, 227, 267). İnsanı kamu içinde dikkatli ve bilinçli olmaya iten

nedenleri genel anlamda çevrenin toplumsal düşüncelerinin oluşturduğu kamuoyu baskısı olarak görmek mümkündür. Kamuoyuna karşı gelen bireyi bekleyen sonuç bireyin cezalandırılması olacağından birey kaygı ve korku duygularının etkisi ile kamu içinde sürekli olarak bilinçli olmak durumunda kalmaktadır. Toplumların insanları cezalandırması fiziksel olmaktan çok duygusal etkilidir. “Tüm toplumların ceza kültürlerinde bireyin saçının teline dokunulmadan bireye acılar çektiren yöntemler kullanılmaktadır” (Neumann, 1988, s.143).

Kimball, kamuoyu kavramında yer alan oy sözcüğünü kanaat anlamına geldiğini ifade etmektedir. Buradaki kanaat pozitif bilgi olmayıp duygu ve izlenimden daha güçlü olan kuvvetli kanaatler olarak tanımlanmaktadır (Sezer, 1972, s.45). Neumann’ın kanaat tanımlaması da Kimball’la aynıdır. Oy sözcüğüne İngilizce ve Fransızca’da, Latince’deki opinio’nun kanaat yahut tam olarak kanıtlanmamış belirsiz yargı şeklindeki yalın anlamı yüklenmektedir (Habermas, 1997, s.180; Neumann, 1998, s.84). Habermas bahsi geçen kamusal olmayan oy (kanaat) tanımının kamusal oy’a (kanaat) dönüşerek hayatiyet kazanmasını ancak demokrasilerde siyasal partiler tarafından şekillendirilmesiyle olabileceğini düşünmektedir (Habermas, 1997, s.383).

2. 3. Toplumsal Baskı ve Kamuoyu

Suskunluk sarmalı kuramı, kamuoyu teorisiyle açıklanmaya çalışılan bir kuram olması nedeniyle kuramın merkezindeki kavram kamuoyudur. Kuramın kamuoyu teorisi bireyin toplum içerisindeki sosyopsikolojik ve psikolojik varlığı ve birey, toplum ilişkisine dayanmaktadır. Kuramın savunduğu kamuoyu teorisine göre toplum hukuki ve yazılı olmayan toplumsal değerleri kullanarak bireyi dışlamakla tehdit etmektedir. Toplumdan dışlanmaktan korkan birey yaşadığı dışlanma

korkusuyla tutum ve davranışlarını toplumun istekleri yönünde değiştirmek zorunda kalmaktadır. Bireyin toplumdaki dışlanma korkusu yaşamasına sebep olan bir kamuoyunun yaygınlaşmasını suskunluk sarmalı kuramının kamuoyu teorisi olarak görmek mümkündür. Kuramın kamuoyu teorisinde toplumsal baskı, dışlanma korkusu, bireyin tutum ve davranış değiştirmesi önemli unsurlar olarak görülmektedir. Kuramın kamuoyu teorisinden elde etmek istediği çıkarım bireyin kamuoyunun kanaatlerini veya çevreden gelen akla ve mantığa uymayan görüşleri dikkate almaması gerektiğidir (Neumann, 1998, s.100, 203, 204).

2. 3. 1. Toplumsal Baskı

Kamuoyu kavramının tanımlarını vermeden önce suskunluk sarmalı kuramının önemli olarak kabul ettiği toplumun birey üzerindeki baskıcı tavrının üzerinde durulması önem arz etmektedir. Birey ve grup ilişkisini bireyin psikolojisi üzerinden açıklamaya çalışan sosyologlardan Sumner'a göre birey uzun süreli toplumsal yaşamın sonucunda hukuk kaidelerine uygun olarak oluşan uzlaşmaların etkisi altında kalmaktadır. Toplumsal uzlaşmalar aynı toplumda yaşayan ve aynı gereksinimleri olan bireylerin ilişki süreçleri sonucunda kalıplaşan davranış şekilleriyle meydana gelmektedir. Bunun sonucunda toplum kendi şartlarını sağlayan davranış tiplerini bireylere bilinçli veya farkında olmadan bilinçsizce kabul ettirmektedir. Örf, âdet, adab gibi hukuk normlarında ifadesini bulmuş davranış örnekleri yüzyıllar boyunca sürüp giden sosyal tecrübeyle ortaya çıkan sosyal uzlaşmalar olarak kabul görmektedir (Topçuoğlu, 1961, s.210). Tarihsel süreç içinde toplum değerleri adı altında yapısallık kazanan uzlaşmalar bireylerin doğuştan itibaren hayatlarını biçimlendirmelerinde etkili olmaktadır. Toplumsal ve kültürel

olarak bir toplumun aile, din, eğitim, öğrenim, hukuk vb. bütün kurumlarında belirgin olarak kendini kabullendiren toplumsal değerler; kendine uygun birey yetiştirirken, insan doğallığı anlamında tepeden inme bir yaklaşımla bireylerin özgürlüğünü kısıtlamakta ve toplumsal değerlerin karakterlerine sahip birbirine benzeyen insan tipi yetişmesine neden olmaktadır.

Ross'a göre bütün sosyal süreçler insanın tüm biyolojik arzuları (korku, acı, nefret, refah arzusu, cinsî zevk, sempati, toplu yaşama, isteği, aşk, kin, kıskançlık, hiddet, intikam, açlık, susuzluk) ve uzun müddet cemiyet içinde yaşamaktan doğmuş sosyal ihtiyaçları olan kültürel arzuları (dinî, ahlâkî ve fikrî) doğrultusunda yaşanmaktadır. Bütün arzular cemiyeti şekillendiren tarihi yapan karmaşık menfaat tiplerinde kaynaşmış birer bütün teşkil etmektedir. Ross, toplumun bireyin davranışını kendiliğinden telkin, ikna, idealler arzı, kamuoyu tesiri, gelenek baskısı ile kontrol etmesini sosyal tesir olarak adlandırmaktadır. Sosyal tesirler, sosyal düzeni sağlamaktan ziyade ahlaki değerler dizgesi olarak bireyi etkilemektedir. Ross, toplumun iradesini bilinçli bir şekilde kullanarak bireyi toplumun belirlediği değerlere uymaya zorlamasını ise sosyal kontrol olarak adlandırmaktadır. Sosyal kontrol toplum içinde örgütlü bir azınlık tarafından sağlanmaktadır. Bir topluluğun veya bir sınıfın çıkarları adına sosyal kontrolü sağlamak için hukuk, din, eğitim, vb. siyasi araç olarak kullanılmaktadır (Topçuoğlu, 1961, s.223, 226, 227).

Durkheim'e göre bireylerin cemiyetin hâkimiyeti altına girmemeleri mümkün değildir. İnsan cemiyet halinde yaşadığı için insandır. Cemiyet halinde yaşamak bireylerin ruhi kuvvetlerini bir araya toplayarak bir enerji ve verimlilik kazandırmaktadır. Cemiyet, bireye tek başına olduğundan daha güçlü daha zengin bir hayat sunmaktadır. Cemiyet içerisindeki hayatı yaşarken, birey ister istemez cemiyetin kurallarına tabi olmaya ve cemiyetin hâkimiyeti altına girmektedirler.

Cemiyetin bireylere hâkim olma gücü manevi kuvvetleriyle orantılıdır. Kendisini teşkil eden fertler üzerinde bir zorlama yapmaksızın tasarruf eden toplumsal grup onları kendi örneğine uydurmaya, onlara kendi düşünce ve hareket tarzlarını kabul ettirmeye çalışmaktadır. Her cemiyetin üyelerine söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan despot bir yapısı bulunmaktadır. Cemiyetlerin varlığı ve devamlılığı ancak baskıcı olması sayesinde sağlanmaktadır. Birey, cemiyetin istediği şekilde yetiştirildiği için cemiyetin baskıcılığını hissetmediği gibi cemiyetin istediğini isteyecek ve bağlılığı sayesinde zahmetsizce cemiyetin kontrolünü kabul edecektir. Cemiyetin gücü sayısal olarak genişlemesiyle ters orantılıdır. Bu durumda cemiyet üyeleri üzerinde etkisini ve yaptırım gücünü sürekli ve dikkatli yapamamaktadır. Durkheim, birey ve cemiyet ilişkisinde bireyi koruma görevini devlete vermekte ve cemiyetleri bunların dışındaki tali grupları ve devleti toplumsal yaşamda birbirlerini kontrol eden güçler olarak görmektedir (Durkheim, 1947, s.11,50, 52).

Taplamacıoğlu'na (1969) göre her toplumun otorite olarak kabul edilebilecek uyulması zorunlu örfleri, adetleri, kuralları, kamuoyu, ahlak törelerinin yaptırımını ve kanunlarının olması bireylerin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Toplumsal yaşamda hangi etkenden baskı gelirse gelsin, insanlar üzerinde kaçınılmaz bir dış baskının sürekli olarak varlığı hissedilmektedir. Toplumsal baskıyı yaratan yaptırımların çoğunun zaman, akıl ve mantık kurallarına uymasına gerek olmadığından toplumsal hayatın bireylere dayattığı ana kural, bireylerin buyruklara saygı göstermesidir. Toplum kendine uymayan bireyleri yaptırımlarla tehdit etmektedir (Taplamacıoğlu, 1969, s.19).

Tarde, toplumsal yaşamda bireyi incelemektedir (Abadan, 1956, s.18: Topçuoğlu, 1961, s.177). Tarde göre toplumların sosyal içeriği bireylerin karşılıklı etkileşmelerinden meydana gelmektedir. Bir grup kendisini oluşturan bireyin üstünde

veya dışında bulunan bir varlık değildir. Hatta grubun zihniyeti ruhu bile onu teşkil eden fertlerin şuurlarından geçen psikolojik olaylardan teşekkül etmektedir. Toplumsal olayları yorumlayabilmek için bireylerin idraki, dikkatleri, bilgileri, muhakemeleri mutlaka dikkate alınmak zorundadır. Toplumsal hayatın esas karakterleri arzu ve inançlardır. Tarde'a göre sosyal olayların temelinde bireylerin birbirlerini taklit etmeleri yatmaktadır. Taklit olmasa bile insanlar bir modelin eski kopyaları gibi birbirlerine benzemektedirler. Nerede taklit varsa orada cemiyet veya bir cemiyet başlangıcı bulunmaktadır (Topçuoğlu, 1961, s.177, 199).

Toplum ve insan arasındaki ilişkiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde suskunluk sarmalı kuramının toplumsal içerikli olan varsayımlarının doğrulandığı ortaya çıkmaktadır. Tarde dışında Le Bon, Sumner, Ross, Durkheim, Castoriadis gibi sosyologlar toplumun birey üzerindeki baskıcı özelliğine, bireyin düşünce yapısını biçimlendirerek özgürlüğünü kısıtladığını ve kendine benzemeye zorladığına vurgu yapmaktadırlar. Castoriadis'e (2001) göre toplumsal yapı içerisinde toplum değerlerine göre kurumlandırılmış ve toplumun tamamını etki altında tutan açık bir iktidar mevcuttur. Toplum üzerinde etkili olan bu iktidar kendine uyum sağlayan bireyler üreterek kendi düzeninin hem korumasını yapmakta hem de sürekliliğini sağlamaktadır. Toplumun belirlediği ve genellikle akla uygun olmayan kuralların boyunduruğu altında yaşamak zorunda kalan insanın özgür ve kendisi olabilmesi mümkün görünmemektedir (Castoriadis, 2001, s.61). Duhm (1996) çevrenin yalnızca insanları yöneten bir güç olması dışında bireyin yargıcı olduğuna dikkat çekmektedir. "Çevredeki insanlar bu gücün tehditker temsilcileri durumundadır" (s.73). Çevrenin yargı mercii olma gücünün nedenleri; başkalarının kişi hakkında ne düşündüğüne verdiği önem, sevgi, saygınlık ve hayranlık görüp görmeyeceğine karşı duyduğu beklentilerdir (Duhm, 1996, s.74).

Toplum baskısı değişik araştırmalarda özellikle küçük topluluklarda araştırma konusu edilmiştir. Farley, toplum merkezci özelliğe sahip olan Meksika köylü topluluğunda normlara uymanın nasıl üretildiğiyle ilgili yaptığı araştırmada kendi ifadesiyle; “kararsız ve tehdit edici bir çevre ile koşullanan ve sürdürülen toplum merkezci benlik gerçek kaygının bir sonucu olarak normlara uyar ve topluluğa yönelik için için öfke duyar” (Aktaran: Bock, 2001, s.419) sonucuna varmaktadır.

Toplum, bireylerin tutum ve davranış belirlemede denetimin aracı olarak faaliyet göstermektedir. İnsanın yaşadığı toplumla etkileşim içerisinde olduğunu savunan sosyologların toplum ve birey arasındaki ilişkide toplum değerlerinin ve görüşlerinin belirleyici olması sebebiyle belirli araç ve yöntemlerle oluşturulan kamuoyu kanaatlerinin bireyin tutum ve davranışlarını kontrol altında tutulabileceği gerçegini ortaya koymaktadır. Ross’a göre toplumsal denetim kurumsallaşmış olmamasına rağmen hukuk, din, eğitim çerçevesinde uygulanmakta ve etkili yaptırımlara sahip olmaktadır. Psikolojik ve sosyolojik olarak bir topluluk içerisinde bireyin davranış ve yaşamıyla ilgili değerlendirmelerde bireyin toplumun değerlerinin etkisi altında kaldığı gözlenmektedir. Toplumun üyelerine uyguladığı sosyal baskı, üyelerinin tutum, kanaat ve davranışlarını grubun karakterine uyduracak bir güce sahip olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde insan özgür olmamasına rağmen özgür olmadığının da farkında değildir. Toplum baskıcı yapısının devamını sağlamak için sahip olduğu araçları kullanarak kendi değerlerine uyumlu bireyler yetiştirmekte ve bu şekilde sürekliliğini sağlamaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı açısından ele alınan birey ve toplum arasındaki ilişki toplumun sosyal yapı, sosyal değerler ve kamuoyu baskısını kullanarak bireyi sürekli olarak kendisiyle uzlaşmaya zorladığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Sherif, Asch ve Milgram’ın sosyopsikolojik olarak yaptıkları laboratuvar deneyleri de göz önüne

alındığında, bireyin kamuoyu karşısında zayıf ve korumasız olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

2. 3. 2. Kamuoyu Kavramına Yönelik Tarihsel Yolculuk

Yapılan çalışmalar kamuoyu kavramının iki bin yıllık bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır. Çiçeron İÖ elli yılında yazdığı bir mektupta kamuoyundan söz etmektedir (Abadan, 1956, s.3: Neumann, 1998, s.82). Antik Roma'da Justinianus'un ve İspanyol piskopos Pristillianus'un eserlerinde ve dördüncü yüzyılda Çince metinlerde kamu ve oy sözcüklerini bir araya getiren yazı karakterlerine rastlanmaktadır. Yeniçağdan itibaren 1588'de Montaigne'den başlayarak gerek Avrupalı, gerekse Avrupalı olmayan birçok şair, siyasetçi ve düşünürün eserlerinde kullanımı artmaktadır. Kamuoyu kavramının on sekizinci yüzyıldan itibaren tüm aydınlar tarafından yaygın olarak kullanılması Rousseau sayesinde olmuştur (Neumann, 1998, s.265). Machiavelli, Shakespeare, Voltaire, Locke, Hume, Rousseau, Montesquieu, Hegel, Tocqueville eserlerinde kamuoyu kavramından bahsetmektedirler (Abadan, 1956, s.513: Neumann, 1998).

On dokuzuncu yüzyılda Abadan'ın deyimiyle halk efkârı veya kamuoyu hakkında yapılan tanımlarda ve fikir boyutundaki tartışmalarda hâkim olan düşünce rasyonalizm olduğu bilinmektedir. Bilginin kaynağının sadece insan aklı olduğunu savunan bu felsefi düşünceye göre kamuoyu rasyonel düşünen bir insan topluluğunun ölçülü kanaati olarak dile getirilmektedir. Rasyonalist felsefe bakışıyla toplumu oluşturan bireylerin duyguları, menfaatleri, korkuları, heyecanları dikkate alınmamakta ve toplumsal akla güvenilmesi gerektiği düşünülmektedir (Abadan, 1956, s.13, 17: Neumann, 1998, s.256). Kamuoyu kavramının rasyonel düşünce

felsefesine göre açıklanmasına karşı getirilen eleştirilerin temelinde; insanın irrasyonel ve duygusal yapısı gereği kanaatlerini belirlenmesinde duyguları, dünya görüşü, milliyeti gibi akılcı olmayan suni unsurların etkili olacağı görüşünün önem kazanmasıdır. Aklın yerine çoğunlukla duyguların etkisiyle oluşan kamuoyu görüşlerinin rasyonel olamayacağı görüşü kamuoyu tanımlamalarına yeni bir anlayış getirmektedir (Abadan, 1956, s.17: Neumann, 1998). Kamuoyu görüşlerinin bireyler tarafından benimsenmesini veya dikkate alınmasını sağlayan akıl, bilgi, bilinç, sağduyu gibi unsurlar değildir. Kamuoyunun içeriğinde doğru ve yanlış bilgi, duygu, heyecan, korku gibi bilince ve mantığa aykırı unsurlar bulunduğundan rasyonellikle bağdaştırılması mümkün olmamaktadır (Neumann, 1998, s.203, 256). Kamuoyunun kitlesel bir düşünce sistemi ve kanaatlerin toplamı olarak düşündüğümüzde kamuoyunun etkin olduğu her yerde kitlesel bir etki alanı oluşmaktadır. Kitlesel hareketler veya toplumsal olaylarda etkili olan düşünce yapısı ve kamuoyu görüşü özelliklerine bağlı olarak bireyin psikolojisi üzerinde etkiler meydana getirmektedir. Kitle psikolojisiyle ilgili araştırmalar yapan Le Bon'a (1997) göre, grup içerisinde ve kitlesel hareketlerde kitleyi oluşturan bireyler farklı sosyal kültürel ve ekonomik özelliklere sahip olsalar da kitle içerisine girdiklerinde kolektif bir ruha sahip olmaktadır. Tek başlarına bilinçli kişiliklere sahip olan bireyler kitle içerisinde "zihniyetin tekleşmesi kanununa" (Le Bon, 1997) uyarak rasyonel olmayan kolektif bilince göre tutum ve davranış sergilemektedirler (Le Bon, 1997, s.20, 23: Neumann, 1998: Freud, 2006).

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Comte'nin öncülük ettiği ve doğanın, insanın duyguları ekseninde tanımlanmasını dışlayan ve bilginin gözlem ve deneyle elde edilmesinin yolunu açan pozitivism akımının (Swingewood, 2010, s.45) etkisi ile kamuoyu çalışmaları psikoloji ve sosyoloji biliminin çalışma alanına girmeye

başlamıştır (Abadan, 1956, s.18). Kamuoyu kavramı ilk kullanılmaya başladığı on sekizinci yüzyılda ve on dokuzuncu yüzyıllarda yapılan tanımlarda toplumsal hayatı düzenlemek ve devamını sağlamak için bireyleri politik, ahlaksal ve ruhsal olarak disiplin etme aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Tanım itibariyle kamuoyuna biçilen ilk rollerin; bireyin özgürlüğünü kısıtlaması, toplumun istediği saygınlığı kazanmak için toplumsal değerlere uyum sağlaması ve toplumsal düzeni korumak olması nedenleriyle, kamuoyu birey üzerinde baskı yaratan bir süreçtir. Tartışmalı bir konuda kamuoyunun insan psikolojisi üzerine yaptığı baskılar neticesinde insan toplumsal doğası gereği çevresinde oluşan kamuoyunun istekleri yönünde davranışlarını veya görüşlerini değiştirmek zorunda kalmaktadır.

Eserlerinde kamuoyu kavramına yer veren Montaigne, Locke, Hume, Tocqueville, Rousseau, Machiavelli gibi düşünürlerin genel anlamda toplumun düzeni ve sürekliliğini sağlamak için insanları ruhsal, ahlaksal ve siyasi olarak kontrol altında tutma aracı olarak dile getirilen kamuoyu tanımı, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar geçerliliğini korumaktadır. Yirminci yüzyılda kamuoyu kavramı anlam bakımından; ahlaksal disiplin, bireyler üzerindeki baskı, toplumsal düzenin sağlanması, bireyi toplum değerleriyle biçimlendirme gibi etkileri göz ardı edilmeye başlanmış ve toplumsal içerik bağlamından uzaklaştırılarak siyasal anlamının ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir.

Yirminci yüzyılda burjuva demokrasisini korumak amacıyla önce işçi hareketlerini ve kitlelerin kapitalist sisteme tepkilerini kontrol etmek ve daha sonra endüstri ürünlerinin pazar payını arttırmak amacıyla kamuoyu biçimlendirme yöntemleri, sermaye sahipleri ve siyasal erkler tarafından etkin şekilde kullanılmaya başlanmıştır. (Erdoğan & Alemdar, 2002, s.56). Bu dönemde kamuoyu tanımında anlam bakımından değişiklik yaşandığı gibi kamuoyunun sahte olarak üretilebilir

olduğu anlaşılmaya başlanmıştır (Neumann, 1998, s.115, 116: Abadan, 1956, s.21: Sezer, 1972, s.XXIV). Birinci Dünya Savaşında propagandanın kitleler üzerindeki etkisinin anlaşılması, bireyin evrimleştiği gibi kurumlarında evrimleşmesi gerektiğini ifade eden evrim felsefesinin ve faydacılığın yükselişi, iktisadi güçlerin kitleler üzerinde oynadığı rolün anlaşılması ve psikolojik faktörlerin öne çıkması gibi sonuçlar kamuoyu kavramının önemini artmasını sağlamıştır (Abadan, 1956, s.21).

1950’li yıllarda ‘kamuoyu’ kavramı Speier ve Ross tarafından hükümet dışındaki güçlerin hükümetlerin faaliyetlerini denetleyen ve yapılarını değiştirebilen siyasal bir güç ve toplumsal denetim aracı olarak tanımlanmaya başlanmıştır. On dokuzuncu yüzyıla gelene kadar bireylerin tutum ve davranışları üzerinde toplumsal bir denetim aracı olarak kabul edilen kamuoyu, yirminci yüzyılda yeni ve siyasal anlamıyla hükümetler üzerinde sivil kesimlerin gücü haline gelmiş ve hükümetler üzerinde etkiye sahip toplumsal denetim aracı olarak anlam kazanmaya başlamaktadır (Neumann, 1998, s.115). Kamuoyu kavramının etkin kullanılmasıyla kitlelerin kontrol edilebilir olması, günümüz kamuoyu yaklaşımlarının merkezi olmuştur. Üretim araçlarını elinde tutan sermaye sahipleri ve siyasi erkler kitle iletişim araçlarıyla oluşturdukları kamuoyu gücünü siyasi ve ticari faaliyetlerinin devamını sağlamaya yönelik bir yöntem olarak kullanmaktadırlar. Günümüzde halkla ilişkiler disiplininde uygulanan değişik kampanyalarla seçilen hedef kitlelere kamuoyu etkisiyle profesyonel anlamda ikna yöntemleri uygulamaktadır. Halkla İlişkilerin kamuoyunu ikna yöntemi olarak kullandığı ‘sihirli mermi’ yönteminde tasarlanan iletiler kitle iletişim araçları aracılığıyla kamuoyuna iletilerek ikna uygulanmaya çalışılmaktadır. ‘İki aşamalı akış’ kuramına göre kamuoyu önderleri kitle iletişim araçlarından aldıkları tasarlanmış iletileri yorumlayarak çevrelerindeki kişilere aktarmalarıyla belli bir kamuoyu oluşturmaktadırlar. ‘Çok aşamalı akış’

kuramı ise değişik konularda kamuoyu önderi olanların birbirini etkiledikleri prensibine dayanmaktadır. Günümüz kamuoyu yaklaşımları kamuoyunun uygulamaya konulan bilimsel yöntemlerle yapay olarak oluşturulabilir olduğunu ve bu yöntemle kitlelerin kontrol edildiğini kabul etmektedir (Peltekoğlu, 2012, s.213, 214).

2. 3. 3. Kamuoyu

Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü görüşlerden biri belirli bir konuda kamuoyu görüşünün yükselmeye başlamasıyla, karşıt görüşe sahip olan bireylerin sosyopsikolojik yapıları gereği suskunluğa ve kamuoyunun benimsediği görüşe uymaya zorlandığı üzerinedir. Suskunluk süreci toplumsal yapı içerisinde bireyleri içine alarak bir spiral gibi yayılmakta ve karşıt görüşü tamamen etkisiz hale getirilene kadar sürmektedir. Bu amaçla söz konusu bu spiral sarmalın oluşması, işleyişi ve etkilerinin anlaşılabilmesi için kamuoyu kavramının geniş kapsamlı olarak irdelenmek ve değerlendirmek gerekmektedir.

Kuram açısından kamuoyunun işlevselliği, bireyleri toplumsal bütünleşmeye zorlayan bir araç olmasıdır. Kamuoyunun yayılma süreci suskunluk sarmalının oluşmasını sağlamaktadır (Neumann, 1988, s.84). Kamuoyu kavramının nasıl tanımlandığı suskunluk sarmalı kuramı açısından önem kazanmaktadır. Kamuoyunun bireyin toplumsal doğası üzerine etkili olması yönünü dikkate aldığımızda kavram suskunluk sarmalı kuramının inceleme alanına girmektedir. Yirminci yüzyıla gelene kadar insanı çevresine uymaya zorlayan toplumsal baskı olgusunun yerini kamuoyu baskısının almaya başladığı gözlemlenmiştir. Söz konusu bu yüzyılda büyük şirketlerin dünyaya yayılması, sanayi ürünlerine pazar aranması, hammadde

ihtiyacının artması, emperyalist ülkelerin siyasi yayılma istekleri gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla kitle iletişim araçlarının etkin olarak kullanılmasıyla oluşturulan kamuoyu, insanları kitlesel olarak istenilen yönde etkilemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal baskı ve kamuoyu, modern toplumsal yaşama geçişinden itibaren bireyi davranış, tutum, fikir beyan etme, kendine güven gibi konularda baskı altına almayı etkilemeyi başarmıştır. Küçük gruplarda grup normlarına gruptan kopmamak için uyum sağlama eğiliminde olan insanlar suskunluk sarmalı kuramına göre kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaşan ve güç kazanan kamuoyu olarak adlandırılan çoğunluğun benimsediği kanaatlere göre tutum ve davranış belirleme eğilimi içine girerek kamuoyu kanaatlerinden etkilenmektedir. Bu etkilenme sayesinde suskunluk sarmalının oluşabilmesi için gerekli olan; toplumsal kanaatlerin yaygınlaşması, kamuoyunun yaygın olarak gücünü belli etmesi, insanların yükselişte olan kanaatlerin etkisi altında kalması ve bir kesimin suskunluğa yönelmesine kamuoyunun ortam hazırladığını söylemek mümkündür.

Sherif, Asch ve Milgram'ın yaptıkları deneyleri ve Neumann'ın çalışmalarını göz önüne aldığımızda, bireyin bir grubun veya otoritenin düşüncesini kendi düşüncesiymiş gibi kabul ederek çevresinde oluşan kanaatlere göre; öğrenme, itaat, benimseme, cezalandırma, korku, dışlanma korkusu, benzeme, kişisel özellikler vb. gibi nedenlerden dolayı uyma davranışını göstererek, kendi düşüncesini feda ettiğini söylemek mümkündür. Bireyin toplum ve otorite gibi belirli etkenler ve tehdit unsurları nedeniyle bireysel düşüncelerini açıklayamaması durumu kamuoyunun oluşum sürecine ve yayılmasına etki etmektedir. "Bireyin toplumsal kanaatler veya tartışmalı konularda ortaya çıkan görüş ayrılıklarında sessiz kalmasını tehdit faktörü ve bireylerin dışlanma korkusu açıklamaktadır" (Neumann, 1998, s.99). Bireyin bir tehditle karşılaşması durumu genellikle toplumda yerleşik kanaat ortamlarının değişmeye başlamasıyla kendini göstermektedir. Bununla birlikte tartışmalı konularda, ekseriyet hâkim

görüŖüle mutabık olmayan bireylerin tehditle karŖılaŖmaları ve sosyopsikolojik yapılarında ortaya çıkan dıŖlanma korkusunun oluŖması, deęiŖen kanaat ortamı veya kamuoyu etkisiyle meydana gelmektedir. Kamuoyunun etkisi bir kısım insan için kendini kanıtlayabileceği, popüler olabileceği, takdir edileceği bir alan olarak görölürken bir kısım insan için ise rezil olunabilecek, utanç duyulacak, baskı, tehdit ve yargılanacağı bir alan olarak görölmektedir. Kamuoyu ile suskunluk sarmalı arasındaki iliŖki toplum ve birey arasındaki iliŖkide olduğu gibi kamuoyunun tehdit ve yargı makamı olması yönüyle iliŖkilidir (Neumann, 1998, s.93).

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda toplumsal birlikteliği sağlamının aracı olarak görölen kamuoyu, yirminci yüzyılda demokratik devletlerin kurulması ve birey özgürlüğünün ağırlık kazandığı değerler sistemiyle devlet iradesi üzerinde etkili hale geldiği görölmüŖtür. Devlet iradesinin teŖekkölünde birinci derecede önemli olarak kabul edilen kamuoyu hukuk dıŖı bir faktördür. Hukuksal olmayan kamuoyunun insan üzerinde sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik etkileri bulunmaktadır (Abadan, 1956, s.X). Suskunluk sarmalı kuramı açısından kamuoyunun etkisi bireye yöneliktir. Birey tutum ve davranıŖlarını dıŖlanma korkusu sebebiyle çevresine uygun olarak biçimlendirme ve deęiŖtirme eğiliminde olduğundan kamuoyunun suskunluk sarmalı açısından birey üzerindeki etkileri psikolojik, sosyopsikolojik ve sosyolojik olarak kendini gösterdiğinden söz konusu disiplinler tarafından kamuoyunun ele alınıŖı tanımları ve insanın doğası üzerindeki etkileri önem kazanmaktadır.

Kamuoyunun tanımı araŖtırıldıęında; hukuk, tarih, psikoloji, sosyoloji, iktisat (Abadan, 1956, s. IX: Neumann, 1998) iletiŖim, siyaset, sosyoloji, halkla iliŖkiler, sosyopsikoloji (Neumann, 1998) gibi birçok bilim dalının ilgi alanına girdiği anlaŖılmaktadır. Her disiplin diğer disiplinleri önemse de kamuoyu tanımlamasını

kendi alanına hizmet edecek şekilde yapmaya çalışmaktadır. Literatür taraması yapıldığında birbirinden çok farklı veya birbirine çok benzer kamuoyu tanımlamalarına rastlanmaktadır. Bu nedenle genel kabul gören bir kamuoyu tanımı vermek oldukça zorlaşmaktadır.

Kamuoyu kavramının açık ve genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. (Milburn, 1998, s.36; Neumann, 1998, s.82 s. XV; Mutlu, 1993, s.117). Kamuoyu kavramının tanımıyla ilgili kaynaklarda birçok kamuoyu tanımı sıralanmaktadır. Milburn (1998) kamuoyunun kuramsal bir yapı ölçülebilir gerçek bir nesne olmaması, bilinçsiz olması, siyaset yönelimli ve siyasi sonuçları olması özelliklerine vurgu yapmaktadır (s.37, 38). Genellikle kamuoyu tanımları; herkesi kapsayan, çoğunluğa dayanan, toplum için gerekli birlikteliği sağlayan bir bütünleşme ve oйдаşma aracı olarak gören seçkinlerin ve toplumun önde gelen üyelerinin kanaatleri olarak (Neumann, 1998, s. 203, 251) yapılmaktadır.

Latince'deki publicus ve opinion sözcüklerinden türetilerek Batı dillerine giren ve İngilizce'de public opinion sözcükleriyle ifade edilen kamuoyu kavramı dilimizde ilk zamanlarda 'efkâr-ı umumiye' halk efkârı' 'amme efkarı' gibi kavramların karşılığı olarak kullanılmıştır (Atabek, 2002, s.223: Abadan, 1956, s.29). Almanca'da 'öffentliche Meinung' karşılığı olarak kullanılmaktadır (Abadan, 1956, s.29: Neumann, 1998).

Kamuoyu kavramı hakkında modern teorilerin geliştirildiği ilk tartışmalarda Albig, Allport, Cantril gibi sosyologlar kamuoyunun sosyolojik bir olay olarak görmüşlerdir. Childs, kanaatlerin oluşmasında grup gerçeğini kabul etmekle birlikte kamuoyunun psikolojik yönelimle açıklamaya çalışmıştır (Abadan, 1956: Neumann, 1998).

Albig kamuoyunu “münakaşalı bir konuda herhangi bir tip gruba dahil fertlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı tesirlerinden doğar. Grupta her an hâkim bir fikir olabilir fakat grup üyelerinin ileri sürdükleri başka fikirleri de vardır. Grubun bu şekilde ortaya çıkan fikri statik değildir; tartışmaya yeni unsurlar girdikçe değişebilir” olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Abadan, 1956, s.28).

Allport’a göre kamuoyunun varlığından bahsedebilmek için grup üyelerinin belirli bir durum şahıs veya teklif hakkında farklı görüşlerini belirtmeleri gerekmektedir. Kamuoyuna kamunun sesi veya kamunun vicdanı olarak görmek grup ruhunu ve bilinç şuurunu kabul etmemek anlamına geleceğinden kamuoyu kanaatlerini tüm bireylerin kanaati olarak kabul etmemek gerekmektedir (Abadan, 1956, s.28, 29).

Childs, kamuoyunu “bireysel kanaatlerin toplamı” (Abadan, 1956, s.28) olarak tanımlamaktadır. Speier’e göre kamuoyu “hükümet dışında olan ve kanaatleriyle hükümetin faaliyetlerini kadrosunu ya da yapısını etkileme ya da belirleme hakkına sahip olduğunu savunan erkler tarafından ulusal öneme sahip konularda serbestçe ve açıkça ifade edilen görüşlerdir” (Aktaran; Neumann, 1998, s.115). İletişim Sözlüğü’nde kamuoyu “halkın kamusal ilgi konularına ilişkin kanılarının toplamı; genel kamunun üyelerinin siyasi konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” (Mutlu, 1993, s.117) olarak tanımlanmaktadır. Kapani’ye göre kamuoyu; "belli bir zamanda belli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına egemen olan kendini etkin olarak duyuran kanaattir" (Kapani, 1989, s.147)

Habermas, kamuoyu tanımını iki boyutuyla ele almaktadır. Habermas’a göre kamuoyunun birbirine bağlı ve ortak işleyen eleştirel, siyasal yargı ve yönlendirici olması gibi iki özelliği öne çıkmaktadır. Habermas (1998) kamu hukuku açısından kamuoyu kavramının sosyopsikolojik tahlilini yaparken suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü insanın toplum karşısındaki zayıflığından yararlanılmasına dikkat çekmektedir. Kamuoyu kavramı siyasal hükümetlerin veya toplumsal iktidarın

yönetim ilişkilerine karşı yönetim dışında kalan grupların eleştirel bir alanı olarak görüldüğünde eleştirel ve siyasal yargı özelliği kendini göstermektedir. Bu durumda kamuoyu hükümetlerin denetlenmesini sağlayan olumlu bir denetim aracı olarak tanımlanabilmektedir. Habermas, kamuoyunun yönlendirici özelliğini halkla ilişkiler alanına yakın anlamıyla kullanmaktadır. Bu nedenle kamuoyu şahıslar, kurumlar, tüketim malları ve programlar açısından belirli amaç ve hedefler doğrultusunda yönlendirici özelliği ön plana çıkarılarak tanımlanabilmektedir. Kamuoyu kavramının eleştirel, siyasal yargı ve yönlendirici olma özellikleri kamuda rekabet halinde işlemektedir (Habermas, 1998, s.379).

Chomsky (2002) kamuoyu kavramının yönlendirici özelliğini halkla ilişkiler çalışması olarak görmektedir. Chomsky, biraz daha ileri giderek halkla ilişkiler çalışmalarını ve manipülatif kamuoyu üretimini demokrasi sorunu olarak ortaya koymaktadır. Yapay kamuoyu yaratma süreçlerinin amacı; uzmanlaşmış sınıfın sisteme egemen olan sınıfın emrinde çalışacak şekilde eğitilmesi ve geri kalan sınıfların kitle iletişim araçlarıyla pasif halde tutulmasını sağlamaktır (Chomsky, 2002, s.40).

Seha, kamuoyu kavramının tanımında yaşanan çokluğun yanında varlığı veya yokluğu bilinmeyen bir kitle olması yönüne dikkat çekmektedir. “Efkârı Umumiye” “umumi efkârı” “halk efkâr ” “âmme efkârı” “kamu oyu” gibi tâbirler hergün herkes tarafından her vesile ile sık sık kullanılmaktadır. Siyasî nutuk ve yazılardan halkı heyecanlandıran haberlere kadar her fırsatta iddialara mesnet teşkil etmek üzere öne sürülen, arkasına sığınılan, şahit gösterilen, iknaa çalışılan, hesap soran veya soracak olan, aydınlatılmasını isteyen, tatmin edilmesini bekleyen ve tatminine çalışılan, görülmez varlık ve kudret “Halk efkârı”dır. Bununla beraber bu tâbiri kullananlar çoğu zaman bu tâbirle ne kastedtiklerini düşünmemişlerdir bile. Bazıları bütün vatandaşları bazıları gazeteleri gazeteler kendilerini ve okuyucularını bazıları taraftarlarını veya seçmenleri ve nihayet diğer bazıları da sadece kendilerini düşünmektedirler” (Seha, 1954, s.256).

Kapani politika açısından kamuoyunu; “belli bir zamanda belli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaat” (Kapani, 1992, s.147) olarak tanımlamaktadır. Kapani’ye (1992) göre demokratik rejimlerde yöneticilerin daima göz önünde tutmak ve değerlendirmek zorunda oldukları kamuoyu siyasal iktidarların karar alma organları üzerinde yaptırım gücüne sahiptir. Kamuoyunun belirlenmesinde sayısal çoğunluk etkinlik ve nicelik önemli unsurlardır (Kapani, 1992, s.207).

Kamuoyunun politika bilimi açısından başlıca önemi siyasal karar alma sürecini etkileyen bir faktör oluşudur. Toplumun tamamının üzerinde oybirliği sağladığı bir kanı olamayacağından kamuoyunu bireysel kanıların toplamıyla oluşan toplumun ortak görüşü olarak kabul edilmesi zordur. Kanaat bloku sosyolojik gerçeklere aykırıdır. Kamuoyu çoğunluğun kanısını yansıtabileceği gibi bazı durumlarda azınlığın kanısına da yansıtmaktadır. Kamuoyunda tartışmalı konularda görüşleri savunanların kararlılığı kamuoyunun etkisini arttırmaktadır. Bu gibi durumlarda kamuoyu azınlığın etkisi altında oluşabilmektedir. Oluşumu, koşulları ve etkisi ne olursa olsun kamuoyu, siyasal yaşamda siyasal bir güç haline gelmektedir. Ulusal düzeyde ya da uluslararası düzeyde olsun demokratik bir rejimde ya da baskı rejiminde olsun kamuoyu hükümetleri etkilediği gibi siyasal kararların yönlendirilmesinde rol oynamaktadır (Kışlalı, 2010, s.96; Kapani, 1992, s.146).

Sezer’e (1972) göre kamuoyu; “tartışmalı bir kamu sorunu hakkında görüşlerini duyuran, ifade eden bireylerin ve grupların kanaatleridir; bunlar genel nüfusa oranla çoğunluk da olabilir azınlıkta da kalabilir. (...) Toplum içinde şu veya bu nedenle nüfuz sahibi olan eğitim düzeyi üstün olan ve kitle haberleşme araçlarına sahip olan bireyler veya örgütlenmiş gruplar tartışmalı bir kamu sorunu hakkında kanaat ifade etmektedirler” (Sezer, 1972, s.XXIV). Gersdorff’a göre bilgi, bilinç, rasyonellik değerleri taşımayan kamuoyu bireyin manevi yaşamında her zaman varlığını korumaktadır. Konu bakımından hiçbir sınırlaması olmayan

kamuoyunu Gersdorff, “bir halkın döneminin toplumsal konularına atfettiği ve tarihe gelenek ve göreneklere dayanan yaşamdaki çatışmalarla yaratılan sürdürülen ve dönüştürülen değerlerin ortaklığı (...) bir halkın ortak mülkiyeti” (Aktaran: Neumann, 1998, s. 228) olarak tanımlamaktadır. Kamuoyunu rasyonalist pozitivist veya psikolojik yaklaşımlarla değerlendirilse bile sonuçta etkileri anlamında metafizik ve spekülâtif bir kavram olarak görülmektedir. Siyasi anlamda kamuoyu kavramı güncel konularda ortaya çıkan tartışmalarda ilgili gruplara hâkim olan kanaatlerden oluşmaktadır. Kamuoyu kanunları desteklemeye, sosyal müesseselerin devamını sağlamaya, sosyal standartların muhafaza edilmesine ve cemiyetin maneviyatının desteklenmesine hizmet emektedir (Abadan, 1956, s.28, 31).

Neumann, kamuoyunu rasyonel bilgiler içeren ve rasyonel tartışma süreçleri sonucunda oluşan kanaatlerin toplamı olarak tanımlanamayacağı görüşünü savunmaktadır. Neumann kamuoyunu bireylerin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısıyla yaşanan bilişsel süreçleri etkileyen toplumsal bir denetim aracı olarak kabul etmektedir. Ayrıca kamuoyunu kitle toplumu psikolojisi temeline de dayandıran Neumann, kamuoyunu toplumdaki oydaşmayı ve uyumu sağlayan bir güç olarak tasavvur etmektedir. Neumann (1998) hem suskunluk sarmalı kuramı çözümlemesine uygun hem de üzerinde deney yapılabilecek ve deneye dayalı yollarla kontrol edilebilecek önermelerin türetilebileceği iki kamuoyu tanımı yapmaktadır. İlk tanım “kamuoyu insanın toplumdan dışlanmamak için açıkça göstermek ya da dile getirmek zorunda olduğu tartışmalı ya da henüz gelişmekte olan ya da yeni oluşmuş gerilim hatlarında bir dışlanma tehlikesine maruz kalmadan isterse açıklayabileceği kanaat ve davranış biçimleridir” (s.205). Neumann’ın (1998) ikinci tanımı “kamuoyu bir toplumda bir arada yaşayan bireylerin duygu yüklü yani değer yüklü bir konuda hem bireylerin hem de yönetimin dışlanması ya da yıkılması tehditi nedeniyle kamuda açıkça görülen davranışlarının en azından birinde uzlaşmaya varıp anlaşmaları” (s.205) olarak yapmaktadır. Neumann’ın kamuoyu tanımlamalarında suskunluk sarmalı

kuramının varsayımı olarak kabul edilen toplumsal tartışma içeriğine sahip konularda bireyin dışlanma korkusuyla düşünce ifade etme ve davranış belirleme hususlarında sessiz kalması veya kamuoyuna uyma eğilimi ön koşul olarak ileri sürülmektedir. Sezer (1972), Kışlalı (2010), Neumann (1998) ve Abadan'ın (1956) ifade ettiği gibi halkın büyük bir kesiminin tartışmalı bir kamu sorunu hakkında kamuoyu içinde değişik nedenlere bağlı olarak kanaat ifade etmemeleri durumunu göz önünde bulunduran Neumann; kamu önünde bireylerin kanaat açıklamalarını ve davranışlarını belirlemelerini sadece bireyin iradesine veya isteğine bağlamamaktadır. İnsanlar bir kamu sorunu hakkında; sorunun farkında olmamaları, sorun hakkında fikir sahibi olmamaları, fikirlerini duyurma ihtiyacı duymamaları, fikirlerini duyurmaya imkân bulamamaları, dışlanmaktan korkmaları gibi nedenlere bağlı olarak ve bunların yanında psikolojik, sosyopsikolojik, sosyo ekonomik ve kişisel özellikler gibi gerekçelerle kamuoyu önünde fikir beyan etmekten kaçınmaktadır. Neumann'ın ikinci kamuoyu tanımı; yönetimin, yönetim dışında kalan güçler tarafından denetimi ve taraflar arasında genel bir uzlaşma önermektedir. Tanımda tartışmalı bir konunun toplumsal uzlaşmayı ortadan kaldıracak veya bir kesime yönelik dışlanma tehdidi yaratmaya başlaması durumunda kamuoyu bir uzlaşma zemini olarak görülmektedir. Ancak yapılan iki tanımda da kamuoyunun oluşumu ve içeriği itibarıyla rasyonel olmaması nedeniyle genel bir dışlanma tehdidi yaratacağı unutulmamalıdır. Kamuoyunun önerdiği ve zorunluluk hissettirdiği uzlaşma, uygulamada insanın bireyselliğini ve doğallığını değişime zorlaması durumunda dışlama korkusuna neden olmaktadır.

Suskunluk sarmalı kuramı açısından kamuoyu kavramı, bireyin dışlanma korkusu yaşamasına sebep olan kanaatlerin var olduğu kitlesel bir düşünce alanıdır. Kamu önünde dillendirilme imkânı bulan kanaatlerin kamuoyuna dönüşümü

toplumsal bir karşılık bulmasına bağlıdır. Kamuoyunun kitleselleşmesi bireylerin toplumsal doğalarıyla yaşadıkları etkileşime göre gerçekleşmektedir. Kamuoyu aktif olduğu zamana ve mekâna bağlı olan ve kendi zaman akışı içinde dinamik bir süreç olarak algılanmalıdır. Bu nedenle, tüm kamuoyu kanaatlerini geçerli oldukları zamana ve mekâna göre değerlendirmek gerekmektedir. Bir kamuoyu sürecinin etkinliği belirli zaman zarfında azaltmakta ve sonlanmaktadır. Bir süre sonra insanlar kamuoyunun uyguladığı baskıyı veya heyecanı hissetmemektedirler. Ancak toplumsal olarak değer atfeden konularda yaşanan kamuoyu süreçleri toplumun hafızasına yerleşmektedir. Toplumsal bilinç ve toplumsal hafızaya yer eden kamuoyu süreçleri kamuoyunu yönlendirmek isteyenlerin önünde sürekliliğini koruyan bir engel olarak kalmaktadır (Neumann, 1998, s.206, 266, 273).

Locke'nin (2004) kanı ya da saygınlık yasası, Rousseau'nun (2006) bireylerin yüreklerine kazılı yasa olarak adlandırdığı kamuoyunu, tüm kültürlerde ve tarihin her döneminde bireylerin bir arada yaşamasını sağlayan, toplumun her bireyini ilgilendiren bir olgu olarak görmek mümkündür. Kamuoyunun birey üzerindeki gücü toplumsal değer ve ahlak yüklü tüm konuları kapsamından ileri gelmektedir. İnsanın sosyopsikolojik yapısı, iktidar ve toplum karşısındaki zayıflığı, çevresindeki yargı mercilerine bağımlılığı, toplumsal doğası, kamuoyunun bireyi kendi isteği dışında belirli bir tutum ve davranışa yönlendirebilecek gücü ve şartları bünyesinde bulundurmasını sağlamaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı kapsamında kamuoyu kavramının insan doğasını etkilemesinin en önemli etkeni, insanın çevreden gelen etkilerle kendi içinde hissettiği ve yarattığı dışlanma korkusu olarak görülmektedir. Bu anlamda suskunluk sarmalı kuramı, kamuoyunu; “insanın tartışmalı konularda dışlanmadan açıklayabileceği kanaatler” (Neumann, 1998, s.87) olarak tanımlamaktadır.

Kamuoyu Machiavelli'nin, Montaigne'in, Rousseau'nun, Locke'nin, Montesquieu'nün, Tocqueville'nin ele aldığı gibi toplumsal değerler toplamı olan, yazılı olmayan ancak bireylerin özgürlüğünü tiranlığa varacak şekilde kısıtlayan bir güce sahiptir. Toplum ve birey ilişkisi değerlendirmelerine bakıldığında günümüzde dahi toplum baskısının bireyin tutum ve davranış belirlemede etkili olduğu gözlemlenmektedir. Kamuoyu nasıl tanımlanırsa tanımlansın birey üzerindeki baskısı göz ardı edilmemelidir. Kuramın, kamuoyu kavramını ele alış biçimi kamuoyunun insanlar üzerinde yarattığı dışlanma korkusunun etkisiyle bireyleri susma eğilimine mecbur etmesi olarak özetlenebilmektedir.

Kamuoyu kavramıyla ilgili olarak sıralanmaya çalışılan kamuoyu tanımları suskunluk sarmalı kuramı açısından ele alındığında, genel olarak kamuoyunun bireylerin kanaatleri üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte kamuoyu denen olgunun sürekliliğinin olmadığı belirli bir dönemde etkili olduğu akla ve bilgiye dayanmadığı rasyonel ve tutarlı olmadığı içeriğinde doğru-yanlış bilgiyi barındırabildiği, toplumsal yönlendirme ve kitleleri manipüle etme kabiliyeti gibi özelliklerinin olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. Birey ve İktidar İlişkisi

Birey ve iktidar arasındaki ilişki suskunluk sarmalı kuramı açısından ele alınmadan önce Nietzsche'nin kuramsal yaklaşımını ele alınmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Nietzsche 'İyinin ve Kötünün Ötesinde' eserinde birey ve iktidar arasındaki etkileşmeyi az sayıdaki buyurucuların (aile grupları, topluluklar, kabileler, halklar, devletler, kiliseler) buyurma gücü ve çoğunlukta olan insan sürülerinin boyun eğme güdüsüyle açıklamaktadır. Tarihsel olarak ele alındığında buyurma

gücünün ve boyun eğme güdüsünün, insanlık tarihi boyunca süreklilik arz etmesi nedeniyle Nietzsche bu durumu, eğitimin bir parçası olarak varsaymakta ve boyun eğme gereksinimi doğuştan bir güdü olarak değerlendirmektedir. Buyuranlar yasaları, sınıfsal ön yargıları, kamuoyunu vb. unsurları kullanarak herhangi bir şeyin koşulsuz olarak yapılmasını isterken, buyurulanlar kendilerine sürü içgüdüsüyle miras kalan boyun eğme güdüsü ile her şeyi kabul etmektedirler. Nietzsche, buyuranlar ve buyurulanlar arasında tarihsel olarak yaşanan döngüde buyurulanları sürü güdüsüyle hareket etmekle buyuranları da atalarından ve tanrıdan kalan eski buyrukların kötü bilinç tavrını takınmakla eleştirmektedir (Nietzsche, 2001, s.199, 200).

Toplum genel anlaşmanın dışına çıkan bireyleri toplumsal değerler üzerinden kamuoyu gücünü kullanarak dışlamakla tehdit etmektedir. Toplumun dışlama tehdidine karşı davranış farklılığı uyum, karşı gelme ve susma tercihleriyle kendini göstermektedir. Kuram açısından kamuoyu silahıyla toplumsal dışlama tehdidine uyanlar ve susmayı tercih edenlerin davranış şeklinin altında dışlanma korkusu güdüsü yatmaktadır. Bireyler dışlanma korkusunun farkında olarak yaşadıklarından zincirleme bir etkiyle sürekli kamuoyunda alçalan ve yükselen kanaat ortamlarını gözlemleyip değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Suskunluk sarmalının birey üzerindeki en önemli etkisi, bireyin gözlemler sonucu edindiği izlenimlerini değerlendirerek toplum içindeki davranışlarını, özellikle de görüşlerini ifade etme, konuşma ya da susma konusundaki davranışlarında kendini göstermektedir. Suskunluk sarmalı geçmişteki değer yargılarına sıkı sıkıya sarılan küçük bir çekirdek grup oluşturana ya da yeni kamuoyu kanaatlerinin bir tabuya dönüşmesine kadar devam etmektedir. Kamuoyu ile suskunluk sarmalı arasındaki ilişki, suskunluk

sarmalı kuramı açısından kamuoyunun tehdit ve yargı mercii olmasıyla önem kazanmaktadır.

Sezer, kamuoyuna politika açısından yöneten ve yönetilen ilişkisi olarak bakmaktadır. Sezer'e (1972) göre sosyal ve siyasal sistemi ne olursa olsun hemen her toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında az ya da çok bir temas noktası bulunmaktadır. Kamuoyu, siyasal iktidarı elinde bulunduran grup ile bu grubun yönettiği kişiler arasında her zaman ve her yerde karşılıklı bir ilişki ve etkileşmenin yaşandığı temas noktası olmaktadır (Sezer, 1972, s.1). Toplum ister ilkel, ister gelişmiş olsun, yöneten ve yönetilenlerin olduğu her ilişki iktidar varlığını içermektedir. İktidar kavramı, toplumsal yaşamın her alanındaki yöneten ve yönetilen ilişkisinin kural koyucusu olduğundan bireyin özgür iradesine karşı bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı, siyasal olarak ele alındığında bireylerin yaşadıkları toplumun yönetimine katılmak, görev almak, seçmek, seçilmek, örgütlenmek ve özgürce görüş açıklamak gibi eylemlerle katkıda bulunma iradesini, iktidar ideolojisinin yarattığı düşünce ikliminin engellemesi olarak görmek mümkündür. İktidarın ideolojisine bağlı söylem ve uygulamaların oluşturduğu fikir ikliminin kapsamı olarak ifade edebileceğimiz kamuoyunun insan üzerindeki etkilerini özellikle toplumsal yaşamı ilgilendiren önemli kırımların ve değişimlerin yaşandığı dönemlerde tespit etmek daha kolay hale gelmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı bireyin toplumdan dışlanmamak için nasıl davranması gerektiğini, neyi yapıp neyi yapamayacağını ya da neyi söyleyip, neyi söylemeyeceğini toplumsal doğaları gereği bildiklerini dile getirirken, aynı zamanda bireylerin iktidar korkusunu da açığa çıkarmaktadır.

Neumann'a göre (1998) toplumsal ve siyasi değişimlerin kökten değişikliğe uğradığı ve yeni toplumsal ve siyasi değerlerin yerleşmeye başladığı siyasi devrim ve

totaliter darbe dönemleri sürecinde iktidar, insanları bireysel kanaatlerini açıklamaktan mahrum bırakmaktadır. Toplumsal ve siyasi değişimlerin yaşandığı dönemlerde kamuoyunun işleyişi daha iyi anlaşılır olmasının nedeni bireylerin hissettikleri dışlanma korkusunun en üst seviyeye ulaşmasıdır (Neumann, 1998, s.100). İnsanlar önemsiz saydıkları ve kendilerini etkilemeyen durumlarda bile çevrelerine uyum sağlama konusunda bir sakınca görmediğine göre, kaybetme riskinin önemli oranda arttığı ortamlarda kamuoyunun isteklerine göre tutum ve davranış belirleyebileceklerini ifade etmek yerinde olacaktır. İktidar ve birey ilişkisi açısından suskunluk sarmalı kuramı ele alındığında kuramın değeri artmaktadır. İlkel toplumsal yaşamdan günümüz modern yaşamına gelene kadar iktidar karşısında güçsüz olan bireyin iktidara karşı izlediği davranış politikasını suskunluk sarmalı kuramının öngördüğü varsayımlarla belirlediğini söylemek mümkün görünmektedir. İnsanın toplumsal doğası üzerine geliştirilmiş bir kuram olan suskunluk sarmalının siyasal ve sosyolojik yapısında birey ve iktidar ilişkisi önemli yere sahip olduğundan birey ve iktidar ilişkisinin incelenmesinde yarar görülmektedir.

İktidar “başkalarının davranışlarını etkileyebilme kontrol edebilme olanağı” (Kapani, 1992, s.46) veya “bir ya da birden fazla kişinin bir toplumsal eylem içinde o eyleme katılan başkalarının direnişine karşın da olsa kendi iradelerini gerçekleştirme ihtimali” olarak tanımlanmaktadır. Castoriadis (2001) iktidarı “herhangi bir kertenin (kişi olsun ya da olmasın) herhangi bir kişiyi (ya da kişileri) tek başına ille de yapmış olmayacağı (ya da belki yapmış olacağı) bir şeyleri yapmasını (ya da yapmamasını) sağlama kabiliyeti” (s.60) olarak tanımlamaktadır. Foucault iktidarı “mümkün olan eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesi” (Foucault, 2000, s.75) olarak tanımlamaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunma sürekli yaşanan bir durumdur. Bu sebeple toplumsal yaşam içerisinde kaçınılmaz iktidar ilişkileri bulunmaktadır (Foucault, 2000, s.77).

“İktidar bazı kişiler ya da kümelerin başka kişiler ya da kümeler üzerindeki etkisini anlatmaktadır. İktidarın ilişkisel niteliğe sahip olup en azından iki kişinin varlığını gerektiren bir değiş tokuş ilişkisidir” (Akal, 1990, s.39). Bu nedenle iktidar ile devlet aynı anlamda kullanılmamaktadır (Akal, 1990, s.39: Castoriadis, 2001). Yöneten ve yönetilenlerin insan ve iktidarların ortak yaşam sürdürdükleri her yerde kamuoyu süreci yaşanmaktadır. Kamuoyu sürecinin yaşandığı özgürlüklerin kısıtlandığı demokratik olmayan ilişki düzeylerinde suskunluk sarmalının yaşanma ihtimali en üst seviyeye çıkmaktadır. İnsanın bireysel ve toplumsal doğası ile kamuoyu kavramı suskunluk sarmalı kuramının öznesi olduğundan, günümüzde kamuoyunu kendi çıkarına kullanan iktidar sahipleri birey ve iktidar ilişkilerinin düzenleyicisi konumunda yer almaktadır. Birey ve iktidar ilişkisinde iktidar sahiplerinin iktidarlarını korumak için tahakkümleri altındaki bireye baskı uyguladıkları varsayımı iktidar ve birey ilişkisinin temel sorunsalı olarak görülmektedir.

İktidar, sosyolojinin temel kavramlarından biridir. Özellikle kamuoyunu ilgilendiren konularda birey, iktidar ve ün kazanma istekleri sınır tanımamaktadır. Ekonomik olarak bireysel akla yakın ölçüde servete sahip bireylerin daha çok servet edinme güdüsü iktisadi olmaktan çok iktidar sahibi olmakla ilgilidir. Toplumsal dinamiğin yasaları, çeşitli biçimlerde kendini gösteren iktidarlar tarafından topluma anlatılmaktadır (Russell, 1998, s.11, 15).

Teknik anlamıyla bireysellikten ve küçük toplumsal grupların tahakkümü olmaktan uzaklaşarak ülkenin ve toplumun bütünü üzerinde etkili olması durumunda iktidar kavramı siyasi boyut kazanmaktadır. Siyasi iktidar, sosyal düzenin sağlanması toplum ve devlet hayatının devamı için maddi kuvvet ve zor kullanma yetkisine sahiptir. Yönetilenler hiçbir zorlama olmadan iktidarların emirlerine itaat etmekte ve değişik nedenlerden iktidara rıza göstermektedirler. Kapani iktidarın özünü kuvvet ve rızanın toplamı olarak görmektedir (Kapani, 1992, s.48, 50). Siyasi iktidarlar

toplumsal dinamik yasalarını; askeri güç, iktisat ve propaganda gibi araçlarla topluma dayatmaktadırlar (Russell, 1998, s.15).

İktidar ve iktidara tabi olanlar arasındaki ilişki biçimleri ve iktidara tabi olanların iktidarın güç ve baskısına karşı geliştirdikleri söylem ve davranış şekilleri suskunluk sarmalı kuramında birey ve iktidar veya birey ve kamuoyu ilişkisi hakkında bilgilendirme sağlamaktadır. İktidar ve birey ilişkisi kamusal bir alan içerisinde ve iktidarın gücü ile orantılı olarak gerçekleşmektedir. İktidar, güç unsuru olarak kullandığı araçlarla birey üzerinde sosyolojik ve psikolojik etkiler yaratmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı toplumda önemli tartışma ve ayrılıkların ortaya çıkması durumunda bireylerin toplumdan dışlanmamak için kamuoyunda güçlü hissettikleri kanaatlere uygun olarak tutum ve davranış belirlediklerini kabul etmektedir. Pratikte kuramın ileri sürdüğü gibi bireylerin çevrelerine göre kanaat belirleme eğilimleri, iktidarı elinde bulunduranlar tarafından ideolojilerini birey üzerinden topluma kabul ettirme istekleri ve zorlamaları sonucu meydana gelmektedir. İktidar ideolojisine uygun olarak oluşturmayı amaçladığı kamuoyunu teşhir, korku yaratma, güç kullanma ve denetim (Scott, 1995; Neumann, 1988) gibi yöntemler kullanarak oluşturmaktadır. Bu saptamayla toplum karşısında bireyin yaşadığı dışlanma korkusunun iktidarın menfaatlerini ideolojik olarak topluma ve bireye kabul ettirme isteğinden kaynaklandığını söylemek mümkün görünmektedir. Birçok kültürde uygulanan teşhir cezaları insanın toplumsal doğasından acımasızca yararlanmıştır. Hırsızlık yapanların elinin kesilmesi, suçun tekrarlanması halinde de sol ayağının kesilmesi, suçlunun damgalanması için bedenini dağlamak gibi toplumdan saklanması güç teşhir cezaları uygulanmıştır (Neumann, 1988, s.83: Foucault, 1992) Foucault (1992) teşhir cezalarına, işlediği bir suçtan ötürü insan vücuduna azap çektirilmesi olarak bakmaktadır. Teşhir cezalarında teşhir sahnesinin

kamu önünde gerçekleştirilmesi suçluyla alay eden, küfreden anonim kalabalıkların toplanması için çağrılarının yapılması kamuoyu oluşturulması amacıyla yapılmaktadır. Bu yönüyle teşhir cezası suçluyu cezalandırmakla kalmayıp toplumsal denetim ve diğer bireylerin ibret alması amacını da sağlamaktadır (Neumann, 1988, s.143) On dokuzuncu yüzyıldan itibaren cezalandırma yöntemi olarak uygulanan teşhir uygulamaları ortadan kalkmaya başlamıştır (Foucault, 1992, s.9). Toplumun önünde gerçekleşen teşhir cezaları nasıl uygulanırsa uygulansın ceza teşhir edildiği gibi suç işleyen şahısta teşhir edilmektedir. Teşhir edilenleri bekleyen en büyük tehlike toplumdaki dışlanma olduğundan teşhir edilenler ve teşhir sergilemesini izleyenler dışlanma korkusunu yaşayacaklardır.

Toplumsal kitleleri etkilemek ve kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirmek isteyen her türlü iktidar ve iktidara tabi olanlar arasındaki etkileşim neticesinde iktidarın ideolojisini onaylamayanlar aleyhine suskunluk sarmalı yaşanmaktadır. İktidar toplumu etkilemek ve bireyin tutum ve davranışını değiştirmek için başka bir deyişle suskunluk sarmalını oluşturmak için kamuoyunu kullanmaktadır. Locke (2004) kamuoyu kavramını kullanmasa da adını “kanı ya da saygınlık yasası” olarak adlandırmakta ve “çevrenin görüş ve düşüncelerine karşı gelen hiç kimsenin çevrenin kınamasından ya da horlamasından kaçamayacağını” (s.247, 248) belirtmektedir. Rousseau’nun (2006) “birey yüreklerine kazılı yasa olarak adlandırdığı ahlak töreleri ve kamuoyunun” (s.50) bireyin düşünce fikir ve davranışı üzerindeki etkisinin ne derece büyük olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

İktidar, bireyleri fiziksel güç kullanılarak iktisadi olarak ödül ya da ceza vererek ve propaganda yöntemiyle fikirlerini etkileyerek etki altına almaya çalışmaktadır (Russell,1998, s.36). İktidar ve iktidara tabi olanlar arasında yaşanan açık ilişkiyi Scott (1995) kamusal senaryo terimini kullanarak tanımlamaktadır.

İktidar, olayların görünmesini istediği biçime yakın kamusal bir senaryo üretmektedir. Kamusal senaryo Scott'a göre, iktidarın kendisine tabi olarak gördüklerinden istediği ve dayattığı ilişki biçimleridir. Kamusal senaryolar, iktidar sahiplerinin kendilerini görünmek istedikleri gibi gösteren oto portrelerdir. İktidar ve tabi olanlar arasında herkese açık olan kamusal mekânlarda yaşanmaktadır. İlişkinin söylev ve davranış belirleyicisi tamamen iktidardır. Tanımlar ve görüntüler hâkim iktidar sahipleri tarafından sürekli kendi çıkarlarına göre uyarlandığından kamusal senaryo dinamik bir süreç içerisinde iktidarın beklentilerine hitap edecek şekilde biçimlenmektedir. Kamusal senaryo; ideolojik olarak uzlaştırıcı hâkim değerler ve hâkim söylemin hegemonyası için ikna edici ve iktidarın ideolojisini yerleştirme ve genişletmeyi amaçlamaktadır. Scott, iktidar sahiplerinin ve iktidara tabi olanların kendi içindeki (eşitler arasında) ilişkileri kamusal senaryo dışında gerçekleşmesi nedeniyle gizli senaryo olarak tanımlamaktadır. Gizli senaryolarda iktidar ve tabi olanlar birbirlerini doğrudan gözlemleyememektedir. Gizli senaryo kamusal senaryoda ortaya çıkan, sonuçları onaylayan, onlarla çelişen ya da onları değiştiren sahne arkası konuşmalardan jestlerden ve pratiklerden oluştuğundan kamusal senaryonun türevi olarak görülmektedir. Gizli senaryonun mekânı kamusal senaryonun mekânından farklıdır. Gizli senaryo belirli bir toplumsal mekâna ve belirli bir oyuncular grubuna özeldir. Sahne arkasında işlemektedir. Her gizli senaryo fiilen belirli ötekileri -senaryonun gizlendiği kişileri- dışlayan sınırlı bir kamu içinde geliştirilerek yaşanmaktadır. Her iki senaryoda farklı mekânlarda yaşanmaktadır. İktidar olanların gizli senaryosu iktidar sahipleri arasında yaşanırken, iktidara tabi olanların gizli senaryoları da kendi aralarında yaşanmaktadır. İktidar ilişkilerinin insan üzerindeki etkilerinin en açık olduğu yer kamusal senaryonun yaşandığı kamusal alanda kendini göstermektedir (Scott, 1995, s.24, 89).

İktidarın gücünü hissettirdiği her kamusal mekânda, insanlar toplumsal doğaları gereği doğal söylem ve davranışlarından farklı olarak daha dikkatli ve bilinçli olmak zorunda kalmaktadır (Neumann, 1988, s.86; Scott, 1995). İktidarın çıkarlarını korumak için bireye mecbur kıldığı ilişki biçimi olan kamusal senaryonun yarattığı kamusal davranış tarzı; bireyi ihtiyatlılık, korku ve göze girme arzusu gibi nedenlerle güçlünün beklentilerine hitap edecek şekilde biçimlendirmektedir (Scott, 1995, s.24). İktidar yönettiği kitlenin bireyleri üzerinde sürekli denetim kurmayı amaçlayarak insanlardan sessiz itaat ve hiyerarşik davranış beklemektedir. İktidar baskısı karşısında insanlar yaşadıkları korku ve kaygı nedeniyle kendilerini korumak, geleceklerini garanti altına almak ve yaşamlarını en iyi şekilde devam ettirebilmek için; taktik ihtiyatlılık, iktidarın istediği gibi davranma (maske takma), kamusal hürmet, sadakat, rıza gösterme, hilekârlık, yapmacık davranma, yalancılık, saldırganlığı denetim altında tutmak, dürtülerine göre hareket etme ve konuşmayı bastırma gibi çeşitli taktik davranış biçimleri geliştirmektedirler. Aynı zamanda göze girme arzusu, daha yüksek statüye sahip olmak gibi çıkarlar sağlamak için çaba harcamaktadırlar (Scott, 1995). Althusser'in 'İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları' eserinin genelinde; iktidar, devlet, devlet baskısı ve devletin ideolojik aygıtları hakkındaki Marksist görüşlerini dikkate aldığımızda; devletin tüm unsurlarının etkisi altında kalan birey, toplumsal yaşam içinde kendisine değer görülen ve önerilen toplumsal rollerden kendine uygun olanları seçerek toplumsal rolüne uygun maskeler takmaktadır. Althusser'e göre bunun en önemli nedeni devletin siyasal aygıtının bireyleri devletin siyasal ideolojisine uydurma çabasıdır (Althusser, 2003, s.75).

Suskunluk sarmalının oluşması için bireyin dışlanma korkusu yaşayacağı bir ortamın oluşması gerekmektedir. İktidar ve birey ilişkisini kapsayan kamusal senaryo

içerisinde bireyin göstermek zorunda olduğu; sessiz itaat, hiyerarşik davranış, korku, kaygı, taktik ihtiyatlılık, iktidarın istediği gibi davranma sadakat, rıza gösterme gibi zorunlu davranış biçimleri dışlanma korkusunun yaşanacağı ideal ortamı hazırlamaktadır.

Russell (1998) iktidara boyun eğmenin altında yatan güdüyü korku olarak görmektedir. Russell'a göre iktidarın baskılarına karşı boyun eğmeyi reddedecek kadar cesur olan bir kitle bulunmaktadır. Bu kitle, toplumun yapısına ve değerlerine kolay kolay uymadığı gibi toplumun kanaatleri dışına çıktığından zihinsel ve fiziksel kaçış davranışını tercih etmektedir. Neumann'da, Russell'a benzer şekilde iktidarın ideolojisini ve isteklerini yaymak için kullandığı kamuoyu unsuruna boyun eğmeyen bireylerin meydana getirdiği kitleyi sert çekirdek (Neumann, 1998, s.198) olarak nitelendirmektedir.

Faucalt, merkezi iktidarın genelleşmiş olan baskı ve toplumu kullanma fikrini kabul etmemektedir. Castoriadis (2001) gibi toplumsal kurumlar arasında iktidarın kullanımının pratik anlamda alt iktidarlara bölünerek kullanıldığını savunmaktadır. İktidar, genel anlamda marjinal olanla normal olan arasındaki normalleşmeyi sağlamaktadır. Faucalt'a göre modern liberal toplumda iktidar, toplumsal yaşamın ve tüm kurumların içerisinde hissedilir ve hissedilmez biçimde varlığını sürdürmektedir. Toplumun üyeleri üzerinde giderek artan müdahaleleri öznel olan insanı nesnelleştirmektedir (Touraine, 1994, s. 186, 189).

İktidarın çıkarlarını korumak ve ideolojisinin devamını sağlamak için uygulamaya koyduğu tüm kamusal senaryoların, yanlış bilinç oluşturulmasında doğrudan etkisi bulunmaktadır. İktidarın yanlış bilinçle insanlar üzerinde yarattığı mantıklı olmayan, sınıf çıkarına dayanan gerçekliklere göre yeni nesillerin yetiştirilmesi iktidarın gücünü daha da artırmaktadır (Castoriadis, 2001: Scott, 1995).

İngiliz işçi sınıfının, iktidarın isteklerine ve iktidarın ideolojisine uygun olarak çocuklarını yetiştirmeleri veya köle annelerin çocuklarını koruma güdüsüyle iktidara boyun eğme rutinleri bu duruma örnekleme yapmak açısından önemlidir (Scott, 1995, s.52, 53).

Vatandaşların demokratik sistemlerde siyasî iktidarın hem sahibi, hem de siyasi iktidarın buyruğu altına girdikleri görülmektedir. Sivil iktidarları doğrudan veya dolaylı şekilde seçme hakkını kullanarak belirleyen vatandaşlar, birer özne olduğu gibi devletin emirlerine boyun eğmek suretiyle de siyasî iktidarın nesnesi olmaktadır (Aron, 1973, s.137). İktidar propaganda yöntemiyle kitlelerin fikirlerini ve kanaatlerini yönlendirmeyi kitle iletişim araçlarını etkin şekilde kullanarak büyük ölçüde kamuoyu yaklaşımlarıyla gerçekleştirmektedir. Bu nedenle Kapani (1992) iktidarı, kuvvet ve rızanın toplamı olarak tanımlamaktadır. Kuvvete sahip olan iktidarın görüntüsü oy birliği, tabi olanlar arasında ise rıza görüntüsü hâkimdir (Scott, 1995, s.90). Tarih boyunca iktidarlar egemenliklerini devam ettirebilmek için bireylerin büyük çoğunluğuna seyirci olma gibi pasif roller dayatmışlardır. Suskunluk sarmalı kuramı özellikle kamuoyu kavramının gücünün keşfedilmesinden sonra kamuoyunun bu dayatmanın aracı olarak kullanıldığını ileri sürmektedir (Neumann, 1988). İlkel dönemlerde iktidarlar insanlar üzerinde teşhir amaçlı ve korku salmak için fiziksel güç kullanmakta iken (Scott, 1995) günümüzde iktidarlar ürettikleri kamuoyu yöntemleri ve politikalarıyla, ikna etmek ve rıza üretme ile (Yaylagül, 2013; Keane, 1992; Chomsky, 2002; Herman ve Chomsky, 2012) kitleleri yönlendirmek ve yönetmek istemektedirler.

Toplum belirli düşüncelerin, davranışların bireyler arasındaki ilişkilerin ve karşılıklı görevlerin oluşturduğu geçmiş birikime sahip gelenek ve kültürel içeriğe sahip kurumlardan oluşmaktadır. Castoriadis (2001) iktidar ve birey ilişkisini

toplumsal boyutta insanın özgürlüğü ile açıklamaya çalışmaktadır. Bireyin bilinçaltını, davranışını belirleyen güdülerini ve ruhunu denetim altına almak bireyi öldürmek demektir. İktidar olarak bireyi çevreleyen kurumlandırılmış toplumsal yapı bireyin özerkliğini ifade eden; düşünsel yapısını, ruhunu, gerçeği bulma amacını ve arzularını içeren davranışların biçimlerini değiştirmektedir. Bu nedenle birey kendi ruhunun salt ürünü olmaktan çıkmaktadır. Toplumsal yapının insan üzerindeki biçimsel zorlaması baskıdan daha çok toplumsal kurumun bireyler tarafından içselleştirilmesidir. Toplumsal bir kurum olan dini, tanrı iradesine boyun eğme tarihselliği ve toplumsal değerleri biçimlendirmesiyle dikkate aldığımızda öncelikle din kurumunun insanın özerkleşmesinin önünde engel teşkil ettiği ve gelecekte de iktidarını koruyacağı açıkça görünmektedir. Aynı şekilde mevcut toplumsal kurumların eğitimi düzenlemedeki etkileri dikkate alındığında eğitimin toplumun kurumlarının devamını sağlamaya yönelik bir araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Özellikle dinin ve eğitimin etkisiyle şekillenen toplumsal düzen yeni nesilleri kendi değerlerine uygun olarak yetiştirmeyi hedefleyeceğinden bireyin toplumun iktidarı karşısında özgür kalmasının mümkün olmadığı açıkça görülmektedir (Castoriadis, 2001, s.78, 80).

Halis (2012) siyaset, iktidar ve birey ilişkisinde iktidarın ürettiği korku duygusunun önemli bir rolü olduğunu savunmaktadır. Platon ve Aristoteles’le birlikte başlayarak yüceltilen aristokrasi ve toplumun insanları sapkınlıktan koruduğu görüşü beraberinde korkuları üretmeye başlamıştır. “Aristoteles Politika adlı eserinde siyasal düzeni gemiye toplumu da gemideki yolcu ve mürettebata benzetir. Toplumu ve siyasal düzeni oluşturan her bir yurttaşın farklı görevleri ve işlevleri bulunmasına ve bireysel açıdan farklı amaçlar taşımaya rağmen gemide bulunmak tüm bu farklılıkların üstünde ortak bir amacı ortaya çıkarmaktadır: geminin ve yolculuğun güvenliği. Çünkü kendi varlıklarının devamı bu geminin varlığına ve yolculuğun güvenliğine bağlıdır” (Halis, 2012, s.27). Günümüzde de bu

yaklaşım geçerliliğini koruduğundan siyasetin olduğu her yerde iktidar, meşruiyet ve onları bir arada tutmanın zorunluluğu haline gelen korku var olmak zorundadır. Merkezi devlet olan korku, örümcek ağı gibi toplumu kuşatmıştır. Halis'e göre devlet toplumu kontrol etmek için yasalar ve bürokratik ağlarla örülen kutsanan ve bireyin korkularını tazelemek için yaratılan, eğitim sistemiyle kendini üreten bir korku ağıdır. Devlet sayesinde bir korku hiyerarşisi ve disiplin yaratılmaktadır. Bu hiyerarşik yapı küçük ve büyük tiranlıklar yaratarak gönüllü kulluk ağına süreklilik kazandırılmaktadır. Devlet aygıtının oluşturduğu korku yaratma tekeli eline geçiren siyasal iktidar, aynı zamanda toplumu gözetim altında tutan geniş bir ağa sahip olmaktadır. Korku olmadan siyasal iktidarın güç gösterisi olarak kullandığı toplumu kontrol etme işlevini kullanması mümkün değildir. Siyasi iktidarın sürekli olarak kullandığı korku kaynağının unsurları olan etkileme, damgalama, yaftalama, dışlama, şeytanlaştırma, temizleme veya yok etme gibi eylemler korkuyu yaymak için kullanılmaktadır. Siyasal iktidarın devletin hiyerarşik ağını kullanarak ürettiği korkuları yayan ve aktaran en önemli ortakları medya, kamuoyu yaratma araçları ve eğitimidir. Başta kitle iletişim araçları olmak üzere destekleyici kültürel çevre unsurlarını kullanan siyasi iktidar, korkunun topluma yerleşmesini ve devamını sağlamaktadır (Halis, 2012, s.22, 27).

Marksist geleneğe göre sanayileşmenin ve işçi sınıfının ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyılda devlet, egemen sınıfların (burjuva ve toprak sahipleri) egemenliklerini güvence altına almak ve işçi sınıfının kapitalist sömürüye boyun eğmesini sağlamak için kullanılan bir baskı aracıdır. Bu anlamda devlet aygıtı denen terim polis, uzmanlaşmış yardımcı birlikler, ordu ve bu bütünün üzerinde devlet başkanı, hükümet ve yönetim olarak görünmektedir (Althusser, 2003, s.56, 57). İktidarın devleti ele geçirdiğinde toplumsal baskı olarak kullandığı devlet aygıtlarını

toplumsal korkunun kaynağı olarak gören Halis (2012) aynı zamanda kitle iletişim araçlarını ve destekleyici kültürel çevre unsurları da bu kaynağa dâhil etmektedir. Devletin İdeolojik Aygıtlarını (DİA); Dinsel DİA (farklı Kiliselerin oluşturduğu sistem), Öğrenimsel DİA (farklı, gerek özel gerekse devlet okullarının oluşturduğu sistem), Aile DİA'sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem), Sendikal DİA, Haberleşme DİA'sı (basın, radyo, televizyon vb.) ve Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.) olarak sıralayan Althusser (2003) bu tür ideolojik aygıtları devletin baskı gücüne dâhil etmemektedir. Althusser'e (2003) göre devletin baskı gücü tümüyle kamu alanında yer almasına karşın, devletin ideolojik aygıtlarının kiliseler, partiler, sendikalar, aileler ve bazı okullar, gazetelerin ve kültürel kuruluşlar gibi büyük bölümü özel alanda bulunmaktadır. Devletin bir tek (baskı) aygıtı olmasına karşın, birden çok sayıda olan DİA'ların devletin kontrolü altında bütünleşik bir biçimde çalıştığını söylemek pek mümkün değildir. Bununla birlikte devlet aygıtlarında zorlama varken DİA'lar sadece ideolojik ikna yöntemi olarak kullanılmaktadır (Althusser, 2003, s.63, 64, 75). Althusser, kitle iletişim araçları ve diğer kültürel çevre unsurlarını korkunun doğrudan bir kaynağı olarak görmek yerine, yalnızca devletin ideolojisini yaymak için kullanılabileceği unsurlar olarak kabul edilmesini düşünmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramı; bireyin toplumsal doğası, kamuoyu, birey ve iktidar ilişkisi, iktidar, bireysel suskunluk, kitlesel suskunluk ve sonuçta kamuoyu etkisiyle bireyin özne olmaktan çıkarak nesnelleşeceğini öngörmektedir. İktidar, bir düşünceyi bireysel veya kitlesel olarak zorla kabul ettirmesiyle birlikte siyasal anlamda devlet, hükümet, yönetim gibi vasıflar olarak etkisini daha da arttırmaktadır. Basit anlamında bireylerin, kamuoyu kanaatlerine uygun olarak tutum ve kanaat değişikliği yapmaları olarak dile getirilmeye çalışılan suskunluk sarmalı kuramını,

iktidar gücü ve siyaset alanını göz önüne almadan ele aldığımızda kuramın gerçek anlamda ifade edilmesi mümkün değildir. İnsanların tutum ve davranış değişikliği yapmaları tespit edilebilir bir durum olmamakla birlikte siyasal değişimlerin yaşandığı ve bireylerin doğası gereği olarak Hobbes, Hegel, Kant vb. altını çizdiği gibi bireyin, rahat ve mutlu yaşam isteğinin tehlikeye düştüğü siyasal çalkantılı dönemlerde suskunluk sarmalının etki derecesi ve insanlar üzerindeki gücü artmaktadır. Bu dönemlerde iktisadi anlamda bireyin kaybetme riskleri artarken, cezalandırma yöntemleri de normal dönemlerden daha çok şiddetlenmektedir. Bu nedenle, iktidar ve birey ilişkisi suskunluk sarmalının şiddetiyle doğrudan ilişkili hale gelmektedir.

Birey ve iktidar ilişkisinde, kapitalist sistemin iktidarlığına değinmeden geçmek mümkün olamayacaktır. Marks, (2011) kapitalist üretimin vazgeçilmez koşulunu “işçinin bedensel varoluşunda mevcut bulunan bir zenginlik kaynağı olarak emek gücünü; kısaca ücretli işçiyi (...) sürekli yeniden üretilmesi ya da ebedileştirilmesi” (s.552) olarak görmektedir. Marks’a göre üretim süreci emek gücünün kapitalist sistem tarafından tüketilme süreci olduğundan işçinin üretim gücü ve pazara çıkan ürünlerden kazanılan sermaye kapitalist sistemin yeni üretim araçlarına dönüşmektedir. İşçi sınıfının kapitalist sistemin içinde kullandığı emek gücü kapitalist sermayeyi daha da büyütmektedir. Bunun sonucunda işçi sınıfı kendine yabancılaşmış ve kendisine hükmeden ve kendisini sömüren bir güç, bir otorite olarak kapitalist sistemi üretmektedir. Marks yabancılaşma kavramını, kapitalist üretim tarzının üretim maliyetinin tamamını işçinin sırtına yüklemesinden dolayı işçinin bir makine parçası haline getirilmesinin sonuçları olarak açıklamaktadır. Kapitalist sistemde makinenin eklentisi durumuna gelen işçi, emek sürecinin zihinsel güçlerine yabancılaşmaktadır. Yabancılaşma aslında insanın kendinden uzaklaşmasıdır. İşçinin yabancılaştığı

kapitalist üretim sistemi artık bütün davranışlarının ve dünyasının merkezi haline gelmektedir (Marks, 2011, s.551, 552). Touraine'in (1994) iktidarı egemen sınıfın toplumu otoriter bir biçimde yönetilen sınıai bir orduya dönüştürme yöntemi olarak ifade etmesi iktidarın bireyi öznenen nesneye evirdiğine işaret etmektedir.

2. 5. Klasik Metinlerde Kamuoyu Ekseninden Suskunluk Sarmalına Genel Bakış

Machiavelli, iktidardaki hükümdara ülkesini yönetirken cömert, tutumlu, merhametli, sözüne sadık olması ve dindar görünmesi gerektiğini nasihat ederken toplumsal kanaatlere ve toplumun değer yargılarına göre davranması gerektiğinin altını çizmektedir (Machiavelli, 1955, s.62, 72). Hükümdar, halkın çoğunluğu tarafından kabul gören toplumsal değerleri bilmeli ve bu değerlere sahip olmasa da sahipmiş gibi görünmek zorundadır. Ancak böyle davranabilen hükümdar hükmetme gücünü en iyi şekilde kullanabilmektedir. Machiavelli'nin hükümdarın toplumda kabul görmüş genel değerlere sahip olmasa da sahipmiş gibi görünmesi, hükmetme gücünü kullanmasıyla alakalı olduğu gibi azınlıkta olan görüşleri susturmaya yöneliktir. Machiavelli, toplumun üyeleri arasında temel toplumsal değerler içeriğinde oluşan kanaatler üzerindeki uzlaşmayı sağlayan birlikteliğin sayısal büyüklüğünü bir güç olarak görmektedir. Machiavelli'nin ifadesine göre "çoğunluğun dayanacak yeri olunca azınlığın sözü olmamaktadır" (Machiavelli, 1955, s.72). Hükümdar hükmetme gücünü kullanabilmek için toplumun hoşuna giden ve beğeneceği biri olmak istemektedir. Toplumsal değerlere uygun olarak davranmak mecburiyetinde olan hükümdar tüm iktidarına rağmen halkın gözüne girebilmek için toplumsal değerlerin boyunduruğu altına girmek zorunda kalmaktadır.

Montesquieu, insanın toplumsal doğasını biçimlendiren gelenek, ahlak, din, yönetim biçimi gibi toplumsal kurumların arasına kanunları da katmaktadır. Toplum içinde var olan ve uyulması gereken görgü ve gelenekler toplumsal bir kurum olduğu gibi bu kurumlar toplumu yönetecek kadar güçlü bir iktidara sahiptir (Montesquieu, 2014, s.114, 748). Montesquieu suskunluk sarmalı kuramı açısından da değer taşıyan, gerçekliği hakkında bilgi sahibi olunmayan fikir olarak ifade edebileceğimiz kanı veya kanaat kavramını iktidarın zorbalığa varan bir uygulaması olarak görmektedir. Montesquieu ‘Kanunların Ruhu Üzerine’ adlı eserinde tiranlığı ikiye ayırmaktadır. İlk tiranlık hükümetlerin halkın üzerinde şiddet kullanmasıdır. İkinci tiranlığı kanı tiranlığı olarak gösteren Montesquieu, kanı tiranlığının iktidarların halkın düşünüş tarzına aykırı şeyler ortaya attıkları zaman kendini gösterdiğini dile getirmektedir (Montesquieu, 2014, s.290).

Rousseau, devletin düzenini sağlamak ve toplumu bir arada tutabilmek için gerekli olduğuna inandığı yasaları üçe ayırmaktadır. Egemen varlığın devletle olan ilişkilerini düzenleyen yasaları politik yasalar veya anayasalar, yurttaşların gerek birbirleriyle gerekse devletle olan ilişkilerini düzenleyen yasaları toplum yasaları, insanla yasa arasında ilişkiyi düzenleyen yasaları ceza yasaları olarak adlandırmaktadır. Bu üç çeşit yasaya hepsinden önemli saydığı dördüncü yasa olarak ahlak, töreler ve özellikle kamuoyunu eklemektedir. Rousseau’nun kamuoyu olarak adlandırdığı dördüncü yasa bireylerin yüreklerine kazılıdır. Ahlak, töreler ve kamuoyu devletin gerçek anayasasıdır. Rousseau’ya göre ahlak, töreler ve kamuoyunun; her gün yeni güçler kazanabilme, eskiyip ortadan kaldırabilme, yasalara yeniden can verebilme ya da yasaların yerine geçebilme, halkı yasalarının ruhuna bağlı tutabilme, buyruk gücü yerine yavaş yavaş alışkanlığın gücünü koyma gibi özellikleri bulunmaktadır (Rousseau, 2006, s.49,50). Rousseau, toplumu denetim

altında tutma gücünü sahip olan ahlak ve töreleri kapsayan değerler toplamını ve kanaatlerin yaptırım gücünü düşünce boyutunda kamuoyu kavramıyla özdeşleştirmektedir. Rousseau, Toplum Sözleşmesi'nde genel olarak toplumsal değişikliklerin sağlanabilmesi için iktidarların kamuoyu desteğine dayanması gerektiğini ve arkasında kamuoyu desteğinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Halk kitleleri demokratik ortam içerisinde olsalar dahi ahlak, töre ve kamuoyu denetimi nedeniyle özgür olamamaktadır. Toplum Sözleşmesi'nde Cumhuriyetçi bir despotizmi öne çıkaran Rousseau, sansürü devlet yararına uygulamak koşuluyla toplumda hâkim ahlaksal değerleri ve töreleri korumak ve kamuoyu oluşturmak için gerekli görmektedir. Rousseau, kamuoyunun önemini suskunluk sarmalı kuramı çerçevesinde toplumsal değişimin sağlanabilmesi için önemli bir unsur olarak görmektedir. Rousseau, kamuoyu kavramını bireyin özgürlüklerini kısıtlayıcı bir güç olarak kabul ederken, toplumu bir arada tutan ve devamlılığını sağlayan toplumsal bütünleşme aracı olarak da görmektedir.

İnsan bilinci nesnelere basit veya karmaşık manevi anlamları olan değerlendirmeler dışında nesnelere birbiriyle karıştırarak sadece ruhsal olarak algılanabilen düşünceler elde etmektedir. Bu nedenle insan aklı her hangi bir nesneyi ele aldığı anda, o nesneye anlamının ötesinde değerler yükleyebilmektedir. Bilinç ele aldığı nesneyi başka bir nesnenin yanına getirdiğinde ikisinin arasında birbirine bağıntılı ilişki kurabilmektedir. Locke, ahlaksal kuralların insan bilincinde bu tür bağıntılı ilişkisi olduğunu düşünmektedir. İnsanların akla uygun olarak yaptıkları eylemler bireysel bağıntılı ilişkiler yerine ahlaksal kurallara göre değerlendirilmektedir. Locke (2013) ahlaksal kuralları ödül ve ceza ilişkisine göre ayırmakla birlikte bireysel eylemlerin doğruluğunu ya da yanlışlığını ahlaksal kuralların belirlediğine dikkat çekmektedir. Locke ahlaksal kuralları üçe

ayırmaktadır; “ (1) Tanrısal yasa. (2) Yurttaşlık yasası. (3) Deyim yerindeyse kanı ya da saygınlık yasası. İnsanlar bunlardan birincisine bağlı olarak eylemlerinin günah mı yoksa sevap mı olduğuna karar verirler ikincisine göre suç olup olmadığına üçüncüsüne göre de erdem mi yoksa kötülük mü olduğuna karar verirler” (s.246). Locke kanıların doğru olup olmadığına hiçbir kanıtı olamayacağını ancak doğru olup olmadığı bilinmeyen şeylerin doğruluğunun varsayıldığını ve bu nedenle doğru olarak algılandığını ifade etmektedir. Kamuoyu kavramının genel ahlaklılık ölçüsü olmasının yanında doğru ve yanlış olarak kabul edilmemesi gerekmektedir (Locke, 2013, s.246, 452, 456). Locke'nin saygınlık diye adlandırdığı yasalar bir nevi kamuoyunda baskın olan genel kabul gören ahlaksal değer yüklü yasalardır. Kanılar ve saygınlık kavramları, kültürler arasındaki farklılıkları göstermeleri nedeniyle evrensel olmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak bireylerin mensup olduğu kültürde mevcut toplumsal olarak genel kabul görmüş ahlak ve saygı değerleri bireyi tehdit ederek bireyi kontrol altında tutmaktadır. Locke, kanı ya da ahlak yasasının insan üzerindeki etkisini toplumsal baskı ile açıklamaktadır. Toplum içerisinde yaşamaya mecbur olan insan dışlanmamak için toplumun belirlediği kurallara uymak zorundadır. Locke'e (2013) göre “kanı ya da ahlak yasasına karşı gelenler çevrelerinden kınanma ve aşağılanmadan kurtulamaz. (...) Kendi toplumunca sürekli aşağılanarak yine de o toplum içinde yaşamayı sürdürebilecek birinin olağandışı bir kişiliği olmalıdır. Çoğu insan yalnızlığı sever ve öyle yaşamayı becerir fakat çevresinde tek bir insanın saygısından beğenisinden yoksun değersiz biri bu koşullarda topluma karışamaz” (Locke, 2013, s.477). Locke, suskunluk sarmalı kuramının bireyin sosyopsikolojik yapısına ilişkin olarak ileri sürdüğü toplumdan dışlanma korkusunu besleyen kınanma, aşağılanma ve değersizleştirme gibi cezalandırma yöntemlerinin bireyi toplumsal uyuma mecbur ettiğinin altını çizmektedir.

Tocqueville (1995) 1856 yılında yayımlanan ‘Eski Rejim ve Devrim’ adlı eserinde çoğunluğa uyma eğiliminden bahsetmektedir. Fransız ihtilali sonrası

kurulan yeni toplumsal ve siyasal düzen suskunluk sarmalı kuramının genel karakterini göstermektedir. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi siyasi alanda ve toplumsal yaşamda köklü değişimlerin yaşandığı dönemlerde suskunluk sarmalı gözlemleyebilmek daha kolay hale gelmektedir. Fransız Devrimini, feodal yapı ve dini odak alan toplumsal yapının oluşturduğu kanaatleri kapsayan kamuoyu ortamından; insanı yücelten, akli merkez alan, dini toplumsal yaşamdan dışlayan bir toplumsal yapı arayışının hâkim olduğu kanaat ortamını içeren kamuoyu ortamına geçişi sağlayan bir olgu olarak görmek mümkündür. Tocqueville, Fransız Devrimi sonrasında yaşanan toplumsal gelişmelerin başında Hıristiyanlığa duyulan inançsızlığın yükselişine dikkat çekmektedir. “Büyük ölçekli insani sorunlarla uğraşma alışkanlığını öylesine tümden yitirmiştik ve imparatorlukların yönetiminde dinin aldığı paydan öylesine habersizdik ki inançsızlık en başta Devlet düzeni ve halkı itaatkârlık içinde tutmada en kişisel ve en ivedi çıkarı bulunanların zihninde yerleşti. Onu yalnızca kabul etmekle kalmadılar ama körlükleri yüzünden kendilerinin altındakilere de yaydılar: imansızlığı onların aylak yaşamları için bir tür zaman öldürme aracı yaptılar” (Tocqueville 1995, s.204). Hıristiyanlığa olan bağlılık ve inançsızlığın kabul görmeye başlamasından ve bu durumun yaygınlaşması tespitini yapan Tocqueville'nin, toplumsal düzenin değişmesinde bireylerin sessiz kalması, düşüncelerini yeni kanaat ve hâkim görüşler bağlamında değiştirmeleri tespiti önemlidir. Tocqueville (1995) Fransız ihtilali sonrası toplumsal hayatta yaşanan köklü değişimler neticesinde oluşan yeni düzende adeta suskunluk sarmalını tasvir etmektedir. Fransız Devrimi Ortaçağ boyunca Hıristiyanlığın denetim altında tutmak amacıyla üzerinde baskı kurduğu birey ve toplumun kendini ifade etmesini sağladığı gibi dinin insanın dünyevi yaşamını düzenlemesinin sonunu da getirmiştir. Kilisenin toplumsal yaşamın her alanında güçlü olduğu bir düzenden, yaşanan köklü değişimlerle bireyin kilise karşısında güçlendiği ve yüzyılların hesabını kiliseden sorduğu siyasal ve toplumsal alanı kapsayan yeni bir düzene geçilen ortam suskunluk

sarmalının oluşması için ideal koşullar yaratmaktadır. Kanaatleri toplumda baskın olan ve kamuoyu gücünü bireysel ve toplumsal baskı aracı olarak kullanan kilisenin gücünü yitirmesi, kilisenin baskısından acı çeken bireylerin düşünce ikliminin oluşturduğu kamuoyunun güçlenmesinin önünü açmıştır. Kilise ve kilise karşıtı toplum arasındaki rol ve iktidar dengesinin değişmesi kiliseye karşı düşmanlık besleyen kamuoyunun yükselmesini sağlamıştır. Çoğunluk tarafından kabul edilen kilise karşıtlığını içeren kamuoyunun yükselmesi azınlıkta olan ve sessizleşen kilise taraftarları aleyhine suskunluk sarmalının yaşanmasını sağlamıştır. Kamuoyunda çok dillendirilen kanaatlerin yükselişe geçerken azınlık kanaatlerin daha da zayıflaması ve insanlar tarafından dillendirilmekten vazgeçilmesi ilkesi adeta hayata geçmiştir. Suskunluk sarmalı kuramının ifade ettiği, azınlıkta kalan kanaatlere sahip olan bireylerin güçlü kanaatlerin oluşturduğu kamuoyu baskısıyla hissettikleri dışlanma korkusu etkisiyle suskunluğa itilmesi ve yükselen kamuoyuna uyum sağlaması Tocqueville tarafından tespit edilmektedir. Tocqueville, yükselişte olan ve inançsızlık kanaatleriyle yüklü kamuoyu karşısında eski alışkanlıklarıyla inancını korumak isteyen ve azınlıkta kalanların inançsızlar gibi düşünmedikleri halde inançsızlık kamuoyuna katılmayı tercih etme davranışını "yalnızlaşmadan çekinmek" (Tocqueville, 1995, s.204) olarak ifade etmektedir. Tocqueville dillendirilen ve güçlenen kanaatlere inanmasa da bireylerin çoğunluk görüşüne katılmalarını ne kadar yalnızlaşma endişesi olarak açıklasa da, yalnızlaşma endişesi ile dışlanma korkusu arasında doğrudan bir bağıntı kurmamız mümkün görünmektedir. İnsanın toplumsal yalnızlaşmaktan çekinmesini sağlayan öncellerden en önemlisi bilincinde yaşadığı belirli korkuların olduğunu söylemek doğru bir saptama olacaktır. Tocqueville, yaşanan toplumsal ve siyasal dönüşümün yarattığı toplumsal heyecanla oluşan kamuoyunun gücünü vurgu yapmaktadır; "henüz ulusun bir bölümünün duygusundan ibaret

olan şey herkesin düşüncesiymiş gibi göründü” (Tocqueville, 1995, s.204). Tocqueville (1995) kendi ifadesiyle suskunluk sarmalı kuramını betimlemektedir; “Sesini yükselterek Hristiyanlığı inkâr edenler ile sessiz kalarak inanmayı sürdürenler arasında ondan beriye bizlerin arasında yalnızca din konusunda değil, ama her türlü başka konularda da onca sıklıkla görülmüş olan şey oldu. Eski imanı korumakta olan insanlar, ona tek sadık kalanın kendileri olmasından çekindiler ve hatadan çok yalnızlıktan endişe duyarak onun gibi düşünmedikleri halde çoğunluğa katıldılar” (s.204).

Bir hukukçu olan Tocqueville (1962) 1830 yılında hapishanelerin durumunu araştırmak için yaşadığı Amerika’da demokrasiyle ilgili izlenimlerini ‘Amerika’da Demokrasi’ adlı eserinde yayımlamıştır. Tocqueville (1962) ‘Amerika’da Demokrasi’ adlı eserinde Amerika ve Avrupa’nın tarihsel ve kültürel süreçleriyle demokrasi gelişimlerini ve birbiriyle kıyaslamasını yapmaktadır. Tocqueville, Amerika’da ideal bir demokrasinin varlığını kanıtlayacak görünürde bir düzenin var olduğunu ancak içeriğinde demokrasi olmadığı sonucuna varmaktadır. Amerika’da gazetelerin çoğalması için gazetelerden ruhsat, kayıt ve harç alınmadığından, az miktarda aboneli olan gazetenin kar etmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde Amerika’da cemiyet kurmakta çok kolaydır. Cemiyetlerin ve gazetelerin çoğalması birbirini destekleyen gelişmelerdir. Görünürde de her ikisinin sayısal çoğunluğu demokrasinin varlığının belirtileridir. Amerika’da gazetesi olmayan köy olmadığı gibi dünyanın en çok gazete, siyasi dernek ve cemiyetine sahip ülkesi de Amerika’dır. Siyasi dernekler ve cemiyetler kendi içlerinde kuvvetli örgütsel bir yapıya sahiptirler. Mecbur kalmadıkça devlet otoritesine müracaat etmedikleri gibi sorunlarını kendi içinde çözmektedirler. Amerika’da gazetelerin sayısal olarak fazla olmasının önemli bir görevi bulunmaktadır. Gazete aranılmasına ihtiyaç duyulmayan, insanın ayağına gelen her gün müşterek ve şahsî meselelerden kısaca bahsetmesi nedeniyle Amerika’da binlerce insanın kafasına aynı anda aynı kanaatleri

yerleştirmenin vasıtası olarak kullanılmaktadır. İnsanların daha eşit olduğu Amerika’da gazetelere daha fazla ihtiyaç artmaktadır (Tocqueville, 1962, s.44, 46, 86, 87). Eşitliğin toplumun geneline yayılmış olması, cemiyetlerin kendi içinde otorite olması, gazetelerin sayısal çokluğu ve kanaat oluşturma etkisinin gücü ve siyasi derneklerin bireylerin fikirlerini genel hale getirmesini gözlemleyen Tocqueville, kamuoyu kavramına özdeş olarak kullandığı “halk hâkimiyeti prensibi”nin (Tocqueville, 1962, s.24) Amerika’da demokrasiyi ortadan kaldıracak kadar güçlü olduğu tespitini yapmaktadır. Tocqueville, Amerika’da halk hâkimiyeti prensibinin gücünü “diğer bazı memleketlerde olduğu gibi ne gizli ne de tesirsizdir, örf ve detler onu tanır kanunlar iln eder. Hürriyet içinde yayılır ve hiçbir mania ile karşılaşmadım son neticelerine kadar ulaşır” (Tocqueville, 1962, s.24) olarak ifade etmektedir. Amerika’da çoğunluk düşüncenin sınırları keskin kurullarla belirlenmekte ve bireyler bu sınırları ihlal etmedikçe çoğunluk düşüncenin izin verdiği oranda zgr olabilmektedir. Çoğunluk düşüncenin kamuoyunun sınırlarını ihlal edenleri her nevi nefret, siyasi ve toplumsal hayattan dışlanma gibi cezalandırma yöntemleri beklemektedir. Tocqueville, bu cezalar dışında toplumdan dışlananların nasıl bir yalnızlığa itildiğini ve dışlananlarla aynı görüşe sahip olanların içine düştüğü suskunluk sarmalını betimlemektedir; “fikirlerini açıklamadan önce taraftarları olduğunu sanırken, açıkladıktan sonra artık hiç kimsesinin kalmadığını anlar. Zira kendisini ayıplayanlar yüksek sesle konuşurken kendisi gibi düşünenler aynı cesarete sahip olmadıklarından susar ve uzaklaşırlar. Nihayet boyun eğer. Sanki hakikati söylemiş olmaktan vicdan azabı çekmektedir” (Tocqueville, 1962, s.68). Tocqueville’nin ifade ettiği kamuoyu karşısında yaşanan suskunluk ve kamuoyuna uygun davranış geliştirme sürecinin altında yatan temel güdü dışlanma korkusudur. Dışlanma korkusunun insan tarafından bu kadar ürkütücü olmasının nedeni dışlanma sonucu uygulanan nefret, siyasi ve toplumsal hayattan dışlanma gibi cezaların insanın toplumsal doğasına aykırılık iermesindedir.

Tocqueville, Amerika'da bu denli güçlü olan kamuoyunun toplumsal yaşamda insanları ikiyüzlülüğe yönelttiğini savunmaktadır. Amerikalıların özel konuşmaları ile kamu önünde yaptıkları konuşmaların birbirinden çok farklı olduğunu belirten Tocqueville, bunun nedenini kamuoyundan tepki almamak, dışlanmamak ve bireysel çıkarlarının zedelenmesi olarak tespit etmektedir. İktidar ve birey bölümünde değindiğimiz “kamusal ve gizli senaryonun” (Scott, 1995) benzerini kamuoyunun güçlü olduğu 1830'lu yılların Amerika'sında görülmektedir.

2.7. Kamuoyunun Gücü

Toplumsal hayatın tüm kurumlarında küçük gruplarda veya geniş halk kitlelerinde insanoğlunun tarihi boyunca yaşanan toplumsal birlikteliklerde gerek ilkel kabileler, krallıklar, monarşiler, gerekse de devletlerin kurulmasıyla başlayan modern hayatta kamuoyunun değişmeyen gücünü insanın düşüncesini etkilemesi olarak görmek mümkündür. Tocqueville'nin ifade ettiği gibi kamuoyu, insanın eylemlerini etkilediği gibi insanın iradesi üzerinde de önemli bir güce sahiptir (Tocqueville, 1962, s.67). Kamuoyu toplumsal yaşamda insanın hem maddi hem de manevi yapısını etkileme gücene sahiptir. Suskunluk sarmalı kuramı insanın küçük gruplar içinde sosyopsikolojik ve psikolojik çözümlenmesini yaparak bu durumun büyük toplumsal kitleler içinde tekrar ettiği varsayımıyla kamuoyunun gücünü incelemektedir. İnsanın çevresinin etkisiyle tutum ve davranış değişikliğine yönelme eğilimi çevrenin gücüyle yakın ilişki içindedir. Kamuoyu görüşünü savunanların sayısal olarak artması bireylerin bu görüşe uygun tutum belirlemesini ve görüşe uygun davranış biçimine yönelme eğilimini arttırmaktadır (Neumann, 1988). Kamuoyunun insanın düşünce yapısını etkilemesi günlük hayatta ve basit konularda

çok önemsenmeyecek gibi görünse de; dinamik halde olan, sürekli kendini yenileyen, dönemsel olarak sona eren ve farklı konularla tekrar başlayan kamuoyu genel anlamda insana yeni bir düşünce yapısı tasarlamaktadır.

Montesquieu, Kanunların Ruhu'nda, Rousseau Toplum Sözleşmesi'nde Hobbes Leviathan'da; aristokrasiyi ve devleti vazgeçilmez, insanları da güvenli ve mutlu yaşayabilmek için yetkilerini devlete devretmeleri gerektiğini ileri sürmektedirler. Ancak buna rağmen bu eserlerde devletin bireylerin kendine devrettikleri hakları kullanırken ölçülü ve tutarlı olması gerektiği ilkesi vatandaşlık kavramının gelişmesini sağlamıştır. Neumann (1998) vatandaşlık kavramının geliştiği on yedinci ve on sekizinci yüzyılın genel tanımlamasını, bireylerin güç kullanmayı devlete bırakmaları olarak yapmaktadır. Vatandaşların devrettiği yetkileri tutarlı ve ölçülü kullanmak zorunda olan ve gücü elinde bulunduran devletin zor kullanmaktan vazgeçmesi devletleri sonuç itibarıyla yeni bir toplumsal denetim mekanizması olan rıza imal etme eğilimine yöneltmiştir (Erdoğan, 2006, s.85). İnsanları belki de hiç önemsemedikleri veya karşı oldukları bir konu da dahi verili bir görüşün ve kanaatin taraftarı yapmak için rıza göstermelerini sağlamanın aracı olarak kullanılan kamuoyu, iktidarların günümüzde en çok tercih ettiği rıza üretme yöntemlerinden biri olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla kitleler üzerinde uygulanmaktadır (Yaylagül, 2013; Keane, 1992; Chomsky, 2002; Herman ve Chomsky, 2012; Erdoğan, 2006, s.85). Tocqueville'nin (1962) krallıklar ve monarşilerin yıkılmasından sonra oluşturulacak yeni düzenle demokrasinin gelmeyeceğine ilişkin şüphelerinin başında gösterdiği (Touraine, 1994, s.186) ve Montesquieu'nun kanı tiranlığı olarak tanımladığı kamuoyu demokrasiyi kontrolü altına almaktadır. Abadan (1956) demokrasi ve kamuoyunu; rıza üretme ve propaganda amacı içermeyen gerçek anlamda açığa çıkan alenilik ilkesi çerçevesinde

birbirine yakın görmektedir. Halktan hiçbir şey gizlenmeden rıza üretme ve propaganda içermeyen açıklık koşullarında oluşan kamuoyu demokrasinin oluşmasında etkili olmaktadır (Abadan, 1956, s.112, 114). Suskunluk sarmalı kuramı çerçevesinde ele alınılmaya çalışılan kamuoyu kavramını, propaganda ve rıza üretme yöntemlerinin aracı olarak kullanılmasından dolayı demokrasinin koşullarından biri olarak görebilmek tartışmaya açık bir durumdur. Abadan'ın da dile getirdiği gibi kamuoyu ancak yönetimlere karşı halkın isteklerini yansıtması yönüyle önem kazanmaktadır. Bireyin özgürlüğünü kısıtlaması dışında kamuoyu kavramının önemli bir gücü, toplumun birliğinin ve devamının sağlanmasında önemli bir görevi üstlenmesidir. Kamuoyu kavramı toplumsal baskı içeriğine sahip olduğundan birey tarafından sürekli olarak onaylanmak ve uzlaşmak istemektedir. Kamuoyu sürecinin yaşanabilmesi için öncelikle belirli bir grubun onayının alınması ve ardından başka insanlar tarafından onay beklenmesi gerekmektedir. Kamuoyu, toplumun ortak değer ve amaçlarına uygun olması durumunda yeterli bir onaya sahip olabilmektedir. Kamuoyunun beklediği onay nedeniyle kamuoyu baskısı olmasa dahi insanlar psikolojik ve sosyopsikolojik doğaları gereği sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu durum bireyin onay ve uzlaşma yetisini sürekli olarak test etmekte ve korumaktadır. Kamuoyunun toplumu belli değerler etrafında birleştirmesi ve toplumsal beraberliği sağlaması örtük bir işlev olarak kendini göstermektedir. Örneğin, ilkel kabilelerde su sıkıntısı yaşanıldığı dönemlerde halk tarafından yapılan yağmur dansının amacı, açık işlev olarak yağmur yağdırmak olmasına karşın, örtük işlevi ise toplumsal sıkıntı dönemlerinde kabileyi bir arada tutmasıdır (Neumann, 1998, s.263, 270). Kamuoyu süreçlerinin sonunda tartışma yaratan içeriklerden elde edilen sonuçlar akılcı olsun veya olmasın toplumsal bilince yerleşmekte ve gündeme tekrar getirilmesi zorlaşmaktadır (Neumann, 1998, s.275).

Kamuoyunun kendisi gibi düşünmeyenlere karşı bir iktidar olduğu ve onlara karşı güç kullandığı bilinmektedir. Kamuoyu bir başka deyişle yaşamın tüm alanlarına müdahale edebilme gücünden dolayı toplumsal denetimin bir uygulayıcısı olarak kendini göstermektedir. Kamuoyu temsil ettiği düşünceyi kabul ettirmek ve karşıt düşünceleri ötekileştirmek için kınama eylemini kullanabilmektedir. Kınama Ihering'in ifadesiyle "kamuoyunun çıkarlarının zedelenmesine karşı kendini güvence altına almak için gösterdiği bilinçli ya da bilinçsiz pratik tepkilerdir" (Aktaran: Neumann, 1998, s.81). Çıkarlarını korumak güdüsüyle hareket eden kamuoyu kınama ile varlığını ve gücünü en üst düzeyde hissettirmek istemektedir (Neumann, 1998, s.271, 277). Machiavelli'nin ifade ettiği gibi halk yönetildiği için, kralda yönettiği için kamuoyuna uymak zorundadır. Halk daha rahat yaşamak için, kralda halkın istediği gibi davranmak ve halkın gözüne girebilmek için kamuoyunun denetimi altına girmektedir. Rousseau, devletin geleceğini korumak için sansürü kamuoyu oluşturmanın yöntemi görmektedir. Hobbes, devletin varlığının ve devamının sağlanmasının bir yolunun da toplumsal denetimle sağlanacağını savunmaktadır. Ayrıca sosyologlar (Castoriadis, Ross, Bahar, Kağıtçıbaşı, vd.) toplumun birey üzerindeki denetimini kabul ettikleri gibi, insanın öznel olarak yaşadığı toplumda yok olduğunu ve tamamen toplumun küçük bir parçası haline geldiğini savunmaktadır. Toplumsal insan özne olmaktan çıkmakta ve toplumsal denetim sağlayan kamuoyunun, dolayısıyla iktidarın kontrolüne girmektedir. Bu anlamda kamuoyunun toplumsal denetim gücü yeni bir dünya düzeni ve yeni bir insan tasarımı yaratacak boyuta ulaşmaktadır.

Kamuoyunun en önemli güce sahip olduğu alanın siyaset alanı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Kamuoyu aynı görüşü benimsemeyen insanlar için tehdit olduğu gibi, siyasi anlamda hükümetlerin korkması gereken bir halk mahkemesi

haline gelmektedir. Kamuoyunun kendisine uymaya zorladığı insanlar kınanmaktan, dışlanmaktan, küçük düşürülmekten korktukları gibi kamuoyu aleyhlerine dönen siyasi hükümetler iktidarlarını yitirme korkusu duymaktadırlar (Neumann, 1992, s.76, 269). Hükümetlerin iktidarlarını kaybetme korkusu, doğru ya da yanlış olan kamuoyu görüşlerine önem vermelerini zorunlu hale getirmektedir Bu anlamda siyasi iktidarların aldığı kararlarda Machiavelli'nin ifade ettiği üzere kamuoyunun görüşlerini takip etmesi gerekmektedir. Kapani (1992) kamuoyunun siyasal karar organları üzerindeki etkisini ölçülebilir olarak görmese bile bu etkinin varlığının ve geçerliğinin tartışma götürmediğine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle yasama organı yasa çıkarırken, kamuoyu isteklerini ve kamuoyu tarafından genel kabul görmüş değerleri ve kanaatleri hesaba katmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca Kapani, kamuoyunu siyasi anlamda iktidarı yapan ve yıkan bir güç olarak kabul etmektedir. Watergate skandalı sonrası Başkan Nixon'un kamuoyunun artan tepkisi karşısında istifa etmek zorunda kalması, 1956 yılında Süveyş harekâtı fiyaskosundan sonra İngiltere'de Anthony Eden hükümetinin kamuoyu tarafından istifaya zorlanması, İranganate skandalı olarak adlandırılan ve İran'a gizli silah satışının ortaya çıkmasından sonra kamuoyunun tepkisi üzerine birçok üst düzey görevlinin istifa etmesi ve Başkan Reagan'ın hareketin yanlışlığını kabullenmek zorunda kalması kamuoyunun siyasi hükümetlerin üzerindeki denetim işlevini gösterecek birkaç örnek olarak sıralamak mümkündür (Kapani, 1992, s.157). Kamuoyunun siyasi hükümetler üzerindeki etkilerinin görülebilmesi toplumların demokratik seviyeleri ve demokrasi kültürleriyle paralellik göstermektedir. Kamuoyu hükümetleri ve bireyleri kendisine uymaya zorlamakla birlikte, hükümetleri iktidardan uzaklaştırmakla, bireyleri ise toplumdan dışlanmakla tehdit etmektedir. Her iki durumda da kamuoyunun toplumsal bütünleşme ve birlikteliğin sağlanması için uzlaşma zeminini

oluşturduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu nokta da en önemli sorunun evrensel insan hakları, hukuk ve demokrasiyle ilgili konuların kamuoyu kapsamında değerlendirmeye alınması olduğunu söylemek mümkündür. Güçlü bir kamuoyu kendi isteklerini benimsemeyen, karşı çıkan kesimlere dâhil olan birey veya grupların kanaatlerini toplumsal alanda duyurulmasının kendi gücünün zayıflatılması olarak değerlendirebilir (Kapani, 1992, s.157: Neumann, 1998). Toplumu ilgilendiren ve özellikle rasyonel olmayan dışlanma tehdidinin güçlü hissedildiği tartışmalı konularda, kamuoyunu oluşturan baskın kanaatlerin onay ihtiyacının ortaya çıkması durumunda suskunluk sarmalının oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. Her şeye rağmen iktidara karşı boyun eğmeyen, cesur bir kitle olduğunu ifade eden Russell gibi Neumann'da, söz konusu bu insanları "sert çekirdek" (Neumann, 1998, s.250, 280) olarak adlandırmaktadır.

Fikirlerin ve bilincin üretimini, üretim ilişkileriyle açıklayan Marks üretim araçlarını sahip olan sınıfların toplumsal bilinci de ürettiklerini savunmaktadır. Üretim araçlarına sahip olmayanlar ise bu araçlara sahip olanların düşüncelerinin egemenliğine tabi olmaktadır (Erdoğan, 1997, s.286). "Günümüzde dolaşımda olan egemen fikirler (...) egemen güçlerin oluşturduğu bir sınıfın kendini ve çıkarlarını yarattığı yoksulluğu ve talanı özel mülkiyet düzeni ve ilişkilerini yeniden üretme ve geliştirmeyi meşrulaştıran ve destekleyen fikirlerden oluşmaktadır" (Erdoğan, 2011, s.449). Marks'tan sonra aynı düşüncüyü kültür endüstrisi kavramıyla açıklamaya çalışan Horkheimer ve Adorno'ya göre teknolojik gelişmelerle birlikte üretim araçlarına sahip sınıflar ürettikleri kültürle toplum bilincini kendi sınıf çıkarlarına uygun olarak tasarlamaktadırlar. Belirli bir toplumsal sınıfın yararına toplumsal bilinç veya kültür endüstrisi üretiminin sağlanabilmesi için ciddi bir halkla ilişkiler faaliyetinin ve kamuoyu çalışmasının yapılması gerekmektedir. Egemen sınıfın çıkarlarını savunan, önceden tasarlanmış ve manipüle edilmiş bir kültür üretiminin içeriğinde insanın özgürleşmesini barındırması mümkün

görünmemektedir. West (1998) kapitalizmin yarattığı sahte özgürlüğü “giderek daha etkili bir biçimde yönetilen bir toplumda dikkati toplumun manipülasyonu ve konformizminden uzaklaştırmaya ve dolayısıyla da bu manipülasyon ve konformizmi pekiştirmeye yarayan ‘baskıcı hoşgörü’ (s.97) olarak tanımlamaktadır. Erken burjuva toplumlarının oluşturduğu eleştirel kamusal alan günümüzde manipüle edilmiş kamusalığa teslim olduğundan devlet ve medya tarafından oluşturulan kamuoyu egemen düzenin kurulması için bir araç olarak kullanılmaktadır (West, 1998, s.97).

3. Suskunluk Sarmalına Hizmet Eden Silahlar

Bireyin yaşadığı dışlanma korkusunun belirgin olarak ortaya çıkaran ve dış çevreden kaynaklanan unsurları, kitle toplumu psikolojisi, moda, teşhir, medya ve propaganda olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu noktada dışlanma korkusunun bireyin bilişsel çelişki kaynaklı psikolojisine bağlı olduğuna vurgulamakta fayda olacaktır.

3.1. Kitle Psikolojisi

Suskunluk sarmalı kuramı açısından kitle psikolojisi kavramı egemen güçlerin kolayca yönlendirebildiği tepkisiz toplum yaratılmasında ve kitlenin tercihlerinin yönlendirebilmesi açısından önem kazanmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda Batı uygarlığının bütün unsurlarının kaynağı olan despot din felsefesi ve otoriter yönetim yapısıyla biçimlenmiş politik yaşam ve toplumsal inançların köklü değişime uğraması yeni bir düzenin kurulmasını sağlamıştır. Özellikle Fransız ihtilali ve sanayi devriminin siyasi ve sosyal yaşamda kendini gösteren en önemli yansımasının kalabalıkların gücünün anlaşılması olarak görmek mümkündür. Le Bon

(1997) yirminci yüzyılda siyasetin ve sosyal yaşamın şekillenmesinde kalabalıkların etkili olacağı düşüncesiyle, yirminci yüzyılı "kitleler çağı" olarak nitelendirmektedir. (Le Bon, 1997, s.10, 11). Kalabalık yığın anlamındaki kitle kelimesi basit ve sıradan anlamıyla ırkları, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun rastgele bireyler topluluğunu ifade etmektedir (Le Bon, 1997, s.19). Baudrillard (1991) kitlenin yüklemi, niteliği ve göndereni olmaması nedeniyle kitle terimini bir kavram olarak kabul etmemektedir. Hiçbir nüfus kesimi ve meslek grubuyla ilişkisi olmadığı için kitlenin sosyolojik bir gerçekliği de bulunmamaktadır. Kitle anlatacak şeyleri olmayan, sözcülere karşı sesi çıkmayan (sözsüz) ancak kuvvetli bir birlik içinde bulunma niteliklerine sahiptir. Baudrillard (1991) kitleyi "toplumsalla ilgili olan her şey unutulduğunda geriye kalan artık" (s.10) olarak tanımlamaktadır.

Psikolojik bir yönelişle kitlede oluşan bilincin, kitle mensubu ilkelerin ruhuyla özdeşlik taşıdığı söylemek mümkündür. (Le Bon, 1997, s.20, 101). Kitle bireyi özne olmaktan çıkarmakta, tamamen kitlenin tüm karakterlerine sahip nesnel bir hale getirmektedir. Toplulukta bilinçli veya bilinçsiz her duygu, her hareketin bulaşıcı olması ve bireyler tarafından tekrarlanması nedeniyle kitlenin genel karakterlerini içeren ruhî yapısına özel karakterler eklenebilmektedir. Mantık kanunlarının kitleler üzerinde fiili etkisi olmadığını söylemek mümkündür (Le Bon, 1997, s.20, 101). Freud'un (2006) psikolojik kitlenin özelliklerine ilişkin saptamaları Le Bon'u destekleyici niteliktedir. Freud'a (2006) göre "kitle etkilenmelere alabildiğine açık ve saf dildir, eleştirilere yer vermez davranışında, olanaksız diye bir şey tanımaz. Çağrışım yoluyla birbirini sürükleyip getiren ve yalıtık bireylerin özgür düşlemlerinde (fantazy) rastlanıp ussal hiçbir mekanizma tarafından gerçeğe uygunluğu denetlenmeyen imgelerle (imaj) düşünür. Duygular her vakit pek yalın ve coşkulu özellik gösterir. Yani kitle için ne kuşku, ne kesinsizlik diye bir şey vardır" (Freud, 2006, s.13).

Neumann, toplumsal kitleleri suskunluk kuramı açısından örtük (soyut, spontan, örgütlenmemiş) ve somut (örgütlü) kitle olarak sınıflandırmaktadır. Somut kitle sürekli bir oluşumdur. Kamusal bir amaç için oluşmuştur. Birey birlik duygusu güçlü olan somut kitlede dikkatli davranırken nasıl konuşması ve davranması gerektiğini tartmak zorunda kalmamaktadır. Somut kitlede birey davranışlarına özen göstermek zorunda olmadığından dışlanma korkusu hâkim değildir. Soyut kitlelerin kamusal bir amaca ulaşmak gibi derterleri yoktur. Bu kitlelerin bir araya gelmesinin nedeni bireylerin grup olarak duygusal doruğa ulaşma istekleridir. Soyut kitle kısa bir süre için bir araya gelen fiziksel temasta ya da en azından göz temasında bulunan ve sanki tek bir beden gibi hareket eden bir kitledir. Soyut kitlede dışlanma korkusu hâkimdir. Ancak soyut kitlede birey kendisini bir bütünün parçası olarak görmekte ve kitlenin genel karakterleriyle uyum içinde olduğundan dışlanma korkusunu hissetmemektedir (Neumann, 1998, s.132, 137).

Le Bon'a (1997) göre kitle psikolojisinde insanın sahip olduğu en önemli duygu kitlenin içinde gücünün farkında olmasıdır. Birey, kitlenin içinde bilinçli kişiliğini kaybederek kitlenin karakterine bağlı olarak zihniyetin tekleşmesi kuralına uyarak bilinçaltı ile hareket eden bir kişiliğin kontrolü ve hâkimiyetine girmektedir. Düşüncelerin duyguların bulaşıcı olarak bireyleri etkilemesi nedeniyle ortak bir hedefe doğru yönelme eğilimi kendini göstermektedir. Le Bon, bireyin kitleye uyarak bilinç dışı yaptığı eylem ve davranışları "bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi"¹⁴ olarak tanımlanan telkin ile açıklamaktadır. Kitle psikolojisinde telkin edilen bireyler kitlenin oluşturduğu bilinci hemen uygulamaya başlama isteğine sahip olmaktadır (Le Bon, 1997, s.28). Kuram açısından; kamuoyunun yayılma sürecinin suskunluk sarmalının

¹⁴ Kaynak; <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tar: 15.02.2015

oluşmasındaki önemi göz önüne alındığında kamuoyunun etkisi ile gelişen kitlesel psikolojik olaylar arasındaki ilişki suskunluk sarmalının oluşmasında önemli bir etkidir. (Neumann, 1998, s.132, 137). Kitle içerisinde bireyin kitle psikolojisi etkisiyle kendisi olmaktan çıkarak, kitlenin karakterinin belirlediği rolü yerine getiren bir kitle nesnesi haline dönüşmesi, suskunluk sarmalı kuramı açısından kitlesel nitelikli olaylarda yaşanan kamuoyu süreçlerinin insan üzerindeki etkisiyle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Le Bon'un belirttiği kitle ve birey ilişkisi toplumsal alanda yaşanan kamuoyu süreçleriyle yakın ilişki içerisinde. Kitlesel olarak yaşanan ve bir psikolojiye sahip tüm toplumsal olayların öncesinde uzun veya kısa süreli kamuoyu süreçleri yaşanmaktadır. Bu nedenle suskunluk sarmalı kuramı siyasal, politik, sosyolojik, psikolojik, sosyopsikolojik içerikli tüm toplumsal olaylarda yaşanabilmektedir. Le Bon kitle psikolojisinin insanları duygu düşünce ve eylem olarak etkilemesini ve kontrol altına almasını telkinle açıklarken, Neumann kitlesel olayları kamuoyu süreçleriyle açıklamayı tercih etmekte ve dışlanma korkusunu tutum ve davranış değiştirmenin nedeni saymaktadır. Her iki yaklaşımın sonucunda birey kendi çıkarlarını kitlenin çıkarlarına feda etmektedir. Freud (2006) kitle ile birey arasındaki ilişkiyi çoğunlukla öğrenme yoluyla kazanılan korku duygusuyla ilişkilendirmektedir. Ruhsal çözümlemede önemli bir yer tutan vicdan duygusunu altbenlik, benlik ve üstbenlik kavramlarıyla açıklayan Freud'a göre vicdan duygusunun çekirdeğini toplumsal korku oluşturmaktadır. Kitle yaşamına uyum sağlayan insan tek başına olduğunda yaşadığı toplumsal korkulardan kurtulmakta, kitlesel olaylarda ise kitlenin baskıcı yapısıyla yeni korkulara sahip olmaya başlamaktadır. Bu nedenle kitlenin içinde bilinç dışı davranışa yönelen insanın vicdan ve sorumluluk duygusunu kaybetmesini anlamak zor değildir. Bireyin korku duygusuyla kitlenin genel karakterine göre kazandığı yeni özellikler insanın

ruhunda kötüyü bir yatkınlık olarak bünyesinde barındıran bilinçdışının sesini duyurmasıdır (Freud, 2006, s.13). Vicdan, sorumluluk, toplumsal korku gibi duyguları yaşadığı çevreden öğrenen insanın kitle psikolojisine uyum sağlaması doğal bir davranış biçimi olarak görmek mümkündür Neumann'ın suskunluk sarmalı kuramında altını çizdiği dışlanma korkusunu, Freud hiçbir ayırım yapmadan genel anlamda duyulan bir korku olarak nitelemektedir. Kitle psikolojisinde dışlanma veya başka sebeplerle yaşanan korku toplumsal değerleri, duyguları ve olayları içeren kamuoyu unsuru ile toplumsal denetim ve yaptırım aracı olarak kendini göstermektedir. Kitlesele olaylarda yaşanan psikolojik atmosferi, suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi bireysel tutum ve davranışların değişikliğine sebep olan bir faktör olarak görmek mümkündür.

Aktif bir psikolojik kitle içinde bulunan bireyin durumu Le Bon'a göre hipnotize edilen bireyle aynıdır. Uyutulan birey nasıl uyutucunun kendi arzusuna göre yönettiği bütün bilinçaltı etkinliklerinin esiri oluyorsa, psikolojik kitle içindeki birey kitleye uyum sağlama çabası içerisinde efsunlanmakta, bilinçli çalışma felce uğramakta, bilinçli kişiliğini irade ve seçme kabiliyeti kaybetmektedir. Bireyin duygu ve düşünceleri kitlenin yönlendireceği tarafa doğru yönelmektedir. Kitle içerisinde telkin bütün bireyler için aynı olduğundan kitlelerdeki coşkunluk uyutulan kimsedekinden daha fazla olmaktadır (Le Bon, 1997, s.27). Freud, Le Bon'un kitle yaşamında bireyin geçirdiği değişim için ileri sürdüğü duygu ve düşüncelerin bulaşımı ve telkin yatkınlığının aynı türden şeyler sayılamayacağını ve Le Bon'un kitledeki bireyin durumunu telkin duruma benzetmekle kalmayıp buna gerçekten telkin gözüyle bakmasını eleştirmektedir (Freud, 2006, s.15). Freud kitledeki bulaşımı kitleden kaynaklanan telkinsel etki sebebiyle bireyin içindeki öykünme eğiliminin bireyi kitleye uymaya zorlaması ve bireyin heyecanını ateşlemesine

bağlamaktadır (Freud, 2006, s.32). Kitle psikolojisinde Le Bon'un bahsettiği telkin yerine Freud, psiko-nevrozların incelenmesinde yararlı hizmetlerde bulunan libido kavramını kullanmayı uygun bulmaktadır. Libido “sevgi adı altında biraraya toplayabildiğimiz ne varsa tümüne ilişkin içgüdülerin henüz ölçülemeyen ama nicel bir büyüklük gözüyle bakılan enerjisini anlamaktayız” (Freud, 2006, s.32). Libido kavramı kapsamında geniş bir yelpazede düşünülen sevgi duygusu Freud'a göre kitlede telkinin yerine kullanılmalıdır. Somut nesnelere ve soyut düşüncelere kendini adanmışlığı libidonun içine katan Freud sevgiyle ilgili bütün eğilimleri ayrı cinsler arasında cinsel birleşme amacına yönelik içgüdülerin dışavurumu olarak görmektedir (Freud, 2006, s.35).

Psikolojik (soyut) kitle içerisinde bireylerin kitleye uyum sağlaması nedeniyle yaşanabilecek bilinç dışı değişimin en uç noktası olarak ortaya çıkan kitlelerin canileşmesi durumuna Le Bon ve Neumann Bastille Hapishanesi'nde yaşananları örnek vermektedirler. Kitleler bir kışkırtma dönemi geçirdikten sonra telkinlerle yönetilen basit, bilinçsiz otomatlar haline düştüklerinden cinayet işlemek bile sıradan bir hal alabilmektedir. (Le Bon, 1997, s.144; Neumann, 1998, s.133, 134). Suskunluk sarmalı kuramını bireyin sosyopsikolojik yapısıyla açıklamak isteyen Neumann, psikolojik kitlesel olaylarda kalabalıkların duygusal karışıklığı ile kamuoyu sürecinin ve bireyin dışlanma tehdidinin bağıntılı olduğunu savunmaktadır. Birey düşüncelerini özgürce açıklayamadığı, özgürce davranamadığı sürece dışlanmamak için çevrenin düşüncesini dikkate almak zorunda kalıyorsa orada mutlaka kamuoyu süreci ve suskunluk sarmalının varlığından söz etmemiz mümkündür. Le Bon Bastille'de yaşananları kitle psikolojisinin gücü olarak ele alırken Neumann kitle psikolojisinin oluşturduğu kamuoyuna dikkat çekmektedir.

Bastille muhafızı M. De Launay'ın öldürülmesi olayı kitle psikolojisiyle ortaya çıkan kolektif bilincin ulaşabileceği marjinal noktayı göstermesi açısından önemlidir. Kitle psikolojisiyle ortaya çıkan bilinç dışı davranış biçimleri kitlenin tüm

bireylerini etkisi altına aldığı gibi, bireylere cinayet işletecek seviyeye ulaşabilmektedir. İnsanın dışarıdan güdümlü bir psikolojik etkinin tesiriyle cinayet işleyebilmesi kitle psikolojisinin gücünün hangi noktaya varabileceği ve gücünün büyüklüğü hakkında bilgi sahibi olmamız açısından değer kazanmaktadır. Kitlesel eylemin içinde olmadığı halde Bastille Hapishanesi'nde yaşananları sadece izlemek için gelenler bile kitle psikolojisinin ve oluşan kamuoyunun etkisiyle kitleye uyum sağlamak zorunda kalmışlardır (Neumann, 1998: Le Bon, 1997). Le Bon'un Bastille muhafızı M. De Launay'ın öldürülmesi olayını dile getirdiği tasvir, ilkel anlamda kitle psikolojisinin birey üzerindeki etkisini göstermektedir. Le Bon (1997) olayı şöyle anlatmaktadır; “Bu kalenin fethedilmesinden sonra pek heyecanlanmış olan kitle ile çevrilen koruyucu asker her taraftan tekme, yumruk yiyordu. Onu asmak, kafasını kesmek veya bir beygirin kuyruğuna bağlamak teklif olunuyordu. Bunların ortasında çırpınırken yanlışlıkla birisine bir tekme vurdu. Bunu görenlerden birisi derhal şu teklifte bulundu. Tekme yiyen adam muhafızın kafasını kesmeli. Bu teklif alkışlarla kabul edildi. Bu adam yarı sersem bir işsiz aşçı idi. Bastille'de neler olduğunu görmek merakı ile buraya gelmişti. Kendisine uzatılan bir kılıcı muhafızın boynuna vurdu, fakat fena bilenmiş olan kılıç kesmeyince cebindeki kara saplı bıçağını çıkardı ve işini hemen bitirdi” (s.144). Bastille'de neler olduğunu görmek için gelenler kitlenin istediği yönde hareket etmekten çekinmemekte ve o anda cinayet işlemenin vatanseverlik olduğuna inanmaktadırlar. Neumann'a göre psikolojik kitlenin tekil insan üzerinde yarattığı korku duygusunun -suskunluk sarmalı kuramına göre öncelikli olarak dışlanma korkusu- yaşandığı her yerde kamuoyu bir biçimde oluşmaktadır. Bastille Hapishanesi'ne saldıranlar ve sadece meraktan orada olanlar kitle psikolojisinin yarattığı kamuoyunun etkisi altındadırlar. Dışlanma veya ölüm korkusuyla kitleye uyum sağlamak veya kitleye karşı gelerek hayatlarını riske atmak durumunda kalmaktadırlar. Belirli bir kitlesel olaya dâhil olan insanlar, kitlesel psikolojinin etkisiyle kitleden dışlanmamak için kitlenin istediklerini onaylamaları gerektiğinin

farkında olmaları aynı zamanda kuramın hipotezlerinden olan insanın sürekli olarak çevresini gözlemlediği varsayımına destek olmaktadır. Kamuoyunun etkisi altında kalan psikolojik veya soyut olarak tanımlanabilecek kitleye dâhil olan ve kitlenin özelliklerini taşıyan insan kendi iradesini kitlenin iradesine teslim etmektedir. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi kitlenin içinde oluşan kamuoyu insanın toplumsal doğası üzerinde etkili olmaktadır. Kitlenin parçası olma uğruna tüm bireysel çıkarlarını bir yana iten insan Le Bon'a (1997) göre; "rüzgarın istediği gibi kaldırdığı kum taneleri arasında bir tek kum tanesi gibidir" (Le Bon, 1997, s.28).

Kitleler; kışkırtılma, telkine kapılma, çabuk inanma, baskıcı olma, muhafazakârlık, körü körüne itaat, hoş görmezlik, dini duygulara bağlılık gibi duygular ve manevi özellikler kullanılarak etki altına alınabilmektedir. Kitleler hayalleriyle düşünebildiklerinden sadece hayalleri üzerinde egemenlik kurularak etki altında tutulabilmektedir. Kitlelerin hayal gücü ilkel insanlarda olduğu gibi yargılama gücü ve akıl kontrolünden uzak olduğu için etki altına alınabilmektedir. Kitlelerin zihinlerindeki hayalleri, kelimeler ve formüllerle uyandırmak mümkündür. Kelimeler ve formüller ustalıkla kullanıldıklarında kalabalıkların ruhunda etki yaratmaktadır. Kelimelerin gücü bireylerin bilgi seviyelerine göre anlam kazanmakta ve zihinlerinde uyandırdıkları çağrışımlar neticesinde etki gücüne sahip olmaktadır. Kitle psikolojisi bilinçli ve sağduyulu olmadığından içeriğinde genellikle bireyleri etkileyen duygusal ve manevi değerler barındırmaktadır. Önemli kitlesel hareketleri ve kitlesel olayları planlayan ve hayata geçiren kuvvetler veya liderler kitlelerin hayal gücü üzerine etki etmeyi başarabilmiş olanlardır. Haçlı seferleri sadece Kudüs'te bir toprak parçasını almak için düzenlenmemiştir. İnsanların dini duyguları İsa'nın mezarının Kudüs'te olması nedeniyle büyük bir heyecanı kapsayan kitle psikolojisiyle harekete geçirilebilmiştir (Le Bon, 1997, s.32,

63). “Tarihin büyük olayları çoğu defa inançlarından başka dayanakları olmayan bilinmeyen inananlar tarafından aksiyon sahasına çıkarılmıştır” (Le Bon, 1997, s.107).

Freud, kitle içindeki bireylerin birbiriyle olan karşılıklı duygu ortaklığının psikanaliz bağlamında özdeşlik (özdeşleşme) niteliği taşıdığını ve duygu ortaklığının da öndere bağlanma biçiminde olduğunu düşünmektedir. Özdeşleşme duygusal bağlanmanın zamanlama bakımından ilk dışavurumdur. Özdeşleşme çocuklukla başlamakta ve o Odipus kompleksinin gelişim sürecinde rol oynamaktadır. Erkek çocuk babasına benzemek ve onun yerine geçmek istediğinden babasını kendine ideal edinmektedir. Özdeşleşmenin amacı model alınan başka bir ben’e benzeyecek biçimi özben’e kazandırmaktır. Özdeşlik bir objeye duygusal bağlanmanın ilk biçimidir. Özdeşleşme geriye dönüş yolunu izleyerek adeta objenin ben içerisine yansıtılmasıyla libidosal obje bağlanımının yerini tutan bir nitelik kazanabilmektedir. Özdeşlik cinsel obje seçilmemiş kişiyle bir ortaklığın algılanması durumunda doğabilmektedir. Bu ortaklık ne denli güçlü olursa doğacak kısmi özdeşleşme o denli başarılı olacağından yeni bir bağlanmanın temeli atılabilecektir (Freud, 2006, s.55, 57). Trotter, kitle psikolojisinde yaşanan ruhsal duyguların hayvanlarda olduğu gibi insanlara da, kalıtım yoluyla geçen bir sürü içgüdüsüne bağlamaktadır. Sürü güdüsü biyolojik bir benzeme çok hücreliliğin bir sürdürülüşü olmakla birlikte libido kuramı açısından aynı tür canlıların bir araya gelerek kapsamı gittikçe daha geniş topluluklar oluşturma yolunda libidodan kaynaklanan eğilimin bir dışavurumu olarak görmek mümkündür (Aktaran; Freud, 2006, s.72).

Birey kitle karşısındaki güçsüzlüğünü kendini kitleye uyum sağlayarak güce dönüştürebilmektedir. İlkel toplumlarda veya güvenlik sorunu olan kitlesel olaylar can kaybına varacak boyutlara ulaşırken günümüz modern toplumlarında insanın kitlenin bir nesnesi haline dönmesine neden olmaktadır. Suskunluk sarmalı

kuramının ileri sürdüğü bireyin çevresindeki fikir iklimini gözlemesi, kitlenin kanaatlerini içeren kamuoyu baskısı, bireyin yaşadığı dışlanma korkusu, bireyin kamuoyuna uyum sağlamak için tutum ve davranış belirlemesi, zayıf kanaatlerin ortadan kalkması varsayımlarının tamamını kitle psikolojisi kavramının kapsamında görülmesi mümkündür.

Baudrillard (1991) kitlelerin doğaları gereği kendiliğinden vurdumduymaz olamayacağını iktidar tarafından güdümlü yöntemlerle uyutulduğunu dile getirmektedir. Klaus Croissant adlı avukatın Fransa'dan sınır dışı edildiği gece televizyonların futbol maçı yayınlamayı tercih etmesini örnekleyen Baudrillard, futbolu kitleyi uyutmaya yarayan bir güdümlü yöntem olarak görmektedir. İngiltere'de anayasa yapılması ABD Devrimi ve ardından Fransız Devrimiyle başlayan ve Marksist düşünceyle devam eden aydınlanma hareketleriyle anlam bulan ve birey etkileşimini sağlayan toplumsallık kitleleri etkilemeye başlamıştır. Günümüzde beyin yıkama, politik olanla toplumsal olanın birbirine karışması ve toplumsalın küresel anlamda anonimleşmesi nedenlerinden dolayı toplumsallık ortadan kalmaya başlamıştır. Toplumsallığın sonunun gelmesiyle birlikte geriye sessiz çoğunluktan oluşan kitle kalmıştır (Baudrillard, 1991, s.13, 18). Temsil edilemediği için gittikçe sessizleşen kitlelerin düşünceleri gönderen olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine kitle iletişim araçları kitlelerin politik göndereni olmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının gönderen, kitlenin gönderenin alıcısı olması kitlelerin temsil edilmemesine neden olduğundan kitlelerin düşüncelerini önemsemeyen, kitleleri sessiz çoğunluk olarak kabul eden simülatif bir düzen ortaya çıkmıştır (Baudrillard, 1991, s.20).

İnsan siyasal bir hayvan olmakla birlikte, insanı öteki hayvanlardan ayıran özellikleri iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, haklı ile haksızı sezebilme yeteneğidir (Aristoteles, 2014, s.12). İnsanın yaşadığı toplum içinde bireysel özgürlüğünü

düşüncelerini ve konuşma yetisini kitle psikolojisine feda etmesini kavramsal olarak açıklamaya çalışan ve eleştirel bir yaklaşımı geliştirmeyi amaçlayan suskunluk sarmalı kuramı bireyi bilinçli olmaya yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Kamuoyu kapsamında kitle psikolojisinin insan üzerindeki etkilerinin ne denli güçlü, yönlendirici ve baskıcı olduğu göz önüne alındığında insanın özgürlüğünü ve bilincini koruması gerektiğini kavramsal olarak açıklayan suskunluk sarmalı kuramı aklın kullanımının insan yaşamındaki değerini ortaya koymaktadır.

3.2. Moda

Moda, dikkat çekmek başkalarından geri kalmak istemeyenlerin uydukları geçici olan her türlü yenilik ve olaylardır (Okay, 1957, s.52). Neumann (1998) modayı insanın toplumsal yaşamda aleni bir biçimde sergilediği ve dönemin ruhunun çok önemli bir göstergesi olan fiziksel ve düşünsel davranış biçimleri olarak kendini gösteren insanın giyim kuşamı, saç kesimi gibi dış görünümünü belirlediği ve zamana sıkı sıkıya bağlı abartılı toplumsal anlaşma olarak tanımlamaktadır (Neumann, 1998, s.141). Simmel, modayı grubun taleplerine uyum sağlamayı gerçekleştirme niyetinde olan bireylere yardımcı olan bir toplumsal ilişki biçimi olarak tanımlamaktadır. Moda, bireyci tarzda davranmak isteyenlere sapkın davranışlarda bulunabilecekleri bir norm sağlamaktadır (Ritzer, 1992, s.4).

Toplumsal değer yargılarını etkileyen moda kavramı etkisini gösterdiğinde beraberinde kendine özgü kural değerlerini toplum bilincine taşımaktadır. Gündelik yaşamda bireylerin moda olan düşünce veya nesnelere olan ilgisi, uyum veya sahip olma haz ve isteği modanın kendine özgü kural değerlerinin birey tarafından benimsemesini sağlamaktadır. Bu nedenle modaya uyma normatif sosyal bir etkidir.

“Normatif sosyal etki gündelik yaşamlarımızda birçok düzeyde kendini gösterir. Örneğin, çok az insan modanın esiri olsa da en azından günün modasına uygun giysileri tercih ederiz. 1970’lerdeki geniş kravatlar, 1980’lerde yerini ince kravatlara bırakmıştı; etek boylan miniden maxiye inmiş, sonra 1990’larda yeniden yükselmişti. Belirli bir gruptaki insanların aynı şekilde görüldüğünü ve bu nasıl bir görüntü olursa olsun moda endüstrisi tarafından yeniden şık ilan edilene dek birkaç yıl içinde demode görüneceğini fark ettiğinizde normatif sosyal etkinin iş başında olduğunu anlayabilirsiniz. Geçici hevesler de normatif sosyal etkinin uçan örneklerinden biridir. Belirli etkinlik ya da nesnelere birdenbire popüler hâle gelip bütün ülkeyi çılgınca kasıp kavurabilir. Örneğin, 1950’lerin sonlarında hulahopu olmayan her çocuk toplumdaki dışlanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. 1930’larda bütün üniversite öğrencilerinin bir Japon balığı vardı, 1950’lerde telefon kulübelerine kim daha çok insan sokacak yarışması, 1970’lerde ise resmi toplantılarda çıplak ortalıkta koşuşturmak moda hâline gelmişti. Bu hevesler şimdi saçma görünüyor olabilir, yine de kendinize şu soruyu sorun: Şu anda peşinde koştuğunuz bazı geçici hevesler olabilir mi?” (Aronson & Wilson & Akert 2012, s.449).

Moda, insanın tüketim ilişkisi içinde olduğu nesnelere ve dönemin ruhuna bağlı düşünce akımlarını içermektedir. Bir nesne ile bağıntılı olduğu gibi döneme bağlı düşüncelerle ilgili kamuoyunda tartışılan ve toplumu ilgilendiren birçok konuda belirli fikir akımları üzerinde de görülmektedir (Okay, 1957, s.52). Gerek bir nesneyle gerekse fikir akımıyla etkili olsun moda kavramı bireylerin yaşantılarında toplumsal bir baskı aracı olarak etkili olmaktadır. İnsanın toplumsal yaşamda ihtiyaç duyduğu sevgi, şöhret, beğenilme gibi duygularını gidermesinde moda bir araç görevi görmektedir. İnsanların modaya uygun nesnelere sahip olma istekleri veya gündemde olan moda fikir akımlarına uygun düşünce tarzını benimsemeleri çevrenin beğenisini kazanma ihtiyacının giderilmesi için içgüdüsel olarak gerçekleştirilmektedir. Çok az sayıda insan moda olan nesne ve düşüncelere doğru bilgilendirme sonucu rasyonellikle yönelmektedir. Bu durum bize açıkça modanın insanlar tarafından dikkate alınmasının nedenlerinin sadece çevreye uymak, farklı

görünmek, beğenilmek gibi güdülerden kaynaklandığını göstermektedir. İnsanların bilinçli davranma eğilimleri duygusal isteklerin öne çıktığı durumlarda geri planda kaldığından suskunluk sarmalı kuramı modayı sarmalın oluşmasında bir etki faktörü olarak görmektedir. Çevresinde olup biteni takip eden ve çevresinin düşüncelerine göre tutum ve davranış benimseyen insan için çevreden gelen küçültücü bakışlar, iç çekmeler, sırt çevirmeler, dışlamalar ve imalı sözler insan için çok önemli dışlama tehdidi içeren anlamlar ifade etmektedir. İnsanlar hayatları boyunca dönemsel modalar nedeniyle çevresinden gelen davranışsal ve söylemsel eleştirileri öğrendiklerinden moda uymadıklarında nasıl bir tepki veya dışlanmaya maruz kalacaklarını bilmektedirler. Bu nedenle moda kavramının içeriği bilinçli olsun veya olmasın çevre tarafından insanı dışlamakla tehdit etmektedir. Bununla birlikte modanın sürekli değişmesi insanın çevresindeki kamuoyunun değişimini de gerekli kıldığından ve bireye dışlanma korkusu yaşattığından suskunluk sarmalı kuramı açısından önemli hale gelmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı, moda kavramının yarattığı dışlanma korkusunu anlayabilmek için kavramı yeniliklerin yayılması olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Moda kavramının bireysel davranışlar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Moda bireyin çevresini büyük bir dikkatle gözlemlemesini gerektirmektedir. Birey değer yargılarının değişim geçirdiği dönemlerde dışlanmaktan kaçınabilmek için değişen koşullarda da çevresini gözlemleyebilmeyi öğrenmek zorunda kalmaktadır (Neumann, 1998, s.271). İnsanlar gelecekleriyle ilgili beklenti ve çıkarları için yaşadıklarından çevrenin müşterek kabul görmüş hal ve hareketlerine uygun olarak ölçülü davranmak mecburiyetindedirler. Modalar şahısların yaşayışına, kıyafetine, hissi hayatına, adet ve ahlakına, konuşma, öğrenme ve düşünce yetilerine tesir etmekle birlikte genel olarak insanda bıkmama psikolojisinin

etkisiyle ortadan kalkmaktadırlar (Okay, 1957, s.55, 58). Baudriuard (2013) modayı tüketim toplumunun bir özelliği olarak açıklamaktadır. Moda insanları her şeyden haberdar olmaya ve fiziksel olarak kullandığı nesnelere dönemseller olarak yılda yenilemesi gerektiğini bir görev haline getirmektedir. Bu durum insanı tüketim toplumunun gerçek bir üyesi olmasını sağlamaktadır (Baudriuard, 2013, s.117). Moda kavramını birey yaşadığı topluma uyum sağlama davranışını ve itaatini ortaya koyan bir araç olarak görmek mümkündür. Kavram birbirinden farklı çok sayıda toplumsal davranış biçimini kapsamaktadır. Moda, insanlar tarafından farklılık ve saygınlık elde etme çabası olarak algılandığından insanlar üzerinde konformizm baskısını meydana getirmektedir (Neumann, 1998, s. 140, 141). Moda gibi toplumsal dokunun yüzeyinde kalan veya toplumsal dokunun içine giren kolektif şiddet ve coşkular toplumları derinden etkileyen dönüşüme neden olan gerçek akımların gücüne kavuşmaktadırlar. Bu tip şiddet ve coşkular sonucunda topluluğun üyelerinde güçlü bir birlik duygusu veya tersine bir parçalanma duygusu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle her toplum kendi için yeterli bir değer taşıması halinde kendini etkileyen şeye karşı toplu halde tepki göstermektedir (Mannoni, 1992, s.74).

Moda, keyfi hareketli ve dönemseller özelliklere sahip olmakla birlikte bireyin bilinciyle ilgili niteliklerine hiçbir şey katmamaktadır (Baudriuard, 2013, s.117). Derin bir baskı karakterine sahip olmakla birlikte insanlar üzerindeki yaptırımı toplumsal başarı ya da dışlanma olarak kendini göstermektedir (Baudriuard, 2013, s.117; Neumann, 1998, s.141). Modanın sürekli değişim içinde olması ve insanları değişime zorlaması suskunluk sarmalının oluşmasını sağlayan kamuoyu süreçlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Gerek kılık kıyafet, gerekse dönemseller fikir akımlarının yaşandığı modayla ilgili kamuoyu süreçlerinde birey değişime zorlanmaktadır. Modanın eskiyi değiştirerek hayata geçirdiği yeni kurallara

uymayanlar çevrenin sempatisini ve saygınlığını yitirmekle kalmayıp toplumdan dışlanmaya varan çeşitli cezalandırmalara maruz kalmaktadırlar. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü suskunluk sarmalının oluşmasını sağlayan dışlanma korkusunu ortaya çıkaran moda kavramı çevresel bir baskı unsuru olarak görmek mümkündür. Bu anlamıyla moda kavramı bir disiplin aracı olarak işlev görmektedir. İnsana sürekli olarak toplumsal değerlerle uzlaşması gerekliliğini dayatan toplumsal baskının benzer etkisini moda kavramının oluşturduğu kamuoyu sürecinde görmek mümkündür.

Modanın insanlar üzerindeki etkileriyle birlikte toplumun geneli üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Moda sıradan konularda kamuoyunun içeriğini belirleyebilmesi yeteneği sayesinde toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir araç olarak görev yapmaktadır (Neumann, 1998, s.142). Ayrıca modanın toplumda insanlar arasındaki sınıf farkını vurguladığı bilinen bir gerçektir (Neumann, 1998, s. 140).

Tarde'a göre bütün sosyal hadiseler ve bireylerin fikir ve inançları toplumda diğer bireyler tarafından taklit ve tekrar edilerek genelleşmekte ve sosyalleşmektedir. Siyaset, dil, din, sanat, moda, gelenek, adetler ve görgüler gibi toplumsal kurumlar tarihsel olarak sürekli taklit edilmesi sayesinde oluşmaktadır. Tarde'a göre moda taklitten doğmuştur (Topçuoğlu, 1961, s.176; Le Bon, 1997). Le Bon'da (1997) modanın taklitten doğduğu görüşünü savunmaktadır. Taklit insan için bir ihtiyaç olduğundan modanın yayılması da bu ihtiyaçtandır. Moda ister düşünceler, ister eserler veya kostümler olsun hiç kimse modanın etkisi dışında kalmayı başaramamaktadır (Le Bon, 1997, s.115). Taklit dışsaldır ve gerçekleşmesi için insanın gözünün önünde kopyalanacak bir şey olmalıdır. Taklit edenin iç durumu hakkında hiçbir şey açığa vurulmaz. Kalıcılığının olmaması taklidi kolaylaştırır; taklit çoğunlukla bir tek özellik üzerine odaklanmaktadır (Canetti, 2003, s.372).

Moda olmaya başlayan ve beraberinde kamuoyu süreci başlatan akımlar etkisini toplumsal yaşam içinde göstermeye başlayınca toplumun ortak değerlerinde değişime neden olmaktadır. Değer yargılarının değişmeye başladığı ve yeni değerlerin baskın kanaat olduğu her ortamda dışlanma tehdidi yaşanacağından suskunluk sarmalının oluşmaya başlamasıyla insanlar bu durumdan doğrudan etkilenecektir. Yukarıda yaptığımız açıklamalar modanın toplumsal baskı ve denetim aracı olarak etkili olduğunu ve bu özellikleri nedeniyle suskunluk sarmalının oluşmasında bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Kuram Bağlamında Medya

Medya, kelime anlamıyla aracılık eden ya da arada bulunan bir aktör ya da kurumdur. Teknik anlamda yazılı basın ile sesli ve görüntülü basını kapsamaktadır. Kapitalist anlamda ise bir gazete veya yayın hizmeti reklamcılık gibi başka bir şeyin aracı olarak görülmektedir (Williams, 1976, s.169). Medya kavramı günlük dildeki kullanımında kitle iletişim araçlarının her birini ifade etmesine rağmen kapsamı belli değildir. “Kavram, geniş anlamda sözlü, yazılı, basılı, görsel metin ve imgeleri (kitaplar, gazeteler, dergiler, broşürler, billboardlar, radyo, film, televizyon, internet gibi) içeren çok geniş bir iletişim araçları yelpazesini kapsamaktadır. Bu nedenle medya kavramı genel anlamda kitle iletişim araçlarını ifade etmektedir” (Kocadaş, 2005, s.5). Medya iletişim aracı olarak haber sağlama, mesaj üretme, bilgilendirici, eğitici, eğlendirici ve tanıtıcı özellikleri olması yanında piyasa kurallarına göre işleyen ticari bir işletmedir. Bu yönüyle Williams’ın (1976) yaptığı medya tanımlamasının kapitalist içeriği dikkate alındığında medya kitle iletişimi sağlayan bir aracı olarak tanımlanmalıdır. Günümüzde medya kitle iletişimi amacıyla üretilen ürünleri kapsadığı gibi bu ürünleri üretenleri de kapsamaktadır. Medya şirketi adlandırmasında olduğu gibi ürün, üretim, üreten ayırımı yapılmadan

kelime geniş kapsamlı kullanılmaktadır. Medya kelimesinin bu geniş kapsamlı anlamı dikkate alındığında kavram karmaşası olmayacağı gibi sadece medyanın insanlar tarafından görünen yüzünün kastedilmediği anlaşılacaktır.

Modern toplumun başlangıcından itibaren iletişim sistemleri sürekli artan oranda insanların kendi yaşamlarını düzenlemelerinde yorumlamalarında şekillendirmelerinde ve çevreleriyle ilişki kurma yöntemlerini biçimlendirmede oldukça etkili olmaktadır. İletişim sistemleri kuramsal ve simgesel oluşumlardaki çoğulculuğuyla modern toplumun temel ağlarından birini oluşturmaktadır. Medya değişen dünyada hem imgelem hem de akıl ve akılcılıkta köklerini bulan bir süreçle insanın bireysel görüşlerini yaratmasını sağlamaktadır (Lundby ve Ronning, 1997, s.14). Keane'e (1992) göre; iletişim araçları günlük yaşamı tam kalbinden vurmakta dilimizi, zaman ve mekân duygumuzu temel sevgi ve sevilerimizi değiştirmektedir (s.171). İnsan hayatını biçimlendirme de etkili olan bir yapının insanın toplumsal doğasının zayıflığına vurgu yapan suskunluk sarmalı kuramıyla ilişkilendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle; "suskunluk sarmalı kuramının insanları suskunluğa, tutum ve davranış değiştirmeye yönelten varsayımlarını, doğru anlayabilmek için medyayı göz ardı etmek mümkün değildir" (Neumann, 1998, s.233).

Günümüzde teknolojik gelişmeler neticesinde medyanın insan hayatını ne derece kuşattığı dikkate alındığında, bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısındaki zayıflıkları ele alan suskunluk sarmalı kuramının değeri önem kazanmaktadır. Bu nedenle suskunluk sarmalının oluşmasında medyayı en güçlü etki faktörü olarak görmek mümkündür (Neumann, 1998, s.274). Kamuoyu teorisi olarak oluşturulan ve geliştirilen suskunluk sarmalı kuramının medya değerlendirmesi kamuoyu süreciyle ilgili olarak yapılmaktadır. Kamuoyu süreçlerinde medya etkileri özellikle bireyin çevre gözlemleri bağlamında önem kazanmaktadır. İnsanlar çevrelerindeki kanaat ortamını gözlemlerken iki kaynaktan veri toplamaktadırlar. İlk

veri toplama kaynağı insanın doğrudan gözlemediği çevre, ikincisi ise dolaylı algılama ile medyadır. Birey, kanaat ortamına ilişkin izlenimlerinin büyük bir kısmını medyadan edinmektedir (Neumann, 1998, s.274, 276; Postman, 1994).

Günümüzde iletişim araçları ve medya günlük yaşamda insanın bireysel çevresi dışında tneredeysel iletişim ve bilgi sağlama konularında tek kaynaktır. Medya, bireyin gerçek ve hayal dünyasını etkilemesi bakımından suskunluk sarmalı kuramı açısından ayrıntısıyla değerlendirmesini gereken bir unsurdur. Suskunluk sarmalı kuramı açısından kamuoyunda yaşanan önemli değişimler bireyleri kamuoyu görüşüyle uzlaşmaya zorlamaktadır. Bu durum, bireyin psikolojisi ve sosyopsikolojisi üzerinde özellikle toplumsal dışlama tehdidiyle kendini göstermektedir. Suskunluk sarmalı kuramına göre suskunluk sarmalının oluşmasına neden olan sebepleri; gündem belirleme, bireyin medya görüşlerini taklit etmesi, medyanın büyüklüğünün dışlanma korkusunu arttırması ve medyanın genel yapısından kaynaklanan sorunlar olarak sıralamak mümkündür.

Medyada temsil edilen görüşlerin insanlar tarafından gereğinden fazla önemsenmesi medyanın gündem belirleme işlevini kuram açısından önemli hale getirmektedir. Medyanın belirlediği gündem, kamuoyunu etkilemekte ve yönlendirebilmektedir. Bir konu medyada yoğun bir biçimde ele alınmaya başlandığında ve kamuoyu desteğini arttırdığında bireyler dışlama tehdidine maruz kalmakta ve dışlanma korkusunu yaşamaya başlamaktadırlar. Suskunluk sarmalı sürecinde insanlar kendi görüşlerinin medyayla uyuşması ve medya desteğini arkalarında hissetmeleri durumunda bir konu hakkında konuşmaya kendilerini hazır hissetmektedirler. Medyanın gündem belirleme işlevini kamuoyu kuramıyla ilişkilendirdiğimizde kamuoyuna ulaşabilme imkânına sahip ve bu olanağı kamuoyu sürecindeki önemli konularda kullanabilen muhabirler, gazete yazarları, seçkinler

iktidar sahipleri, bilinçli ya da bilinçsiz kamuoyu üzerinde etkili olmakta ve suskunluk sarmalının yaşanmasını sağlayabilmektedirler (Neumann, 1998, s.233, 248, 272, 275, 276).

İnsanlar görüşlerini ifade edecekleri sözcükleri argümanları medyadan almaktadırlar. Medya gündem belirlerken karşı görüşleri eşit oranda gündeme getirmediğinden, kendi görüşleri medyada düzenli bir biçimde tekrarlanmayanlar suskunluğa yönelmektedirler. Tartışmalı bir konuda medyada baskın olarak temsil edilen her kanaat yandaşlarına gereken sloganları ve ifadeleri sunduğu için kendini çok daha kolay kabul ettirmektedir. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü bireyin yaşadığı çevreden dışlanma korkusu kamunun büyüklüğü oranında artmaktadır. Günümüzdeki en büyük kamunun televizyon olması sebebiyle televizyon yayınlarının oluşturduğu veya oluşturabileceği dışlanma korkusu birey açısından güçlü seviyede kendini göstermektedir (Neumann 1998 s.199, 249, 275, 276).

İletişimin insanlar üzerindeki ikna etkilerini araştıran ve sosyopsikolojik bir kuram olan 'ekme kuramı'nı oluşturan Gerbner, özellikle televizyonun bireylerin tutum ve davranış belirlemelerinde etkili olduğunu ortaya koyan deneysel sonuçlar çıkarmıştır. Yaptığı araştırmalar sonucunda Gerbner televizyonun şiddet ve şiddet davranışı üretmekten çok izleyicide korku ve güvensizlik yarattığını doğrular nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Gerbner'in yaptığı saptamalarda televizyon bireyin değerlendirme kaynağı, imgeleri oluşturmada kimden korkulacağı, kimin haklı ya da haksız, güçlü ya da güçsüz olduğu yanılsamalarını dikte etmede oldukça başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanların değerlendirme imgelerini denetim altına alan televizyonda sergilenen şiddet bire bir kopya edilerek tecrübe edilmemektedir. Önce korku yaratılmakta ve korkuyla yaşayan insan şiddet içeren baskı politikalarına

destek verir hale getirilmektedir (Çığ vd., 2011, s.81) Gerbner'in yaptığı saptamalar televizyon özelinde tüm medya faaliyetlerinin insanları ikna edebilmek için kamuoyu oluşturabildiğini ve bireyin toplumsal doğasını etkileyerek tutum ve davranışlarını değiştirebilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkileri dikkate alındığında insanlar ister istemez psikolojik yapıları gereği medyadan etkilenmektedirler. Medya tarafından belirlenen kamuoyu süreçlerinde bireyler uyum sağlamaya zorladığından, iradelerini ve tercihlerini ifade edebilecekleri özgür ortamlardan mahrum kalmaktadırlar.

Suskunluk sarmalı kuramının özünde kamuoyu etkisiyle bireyin toplumdan dışlanma tehdidinin varlığı yatmaktadır. İletişimin ve medyanın insan hayatına geniş ölçüde girmediği dönemlerde kamuoyu sayısal anlamında kısıtlı bir çevreyi etkilemekteydi, günümüzde medya sayesinde belirli konularda oluşan kamuoyu evrensel boyutlarda kendini hissettirmektedir. İnsanların belirlediği birçok tutum ve davranışın temelinde medyanın belirlediği gündem ve sunduğu haberlerden başka bilgi kaynağı olmaması nedeniyle, medyanın gerçek anlamda bireyler üzerinde bir dışlama tehdidi kaynağı olup olmadığı önem arz etmektedir. Bu nedenle günümüzün kamuoyu üretme merkezi olan medyanın tüm yapısıyla ele alınması gerekmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı kamuoyu kavramını toplumsal bütünlüğü sağlayan toplumsal bir kabuk olarak kabul ettiğinden medyanın kamuoyu üzerindeki tüm etkileri aynı zamanda suskunluk sarmalının oluşmasında etkili olmaktadır.

Kant, aydınlanmayı insanın kendi iradesi ve suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulması olarak tanımlamaktadır. Ergin olmayış durumunu Kant, insanın aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışı olarak açıklamaktadır. Tembellik ve korkaklığın esiri olan bireylerin bütün yaşamları boyunca başına gözetici ya da yönetici olarak gelmek çok kolay olmaktadır. Ergin

olmama durumundaki insan toplumsal denetim ve yönetim işlerine katılmadığı için rahat bir yaşam sürdürmeyi seçmektedir. Dogmalar ve kurallar insanın doğal yetilerini kullanmasının erginleşmesinin ve olgunlaşmanın önünde engel teşkil etmektedir. Kant, kitlenin aydınlanmasını ve özgürleşmesini bireyin aydınlanmasından daha olanaklı görmektedir. Aydınlanma için gerekli olan tek şey bilgi sahibi birinin bir kitlenin önünde onu izleyenlere okuyanlara yararlı olacak şekilde eleştiri ve düşüncelerini apaçık olarak aklını her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kullanma özgürlüğü olarak görmektedir (Kant, 2010). Neumann, kamuoyunun insan üzerindeki gücünün hafife alınmaması gerektiğini dile getirirken, Kant'ın insanın ergin olma saptamasına özdeş olarak kamuoyuyla insanın bilinçli olmasını ilişkilendirmektedir: “insan bu otoriteyi (kamuoyu) anladığında ondan daha az korkar; kamuoyu baskısı bir yana “ergin” olduğu sanısına daha az kapılır. Ve çeşitli koşullar altında kamuoyuna göre hareket etmek zorunda kalanları yargılamak daha az kibirli davranır” (Neumann, 1998, önsöz s.XXVI). Kant; aklın ve düşüncenin “kamuoyu önünde ve hizmetinde serbestçe ve açık bir biçimde kullanılmasının her zaman özgürce olmasını ve yalnızca bu tutumun insanlara ışık ve aydınlanma getireceğine” (Kant, 2010) vurgu yaparken özgürlük, demokrasi ve basın özgürlüğüne önemli bir gönderme yapmaktadır.

Suskunluk sarmalı kuramı kamuoyunun insan üzerindeki etkilerini ele alırken açığa çıkardığı sonuçları itibariyle özgürlük, iktidar ve demokrasi gibi kavramları da içerisinde barındırmaktadır. Kamuoyunun bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısını etkileyerek bireyi tutum ve davranış değişikliğine mecbur etmesinin ardındaki sebepler nelerdir? Toplumsal boyut bağlamında yaşanan kamuoyu ilişkilerinde ahlaksal değerler, din, gelenek ve görenekler etkili olurken medyanın yarattığı sosyal ve ekonomik içerikli kamuoyu süreçlerinde belirli bir sınıf veya iktidarın siyasal ve ekonomik çıkarları etkili olabilmektedir. Bu nedenle insanın psikolojik ve sosyopsikolojik zayıflığı bilinçli bir şekilde korku, baskı gibi etkilerle

kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı insanın sosyopsikolojik yapısını incelerken aynı zamanda insana dışlama tehdidi ve dışlama korkusu yaratan toplum, iktidar, siyasi iktidar veya bir toplumsal sınıf gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İnsana korku yaratan iktidarların varlığı ve insanları neden korku ile denetim altında tutmak istedikleri suskunluk sarmalı kuramının evrensel çıkarımı olarak kendini göstermektedir. Iyengar'ın (1997) günümüz medyası hakkında yaptığı ve içeriğinde iktidar kavramını da barındıran saptama medyanın görünen ve görünmeyen yüzü hakkında bilgi verirken, kamuoyunun dışlama tehdidini de dolaylı olarak görmememizi sağlamaktadır. Iyengar'a (1997) göre medya tarafından seçilen sorunlar ve sorunların aktarıldığı haber çerçevelerinin gerçek dünyayla uygunluğu söz konusu değilse ve bir takım grupların çıkarlarına hizmet ediyorsa demokratik sürecin çarpıtılması olasıdır. Bu durumda insanlar medyanın örgütsel, ticari ve diğer belirleyicileri tarafından aldatılmaktadırlar (Iyengar, 1997, s.249). İktidar ilişkileri açısından medya ve suskunluk sarmalını ele aldığımızda ideolojik bir mücadele alanı kendini göstermektedir. Suskunluk sarmalı kuramı ve medya ilişkisinde kuramın altını çizdiği toplumsal dışlama tehdidi, bireylerin tutum ve davranış değiştirmeleri, kamuoyu baskısı ve karşıt görüşlerin etkisinin azaltılması gibi varsayımların medya tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koyabilmek için medyanın yapısını; kültür üretmesi yönüyle medya, medyanın ekonomi politikası, medya ve demokrasi başlıklarında incelemek gerekmektedir.

3.3.1. Kültür Üretmesi Yönüyle Medya

Genel anlamıyla kültür, “bir grubun üyelerinin sahip oldukları değerler izledikleri normlar ve yarattıktan maddi ürünler” (Giddens, 1989, s.31) olarak tanımlanmaktadır.

Kültür kavramının ana tezini dile getiren bir başka tanımı “toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği, bildiği, sanat, ahlak, gelenek-görenek ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıklarını kapsayan karmaşık bir bütün” (Armağan, 1992, s.199) olarak verebiliriz. Giddens’in (1989) kültür tanımlaması tarihsel bir süreçte bütünlük arz ederken Lundby ve Ronning, (1997) kültürü verili bir toplumdaki belirli bir pratiğin bir niteliği ve bir grup içindeki özelliklerine bağlı farklılaşma olarak tanımlamlayarak, kültürün simgesel tekilliği yerine çoklu farklılaşmalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu tanımlamada başat kültürün içindeki kültürel alt kesitleri ifade edilmektedir (Lundby ve Ronning, 1997, s.14).

Lundby ve Ronning, medya kültürünü medya dışındaki diğer kültürel alanlarla ilişki içinde olan ve medya tarafından yönlendirilen bir kültürel değişkenlik olarak tanımlamaktadır. Medya kültürü toplumda hâkim başat kültürü (geleneksel kültür) hammadde olarak kullanmakta ve başat kültürün çeşitli yönlerini değiştirerek ve şekillendirerek kullanmaktadır. Geleneksel kültür medya etkisiyle değişime uğrayarak başat kültür altında kendine özgü alt kültürler yaratmaktadır. Medya kendine özgü işleyişi ve geniş kitlelere erişmesi nedeniyle kültür üretimi yapmakta ve modern insanın dünyaya ilişkin imgelerini yaratmasına katkıda bulunmaktadır. Medya kültürü kendi içinde birbirine bağlı üretim, ürün ve tüketim özelliklerini içermektedir. Medya, tüketici durumundaki insana ulaşırken iletişimi düzenlenme biçimine göre özel bir medya mantığı kullanmaktadır. Medyanın mantığına göre çeşitli formatlarda tüketiciye iletilen toplumsal olaylar medya dışında diğer toplumsal kurumlar tarafından yorumlandığından medya tüm toplumsal kurumları medya kültürünün içine çekmektedir. Medya, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan ve küresel niteliklere sahip bir toplum yarattığı gibi eğlencenin ve enformasyonun üretimi, dağıtımı ve tüketimi konusunda uluslararası bir sistem yaratmaktadır. Belirli formattaki televizyon programları ve televizyon dizileri değişik ülkelerde tüketiciye

sunulmaktadır. Medya bu tip işleyiş tarzıyla küresel ölçekte birbirine benzer kültür üretmektedir. Medya mantığı işleyişi itibariyle hem dünya medyalarını hem de toplumdaki başat kültürü kontrol edecek şekilde kullanmaktadır. Dünya genelinde bu durumu düşündüğümüzde medya kültürü toplumdaki geleneksel kültürden yeni kültürel imgelerin ve geleneklerin oluşmasını sağlayan bir süreç olarak işlemektedir (Lundby ve Ronning, 1997, s.14, 19, 20).

Geleneksel kültür ile medya kültürü temelde birbirinden çok farklıdır. Geleneksel kültürün normları süreklilik, kapalılık ve toplumsal istikrar amaçlamaktadır. Medya kültürünün normları ise değişim, açıklık ve istikrarsızlıktır. Geleneksel kültürlerde değişim son derece ağır bir süreç içinde gerçekleşirken medya kültürü değişim ve sürekli bir yaratıma dayanmaktadır. Medya yeni izleyicilere kolaylıkla erişebildiğinden kültürel anlamda yüzeysel değerleri sürekli olarak değiştirme yetisini kullanmaktadır. Değişim o kadar hızlıdır ki yeni simgeler sürekli olarak eski simgeleri yıkmakta ve eski simgelerin üzerine inşa edilmektedir. Kültür üretimi amaç olarak tüketim kaynaklı olduğundan, geleneksel kültür ile medya kültürü arasında farklı çıkar ve çelişkilerin yaşandığı, değişik söylemlerin iktidar için mücadele alanıdır (Lundby ve Ronning, 1997, s.19, 22). Medya kültürüne eleştirel ve medyanın ekonomi politikasıyla bakıldığında medya kültürünün ulus ötesi olma özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle medya kültürünün tüm dünyayı saran evrensel ölçekte işleyen ve ulus ötesi medya holdingleri tarafından kendi amaçları doğrultusunda üretildiği ortaya çıkmaktadır. Marks ve ardından iletişim kuramları alanında önemli bir yere sahip olan Frankfurt Okulu temsilcileri Horkheimer ve Adorno'nun başını çektiği eleştirel yaklaşımın ileri sürdüğü gibi "kitleler hâkim güçler tarafından kontrol edilen kültür endüstrileri tarafından kolayca aptallaştırılmaktadır" (Yaylagül, 2013, s.84). Bu gücüyle medya ulus ötesi sermayenin çıkarlarını savunan bir araç

haline gelmektedir. Genel anlamda medyanın uluslararası sermayenin çıkarlarına uygun kültür üretimi yaptığı yaklaşımı ağırlıklı görüş olarak kabul görse de medyayla ilgili bu toptancı suçlamanın eleştirileri de yapılmaktadır. Lundby ve Ronning (1997) medya kültürünün uluslararası holdinglere hizmet ettiği görüşünü savunsa da, medya kültürünün kendi içinde içsel çelişkiler ve hegemonyacı medya kültürüyle, çeşitli alt kültürler arasında çatışmaların yaşandığına dikkat çekmektedir (22).

Toplumsal ilişkileri sınıfların ekonomik koşullarına bağlayan Marks ve Engels, zihinsel üretim araçlarına sahip olan sınıfların aynı zamanda fikir üretiminde de egemen olduklarını savunmaktadır. Bu nedenle toplumsal ilişkiler egemen sınıfların ürettiği fikirlere uygun bir bilinçle düzenlenmektedir. Marks ve Engels'e göre kültür üretimi üretim araçlarına sahip sınıfların tekelinde bulunmaktadır (Marks & Engels, 2004). Medya kültürü ve medyanın gelişim süreci dikkate alındığında medya kültürü konusunda ilk diyalektiğe Horkheimer ve Adorno'nun (1995) aydınlanma özelinde tartıştığı kültür endüstrisi kavramında rastlamaktayız.

Günümüzde kitle iletişim araçlarını mülkiyet, üretim, iletişim, haber ve bunlarla ilgili çoğaltılabilen tüm dijital aygıtları kapsayan medya kavramı Adorno'da sahibinin sesi olarak karşılık bulmaktadır. Kitle iletişim araçlarını elinde bulunduranlar kendi geleceklerini ve iktidarlarını sürdürebilmek için verili ve değişmez bir zihniyeti çoğaltmaya ve güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Kitle iletişim araçları aracılığıyla belirli bir ideoloji çerçevesinde üretilen her şey (gazete, radyo, televizyon, sinema, vb.) iktidarı elinde bulunduranların çıkarlarını korumaya yönelik bir bilinç düzeyini tüm insanlara öğretmek ve benimsetmek için tasarlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının etkisiyle oluşturulan verili yeni kültürel yapı sürekli olarak kendini korumak amacıyla güncellenmektedir. Koşullu bilgilerle tasarlanan kültür,

arkasındaki siyasi iktidarlarla ortak hareket eden büyük holdingler sayesinde dünyayı etkisine alan bir kültür endüstrisi haline gelmektedir. Medya tüketicisinin bilinci ve bilinçaltı kültür endüstrisinin tasarımlarıyla yönlendirildiğinden tüketici kitleler özne olmaktan çıkarılarak bilinci üzerinde biçimlendirme yapılacak toplumsal nesne konumu dönüştürülmektedirler. Medya tüketicisinde yanlış bilinç oluşturulması için ikna yöntemi kullanılmaktadır. Verili bilinç zamanla bireyin ve toplumun bilincine yerleştiğinde ikna yöntemi daha da kolaylaşmaktadır. Verili üretilen kültür endüstrisi aydınlanma ve evrensel değerler anlamında kitlelerle ilişkisini kötüye kullanmaktadır. Kitle iletişim araçları kavramı kültür endüstrisini uygulamaya koymak için biçimlendirilmiş olmasına rağmen özgürlük, insan hakları, basın özgürlüğü, gazeteci etik değerleri gibi kavramlarla birlikte gündeme getirilerek tüketicilerin bilincinde algı yanılgısı yaratılmaktadır (Adorno, 2003, s.105). Yine Horkheimer ve Adorno 1947 yılında yazdıkları 'Aydınlanmanın Diyalektiği' adlı eserde kültür endüstrisi kavramının felsefesini açıklarken kültür endüstrisinin tüketici konumundaki insanları belirli bir görüşe göre standartlaştırılması çabasına vurgu yapmaktadırlar. Saf akıl, hesap yapan düşünme şekliyle dünyayı kendini koruma amacına göre düzenlemektedir. Bu düşünce şekliyle akıl duyuşsal bir malzeme olan insanı boyunduruk altına alınabilir bir malzeme haline getirmeye çalışmaktadır. Aklın bu işleyiş biçimi sanayi toplumunun çıkarına uygulandığında toplumu ve bireyi kavrayan ve tekil durumu dıştan koordine eden bir sistemi yaratmaktadır. Sonuçta insan, sistem tarafından bir malzeme gibi işlenmekte ve yönetilebilir hale getirilmektedir. Kültür endüstrisi kavramının özü insan duyularının algılar gerçekleşmeden önce temel bilgi ve görüşleri kapsayan bilinç tarafından belirlenmiş olmasında yatmaktadır. Kitle iletişim araçlarının buradaki en önemli görevi malzeme olan insanın algılama yeteneğini tasarlamaktır. İnsanlar gözleriyle gördükleri

maddenin yerine bu maddeyle ilgili olarak kitle iletişim araçlarının önceden verdiği algılarla kendine yarattığı dünyayı apriori¹⁵ olarak algılamaktadır (Horkheimer & Adorno, 1995, s.101, 102). Algıyla yaratılan apriori durumunu Horkheimer ve Adorno (1995) Hollywood yapımlarıyla açıklamaktadırlar; “Hollywood'un bilinçli gerçekleştirdiği şeyi Kant sezgisel olarak öncelemiştir: Görüntüler daha kendi üretimleri sırasında anlığın standardına göre sansür edilir ki sonradan bu standarda uygun şekilde izlensinler” (s.102).

Egemen sınıfın bilinci kitlelere iletişim araçları vasıtasıyla bilginin belirli koşullarla verilmesiyle aktarılmaktadır. Kitle iletişim araçları kapitalist toplumda bilgi ve bilincin egemen düşünceye göre standartlaşması ve yayılmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bilgi kitle iletişim araçlarıyla nesnel ve normatif yönü ağır basan iki farklı halde verilmektedir. Bilginin nesnel olarak verilmesi kitle iletişim araçlarının genel karakteristiğidir. Nesnel olarak verilen bilgi toplumsal bağlam içinde olmayan eleştirel içerik barındırmayan ve belli kesimlerden yalıtılmış olarak verilmektedir. Kitle iletişim araçları ile bilginin normatif olarak düzenlenmesindeki amaç enformasyon içeriğinin kapitalist sistemin kurallarını ve ahlaksal değerlerini uygun ideolojik biçimde yaygınlaştırılmasını sağlamaktır (Duhm, 1996, s.28).

Bourdieu (1997) Frankfurt Okulu geleneğinin görüşüne uymakta ve medyanın ekonomik ve politik yapısının verili bir kültür yapısını yaratacağına vurgu yapmaktadır. Medya ulaştığı kitlenin oranı ve kamuoyu oluşturma gücü sayesinde bilimsel, siyasal ve edebi alanları tehdit etmektedir. Bu alanların içinde yer alanlar değişik bireysel çıkarları nedeniyle medyanın tehdidine ve taleplerine uyum sağladıkları için medyada daha çok görünme ve fikir beyan etme ayrıcalığına sahip

¹⁵ Deney ve kanıtlara dayanmayan, varsayım görünümündeki her şey. Kendisine kayıtsız, koşulsuz, zorunlu gözle bakılmasını isteyen bilgi. (Kant, 2003. Arı Usun Eleştirisi. Çeviri: Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi, s.216.

olmaktadırlar. Medyanın ekonomi politik yapısı gereği gazetecilik etiğinin işlemediği ve gazetecilerin özerk olmadıkları bir medya yapısının üreteceği kültür, ekonomik gücü elinde bulunduranların ve bu güçle işbirliğiyle yapan grupların taleplerine uygun olarak şekillenmektedir (Bourdieu, 1997, s.67, 69).

Kültür endüstrisi kavramı Horkheimer ve Adorno tarafından aydınlanmanın düşmanı olarak değerlendirilmektedir. Kültür endüstrisi, aydınlanma özelinde insanlar üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Kültür endüstrisi bireyin bağımlı hale gelmesini ve köleleşmesini sağlayarak insanlarda aldatıcı bir memnuniyet duygusunu devreye sokmakta, dünyanın kültür endüstrisinin bilinçlerde tasarladığı gibi bir yer olduğu verisiyle bir refah havası yaratmaktadır. Sürekli gelişen ve verili yapıya sahip olan teknolojik egemenlik sürekli artarak kitleleri aldatmak için kullanılmaktadır. Kültür endüstrisi kendi başına bilinçli yargılama yetisine sahip ve karar veren özerk bağımsız bireylerin gelişimi önünde bir engel olarak durmaktadır. Devrin üretim güçleri kültür endüstrisi sayesinde kitlelerin olgunlaşmasını ve özgürleşmesini engellemektedirler (Adorno, 2003). Suskunluk sarmalı kuramı açısından medyanın gündem belirleme ve kamuoyu oluşturması gücüne karşı Neumann insanın bilinçli olma durumunu ön plana çıkarmaktadır (Neumann 1988 s.86). Kültür endüstrisi insanı nesne olarak gören ve kitle iletişim araçlarıyla yarattığı simge ve imgelerle insanlarda öncel algı yaratarak kitlesel bir yaşam ve düşünce tasarlamaktadır. Kültür endüstrisi tüm toplum tasarımlarında suskunluk sarmalının oluşması için gerekli yöntemleri kullanmaktadır. Kamuoyu, propaganda, moda ve bilişsel çelişki gibi kavramlar suskunluk sarmalı kuramında geçerli unsurlar olduğu gibi kültür endüstrisinde de medya aracılığıyla toplum tasarımı için kullanılmaktadır. Medya geniş bir kitleye sürekli olarak ulaşma imkânı bulduğundan yarattığı kültürde geniş kitleler üzerinde etkili olmaktadır. Medya kültürünün sürekli değişim içermesi,

ulaştığı kitleler üzerinde kamuoyu baskısı yaratması, egemen sınıfın çıkarlarını savunması gibi özellikleri dikkate alındığında suskunluk sarmalının oluşması için gerekli unsurları içerdiği tespitini yapmak mümkün olmaktadır. Kültür endüstrisinin amaçlarına ulaşmak için kullandığı bir araç olan kitle iletişimi, suskunluk sarmalı kuramı açısından tüm işlevleriyle önemli olmakla birlikte günümüzde suskunluk sarmalının oluşmasında etken olan tüm içerikleri bünyesinde barındırmaktadır. Kuram insanın bilinçli olmasını amaçladığından kültür endüstrisi ve medya kültürünün verili toplum tasarımlarına karşı insanın aydınlanmasını çözüm olarak sunmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramında, bireylerin sosyopsikolojik olarak yaşadıkları dışlanma korkusuyla tutum ve davranış değişikliğine gitmesi zamansal olarak çoğunluğun savunduğu görüşlerin değişmesine paralel olarak gerçekleşmektedir. Toplumsal değerlerin veya kamuoyu kanaatlerinin değiştiği zamanlar suskunluk sarmalının en etkili yaşandığı zamanlardır. İnsanlar bu dönemlerde çevrelerini daha dikkatle takip etmekte ve çevreye göre tutum ve davranış belirlemektedirler. Medya sayesinde siyasi, toplumsal ve ekonomik gündemin sürekli ve hızlı biçimde değiştirilmesi bireylerin değişen kamuoyundan etkilenme sürecini sürekli kılmaktadır. Medyanın sürekli bir değişimle kültür yaratması, yeni izleyicilere kolaylıkla erişebilmesi, yüzeysel değerleri sürekli olarak değiştirmesi kültür endüstrisi kavramıyla birlikte düşünüldüğünde bireylerin sürekli olarak suskunluk sarmalına maruz kaldıkları gerçeği Neumann'ın kuramını daha da önemli hale getirmektedir.

Üretim, ekonomi, siyaset ve kültür sistemlerinde yaşanan değişimler birbirine paralel olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle üretim ve iletişim arasındaki ilişkide emek ve üretime dayalı toplumdaki, iletişim ve tüketime dayalı topluma geçiş önem kazanmaktadır. İletişim sistemleriyle, üretim sistemlerinin yakın ilişkisi (bilgisayar

ve iletişim) ekonomiyi iletişim sistemlerine bağımlı hale getirmiştir. Bu durum üretim, ekonomi, siyaset ve kültür bütünleşmesini sağlayan iletişim biçimleri tarafından modern toplumun tahakküm altına alındığı bir aşamaya gelmiştir. Bu süreci Habermas gibi sistem dünyasının yaşam dünyasını tahakkümü altına aldığı bir süreç olarak nitелеmek mümkündür (Lundby ve Ronning, 1997, s.25).

Marcuse; endüstri, üretim ve tüketim sürecinde kitle iletişim araçlarının etkisiyle kültür endüstrisinin sürekli yeniden yarattığı düşünce yapısıyla meydana gelen yeni davranış kalıpları oluşumuna dikkat çekmektedir. Kitle iletişim araçları sayesinde metalar, eğlence ve bilişim endüstrisinin ürünleri kendileriyle birlikte insanlar üzerinde etkili olacak bir takım tutum ve alışkanlıklarla birlikte satılmaktadır. Ürünler birer öğreti gibi koşullandırılmakta, kendi yanlılığına bağlı yanlış bir bilinç geliştirmektedirler. Ürünlerin ilettikleri öğretiler birer yaşam biçimi olmaktadır. Yeni yaşam biçimi içerikleri nedeniyle yerleşik kültürü yok etmekte ve tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbı doğmaktadır (Marcuse, 1986, s.11).

Kitle iletişim araçlarının kültür üretmesi ve mevcut kültür üzerindeki etkileri yazıya dayalı epistemolojiden görselliğe ve özellikle televizyona dayalı epistemolojiye geçişle gücünü arttırmış ve insanları teknoloji bağımlısı yapmıştır (Postman, 1994). İnsanlık tarihi salt söze dayalı kültürle başlamıştır. Basılı söze (yazıya) dayalı epistemolojinin gerilemesi ve görselliği ön plana çıkaran televizyona dayalı bir epistemolojinin yükselmesi, kültür evreni ve kamusal yaşam açısından önemli sorunlar doğurmakta ve bireylerin düşünme yetilerini kullanmalarını gereksiz hale getirmektedir (Postman, 1994, s.35; Bourdieu, 1997, s.50). On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda basılı söze dayalı epistemolojinin hâkim olduğu ve tipografinin yaygınlaşmaya başladığı dönemi yorum çağı, telgrafın haberleşmede kullanılmasıyla başlayan ve ardından fotoğraf, reklam, sinema, radyo ve televizyonla ilerleyen

görselliğin ön plana çıktığı yeni epistemolojinin hâkim olduğu dönemi gösteri çağı olarak nitelendirmek mümkündür (Postman, 1994, s.63, 74, 75).

Eğitimci olan Postman (1994) 'Öldüren Eğlence' eserinde televizyonun Amerika vatandaşları üzerindeki etkilerini tarihsel, sosyolojik ve kültürel süreçleriyle incelemektedir. Basılı söze dayalı epistemolojinin özü temel bir rasyonel etkinlik olan kitap okuma üzerine kurulu olduğundan insanın zekâsını kullanarak hakikati aramasını sağlamaktadır. Okumak; estetiği önemsemeden, akılda tutmayı, zihinde çağrışımlar yapmayı, sözcüklerin anlamları üzerinde düşünmeyi, nesnel olmayı gerektirmektedir. Okuma eylemiyle biçimlenen zekâ, kavramlardan ve genellemelerden oluşan bir alanda resme gerek duymadan rahatlıkla anlayabilmeyi içermektedir. Basılı söz epistemolojisi bireysel anlamda zekânın nesnel ve rasyonel kullanımını öne çıkarırken mantıksal olarak tutarlılığa, hakikate, muhakemeye sahip içeriği nitelikli bir kamusal söylemi mecbur kılmaktadır. Okuma ve zekâ ilişkisini kuran basılı söz epistemolojisi sınıflandırma, sonuç çıkarma, bir genellemeyi diğeriyle ilişkilendirme ve akıl yürütme yetisini gerektiren bir düşünce sistemini yaratmaktadır. Basılı söz aynı zamanda on sekizinci yüzyıl aydınlanma döneminin etkisiyle birlikte bilimin analitik biçimde işlenmesini sağlayan tipografinin yayılmasını sağlamıştır. Basılı sözle birlikte gelişen tipografi düz yazıyı yaratmış ve politik söylem niteliğini etkilemiştir (Postman, 1994, s.35, 60). Basılı söze dayalı epistemolojide bilginin edinim kaynağı okuma olduğundan insanın zekâsını ve muhakeme gücünü kullanarak bilgi ve bilinç düzeyini geliştirmesini sağlamaktadır. Bu tip bir epistemolojide gelişen kültür; gerçeği aramak, soru sormak ve eleştirme eylemlerini içermektedir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında illüstrasyonlar ve fotoğrafların haber dergileri ve gazetelerde kullanılmasının artmasıyla söze dayalı epistemolojinin etkisi

azalmaya başlamıştır. Resmin gazetelerde ve reklamlarda sözcüklerden daha etkili ve daha çok işe yaradığının anlaşılması, inanmanın paradigmasını okumaktan uzaklaştırarak görmek olarak değiştirmiştir. Ticaretin gelişmesine paralel olarak telgrafın kullanılmaya başlanmasıyla hızlı haber ulaştırma yarışı ticari bir faaliyet alanı olarak ortaya çıkmıştır. Telgrafın kullanımının artmasıyla birlikte enformasyon yararına ve içeriğine bakılmaksızın alınıp satılabilecek meta haline gelmiştir. Basılı söze dayalı enformasyon politik düşünce ve günlük ticari faaliyet alanını kapsarken telgrafla halkın günlük yaşantısında işine yaramayacak önemli ve önemsiz her şey enformasyon olarak kullanılmaya başlanmıştır. Telgrafla enformasyon anlayışı; bağlamsız, önemsiz, ilgisiz, etkisiz ve tutarsız bir anlayışa bürünmeye başlamıştır. İllüstrasyonlar ve fotoğraflarla başlayan görselliğe dayalı kültürel yapı telgraf, radyo, sinema, televizyon ve günümüzde bilgisayarla kendini pekiştirmeye devam etmektedir (Postman, 1994, s.61, 89). Kitle iletişim araçlarının görselliğe dayalı bir epistemolojiyle şekillenmesi beraberinde verili bir kültürün yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Postman günümüz kitle iletişim çağını gösteri dünyası olarak adlandırmakla birlikte bireyin bilinçli olarak nesneleştirildiğini savunmaktadır. Özellikle televizyon ve bilgisayar gibi medya ürünlerinin eğitim sistemi içine yerleştirilmeye başlanması yeni nesilleri televizyonun görselliğinin bir parçası haline getirmekte ve kültürel yapıyı sürekli olarak değiştirmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramı, suskunluk sarmalının oluşmasında medyanın kamuoyunu oluşturma ve kamuoyunun gündemini belirlemesi gücünün altını çizmektedir. İnsanların tutum ve davranışlarını belirlemede kamuoyunun önemli bir gücü olduğunu düşündüğümüzde Postman'ın (1994) medyanın ve özellikle en büyük kamu olan televizyonun somut olarak belirlediği özellikleri ışığında suskunluk sarmalının oluşturulması için kitlelerin hazır hale getirildiği anlaşılmaktadır.

Televizyonun enformasyon anlayışındaki içerik yoksunluğu, çelişkiler, bağlamsızlık ve eğlendirici unsuru seyirciyi enformasyon biçimine benzer şekilde tutarsızlığa uyum sağlamaya alıştıran bir kültürü yerleştirmektedir. Postman (1994) kültür endüstrisinin geldiği son noktayı kendi ifadesiyle özetlemektedir; “teknolojik yeniliklerle beyni uyumuş ve çelişkiye karşı duyarsız bir topluluktan herhangi bir şey gizlemek gerekmemektedir” (s.123). Günümüzde medya özellikle televizyon yeniden üreten, şekillendiren, yöneten, kontrol eden ve hatta yargılayıp infaz eden bir iktidar aracına dönüşmüştür (Mora, 2011, s.192).

Basılı yazıya dayalı epistemolojide inanmak; okumak, bilgi sahibi olmak, eleştirmek, muhakeme etmek iken görselliğe, dezenformasyona, insan aklını tembelleğe iten yeni teknolojik epistemolojide inanmak için sadece görüntü yeterli olmaktadır. Machiavelli (1955) hükümdara toplumun genelinin takdir ettiği eylemlerden olan sözünü tutmak ve namuslu yaşamak gibi övgüye değer davranışları yerine getirmese veya inanmasa dahi o değerlere sahipmiş gibi görünmesi gerektiğini nasihat ederken insanların gözleriyle hüküm verdiğini belirtmektedir (Machiavelli, 1955, s.72). On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda toplumsal yaşam, hukuk, siyaset ve ekonomi alanlarındaki özgürleşme ile birlikte kilise reformlarıyla yaşanan aydınlanma döneminden sonra Postman’ın (1994) saptadığı gibi televizyon sayesinde içeriği eğlenceye dönüştürülen tüm sunumlar yirminci yüzyılda sadece görüntünün belirleyici hale gelmesini sağlamıştır (s.139). Teknolojik gelişmelerle üretilen ve insanlara dayatılan kültürün sonuç olarak insanları özgürleştirmek yerine kitle iletişim araçlarıyla üretilen kültüre uyumlu hale getirdiğini söylemek mümkündür.

Televizyonun görüntüyü, eğlenceyi ve ilişkisiz, etkisiz, bağlamsız, toplumsal sorunlara ilgisiz yayın anlayışı beraberinde bir kültürü izleyiciye dayatmaktadır. Marcuse’a (1986) göre özellikle teknolojik ürünler insan yaşamına girmesiyle beraberinde yanlış bilinçle oluşturulmuş bir kültürü de dayatmaktadır. Marks ve

Engels'in (2004) dediği gibi bilinci belirleyen ve biçimlendiren şeyin yaşam olduğu (s.25) göz önüne alındığında toplumsal yaşam alanını yönetenler sahip oldukları ideolojiye benzer yanlış bilinci topluma dayatmaktadır. Teknoloji ve kültür üretim araçlarına sahip olanlar yeniden üretimle bilinci kontrol altına almakta ve iktidarlarının devamı niteliğindeki kültürel üretimi gerçekleştirmektedirler. İnsanlar yeniden üretilen kültürel yapıların içerisinde sadece tüketim nesnesi olarak kalmaktadır. Bu bilgiler bağlamında kültür endüstrisi ve medya kültürü kavramlarının iletişim kuramı olarak kabul edilen suskunluk sarmalı kuramıyla yakın ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür. Kültür endüstrisi ve medya kültürü kavramları insanı baskı altına almaya, bir menfaat grubunun çıkarları doğrultusunda nesneye dönüştürmeye çalışırken suskunluk sarmalı kuramı insanın doğasına aykırı bu durumu insanın yaşadığı dışlanma korkusu duygusu ile açıklamaya çalışmaktadır. Her hangi bir etkenin eylemi neticesinde yaratılan dışlama tehdidiyle insanda meydana gelen dışlanma korkusu duygusunu ortadan kaldırabilmesi ancak etkenin bilimsel olarak çözümlenmesi ile sağlanabilir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız medya kültürü kavramının özünde kültür endüstrisi kavramının birçok türdeşi olduğunu tespit etmek özellikle medya kültürünün rasyonel olmadığını ortaya koymaktadır. İnsanın rasyonel olmayan etkenler tarafından belirli verili değerlere göre biçimlendirildiğini açıklamayı amaçlayan suskunluk sarmalı kuramına göre, medyanın bireysel tutum ve davranış üzerindeki etkilerinin bilinmesini hipotezin dört varsayımından çıkarımlar yapmak olan beşinci varsayımı olarak görmemiz mümkündür. Neumann (1998) suskunluk sarmalı kuramının amacını; kamuoyu baskısının ne denli güçlü bir sosyal yaptırım aracı olduğunun bilinmesinin en azından kamuoyu otoritesinin anlaşılmasına fayda sağlaması anlamında ifade ederken, insanı

nesneye dönüştüren tüm kamuoyu süreçlerini meydana getiren kültür endüstrisi ve medya kültürü gibi olgulara karşı bilinçli olunmasına vurgu yapmaktadır.

3.3.2. Medyanın Ekonomi Politikği

Haber kaynağının üreticisi olması nedeniyle birçok bilimsel disiplin tarafından medyanın ekonomik ve politik yapısı kitlesel iletişimde araştırma konusu yapılmaktadır. “Medya gibi kültür ve ideoloji üreten endüstriler öncelikle ekonomik yapılarının incelenmesiyle anlaşılabilir olmaktadır” (Yaylagül, 2013, s.149). Suskunluk sarmalı kuramını basit anlamda bireyin sosyopsikolojik ve psikolojik yapısının çevreden gelen etkilere ve uyarılara karşı gösterdiği tepkilerin çözümlemesi olarak ele almak mümkündür. Ancak suskunluk sarmalı kuramını geniş anlamda siyasal içeriğiyle ele aldığımızda bireyi etkileyen çevreninde çözümlenmesi gerekmektedir. Medya, kamuoyu yaratma ve küresel anlamda kültür üretme gücü sayesinde geniş kitleleri etkileme yeteneğine sahip olması nedeniyle suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi bireyi sürekli olarak kendisiyle uzlaşmaya zorlamakta ve bireyi biçimlendirmeye çalışmaktadır. Medya ve birey etkileşiminin suskunluk sarmalı kuramı açısından anlaşılabilir olması için medyanın ekonomik ve politik yapısının incelenmesi gerekmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı medyanın gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma gücünün bireyleri etki altına aldığını ve kamuoyu baskısının etkisiyle yarattığı dışlama tehdidiyle bireylerin tutum ve davranışlarında değişikliğe yönelmelerini varsaymaktadır. Bu nedenle medyanın insanlar üzerindeki etkisini nasıl ve ne amaçla kullandığı sürekli bir tartışma konusu olmaktadır. Medyanın bireylerin kanaatlerini etkileme gücünü hangi maksatla kullandığı, medyanın ekonomik ve politik yapısının işleyişi ve medyayı oluşturan iç ve dış tüm unsurların birbiriyle olan ilişkilerinin tespit edilmesiyle açıklık kazanacak bir konu olarak

görülmektedir. “Ekonomi politik yaklaşıma göre belirli bir tarzda maddi hayatı üreten insanlar toplumsal ilişkileri de beraberinde ürettiklerinden” (Yaylagül, 2013, s.149) medyanın ekonomi ve politik yapısı çözümlenirken eleştirel kuramın öncüsü olan Frankfurt Okulu’nun savunduğu kültür endüstrisi kavramı göz ardı edilmemelidir.

Genel olarak “eleştirel, ekonomi politik incelemeler bütünsel ve tarihseldir. Merkezi olarak kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi dengesiyle ve adalet, eşitlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenmektedir” (Golding & Murdock, 1997, s.53). Medyanın ekonomik ve politik yapısının önem kazanması öncelikli olarak medyanın ticari niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Medyanın en önemli gelir kaynağı reklam gelirleri olması nedeniyle, medya mümkün olduğu kadar çok izleyiciyi kendine çekmek ve reklam verenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ticari bir ilişkinin içine girmektedir. Bu tip bir yapı medyanın ürettiği eğlence, haber içeriklerini ve bu içeriklerle kitlelere taşınan mesajları medyanın ekonomik politik yapısını oluşturan kurumlar tarafından belirlenmesine neden olmaktadır (Gurevitch & vd., 1982, s.910). Yaylagül’e göre medya araştırmalarında ekonomi politik yaklaşım eleştirel bir anlam ifade etmektedir. Medyanın ekonomik politikliği; kâr güdüsüyle daha fazla izleyiciye ulaşma isteği, reklam verenlerle ilişki, mülkiyet ilişkisi, medya endüstrilerinin diğer endüstriyel yapılarla ilişkisi, siyasal ve ekonomik toplumsal elit katmanlarla bütünleşmesi, ticarileşmesi, küreselleşmesi ve bunların sonuçlarını oluşturan içeriği incelemektedir (Yaylagül, 2013, s.149).

Medyanın ekonomik politik incelemesi medyanın yazılı ve görsel olarak bilgilendirici, eğlendirici ve etkileyici olma gibi kamuoyu tarafından algılanan görüntüsünün arkasındaki gizli niyetlerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Medyanın yapısını oluşturan mülkiyet ilişkileri, ekonomik ilişkiler, politik ilişkiler, küreselleşme, ticarileşme gibi medya sorunsallarının çözümlenmesi ve ortaya çıkarılması medyanın işleyişi hakkında bireysel ve toplumsal bilincin gelişmesine

yardımcı olmaktadır. Eleştirel, ekonomi ve politik yaklaşımla medyanın önemli sorunlarını; ticarileşme, reklam verenlere bağımlılık, mülkiyet yoğunlaşması (tekelleşme), özgürlük, mülkiyet sahibine bağlı yönetsel sorunlar, hükümetlerle ilişki, kamu yayıncılığı ve devlet ilişkisi olarak sıralamak mümkündür (Yaylagül, 2013: Keane, 1992: Chomsky, 2002: Herman ve Chomsky, 2012). Medyanın ekonomik ve politik eleştirel yaklaşımla tespit edilen sorunları ve bu sorunların doğurduğu sonuçlara değinmek yararlı olacaktır.

3.3.2.1. Mülkiyet Yoğunlaşması ve Tekelleşme

Medyada mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşmenin tarihsel süreci on sekizinci yüzyıla dayanmaktadır. On sekizinci yüzyılda gazete işletmeleri küçük ölçekli, çok sayıda ve gazete sahipliği geniş bir kitleye yayılmaktadır. Gazetelerin en büyük sorunu devlet sansürü olmasına rağmen, gazeteler hükümetler karşısında özgür ve akılcı felsefeyle hareket edebilen bir yapıya sahip bulunmaktadır (Habermas, 1997: Keane, 1992, s.27). On sekizinci yüzyıl medya üzerinde devlet denetlemesi olarak uygulanan sansür ve ağır vergilere karşı verilen mücadelelerle geçmiştir (Keane, 1992, s.28).

Basın özgürlüğünün ilk tartışmalarının yaşanmaya başladığı on sekizinci yüzyıl aynı zamanda günümüz medya sorunlarından en önemlileri olan mülkiyet yoğunlaşması ve ticarileşmenin temellerinin atılmaya başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. On sekizinci yüzyılda iletişim pazarında yaşanan özel rekabet sonucunda büyük gazete patronlarının iletişim pazarında sahiplik anlamında genel bir hâkimiyet sağlamaları, medya sektöründe yaşanan mülkiyet yoğunlaşmasını ve tekelleşmeyi beraberinde getirmiştir. Mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme özellikle

basın özgürlüğünün kısıtlanması ve gazete yayımlarında ticari nedenlerden dolayı kamusal tartışmalar ile siyasi konularda sansür uygulanmasına neden olmuştur (Keane, 1992, s.57; Habermas, 1997, s.308; Chomsky, 2002, s.12). On sekizinci yüzyılda yaşanan aydınlanma sürecinin etkisiyle küçük ölçekli gazeteler, haftalık ve aylık çıkan dergilerden oluşan medyanın özgür olması gerektiği tartışmaları yapılmaktadır. Ancak on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde “iletişim pazarının büyük gazete patronlarının eline geçmesi ve medyanın ticarileşmesi nedenleriyle basın özgürlüğü ütopyik bir anlama bürünmüştür” (Keane, 1992, s.57).

On dokuzuncu yüzyılda burjuvanın ekonomik gücünün artmasıyla oluşan yeni kamusal alan düzeninde hükümetleri denetim altında tutabilecek bir kamuoyu gücünün varlığı oluşmuştur. Toplumsal alana yayılmaya ve hâkim olmaya başlayan devlet ve örgütlenmeyi başarabilen ekonomik çıkar grupları kamusal alanı kontrol etmeye başlamıştır. Devlet ve ekonomik çıkar grupları arasında kurulan iktidar ilişkileri tekelleşen ve ticarileşen medya sektörünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya ve kitlelerin yönlendirilmesinde kullanılan bir araç haline gelmesine neden olmuştur. Medyada yaşanan mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme kamuyu sadece tüketici haline getirmiştir (Habermas, 1997). Suskunluk sarmalı kuramı açısından medyanın ve özellikle televizyonun insanlar üzerindeki en önemli etkisi olan tutum ve davranış belirleme etkisi medyanın ticarileşmesiyle birlikte medya araştırmalarının konusu olmuştur. Keane’e (1992) göre medyanın ticarileşmesinin eleştirileri; “geleneksel kültürel otoritelere saygıyı sabote etmek, aile, din ve topluluk üzerinde odaklaşan geleneksel değerleri yıpratmak, edilgen tüketicilerden oluşan saf insan sürülerini manipüle etmek ve kandırmakla” (Keane, 1992, s.77) ilgilidir.

Medya sektöründe yaşanan mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme; az sayıda medya şirketinin iletişim pazarını küresel ölçekte ele geçirmesi ve diğer endüstri sektörlerinde yatırımı olan şirketlere olan bağılıklarıyla kendini göstermektedir.

Öncelikle Habermas'ın (1997) ifadesiyle on sekizinci yüzyılda gazete sahiplerinin iletişim sektörü pazarını ele geçirmesiyle birlikte “ABD’de Hearst, İngiltere’de Northhellyffe, Almanya’da Ullstein ve Mosse gibi ilk gazete holdinglerinin kurulmasıyla” (Habermas, 1997, s.312) mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme başlamıştır. Medya sektörünün tekelleşmesi ve mülkiyet yoğunlaşması on sekizinci yüzyıldan günümüze kadar gelişen teknolojilerle birlikte değişmemiştir (Keane, 1992, s.77: Uluç, 2003, s.206). Medya sahipliği ve tekelleşme yanında küresel ölçekte geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren medya kuruluşları tek hissedar veya aile şirketi olarak yönetilmekte ve kontrol edilmektedir (Chomsky, 2002: Bagdikian, 2004, s.11). Medya şirketi sahipliği sadece medya sektörüyle sınırlı kalmamış ve değişik endüstri alanlarında ticari yatırımları olan küresel şirketlerle entegre hale gelmiştir. Farklı endüstri kollarında yatırımları olan şirketlerden General Electric’in NBC’nin, Westinghouse’ın CBS’nin, Disney’in ABC’nin ve Bouygues’in TFL’nin sahibi olması medyanın önemli holdinglerle sıkı ilişki içinde olduğunu göstermektedir (Bourdieu, 1997, s.20). Curran, medyanın tarihsel süreçte basının önce devletin daha sonra siyasal partilerin egemenliği altına girdiğini 1940’lardan itibaren siyasal bir görüşün savunucusu olmaktan daha çok medya satışlarını arttırmaya çabalayan pazar öncüsü pragmatistlerce yönetilmeye başlandığını savunmaktadır (Curran, 1997, s.142).

Medyada yaşanan ticarileşme ve mülkiyet yoğunlaşması, basın özgürlüğünün kısıtlanmasıyla birlikte birçok sorunsalı da beraberinde getirmektedir. Medya sektörünün değişik sektörlerde yatırımı bulunan büyük holdinglerle olan mülkiyet ilişkilerinin bilinmesi, hükümetler üzerinde kimliksiz ve görünmez mekanizmaları gizleyen sansürlerin işlemesine imkân vermektedir (Bourdieu, 1997, s.20). Herman ve Chomsky’nin, (1988) geliştirdikleri propaganda modeline göre; kapitalist sistem

içerisinde iletişim araçlarına sahip olanlar, enformasyon akışını kendi sınıflarının varlığını ve devamı için diğer sınıflar üzerinde tahakküm aracı olarak kullanmaktadırlar (s.20). Bourdieu, (1997) küresel ticari holdinglerle mülkiyet bağı olan medya kuruluşlarının televizyondaki haber yayınlarının içeriğinin bağlı oldukları holdinglerin pazar paylarını arttırma ve ekonomik faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak amacıyla yapmalarının mülkiyetleşmeyi daha da arttırdığının altını çizmektedir (s.45, 48).

3.3.2.2. Kamu Yayıncılığı Devlet ve Hükümet İlişkileri

Medyanın devlet eliyle işletildiği ülkelerde devlet iletişim kurumlarının düzenleyicisi olduğu gibi, aynı zamanda yönetimi elinde tutan bir medya iletişimcisidir. Bu gücün nasıl kullanıldığı konusu medyanın ekonomi politığının temel bir konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Golding & Murdock,1997, s.66). Devlet hizmeti yayıncılığında en önemli sorun hükümetlerin yayın bağımsızlığını etkilemeleri ve bu kanallarda gerçekleştirilen kamusal tartışmaları kontrol edebilmeleri olarak kendini göstermektedir (Curran, 1997, s.182: Golding & Murdock,1997, s.55).

Radyo ve televizyon başta olmak üzere telekomünikasyon sektöründe yaşanan gelişmeler, devlet denetimi altındaki yayıncılığın korumalı durumunu sona erdirdiğinden devlet elindeki medyalar özel rekabet pazarlarına terkedilmeye başlanmaktadır. Medya holding patronları devlet denetiminde olan medyaların; istihdam kaynağı olarak kullanılması, bütçe zararı yaratması, reklam tekeli sayesinde sektörde haksız rekabet yaşanmasına sebep olması ve toplanan vergilerin hesapsız harcanması gibi nedenlerle özel sektöre devredilmesini istemektedir (Keane, 1992,

s.77). Kamu yayıncılığı Avrupa’da Fransa Almanya ve İngiltere de uygulanmaktadır. Bu ülkeler hükümetlerin yayın kurumlarına etkisini ortadan kaldırmak için “grupların yayıncılığın yönetim yapısı içerisinde bir araya geldikleri korporatist ve tarafsız devlet memurları tarafından yayıncılığın depolitize bir sistem olarak kurulduğu tarafsız kamu hizmeti modeli” (Curran, 1997, s.182) olmak üzere iki model geliştirmişlerdir.

Hükümetler devlet eliyle işletilen bir medyaya sahip olmasalar bile, reklam sektörünü aracı olarak kullanarak medya grupları üzerinde etkili olabilmektedirler. Belirli medya gruplarına reklam verilmesiyle iki yönlü bir amaç hedeflenmektedir. Öncelikli olarak hükümet politikalarını destekler mahiyette yayın politikası oluşturması ve hükümet lehine kamuoyu gündemi oluşturması sağlanmaktadır. “Bir nevi hükümetler eliyle yapılan medya sübvansiyonu enformasyona erişmeyi ve kontrol edebilme girişimi olarak görülmektedir. Bu durum haberlerin alçakça denetimine dek uzanabilmektedir” (Golding & Murdock,1997, s.66).

Hükümetler kendilerini tanımladıkları çerçevesi çizilmiş ideolojilerini yaymak için medya tüketicisi konumunda olan insanları etkilemeye yönelik siyasi çıkarlarına uygun kamuoyu süreçleri yaratmaktadırlar. Belirli bir görüşün propagandasını içeren kamuoyu süreci kendi içinde suskunluk sarmalını barındıracağından suskunluk sarmalı kuramı açısından hükümet ve medya ilişkisi bireyin tutum ve davranış değiştirmesini etkilemeye yönelik etkiler ve yönlendirmeler içermektedir.

3.3.2.3. Reklam Verenlere Bağımlılık

Ticari yayıncılığın ve basının büyük bir bölümüyle birlikte medyanın mali açıdan ayakta kalabilmesi doğrudan reklam gelirine bağlı bulunmaktadır (Schiller, 1989, s.4: Chomsky, 2002, s.12, 13: Bourdieu, 1997, s.20). Bu nedenle medya

şirketleri yayın ve haber tercihlerini şirketlerin tercihlerine göre belirleme tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Chomsky, 2002, s.12, 13: Bourdieu, 1997, s.20). Medya reklamları, kar ve maliyet analiziyle değerlendirildiğinde medyanın ticari faaliyetlerinin basın özgürlüğü ve medya etik değerlerinin çok üzerinde bir değere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. İzleyicinin tamamen metalaştırıldığı bir maliyet hesabında medyanın tarafsız ve bağımsız olmasının ne kadar zor olduğu veya ütopyik kalacağı ortaya çıkmaktadır. Kar ve maliyet hesabıyla reklamlar ele alındığında; “izleyiciler çok reklamı yapılan malların satış fiyatına ilaveler biçiminde program masraflarına katkıda bulunurlar. (...) Bu sistem içinde izleyicilerin kendileri asli metadır. Ticari yayıncılık ekonomisi reklam geliri karşılığında izleyicilerin satılması çevresinde döner. Belli programlardaki reklam spotlarına şirketlerin ödedikleri fiyat, programın çektiği izler, kitlenin büyüklüğü ve toplumsal bileşimi tarafından belirlendiği” (Golding & Murdock, 1997, s.55) ortaya çıkmaktadır. Günümüz medya yapısını eleştiren Chomsky (2002) medya ve reklam ilişkisini mal ve hizmetin alınıp satıldığı piyasa mekanizmasına benzetmektedir. “Medyanın piyasası reklamcılar, ürünü ise izleyicilerdir. Medyalar ürün olarak gördükleri izleyicilerini diğer işyerlerine satan kuruluşlardır” (Chomsky, 2002, s.13).

Medyanın çok sayıda izleyici kitlesine ulaşan kesimi, küresel büyüklüğü ulaşmış kuruluşlardır. Bu tür medya gruplarının büyük holdinglerle ticari ve mülkiyet ilişkileri bulunmaktadır (Chomsky, 2002, s.12, 13: Bourdieu, 1997, s.20). Reklam veren medya dışı şirketlerin medya şirketlerinin yayınlarında etkili olabileceğini ya da reklam vermenin medya şirketlerine karşı tehdit silahı olarak kullanılmasını Chomsky (2002) kamuoyu önünde yaşanan bir olayla aktarmaktadır. Küresel bir şirket olan Gulf Western şirketi Üçüncü Dünya ülkelerinde toprak satın almasını eleştirmek amacıyla Kar Açlığı isimli bir belgesel yayınlayan TV istasyonu New York Public Media'dan (WNET) tüm reklamlarını çekmiştir (Chomsky, 2002, s.12, 13). Golding & Murdock (1997) reklam veren hükümet ve iş çevresinin seçkinleri

tarafından medya şirketlerinin kitlelere iletildiği haberlere erişimlerinin söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. “Büyük reklamcılar seçmece şekilde bazı gazeteleri ve televizyon programlarını destekleyerek ertesi günün ruhsat verme otoritesi (later-day licencing authority) gibi işler ve medya sahipleri sahip oldukları gazetelerin ve yayın istasyonlarının yorum çizgisini (editorial line) ve kültürel duruşunu belirleyebilirler” (Golding & Murdock, 1997, s.55).

3.3.2.4. Mülkiyet Sahibine Bağlı Yönetimsel Sorunlar

Medya ve reklam arasındaki ilişkinin önemi dikkate alındığında medyanın tüm içeriğini reklam verenlerin istekleriyle şekilleneceği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle medya şirketlerinin kendi içinde yaşadığı yönetimsel sorunlarda reklam gelirlerini arttırmaya ve daha çok izleyiciyi çekebilme üzerine şekilleneceği açıktır. Devlet kontrolü altında kamu yayıncılığı yapan medya kuruluşlarının yöneticileri devletin belirlediği modellere göre belirlenmektedir. Genellikle “tarafsız kamu hizmeti modeli” (Curran, 1997, s.182) uygulanmaktadır. “Özel sektör medya şirketlerinin çalışmalarını mülkiyet sahipleri patronlarından başka hiç kimse denetleyip yönlendiremez. Özel medya sahipleri açısından kıdemli personelin işe alınmasında ve işten çıkartılmasında patronlar doğrudan denetime sahiptirler” (Curran, 1997, s.154).

Medya şirketlerinde yönetici veya yorumcu seviyesine yükselebilmek için medyanın çıkarlarını özümsemek, savunmak ve sisteme uyum sağlamak ön koşul olarak görülmektedir. Medya şirketleri kendilerine yönetici olacak kişileri seçmekte ve kendi değerlerine göre yetiştirmektedir. Özellikle medya yöneticileri seçkin üniversitelerde eğitim görmüş kişilerden seçilirken eğitim aşamalarında bu kişiler medyaya hâkim ünlü kişilerle tanıştırmakta ve bu değerlerin propagandasının yapıldığı toplantılara katılarak yetiştirilmektedirler (Chomsky, 2002, s.13; Shoemaker ve Reese, 1997, s.112; Yaylagül, 2013). Bourdieu (1997) medya

şirketlerinde yönetici kadrolara yapılan atamaların medya şirketinin politikalarını benimseyenler tarafından seçilmesinin gazeteciler arasında siyasal denetim sağlayan bir sansür olarak görmektir. Ayrıca Bourdieu medya çalışanlarının iş garantisi olmamasını çalışanlarda oto sansüre neden olduğunu hatırlatmaktadır. “Günümüzde siyasal konformizm eğilimin fazla olduğu düşünüldüğünde televizyon ve radyo çalışanları açısından işlerinin devamıyla ilgili belirsizliğin bulunması çalışanları etkisine alan bilinçli ya da bilinçsiz bir oto sansür meydana getirmektedir” (Bourdieu, 1997, s.20).

3.3.2.5. Haber ve Medya

Enformasyonu kitlelere yaymanın aracı olan haber, medyanın ekonomi politik yaklaşımında değindiğimiz mülkiyet yoğunlaşması, ticarileşme, reklam verenlere bağımlılık, basın özgürlüğü, devlet ve hükümetlerle ilişkiler gibi medya sorunsallarının etkisi altında kalabilmekte ve belirli bir ideolojik düşünceyle biçimlenebilmektedir. Günümüz iletişim ilişkilerinde olduğu gibi suskunluk sarmalı kuramında “bireyin tutumunu belirlemede medyanın sunduğu haberleri en önemli bilgi kaynağı” (Neumann, 1998, s.275, 276) olarak kabul etmektedir.

Medyanın izleyiciye haberleri ulaştırma yöntemi analiz edildiğinde, öncelikli olarak medyanın bir ideolojisi olduğunu ve bu ideolojiyi meydana getiren olgunun serbest rekabet sistemi içinde kapitalist sistemin ve özel mülkiyetin kar güdüsünü dayandığını (Shoemaker ve Reese, 1997, s. 102; Postman, 1994, s.170; Hall, 1997, s.93) kabul etmek gerekmektedir. İdeoloji kavramı “toplumun özdeksel (nesnel gerçeklik) altyapısınca belirlenen siyasal, felsefesal, dinsel, sanatsal vb. gibi düşünce biçimlerinin tümünü” (Hançerlioğlu, 2004, s.176) kapsamaktadır. Toplumsal yapıyı ve üretim ilişkilerini çözümlenmeyi toplumsal sınıfların ekonomik çıkarlarına bağlayan Marks ve Engels’in (2004) zihinsel üretim araçlarına sahip olan sınıfların ideolojilerine uygun bilinci

yerleştirmek için fikir üretimini ve dağıtımını düzenledikleri (Marks & Engels, 2004, s.50) saptamaları da medyanın ideolojik olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Medyanın ekonomik ve politik yapısı gereği izleyiciye sunduğu haberlerin yöntemi ve içeriği kapitalist sistemin ideolojisinin sürekliliğini yeniden onaylanmasını sağlamak amacıyla kurgulanmaktadır. Medyanın haber seçimleri ve tercihleri kapitalist sistemin çıkarlarına göre seçilmektedir. Bu nedenle medya belirli ideolojiyi korumak için toplumsal yapı içinde temel denetim mekanizması olarak hareket etmektedir. Shoemaker ve Reese, (1997) medyanın kapitalist sistemin çıkarlarını korumasına örnek olarak Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun endüstriyel uyuşmazlıkların nedenlerinin ele alındığı Kötü Haber isimli çalışmasında medyada şirket yönetimlerinden daha çok işçi sendikalarının suçlanmasını vermektedir (Shoemaker ve Reese, 1997, s.102). Medya mevcut ideolojinin izleyici tarafından yeniden onaylanmasını sağlamak için özellikle ideolojiyi tehdit eden önemli olayları kasıtlı olarak izleyiciye olması gerekenden daha sıklıkla ulaştırmaktadır. Mevcut ideolojinin izleyici tarafından değerinin onaylanması için özellikle terörizm, ekonomik ve siyasal içerikli olumsuz haberler tercih edildiğinden medyanın haber seçimi çarpıcı, göze çarpan ve olağandışı gibi sapkınlık boyutları üzerine temellendirilmektedir. Bununla birlikte medya haberlerinde düzenli olarak yer alabilmek için ideolojiye yakın olmak gerekmektedir. Azınlıkta ve güçsüz olan kitleler haberlerde ancak protesto, grev ya da cinayet gibi sapkın eylemleri yapmaları durumunda yer bulabilmektedirler (Shoemaker ve Reese, 1997, s.102, 105). "Haber ne bir iletişim ne de bir anlam biçimidir. Laboratuvarlarda yapılan atom bombardımanı deneyleri gibi hiç durmadan input-output'larla dolup boşalan ve zincirleme bir tepkilenmeye uğrayan sürekli bir emülsiyon biçimidir. Toplumsalın oluşturulabilmesi için kitlenin "enerjisi" emilerek alınmalıdır" (Baudrillard, 1991, s.22). İdeolojik olarak kitlelerin edilgen yapılması için kullanılan haberler, ilgisiz ve toplumu ilgilendirmeyen konuları içerdiği gibi izleyicileri imge,

ses ve ışık dalgaları tarafından gösterge bombardımanına tutmaktadır. İzleyici medyadan aldığı tüm göstergelerle medyanın ideolojisi doğrultusunda şekillenmektedir. Haberler, medya tarafından norm üreticisi olarak kullanmakta ve sessiz çoğunluğu oluşturacak kitleler yaratmayı hedeflemektedir (Baudrillard, 1991, s.22).

Herman ve Chomsky'nin (2012) medyanın egemen sınıfların çıkarlarını korumak için seçkinler tarafından denetim altında tutulduğunu ileri süren propaganda modeline göre medya şirketlerinin haber içeriklerinin belirlenmesinde birçok unsur etkili olmaktadır. Medya şirketleri “(1) başat medya firmaların büyüklüğü, mülkiyet yoğunlaşması, medya sahibinin zenginliği ve kâr yönelimi; (2) medyanın ana gelir kaynağı olarak reklam; (3) medyanın hükümet ve sermaye ile bu kaynaklardan ve iktidar birimlerince desteklenen ve onaylanan uzmanlar tarafından sağlanan bilgilere aşırı derecede bağımlılığı; (4) medyayı yola getirmenin bir aracı olarak olumsuz eleştiri ve (5) ulusal bir din ve kontrol mekanizması olarak komünizm düşmanlığı (Herman ve Chomsky, 1988, s.2) gibi nedenlerden dolayı haber içerikleri üzerinde haber süzgeci kullanmakta ve kamuoyunu kasıtlı şekilde yönlendirmektedir. Haber süzgeçleri bireylerin doğru ve tarafsız enformasyona ulaşmasını engellediğinden ve verili bir kamuoyu oluşturmaya yönelik olarak tasarlandığından suskunluk sarmalı kuramı açısından bireyin tutum, davranış ve siyasi tercihlerini belirlemesinde etkili olduğu gibi kamuoyunun görüşlerini benimsemeyen bireyleri dışlanmakla tehdit etmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramının oluşmasını sağlayacak ve varlığına işaret eden birçok göstergeyi barındıran somut siyasi olayda medyanın haber içeriğini ideolojik olarak belirlediğine ve kamuoyuna taraflı yansıttığını sıklıkla izlemektedir. Gitlin¹⁶ 1960'lı yıllarda yaşanan radikal öğrenci hareketlerini medyanın kamuoyuna nasıl

¹⁶ Gitlin, Todd. (1980).The Whole World is Watching, Berkeley: University of California Press.
<http://www.ebookdb.org/reading/36GF3B3A3F4B3C1462272469/The-Whole-World-Is-Watching--Mass-Media-In-The-Making--Unmaking-Of-The-New-Left> (Erişim Tar: 12.02.2015)

yansıttığı hakkında bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda Gitlin, medyanın haber içeriğinin ideolojik olduğu gibi ideolojinin yeniden üretilmesini sağlamaya yönelik olduğunu tespit etmektedir. Gitlin'e göre öğrenci eylemlerinin kamuoyu tarafından onaylanmamasını sağlamak için medya; "önemsizleştirmek; karşı gösterilere yer vererek kutuplaşma yaratmak; içsel fikir ayrılıklarını vurgulamak; eylemlere katılan öğrenci sayısını az göstererek ve etkililiklerini küçülterek bu grupları aşağılamak; haber kaynağı olarak resmi görevlilere güvenmek; gösterilerde komünistlerin Vietkong bayraklarının ve şiddetin yer aldığı vurgulamak; ve sağcı muhalefete aşırı ilgi göstermek gibi özel haber tekniklerini" (Aktaran; Shoemaker ve Reese, 1997, s.106) kullanmaktadır. Medyanın haber içeriğinin ideolojik olduğu gerçeğini Baudriuard (2013) medya ile gerçeklik arasındaki ilişkiyle amaç olarak çok yakın görmektedir. Baudriuard medya tarafından kamuoyuna aktarılan gerçeğin "en iyi haliyle sınırlı ya da kısmi gerçeklik" (s.176) olduğunu ifade etmektedir. "Televizyona alınan banda kaydedilen şeyin doğruluğu tam olarak benim orada olmadığımdır. Ancak geçerli olan doğrudan daha doğru olan orada olmadan orada olma olgusu başka bir deyişle fantezidir. Kitle iletişimimizin bize verdiği gerçeklik değil, gerçeğin baş döndürücülüğüdür. Ya da sözcük oyunu yapmaksızın baş döndürücülüğü olmayan bir gerçeklik çünkü Amazonya'nın merkezi, gerçeğin merkezi, tutkunun merkezi, savaşın merkezi kitle iletişimimizin geometrik yeri olan ve onu baş döndürücü duygusallığa dönüştüren bu "merkez" kesinlikle hiçbir şeyin cereyan etmediği yerdir. Söz konusu olan tutkunun ve olayın alegorik göstergesidir ve göstergeler güven vericidir" (Baudriuard, 2013, s.176). İdeolojik içeriği nedeniyle medya gerçeğini, doğruluğunu ve tarafsızlığını da yitirmektedir. Gitlin'in radikal öğrenci hareketlerinde medyanın haber içeriğinde elde ettiği tespitler, medyanın ürettiği kamuoyu karşısında yer alan öğrencilerin toplumdan dışlanmasını amaçlamaktadır. Medyanın öğrenci olaylarını haber içerikleriyle kamuoyuna aktarırken karşı gösterilere yer vermesi, kutuplaşmayı amaçlaması, göstericileri komünist bayraklarıyla simgeleştirmesi ve sağcı muhalefete aşırı ilgi göstermesi eylemci öğrenciler açısından suskunluk sarmalının oluşmasını önemli derecede

sağlamaktadır. Öğrenci eylemleriyle hiçbir ilgisi olmayan ve eylemlerle ilgili bilgilenmeyi sadece medyadan sağlayan kitleler için tek haber kaynağının medya şirketleri olduğunu düşündüğümüzde, medyanın haber içerikleriyle mevcut verili ideolojiyi izleyicilere yeniden onaylatmayı amaçladığını söylemek yerinde olacaktır. İdeolojik içerikli, taraflı ve verili haber teknikleri eylemlere katılmayan kitlelerin olayları yorumlama, tutum ve söylem belirlemelerinde etkili olacağından, öğrenci eylemlerini desteklemeyen bir kamuoyu yaratılması amaçlanmaktadır. Öğrenci eylemleri belirli bir süreci kapsadığından medyanın ideolojisine uygun kamuoyu yaratma süreci de bu süreçle eş zamanla işlemektedir. Eylemlerin kısıtlı bir kitle tarafından yapılmasına rağmen, medyanın kamuoyu oluşturmak için ulaştığı ve etkilemeye çalıştığı kitle bir bölgeyi veya tüm ülkeyi kapsamaktadır. Medyanın verili olarak yarattığı öğrenci eylemlerine karşıt düşünceye sahip kamuoyunun gücü ve etkisi eylemlerin dışında kalan kitleleri mevcut ideolojinin ve statükonun korunması için sürekli olarak etkilerken toplumun bir kesiminde de suskunluk sarmalının yaşanmasını sağlamaktadır. Gitlin'in ele aldığı öğrenci olaylarında medyanın haber içerikleriyle ortaya koyduğu davranış biçimi sonuçları itibariyle düşündüğümüzde; suskunluk sarmalı kuramının tehdit unsuru olan kamuoyu kavramının etkilerini, bireylerin gözlem yeteneğini, dışlanma korkusunu ve bireylerin kamuoyuna uygun davranış uydurma varsayımlarının hepsini gözlemlemek mümkündür. Eylemlerin dışındaki kitle medyanın oluşturduğu verili kamuoyunu gözlemekte, kamuoyuna uygun davranış belirlemekte, toplumdan dışlanmamak için eylemlere karşıt tutum ve davranışa yönelmektedir. Eylemlerde komünist düşmanlığının ve muhafazakârlığın ön plana çıkarılması kamuoyunu daha da büyütme yönelik bir araç olarak kullanılması aynı zamanda karşıtlık cephesini genişletmektedir. Medyanın haber içeriği üzerinde etkili olan kesimler ürettikleri verili kamuoyu sayesinde eylemlerin

gerçek amaçlarının toplumun tüm kesimleri tarafından tartışılmasını engellemeyi amaçlamaktadırlar. Kamuoyunu takip eden ve eylemlerle ilgisi olmayan kesimler ideolojik karşıtlıklar ekseninde cepheleştirdiğinden, eylemlerin ekonomik ve özgürlük olan ana temaları kamuoyunun dikkatinden kaçırılmaya çalışılmaktadır. Eylemlerin içinde olan kararlı kitle için medyanın verili haber içeriği suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü dışlanma korkusu ile sınırlı kalmakla birlikte dışlanma korkusunun kapsamı genişlemektedir. Eyleme katılanlar verili kamuoyu görüşüne sahip insanlarla birlikte, yaşadıklarından yakın ve uzak çevrelerinden toplumsal baskı ve dışlanma tehdidi hissetmektedirler. Medya eylemi önemsizleştirirken eyleme katılanlara karşı düşmanlık besleyen bir kitleyi de yaratmaktadır. Bu nedenle eyleme katılanlar dışlanma korkusuyla birlikte, düşmanca tavırlara hedef olma tehdidini yaşamaktadır. Suskunluk sarmalı kuramının ifade ettiği gibi yükselen ve güçlenen kamuoyu görüşüne sahip insanlar kamu önünde konuşmaya eğilimli olurken karşıt görüşleri içeren ve azınlığın temsil ettiği güçsüz kamuoyu görüşünü savunanlar dışlanma korkusu nedeniyle susmayı tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu noktadan sonra kamu önünde ifade edilmeyen görüşler gündemden düşmektedir. Gitlin'in öğrenci eylemlerinde ele aldığı medya haber içerikleri tekniklerinin uygulanması suskunluk sarmalı kuramının ifade ettiği gibi verili kamuoyuna uymayanların susturulmasını amaçlamaktadır. Kitle iletişim araçlarını elinde tutan sınıflar bu araçları kendi ideolojilerinin devamını sağlamak amacıyla kullanmakta ve kamuoyunu ideolojilerine göre belirleyerek, egemen ideolojiye aykırı gelişen kitlesel hareketleri kamuoyu silahıyla suskunluğa mahkûm etmek istemektedirler. Medyanın gündem belirleme ve kamuoyu yaratma işlevi ekonomik, toplumsal, siyasal, ahlaksal ve dinsel akla gelebilecek tüm konuları kapsayabildiğinden Gitlin'in öğrenci eylemlerinde saptadığı medyanın yayın ve

yayım politikasının toplumu ilgilendiren tüm konularda da özdeşlik göstereceğine yönelik bir ilişki kurmak mümkündür.

Suskunluk sarmalı kamuoyunun yayılma süreciyle yakından ilişkilidir. Tartışmalı konularda kamuoyu ne kadar hızlı oluşturuluyor ve sayısal artışla güçleniyorsa suskunluk sarmalının yayılması da buna paralellik göstermektedir. Bireyin suskunluk sarmalına maruz kalmasının nedeni yaşadığı çevrenin tartışmalı konularda kendisini toplumdan dışlamakla tehdit etmesi ve bireyin dışlanma korkusuyla tutum ve davranışlarını belirlemesidir. Bu nedenle dışlanma korkusu bireyi toplumdan dışlamakla tehdit eden kamunun büyüklüğü oranında artmaktadır. Buna bağlı olarak günümüzdeki en büyük kamunun televizyon olduğu göz önüne alındığında televizyon yayınlarının oluşturduğu veya oluşturabileceği dışlanma korkusu birey açısından en yüksek seviyede olmaktadır (Neumann, 1988, s.249). İnsanların, yaşadıkları toplumdan dışlanma korkusu kamuoyunun arkasındaki destek gücünün büyüklüğüne bağlı olarak daha yüksek seviyeye çıkmaktadır. Özellikle bireyin siyasi tercihlerindeki tutum değişikliği televizyonun haber verme anlayışı ve gündem belirleme gücüyle ön plana çıkmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı açısından kitle iletişim araçları içinde özellikle televizyon geniş kitlelere hızlı ve düşük maliyetle ulaşması sebepleriyle ayrıcalıklı bir değere sahip olmaktadır.

Televizyon, kamusal olaylarda bireylerin düşünce sistematiğine hizmet eden basit ve yeni bilgileri sunması nedeniyle bireylerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. İnsanlar, kişisel sorunlarının çözümünden sahip oldukları değerlerin benimsenmesine kadar ihtiyaç duydukları her bilgi için belleklerini zorlamak yerine daha kolay erişilebilir ya da daha uygun biçimde belleklerine yerleştirilmiş bilgileri seçmeleri nedeniyle belleklerinde depoladıkları bilgilerin çok azını kullanabilmektedirler. Yapılan psikolojik araştırmalara göre insanlar yargıda

bulunma, karar verme ve tercih yapma durumlarında özenli ve sistematik çözümler yerine sezgisel ve basit çözümleri aramaktadırlar. Başka bir ifadeyle insanlar fazla çaba gerektirmeyen ve kolay uygulanabilen taktikler aramaktadırlar. İnsanların sorun çözümü ve bellek kullanımında olduğu gibi basitleştirme eğilimini değerlendiren ‘erişim yanlılığı teorisine’ göre; insanlar belleklerinden kolayca çağrılabilen bilgilerin, yarguların, fikirlerin ve kararların etkisiyle tutum ve davranış belirlemektedirler. Bu nedenle haberlerin verilmiş biçimi ve yayın tekniği olarak basitlik ve bellek tazeleme üzerine kurulu olan televizyon, insan belleğinin kolay erişilebilir bilgiyi kullanma işleyişi nedeniyle bireylerin tutum ve tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. İnsanların ihtiyaç duyduklarında belleklerinden kolay erişilebilir veya uygun biçimde yerleştirilmiş bilgiyi seçmeleri bireysel tutum belirlemelerinde de aynı biçimde işlemektedir. Bunun neticesinde tutumlar daha erişilebilir hale geldikçe tutum ve davranış uyumluluğu artmaktadır. İnsanlar güncel bilgiye ulaşmak için medyaya ve özellikle televizyona bağımlıdırlar. Bir vatandaş siyasal olaylar hakkında düşündüğünde aklına gelen şeyler genelde televizyon ekranından geçip giden basit imgeler ve bilgilerdir (Iyengar, 1997, s.234, 236).

Suskunluk sarmalı kuramı açısından iktidarın kamuoyu oluşturma ve gündem belirleme işlevleri nedeniyle insanlar üzerinde ciddi bir tehdit unsuru olan televizyonun özellikleri Postman’a (1994) göre şunlardır;

-Özellikle politika, haber, eğitim, din, bilim ve spor olmak üzere kamuoyunu ilgilendiren her konu televizyonun ilgi alanı içerisine girmektedir. İzleyicilerin konuları kavrayış biçimi tamamen televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir.

-Televizyon konuşmalarının içeriği, tutarsızlığı ve saçmalığı özendirir.

-İnsanların diğer medya araçlarından yararlanması ağırlıklı olarak televizyonun yönlendirmesiyle olmaktadır.

-Televizyon yalnızca dünyaya ilişkin bilgimizi değil aynı zamanda bilme yollarına ilişkin bilgimizi de yönlendiren bir araçtır.

-Televizyon insan bilincinin gözle görünmez derinliklerine gömülmüş bir düşünme biçimi yaratmaktadır. İnsanlar televizyonsuz yapamaz hale gelmiş ve insan bilinçleri televizyon tarafından esir alınmıştır.

-Kamuoyunun gündemi ve tartışması televizyonun içeriğine göre oluşmaktadır.

- Eğlence televizyondaki her türlü söylemin üst ideolojisidir. Televizyonda bütün temalar eğlence olarak sunulmakta ve öncelikli varsayım seyircinin eğlenmesi ve haz almasını sağlamaktır.

-Televizyon haber programları mantığı, akli, bağlamı ve çelişki kurallarını önemsemeyen söylem tipini öne çıkardığından anti iletişim kuralı yatmaktadır.

-Enformasyonu eğlence paketine sokan bir araç olması nedeniyle televizyonda sunulan enformasyon; basitleştirilmiş, bağlamından koparılmış, birbirinden ilgisiz ve tarihsel içeriklerinden boşaltılmıştır. Televizyon haberlerinin hem biçimi hem de içeriği eğlenceye dönüştürülmektedir (Postman, 1994, s.90, 154).

Kamuoyunun yayılma süreci suskunluk sarmalının oluşmasında en önemli etkidir. “Siyasal yaşamda televizyonun etkilerinin görgül olarak saptandığı tek alanın kamuoyu” (Iyengar, 1997, s.234) olması nedeniyle televizyon haberleri; kamuoyunu etkileme, yönlendirme ve oluşturma gücü nedeniyle suskunluk sarmalının oluşmasında etkili olmaktadır. Televizyonun gündem belirlemesi hakkında yapılan laboratuvar deneylerinde televizyon haber programlarındaki küçük dozdaki haberlerin bile izleyici inançlarında önemli değişikliklere neden olduğu kanıtlanmıştır. Yerel ve ulusal çerçevede toplumsal ve siyasal sorunların belirlenmesinde bireyler genellikle haberlerde yer verilen sorunları ve olayları göz önünde tutmaktadırlar (Iyengar,

1997, s.238). Suskunluk sarmalı kuramı medyada belirli bir tartışmalı konunun sıklıkla dile getirilmesiyle oluşan kamuoyu görüşüne uymayan bireyin dışlanma korkusuyla neyi söyleyip söylemeyeceği, neyi yapıp yapmayacağı konusunda medyanın bireyi etkilediğine vurgu yapmaktadır (Neumann, 1988, s.180). Neumann medyanın ve özellikle televizyonun belirli bir konudaki haber miktarının fazlaşmasını “medyanın dillendirme işlevi” (Neumann, 1988, s.180, 199, 275) olarak adlandırmaktadır. Kamuoyunda bireyin konuşma ve susma eğiliminin altında kişisel özellikler ve diğer korkular yanında toplumdan dışlanma korkusu etkili olmaktadır. Iyengar’ın (1997) yaptığı araştırmaların sonucunda; “siyasal sorunlarla ilgili haber miktarı ile kamunun bu sorunlara verdiği önemin derecesi arasında ilişki bulunduğu” (s.237, 238) tespiti Neumann’ın medyanın insanları dilsizleştirme metaforunu haklı çıkarmaktadır (Neumann, 1988, s.199). Medya kamuoyunun dillendirme işlevi sayesinde insanlara görüşlerini savunurken kullanacakları argümanları verdiği için aksi durumda, yani medyada kendi bakış açılarına uygun düzenli bir biçimde tekrarlanan ifadelerle karşılaşmayanları sessizliğe mahkûm etmektedir. Medya, kamuoyu sayesinde verili yükselen değerleri geniş kitlelerin bilinçlerine haber süzgeçleriyle tasarımı olarak yüklerken, özünde yapmak istediği belirli bir ideolojinin yayılmasını sağlamaktadır. Verili kamuoyuyla bireysel ve toplumsal bilince şırınga edilen ideolojik kültür basit algı yönetimiyle kitlelerin yaşam biçimi haline getirilmektedir. Nasıl ki, teknolojik bir ürün piyasaya sürülmesiyle birlikte toplumsal bilince ‘ortak bir kültür’ yüklemesi yapıyorsa verili haberlerde geniş kitlelerin algılarını ideolojik kültüre sürekli olarak yaklaştırmayı amaçlamaktadır.

Postman (1994) televizyonun haber yayınlarında dezenformasyon (yanlış, yersiz, ilgisiz, parçalı ya da yüzeysel enformasyon) denebilecek bir enformasyon türü yaratarak bilgilenmenin anlamında değişiklik yaptığını vurgulamaktadır.

Dezenformasyon haber anlayışı “insanda bir şey hakkında bilgi sahibi olma illüzyonu yaratan oysa aslında insanı bilgilenmekten uzaklaştıran enformasyon” (Postman, 1994, s.119) yaratmaktadır. Amerika’da haberlerin televizyonda eğlence biçiminde sunulmasını somut örneklerle anlatan Postman televizyon haberlerinin eğlenceyle verilmesinin gerçek enformasyonun iletilmesini engellediğini ve verilerin doğru bilgiyi üretip üretemediğini bireyin ayırt edemediğini savunmaktadır (Postman, 1994, s.120).

Televizyon haber yayınlarında özellikle çarpıcı ve gösteri niteliği taşıyan olaylar ve haberler seçilmekte ve dramatik canlandırmalarla ekranda görüntülenmektedir. Süzme sonucunda yayınlanan haberler toplumsal sorunlardan uzak, önemsiz, siyasal sonuçları olmayan, ilgisiz anlamsız ve apolitik bir niteliğe indirgemektedir. Bununla birlikte televizyonda yayınlanan toplumsal, siyasi ve ekonomik konulu tartışma programlarında sorunsal beyan edilecek fikirler, tartışma konuları ve program katılımcıları üst yöneticiler tarafından belirlenmektedir. Tartışmalarda yayın setinde bir tiyatral gösteri sahnelenmektedir. İzleyici tüm koşulları şirketin yayın politikasına uygun, ne konuşulacağı bilinen, ne söyleneceği bilinen bir tartışmayla yalnızca kabule mecbur edilmektedir (Bourdieu, 1997, s.24, 57). Bourdieu’nun haber süzgeci ve tartışma programlarıyla ilgili saptamaları suskunluk sarmalının oluşmasında yaşanan kamuoyu etkisi ve dışlanma tehdidiyle doğrudan ilişkilidir. Medyanın tarafsız ve doğru enformasyonu sağlamasının önünde en büyük engel; medyanın ekonomik ve politik yapısı olduğundan medyanın biçimlendirdiği enformasyon yapısıyla bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemeyi amaçlayan ideoloji yaklaşımıdır.

Televizyon, “kamunun imgelem gücü olarak siyasal gündemi etkili biçimde belirlemektedir” (Iyengar, 1997, s.234). Televizyon haberlerinde tekrarlanan temalar ve sorunlar izleyicilerin öncelikleri haline gelmektedir. Televizyon haberlerinde altı

çizilerek vurgulanan sorunlar ve olaylar özellikle kamu görevlilerinin ve siyasi adaylar arasında yapılacak tercihlerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler üzerinde etkili olmaktadır (Iyengar, 1997, s.234). Televizyon haberlerinin bireylerin siyasi tercihlerini etkileyebilir olması ve kamuoyu oluşturması suskunluk sarmalı kuramı açısından bireyin toplumsal doğasına bir müdahale olarak görülmektedir. Televizyonun haber yayınlarıyla büyük bir kitleye hitap etmesi etkileme gücünün ve kapsama alanının ne derece büyük olduğunu görmemiz açısından önemlidir. Siyasi alanda yaşanan parlamento, başkanlık, milletvekili ve kongre seçimlerinde veya aday belirleme seçimlerinde televizyonların haberleri etkili olmaktadır (Postman, 1994; Iyengar, 1997; Neumann, 1988; Chomsky, 2002; Herman ve Chomsky, 2012). Lippman'ın ileri sürdüğü propaganda yöntemlerinin kullanılarak halkın istemediği bir şeyi halka kabul ettirildiği rıza üretimine eleştiri getiren Herman ve Chomsky'e (2012) göre televizyon siyasi elitlerin rıza üretimini sağlamasında kitleler üzerinde etkili olan bir araç olarak kullanılmaktadır (Herman ve Chomsky, 2012). Kitle iletişim araçlarının etkisiyle kitleler suskunlaştırıldığı gibi kitlelerin sürekli olarak katılması istenen haber olgusu aracılığıyla da kitleler üzerinde laboratuvar deneylerinde hayvanlara yapılan işkenceye benzer bir tür işkence yapılmaktadır. Medya ideolojik olarak bilinç ve bilinçaltından yoksun bir kitle yaratmayı amaçlamaktadır (Baudrillard, 1991, s.24).

Bourdieu (1997) televizyonun bir dizi mekanizmayı kullanarak simgesel bir şiddet biçimini uyguladığını düşünmektedir. Bourdieu (1997) simgesel şiddeti "ona maruz kalanların ve aynı zamanda da çoğu kez onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddet" (s.21, 22) olarak tanımlamaktadır. Zamanın çok değerli olduğu televizyonda toplumsal yaşamı ilgilendirmeyen birçok değersiz içeriğin konu edilmesi gerçek anlamda tek bilgi kaynağı olan televizyon sayesinde çok sayıdaki

insandan değerli bilgilerin gizlendiği görüşünü haklı çıkarmaktadır (Bourdieu, 1997, s. 21, 22).

Suskunluk sarmalı kuramı bağlamında ele alınılmaya çalışılan medya ve haber ilişkisinde; medyanın yeniden üretilmesini sağladığı egemen ideolojik yapı, televizyon haber içeriklerinin düzenlenme şekli ve haber içeriklerinin politik alandaki etkileri medyanın tarafsız olamayacağını göstermektedir. İzleyicilere manipüle edilmiş haber iletmekle ve verili kamuoyu yaratarak kitleleri etkileyen medya, toplumsal yaşamda verili kamuoyu görüşüne karşı olan kesimleri suskunluk sarmalına maruz bırakmaktadır.

Televizyon, kamusal olaylarda bireysel düşünce sistematiğine hizmet eden basit ve yeni bilgileri sunması nedeniyle bireysel tutum ve davranış üzerinde etkili olmaktadır. Toffler & Toffler medyanın etkinliğinin her geçen gün daha da arttığına ve etki alanının sürekli olarak genişlediğine vurgu yapmaktadır. Medya gündemi önemli ve önemsiz konularla sürekli ve hızlı bir şekilde değiştirdiğinden günlük yaşam sıradan insanlar için takip edilemez şekilde hızlanmaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde küresel boyuta ulaşan medya günlük yaşamın her alanına yayılmakta ve özellikle popüler kültürün yayılmasını sağlamaktadır (Toffler & Toffler, 1995, s.207).

3.3.2.6. İdeoloji ve Medya

Günümüz medyasında mülkiyet yoğunlaşması ve ticarileşme ile birlikte ortaya çıkan ve medyanın tüm içeriğinde etkisini gösteren ideoloji sorununa ilk temel eleştiri Marx ve Engels'ten gelmiştir. "Fikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi her şeyden önce doğrudan doğruya bireylerin maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (Verkehr), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları düşünceleri karşılıklı zihinsel ilişkileri (geistige

Verkehr) bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir” (Marks & Engels, 2004, s.24). Marx ve Engels sınıf mücadelesi açısından yaptıkları ideolojik okumada, üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfın zihinsel üretim araçlarına da sahip olacağından fikir üretiminde ve fikirlerin yayılmasında diğer sınıflar üzerinde iktidar sahibi olacağını savunulmaktadır. Zihinsel üretim araçlarına sahip olamayan diğer sınıflar egemen sınıfın maddi ilişkilerinin fikrî ifadelerine bağımlı olmaktadır. Egemen sınıfı oluşturan bireyler ideolojilerine uygun fikir üretimine sahip olduklarından sınıflarının çıkarları doğrultusundaki düşüncelerin üretimini ve dağıtımını düzenlemektedirler. Marx ve Engels’in zihinsel üretimi egemen sınıfın kontrolünde görme nedenlerinden biri de egemen sınıfın sınıf bütünlüğü ve sınıf bilincine alt sınıflara göre daha çok sahip olmasıdır (Marks & Engels, 2004, s.50, 51). Bu nedenle Marx ve Engels faal insan ve bilinçli insan ayırımını yapmaktadır. Üretim ve tüketim ilişkileriyle yaşanan karşılıklı maddi ilişkiler faal insanları yaratmaktadır. Faal insanları maddi ilişkilerin koşullandırdığı kurallar doğurmaktadır. Ekonomik anlamda gerçek yaşam süreçlerinin ve koşullarının belirlenmesini bilince sahip insanlar yapmaktadır. “Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan (das bewusste Sein) başka bir şey olamaz ve birey varlığı onların gerçek yaşam süreçleridir” (Marks & Engels, 2004, s.24). Marks ve Engels’in gerçek hayatın koşullarını ve ideolojisini üretim araçlarına sahip olan sınıfların belirlediği yaklaşımı günümüz kapitalist toplum yaşantısının her alanında kendisini göstermektedir. Chomsky’ye göre medyanın ideolojisini mali açıdan medyayı destekleyenler oluşturmaktadır. Büyük tekeller rıza üretimi sağlamak için halkla ilişkiler sektörünü ve medyayı araç olarak kullanmaktadırlar. Bu nedenle medyayı destekleyenlerin medya üzerinden yaymak istedikleri ideoloji “kamuoyunu

kontrol etme ve kapitalist düşerle insanlığın beyinleri yıkayarak zihinlerine hükmetme”¹⁷ yani kolay yönetilen bir toplum yaratma isteğidir.

Hall, toplumsal bir kültür üretmesi nedeniyle medyayı ideolojik olarak tanımlamaktadır. Medya ekonomik ve politik ilişki içinde olduğu grupların ideolojilerine uygun yayın içeriğini benimsediğinden medya tarafından üretilen kültür medyayı yönlendirebilen güçlerin ideolojisini yansıtmaktadır. Hall’a göre medyanın ürettiği kültür; “gösterge bilimsel, anlam bilimsel, söylemsel içeriği boş” (Hall, 1997, s.79) niteliklere sahip olduğundan, yöneten sınıfların kendi bütünlüklerini sağlamak ve kendi anlamlarını inşa etmek için içeriksiz bir kültürü yaratan ideolojiye gerek duymaktadırlar. Yöneten sınıflar İdeolojilerini kültür üretimiyle yaymak için medyayı araç olarak kullanmaktadır (Hall, 1997, s.79, 96).

Medya reklam sektörünün talepleriyle hem fazla sayıda izleyiciye ulaşmayı sağlamak, hem de karını arttırmak için tüm yayın içeriklerinde eğlendirici olmayı öncelikli hale getirmiş ve bunu bir yöntem olarak kullanmaya başlamıştır. Televizyonun haber içerikleri ve yayıncılık anlayışı özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren eğlence öncelikli bir uygulama haline gelmiştir. Eğlendirici yayıncılık zamanla izleyiciyi basitliğe sıradanlığa alıştırtırken, izleyiciye ulaştırılan enformasyonun içeriğinin boşaltılmasına neden olmuştur. Postman (1994) ekonomik ve politik yaklaşımı düşünmeden sadece yarattığı yeni yaşam tarzı sebebiyle medyanın ideolojik yönüne dikkat çekmektedir. “Medya insanlarla fikirler arasında hiçbir uzlaşmaya değerlendirmeye ve karşı çıkışa bağlı olmayan bir yaşam tarzı bir ilişkiler sistemi dayattığından ideolojiktir” (Postman, 1994, s.170). Medyanın ilişkiler sistemi içerisinde izleyicileri bıraktığı tek seçenek neredeyse sadece razı olma durumudur. Günümüzde kamusal bilinç teknolojinin dayattığı medya kavramının ideoloji

¹⁷Söyleşi; Noam Chomsky anlatıyor: Demokrasi üzerine, Röportaj; Tom Morello. Çeviren: Doğu Eroğlu
<http://baskaldiraninsan.com/2012/09/02/chomsky-anlatiyor-demokrasi-uzerine/>Erişim Tar: 21.12.2014

olduğunu kavrayamadığından medyanın dayattığı ideoloji insanları yönetmeye devam etmektedir (Postman, 1994, s.170, 171). Postman tarafından medya Amerika özelinde ele alınsa da medya şirketlerinin küresel boyutu ve ekonomik politik yapılarının reklam, ticaret ve siyasi anlamda benzer olmaları nedeniyle Postman'ın analizleri tüm medya yapısı hakkında genelleme yapmamıza imkân vermektedir. Bu nedenle medyanın ideolojik olduğunu anlamak için, Amerika'da seksen yıldır medyanın oluşturduğu ilişkiler sisteminin neden hala devam ettiğini tespit etmek gerekmektedir. Bu durumu Postman (1994) "medya tarafından ilerlemenin kaçınılmazlığına dindarca inanan bir halk yaratılmasını" (s.171) sağlayan sözsüz ancak etkili ideolojilere bağlamaktadır.

Medya mali açıdan kendisini destekleyen grupların ideolojisine göre yayın içeriğini oluşturması nedeniyle, medyayı destekleyen ideolojik grupları tespit etmek gerekmektedir. Medya modellerine göre medyayı destekleyen ideolojik gruplar farklılık gösterebilmektedir. "Altschull medya modeli ve ideolojik destek gruplarını şöyle sıralamaktadır; "resmi" modelde devlet tarafından "ticari" modelde reklamcılar ve onların medya sahibi müttefikleri tarafından "çıkar grupları" modelinde siyasal partiler ya da dinsel gruplar tarafından desteklenmektedir. Bunların dışında "gayri resmi" modelde bireysel katılımcıların desteği söz konusu olduğundan bireysel katılımcıların görüşlerine göre içerik oluşturulmaktadır" (Aktaran: Shoemaker ve Reese, 1997, s.110).

Medya kavramı içinde ele alınılmaya çalışılan kültür endüstrisi, kitlelerin bilincini ve bilinçaltını yönlendirmekte insanları özne olmaktan çıkararak medya ürünlerini tüketen, tüketmeye devam eden ve tüketirken iletişim araçlarını elinde bulunduran sınıfların ideolojik çıkarlarını korumak üzere kodlanmalarına neden olmaktadır. Medyanın ekonomi politik eleştirisi çerçevesinde özellikle haber içerikleri Marks ve Engels'in 'Alman İdeolojisi' eserinde altını çizdikleri üzere kapitalist sistemin ideolojisi ile sınırlı kalmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı

bireylerin tarafsız süzgeçten geçmemiş, doğru enformasyon kaynaklarından aldıkları bilgilerle vatandaşlık haklarını kullanmalarını, tutum ve davranışlarını özgür iradeleriyle belirlemelerini, siyasi tercihlerini hiçbir baskı unsuru -özellikle kamuoyu- olmadan dışlanma korkusunu hissetmeden yapabilmelerini, doyasıyla bireylerin bilinçli olmalarını öngörmektedir. Ancak medyanın kültür üretmesi ve özellikle ideolojik yayın içeriği insanları bilinçli veya bilinçsiz olarak nasıl yaşamaları, nasıl davranmaları, nelerden hoşlanmaları, nelerden nefret etmeleri gibi yaşamsal konularda şartlandırmaktadır. Bu nedenle, medyanın ideolojik yapısı suskunluk sarmalının oluşmasında etkili olduğu gibi Kant'ın ergin olma durumuyla açıkladığı ifade özgürlüğü ve bilinçli insan gerçeği ile çatışmaktadır.

3.3.2.7. Medya ve Demokrasi

Medyanın demokratik sürecin vazgeçilmez öğelerinden biri olarak kabul edilmesi medya ve demokrasi arasındaki ilişkiyi değerli hale getirmektedir. Medya enformasyonu toplaması ve medya diline çevirerek geniş kitlelere iletmesi bakımından enformasyona ulaşımı sağlayan ana kaynaktır. İnsanlar hukuksal, sosyolojik, siyasi, toplumsal konularda medyadan edindikleri enformasyonla kamusal denetim haklarını kullanmaktadırlar. Medyanın iletmediği haber sayesinde insanlar siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri yorumlayabilmek için bilgi sahibi olmaktadır. İnsanların çevrelerini sürekli olarak gözlemeleri ve belirli korkularla tutum ve davranış belirleme yönelişleri suskunluk sarmalının oluşmasında önemli bir etkidir. Medyanın geniş kitlelere ulaşabilmesi ve enformasyonun kaynağı ve yayıcısı olması açısından insanları sürekli etkileme gücüne sahip olmaktadır. Medya vasıtasıyla toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylar hakkında bilgi sahibi olan insanlar

bu haberlere göre tutumlarını ve davranışlarını belirleme ve çeşitli eylemlere katılmaktadırlar. Bu nedenle medya ve demokrasi arasındaki ilişki medyanın kamuyu doğru ve tarafsız olarak bilgilendirmesi kamu yararına çalışıyor olmasıyla orantılıdır.

Medyanın kamuya doğru ve tarafsız enformasyon sağlamasının suskunluk sarmalı kuramı açısından önemi suskunluk sarmalının yayılmasını sağlayan kamuoyu kavramının tanımlarında ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu kavramı içeriğinde bilimsel bilgiler taşımadığından doğru ve yanlış her türlü bilgiyi bünyesinde barındırabilmektedir. İnsanların kamuoyunun görüş ve kanaatlerini akıl süzgecinden geçirmeden dikkate almaları nedeniyle medyanın doğru ve tarafsız enformasyon iletmesi daha da önem kazanmaktadır. Medyanın verili ve propaganda amaçlı olarak iletildiği haber içerikleriyle oluşan kamuoyu insanlar tarafından doğruluğu fazla sınırlanmadan kabul edildiğinden medyanın gündem belirleyerek oluşturduğu kamuoyunun doğru ve tarafsız olmayan enformasyonla belirlenmesi demokratik olmayan bir işleyişi işaret etmektedir.

Medya ve Demokrasi arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için, medyanın tarihsel sürecini ve günümüz medya sorunsallarını demokrasi merkezli incelemek gerekmektedir. Medyanın tarihsel sürecinde; basının devlet sansüründen kurtulması, basın özgürlüğü ile ilgili modern ideallerin ortaya çıkması, yirminci yüzyılda medya siyaset ve ticaret işbirliğinin modern idealleri yıkması, yeni teknolojilerin yarattığı sorunlar ve yirminci yüzyıl sonunda medyalar aracılığı ile özgürce ve eşitçe iletişimin gerçekleşme şansı olup olmadığı (Keane, 1992, s.17) gibi tartışmalar medya ve demokrasi arasındaki ilişkinin varlığını ortaya çıkarması açısından önemlidir. Basın özgürlüğü tartışmaları tarihsel olarak on sekizinci yüzyılda başlamıştır. Bu yüzyılda basın özgürlüğü mücadelesi, medyanın üzerindeki devlet denetimiyle uygulanan sansür ve vergilere karşı verilmiştir. Modern anlamda basının

neden özgür olması gerektiği konusunda ileri sürülen savları Keane (1992) şöyle sıralamaktadır;

-Tanrının insanlara ihsan eylediği aklın ve düşüncenin açıklanması,

-Basının davranışlarının bireyin haklarına uygun olması ve basın özgürlüğünün bir hak olarak görülmesi,

-Yönetilenlerin mutluluğunun en üst düzeye çıkarılmasını amaçlaması,

-Gerçeğe yurttaşlar arasındaki kısıtlamasız tartışma yoluyla ulaşılabileceği düşüncesinin savunulması (Keane, 1992, s.27, 34).

On sekizinci yüzyılda yaşanan aydınlanma hareketinin etkileriyle ortaya çıkan düşüncenin özgürce ifade edilmesi, vatandaşlık kavramı vb. gelişmeler bireylerin doğru enformasyona ulaşmasının değerini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle basın özgürlüğünün kısıtlanmaması gerektiği savunulmaktadır. Sınırsız basın özgürlüğünü sağladığı yararlarından çok engellediği kötülükler açısından savunan Tocqueville basın özgürlüğüne temkinli yaklaşmaktadır. Basının kişilerin düşüncelerini etkileyeceği, töre ve yasaların değişmesine neden olacağı olumsuzluklara dikkat çeken Tocqueville, kapsamlı olmamakla birlikte günümüz medya sorunlarına gönderme yapmaktadır (Tocqueville, 1994, s.80). On sekizinci yüzyılda basın özgürlüğünün modern anlamda tartışmaları yapılırken, mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme adlı bölümde ele aldığımız gibi aynı yüzyılın sonlarında medya sektöründe yaşanan mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme iletişim pazarını belirli gazete sahiplerinin ele geçirmesi neticesinde basın özgürlüğünün sadece sözde kalmasına neden olmuştur. Günümüze gelene kadar yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte medya sektörünün tekelleşmesi daha da artmıştır.

Günümüz medya sektörü; “iyice bütünlenmiş (...) uluslararası düzeyde de işlev gören ve pazarın ekonomik zorunluluklarına uygun iletiler üreten çok medyalı kuruluşlara dayanıyor. (...) İletişim pazarları iletişim özgürlüğünü kısıtlamaktadır. (...) Dev boyutlardaki firmaların yurttaşların

ne dinleyip ne okuyacaklarını ne seyredeceklerini örgütleyip kararlaştırmalarının yani sansür etmelerinin mazeretinden başka bir şey değildir. (...) Pazar rekabeti pazar sansürü yaratıyor. (...) Enformasyon üretim ve dağıtım alanını ellerinde tutanlar hangi ürünlerin (...) kitlesel çapta üretileceğini yayın öncesinden belirliyor ve böylece hangi görüşlerin resmen “fikirlere pazarı”na gireceğini kararlaştırılan” (Keane, 1992, s.90, 91) bir yapıya sahip olması medyanın enformasyon üretiminde doğru ve tarafsız bir misyon üstlenmesini engellemektedir. Medyanın gerçek anlamda demokrasi üretebilmesi için tüm iletişim sistemlerinin ideal çalışması gerekmektedir. Golding & Murdock (1997) medya ve demokrasi ilişkisini enformasyonun tarafsızlığına bağlamaktadırlar. Doğru ve tarafsız enformasyon insanlar için iki türlü yarar sağlamaktadır. İnsanların haklarını bilmelerini ve bu hakları etkili bir biçimde kullanmalarını olanaklı kılacak analize erişmelerini sağladığı gibi siyasal tercih gerektiren alanlarda yorum ve tartışma ortamını yaratarak bireylerin muhalefet etmeleri ve alternatifler önermelerini olanaklı kılmaktadır (Golding & Murdock, 1997, s.60).

Günümüz medyasının ideal durumdan çok uzakta olduğu ve demokrasi üretmesinin mümkün olmadığı Herman ve Chomsky'nin ABD medyasının haber içeriklerini inceleyerek geliştirdikleri propaganda modelinde ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Propaganda modeli ekonomi politik bir yaklaşım olarak medyanın seçkinler tarafından egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda medyayı denetim altında tuttukları söylemine dayanmaktadır. Chomsky medya gibi karmaşık toplumsal kurumların performansını etkileyen faktörleri de dikkate alarak propaganda modelinin genel kalıbının istisnaları olabileceğini kabul etmektedir. Propaganda modeline göre, öncelikle devlet ve şirketler birbiriyle yakın ilişki içinde bulunmaktadır. Devlet şirketlerin ticari karlarını arttırmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Medyanın izleyiciye ulaştırdığı enformasyon bir amaca ulaşmayı hedeflediği için önceden verili ve tasarlanmış bir şekilde izleyiciye iletilirken aslında

tasarlanmış bir sunum yapılmaktadır. Haber içerikleri belirli çıkarları destekleyen bir çerçevede verilirken her türlü tartışmayı sınırlandırmaktadır. Propaganda modeli Marks'ın üretim ilişkileri, Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramı, Adorno ve Horkheimer'in kültür endüstri kavramının epistemolojik olarak devamı niteliğinde olmakla birlikte propaganda modelinde devlet ve küresel şirketlerin ortaklık ilişkisi daha çok ön planda tutulmaktadır. Chomsky, küresel medyanın ABD ve küresel sermaye ile ilişkinin dünyadaki kaynakların paylaşılması üzerine kurulu siyasi ve ekonomik çıkar ortaklığına dayandığına vurgu yapmaktadır. Chomsky ABD'nin başka ülkelerdeki ekonomik çıkarlarını ve siyasi emellerini gerçekleştirmek için küresel medyanın CIA ile ortak çalıştığını ortaya koyan birçok haber analizini yaparak küresel medyanın işleyişini ortaya çıkarmaktadır (Chomsky, 2002, s.16). Chomsky propaganda modelinin gerçekliğini kanıtlamak amacıyla ABD'nin dış siyasetinde örnekler vermektedir. ABD dünya çapında şirketlerinin ticari çıkarlarını korumak, sınırları dışındaki hammadde kaynaklarına hâkim olmak ve hükümetleri kontrol altında tutabilmek için medyayı siyasi amacına uygun olarak kullanmaktadır. Amerika'nın çıkarları söz konusu olduğunda demokrasinin anlamı da değişmektedir. İkinci Dünya Savaşında Japonya'da kimyasal silah kullanılması ABD basınında yer almamıştır. El Salvador'da yerli bağımsız gazetecilerin 1980'li yıllarda ABD'nin silahlandığı gruplarca öldürülmeleri ABD medyasında hiç umursanmazken, ABD çıkarlarını gözetken iktidarın başa gelmesiyle El Salvador seçimleri ABD medyasında coşkuyla karşılanmaktadır. İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesini ABD medyası işgalin sonuna kadar desteklemiştir. Batı'nın desteğiyle Timor'da gerçekleştirilen katliam ancak idealist gazeteciler sayesinde duyurulabilmiştir. ABD'nin Laos ve Kamboçya'daki saldırılarından kaçanları küresel medya kamuoyu gündemine taşımamaktadır. Chomsky 'Medya Gerçeği' adlı eserinde propaganda modelinin

örneklerini ABD'nin dış siyasetinden verdiği örneklerle çoğaltmaktadır. Propaganda modelinde hangi haberlerin araştırılmaması gerektiği veya hangi haber kaynaklarından uzak durulacağı tamamen ABD siyaseti çıkarına göre şekillenmektedir (Chomsky 2002). Küresel medya uyguladığı politik propaganda ile ABD sınırları dışındaki ülkelerin politikacı ve bürokratlarının ABD çıkarlarına uygun olarak hareket etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Toffler & Toffler, 1995, s.208).

Medya bağlamında demokrasinin özü, enformasyon sisteminin denetim altında tutulmamasıdır. Bernays, Lippmann, Lasswel, Bailey, Namier gibi siyasi elitist düşünce sahiplerinin topluma öneride bulunma özgürlüğü ve ikna çabası yani rızanın üretilme düşüncesi ABD'de hâkim demokrasi anlayışıdır. Kaynakların denetimini ellerinde bulunduranlar, politikalarına uygun devlet mekanizmalarını da kullanarak etkin medya aracılığıyla istekleri doğrultusunda rıza üretilmesi sağlamaktadırlar (Chomsky, 2002, s.26, 27). Siyasal elitizmi savunan Lasswell'e göre; "siyaset kararlarının alınmasında, çıkarları etkilenen kişilere danışılması gerektiği görüşü demokrasinin varsayımlarından birisidir. Kişilik araştırmalarının sonuçları gösteriyor ki, birey, kendi çıkarları konusunda hiç de iyi yargılara varamıyor. Kendi isteklerinin bir simgesi olarak siyasal kararı seçen birey, genellikle, kendi (bireysel) bozukluklarını ilgisiz bahanelerle açığa vurmağa çalışmaktadır. (...) Çok az sayıda insanın dışında, kişisel deneyimlerinin çok ötesinde olan toplumsal olgulara yönelen insan davranışı, sağlıklı ve düşünceli bir uyum olmaktan çok, bir hastalığın göstergesi" (Aktaran: Alkan & Ergil, 1980, s.13) olmaktadır. Laswell'in görüşlerine göre, siyaset sıradan vatandaşların inisiyatifine bırakılacak bir alan olarak görülmemektedir. Siyaseti kendini iyi yetiştirmiş ve toplumun geleceği hakkında doğru kararlar alabilecek seçkin bir sınıfın yönetmesi gerekmektedir. Yirminci yüzyılın başlarında özellikle Pareto ve Mosca, siyasal elit kavramına dikkati çekmişlerdir. Elitler hiyerarşik yapı içerisinde toplumu yönlendirme gücüne sahip

kurumları ve araçları ellerinde bulundurmakta ve toplumsal kararları kontrol etmeyi kendi tekellerinde görmektedirler. Toplumun geleceğiyle ilgili alınan kararlar elitlerin sosyal ve siyasal görüşleriyle şekillenmektedir (Pareto, 1968). Pratik bakımdan imkânı bulunmaması nedeniyle demokrasilerde yönetim halkın elinde değildir. Siyasal kararlar halkın seçtiği ve hükümet olma görevi verdiği siyasal azınlık tarafından alınmaktadır. Demokrasiyi özünde bir halk yönetimi değil de siyasal elit grupları arasında bir yarışma olarak gören yeni anlayışın öncülüğünü Schumpeter yapmıştır. Schumpeter'e göre halkın seçimden seçime kendisini yönetecek olanları belirlemekten başka aktif bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Halk bir defa liderlerini seçtikten sonra artık siyasal tercih yapma karar alma ve politika oluşturma yetkisini onlara bırakmak zorundadır. Schumpeter özgürlük ve eşitlik gibi ideal değerler dışında demokrasiyi sadece siyasal bir yöntem olarak görmektedir. Demokratik elitizmin günümüzde en tanınmış temsilcilerinden biri olan Lasswell siyasal elit kavramı üzerinde durmaktadır. Siyasal elit küçük bir azınlık olup toplumda iktidarı ellerinde tutanlardır. Elit bir grup tarafından yönetim gücü kullanılsa bile yönetenlerin sorumluluk ve hesap verebilir olmaları durumunda toplum demokratik olabilmektedir (Kapani, 1992, s.119, 123). Elitist demokrasi anlayışına sahip kapitalist toplumlarda politikaları belirleme toplumun neyi, nasıl, ne kadar, ne zaman, göreceğine, duyacağına ve düşüneceğine karar vermesini sağlamak için yapılan propagandalarla kamuoyunu yönetme şekli demokrasi kavramıyla bağdaşmamaktadır (Herman ve Chomsky, 2012). Demokrasi ve medya ilişkisinde; Herman ve 'Chomsky Rızanın Üretimi Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası' (2012) ve Chomsky'nin 'Medya Gerçeği' (2002) eserlerinde propaganda modelinin ayaklarının yere basması için örneklemelere ve medya haber içeriklerinin çözümlenmelerine gidilmektedir. ABD medyasının ABD'nin politik çıkarları uğruna

uydu ülkelerdeki insan hakları ihlallerini görmezden gelmesi medyanın düşünce merkezinde demokrasi kavramının bulunmadığını kanıtlamaktadır.

Medyanın demokrasi bağlamında üretim yapabilmesi için ekonomik ve politik yapısının doğru ve tarafsız enformasyonun toplanmasına ve dağıtılmasına uygun olması gerekmektedir. Ancak medya kavramının tarihsel süreci incelendiğinde teorikte medyanın insanın doğru bilgi edinme hakkı bağlamında tarafsız ve doğru enformasyon iletmesi devlet baskısından kurtulması, özgür, sansürsüz olması gibi ideal çerçeve çizilirken pratikte medya ticari bir faaliyet alanı haline dönüşmekle birlikte kitleleri istediği şekilde yönlendirebilen bir araç haline gelmiştir. Medyanın serbest pazar ekonomisi içerisinde faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte medyanın etkili olduğu ekonomik, siyasal, toplumsal hayatta demokratik rolü tartışma konusu edilmiştir. Medyanın demokratik rolü kamu gözcüsü ve serbest pazar savı olarak iki görüşle ortaya koyulmaktadır. Curran (1997) medyanın kamu gözcüsü rolünü liberal gelenekçi düşünceye göre, serbest pazar sürecinde devleti ve hükümeti gözleyen kamu yararını esas alan bir rol olarak ifade etmektedir. Kamu gözcüsü medya rolünün teorikte; hükümeti izlemek, kamuyu korumak, kamuyu bilgilendirmek, kamusal aklı ileriye götürmek, toplumun kendi geleceğini ortaklaşa belirlemeye olanak tanımak ve iktidarda olanların toplumsal denetim altında tutulması gibi ideal görevleri bulunmaktadır. Ancak idealizmi yüksek olan kamu gözcüsü medya rolü medyanın ekonomik ve politik yapısı düşünüldüğünde, teorik olarak ideal medya görevini tanımlasa da, pratikte çalışması mümkün görünmemektedir. Serbest pazar savı yirminci yüzyılda tüketici egemenliği kavramı çerçevesinde ortaya atılmıştır. Günümüz medya işleyişini tam olarak karşılamasa da toplumun tercihlerinin dikkate alınması gerektiği temeline dayanmaktadır. Medya sahiplerinin serbest pazar sisteminde kar edebilmek için, halkın istediklerini vermek

zorunda oldukları düşüncesinin medyayı demokratik yapacağı düşünülmüştür. Bu düşünce neticesinde medyanın her kesimin görüşlerine ve değerlerine göre hareket edeceği düşünülmüştür (Curran, 1997, s.142, 155). Lundby ve Ronning (1997) medyanın kamu gözcüsü “demokratik denetim fonksiyonu” (s.26) olarak görmekte ve günümüzde medya, kültür ve iletişim alanlarındaki çözümlenelerde uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Medyanın demokratik rolünü ifade etmeye çalışan her iki görüşte günümüz medya yapısıyla bağdaşmamaktadır. Serbest pazar savına göre, medyanın kar güdüsüyle tüketici konumundaki bireylerin istediklerini yapmak zorunda kalacağı görüşü günümüzde tersine işleyerek rıza üretme ve ikna yöntemleriyle belirli bir ideolojiye göre medya izleyicisini yaratmayı başardığı gözlenmektedir.

Medyanın demokratik rolü “gelenekçi görüşlere göre medyanın örgütlenmesiyle doğrudan ilişkilidir” (Curran, 1997, s.140). Bu nedenle günümüz medya örgütlenmesi “az sayıda sermaye sahibinin egemen olduğu şirketler ve devlet denetimi” (Chomsky, 2002, s.16) şeklinde olduğundan medyanın kamu gözcüsü ve serbest pazar savı gibi demokratik rollerini günümüz medyasında izlemek mümkün hale gelmemektedir. Medyanın her iki demokratik rolüne uyum sağlamayan günümüz medyasının belirgin özellikleri bulunmaktadır. Chomsky’e (2002) göre az sayıda sermaye sahibinin egemen olduğu (oligopol) şirket yapısına sahip olan medya modelinde, medyaya demokratik katılım mümkün olmadığından medya halkın denetimi dışında tutulmaktadır. Devlet denetimi modelinde ise medya devlete egemen olacak kuvvetin koyduğu sınırlar dâhilinde kontrol altında tutulmaktadır (Chomsky, 2002, s.16). Curran, günümüz medyasının her iki demokratik rolü de yerine getirememesinin nedenlerini; kapitalleşme, pazara giriş maliyetini artması, haber medyasında eğlence içeriğinin artmasıyla oluşan popüler medya izleyicisinin toplumsal inanç açısından yozlaşması,

medyayı kontrol edenlerin ideolojik bakış açılarının pazarın beklentilerine uygun hale getirmemesi, egemen tüketici kavramının medya içeriğini belirlemede etkili olamaması ve reklam sektörünün etkisi olarak sıralamaktadır (Curran, 1997, s.142, 155).

Medya yapısı gereği demokratik rolünü yerine getirmemekle birlikte, tüm haber içeriği de bu yapının etkisiyle ticari, ideolojik ve politik görünüme bürünmektedir. Medyanın ABD'nin politik çıkarlarına uyum sağlaması olarak işleyen propaganda modelinde demokrasi ve basın ilkeleri önemsenmediği gibi ticari ve politik çıkarların gölgesinde kalmaktadır. Chomsky'e göre medyanın haber içeriği demokratik ilkeler yerine manipülatif amaçlı verilmektedir. Medyanın demokratik olması için öncelikle ekonomik, politik ve siyasi sistemin demokratik olması gerekmektedir. Medyayı çevreleyen ekonomik sistem, demokratik temellere dayanmadığından medyada bu sistemin bir parçası olarak demokratik unsurlardan yoksun olmaktadır. Elitist sistemde egemen olan toplumsal düzen çerçevesinde sıradan insanlar tartışma, düşünce ve karar verme sürecine katılan unsurlar olarak görülmediğinden sıradan insanlar ABD'nin doktrinlerine bağlı olarak medyanın haberler üzerinde yarattığı manipülasyonun nesnesi olarak kalmaktadırlar. Medyanın küresel ölçekte özellikle haber içeriklerinde uyguladığı manipülasyonun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Chomsky'nin haber içerikleriyle örneklendirdiği "terör ABD'nin resmi düşmanları tarafından yapılıyorsa terörizm ABD'nin desteğiyle yapılıyorsa terörizm olmamaktadır" (Chomsky, 2002, s.412) ifadesi manipülasyonun boyutunu göstermeye yetmektedir.

Bourdieu (1997) medya ve demokrasi ilişkisini televizyonlarda yayınlanan tartışma programlarının çözümlemesini yaparak ele almaktadır. Tartışma programlarında konuyu, sorunsalı ve gündemi televizyonun yayın politikasına bağlı olarak üst yöneticiler belirlemektedir. Sunucuların görevi tartışma programlarının

yayın politikasına bağılı olarak yürütülmesini sağlamak, katılımcılara süre kısıtlamaları ve konuyu yönlendirme gibi dayatmalar yapmaktır. Bourdieu, bu tip tartışma programlarına işçi grevlerinin tartışıldığı ve iki saat süren programda Fransız CGT sendikası temsilcisinin sadece beş dakika konuşurulmasını örneğini vermektedir. Bourdieu, politik ve ekonomik yapısı nedeniyle özgür ve demokratik olmasını mümkün görmediğı medyanın durumunu çalışanları açısından da sorunlu olarak görmektedir. Medyanın ekonomik ve politik yapısı aynı zamanda gazeteciliğın etik değerlerine ters düştüğünden medya çalışanları açısından çelişkiler yaratmaktadır. Gazeteciliğın etik değerlerini savunanlarla medyanın ekonomik politik yapısına boyun eğenler arasında sürekli gerilimler yaşanmaktadır (Bourdieu, 1997, s.35, 42). Medyada belirli kesimlerin görüşlerini kamuoyuna duyuramaması veya temsilinin engellenmesi demokrasi açısından önemli bir sorun yaratmaktadır. Medya haberleriyle gündemi takip eden birçok kişi medyaların yayın politikasına bağılı güdümlü bir haber kaynağı tarafından yanlış veya eksik bilgilendirmeye maruz kalmaktadırlar. Verili haberlerle oluşan kamuoyu ortamı suskunluk sarmalı kuramı açısından bireyin sosyopsikolojik yapısını etkilediğinden bireyin tutum ve davranış belirlemesini etki altına almaktadır.

Medya bağlamında iletişim sistemlerinin demokratik biçimde çalışabilmesi için medyaya düşen bazı görevler bulunmaktadır. İdeal düşünceye göre medyanın vatandaşların bireysel ve siyasal seçimlerini özgür yapabilmeleri için, gerekli bilgiyi doğru ve tarafsız olarak toplaması ve iletmesi gerekmektedir. Toplumsal kurumlara ilişkin sorunlar her kesim tarafından tartışılır hale getirilmelidir. Yaşanan olaylar hakkında bireysel ve kolektif görüşler geniş bir bakış açısıyla verilmelidir. Bilgi, olay, yorum tartışma ve kültürel ifadelerde çoğulculuk mutlak suretle ön planda tutulmalıdır (Lundby ve Ronning, 1997, s.25). Medyanın kültür üretmesi, ekonomi

politigi, ideolojisi, mülkiyet sahipliğini kapsayan yapısal durumu dikkate alındığında, elde edilen bilgiler ışığında medya ve demokrasi kavramlarının birbiriyle örtüşmediği ve örtüşmesinin de pek mümkün olmadığı açıkça görülmektedir.

On sekizinci yüzyılda basın özgürlüğü, aklın ve düşüncenin açıklanmasının din ve kişisel hak bağlamında kutsal olduğu ve gerçeğe ancak yurttaşlar arasındaki kısıtlamasız tartışma yoluyla ulaşılacağı ütopyik düşüncelerle yüceltilmektedir (Keane, 1992). Aynı yüzyılda özgür ve tartışan bir medya sistemi idealinin günümüzde toplumun ve bireylerin esir alındığı, manipüle edildiği bir alan haline geldiği görülmektedir. Medyanın genel olarak yapısı ve işleyişi incelendiğinde ekonomi politigi ve ideolojik tavrı özelinde Erdoğan'ın bireylerin kamçıyla kölelik yaptırıldığı dönemlerden, ideolojik egemenlik tesiriyle insanlığın modern köleye dönüştürüldüğü dönemlere evrildiğine hak vermek gerekmektedir. Erdoğan, günümüz köleliğini "sahte-bilincin ideolojik kandırması" (Erdoğan, 1997, s.181) olarak görmektedir. Medya ekonomik veya siyasi her hangi bir egemen çıkar gücünün etkisiyle bireylerin psikolojik ve ussal dünyalarında oluşturduğu ideolojik algılarla yarattığı sahte bilinçle insanlığın özgürlüğünü zincire vurmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramı açısından ele aldığımız medya yapısının basın özgürlüğü kavramı altında ideal değerlerle yola çıkmasına rağmen dünyada yaşanan kapitalist gelişmeler göz önüne alındığında medyanın kapitalist düzene eklemlendiği görülmektedir. Medyanın kamuyunu korumak ve bilgilendirmek, kamusal aklı ileriye götürmek, toplumun kendi geleceğini ortaklaşa belirlemeye olanak tanımak, iktidarda olanların toplumsal denetim altında tutmak gibi işlevleri yerine getirmesi ve suskunluk sarmalı kuramının medya açısından işleyişini engellemek için üzerine düşen işlev ve hizmetler şunlardır;

"1. Toplumsal ve siyasal çevrenin gözetimi yurttaşların refahını olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyecek gelişmelerin haber verilmesi

2. Anlamli gündem-koyma günün önemli sorunlarını bu sorunları gündeme getiren ve çözebilecek olan güçleri de içerecek biçimde saptama

3. Siyasetçilerin ve diğer baskı ve çıkar gruplarının sözcülerinin anlaşılır ve aydınlatıcı görüşlerini aktarmaları için bir platform görevi görme

4 Hem çeşitli görüş açıları arasında hem de iktidarı (şimdi ve gelecekte) ellerinde bulunduranlarla kitleler arasında diyalog sağlama

5. Resmi görevlilerin ellerindeki gücü nasıl kullandıklarına ilişkin hesap vermeleri için mekanizmalar sağlama

6. Yurttaştan siyasal süreçleri yalnızca izlemek ve hakkında konuşmaktan çok öğrenmeleri tercih yapmaları ve katılmaları için teşvik etme

7. Medya dışındaki güçlerin kendi bağımsızlıklarını, dürüstlüklerini ve izleyicilere hizmet etme yeteneklerini yok etme çabalarına ilkeli biçimde karşı koyma

8. İzleyicileri kendi siyasal çevrelerini anlamlandırabilen ve potansiyel olarak duyarlı davranan kişiler olarak görme ve onlara saygı gösterme” (Gurevitch & Blumler, 1997, s.200, 201).

Özellikle medyanın etkili olduğu batı tipi demokrasilerde, çoğunluğa sahip görüşlerin iktidarı elinde tutması veya istediğini yaptırabilmesi kitle iletişim araçlarına verilen değerin azalmasıyla yakından ilişkilidir. Kitle iletişim araçlarının takip edilme oranları arttıkça kitlelerin medyanın oluşturduğu kamuoyu gücünün etkisi altında kalma riskini artırmaktadır. Bunun nedeni; “batı tipi demokrasi politikacılarının, iktidar güçlerinin giderek daha çok her hangi bir seçim konuşmasının kamuoyunda yaptığı etkinin titizlikle yapılmış bilgisayar çözümlerine dayanmasıdır” (Baldini, 2000, s.94). Bu tip bilgisayar çözümlerini bilinçli olarak kamuoyunu etkilemeye yönelik olduğundan arka planında titiz çalışmalar bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla aktarılan bilgisayar çözümlenmeli yayınlar, içerik olarak seçim kampanyası temeline dayanmaktadır. Hedef kitleye kolektif bir görüşü yaymayı amaçladığından içeriğinde tüm kesimlere yönelik mesajları kapsamakta ve insanları etkileme gücü bulunmaktadır (Baldini, 2000, s.94).

3.4. Bilişsel Çelişki

Toplum, grup ve iletişim araçları gibi baskı unsuru kaynakların etkisiyle oluşan kamuoyu, bireyi etkilemeye ve suskunluk sarmalını yaşatmaya başladığında çevreden gelen uyarıların etkisiyle birey psikolojik yapısında iç çatışmalar yaşamaktadır. Dökmen, (2006) bireyin yaşadığı iç çatışmaları iki gruba ayırmaktadır. İlki kişilerde gözlenen davranışlara yön verebilen, bilinç dışında ve baskı altında tutulan çatışmalardır. Bu tip çatışmalar insanın belli bir anda farklı ihtiyaçlara sahip olması durumunda ortaya çıkmaktadır. İç çatışmanın ikinci türü kişilerin zihinlerindeki bilişsel¹⁸ yapılarla ilgilidir. Kişi birbiri ile çelişen bilişsel öğelere sahipse ya da mevcut bilişsel dengesi ile çelişen yeni uyarıcılarla karşılaşarsa iç çatışma yaşamaktadır (Dökmen, 2006, s.22). Suskunluk sarmalının yaşandığı ve kanaat ortamının belirgin şekilde değiştiği durumlarda kişiler, mevcut görüşlerini koruma, kanaat ortamına uyma ve kanaat ortamına karşıt olan görüşten uzaklaşma olmak üzere üç ayrı tutumdan birisini tercih etmek zorunda kaldığı bilişsel süreç yaşamaktadır. Bu nedenle suskunluk sarmalının oluşması durumunda da bireyin tutum ve davranış belirlemede önemli etkileri olan; sosyal normların etkililiği, uyma davranışı, sosyal itaat etme ve dışlanma korkusuyla birlikte bilişsel süreçleri açıklayan bilişsel çelişki kuramı da önem taşımaktadır.

Festinger'in (1957) bilişsel tutarlılık (cognitive consistency) kuramına göre insanlar dünya görüşleri, düşünceleri, duyguları, sözleri ve davranışları arasında sürekli bir tutarlılık aramaktadırlar (Cüceloğlu, 2005, s.256: Kırel, 2011, s.78). Bilişsel çelişki kişi içi çatışmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Dökmen, 2006, s.23). "Tutarlılığın kaynağı "bilme" "algılama" ve "düşünme" ile ilgili olduğundan Festinger

¹⁸ Zekânın işleyişiyle ilgili, kognitif. Algı, dikkat, bellek, problem çözme ve karar vermede görevli zihinsel süreçler. (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5540dea9ed2ee6.72242847) Er. Tar: 23.03.2015

buna bilişsel adını vermiştir. Tutarlılık şu veya bu nedenle bozulursa kişi gerginleşir ve gerginliği gidermek için birey ya çevresinde ya da kendi düşünce biçiminde bir değişiklik yapma yoluna gider” (Cüceloğlu, 2005, s.256). Bir başka açıklamayla; “Kişinin sahip olduğu bir inanç bilgi ya da tutum yine o kişinin sahip olduğu bir başka inanç bilgi ya da tutumun tersini gerektirirse bu iki inanç bilgi ya da tutum arasında bilişsel çelişki vardır. (...) Bu tür bilişsel çelişkiler kişiye sıkıntı veren durumlar olduğundan kişide bu çelişkiden kurtulmak için bir güdülenme meydana gelecektir” (Kağıtçıbaşı, 1988, s.145).

Festinger, söz konusu bu durumu bir örnekle açıklama yoluna gider; “Kopya çekmenin hırsızlıktan farksız olduğuna inanan bir öğrenci, sınavda kopya çekme fırsatı bulmuş ve kötü not almaktan korktuğu için, kopya çekmiştir. Bu andan itibaren öğrencide, inandığının aksini yapmış olmaktan kaynaklanan bir gerginlik başlar ve bu gerginlik bir güdü görevini görür. Bu öğrenci, ya gidip öğretmenle konuşur ve o sorudan aldığı notun sayılmamasını ister veya kopya ile ilgili değer yargısını değiştirir, “belirti koşullar altında kopya çekmek normaldir” diye düşünmeye başlar. Her iki davranış türü de, öğrencinin gerginliğini azaltır” (Cüceloğlu, 2005, s.256). Kişiler sahip oldukları bilgiye ve tutuma aykırı bir davranışta bulunmaları halinde rahatsız olmakta ve bilişsel çelişkiye düşmektedirler. “Bu çelişkiden kurtulabilmek için kişiler üç yoldan birisine yönelmektedir;

1. Davranışını değiştirir,
2. Tutumunu değiştirir ya da yeni bilgiler edinerek o konudaki mevcut bilgisini değiştirir,
3. Psikolojik savunma mekanizmalarından birisini örneğin mantığa bürümeyi kullanarak çelişkinin yarattığı rahatsızlıktan kurtulmaya çalışır” (Dökmen, 2006, s.23).

Kişi kararsız olduğu bir tutum içerisinde iken bir kararı verdikten veya davranışı yaptıktan sonra geriye dönemeyeceği için, eski kararsız tutumunu değiştirerek olumlu yapacaktır. Aldığı kararın veya yaptığı davranışın iyi olduğuna ve akıllıca olduğuna inanmaya başlayacak, doğru yaptığına inancını sağlamlaştırmak için de davranışına ve kararına uyan bilgilere açık olacaktır. Bilişsel çelişkinin oluşması için en önemli nokta kişinin tercihini ya da davranışını zorlanmadan yapmış olduğunu düşünmesidir. Eğer kişi dışarıdan bir zorlanma sonucu bir davranışı

yaptığını düşünürse, bu davranışı tutumundan farklıda olsa bilişsel çelişki yaratmayacak ve kişinin tutumunu davranışına uyacak şekilde değiştirmesine gerek olmayacaktır. Bilişsel çelişki olduğu zaman birey tutumunu davranışına göre değiştirmesini bir iç nedene bağlı olarak, kendi psikolojisi ve bilişsel süreçleriyle tutum ve davranışı arasında tutarlılık oluşturacaktır. Kişi tercihini ve tutumunu değiştirmesini bir dış nedene bağlayarak açıklarsa tutum değişimi yaşamayı gerekmeyecektir. Çünkü bir dış nedenin olması tutum değişikliğini haklı çıkaracak mazeret yaratmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1988, s.147, 149).

Suskunluk sarmalında birey kendine ait bilişsel ve psikolojik yapısı içinde denge ararken, kamuoyunun yarattığı dışlanma tehdidiyle birlikte bilişsel çelişki yaşamaktadır. Birey, medya tarafından sürekli olarak dile getirilen görüşlerle oluşturulan ve baskın hale gelen görüşleri içeren kamuoyunun yarattığı dışlama tehdidi nedeniyle iç dünyasında dışlanma korkusu yaşamaktadır. Kişi kamuoyu tarafından izlendiği ve kontrol altında tutulduğu düşüncesiyle iç dünyasında kamuoyu istekleriyle çelişen görüşleri arasında yaşadığı çatışmayı çözümlenmeye çalışırken bilişsel çelişki sürecini yaşamaktadır. Bireyin yaşadığı bilişsel çelişkinin ana kaynağı kamuoyuna uygun hareket etmemesi durumunda yaşayacağı dışlanma korkusudur. Bu nedenle, birey gerekmesi durumunda psikolojik ve sosyopsikolojik yapısına boyun eğerek kamuoyu kanaatlerine uygun tutum ve davranış belirlemek zorunda kalmaktadır. Bilişsel çelişki kuramına uygun olarak birey yapacağı davranışına uygun tutum geliştirerek, tutumuyla davranışı arasında bir tutarlılık oluşturmaktadır. Suskunluk sarmalına yakalanan bireyin tutum ve davranışı arasında bilincine uygun olarak oluşturduğu tutarlılık, kamuoyuna uyum sağlaması konusunda iç dünyasındaki çatışma ve gerilimden kurtulmasına yardım etmektedir. Kamuoyunun bireyin tutum değiştirmesine zorlayıcı bir durum oluşturması

suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi insanın sosyopsikolojik zayıflığından kaynaklanmaktadır. Kamuoyunun yarattığı dışlanma tehdidi birey için tutum ve karar değiştirmesini açıklayan mazaret yaratarak iç çatışmasına bir dış neden bulmasını sağlamaktadır. Suskunluk sarmalında kişiler, kendi psikolojileriyle tutum değiştirmelerinde bilişsel çelişki yaşarken aynı zamanda bir dış nedenin zorlamasıyla (kamuoyu) tutum değiştirmelerini açıklayabilmektedirler. Suskunluk sarmalında yaşanan bilişsel çelişkinin birey tarafından çözümlenmesi, kuramın ilerleyişinde kendini göstermektedir. Birey çevrenin egemen görüşlerine uygun davranış ve tutum belirlerken egemen görüşe karşıt olan fikirlere karşıda tutum belirlemektedir. Egemen görüşün karşısında olan ve susmaya mecbur edilen kişilerin bilişsel çelişki çözümlenmesi ise kendi iç dünyalarından çıkarak kamuoyunun dengesine bağımlı hale gelmektedir. Açıkladığımız bilgiler ışığında bilişsel çelişki kuramının bireyin sosyo psikolojik yapısı ile iç içe geçmiş olan suskunluk sarmalı kuramında güçlü bir işleyiş alanı bulunduğunu söylememiz mümkündür.

3.5. Propaganda

Dışlanma korkusu bölümünde ele aldığımız Milgram'ın sosyal itaat deneyi bireylerin yönetici (iktidar) olarak kabul ettikleri bir kişinin verdiği emrin tanımadıkları birine fiziksel zarar vereceğini bilmelerine rağmen uygulayabildiklerini ortaya koymaktadır. Sosyal itaat deneyi katılımcıların neredeyse yarısının hiç tanımadıkları birine emir verilmesi halinde bile zarar vereceğini göstermekle birlikte, katılımcıların içinde buldukları ortamın genel karakterlerinden etkilendiklerini göstermektedir. Milgram'ın sosyal itaat deneyini yapmasının nedeni İkinci Dünya Savaşında dünyayı büyük bir felakete götüren ve Yahudilere soykırım uygulayan

Hitler'in akli dengesinin bozuk olabileceğini ancak çevresine bu kadar insanı nasıl topladığı ve bu insanların Hitler'in emirlerine neden uyduklarını kanıtlamaya yönelikti. Deney sonucunda, Hitler'in çevresindekilerin zalimce emirlere uymasının sosyal itaat çerçevesinde açıklanabileceği ortaya çıkmaktadır. Ancak Hitler'in neredeyse Almanların tamamını felaketlerine ortak edecek derecede çevresine topladığı ve motive ettiğinin açıklaması, propaganda kavramının gücünden kaynaklanmaktadır. Domenach'in (1993) ifade ettiği gibi “siyasî propaganda bir takım formüllere sığdırılacak bir ilim değildir önce çok karışık ve bazıları pekiyi bilinmeyen fizyolojik ruhi ve şuur altı unsurlara dayanması” (Domenach, 1993, s.11) nedeniyle suskunluk kuramı açısından incelenmesi gerekmektedir. Suskunluk sarmalı kuramı insanın bilinçli olması gerektiğini ve çevresindeki yalan yanlış kamuoyu etkilerini akıl süzgecinden geçirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kuram insanı sosyopsikolojik ve psikolojik olarak etkileyen etkenleri ve etkenlerin etkilerini bilimsel olarak ortaya koyarken ürettiği bilgiyle tüm etkenlere karşı doğru tutumun nasıl belirlenmesi gerektiğini açıklamaktadır. Başka bir deyişle, insanın bilinçli olma haline gönderme yapmaktadır. Bu nedenle akla ve bilgiye dayanmayan insanın toplumsal doğasını psikolojisini ve sosyopsikolojisini etkileyerek insanı ikna etme ve hâkimiyet altına almaya çalışması nedeniyle propaganda kavramı suskunluk sarmalı kuramı açısından önem kazanmaktadır.

Propaganda kavramı Türk Dil Kurumu'na göre “bir öğretiyi düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak benimsetmek ve yaymak amacıyla söz yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma yaymaca”dır.¹⁹ Kağıtçıbaşı, propagandayı kişi ya da grupların fikir tutum ya da davranışlarını etkileme amacına yönelik tek yönlü iletişim ve haberleşme olarak tanımlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1988, s.164). Okay, propagandayı belirli bir fikri ve

¹⁹ T.D.K http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54733ef8cab98.53647610 Er. Tar: 12.02.2015

bir inancı insanlar arasında yaymak ve bunlara taraftar kazanmak sanatı olarak görmektedir (Okay, 1957, s.3). “Propaganda kelimesi vaktiyle Papalık tarafından Katolik dininin yayılması için kullanılan bir terimdir” (Domenach, 1993, s.10: Okay, 1957, s.19: Abadan, 1956, s. 54). Propaganda Katolik Kilisesi tarafından Protestanlığın reformist hareketine karşı 1622 yılında Katolik Klisesi’nin görüşlerini Protestanlığı kabul eden ülkelerde yaymak amacıyla oluşturulan bir kuruluşun adıdır. Katolik Kilisesinin iman ve inancını barışçı yollardan yaymak için oluşturulan “Sacra Congregatio Christiano Nomini Propaganda” ya da bugün daha çok hatırlanan adıyla “Sacra Congregatio de Propaganda Fide” kuruldu. Roma Katolik Kilisesinin resmî bir organı oldu. Katolik Kilisesinin inanç ve imanını pekiştirmek ve yaymak amacıyla görevlendirilmiş bir kurumdur (Qualter, 1980, s.255: Abadan, 1956, s.54).

On sekizinci yüzyıla kadar ideoloji ve silâh kuvvetiyle kitleler üzerinde sağlanan tahakküm stratejisine propaganda kavramı da eklenmiştir. Aynı yüzyılda kuruluş sebebi nedeniyle dini konular için kullanılsa da, laik kimseler tarafından da ele alınmıştır. Yirminci yüzyılda bugünkü anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Propaganda kamuoyunu ve toplumu tesir altında bırakmak için yapılan bir harekettir. Amacı kitlelere belirli bir düşünceyi benimsetmektir. Aynı zamanda propaganda halk kitlelerine hitap etmek için kullanılan bir konuşma tarzıdır (Domenach, 1993, s.10).

Lasswell’e göre demokrasi palavra diktatörlüğüdür. “Bu diktatörün emirlerini yerine getirmek için kullandığı tekniğin adı ise propagandadır. Propaganda sayesinde cebir ve korkutma yolu ile başarılan işlerin çoğu bugün ikna ve telkin usulleri ile gerçekleştirilmektedir” (Abadan, 1956, s.54). “Propaganda sözcüğü etkileme, sindirme ve yanıltma yöntemlerini içeren olumsuz bir izlenim yaratmaktadır” (Clark, 2004, s.11; Kağıtçıbaşı, 1988, s.164: Qualter, 1980, s.271).

Propaganda; diplomasi, ekonomi ve savaş gibi siyasetin araçlarından biridir. İkna stratejisi için kullanılmakta ve görüşünü yaymak için kullandığı araç

sembollerdir. Propaganda savaşta veya barışta siyasetin diğer araçları olan diplomasi, ekonomi ve savaşın etkin bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için temel bir ihtiyaçtır (Lerner, 1985, s.270). Propaganda cebir ve şiddet kabul etmemekle birlikte iktisadi baskı, para, rüşvet, vaad, makam ve mevki bağışlama yazı, söz, resim, şarkı, tiyatro, televizyon, karikatür gibi çeşitli kaynaklardan beslenmekte ve bu kaynakları araç olarak kullanmaktadır (Okay, 1957, s.7).

Propaganda faaliyetleri yapılırken basılmış yazıların, sözün ve resmin yayılması için teknolojik gelişmelere bağlı olarak birçok vasıta ve kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Yazılı medya özellikle gazeteler, şahıslar, mikrofon, radyo, resim, fotoğraf, sinema, tiyatro, (Okay, 1957, s.7: Domenach, 1993, s.72) karikatür, mizahi resimler, şeflerin portreleri, sembol, slogan, afiş, beyanname ve şarkı propagandanın önemli araçları olarak kullanılmaktadır (Domenach, 1993, s.52, 72).

Propagandanın amacı, tanımının içinde kendini ortaya çıkarmaktadır. Propaganda bireyleri kabul etmek zorunda olmadıkları veya kendi istekleriyle yapmak istemedikleri davranışları uygulanan propaganda yöntemleriyle, kendi istekleriyle yapar hale getirmeyi amaçlarken “bireylerin davranışlarını, ruh durumlarını, dini, felsefi kanaatlerini değiştirmeyi” (Domenach, 1993, s.11) hedeflemektedir. Lerner’e göre propagandanın amacı; “kitledeki bireylerin eylemlerini değiştirerek mevcut kuvvet dağılımını propagandacının siyasası yararına daha değişik bir biçime sokmaktır” (Lerner, 1985, s.272). Domenach’e (1993) göre siyasi içerikli olan propaganda fikirleri değiştirmeye ya da doğrulayıp yeni fikirler yaratmaya çalışmaktadır. Telkin ettiği fikri benimsetmek, istediği bir insanı eyleme geçirmek için inançları ve davranış gösterme eğilimi üzerine etki etmektedir (Domenach, 1993, s.11).

İnsanın fizyolojisi, ruhi ve şuur altı unsurlarına dayanması nedeniyle propaganda, amacına ulaşabilmek için bireyin manevi değerlerine ve ruhi dünyasına

hitap etmektedir. Propagandanın manevi duygulara hitap eden gücünü Le Bon (1997) şöyle ifade etmektedir; “Haçlı seferlerinde olduğu gibi insanlar vatan topraklarını savunmak veya bir ilahın mezarını tekrar ele geçirmek için ekmezsiz ve silahsız olarak bile harekete geçirilebilir savaşa sürüklenebilirler. Elbette bu kahramanlıklar biraz bilinçsizdir fakat tarih böyle kahramanlıklarla yapılır” (s.30). Sadece Hz. İsa'nın mezarının bulunduğu toprağa sahip olabilmek için yüzbinlerce insanı ölümü göze alarak büyük bir savaşa sürükleyen güç propagandadır. Fransız ihtilali, faşizm ve komünist ihtilâli gibi dünyayı etkileyen gelişmelerde siyasi propaganda önem bir güç olarak kullanılmıştır. Lenin'in Bolşevik ihtilali ve Hitler'in başarısının arkasındaki başlıca kuvvet modern silah olarak tanımlayabileceğimiz propagandadır (Domenach, 1993: Okay, 1957, s.19).

Propagandanın kitle karşısında başarılı olabilmesi için belirli kurallara uyulması gerekmektedir. Propaganda malzemesi olan yazılı metinler sade ve kolay anlaşılabilir olmalıdır. Hedef tek olmalıdır. Olaylar propaganda çerçevesinde abartılmalı ve değiştirilmelidir. Kitleleri bıktırmamak için fazla tekrardan kaçınılmalıdır. Temel konu muhafaza edilerek çeşitli değişikliklerle tekrar edilmelidir. Yapılan konuşmaların veya yazılı metinlerin sürekli aynı sloganlarla bitirilmesi kitlelerin algısı üzerinde etkili olmaktadır. Propaganda yapanların birlik içinde olduğu ve her alana sirayet ettiklerinin beyan edilmesi propagandanın gücünü arttırmaktadır (Domenach, 1993, s.58, 72: Okay, 1957, s.78, 79).

Propaganda; dinleyicinin propaganda konusu hakkında hiçbir görüşü yoksa yeni tutum oluşturmak, dinleyicinin olumlu olan tutumunun şiddetini arttırmak ve dinleyicinin olumsuz olan tutumunu olumluya çevirmek olmak üzere dinleyicide üç sonuca ulaşmayı amaçlamaktadır. Propaganda açısından mevcut bir tutumu olumlu ya da olumsuz olsun tersine çevirmek en zor olanıdır. Propagandaya maruz kalan birey iki yola başvurmaktadır. Kendi tutumuyla propaganda görüşü arasındaki tutarsızlıktan kurtulmak için kendi tutumundan vazgeçerek propagandanın görüşünü

benimsediği gibi propagandaya karşı direnerek benimsediği tutumla propaganda görüşü arasındaki tutarsızlıktan kurtulabilmektedir. Birey propagandaya karşı direnmek için; propagandanın görüşünü karşı görüşle çürütmek, propagandanın görüşünü reddetmek, propaganda yapanı reddetmek, propagandada verilen bilgiyi esas amacından saptırarak bozmak, mantığa bürümek ve diğer savunma mekanizmalarına başvurmak olmak üzere beş ayrı tutarlılık geliştirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1988, s.165, 167).

Propagandanın gerçek ve akla uygun olması suskunluk sarmalı açısından önemlidir. Gerçek ve ussal içeriğe sahip olmayan propaganda halkı kandırmaya ve verili bir kamuoyu oluşturmaya yönelik olarak yapılmaktadır. Halk arasında etkileme, sindirme ve yanıltma yöntemleri olarak kabul edilen propagandanın, tamamen yalandan ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir. Lenin'in "toprak, ekmek, hürriyet ve barış" temeline dayanan ve propagandasının bir parçası olan temalar gerçekçi ve akla uygun olduğu gibi komünist devriminden sonra uygulanmıştır. Bu nedenle Lenin tipi propaganda tamamen olumlu bir propaganda yöntemi olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde Fransa'da yaşanan Dreyfus Olayında, Emile Zola'nın gazetede yazdığı bir mektupla başlayan propaganda faaliyeti Yüzbaşı Dreyfus'un suçsuz olduğu halde mahkûm olduğu davanın beraatla sonuçlanmasını sağlamıştır. Haksız olan yargı kararına ve ceza verilmesine rağmen aydınların başını çektiği propaganda ile Fransız hükümeti ve genelkurmayı ikna edilerek davanın yeniden görülmesiyle Dreyfus'un özgür kalması sağlanmıştır. (Domenach, 1993, s.30: Okay, 1957) İkinci Dünya Savaşında Hitler'in, üstün Alman ırkı yaratmaya yönelik yürüttüğü ve okullarda eğitimin bir parçası haline getirdiği propaganda içeriği itibariyle gerçek ve akla uygun olmasa da başarılı olmuştur (Domenach, 1993: Qualter, 1980). Bu nedenle "propagandacıların yaptıkları propaganda ilke

olarak ne sadece gerçeğe ne de sadece yalana değil fakat ikna edici olma amacına dayanmaktadır” (Qualter, 1980 s.275).

Propaganda, bireyin tutum ve davranışını propagandacının istediği ideoloji yönünde değiştirme amacını taşıyan tek yönlü iletişimdir. Tutum değiştirme amacını içermesi nedeniyle propaganda suskunluk sarmalının oluşması için önemli bir etkidir. Kuram çevreden gelen bir kamuoyu etkisiyle dışlanma korkusu yaşayan bireyin kamuoyuna uyum sağlamak için tutum ve davranış değiştirmek zorunda kaldığını varsaydığından propagandayı, içeriği ve etkisi nedeniyle suskunluk sarmalının oluşmasında önemli bir faktör olarak görmek mümkündür. Kitle iletişim araçlarıyla hayata geçirilen propaganda söyleminin oluşturduğu kamuoyu suskunluk sarmalını oluşturmakta ve bireyin tutum ve davranış değiştirmesine neden olmaktadır. Propagandacının yaptığı propagandanın ideolojisine göre, bireyin tutum değiştirmesiyle propaganda amacını gerçekleştirirken bireyin yaşadığı tutum değiştirme sürecinde suskunluk sarmalı işlevsel olarak yaşanmaktadır.

4. Korku ve Susma

Suskunluk sarmalı kuramını; aile, arkadaş çevresi, iş çevresi, mensup olunan gruplar veya cemaatler gibi ilişkilerin yüz yüze gerçekleştiği yapılarda ekseriyet tarafından kabul gören kanaatlerin bireysel olarak kişilerin zihinsel düşünme yapılarını biçimlendirdiği görüşünün, günümüzde kitle iletişim araçlarının etkinliğinin arttığı ve insanın öznenen nesneye evrildiği bir düzene karşı bilinçli olunmasını öneren düşünce sistemi olarak görmek mümkündür. İletişim alanında, yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte iletişimin uluslararası bir seviyeye ulaşması, hayatımızın her alanına girmesi, kurulan yenedünya düzeninde insanoğlunun tek enformasyon kaynağının medya olmasına neden olmaktadır. Medya, iletişim

ağlarıyla enformasyonu geniş kitlelere ulaştırırken insanların kanaatlerinin oluşmasını sağlayan grupların etkisini azaltarak kanaat oluşturma gücünü kendi tekeli altında almıştır. Bunun sonucunda medyanın ulaştığı kitle artarken kamuoyunu yaratacak gündemi belirleyen merkezlerin azalmasına ve tekelleşmesine neden olmuştur. On sekizinci yüzyıldan itibaren varlığı ve etkisi kabul edilen kamuoyu kavramı toplumsal düzeni bir arada tutan sosyal bir denetim aracı olarak tanımlanırken, günümüz medyasında siyasi ve politik bir karşılık bularak verili düşünceleri kitlelere kabul ettirmek amacını güden ikna aracına dönüşmüştür. Bununla birlikte günümüz medyası Postman (1994) ve Baldini'nin (2000) ifade ettiği gibi; anlamsız, bağlamsız ve içeriği boş enformasyon fazlalığı üreterek yirminci yüzyıl insanını enformasyondan bıktıracak bir seviye getirerek enformasyon hazımsızlığı yaşatmaktadır. Bu nedenlerle medya, tanımı üzerinde anlaşma sağlanamayan kamuoyu denilen gücü kullanarak yirminci yüzyılın başlarından itibaren insanların büyük çoğunluğunun kanaatlerinin oluşmasını sağlayan en önemli ve belki de tek araç olma niteliğine bürünmektedir.

Suskunluk sarmalı, kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamı önemli ölçüde etkilemediği on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde toplumsal yaşam içinde kendini daha yalın gösterirken yirminci yüzyıldan itibaren evrensel anlamda kitlesel bir hale dönüşmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçları, suskunluk sarmalının toplumsal yaşam içindeki işleyişinin geniş kitleleri içine alacak şekilde yayılmasına olanak sağlarken aynı zamana denk düşen gelişme medyanın kitleleri toplumsaldan koparma çabasıdır. Baudrillard, (1991) 'Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu' eserinde egemen olan sınıfın medyayı kullanarak, toplumsal olanı kitlesel olandan kopararak kitleyi sadece bir sürü haline getirme çabasını anlatmaktadır. Baudrillard'ın, (1991) ele aldığı; egemen

güçlerin her eylem ve düşüncelerine uyum sağlayan, eleştirmeyen evetçi bir toplum yaratmak için örgütlenme ve toplumsal ilişkileri kapsayan toplumsalın kitleden koparılma süreci, aynı zamanda medyanın enformasyon üretim gücünün kamuoyu üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Günümüz medya işleyişinde medyanın kitleler üzerindeki gücünün bu denli etkili olması, suskunluk sarmalının da insanları etkilemesi ve yayılmasını o ölçüde arttırmaktadır.

Tarihsel olarak ele aldığımızda suskunluk sarmalının işleyişi iki şekilde kendini göstermektedir. Küçük gruplar içerisinde, birey ile grup arasında yaşanan ilişkilerde, bireyin grubun genel normları dışında davranış göstermesi durumunda grubun yarattığı dışlama tehdidi suskunluk sarmalının işlevselliğini sağlamaktadır. Suskunluk sarmalının ikinci işleyiş şekli medyanın belirlediği gündemin çerçevesinde oluşan kamuoyunun bireyi kendine uymaya zorlaması şeklinde göstermektedir. Medyada küçük bir azınlığın belirlediği kamuoyu, medyayı takip eden izler kitle tarafından emilmekte ve kişilerin düşünme ve konuşma unsuru haline gelmektedir. Özellikle bu durum tek enformasyon kaynağı sadece medya olan insanlar üzerinde daha da etkili olmaktadır. Oluşturulan kamuoyu medyada ne kadar fazla dile getirilirse, bu görüşe dayatılmış olan insanlar kamu önünde daha fazla konuşma eğiliminde olurken aksi görüşte olanlar kamuoyunun etkisi oranında susmaya eğilimli olmaktadır. Sonuçta, kamuoyuyla aynı görüşü sahiplenenler konuşurken, kamuoyunun aksi görüşünde olanlar, eleştirenler susmayı seçmektedirler. Bu durum zayıf olan ve az sayıda kişi tarafından savunulan karşıt görüşün sindirilmesine ve hiç konuşulmamasına kadar devam etmektedir. Her iki işleyişte yaşanan süreçler birbiriyle aynı olmakla birlikte sadece kitlelerin sayısal büyüklüğü arasında fark bulunmaktadır.

Tiyatro metinlerinde, suskunluk sarmalı ve susma eylemiyle ilgili yapacağımız incelemede suskunluk sarmalıyla ilgili olarak dışlanma korkusu duygusu ve susma eylemi ön plana çıkmaktadır. Suskunluk sarmalının bireyin psikolojik dünyasında yarattığı gerilim dışlanma korkusuyla kendini göstermekte ve susma eylemiyle kişinin çevresine yansımaktadır. Dışlanma korkusu ve susma eylemi suskunluk sarmalı kuramının kişiler üzerinde yarattığı psikolojik rahatsızlığın neden ve sonuç ilişkisi olarak kendini göstermektedir.

İnsan, toplumsal bir varlıktır. Özellikle, ait olma ve sevgi ihtiyacı gereksinimleri nedeniyle toplum içinde yaşamak zorundadır. Toplumla birlikte yaşamak insanın belirli gereksinimlerini gidermesini sağlarken, mecbur kaldığı toplumsallaşma süreci belirli kuralların özgürlüğünü kısıtlanmasına neden olmaktadır. Toplumsallaşma, “toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların, birey tarafından benimsenme sürecidir” (Alkan & Ergil, 1980, s.5). İnsanın toplumla yaşamaya olan mecburiyeti ve toplumsallaşma süreci, Marks’ın da ifade ettiği gibi bireysel doğasının bozulmasını engellemesi yanında, bireyin toplumsal doğasının oluşmasını sağlamaktadır. Toplum içine girdiğimizde davranışlarımıza ve konuşmamıza kendi başımıza olduğumuzdan daha dikkatli davranmamızın nedeni toplumsallaşmanın bize kazandırdığı ve topluma ait olan değerleri özümsememizden kaynaklanmaktadır. Neumann, toplumsallaşmayı dikkate alarak insanın kamu içindeki dikkatli olma durumunu, bilinçli olma hali olarak tanımlamaktadır. Toplumsal normlar, insan hayatını belirli standartlara getirmektedir. Toplumsal normlara göre davrananlarla toplum arasında karşılık bir onaylama yaşandığından her hangi bir çatışma yaşanmamaktadır. Suskunluk sarmalı, bireyin toplumsal değerleri veya genel ekseriyetin onayladığı görüşleri kabul etmediğinde, toplumun bireye karşı geliştirdiği yeni tutumla birlikte ortaya çıkan çatışmalı durumun

sonuçlarıyla ilgilenmektedir. Suskunluk sarmalında, insanlar açısından iki tip tutum belirleme ve davranış gösterme sonucu ortaya çıkmaktadır. Öncelikle Neumann'ın, (1998) “sert çekirdek” (s.198) olarak adlandırdığı bir kesim sayısal azınlıkta olmasına rağmen, kamuoyu tarafından bireye uygulanan tüm dışlanma tehlikelerine karşı cesur bir tavır sergileyerek, sahip olduğu görüşü değiştirmemektedir. “Sert çekirdeği oluşturan marjinaler, azınlıktaki kanaati temsil etmelerine rağmen hiç çekinmeden konuşma eğilimine sahip olmakta ve bir suskunluk sarmalı sürecinin sonunda, tüm dışlanma tehlikelerine meydan okumaktadırlar” (Neumann,1998, s.198). Sert çekirdeği oluşturan, suskunluk sarmalının etkileyemediği kesim kamuoyunun kendilerini reddetmesine rağmen, dışlanma korkusunun üstesinden gelmeyi başarmaktadırlar. Neumann'a (1998) göre kamuoyunun yaşattığı dışlama tehdidine karşı mücadele vermeyi ve toplumu bu yönde değiştirebilecek kesim “misyonerler, reformcular, bilim adamları ve sanatçılar gibi sıradışı insanlardan” (Neumann 1998, s.250, 272) oluşan sert çekirdektir.

Suskunluk sarmalı kuramında, sert çekirdek olarak tanımlanan ve kamuoyunun dışlama tehdidine karşı azınlıkta olmasına rağmen kamuoyuna boyun eğmeme tutum ve davranışını gösteren kesim dışında, sayısal olarak çoğunluğu oluşturan ve kamuoyunun dışlama tehdidine boyun eğen kesimin geliştirdiği tutum ve davranış şekli önemlidir. Bu kesim dışlama tehdidine karşı yaşadığı dışlanma korkusu neticesinde suskunluğa bürünmek ve kamuoyunun görüşlerini kendi görüşü olarak belirlemeye yönelik tutum ve davranışı göstermektedir. İnsanın çevresine uyum sağlama isteğini, psikolojik ve sosyopsikolojik yapısına bağlayan suskunluk sarmalı kuramının bu isteğe ilişkin gösterdiği neden dışlanma korkusudur. İnsanın kendi görüşlerini çevresinin görüşlerine feda etmesini sağlayan, tutum ve davranışlarını değiştirmesini sağlayan dışlanma korkusunu anlayabilmek için yalnızlık ve korku duygusu üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Freud, insan davranışlarını biyolojik gereksinimlere ve özellikle cinsel güdülere dayanarak açıklasa da, daha sonra yapılan çalışmalarda insan davranışlarında kültürel değerlerinde etkili olduğunun ortaya koyulmasıyla, insanın temel güdüsünün güçlülük, üstünlük ve yalnızlık duygusu olduğu vurgulanmıştır (İnceoğlu, 2010, s.120). Bireyin toplumsal bir varlık olması nedeniyle yalnız kalması mümkün değildir. Aynı zamanda toplumla yaşamak ve toplumsallaşmak insani bir ihtiyaçtır. (Gökdağ, 2011, s.92). “Yalnızlık duygusu; toplumsal ilişkilerimizin önem verdiğimiz bir yanının eksik olması durumunda hissedilen öznel rahatsızlıktır. Yalnızlık, “duygusal” ve “toplumsal” yalnızlık olarak da ayrılmaktadır. Duygusal yalnızlık, bağlanılan bir yakının yokluğu nedeniyle yaşanmaktadır. Toplumsal yalnızlık ise toplumla kaynaşma-bütünleşme, bir gruba ait olma duygusu eksik olduğunda yaşanır” (Gökdağ, 2011, s.91). Yalnız kalma duygusunun insan için öznel bir rahatsızlık sebebi olması, özellikle toplumsal yaşam içinde insanın yalnız kalmasına neden olacak dışlanma korkusunu anlamlandırmamız açısından önemlidir. Yalnızlık duygusu nedeniyle, yalnız kalma tehdidini hisseden insanların korku yaşaması ve bu korkudan kurtulabilmek için tehlide boyun eğmeleri anlaşılabilir bir tutum ve davranış şekli olarak görülmektedir.

Korku, insan yaşamına çocukluk döneminde girmektedir. Çocuk gelişiminde korku duygusu, boyun eğmeyi öğreterek çocuğu uyum sağlamaya yöneltmektedir. Aile ve çevresinin yargıları, düşünce yapısı ve bakışlarıyla korkuyu öğrenen çocuk, yargılama ve sürekli yeni istemlerde bulunulmasıyla korkuya boyun eğilmesi gerektiğini öğrenmektedir. Anne ve babasından öğrendiği ve benimsediği yasak ve emirlere göre kendini yargılamaya başlamaktadır. Çocuk anne ve babasının otoritesinin belirlediği normları içselleştirerek kendine bir vicdan geliştirir ve bu vicdan çocuğun yabancı kaynaklı normları içselleştirdiği üstben’i oluşturur. Freud ve Fromm üstbeni, vicdanla ve içselleştirilmiş otoriteyle eşit görmektedir. Üstben sayesinde çocuk, anne ve babanın yasakladığı davranış biçimlerinden kaçınarak ceza

almamayı öğrenmektedir. Bir nevi çocuk kendisinin bekçisi olmuştur. Aynı zamanda üstben çocuğun tüm özerkliğini elinden almakta çevreye göre kişilik biçimlenmesi sürecine başlamaktadır. Cezalandırılma korkusundan kaçınmak için, anne ve babanın istediği gibi davranan çocuk, “korkuyu uşaklıkla değiştirmiştir” (Duhm, 1996, s.28). Üstben, toplumsal istemleri kapsayan otoritenin artık çocuğun içselliğinde de kendini göstermeye başlamaktadır. Çocuklukta, korku ve otorite bağlamında yaşamında yaşanan aile ilişkisi toplumsal ilişkilerde de aynı biçimde yaşanmaktadır. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik zayıflığı, toplumsal ilişkilerde üstbenin kapsadığı içsel otorite korkusundan kaynaklanmaktadır. Üstbende oluşan korkular ve otorite, insanın ruhsal dünyasıyla ilişkili olduğundan insan çevresiyle çatışma yaşadığında tepkilerini üstbenindeki nörotik otorite korkusuyla vermektedir. Bu nedenle, birey toplumsal yaşam içerisinde korku ve otorite ile öğrendiği toplumsal istekleri üstbeninde özümlediğinden, içselliğinde bir korku kaynağı yaratmaktadır. Toplumsal istek gelmeden önce dahi üstbende oluşmuş olan toplumun istediği biçimde davranma düşüncesi, bireyin koşullanmasını sağlamaktadır. Toplumsal çevreden öğrenilmiş bilgilerle oluşan kişinin iç bekçisi yani üstben sürekli olarak bireyi baskı altında tuttuğundan birey fizyolojik ve ruhsal gerginliklerini bilinçaltına atmakta ve gerginlikler orada yaşamaya devam etmektedir (Duhm, 1996, s.27, 31). Camus (2010) korkunun insan bilincine yerleştiğinde insanın bunalıma girdiğini ve korkunun insanın sürekli iklimi olduğuna vurgu yapmaktadır (Camus, 2010, s.33).

İnsanda korku duygusu tehlikenin gerçek veya düşsel olarak tanınmasıyla belirginleşmektedir. İnsan tehdit olarak anladığı uyarıcılar, nesnelere veya zihinsel tasarımlarla karşılaştığında üç davranış göstermektedir. Bunlar, tehdidi zor yoluyla ortadan kaldırma, tehdide karşı koyma ve inanılır gelmezse kaçma veya tehdide

boyun eğmedir (Mannoni, 1992, s.9, 10). Dışlanma tehdidinin ortaya çıkmasıyla birlikte dışlanma korkusu insanın zihninde düşsel olarak tanınmaktadır. İnsan dışlanma tehdidini hissettiği anda gelecekte yalnızlık duygusunu yaşayacağı kaygısıyla korku yaşamaktadır. Burada korku ve kaygı arasındaki farkı açıklamakta fayda bulunmaktadır. “Korku, tehlikenin varlığını ve tanınmasını gerektirirken, kaygı, bizzat ve özellikle bilinmeyen tehlikenin olasılığından ve beklentisinden doğduğundan” (Mannoni, 1992, s.37) kamuoyunun etkisiyle yaşanan duygunun kaygı değil dışlanma korkusunu olduğunu göstermektedir. Yaşanan dışlanma korkusundan kurtulmanın tek yolu ise dışlanma tehdidine boyun eğmektir. Toplumsal gündemin sürekli değişmesi dinamik olan kamuoyunu da değiştirmektedir. Kamuoyunun yayılma süreciyle ilişkili olan suskunluk sarmalı da farklı kamuoyu gündemleriyle sürekli olarak yaşandığından insanlar korku hissettiklerinde, Mannoni’nin, (1992) belirttiği gibi “yargıda veya bir usavurumda bulanamaz. Fikirleri bulanık ve düzensiz” (s.11) olma halini yaşamaktadırlar. Bunun aksine yaşamlarında gelecek kaygısını öne planda tutan bireyler için bilinçli bir tercih söz konusudur.

Bireyin yaşadığı dışlanma korkusunun toplumsal fonksiyonu, grubun dağılmasını, başka gruplar içinde erimesini, parçalanmasını engellemek ve grubun devamını sağlamaktır. Freud’un ideal baba modeli, grupta korkunun grup şefinden veya üyelerinden kaynaklanmadığını, aksine grubun kendisinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bireyin cezalandırılmaktan ve kınanmaktan duyduğu korku, grubun tüm üyelerini birleştiren ve üzerinde uzlaşma sağlanmış normları simgeleyen gruptan duyulan korkudur. Bireyin gruptan dışlanma olasılığını ortadan kaldırmak için grupla ilişki aramaya iten dışlanma kaygısı ve grubun yarattığı korkudur. Grubun dağılmamasının teminatı sürekli olarak dışlanan veya kenarda tutulan üyelerdir. Bu arada grubun yarattığı korkunun grupta açık ve örtük olarak ortak

yaşam ve dayanışmanın gelişmesine katkıda bulunduğunu unutmamak gerekmektedir (Mannoni, 1992, s.95, 97).

Suskunluk sarmalı kuramındaki korku insanın psikolojik ve sosyopsikolojik alanıyla sınırlı kalmamakta toplum, medya, kamuoyu gibi çevresel faktörleri de içine almaktadır. İnsan yaşantısında birçok faaliyeti yerine getirirken toplumsal ilişkilerde bulunurken korkularını da toplumsal ilişkiler içinde yaşamaktadır. Bu nedenle suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü dışlanma korkusu insan ile toplumsal ilişkiler bağlamında ele alınmalıdır. Suskunluk sarmalı kuramının içerdiği unsurları toplumsal, siyasal, ekonomik ve politik olgularda görebildiğimiz gibi suskunluk sarmalının varlığına da insan ve toplum birlikteliğini içeren tüm ilişkilerde rastlamamız mümkündür. Günümüz de kapitalist ekonomik sisteminin dünyayı egemenliğine aldığı bir sistem içinde kamuoyu, ikna, algı yönetimi gibi kavramlara karşı insanlara bilinçli olma durumunu çözüm olarak sunan suskunluk sarmalı kuramı açısından insanların kapitalist sistem yaşam biçiminde yaşadığı korkuları incelemek gerekmektedir. Marks'ın işçinin ürettiği ürüne olan ulaşılmaz mesafesini yabancılaşma kavramıyla açıkladığı ve nesneleştirilmiş emekle çerçevesini çizdiği kapitalist sistemin ayrıntısına girmeden; ücret adı altında yaşanan emek sömürüsü, küçük azınlığın büyük çoğunluğun üzerindeki egemenliği, fazla üreten ancak imajlarla tükettiren, zenginliğin yanında yaşanan fakirlik, örgütlüymüş hissine kapılmış örgütsüz toplum, toplumun tüm dinamiklerinin egemen ilişkisiyle biçimlenmesi olarak tanımlamak mümkündür. Egemenlik ilişkilerinin olduğu tüm sosyal ilişkiler otorite ve korku kaynaklı olduğundan kapitalist sistemin insan açısından korku kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.

Kapitalist sistemin egemenlik bağlamında eleştirisi olarak görebileceğimiz; üretim araçlarına sahip sınıfın egemenliğine özdeş kültür üretmesi, medya-holding-

siyaset ilişkisi, seçkinlerin siyaset ve medya egemenliği gibi günümüzde gizlenemeyen ilişkiler kitleleri denetim altında tutmaktadır. Egemen sınıfın dayattığı üretim ilişkileri ve üretim biçimleri insanlara belirli roller vererek sisteminin devamını sağlamaktadır. Duhm, (1996) kapitalizmde üretim araçlarına sahip egemen sınıfının egemenlik ilişkilerinin sürdürmek için yaptığı zorlamanın korku doğurduğunu ifade etmektedir. Egemen sınıfın zor kullanması ile korku arasındaki tarihsel ilişki göz önüne alındığında günümüze gelene kadar güç kullanmanın azaldığı görülmektedir. Tarihsel sürecin ilk başlarında işçilerin öldürülmesi, hapse atılması gibi fiziksel güce dayalı yöntemler uygulanarak egemen sınıfın ideolojisi yerleştirilmeye çalışılmıştır. Sistemin işleyişi zor kullanarak reel korku yaratma ve sonucunda sisteme uyum sağlama şeklinde işlemektedir. Duhm, Marks'ın yabancılaşma kavramıyla açıklamaya çalıştığı, kapitalist sistemin emek gücüyle yarattığı metaların insanların hayatlarını kontrol eder hale gelmesi ve insanların sonucunu bildikleri bir sisteme peşinen teslim olmaları sonucunda sistemden ve kendilerinden uzaklaşmalarının korkuyu ürettiğini düşünmektedir. “Yabancı güçlerin elinde oyuncu olmak korku demektir” Kapitalist sistemde üretim ilişkileri içinde yaşanması mecburi olan başarı ve rekabet ilkeleri insanlarda işlerini kaybetme korkusu yaratmaktadır. Kapitalist sistemde başarı ve rekabet sistemin sahiplerini olduğundan daha da zengin etmek ve sermayenin daha da artması üzerine kurulduğundan insanlar her iki ilkenin kendilerinden istediklerini yârine getirmek zorunda kalmaktadırlar (Duhm, 1996, s.73, 84). Suskunluk sarmalı kuramında ele aldığımız dışlanma korkusu kişinin sosyopsikolojik yapısına bağlı olarak toplumsal ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin insan hayatının yabancı güçlerin elinde olduğu çaresizlik duygusuyla ürettiği korkular ise insanın psikolojik/sosyopsikolojik yapısına bağımlı olarak ekonomik ilişkiler bağlamında kendini göstermektedir. Genel anlamda

korkuların insanları kontrol altında tutan otoritelerin egemenlik baskısından kaynaklandığını ve korku üreten her egemenlik ilişkisinin içinde bir otorite mücadelesinin var olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Susma eylemi, kamuoyunun yarattığı dışlanma tehdidine karşı insanın psikolojik ve sosyopsikolojik yapısı gereği hissettiği dışlanma tehdidi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Suskunluk sarmalı Kuramı açısından susma eylemi, dışsal bir uyarıcı olan kamuoyuna karşı, psikolojik ve sosyopsikolojik bir tepki olan dışlanma korkusunun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Suskunluk, insanlarda kişisel bir özellik olarak insandan insana değişmekle birlikte insanların çevreleriyle kurdukları bir iletişim şeklidir. “Sosyal iletişimde kesinti, aralık, sessizlik ve suskunluk da iletişimi anlatmaktadır” (Erdoğan, 2011, s.152). Camus’un dediği gibi susma eylemi duruma göre az ya da çok bir şeyler ifade etmektedir. “Susmak, hiçbir şeyi yargılamıyor, hiçbir şey istemiyor sanılmasına yol açmak, kimi durumlarda da gerçekten hiçbir şey istememektedir” (Camus, 1994, s.21). Dökmen, (2006) psikolojik olarak ele aldığı susmayı, pasif saldırganlıkta küsmeyi bir alışkanlık haline getirenlerin kullandığı bir silah olarak görmektedir. Pasif çatışmalar bazen pasif saldırganlığa dönüşebilmekte ve çatışmalarda taraflardan birinin susarak karşısındakini öfkelenlendirmeyi bir yöntem olarak kullanmaları mümkün olmaktadır (Dökmen, 2006, s.48). Toplumsal ilişkilerde dışsal bir uyarıcı kaynağının yarattığı korkunun etkisiyle ortaya çıkan susma eylemi, insanın iç dünyasında yaşanan çatışmalar sonucunda uygulamaya konulmaktadır. Toplumsallığa muhtaç olan insan, çevresinden gelen tehditlere tepki vermeden önce içselliğinde mevcut durumunu gözden geçirerek, yapacağı davranışı gelecek kaygısı ile belirlemektedir.

Clastres, (1991) susma ve konuşmayı iktidar ve egemenlik anlamında ele aldığı ‘Devlete Karşı Toplum’ eserinde, iktidar ilişkileri içinde iktidara sahip

olanların söze de egemen olduklarını savunmaktadır. İktidara tabi olanlar, iktidar sahiplerine karşı göstermek zorunda oldukları itaat, saygı ve güçsüzlük nedeniyle susmaktadırlar. “Prens olsun, despot ya da devlet başkanı olsun, iktidardaki kişi, yalnızca konuşan kişi değildir, meşru söz yetkisinin de biricik kaynağıdır: Meşru söz kısır da olsa, zayıf da olsa etkilidir, çünkü emir niteliğindedir ve emredene itaat edilmesini bekler” (Clastres,1991, s.124). İktidar kavramıyla ele aldığımızda konuşmak, sözü üretmek bir güç ifadesi olarak kendini gösterirken, sessiz kalmayı güçsüzlüğün bir yansıması olarak görmek mümkündür. Psikolojik ve sosyopsikolojik olarak ele aldığımızda ve kişilik özelliklerini göz ardı ettiğimizde susma ve konuşma, toplumsal konularda tepkili ve tepkisiz olmaya karşılık geldiğinden içeriğinde çevresiyle olan ilişkide kişinin aldığı bireysel tavrı göstermektedir. Bu nedenle, toplumsal olaylara veya kamuoyu kanaatlerine karşı susmanın kabullenmek, konuşmanın ise bir direnme göstergesi olduğunu söylemek mümkündür.

Hobbes’un, (2007) toplumsal yaşam içerisinde şöhret sahibi olma, kendini kabul ettirme, güvenlik, maddi zenginlik gibi isteklerini ön plana çıkardığı insanın, kamuoyu etkilerine karşı iç çatışma yaşamak için çok önemli nedenleri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bireysel olarak susmayı tercih eden insanın temel kaygısının şahsi menfaatlerini korumaya yönelik olarak tercih ettiğini varsaydığımızda Hobbes’un, insan doğası saptamasına yaklaşmaktayız.

Evrensel anlamda kültür endüstrinin etkilerini en yoğun olarak yaşadığımız günümüzde, egemen fikirler “egemen güçlerin oluşturduğu bir sınıfın kendini ve çıkarlarını, yarattığı yoksulluğu ve talanı, özel mülkiyet düzeni ve ilişkilerini yeniden üretme ve geliştirmeyi meşrulaştıran ve destekleyen fikirlerden oluşmaktadır” (Erdoğan, 2011, s. 58). Egemen sınıfın çıkarlarını korumayı amaçlayan kapitalizmin devamının sağlanabilmesi için önce insanın ardından kitlelerin susturulması amaçlanmaktadır. Baudrillard’ın toplumsalın sonu olarak ifade ettiği susturulmuş, yargılamadan, eleştiriden, toplumsallıktan

uzaklaştırılmış kitleler kapitalizmin mutlak amacıdır. Erdoğan, (2011) kapitalist sistemin, serbest pazar demokrasisi olarak adlandırılan işleyişinin çalışan kitleleri sessizliğe mahkûm ettiğini savunmaktadır (Erdoğan, 2011, s.449). Kitlelerin susturulması çabasını, egemen sınıfın ideolojisini korumaya yönelik hassasiyetinin ve savunma mekanizmasının dışı vurumu olarak görmek mümkündür.

5. Birinci Bölüm Değerlendirmesi

Suskunluk sarmalı kuramının hipotezleri, hipotezlerin kanıtlanması ve kurama ait kavramların irdelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma da görülmüştür ki; özellikle yirminci yüzyıldan itibaren yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte, kitle iletişim araçlarının günlük yaşamın her alanında kullanımının artması, enformasyona ulaşmayı kolaylaştırırken beraberinde kitle iletişim araçlarının -olumsuz, işleve hizmet etmeyen, çıkar amaçlı yönlendirici etkilerinin de tartışılmasına neden olmuştur. Kitle iletişim araçlarının toplum ve birey üzerindeki etkilerine yönelik eleştirel yaklaşımlar da; toplumsal ilişkileri sınıf sistemiyle açıklayan Marks'ın 'üretim araçlarına sahip olan erk, kamusal söylemi de söyler' yaklaşımından başlayarak, Adorno ve Horkheimer'in dokunuşlarıyla kavramsallaştırılan kültür endüstrisinin oluşumu önem kazanmıştır. Kitle iletişim araçlarının ideal anlamda doğru ve tarafsız enformasyon toplama ve yayma işlevi yadsınmamakla birlikte, ekonomi politik eleştirel yaklaşımla kitle iletişim araçlarının egemen sınıf ideolojisinin yayılmasın da önemli bir unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Eleştirel yaklaşıma göre kitle iletişim araçlarının ideolojik yönelişi; gündem belirleme ve yapay olarak oluşturulan kamuoyu aracılığıyla kitlelere istedikleri bilgileri, istedikleri amaçla, istedikleri sürece aktarma eylemi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle

egemen sınıfın ideolojisini yayma amacını taşıyan kitle iletişim araçlarının sağladığı enformasyonun, doğruluğu ve tarafsızlığı bir önemli sorunsal olarak değerlendirilmektedir. Kitle iletişim araçlarının gündem oluşturma gücü söz konusu bu çalışmanın ve suskunluk sarmalı kuramının en önemli zeminini oluşturduğu gözlenmiştir. Toplumun -en küçük ama en etkin yapı taşı olan- bireyin en zayıf halkası olarak değerlendirilen dışlanma korkusu, iktidar tarafından yüzyıllardır bir silah olarak kullanılmış, kullanılıyor ve kullanılacaktır gerçeği üzerine inşa edilmiş suskunluk sarmalı kuramı ile kitle iletişim araçları arasındaki bağ, bu çalışmanın bir başka araştırma konusu olmuştur. Bu nokta da görülmüştür ki; kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun, kitlelere kolaylıkla ulaşması ve -kamuoyu aracılığıyla- birey üzerindeki güçlü etkisi nedenleriyle iktidarın ideolojisini yaymak için kullandığı önemli silahlarından biri olarak görünmektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının bireyi ve toplumu etkilemek için kullandığı kamuoyu, suskunluk sarmalı kuramının en temel kavramı olarak kabul edilmektedir. Kamuoyu kavramı açıklamasını yapan pek çok sosyoloğa (Castoriadis, Ross, Bahar, Kağıtçıbaşı vd.) göre; birey içinde yaşadığı toplumda yok olmakta ve giderek toplumun parçası haline gelerek kendi özgünlüğünden uzaklaşmakta ve genele benzemektedir. Toplumsallaşan insan, zamanla özne olmaktan çıkarak değerler dizgesiyle denetimini sağlayan toplumun kontrolüne geçmektedir. Bu ilişki nedeniyle kamuoyunun toplumsal denetim gücü, yeni bir dünya düzeni ve yeni bir kültür tasarımı yapacak boyuta ulaşmaktadır. İnsanı çevresine uymaya zorlayan toplumsal baskı ve kamuoyu kavramları, bireyin modern toplumsal yaşama geçişinden itibaren özellikle kitle iletişim araçlarının etkisiyle onu davranış, tutum ve fikir beyan etme konularında baskı altına alarak ve yönlendirmektedir.

Suskunluk sarmalı kuramı ekseninden grup, toplum, toplum baskısı, bireyin sosyopsikolojik yapısı, kamuoyu, medya ve iktidar kavramları üzerine yapılması hedeflenen bu çalışmada; kamuoyu ve toplumsal baskı unsurlarının bireyin davranış, tutum belirleme, susma ve konuşma eylemleri üzerinde oluşturduğu etkinin aynı zamanda da sosyopsikolojik bir kaynağı sahip olduğu dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında bireyin söz konusu bu sosyopsikolojik kaynaklı davranış ve tutumları Sherif, Asch ve Milgram tarafından yapılan laboratuvar deneylerinde açıklanmış ve desteklenmiştir. Bu bağlamda suskunluk sarmalı kuramı, bireyin toplumdan fiziksel ve düşünsel olarak dışlanmamak için, genel kanaat ikliminde çok konuşulan veya baskın olduğu düşünülen görüşlere katılmasalar bile içinde bulunduğu sosyal grupla aynı düşünce birliği içindeymiş gibi görünme güdüsüne vurgu yapmaktadır. Bu noktada kitle iletişim araçları sayesinde verili olarak belirlenen kamuoyunun, belirli bir konuda kitlesel bir tepki yaratmayı hedeflerken, bireyin sosyopsikolojik zayıflığından yararlandığını hatırlamak gerekmektedir. Kurama göre bireyin her koşulda topluma uyma nedeni olarak gördüğü dışlanma korkusu, insanın sosyopsikolojik zayıflığının en önemli belirtisidir. Dışlanma korkusunu, bireyin kendinden kaynaklı içselliklerinin etkisiyle yaşadığı bilişsel çelişkilerle ortaya çıkan bir unsur olarak adlandırmak doğru olacaktır. Dışlanma korkusunu belirgin olarak ortaya çıkaran unsurları; kitle toplumu psikolojisi, moda, teşhir, medya ve propaganda alt başlıklarıyla açıklamak ve sınıflandırmak mümkündür.

Kitle iletişim araçlarının; egemen sınıf ideolojisine hizmet etmesi, yayın ve yayım içerikleriyle insanlara yapay bir kamuoyu gündemi yaratması, azınlığın çoğunluk karşısında gittikçe sessizleşmesi, sonrasında susması ve ya susturulması hipotezi suskunluk sarmalı kuramının asal söylemidir. Bireyin yaşadığı ve yaşamaya dayatıldığı dışlanma korkusu, kişinin istemeyerek de olsa çevresine uyum sağlamak

zorunda kaldığı düşüncesi üzerine kurulmuştur. İçinde bulunduğu çevreye uyum sağlamayan birey ötekileştirilerek ya mahalle baskısına maruz kalmaktadır ya da toplum tarafından dışlanarak cezalandırılmaktadır. Diğer taraftan iktidar tarafından sunulan ve kabul gören söylem, tutum ve davranışlara uyum sağlayan bireyin ise çevreden olumsuz tepki almadığı, eleştirilmediği, yargılanmadığı, tehdit edilmediği ve ötekileştirilmediği görülmektedir. Topluma ve kamuoyuna uyum sağlamayı tercih eden bireyin tutum ve davranışlarının sınırlarını ve hatta nasıl uygulaması gerektiğini yine erke ait ideolojinin belirlediği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Suskunluk sarmalı kuramını ortaya atan ve kuramın yaratıcısı olarak kabul gören Neumann, iktidarın kamuoyu aracılığıyla birey ve toplum üzerindeki şüphe götürmez etkisi ve gücünden bahsederken, erke meydan okumaktan çekinmeyen hatta bunu bir görevmiş gibi algılayan ve uygulamaya koyan bir sınıftan bahsetmektedir; Marjinaler... Kamuoyunu değiştirebilecek olanların toplumsal dışlanmaktan korkmayanlar olduğu varsayımı üzerine oturttuğu bu kesimi, kuramı içinde sert çekirdek olarak tanımlayan Neumann, şimdiye dek değindiği ürkek ve dikkatli, dışlanmaktan korkan bireyin aksine, dışlanmayı umursamayan bir insan modeli üzerine yoğunlaşmaktadır. Çoğunluğunun aydınlar, sanatçılar ya da sıra dışı insanlar tarafından oluşturduğu varsayılan ve marjinaler adını verdiği sert çekirdek kavramı toplumsal değişimi, gelişimi ve dönüşümü içinde barındıran itici bir güç olarak değerlendirilmektedir.

En az insanlık tarihi kadar eski bir sanat dalı olan tiyatro sanatı, gerek etkili bir kitle iletişim aracı olarak, gerekse de Neumann'ın adlandırdığı anlamıyla sert çekirdek tanımına uyan marjinal bir kesim olması nedeniyle önemlidir. Topluma aykırı olmaktan korkmayan, dışlanma tehdidini bir tehdit olarak algılamayan, benzer olmaktansa özgün olmayı tercih eden marjinallerin oluşturduğu -tiyatro sanatındaki-

söz konusu bu sert çekirdek oyun metinlerinde muhaliflik görevini nasıl ve hangi yöntemlerle yapmıştır? Sorusunun yanıtı, bu tez çalışmasının ikinci bölümünde tartışma konusu yapılarak araştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Antik Yunan Tiyatrosundan başlayarak günümüz tiyatro anlayışına dek uzanan süreçte iktidara karşı sert çekirdek konumunda zamana imzasını atan oyun yazarları, oyun metinleri ve oyun kahramanları üzerinden, suskunluk sarmalı bağlamında ‘susma eylemi’ araştırılarak ve akademik bir değerlendirilme yapılmaya çalışılacaktır.

2. BÖLÜM

1. ‘Suskunluk Sarmalı’ Ekseninde Dramatik Metin Seçimine Yönelik Ayıklama Stratejisi

Tez çalışmasının bu bölümünde, birinci bölümde elde edilen suskunluk sarmalı kuramına ait bilgiler ışığında model oyunların seçimi ve seçilen oyunlar üzerinden göstergebilimsel bir çözümleme yöntemi oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle oyun seçimine yönelik bazı önemli ölçütlerin oluşturulması ve bu ölçütlere yönelik sebep ve sonuç ilişkisi bağlamında izlenilen yol hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır.

Suskunluk sarmalı kuramına bağlı oyun metinlerinin seçiminde, tiyatro sanatının kronolojik gelişimine bağlı kalınması -tiyatro tarihi kuramları açısından- uygun görülmüştür. Bu yönleyle metin seçimlerinin başlangıç noktası, Antik Yunan Dönemi tiyatro metinleri olmuştur. Döneme damgasını vuran tragedya ve komedyalar arasında yapılan ayıklama çalışması sonrasında Sophokles’in Antigone tragedyası ilk model oyun olarak seçilmiştir. Tiyatro tarihinin son evresi olarak değerlendirilen günümüz tiyatro metinleri arasında yapılması hedeflenen ayırıştırma çalışmasında ise Athol Fugard’ın Ada adlı oyununda karar kılınmıştır. Söz konusu bu iki seçim doğrultusunda; Gerek MÖ 405 yıllarında ölen Sophokles ile halen yaşamakta olan bir yazar olarak Fugard arasında zamansal uzaklığa dikkat çekilmeye çalışılmış, gerekse de zamana yenik düşmeyen metinler arasındaki bağı vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Çünkü günümüz tiyatro metinleri arasında kabul edilen Fugard’ın Ada oyunu metinlerarası göndermelerle Sophokles’in Antigone metnine sıkı sıkıya bağlıdır. Böylelikle söz konusu bu tez çalışması sürecinde incelenmesi

hedeflenen iki dramatik metin; gerek kronolojik sıralama nedeniyle, gerekse de metinlerarası bağ nedeniyle tercih edilerek seçilmiştir. Antigone ve Ada oyunlarının seçimine yönelik farklılıklar aşağıda tablo halinde gösterilmiştir;

Antigone	X	Ada
En eski tiyatro metinlerinden		En yeni tiyatro metinlerinden
Yazarı MÖ 406, 405 tarihinde öldü		Yazarı halen yaşamakta
Kalabalık bir kişileştirmesi var		İki kişilik bir oyun
Tragedya metni		Modern metin

Antigone ve Ada oyunları arasındaki benzerlikler;

Antigone = Ada

(Metinler arası bağla birbirine bağlı. Çünkü yüzeyde akan John ve Winston'un öyküsüne altta akan Antigone öyküsü eşlik etmekte)

(Oyun içinde oyun tekniğiyle birbirine bağlı. Çünkü John ve Winston'u anlatan Ada oyununun içinde aynı zaman da Antigone oyunu sahnelenir)

Diğer model oyunların seçiminde ise özellikle suskunluk sarmalının oluşmasını ve salgın bir hastalık gibi bireyler arasında yayılarak tüm topluma sirayet etmesini sağlayan erk gücünün -iktidarın- kim veya ne olduğuna dikkat edilerek bir ayıklama stratejisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yönelişle farklı iktidar seçenekleri içeren metinlerin okuması yapılmıştır. Bununla birlikte iki tiyatro oyun metninin Türk tiyatrosu metinleri arasından seçilmesine karar verilmiştir. Bu noktadan hareketle iktidarı Kral olan Antigone metni ile iktidarın temsilcisi Gardiyan Hodoshe olan Ada metnine ek olarak iktidarı din olan Cadı Kazanı, iktidarı töre olan Taziye

metni ve iktidarı mitolojik tanrılar olan Midas'ın Kulakları adlı oyunlarda eklenmiştir. Seçilen tiyatro metinlerinde bireyin davranışını kontrol altında tutma gücünü simgeleyen baskı unsurları birbirinden farklı iktidar çeşitlemeleri olarak görülmektedir. Bu yönleyle iktidar kavramının; Antigone oyununda kral ve tanrı yasalarını, Ada oyununda ırkçı ideolojiyi destekleyen devlet yasalarını, Midas'ın Kulakları oyununda mitolojik tanrıları, Cadı Kazanı oyununda çarpıtılmış ve doğruluğunu kaybeden dinsel inancı, Taziye oyununda ise töre ve aşiret kuralları olarak kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Seçilen tiyatro metinlerindeki iktidar çeşitlemelerini aşağıdaki tablo halinde gösterilmiştir;

Suskunluk Sarmalı Unsurları	Antigone	Ada	Midas'ın Kulakları	Cadı Kazanı	Taziye
İktidar Olarak Adlandırılan Kişi ya da Olgu	Kral (Soyluluk)	Gardiyan Hodoshe (Hapishane Yönetimi)	Mitolojik Tanrılar (Tanrı Apollon, Tanrı Pan) ve Kral Midas	Çarpıtılmış Din (Din Adamları), Mahkeme (Mahkeme Heyeti Üyeleri)	Töre, Aşiret

Suskunluk sarmalı bağlamında ele alınması hedeflenen beş dramatik metnin seçiminde Neumann'ın üzerinde önemle durduğu sert çekirdek olabilme ya da olamama nitelikleri bir ölçüt olarak belirlenmiş ve her oyun yazarı bu öncelikle bu açıdan değerlendirilmiştir. Oyun yazarların seçiminde suskunluk sarmalı kuramına

ait sert çekirdek niteliklerini taşıması ve bu niteliklere uygun bir hayat sürüp, yapıtlar vermesi aranılan ilk koşul olmuştur. Buradan hareketle yukarıda belirtilen iktidar saptamalarına ek olarak sert çekirdek nitelikleri bağlamında yaklaşık yüze yakın oyun yazarının hayatı incelenmiş, sonuç olarak tiyatro tarihine damgasını vurmuş beş isim üzerinde karar kılınmıştır. Söz konusu yazarların sert çekirdek olup olmadıklarına ait bilgilendirme ve tartışma kısmı her çözümleme öncesinde bir alt başlıkla çalışma rotasına dâhil edilmiştir.

Tiyatro metinleri ve benzer edebi metinlerin yazı dilinin ve anlam içeriğinin çözümlenmesinde edebiyat, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, tarih vb. birçok disiplinle ilgili bilgiye başvurulmaktadır. Seçilen oyun metinlerinde suskunluk sarmalını karakter boyutunda çözümlmeye çalışırken aynı zamanda 'erk'in baskın gücü altında dışlanma korkusuyla susmaya mecbur edilen, daha da trajik olanı düşünce yetisi kısıtlanan ya da hiçleştirilen bireyin kurban edilişi karşısında susmayan 'sert çekirdek' diye adlandırılan tiyatro oyun yazarlarının kurama yönelik konum ve(ya) konumsuzlukları araştırılmıştır. Sert çekirdek kavramı Russell (1998) ve Neumann'ın (1998) altını çizdiği biçimde iktidarın ideolojisini ve isteklerini yaymak için kullandığı kamuoyu gücüne boyun eğmeyen cesur bir kitle olarak ele alınacaktır.

Antik Yunan dönemine ait tragedya seçiminde eserleri sahnelenen üç tragedya yazarının oyunları arasından seçim yapılmıştır. Suskunluk sarmalı kuramının işleyişiyle ilişkili olan 'iktidar, otorite, hukuk, adalet, özgürlük ve sert çekirdek' unsurlar bağlamında; Sophokles'in Aias, Elektra, Kral Oidipus, Oidipus Kolonos'ta ve Antigone; Aiskhylos'in Persler, Agamemnon Adak Sunucuları Eumenidler ve Zincire Vurulmuş Prometheus; Euripides'in Bakkhalar, Medea, Elektra, Truvalı Kadınlar ve İphigenia Tauris'de isimli tragedyalarıyla yapılan

okumalar sonucunda Sophokles'in Antigone tragedyasının incelenmesine karar verilmiştir. İktidar ilişkilerinin mevcut düzenden farklı biçime evrildiği, eksen kayması yaşadığı veya iktidarın kamuoyu önünde ideolojisinin tehdit edildiği dönemlerde suskunluk sarmalının işleyişi daha belirgin hale gelmektedir. Bu nedenle Antigone tragedyasının olay örgülerinde iktidar ideolojisinin duygusal, doğru, yanlış ve akıl ile muhakemesinin yapılmasıyla birlikte iktidara direnen bir kadın karaktere sahip olması inceleme metni olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Antik Yunan'da öne çıkan belli başlı tragedyalara göz atarsak Antigone tragedyasının diğerlerinden farklı bir temaya ve derin yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sophokles'in Antigone tragedyası dışında yukarıda sıraladığımız tragedyalari konuları itibariyle; savaş ve savaşın kirli yüzü, etik değerler, ilahi kaderin tecellisi, kehanetler silsilesi, bireylerin psikolojik sıkıntıları olmak üzere gruplandırmak mümkündür (Bkz. Sophokles, 2015; Bkz. Sophokles, 2012; Bkz. Sophokles, 2015; Bkz. Sophokles, 1941; Bkz. Aiskhylos & Sophokles, 2011; Bkz. Aiskhylos, 2010; Bkz. Aiskhylos, 2011; Bkz. Euripides, 2001; Bkz. Euripides, 2014; Bkz. Euripides, 1943; Bkz. Euripides, 2008; Bkz. Euripides, 1945). Antigone tragedyası; kehanetlerden ari (gerçekçi), toplumsal içerikli, iktidar ve birey ilişkilerinin derin yapıya indiği, günümüzde marjinal olarak değerlendirilebilen feminist yaklaşıma kaynaklık eden bir metin olarak değerlendirilmesi nedeniyle dramatik inceleme metni olarak seçilmesi uygun görülmüştür.

Suskunluk sarmalı söylemi evreninde biçimlenen Sophokles'in Antigone tragedyasından sonra, Fugard'ın Ada'sı, Güngör Dilmen'in, Midas'ın Kulakları, Arthur Miller'in Cadı Kazanı ve Murathan Mungan'ın Taziye'si konu, karakterler, mekân, uzam ve çatışma düzleminde değerlendirildikten sonra, kurama yönelik asal

merkezci bir yaklaşımla mikro dramaturjik bir tartışmayla detaylı değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve çalışma planına dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

Yüz yıllardır insanlık tarihi boyunca deneyimlenen ve kabul gören bilgi odur ki; susturulmuş olan bireyin neden ve nasıl susturulduğunu bilmesi en az tekrar konuşmaya başlaması kadar önemlidir. Bu amaçla tez çalışmasının ikinci bölümünde sert çekirdek olarak adlandırılan beş oyun yazarının, beş oyunu dramaturjik bir yönelişle inceleme altına alınmıştır. İnceleme altındaki bu beş oyunun seçiminde; dünya tiyatro tarihi açısından beş farklı zaman dilimin de yazılmış olmasına ve birbirlerinden farklı beş farklı aksiyon planını taşımasına dikkat edilmiştir. Sanatın her dalının evrenselliği yanında kuşku götürmez bir özelliğininde bir gerçeklik olgusunu içinde taşımasıdır. Tiyatro sanatının da içinde barındırdığı bu gerçeklikten yola çıkarak, farklı coğrafya ve kültürlerdeki beş yazarın, beş oyun metnindeki suskunluk sarmalı kuramına ait iz ve yansımalarının peşine düşülmesi hedeflenmiştir.

Bu yönelişle Antigone, Ada, Midas'ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye oyunlarının yüzeysel dramaturgi çalışmasından sonra, suskunluk sarmalı kuramını da içine alacak bir çerçeve doğrultusunda masa başı planlaması yapılmıştır. Bu nedenledir ki, belirlenen 'ana dramaturgi' inceleme planına göstergebilime ait 'yan dramaturgi' inceleme stratejileri eklenmiş ve bütüncül bir çalışma planı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Söz konusu bu plan doğrultusunda Antigone, Ada, Midas'ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye model oyunları göstergebilimsel bir çözümleme yöntemiyle hem dikey ve hem de yatay ilişkiler bağlamında değerlendirmeye çalışılarak, suskunluk sarmalı bağlamında her metin kendi evrenine ait çoklu anlam katmanları ışığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirme yöntem boyutunda öncelikle

düz anlama, diğere bir söyleyişle yüzey yapıya ardından yan anlama bir başka deyişle derin yapıya bakılarak yapılmıştır.

Tiyatro metinleri yazıldığı ve sahneye aktarıldığı dönemin siyasi, ekonomik, sosyolojik, politik, psikolojik vb. verilerin birini veya birkaçını yansıtan sosyo-kültürel ortamın gerçekliğini insan ilişkileri bağlamında yansıtmaktadır. Bu durumu Miller'in Cadı Kazanı oyunuyla örneklendirmek mümkündür. Miller'in 1952 yılında yazdığı Cadı Kazanı oyununda, 20. Yüzyılda senatör McCarthy'i döneminde toplumsal yaşamda özgürlük ve denge arasındaki ilişki 17. yüzyılda yaşanan hukuk dışı uygulamalarla eleştirilmektedir. Miller, oyununda küçük bir kasabada farklı görüşe sahip bir grup insanın haksız yere cezalandırılmasının trajik yanına dikkat çekerken, benzer durumların her yüzyılda yaşanabileceğine de vurgu yapmaktadır. Örnekten yola çıkarak bir tiyatro metninin dönemin sosyo-kültürel yapısının gerçekliğini tasarlanmış bilinçle aktardığını ve sosyo-kültürel yapının eleştirisini yaptığını söylemek mümkündür. Bu bakımdan suskunluk sarmalı kuramı ekseninden yapılacak dramaturjik metin incelemesinde tiyatro metninde seyirciye aktarılmak istenen ve tasarlanmış olan bilincin suskunluk sarmalıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Seyirci açısından tiyatro metinlerinin anlam çözümlemesi birbirinden çok farklı olacağından seyirciye aktarılması hedeflenen tasarlanmış bilincin dizgesel ve kavramsal hale getirilmesi gerekmektedir. Seçilen oyunların tiyatral dille dramatik metin incelemesi yapıldıktan sonra göstergebilim yönteminden yararlanarak oyunların içeriğinde suskunluk sarmalı bağlamında saptanan örgülerin anlamlandırma süreçleri işlenerek, okurun veya izleyicinin zihinsel anlamlandırması çözümlenmeye çalışılmıştır.

Göstergebilimin araştırma yöntemi olarak seçilmesinde, tiyatro sanatı ile iletişim bilimlerinin ortaklaşa kullandığı etkili yöntemlerden biri olmasının payı

büyüktür. Dramatik metin çözümlerinde sıklıkla başvurulan bir yöntem olan göstergebilim aynı zamanda iletişim biliminin kullandığı en işlevsel yöntemlerden biridir. Genel anlamda göstergebilim Fiske'ye göre yazınsal metni üreten ve alımlayan kültür arasındaki etkileşimleri inceleyerek toplumsal yaşamın bilim olarak tasarlanabileceği düşüncesi üzerine kuruludur (Fiske, 2014).

Sonuç olarak yukarıda anlatılmaya çalışılan çoklu ayıklama ölçütleri temel alınarak, sert çekirdek yazar ile iktidar ilişkisi açısından, örnek beş dramatik metin seçilmiştir. Seçilen metinlerin Sophokles'in Antigone tragedyası, Athol Fugard'ın Ada'sı, Güngör Dilmen'in Midas'ın Kulakları, Arthur Miller'in Cadı Kazanı ve Murathan Mungan'ın Taziye adlı oyunları olması uygun görülmüştür. Metinlere yönelik yapılması planlanan inceleme ve araştırma yöntemlerinin ana zeminini göstergebilim çözümü oluşturacaktır.

2. Göstergebilim

İnsanlar günlük yaşamlarında konuşmak, okumak, yazmak, göz kırpmak, el sallamak, giyinmek, öfkelenmek, bağırarak, susmak gibi birçok ilişkisel işaretlerle (gösterge) kendini ve toplumu üretir ve yorumlar. Toplumsal yaşamda göstergeler ve gösterge süreçleri sürekli olarak çalışmaktadır. Göstergebilim bu süreç ve süreçten geçirmeleri anlamlandırmak amacıyla incelemektedir (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.314). İletişim biliminde anlamlar evrenini çözümlenme ve sınıflandırmada kullanılan göstergebilimin en önemli özelliği kavramsal ve biçimsel açıdan bir üstdil oluşturmasıdır (Rifat, 2009, s.56). İletişimde kullanılan dil, davranışlar, görüntüler, tiyatro oyunu, film, afiş vb. gibi belirtme işlevi olan aktarıcı unsurlar kendi içinde çeşitli işaretlerden oluşan bütünlüktür. İnsan zihni tarafından algılanması ve

gerçekleşmesi farklı zamanlarda olan işaretler gösterge olarak adlandırılmaktadır. İletişimde kullanılan göstergeleri toplumsal yaşam içinde inceleyen yapısalci göstergebilim ilk kez Peirce, Ogden ve Saussure tarafından tasarlanmaya başlanmıştır (Guiraud, 1994: Fiske, 2014, s.124, 127). Yapısalcılığın temelini oluşturan ilk kaynak dilbilimci Saussure'dir (Yüksel, 1982, s. 9: Çamurdan, 1996, s.37). Göstergebilim yapısalcılık temellidir. "Yapısalcılık, olayların soyutlanarak anlaşılamayacağı esasına dayanır ve adını; olayların parçası olduğu daha geniş yapıların bünyesinde değerlendirilmesi gerektiği fikrinden alır" (Barry, 1995, s.39). "Yapısalcılık -en geniş anlamında- gerçeği tek tek nesnelere değil de nesnelere arasındaki ilişkilerde arama yoludur" (Scholes, Aktaran: Yüksel, 1982, s.6). Yapısalcılık bağlamında yapı sözcüğü bütünsellik olarak kavranmalıdır. Yapı içindeki öğelerin kendi başlarına bir değeri yoktur. Öğeler ancak genel bir dizge içine girdiklerinde bütünsellik içinde bir anlam kazanırlar (Yüksel, 1982, s.5). Peirce ve Saussure'ün çalışmalarıyla başlayan ve geliştirilen göstergebilim anlamların üretimi ve değişimiyle ilgilenmektedir (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.314: Fiske, 2014, s.319). Göstergebilim çalışmaları iletim aktarımı ile ilgilenmemektedir. Göstergebilim "metin üzerinde ve metinle onu üreten /alımlayan kültür arasındaki etkileşimleri" (Fiske, 2014, s.319) çözümlenmeye çalışmakla birlikte insanın dünyayı kendi terimleriyle anlayamayacağını ancak dünyayı kendi kültüründeki dilbilimsel ve kavramsal yapılarla kavrayabileceğini savunmaktadır (Fiske, 2014, s.221).

Göstergebilim, Saussure'den sonra başta Guiraud, Levi-Strauss, Barthes ve Greimas olmak üzere birçok dil bilimci ve felsefeci tarafından inceleme konusu yapılmıştır. Saussure göstergelerin insanlar ve nesnelere arasındaki ilişkiler sırasında ortaya çıkması nedeniyle göstergelerin toplumsal yaşamı inceleyecek bir bilim olarak tasarlanabileceği düşüncesiyle göstergebilim çalışmalarına başlamıştır (Rifat, 2009, s.11). Dilbilim ve toplumbilim arasındaki birleşimi en iyi yorumlayan Barthes

olmuştur: “ideolojik suçlamaların oynak, hitabi niteliğinden usanmış, Saussure okurken (1956 yılıydı) hayranlıkla, toplumsal simgeleri, sınıf işaretlerini, ideolojik kurnazlıktan çözümlmeyi sağlayacak (bir matematik probleminin çözümü için söylendiği gibi) ince bir yöntemin var olabileceğini gördüm” (Barthes, Aktaran: Pavis, 2000, s.33).

“Dilimizde özellikle dilbilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan göstergebilim (Fransızca sémio-tique ya da sémiologie) terimi ilk bakışta "göstergeleri inceleyen bilim dalı" ya da "göstergelerin bilimsel incelemesi" olarak tanımlanır. Ancak göstergebilimin günümüzdeki etkinlik alanı, kendisini oluşturan "gösterge" ve "bilim" sözcüklerinin anlamsal toplamından fazla ve değişik bir boyut kazanmıştır” (Rifat, 2009, s.11). Fiske (2014) göstergebilimi göstergelerin ve göstergelerin çalışma biçimlerinin araştırılması (s.122) olarak tanımlamaktadır.

Saussure’e göre dil, düşünceleri anlatan bir göstergeler dizgesidir. Dil’de dizgelerin en önemlisidir. Gösterge, Saussure için anlamlı bir nesne olmakla birlikte bir gösterge, bir gösteren ve gösterilenden oluşmaktadır. Gösteren, gösterenin algılanan imgesidir. Gösterilen, gösterenin göndermede bulunduğu zihinsel bilgidir. Zihinsel bilgi, iletişimin kullanıldığı kültürün ortak algılama biçimidir. Gösterilenleri üreten insanlarda belirli bir kültürün etkisiyle belirlenmektedir. (Saussure, 1976, s.33, 37). Dil, Saussure’de toplumsal olan bir kültüre ait olan dil ve bireysel olan sözden oluşmaktadır. Toplumsal olarak dil aynı topluluktan olan insanların arasındaki bir dizi kurallardan oluşan kurumsallaşmış soyut dizgedir. Söz, dil dizgesine bağlı somut bireysel çeşitlemelerdir. Her hangi bir dizgenin çözümlenmesi için o dizgenin öğeleri arasındaki dizimsel bağıntıların belirlenmesi gerekmektedir (Yüksel, 1982, s.11, 14). Saussure, dizgeyi oluşturan öğeleri önemsemeden öğelerin dizge içinde birbiriyle olan ilişkileri ve bağları üzerinde durmaktadır.

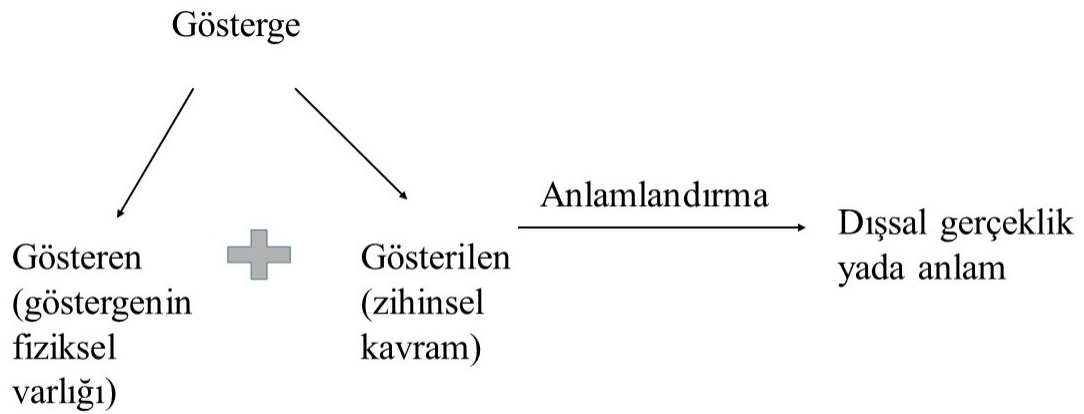
Greimas’ta, Saussure gibi göstergebilimi iletişim biliminde yaşanan ilişkileri çözümlmeyi ve anlamlandırmayı tasarı biçiminde ele alınabilecek bilimsel yaklaşım

olarak gördüğünü (Rifat, 2009, s.56) şöyle ifade etmektedir; “özelden genele ilerlemek, bireysel çalışmayı daha geniş yapısal bir dizin içerisinde ele almak tipik yapısalcı bir süreçtir. Yapısalcılar için, içinde bulunduğumuz kültür dil gibi ‘okunabilir’. Çünkü kültür önem taşıyan yapısalcı birçok ağdan oluşmuştur ve sistematik bir yolla gösterilebilir. Bu ağlar bir işaretler sistemi olan ‘kodlar’ doğrultusunda işlerler, tıpkı dilin yaptığı gibi, açıklamalarda bulunabilirler, yapısalcılar ya da göstergebilimciler tarafından çözümlenebilirler” (Barry, 1995, s. 47).

“Gösterge, genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. (...) gösterge kavramının anlamını genişletip şöyle diyebiliriz: İnsanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla yarattıkları ve kullandıkları doğal diller (...) çeşitli jestler (...) sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar (...), reklam afişleri, moda, mimarlık düzenlemeleri, edebiyat, resim, müzik, vb. çeşitli birimlerden oluşan birer dizgedir” (Rifat, 2009, s.11, 12). Ses, yazı, görüntü, hareket vb. unsurlarla gerçekleştirme aşamasına gelen dizgeler belli kurallarla işleyen anlamlı bütündür. Bu anlamlı bütünlerin her birimi de gösterge olarak adlandırılır (Batı, 2010, s.252). Gösterge kendisi dışında başka bir şeye gönderme yapan insan duyularıyla kavranan fiziksel bir şeydir. Varlığı kullanıcıların onu gösterge olarak kabul etmelerine bağlıdır. Gösterge fiziksel olduğundan duyguların çağrıştırması olan algılama ile karıştırılmaması gerekmektedir. Gösterge duygu temelli değildir.

Peirce göstergeleri görüntüsel (imge), belirtisel ve simge olarak üç gruba ayırmaktadır. Görüntüsel gösterge nesnesiyle benzerlik taşımaktadır. Bir fotoğraf, harita, erkek tuvaletini simgeleyen görsel göstergeler görüntüsel göstergelerdir. Belirtisel göstergeler nesnesiyle doğrudan varoluş bağlantısı olan göstergedir (Fiske, 2014, s.132, 133: Çamurdan, 1996, s.42: Yüksel, 1982, s.17). Duman, ateşin; hapşırma, soğuk algınlığının belirtisel göstergesidir. Simgenin nesnesiyle bağlantısı uzlaşma, anlaşma ya da kural sonucu olan göstergedir. Kızılhaç işareti, rakamlar birer simgedir (Fiske, 2014, s.132, 133).

Gösterge ve iletişim arasındaki ilişkiyi algılayabilmek için Fiske'nin örneği önemlidir. Açık artırmayı yöneten müzayedeciye fiyat artırımını kulak memesini çekerek ileten bir katılımcının göstergesi kulak memesini çekmektir. Gösterge katılımcının fiyat arttırdığına gönderme yapmaktadır. Katılımcının kulak memesini çekmesi hem katılımcı hem de müzayedeyi yöneten arasında fiyat artırım anlamında kabul edildiğinden göstergenin ilettiği gönderi iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Göstergelerle sağlanan iletişim modellerinin tamamının anlam çalışmalarında gösterge, göstergenin gönderme yaptığı şey ve göstergenin kullanıcıları olmak üzere üç unsurun mutlaka dâhil edilmesi gerekmektedir (Fiske, 2014, s.123). Gösterge ile sağlanan iletişim biçimini Şema 1'de gösterilmektedir.

Şema 1. “Saussure’ün Anlam Öğeleri” (Fiske, 2014, s.128) Şeması.

“Göstergeler örnek çerçeveler (paradigmalar) ve anlam/söz dizimleri olarak şifrelenirler” (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.319). Fiske, (2014) göstergelerin belirli tasarlanmış kodlara göre düzenlendiğini ve göstergelerin birbirleri ile nasıl ilişkilendirilebileceğini kodların belirlediğini söylemektedir. Kodlar göstergelerin düzenlendiği sistemlerdir. Göstergeleri kapsayan kodlar kültürel olarak kitleler için

hazır hale getirilmekte ve toplumsal yaşam içinde kitlelere aktarılmaktadır. İletişim ilişkileri içinde gösterge ve kodlar toplumsal yaşayış pratiğini sağlamaktadır (Fiske, 2014, s.71, 153, 154). Toplumun üyeleri tarafından onaylanan normları kodlanmış olarak görmek mümkündür. Bu nedenle kodlar ve kültür, dinamik bir ilişki içinde olmakla birlikte iletişim aracılığıyla aktarılabilir (Fiske, 2014, s.154: Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.318). Kodları anlayanlar ve kullananlar bir kültürün üyesi olmuşlardır (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.318). Göstergelerin evrenini oluşturan kodların kültürle olan ilişkisi kültürün bir parçası olan dramatik metinlerde göstergelerle birlikte kültür çözümlemesinin yapılmasına da imkân sağlamaktadır.

Kültür kavramını, sürekliliği olan toplumsal işlemlerle yeni biçimlerde üretildiğini düşünen Fiske'nin göstergebilim yaklaşımı kültür, iletişim ve iktidar ilişkilerine eleştirel yaklaşması ve çözümlemeye çalışması bakımından suskunluk sarmalı kuramı eksenli yapılacak dramatik metin ve göstergebilimsel çözümlemenin uygulanabilirliğini açıklamaktadır. Fiske, göstergebilimi kullanarak yaptığı metin çözümlemelerini iletişim özelinde gösteren ve gösterileni kapsayan gösterge, anlamlandırma, kodlayıcı, kod çözücü unsurlarla açıklamaktadır. Fiske, televizyon kültürü çalışmalarında filmler ve dizi metinleri çözümlemelerini göstergebilimsel yöntemle yapmıştır. Göstergebilimsel yöntemin temelinde toplumsal yaşam ilişkilerini formüleştirmek yatmaktadır. Fiske'nin yaptığı göstergebilimsel metin çözümlemesi, medya metninin dil ve anlam kuralları içinde eleştirel ve kültürel çözümlemesidir. Herhangi bir metnin göstergebilimsel yöntemle çözümlenmesinde metnin açık iletilerinden yola çıkarak gösterge kullanıcılarının özellikleri, alımlayıcının özellikleri, anlamlandırma kodlarının durumu, anlamlandırmanın kültürel yapısı ve ideoloji evreni dikkate alınarak metnin derin yapısına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Yazınsal metnin derin yapısına ulaşılmasıyla metinde gizli olan

öznel anlamların çözümlenmesi sağlanmaktadır. Fiske'nin göstergebilimsel yaklaşımı özellikle eleştirel düşünce için önemlidir. Göstergebilimsel metin çözümlemesi yöntemi ile yapılan formülleştirme iletilerin kaynağını oluşturan metnin anlamlandırılmasını, kodlarının nasıl çözüleceğini ve iktidar bilgisini açıklaması açısından önemlidir. Metinlerle aktarılan sözcük, eylem ve imge ile ifade edilenin ne olduğu, anlam ve kodlamanın nasıl oluşup nasıl paylaşıldığı, anlamların kültürel ve siyasal alana nasıl dağıldığıyla ilgili çözümlenmeler ile kültürel ve metin iletilerinin doğru anlamlandırılması ve yorumlanması açısından önem kazanmaktadır (Fiske, 2014, s.13, 67)²⁰. Yazınsal metinlerde kullanılan göstergelerin ve iletilerin anlamlandırılması göstergelerin doğru kullanılmasına ve işleyişine bağlıdır. Eagleton, (2009) yazınsal metinde göstergelerin temelsiz kullanılması ve işlemeyle okuyucunun gerçekten uzaklaştığına vurgu yapmaktadır (Eagleton, 2009, s.194).

Yapısalcı göstergebilimin gelişmesine katkıda bulunan Greimas'ın göstergebilim kuramı Saussure'ün²¹ göstergebilim yaklaşımının devamı niteliğindedir. "Temelde insan ile insan ve insan ile dünya arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan A. J. Greimas, bu ilişkileri anlamlandırmaya yönelirken, katı ve değişmez kuralları olan betimleyici bir bilim dalı yaratmak yerine, tasarı biçiminde ortaya attığı bir bilimsel yaklaşımı, çevresindeki araştırmacılarla birlikte sürekli geliştirmeyi yeğledi. Dünyadaki anlamlar evrenini çözümlenmeyi ve sınıflandırmayı amaçlayan Greimas göstergebiliminin kuşkusuz en belirgin özelliği, kavramsal ve biçimsel açıdan bir üstdil oluşturmasıdır" (Rifat, 2009, s.56). Greimas'çı göstergebilimin amacı, bilimsellikten uzaklaşıp kuramcılığa düşmeden insan bilimlerinin bakış açılarını yenilemek, bunun için yöntemsel önerilerde bulunmak, yorumlama örnekleri sunarak genel nitelikte bir anlamlandırma kuramı, bir üst bilim olmaktır (Yücel, 1982, s.85).

²⁰ İletişim Çalışmalarına Giriş adlı Kitabın Fiske Neden Hala Önemli? kısmından derlenmiştir.

²¹ Saussure, göstergebilimi toplum yaşamını inceleyecek bir bilim olarak görmektedir (Bkz. Yüksel, 1982, s. 16).

Greimas'çı göstergebilimde yapı kavramının tanımı iki terimin ve bu iki terim arasında bağıntının varlığının dolaysız sonucudur. Bir nesne veya terim tek başına bir anlam taşımamaktadır. Anlam her zaman bir bağıntıyı varsaydığından anlamın zorunlu koşulu terimler arasında bir bağıntı bulunmasıdır. Bu saptamalar sonucunda; iki nesne veya terimin birlikte kavranabilmesi için benzerlikleri ya da özdeşliklerinin bulunması ve iki nesne veya terimin birbirinden ayrılabilmesi için birlerinden farklı olmaları gerektiği gözlemine ulaşılabılır. Yazınsal metni ayırıp seçebilmenin temel koşulu, nesnelere arasındaki karşıtlık ya da özdeşlik bağıntısının bulunmasıdır (Yücel, 1982, s.86). “Bu bağıntılar gösteren ve gösterilen düzlemlerinde eklemlenir. Göstereni anlamın algılama düzeyinde belirmesini sağlayan öğeler ya da öge toplulukları oluşturur, gösterileniyse gösterenin kapsadığı ve ortaya çıkmalarını sağladığı anlam ya da anlamlar. Bu iki öge karşılıklı bir bağıntı içindedir her zaman: gösterenin varlığı bir gösterilen, gösterilenin varlığı da bir gösteren içerir. Bununla birlikte, anlam, kendisini ortaya çıkaran gösterenin türüne ya da niteliğine bağlı değildir. Gerçekten de, kendi dilimizde oluşturulmuş bir öyküyü, bir düşünce yazısını birçok dillere aktarabiliyorsak, bir olguyu sözle de, devinimlerle de, resimle de anlatabiliyorsak, anlam kendisini ortaya çıkaran sözceyle özdeşleşmediği, ondan önce varolduğu içindir” (Yücel, 1982, s.86, 87).

Greimas'ın göstergebilim kuramı, oluşum açısından birbirini içeren, birbirini tanımlayan ve birbirini denetleyen üç ayrı düzeyi içermektedir. Çeşitli kavram ve işlemlerin kullanıldığı ve incelenecek gösterge dizgesinin betimlendiği betimsel düzey, betimsel düzeyde kullanılan kavram ve işlemlerin hem gözden geçirildiği hem de aralarında bir tutarlılığın sağlanmasına çalışıldığı yöntem bilimsel düzey ve bilim kuramsal düzeydir. Göstergebilim kuramının temelinde belitlerden (aksiyomlar) oluşan tutarlı bir dizgenin, belitsel dizgenin (aksiyomatik) varlığı söz konusudur. Kendisi tanımlanmayan ama öbür kavramları tanımlanması için temel alınan bu belitsel dizgedeki kavramları (belitlerin) en aza indirgenmesi gerekir. Böylece kalkışta tanımlanmamış belli sayıdaki kavramları karşılıklı tanımlanması yoluyla tutarlı bir

kavramlar bütünü, ağı oluşturulduğu bölüm bilim kuramsal düzeydir (Rifat, 2009, s.56, 57; Rifat, 1993, s.23, 24). "Bu üç düzeyin birbirini denetlemesinden ve birbiriyle tutarlı bir biçimde kaynaşmasından oluşan Greimas göstergebilimi yalnızca bildirişimi (iletişimi) sağlayan yalın gösterge dizgelerini değil, amaçlı olarak bir bildiri (ileti) sunmayan ama yine de anlamsal katmanlardan oluşan bütün gösterge dizgelerini çözümlenebilecek bir kuramdır, sürekli gelişen bir bilimsel tasarıdır" (Rifat, 2009, s.58). Greimas'çı göstergebilim etkinliğini daha çok yazınsal araştırmalarında kendini göstermektedir (Yücel, 1982, s.86). Greimas, Saussure'nin dil ve söz kavramlarından yola çıkarak anlatı türündeki yazınsal metne söz düzeyinde yansıyan verileri değerlendirerek yapıtın diline varmaya çalışır (Yüksel, 1982, s.12). Yazınsal ya da bilimsel bir metin, resim, tiyatro gösterisi, müzik yapıtı ve filmde; insanları yönlendiren tutkular evreninin hangi anlamsal katmanlardan geçerek nasıl oluştuğu, bir gösterge dizgesindeki anlamları değil de anlamın eklemlenmiş biçimini, anlam üretiminin süreçlerini ortaya çıkarmak için Greimas'çı göstergebilim kullanılmaktadır (Rifat, 2009, s.58).

3. Yöntem: Yazınsal Metnin İçerik Biçim Çözümlemesi ve Göstergebilimsel Anlamlama

"Metni sökmek, öte yandan, onu açmaktır, metne gömülü olan ideolojinin tarafgirliğini ortaya çıkarmaktır"

(Schroeder, 1996, s.34)

Tiyatro göstergebilimi 1970'li yıllarda tiyatrodan ve edebiyattan bağımsız özerk bir dil olarak, üniversitelerde bir yöntembilim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tiyatroda sahnenin güçlü olma kaygısı öncelendiğinden tiyatro

metinlerinin incelenmesi sadece sahnenin sözcemesi²² çerçevesinde sınırlı kalmıştır. Bu durum metin ve sahnenin dramaturjik çözümleme ile teatral dilini kesin biçimde ayırarak metin göstergebiliminin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Oysa dramatik metin sahneye konulmasıyla ve yayınlanmasıyla yeniden üretilmekte ve gündeme gelmektedir. “Tiyatro yalnızca gösterim uzamı olarak değil -yeniden, çok başka türlü olsa da- metin uygulaması olarak kavranır. (...) Metnin bu geri dönüşünü ve bu metnin dile geldiği ve kendini yadsıdığı sahnenin pragmatikini dikkate” (Pavis, 2000, s.33) almak gerekmektedir.

Göstergeleri kapsayan kodların kitle iletişim araçları aracılığıyla kitlesel hayata dâhil edilmesi pratikte insanın kavrama dünyasını etkilemektedir. Yapısalcılık ve göstergebilim alanında yapılan çalışmalar insan hayatında etkili gösterge ve kodların ürettiği anlamların çözümlenmesine yönelerek iletişim alanında yaratılan kodlu evrene eleştiri getirilmesinin önünü açmaktadır. Yüksel, (1982) göstergebilimin araştırma alanını gösterenle gösterilenin aralarında ilişki kurdukları simgesel göstergelerin gerisinde yatan tutarlı dizgeyi açıklamak olduğunu belirtmektedir (Yüksel, 1982, s.17). Bununla birlikte iletişim kanallarıyla aktarılan kodlu iletişimin ürettiği anlamların çözümlenmesi gösterge, kod, anlam bağlamında iktidar ilişkilerinin anlaşılmasını olanaklı hale getirmektedir. Göstergebilimsel yöntemle televizyon dizisi ve sinema filmi metinleri, reklam, afiş, fotoğraf vb. üzerinde gösterge ve kodların çözümlenmesiyle anlam üretimi çalışmaları yapılmaktadır (Bkz. Fiske, 2014: bkz. Batı, 2010). Reklam çözümlerinde kullanılan göstergebilim diğer alanlardaki kullanıma amacına uygun olarak anlamlandırma süreciyle ilişkilidir. Göstergebilim reklamın etki gücünü ortaya koyan göstergeler yerine, reklamın yaratım sürecinde karmaşık reklam iletilerini kavramak,

²² Üretilen sözlü ve yazılı her mesaja sözceme denir. Sözceme, sözcenin yaratılma sürecinin bütün unsurlarını ifade eder. Sözceme bir gönderen (konuşan özne) ile alıcının (dinleyen özne) varlığının üretilen sözceme kendini değişik biçimlerde göstermesidir. Yazar için, sözceme yazma edimidir. (Kıran, Zeynel. (1999). Sözceme ve Göstergebilim. Makale, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, İstanbul: Simurg Yayınevi, s.94,99)

çözümlemek, yorumlamak, açıklamak ve genel anlamda reklamlardan üretilmiş ortak anlamları formüle etmeyi amaçlamaktadır (Batı, 2010, s.255). Buradan hareketle göstergebilimin doğrudan göstergeyle değil üretilen anlam ve anlamlamıyla ilgilenen bir yöntem olarak düşünülmelidir (Rifat, 1993, s.21). Göstergebilim kullandığı metotlar ve ulaşmak istediği hedefler açısından, birçok disiplin tarafından uygulanmaktadır. Edebiyat incelemeleri başta olmak üzere, antropoloji, görsel sanatlar, film incelemeleri vb. pek çok alanın temel inceleme yöntemi haline gelmiştir. Göstergebilimin yöntem olarak önemli sorunu, kullanılan çözümleme dilinin özel bir dil olması nedeniyle dili anlama olanağı sadece imtiyazlı göstergebilimcilerle sınırlanmış olmasıdır (Garnham, Aktaran: Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.314).

Göstergebilimin anlamla ilişkili olarak ortaya koyduğu genel varsayımlar, her tür metne, toplumsal davranışlara, insan ilişkilerine, kurumlara, uzamların kullanım ve düzenlenmesine kadar pek çok değişik kültürel olguya uygulanabilmektedir (Kıran, 1999, s.93). Göstergebilimsel ilk metin incelemesini yapanlardan biri Propp'tur. Rus halk masallarını göstergebilim yöntemiyle inceleyen Propp binlerce masalda ortak olabilecek unsurları ortaya çıkararak halk masalının yapısını düzenleyen sabit yasaları saptamayı amaçlayarak anlatı söylemi²³ çözümlemesinin temellerini atmıştır (Rifat, 1993, s.16: Bars, 2014, s. 259, 260: Yüksel, 1982, s.60). Propp, masallardaki çeşitli kişilerin eylem alanları ve olay örgüsünü oluşturan görevlerini dikkate alarak anlatıyı iki bileşene indirgemıştır (Bkz. Yüksel, 1982, s.60). Propp, masalların ortak bir dizgeye ve dizge içindeki işlevlerin ortak bir yapıya sahip olması yanında dizgesel olarak sıralı işlevlerin kendisinden önceki işlevle mantıksal ve estetik bağlılık içinde olduğu, işlevler arasında mantıklı bir ilişkinin

²³ Destan, roman, öykü, halk masalı, söylem gibi türlerin temel özelliği (Yüksel, 1982, s. 46).

bulunduğu, hiçbir işlevin diğerini dışlamadığı ve işlevlerin bir tek eksene bağlı olduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Bars, 2014, s.259, 260; Yüksel, 1982, s.60). Propp'un yönteminden esinlenen Greimas, Barthes ve Todorov gibi bilim adamları yapıta yönelik eleştirileri ya da yapıta dayanarak geliştirdikleri metin çözümlemeleriyle Propp'un yaptığı çalışmanın önemini ortaya koymuşlardır (Bars, 2014, s.259, 260). Propp'tan sonra Todorov, Dekameron öyküleri üzerine yaptığı çalışmasında kişileri niteleyen özellikleri; durum, iç özellik ve dış koşullar olarak eylemleri de; durum değiştirmek, kuralları çiğnemek ve cezalandırma başlıklarına indirger. Todorov çalışmasında kişilerin ancak bir eylem ya da sıfatla birleşmesi yoluyla anlam kazandığı sonucuna ulaşır (Hawkes, Aktaran: Yüksel, 1982, s.60).

Göstergebilimi kullanarak yapılan metin çözümlemesinde yazar ve okuyucu arasındaki ilişkiye Saussure'un takipçisi olan Barthes önem vermiştir. Barthes'in yaklaşımında iki anlam düzeni önem kazanır: Birinci anlam düzeni işaret içindeki anlam veren ve verilen arasındaki ilişkide bilinen anlamdır. İkinci anlam düzeninde Barthes'in çağrışsal anlam olarak adlandırdığı işaretle kullanıcının ve kültürel değerlerin arasındaki ilişkidir. Çağrışsal anlam kültüre bağlılığı nedeniyle keyfi ve öznel olmakla birlikte mit kültürünün düşünme, kavrama ve anlamasının etkisi altındadır (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.319, 320). Bu bakımdan bir metin hem tamamlanmış ürün hem de yeni bakış açısıyla yeniden anlamlandırılacak bir üretim kaynağıdır (Rifat, 1993, s.25).

Fiske, göstergebilim yaklaşımında kültür kavramının dinamik bir süreç olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle eski göstergelerin ürettiği anlamlara yeni göstergelerin ürettiği anlamlar eklenerek kültür yenilenmeye ve değişime uğramaktadır. Göstergebilimin anlam üretim çözümlemeleri kültürel değişimi de açıklamaktadır. Tezin ilk bölümünde kültür endüstrisi kavramını kapsamlı olarak ele

almamız nedeniyle ayrıntıya girmeden şunu söylemek mümkündür. Üretim araçlarına sahip egemen kesim aynı zamanda kitle iletişim araçlarının da sahibi olduğundan toplumsal kültürü kendi ideolojisine uygun olarak üretmektedir. Göstergebilimsel yöntemle yapılan anlam üretim süreçlerinin açıklanmasıyla; Fiske'nin de (2014) dile getirdiği gibi göstergeler toplumsal değerlere somut biçim vererek değerleri kamusal hale getirirken, insanlar da göstergeleri kullanarak ideolojinin yaşatılmasını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla, göstergebilim metin çözümlemeleriyle üretilen anlamların açıklanabilir olmasının, kültür endüstrisine ve ideolojiye bilinçli ve eleştirel bir bakış açısı kazandırdığını söylemek mümkündür. Göstergebilimin yaptığı her anlam üretme sürecinde insanın kavrama evreni etkilenmektedir. Erdoğan ve Korkmaz'ın, ifade ettiği gibi gösterge ve kodlarla belli kültürel geleneklerin kullanılışı egemen kültürel pratiklerin ve ideolojinin dolaşımını sağlamaktadır (Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.318).

Göstergebilimde dil, düşünceleri anlatan göstergeler dizgesidir. Yazınsal metinde anlam bütünlüğünün sağlanması göstergelerin doğru kullanılması ve birbirinden bağımsız olmamalarına bağlıdır. Bu nedenle metinlerde gösterge dizgeleri belirli bir anlam bütünlüğü ile birbirini tamamlamak mecburiyetindedir. Yaratıcı düşünce ile tasarlanmış ve anlatım bütünlüğü olan fotoğraf, afiş, sinema filmi, tiyatro metni, tiyatro oyunu, reklam filmi, televizyon dizisi, heykel, televizyon haber görüntüsü vb. tasarımlar göstergeler dizgesinden meydana gelmektedir. Metinlerin içindeki dizgelerin birbiriyle olan ilişkisinin çözümlenerek belirli bir anlam yüklenmesi göstergebilimin sanat disiplinleri arasında da kullanılmasına olanak sağlamıştır. Yapısalcı yaklaşımlar²⁴ ve göstergebilimin öneminin artmasıyla

²⁴ İletişim biliminde göstergebilim, antropoloji, sosyoloji ve edebiyat eleştirisini birleştiren analiz biçimi. Erdoğan, İrfan. & Korkmaz, (2010). Alemdar. Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Yenilenmiş 3. Baskı, Ankara: Erk Yayınları, s.322.

göstergebilimin tiyatro metnlerinin anlam üretme süreçlerinde kullanılmasını sağlamıştır. “Tiyatro metnini diğer metinlerden ayıran özellik tiyatro metnindeki dilin söyleşim üzerine kurulu olmasıdır” (Velrutzky, Aktaran: Yüksel, 1982, s.60). Nutku’ya (2006) göre, tiyatro metninin göstergeleri dikkate alınarak yapılan metin incelemesi tiyatral gerçekliğe ulaşılmasını sağlarken, dramaturgi çalışmalarını kuramdan uygulamaya kaydirmiştir (s.17).

Tiyatro metninin incelemesindeki amaç metnin yüzey anlam yapısına yansıyan veriler ve göstergelerle yazarın oluşturduğu dizgeyi yani metnin derin anlam yapısına ulaşabilmektir. Çamurdan’ın ifade ettiği gibi yazılı metin veya sahne incelemesindeki amaç; “yüzeydeki yapıya yansıyan somut verilerden, yani yazarın sözleri, yönetmenin sahne göstergelerinden yola çıkarak yazınsal ya da sahnesele metnin iç yapısını (yazarın ya da yönetmenin oluşturduğu dizgeyi) yakalamaya çalışmak ve yüzeysel anlamdan derin anlama ulaşabilmektir. Bir başka deyişle, söylenenin ardında yatan söylenmeyi” (Çamurdan, 1996, s.44, 45) açığa çıkarmak olduğundan göstergebilimsel yöntemle tiyatro metninin hem üst aklını ortaya çıkarmak hem de kültür ve ideoloji bağlamında anlamlandırma çözümlerini yapmak mümkündür. Tiyatro metninde sözcüklerin içinde gizlenen imgeler, duraklar, sessizlikler, güçlü sözcükler ve sözcüklerin içinde yer alan kavramsal tanımlamalar; mekân, psikoloji ve çevresel faktörler hakkında bilgi vermekle (Nutku, 2006, s.141) birlikte her biri kültürel yapıyla ilişkili göstergedir. Metnin içinde gizlenen ancak okuyucunun ve izleyicinin zihinsel kavramasıyla anlaşılan göstergeler metin ve okur arasındaki üretim sürecinin birimidir. Göstergebilim metnin içinde gerçekleşmiş her anlamlı bütünü çözümlerken hem metnin anlamlar evrenini hem de metnin içeriğinin biçimini kavramaya ve yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır (Rifat, 1993, s.26). İpşiroğlu’da (2002) göstergebilimsel yöntemin yaratıcı okumayla ilişkilendirmektedir. Bir metnin

göstergelerine göre okunması yazara, yazarın iletisine ve stratejisine eleştirel okumayı sağlamaktadır (İpşiroğlu, 2002).

Yazınsal bir metnin bir yapı değil yapılanma (Barthes. 1999, s.21) olduğu düşünüldüğünde, Greimas'ın anlamsal katmanlardan oluşan bütün gösterge dizgelerini çözümleyebilecek bir kuram olarak ifade ettiği göstergebilimi (Yüksel, 1982, s.55) yapılanmanın derinleştiği tiyatro metinlerinde uygulaması, üretilen anlamların açıklanmasında ve formüle edilmesinde yararlı olacaktır. Nutku'da (2006) masa başı çalışmasında yapısalcı yaklaşımla²⁵ incelenen tiyatro metninin içerik olarak tüm soruların yanıtladığı metin olduğunu ve sonrasında göstergesel incelemesinin yapılabileceğine (Nutku, 2006, s.211) vurgu yapmaktadır. Saussure'un aksine Barthes göstergebilimi dilbilimin dalı olarak görmektedir. İnsanın günlük yaşamının bir parçası olan moda kavramının dizgesine moda üzerine oluşturulmuş yazılı metinlerden yani dilsel bir anlamlama yöntemiyle yaklaşan Barthes, 1967 yılında yazdığı "Systeme de la Mode" adlı eseriyle anlamlamaya göstergelerin birbirine eklenmesi yerine eklenen dizgelerle ulaşmıştır. Eser göstergebilimsel çözümlemeyi tam yansıtmaya da moda dilinin betimlemesi ve yorumu olarak geçerli bir yapıttır.²⁶ Barthes'in, moda kavramı üzerine yaptığı dilbilimsel anlamlandırmanın ayrıntısına girmeden ulaştığı sonuçlar itibariyle göstergebilimsel bir çalışmanın anlamlamasının nasıl sonuçlar verdiği veya amaçladığı bakımından önemlidir. Moda giyineni kim? Ne? Nerede? Ne zaman? Sorularından en az birini yanıtlamaktadır. Giyinenler bu dört soruyla içinde buldukları moda düzleminde edim aşamasını yaşayarak işlevlerini yerine getirmektedirler. Moda, zaman ve yer koşullarıyla

²⁵ Yapısalcılık ilkesi: Bir metnin anlamını kavramak için içerikteki ayrımların gözlenmesi gerekir. Metnin içeriği; anlamlı öğeler arasındaki ayrımların temeli üstünde yükselir. Öğelerin birbirine göre değerini ayrımlar belirler. (Rifat, Mehmet. (1993). Homo Semioticus. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.23)

²⁶ Yorum, hazırlayan ve çeviren Tahsin Yücel'e aittir (Roland, Barthes. (1999). Göstergebilimsel Serüven. Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul: Kaf Yayınları)

tanımlanan bir etkinliği sunmakla birlikte bir kimliği okumaya imkân sunar. Moda, geçici olduğundan özne için boş bir edim olmakla birlikte moda dünyasının da ii boştur. Basit bir gönderge olan moda da insan bedeni gösterilendir. Bir teşhir aracıdır. Dişilik abartılı bir kadın gndergesidir vb. Barthes'in elde ettiği sonuçlar yapılacak yazınsal metin incelemesinde ulaşılmak istenen anlam evrenini özetlemektedir (Barthes, 2009, s.92, 107).

Tiyatroda kavram yani anlam, sahnede bir imge aracılığıyla gösterilir. Tiyatro sahnesinde kullanılan her şey (ışık, renk, hareket, biçim, mimik, devinim) gösterendir. Gsterilense gösterene yüklenen anlamdır. Ya da gösterenin kendisidir. Tiyatronun göstergesini şöyle formlleştirmek mümkündür; “Gsterge= Gösteren (İmge, görüntü) + Gösterilen (Kavram, anlam)” (Pavis, Aktaran: amurdan, 1996, s.39). Tiyatro metinlerinde veya anlatımlarda karakter ve kişileştirmelerin söylemleri yüzeysel olmayıp derin yapısı bulunmaktadır. Söylemlerin; zamanı, “anlatısal zaman (olay dizisinin içerdiği zaman-i zaman), anlatısal zamanın algılandığı zaman” (Yücel, 1995, s.124), söylemlerin hangi koşullar altında söylendiği, kime, kimlere, nerede, nasıl söylendiği sorunsalları hatta “yazarın oyunu yazdığı zaman (dış zaman)” (Yücel, 1995, s.124) gibi göstergelerle kodlanmaktadır. Tiyatral metinde göstergelerin birbiriyle ilişkisi, bağlanması ve birleştirmesini vektörleştirme olarak açıklayan Pavis, vektrleşmeyi sağlayan bağlar iendeki her göstergeyi, diğerlerine bağlayan dinamik yapı içerisinde anlam taşıyacağına dikkat çekmektedir. Pavis vektrleşmeyi Çehov'un Martı oyununda açıklamaktadır; duvarda duran tabanca izleyicinin tabancanın işlevini araştırmasını sağlayacaktır. Seyirci ancak “tabanca ortadan kaybolup, bir patlama sesi duyulduğu anda, bunalımlı ve intihara yatkın kahramanın yaşamına son vermesinden kuşkulanacaktır” (Pavis, 2000, s.38). Tabanca ve ölüm gibi ağlar sahnelemeyi bütünleştiren ve anlamlandırdıkları gibi sahnenin ayrışımını da engellemektedirler (Pavis, 2000, s.38) Göstergibilim, tiyatro metinlerindeki göstergelerin anlamlar evreninin

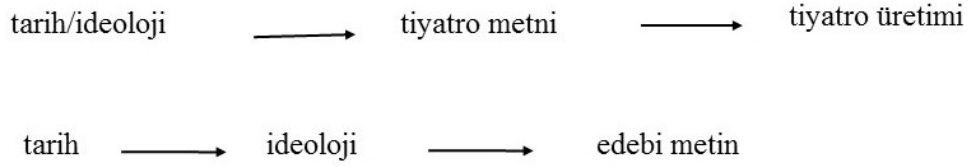
çözümlemesinde kavramsal ve biçimsel açıdan bir üst dil oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Göstergebilim aynı toplulukta yaşayan insanların iletişim aracı ve sesli işaretler sistemi olan dilin tiyatro metinlerinde önemini, iletişim yetisini ve sanatsal aktarım gücünü arttırmaktadır. Tiyatral gösterim anlamında değerlendirdiğimizde Pavis, (2000) “törel ve yöntem bilimsel bir davranış kuralı anlamıyla” göstergebilimi, teatral temsilin işleyişini gözlemlemek için doğal olarak başvurulmuş bir disiplin olarak görmektedir (Pavis, 2000, s.51).

Saussure için anlamlı, Fiske için insan duyularıyla kavranan fiziksel bir nesne olan gösterge, kendi dışında başka bir şeye gönderme yapan gösteren ve gösterilenden oluşmaktadır. Göstergenin varlığı kullanıcıların göstergeyi kabul etmelerine bağlıdır. Hem tiyatro metni hem de tiyatro gösterimi okur/izleyiciyle iletişim kurarak okuyucu/izleyicinin göstergeleri anlamlandırma sürecini yaşamasını sağlamaktadır. Tiyatro metninin anlamsal yapısının birbirine bağlı içiçe geçmiş çoğul bağlamlara dayalı (Yüksel, 1982, s.60) olması nedeniyle özellikle klasik ve tarihsel oyunlardaki göstergeler günümüzde farklı göndermeler yaparken, izleyici açısından farklı alımlamalara yol açmaktadır. Sophokles’in tragedyasındaki kral günümüzde otorite ve iktidar kavramlarına bir göndermedir (Çamurdan, 1996, s.41). Tiyatral metinde iktidarın gücüne yapılan gönderme kralın varlığıyla ifade edilmektedir. Kralın temsil ettiği iktidarın kamusal alanda gerçekleşen söylem ve eylemlerinin tamamı bir göstergedir. Kamusal senaryonun yaşandığı kamusal alanlar herkese açık olduğundan mutlak iktidarın sahibi kral kamusal senaryo içeriğinin anlamlar üreticisidir. Kralın eylem ve söylemleri herkes tarafından kabul edildiğinden göstergelerin varlığı tartışılmaz bir gerçekliktir. Otoriter yapı içinde gösteren konumundaki kralın göstergenin herkes tarafından kabul edilen fiziksel varlığı ile gösterilen kitlenin zihinsel kavraması anlamlandırma süreciyle dışsal gerçeklik veya

anlama ulaşmaktadır. Gösteren ve gösterilen arasında mekân ve zaman ortaklığı olan ilişki sürecinin birbirine benzer göstergelerle sıklıkla tekrarlanması ideolojinin yaşam alanını genişletmektedir.

Tezin ilk bölümünde “İdeoloji ve Medya” başlığı altında ayrıntısıyla ele alınmaya çalışılan ideoloji kavramının; fikir ve anlam üretimi, yanlış bilinç ve inançlar sistemi ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Chomsky’nin ifadesiyle günümüz ideoloji üretimi kitle iletişim araçları aracılığıyla kamuoyunun kontrol edilmesi ve kapitalist düşerle insanlığın zihinlerine hükmedilmesidir. Bilimsel doğruları kapsamayan ideoloji kitleler üzerinde verili bir yanlış bilinç yükleme işlemi yapmaktadır. Yanlış bilinç yüklenen “bireyler toplumsal ilişkilere belirleyici özneler olarak değil, ilişkiler içinde kendileri belirlenen bireyler olarak girerler. Ancak toplumsal yapılanmanın işleyişi içinde, ilişkilerin bütününe göremedikleri için kendilerini özneler olarak görmektedirler” (Belge, 1994, s.10). Dolayısıyla, iktidarın ideoloji üretimine karşı suskunluk sarmalı kuramının yanlış bilinci eleştirdiği ve tehlikenin farkında olan insanın ideolojik etkilenmelere eleştirel yaklaşabileceği çıkarımını yapmak mümkündür. İletişim biliminde sıklıkla konu edilen ideoloji kavramı ile edebi ve tiyatro metnlerinin üretimi arasında ilişki bulunmaktadır. Sanat ve ideoloji arasındaki ilişkiyi Althusser (2009) şöyle dile getirmektedir; “sanatın ayırıcı niteliği, gerçekliğe gönderme yapan bir şeyi ‘görmemizi’, ‘algılamamızı’, ‘hissetmemizi’ sağlamasıdır... Sanatın görmemizi sağladığı şey... İdeolojidir, sanatın kendisinden doğduğu, içinde yıkandığı, sanat olarak içinden sıyrılıp çıktığı ve göndermede bulunduğu ideolojidir... Balzac ve Soljenitsin bize yapıtlarının sürekli gönderme yaptığı ve yapıtlarını sürekli olarak beslemiş olan ideolojinin bir ‘görünümü’nü verirler; yapıtlarının içinden çıktığı ideolojiden bir adım geriye çekilmeyi, aralarında mesafe bırakmayı öngören bir görünümdür bu. Söz konusu romancılar, kendilerini kuşatan o ideolojiyi, bir bakıma içeriden algılamamızı (bilmemizi değil) sağlar...” (Althusser, Aktaran: Eagleton, 2009, s.95). Metin işlediği ideolojinin niteliği temelinde ideolojiyle kendi biçimleri sayesinde ilişki kurar. Metnin anlamlı veya geçersiz algılamalara ne derece ulaştığını belirleyen metnin

ürettiği veya olanaklı kıldığı edebi biçimlerin dönüştürücü işlemleriyle birlikte olmak üzere, ideolojinin niteliğidir (Eagleton, 2009, s.96).

Şema 2. İdeoloji ve Metin Üretimi İlişkisi (Eagleton, 2009, s.78) Şeması.

Şema 2’de ideoloji ve metin üretimi ilişkisi görülmektedir. Kendisi de bir ürün olan edebi metnin ideolojiyi üretmesi gibi aynı biçimde tiyatro üretiminin kaynağı da ideolojiktir. Tiyatro üretiminin metinle ilişkisi, metnin kendi biçimiyle iç ilişkilerini açığa çıkarmasıyla ilgilidir. Edebi metnin ideolojiyle olan ilişkisi de o ideolojinin tarihle olan ilişkisini ortaya çıkaracak biçimde kendini göstermektedir (Eagleton, 2009, s.78). Göktürk (2002) metnin ürettiği ideolojiyi metnin güdüm kurgusu olarak adlandırmaktadır. Her kurmaca metin okura anlamsal olarak yol gösterecek bir düzenlemeye sabittir. Metinde bir gücüllük olarak sezdirilen anlamsal eşdeğerlerin somutlanması metnin güdüm kurgusu ile gerçekleşmektedir. Metnin gerçek dünya ile ilişkisini sağlayan metnin donanımı yazarın amacına uygun seçimleriyle oluşmaktadır. Metnin gerçek dünya ile ilişkisini sağlayan gerekçeler metnin anlambilimsel evrenini oluşturmaktadır (Göktürk, 2002, s.95, 77). Eagleton’un tiyatro üretimiyle tiyatro metnini birbirinden ayırmasındaki amaç, Pavis’in de (Bkz. Pavis, 2000) dile getirdiği gibi metnin rejî farklılığından dolayı farklı bir tiyatro üretimi olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. İdeoloji ve sanat arasındaki ilişki nedeniyle dramatik metin incelemesinde ve göstergebilimsel

yöntemle anlam üretilmesinde ideolojinin ayrı bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çamurdan, tiyatronun ideolojik yanına tiyatro oyununun göstergelerinin sahnelendikleri döneme göre yeniden oluşturulmasına bağlamaktadır (Çamurdan, 1996, s.41).

Tiyatro ile ‘egemen ideoloji’ arasındaki ilişkiyi açıklayan en önemli çalışmalardan biri Augusto Boal’in ‘Ezilenlerin Tiyatrosu’ eserinde açıkladığı anlayıştır. Halk için halk tarafından yaratılan ve herkesin özgürce katılabildiği teatral gösteri günümüze değin yaşadığı gelişim aşamalarında egemen ideolojinin değerlerini izleyiciye yansıtacak şekilde tasarlanmaya çalışılmıştır. Boal, tiyatro ve egemen ideoloji arasındaki ilişkinin ilk kaynağını Aristoteles’in baskıcı tragedya anlayışında aramaktadır. Herkesin sokaklarda özgürce yapabildiği teatral gösteri Antik Yunan dönemiyle birlikte aristokrasinin kurallarına göre biçimlenmeye başlamıştır. Aristokrasinin zayıflamasının ardından zenginleşen ve kamusal alana hâkim olmaya başlayan burjuvanın ideolojisi ve değerleri özellikle Shakespeare’in oyunlarında bireyselliğin ön plana çıkmasıyla belirginleşmeye başlamıştır. Halkın elinde olan tiyatro oyuncuların seçkinleştirilmesi, trajik kahramanların yaratılması, rollerin paylaşımı ve oyun yazarlarının ürettiği eserlerin içeriğinin egemen ideolojinin etkisinde kalması tiyatroyu halktan uzaklaştırmıştır. Aristo’nun baskıcı tragedya sistemi bireyi dizginlemek ve önceden mevcut olana uydurmak üzere tasarladığından günümüzde filmlerde ve TV dizilerinde insanların kötü eğilimlerinden arındırılması amacıyla kullanılmaktadır. Başta devlet olmak üzere teatral yapımları finanse edenlerin tercihleri sanat üretiminde ve gösteriminde etkili olmaktadır (Boal, 2008). Boal’in bakış açısıyla, teatral gösterinin halktan koparılma süreci ile tiyatronun egemen ideolojiyi üretme süreci birbirine paralel ilerlemektedir. Boal’in de vurgu yaptığı gibi Marksist ideoloji ve Frankfurt Okulu’nun eleştirel

teorisi olan kültür endüstrisi kavramı sanatın tüm dalında olduğu gibi tiyatrodaki da etkili olmaktadır.

Fiske'nin, (2014) anlatı metni, okur, kültür ve ideoloji arasında yaptığı ilişkilendirme metin incelemesi açısından önemlidir. Anlatı metni okuyucusunu içeriğinde taşıdığı ideolojinin anlamlarını kabullenmeye davet etmektedir (Fiske, 2014, s.287; Göktürk, 2002, s.77). "Göstergebilimde dikkat "metin" üzerinde toplanır. İzleyici "okuyucu" olarak nitelenir ve iletişim sürecinde aktif bir rol alır. Okuyucu kendi deneyini, tutumlarını ve duygularını getirerek metnin anlamını yaratır. Anlamın incelenmesinde üç öge önde gelir: (1) İşaret (gösterge), (2) işaretin işaret ettiği (gösterilen), (3) işareti kullananlar (gösteren)" (Finlay & Pelinsky, Aktaran: Erdoğan & Korkmaz, 2010, s.316). Anlamlar metinle okur arasında müşterek olarak üretildiğinden okurun anlam üretmesi, metnin ideolojisinin başat değerler sistemine ve toplumsal ilişkiler dizgesine bağlı olarak inşa edilecektir. Anlamlar, metin ve izleyici arasındaki kültürel ve ideolojik etkileşimler içinde üretilmektedir. Anlam üretimi her iki ögenin de eşit biçimde katkıda bulunduğu dinamik bir edimdir. Metin ve izleyici ortak bir kültürün ya da alt kültürün üyeleri oldukları zaman etkileşimin sorunsuz olarak kurulmaktadır. Bu durumda metnin çizdiği yan anlamlar ve mitler izleyicinininkilerle tam olmasa da yakın biçimde uyum sağlamaktadır (Fiske, 2014, s.287). Yazınsal metnin üretilmesinde; daha önce üretilen metinler, toplumsal tarihsel değer dizgeleri ve toplumsal kültürel bağlam etkin olduğunda (Göktürk, 2002, s.82) metin üretildiği toplumun değerlerini yansıtmaktadır.

Tiyatro metinlerinde psikoloji, sosyopsikoloji, iletişim, iktidar, otorite, kültür ve ideoloji bağlamında yapılacak anlamlama Rifat'ın (1996) yapısal ve yazınsal metin çözümlemesine benzer biçimde yapılacaktır. Göstergeler bütünü olan yazınsal bir metin çözümlemesi anlatım düzlemi (dil bilgisel ya da biçimsel) ve içerik düzlemi (metindeki anlamlar) arasındaki ilişkiyle ilgilidir. İçerik düzlemini

kavramanın yolu anlatım düzleminde geçmektedir (Rifat, 1996, s. 21). Greimas yazınsal metni çözümlenebilir bir anlamsal yapı olarak gördüğünden Greimas'a göre yalnızca biçimden ve gösterenden yola çıkarak kavramların anlamlandırılmasını yapmak olanaksızdır (Culler, Akırtaran: Yüksel, 1982, s.52).

Metinde gösterilenin okuyucu tarafından kavranması, anlamlandırılması ve üretiminin çözümlenebilmesi için metnin içeriğinin dikkate alınması anlamlama göstergebilimi ile öncelenmektedir. Rifat'a göre anlamlama göstergebilimi; "anlatım düzlemini (gösterenler) ile içerik düzleminde (gösterilenler) her birinin kendine özgü eklemlenmiş biçimi olduğunu ileri sürer: Bu nedenle göstergebilim, anlatımın tözü ile anlatımın biçimi ve içeriğin tözü ile içeriğin biçimi ayırımını yapar; kendine ilgi alanı, inceleme konusu olarak da içeriğin biçimini alır" (Rifat, 1996, s.21). Bu nedenle anlamlama göstergebilimi bir yazınsal metinde anlamın düzenlenişiyle ve eklemlenmesiyle ilgilenmektedir. Biçim içeriğin ürünü olduğu için özde temel belirleyici içeriktir (Rifat, 1996, s.21). Kıran, (1999) anlatsal ya da yazınsal göstergebilim kuramının 'içeriğin biçimini karşıtlıklar dizgesi olarak ele alan eklemlenmiş içerik üzerinde araştırılma yapılmasının' birçok alanda etkili bir yöntem olarak kullanıldığını ancak metnin anlatım düzleminin (metnin maddeselliği) dikkate alınmamasını eksiklik olarak görmektedir. Ancak yazınsal metnin göstergebilimsel incelemesi, yapılan araştırmaya bağlı olarak araştırmanın hangi amaca veya amaçlara hizmet edeceğinin farklılığı yazınsal metin incelemesinde metnin maddeselliği ve içeriğin biçiminin incelemesinden birinin tercih edilmesine neden olmaktadır (Kıran, 1999, s.93). Yazınsal metnin içeriğinin biçimini ele alan 'anlamlama' göstergebilimi tiyatro metinlerinde suskunluk sarmalı kuramı bağlamında yapacağımız anlamlandırma, anlam üretme ve anlam üretme süreçlerinin çözümlenmesinde kullanabileceğimiz bir yöntem olarak görünmektedir. Söz konusu bu çalışmada, suskunluk sarmalı kuramı ekseninde tiyatro metinlerine yönelik çözümlenme stratejisini, göstergebilim yöntemi üzerine kurulduğunu belirtmek

gerekmektedir. Bu nedenle belli ölçütler ışığında seçilen oyun metinlerinin dramaturjik incelemesi ve ona bağlı gelişen göstergebilimsel çözümlemesi; oyun inceleme planı, dramaturgi, psikoloji, sosyopsikoloji, iletişim, iktidar, otorite, kültür ve ideoloji bağlamından uzaklaşmadan yapılmaya çalışılacaktır.

Bir metinde anlamın üretilmesinde basitten karmaşığa ve somuttan soyuta giden düzeyler bulunmaktadır. Bu düzeyler üretici süreç işleminde aşağıdaki biçimde görselleştirmek mümkündür;

Sözceleme					
Sözce	İçerik	Bakış Açıları	Dizisel Bakış Açısı	Dizimsel Bakış Açısı	
		Derin Düzey	İzleksellik ²⁷	İzleksel İşlevler	İzleksel Süreçler
		Yüzeysel Düzey	Anlatısallık	Eyleyensel İşlevler	Anlatısal Süreçler
			Betisel ²⁸ İşlevler		Betisel Süreçler
ANLAM					

Şema 3. Anlam Üretim Düzeyleri Şeması. (Everaert-Desmedt, Aktaran: Kıran, 1999, s.93)²⁹.

²⁷ Bir edebî eserde işlenen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim.

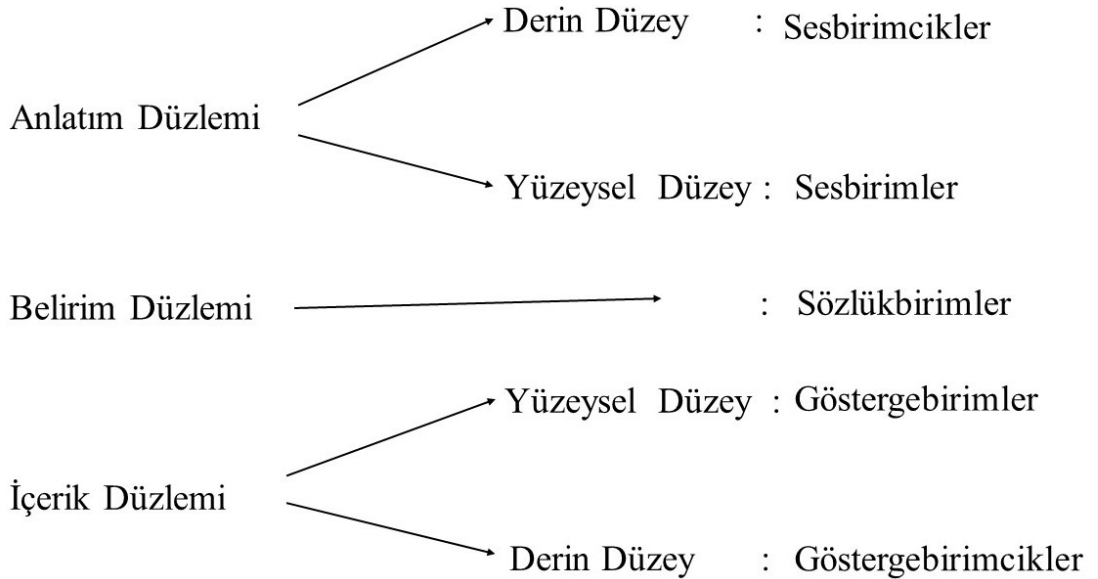
<https://tr.wiktionary.org/wiki/izlek>

²⁸ Betimleme: Söz ya da yazıyla tasarım. Hançerlioğlu, Orhan. (2004). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi. (s.27).

²⁹ Everaert-Desmedt, N. (1984). La communication publicitaire. Louvain la neuve: Cabay Librairie editeur, s.125.

“Derin düzeyde göstergebilimsel dörtgen içinde yer alan karşıtlık, çelişiklik, çatışma ve içerme gibi mantıksal anlamsal öğeler ile olumluluk ve olumsuzluk gibi temel söz dizimsel işlemler yer alır. Sonra eyleyenlerin işlevlerinin, edim ve durum sözcelerinin eklemelişleri, anlatsal izlencelerin birbirini izlemesinin çözümlendiği anlatsal düzeye geçilir. Söylemsel düzey adı verilen en somut düzeyde ise, kişilerin oynadığı izleksel ve betisel roller ile bunların eylemlerinin zaman ve uzam içindeki yerleri söz konusudur” (Kıran, 1999, s.93, 94).

Anlam kendisini ortaya çıkararak sözceyle özdeşleşmediği ve ondan önce var olduğu için; bir öyküyü ve bir düşünce yazısını birçok dillere aktarabilmemizi, bir olguyu sözle de, devinimlerle de, resimle de anlatabilmemize olanak sağlamaktadır. Yazınsal metinde anlama ulaşabilmek için metnin kendisini biçimlendiren söylemi yani belirim düzlemini aşmak gerekmektedir. Hjelmslev'in kuramı uyarınca, anlama ulaşabilmek için metni her biri bir biçim ve bir söz içeren anlatım ve içerik düzlemleri biçiminde ele almak gerekir. Bu düzlemlerin dilsel anlamlamada eklemelişmesi Şema 4'te görülmektedir (Yücel, 1982, s.87).

Şema 4. Louis Hjelmslev'in Anlatım ve İçerik Düzlemleri Şeması. (Aktaran: Yücel, 1982, s.87).

Hjelmslev'in anlatım ve içerik düzlemleri şeması, daha önce bahsettiğimiz Greimas'çı göstergebilimde yapı kavramı ve yazınsal metni ayırıp seçebilmenin temel koşulunun nesnelere arasında karşıtlık ya da özdeşlik bağıntısının bulunması özelliği dikkate alınarak okunması gerekmektedir. İçerik düzleminin temel birimlerini göstergebirimcikler ve göstergebirimler oluşturur. Birimlerden söz etmek, anlamsal içeriğin de birimlere ayrılabilmesini, yani anlamsal öğelerin de sessel öğeler gibi ve sessel öğelere koşut olarak çözümlenebileceklerini varsaymak anlamına gelir. İçerik düzeyinde temel birim göstergebirimciktir. Göstergebirimcik en küçük anlam ögesi olarak tanımlanır ve işlevini başka öğelerden farklı olmasıyla gerçekleştirir; bir başka deyişle, özerk bir öge değildir, varlığını ancak başka öğelerle kurduğu bağıntılardan alır. Bu nedenle başka öğelere göre, en azından bir ortak, bir de ayrı özelliği bulunması gerekmektedir (Yücel, 1982, s.88). Greimas'a göre anlatımın temel birimi çevresindekilerle ilişkileri açısından ayırıcı nitelik taşıyan (kişi) 'eyleyen'dir. Aralarında ilişki ya da benzerlik bulunan özne/nesne ve eylem geçiren/alıcı anlatımın temelini oluşturmaktadır. Anlatımın eyleyenlerinin birleştirilmesiyle oluşturulacak dizgeselin çözümlenmesi Greimas'a göre dizisel düzeni yansıtmaktadır (Yüksel, 1982, s.55). Dizisel düzenin bulunması yazınsal metnin anlamlandırma evrenine ulaşılmasının yolunu açacaktır.

Rifat, (1993) göstergebilimsel metin çözümlemesini (1) söylem, (2) anlatı ve (3) temel yapı çözümlemesi olmak üzere üç yolla yapılmasını önermektedir (Rifat, 1993, s.36).

(1) Söylem çözümleme; incelenen metin üretildiği dille bağlantı içindedir. Sözcükler sözcüklerle, tümceler tümcelerle, bütün bunları kapsayan ya da aşan sözcükler de sözcüklerle. Bir metnin, dilsel boyut (dilbilim) dışında söylediklerini anlamak için metnin retorik boyutunu da aşan değerlendirmenin yapılması

gerekmektedir. Çözümlemenin bu kısmında öncelikle (1a) metin anlamsal olarak bölünerek sınıflandırma ya da yapı bozma eylemi yapılır. Anlatı kişinin/kişilerinin belli bir zaman ve uzam bütünlüğü içindeki durumu ve eylemi belirginleşir. Sahnelerin anlamsal olarak ayrılmasıyla sahnelerin geçirdiği dönüşümler ve anlamın düzenleniş doğrultusunu yakalanır. (1b) ikinci aşamada, sahneler arasındaki ayrımları, yine dilbilgisel ve retorik yapıyı bozarak, açarak ve aşarak saptama ve adlandırma çalışması yer alır. (1c) üçüncü aşamada, sınıflandırılan sahneler birbirine benzer izlekler (tema) çevresinde toplanarak genellikle karşıtlar/çelişikler olarak (yönetenler-yönetilenler, temsil edenler-temsil edilenler, yardım özgürler-tutsaklar, ezenler-ezilenler, aldatanlar-aldatılanlar vb.) sınıflandırılır. Söylem çözümlemesinde yapılan üç aşama metindeki dilbilgisel yapıların ve retorik oyunlarının altında yatan içeriğin yüzeysel düzeyinin düzenleniş, eklemlenmiş, kuralının belirlenmesini ve yeniden yapılandırılmasını sağlar.

(2) Anlatı çözümleme: metinlerin içerik düzlemine ilişkin üretilmiş düzeni olması yanında, öykü gibi bir anlatı taşıması da söz konusu olabilir. Söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesini bütünlenmek zorundadır. Söylem düzleminde saptanan sahneler arasındaki ayrımlar, metnin anlatısı açısından dönüşüme uğradığı noktalar. Anlatı düzeyi söylem çözümlemesindeki sahnelere uygun olarak durum değişikliğinin yaşandığını ya da bir durum sözcüsünden bir başka durum sözcüsüne geçildiğini gösterir. (2a) İlk aşamada Eyleyenler'in (özne-nesne, gönderen-gönderilen, yardım eden/karşı çıkan) yer aldığı ve en yalın söz dizimsel anlatı yapısı diye tanımlayabileceğimiz temel sözcükler (durum-edim) saptanır. Özne ile nesne arasındaki ayrılık ya da birliktelik ilişkisini belirten durum sözcüğü ve bir durum sözcüsünü bir başka durum sözcüsüne dönüştüren edimin bulunduğu edim sözcüğü. Anlatı çözümlemesi yapılması durumunda yapılacak ilk iş durum sözcüklerini

saptamak ve bu sözcelerin dönüşümlerini izlemektir. Bir öznenin bir başka özneyi etkileyerek, içinde bulunduğu durumu bir başka duruma dönüştürmesi anlatı izlencesi olarak isimlendirilir. Anlatım izlencesi eyletim, edinim, edim ve yaptırım olmak üzere dört evreyi içermektedir;

Eyletim aşaması, gönderen ile özne arasındaki karşılık etkileşimi içeren ilişkidir. Gönderen, belli bir izlenceyi uygulatmak amacıyla özneyi etkilemeye çalışır. Gönderenin etkileme edimine karşılık, özne de yorumlayıcı edimiyle gönderenin söz ve davranışlarının gerçekliğini, doğruluğunu kendi bakış açısına göre yorumlayıp değerlendirerek izlenceyi uygulayıp uygulamamaya karar verir.

Edinim aşaması, eyletim aşamasının gerçekleşmesinden sonra işlevseldir. Bir özne, gönderenin izlencesini uygulamayı kabul etmesi durumunda eylemi gerçekleştirebilmek için bazı yetenekleri de ya doğuştan edinmiş olması ya da bu izlencenin gerekli kıldığı koşullara göre sonradan edinmesi gerekecektir. Edinim evresi öznenin yapma ve etme edinimini uygulama evresidir.

Edim aşaması, öznenin gerekli yetenekleri edinmesi neticesinde gönderenin istediği ve anlatı izlencesinin gerçekleşmesini sağlayacak asıl eylemi gerçekleştirmesidir. Özne gereken eylemi gerçekleştirir ve amacına ulaşır.

Yaptırım aşaması, öznenin ediminin özneye anlatı izlencesini benimsettiren gönderen tarafından değerlendirilmesi aşamasıdır. Özne'nin başarısına ya da başarısızlığına göre ödüllendirildiği veya cezalandırıldığı evredir.

Dört evreden oluşan anlatım izlencesi, olay örgüsü içindeki işlevleri, anlamlarıyla birlikte belirlemeyi sağlar. Anlatım izlencesi dikkate alındığında, anlatım çözümlemesinde her zaman bir özne ile karşı özne çatışmasını öngörmek gerekir. Edinim ve edim evreleri anlatının eylemsel düzlemini, eyletim ve yaptırım evreleri ise bilişsel düzlemini oluşturur.

(3) Temel yapı (anlamsal) çözümleme: anlam üretiminin temel yapılarının kavrandığı yapıdır. Söylem ve anlatı düzeylerinde saptanan ilişkileri düzenleyen derin ve soyut mantığın ne olduğu bulunur. İlişkilerin (ya da bağıntıların) türleri (karşıtlık, çelişiklik, içerme ya da bağıntıları) mantıksal dönüşüm'e göre değilleme, varlama ve içerme belirlenmeye çalışılır. Temel yapıdaki mantıksal ve anlamsal ilişkilerin belirlenmesi için öncelikle söylem ve anlatı düzeylerinin çözümlenmesi gerekir. Temel ve derin yapıdaki söz dizim ve anlam bileşenleri, daha yüzeysel boyutlarda yer alan söylem ve anlatının katmanlarını oluşturacak çekirdek ve gücül evreni simgeler. Metin çözümlemesinin söylem, anlatı ve temel yapı düzeyleriyle yapılması metnin ya da gösterge dizgesinin üretim çekirdeğine ulaşılmasını sağlamaktadır (Rifat, 1993, s.28, 36).

Greimas'ın yazınsal metnin çözümlemesinde izlediği yol Rifat'ın (1993) bir öznenin bir başka özneyi etkileyerek içinde bulunduğu durumu bir başka duruma dönüştürmesi olarak tanımladığı anlatı izlencesine benzer evrelerden oluşmaktadır. Greimas metin çözümlemesinde metnin içindeki olay örgülerini soyut örnekçe olarak almıştır. En yaygın örnekçe anlatısının söz dizimi ile eyleyenlerin dönüşümünü içeren dört katmanlı anlatı şemasını geliştirmiştir. (1) Sözleşme ya da Eyletim Aşaması: gönderen ile özne arasında bir sözleşme söz konusudur. Gönderen özneye gerçekleştireceği dönüşüm doğrultusunda belirli bir ileti gönderir. (2) Edinç Aşaması: özne gönderen ile yaptığı sözleşme çerçevesinde doğuştan var olan ya da sonradan kazanılmış yeteneklere sahip olur. Özne gönderenin iletisini gerçekleştirecek dönüşümü sağlayarak edim aşamasına yönelir. (3) Edim Aşaması: Bir durum sözcesinden başka bir durum sözcesine geçilen bu aşamada, özne edindiği koşullandırılmalar (istemek, bilmek, yapabilmek) sayesinde eylemini gerçekleştirir. (4) Tanıma ve Yaptırım Aşaması: özne gerçekleştirdiği eyleminin ardından, yapılan

sözleşme uyarınca gönderici tarafından ödüllendirilir ya da cezalandırılır (Kıran, & Kıran E., 2000, s.305, 306).

Göstergebilimsel yöntemle yazınsal metin çözümlemesinde önerilerini açıklamaya çalıştığımız; Greimas, Rifat, Kıran, Eziler Kıran ve Yücel metnin genel anlamlandırmasına ulaşabilmek için metnin anlamlı küçük parçalara bölünmesini önermektedirler. Göstergebilim açısından genel kanaat olarak şunu ifade etmek mümkündür; Pek çok disiplin tarafından kullanılan göstergebilim yöntemi göstergesel süreçlerin (gösteren + gösterilen → anlamlandırma ↔ anlam) yazınsal metin çözümlemesinde anlamlandırma evrenini saptamak ve bilimsel yaklaşımla açıklayabilmek için metnin genel anlamı bozulmadan anlamlı minimal parçalara bölünmesini uygun bulmaktadır. Tiyatro alanında göstergebilim çalışmaları yapan Pavis, tiyatral metnin göstergebilimsel çözümlemesinde daha önce açıklamasını yaptığımız vektörleşme üzerinde durmaktadır. Pavis, (2000) göstergebilimi tiyatroda metin ve sahnelemeyi birbirinden koparmadan düşünülmesini gerektiğini savunmaktadır. Tiyatral gösterimin küçük parçalara ayrılması metnin 'söylenmeyi' yani ideolojisinin anlamlandırılmasına pek katkı sağlamayacaktır. Gösterimin parçalara ayrılması metnin replik, sahne ve perdeler biçiminde düzenlenişine göre uygulanmaktadır. Ancak gösterimin dinamiği kendine özgü işaret noktalarını sağlayan kesinti ya da durak anlarına sahip olduğundan metne dayalı kesme işlemi gösterimin dinamiğiyle uyumsuzluk göstermektedir. Metnin sahneye ilişkin bir kesip ayırma işlemi metne dayandırma yerine gösterimin bütününün ritmine göre parçalara ayırmak daha uygun olacaktır. Bu nedenle Pavis, metin ve sahne arasındaki ayrımların sahnelemenin bütününe ilişkin vektörleşme ya da vektörleşmelerin dikkate alınmasının daha uygun olacağını önermektedir (Pavis, 2000, s.42). Pavis'in yaklaşımıyla tiyatro metninin çözümlenmesinde metinle birlikte

ses, ışık, duraklar, suskunluk, mekân, zaman-uzam, simge, imgelem vb. sahneleme yapısının da dikkate alınması gerekmektedir.

Göstergebilim hakkında verilen bilgiler ışığında, göstergebilimle yazınsal metin çözümlemesinin tiyatro dâhil olmak üzere birçok alanda kullanıldığı görülmektedir. Göstergebilimsel yöntemle tiyatro metinlerinde suskunluk sarmalı kuramı bağlamında yapılması düşünülen tiyatral incelemede; seçilen oyunların yüzeysel düzey yapısı ve derin anlamsal düzey yapısı çözümlenecektir. Suskunluk sarmalı kuramıyla yakın ilişkisi belirlenen ve anlam üretimini sağlayan iletişim, iktidar, otorite, kültür ve ideoloji kavramlarının seçilen yazınsal tiyatro metin içeriklerinde ürettikleri susma eyleminin içerik biçimi somutlaştırılacaktır. Yapısalcı yaklaşımda yapılan metin incelemesi yüzey yapıdan, derin yapıya ulaşma yolculuğu olduğundan; Nutku'nun, (2006) dile getirdiği gibi yapısalcı yaklaşımla metnin yüzey ve derin yapı çözümlemesinden sonra göstergebilimsel yöntemle incelemesi yapılabilir (Nutku, 2006, s.211) hale gelmektedir. Göstergebilimi uygulandığı alanda “kuramsal bir oyun” olarak görmek mümkün (Rifat, 1993, s.22) olduğundan dramatik metin incelemesinin ardından anlam üretimini içeren göstergebilimsel yöntemle toplumsal tasarım verilerini açıklamak mümkün olabilmektedir. Propp'un Rus hikâyeleri ile ilgili olarak farklı metinleri inceleyerek ortak kuramsal bir model çıkarma çalışması sonuçları itibariyle yapacağımız metin incelemesine benzer bir araştırmadır (Bkz. Yüksel, 1982, s.48).

Suskunluk sarmalı kuramı ile tiyatro arasında varsaydığımız yazınsal metin özellikleri ve yazar bağlamındaki ilişki, incelenen metinler aracılığıyla ‘susma eylemi’ olgusunun her metinde yaşandığı üretilme sürecinin var olduğu modelin doğrulanması olarak görülmektedir. Greimas'ın dört katmanlı anlatı şeması ya da Rifat'ın söylem, anlatı ve temel yapı çözümlemesi olarak önerdikleri

göstergebilimsel metin çözümleme ve anlamlandırma süreçlerini kullanarak, yazınsal metnin yüzey ve derin yapısı çözümlenerek gösterge dizgesinin anlam üretim süreçlerini ve anlamlandırmanın açıklanmasını hedeflemektedir. Seçilen tiyatro metinlerinin dramatik metin incelemesinde ve göstergebilimsel çözümlemesinde her iki yöntemde kullanılacaktır. Buradan hareketle seçilen metinlerde dramatik metin incelemesinin ardından yapılacak göstergebilimsel yöntemle;

1. Farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde yaşayan, farklı ekonomik ve sosyal sınıflara mensup, farklı kültürlere hatta kendi kültürü içinde alt kültürlere sahip olan tiyatro metin yazarlarının suskunluk sarmalı kuramında bahsedilen iktidara boyun eğmeyen, marjinal ve cesur ‘sert çekirdek’ bireyler sınıflandırmasına dahil oldukları,
2. Psikoloji, sosyopsikoloji ve sosyoloji bilimlerinin temel kavramlarını iletişim bilimi bağlamında dayanak alan suskunluk sarmalı kuramı iktidar gücü başta olmak üzere otorite, hukuk adalet, özgürlük, medya, moda, kitle toplumu, bireysel ve toplumsal doğa kavramlarıyla desteklenen siyasi içerikte bireyin ‘susma eylemi’ni toplum ve birey düzleminde çözümlemektedir. Bu nedenle genel tanımlama ekseninde suskunluk sarmalı kuramının işleyişinin ‘sert çekirdek’ yazarların tiyatro metinlerinde kullanıldığı,
3. Metinlerin dramaturjik incelenmesiyle anlamlandırılacak olan derin yapıda; repliklerin arasında dizgesel sırayla gizlenmiş olan imgesel ve simgesel (birbirinden bağımsız gibi görünen) anlamlar bütünleştirilecektir. Bu sayede, tiyatro metinlerinin suskunluk sarmalı kuramıyla amaç olarak “homo semioticus” (Bkz. Rifat, 1993) yani

çevresindeki anlamların oluşumunu ve bu anlamların birbirine eklenerek yeni anlamlar yaratmasını sorgulayan bilinçli insanı yaratma -belki de ütopya- düşüncesinin özdeş olduğu,

4. Birbirinden bağımsız ve birbirinden uzak coğrafyalarda kök salmış olan kültürel yapılara mensup yazarların ve ait olduğu kültürün üretimi olan tiyatro metinlerinde kullanılan 'iktidar kavramı' suskunluk sarmalı kuramı bağlamında bireysel suskunluğu tetikleyerek toplumsal suskunluğu ve 'susma eylemini' ürettiği,

bilimsel tasarı halinde açıklanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte yapılacak dramaturjik metin ve göstergebilimsel yöntem incelemesi ile suskunluk sarmalı kuramının dört varsayımını birleştirerek kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunan beşinci varsayımına katkı sağlanacaktır. İktidar gücünün etkisiyle susma eylemine yönelen bireyin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısı gereği suskunluğunu ve susmaya yönelme nedenlerini dile getirmesinin bir hayli zor olduğuna dikkat çeken Neumann, birçok yazınsal metin okumalarında sözcükler ve cümleler arasında gizlenmiş olan suskunluk sarmalını aramaktadır. Bu bağlamda tiyatro metinleri üzerinde yapılacak inceleme suskunluk sarmalının varlığıyla ilgili dile getirilmeyenin izini sürerek kavramsal sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır.

Yazınsal bir metnin dramaturjik incelenmesinde yazarın hayat hikâyesi ve oyunun yazıldığı dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının bilinmesi önemli (Bkz. Nutku, 2006) olduğundan tiyatro metninin yazıldığı dönem yazarın hayatıyla birlikte ele alınacaktır. Bununla birlikte tiyatro metinleri özelliklerine göre yapısal olarak; aksiyon, tema ve yan temalar, oyunda kullanılan motif ve simgeler, durum, serim, düğüm, doruk nokta, dramatik olay, çatışma ve kişileştirmeler ele

alınacaktır. Göstergebilimsel yöntemle yapılan çözümlemede “kişilerin olay örgüsü içindeki işlevlerinin saptaması, kişilere bağlı eylem, olay ve duyguların nasıl düzenlendiği, bir anlatı izlencesi içinde nasıl eklemlendiğinin kavranması” (Rifat, 1993, s.27) bakımında önemli olduğundan seçilen metinlerdeki başat karakterlerin olay örgülerindeki işlevini açıklayabilmek için karakterlerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikleri incelenecektir.

Seçilen tiyatro metinlerinin suskunluk sarmalı kuramı bağlamında yapılacak dramaturjik ve göstergebilimsel çözümlenmeleri aşağıdaki indekse uygun olarak yapılacaktır;

1. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Dramaturjik Çözümleme Önerisi

1.1. Biçime Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

1.1.1. Oyunun Adı

1.1.2. Yazar, Çevirmen

1.1.3. Mekân

1.1.4. Zaman

1.2. Yazara Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

1.2.1. Hayatı

1.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

1.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar;

1.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

1.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri

1.3.2. Aksiyon Planı

1.3.3. Konu

1.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergebilimsel Bir Çözümleme Yöntem Önerisi

1.4.1. Yüzeysel Yapı: Anlatı Düzeyi

1.4.2. Derin Yapı:

1.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller

1.4.2.2. Göstergeler

4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Antigone Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi

4.1. Biçime Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

4.1.1. Oyunun Adı : Antigone

4.1.2. Yazar : Sophokles

Çevirmen : Sebahattin Ali

4.1.3. Mekân : Kreon'un Sarayı

4.1.4. Zaman : MÖ 440

4.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

4.2.1. Hayatı

Sophokles (İÖ 497/6-406/5) Atina'da, Marathon Meydan Savaşından beş yıl önce doğmuştur. Atina'nın en parlak dönemini, Pers Savaşları sonrasında, Perikles ve Kimon egemenliğinin en güzel dönemlerini yaşadı, Peloponez Savaşlarından ve Sicilya seferinden sonra Atina'nın gerilemesine tanıklık etti. Kithara³⁰ çalma ve top oyunundaki ustalığıyla tanınan Sophokles, on altı yaşlarında Pers zaferini kutlayan bir törenin çocuk korosunda şarkı söyleyerek ve arp çalarak sahneye ilk kez adımını

³⁰ Modern Yunanca'da klasik gitar'ı da tanımlayan telli, antik bir Yunan çalgısı. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kithara> Erişim Tarihi:09.09.2015

atmıştır. Tragedyayı Aiskhylos'tan öğrenmiştir. Önceleri oyuncu olarak kendini tanıtmışsa da daha sonra tragedyaya yazmıştır. Sophokles, ilk başarısı henüz yirmili yaşlarında katıldığı tiyatro yarışmasında Aiskhylos'u yenerek birinci olmasındır. Daha sonra gelmiş geçmiş bütün tragedyaya yazarlarını geride bırakmasını sağlayan yirmi üç başarı izler. Devlette yüksek makamlara gelmiştir. Herkesin gıpta ettiği sevimli, neşeli, alçakgönüllü ve seçkin kişiliğiyle doksan yılı aşkın bir ömrü olmuştur. Sophokles 406 yılında ölmüştür. Altmış yıldan fazla süren yazarlık hayatı içinde on sekiz kez Dionisia töreninde, birçok kez de Lenaia şenliğinde birincilik elde etmiştir. Atina devletinin siyasal yaşamında Delos Birliği'nin bütçesini denetlemek ve iki kez general olarak önemli roller oynamıştır (Nutku, 2000, s.37: Friedell, 1999, s.219: Russell, 1993, s.298: Sophokles. 2015, s.v, vi).

Tarihçi Friedell, (1999) Sophokles'in çağının diğer tragedyaya yazarları Aiskhylos ve Euripides'e nazaran daha dindar olduğunu vurgulamaktadır (s.249). Sophokles'ten günümüze sadece Aias, Antigone, Trakhisli Kadınlar, Elektra, Philoktetes, Kral Oidipus ve Oidipus Kolonos'ta olmak üzere yedi eseri kalmıştır (Nutku, 2000, s.37: Friedell, 1999, s.219: Sophokles. 2015, s.vii). Antigone 441 yılında sahnelenmiştir (Friedell, 1999, s.219: Sophokles. 2015, s.vii). Sophokles, "öldükten sonra Atina'da, her yıl kurban adanacak kahramanlardan biri ilan edilerek seçilmiş kişilerin arasında yerini almıştır" (Friedell, 1999, s.219).

Sophokles'in Antigone tragedyasını iletişim biliminin suskunluk sarmalı kuramı özelinde incelemeye başlamadan önce Antik Yunan tragedyasının görünümü ve Sophokles'in tragedyaya yazarlığı hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Konularını mitler ve efsanelerden alan tragedyanın amacı, insanları dehşete düşüren olayları dramatik şekilde anlatarak insanlara ders vermektir. Tragedyalarda oyuncular teke derilerinden kostümleri giymeleri nedeniyle bu yazın türünün adı tanrının kutsal hayvanı olan tragos (teke) kelimesinden gelmekte ve bu oyunlarda

traogedeia olarak adlandırılmaktadır (Nutku, 1983, s.10; Tuncel, 1938, s.57). “Tragedya keçi ezgisi anlamındadır; çünkü Diyonizos şenliklerinde koro, tanrının ona bağlı kölelerini simgeliyordu. Tanrının çevresinde doğanın yabansı güçlerini yansılayan teke ayaklı satirler bulunduğu için ilk başlarda koro da satirler görünümüne giriyordu. İlk dönemlerde, korodaki oyuncular teke derileri (tragoi) giyerek oyun alanına çıkıyorlardı. Tragedya türü tragos ezgilerinden doğdu” (Nutku, 1983, s.10, 11). Kahramanları mitlere dayalı tanrılar, tanrıçalar, yarı tanrılar olduğu gibi krallar, soylular, üst sınıflardan insanlar olmaktadır. Tragedyalar başlangıç bölümü (prologos), koronun şarkıları (episode) ve tragedyanın ilk örneklerinde görülen lirik şarkıdan (exodos) oluşmaktadır. Bu üç kısım aynı zamanda modern dramın perdelerine tekabül etmektedir. Prologos başlangıç bölümü ve birinci perdedir. Burada konuya giriş yapılır. Exodos, beşinci perdedir. Bu bölüm oyunun çözüldüğü bölümdür. Episodalar ise ara perdelerdir. Antik tragedyadaki koronun şarkıları modern tiyatrodaki perde aralarına karşılık gelmektedir (Tuncel, 1938, s.57).

Sophokles eserlerinde tragedyaların genel özelliği olan efsane evresinden uzaklaşarak dünyevi bir evreni işlemiştir. Sophokles’in tragedyaları birey temellidir. Oyunlarında toplumun baskısı altındaki birey incelenir (Sophokles, 2015, s.viii). Yunan tragedya yazarlarının içinde gerçeği değil, ideali, yani olanı değil, olması gerekeni gösteren bir ozan olarak özellik kazanan Sophokles, tragedyada iki olan oyuncu sayısını üçe, koroyu da on iki kişiden on beş kişiye çıkarmıştır (Nutku, 2000, s.37; Friedell, 1999, s.219). Sophokles’in tragedyaya getirdiği en ilgi çekici yenilik üçlemelerde ve dörtlemelerde oyunların konuları arasındaki bağı kaldırmasıdır. Sahnede de yenilikler yaparak boyalı dekor panolarını geliştirdiği gibi tragedyaya Frigyalıların musikisini getirmiştir. Oyunlarının yapılarından anladığımıza göre Aias ile Antigone tragedyası ilk eserleridir (Nutku, 2000, s.37). Sophokles Antigone adlı eserinde, Antigone'yi kardeş sevgisiyle dolu, fedakâr ama böyle olduğu için ailenin

erkekleri tarafından cezalandırılan çilekeş bir kadın şeklinde tasvir etmektedir (Akalın, 2003, s.31).

“Sophokles ile tragedya olgun sanat biçimini aldı. O, Aiskhilos ve Öripides'in tersine, geleneksel hikâyeleri (efsaneleri) oldukları gibi uygular, bunların değerleri ya da ne kadar gerçekçi oldukları üzerinde durmadan, oyunlarına konu yapardı. Onun derinden derine etkisi altında kaldığı şey zamanındaki bireyci eğilimdi. Sofist'ler ve Sokrates ile yaygınlaşan bu eğilim Sophokles'i o kadar etkilemişti ki, onun insan karakteri, düşüncesi ve ilişkilerinde bu bireyci yöneliş vardı. Kişileri Aiskhilos'ta olduğu gibi, bir üst gücün buyruğunda değildi. Onun kişileri kendi sonlarını kendileri hazırlarlardı. Sophokles'in karakterlerinde izlenen davranışlar, o karakterin kendi karmaşık kişiliklerinden ileri geldiği kadar çevrenin etkisiyle de biçimlenirdi. Bu yönden, oyun kişilerini birer karakter yapısı içinde veren ilk yazar Sophokles'ti” (Nutku, 2000, s.38). Sophokles'in karakterlerinin yaşamı anlık olduğu gibi tutarlılıkları da bulunmamaktadır. Odysseus Aias'ta bir centilmen iken, Philoktetes'te bir namussuz, Kreon Kral Oidipus'ta namuslu iken Antigone'de tirandır. Antigone ise Oidipus Kolonos'takine göre çok daha farklı bir karakterdir (Friedell, 1999, s.250, 251). Sophokles'in “tragedyasının çekirdeği oyun kişilerinin kendilerine özgü konuşmaları, hareketleriydi ve davranışları bir dinsel törenin koral düzeni ile sınırlanmadığı için dinsel sorunlarla, Aiskhilos'tan daha az uğraşır. Bunun yerine akıllıca dolantılarla ve karmaşık bir olay dizisiyle kurardı oyununu. Doruk nokta büyük bir sürprizle gelirdi” (Nutku, 2000, s.38).

“ (...) Sophokles'te karakter boyutu kazanmış olan oyun kişileri öyle olağan kişiler değildi, ne de kaderleri olağandı. O insanları oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi göstererek idealize etti. Gerçekçi değildi Sophokles” (Nutku, 2000, s.38, 39). Oyun karakterlerinin korkunç yazgısı Sophokles'e göre yücedir. Her bakımdan halkın inancını yeniden ortaya koymaktadır. Sophokles'in trajik esin perisi, çözülemeyen bilmecelerdir. Acı çekmek ilahi bir kaynakla ilişkili olduğundan insan ve tanrı arasındaki sonsuz mesafe oyun karakterlerinde teslimiyet ve tevekkül olarak kendini göstermektedir. Sophokles'in “asıl erdemi kendine hâkim olmaktır, aslında olumsuz bir erdemdir. Sophokles'te sahneye çıkan kahraman insanlık, bu erdemden yoksun en soylu insanlıktır. Yazgısı sonsuz uçurumun kanıtıdır”

(Nietzsche, 2011, s.70). Friedell'de (1999) Sophokles'in sahnelerini çoğunlukla polisiye havadasın da yazdığını olayları sürüncemede bırakıp şaşırtmayı, bulandırıp aniden aydınlatmayı, yolunu kaybettirmeyi, sahte gerilimler yaratmayı ve fırtına öncesi sessizliği kullandığına vurgu yapmaktadır (s.220).

Sophokles'in eserlerinde doruk noktasına ulaşan trajik ironi, “insanın özgür iradesiyle eylemde bulunduğunu sandığı, ama karanlık güçlerin elinde bir oyuncak olduğu, kendisini suçtan arınmış gördüğü, ama kendisine de geçen bir lanetin ağırlığı altında yaşadığı düşüncesinde yoğunlaşır. Bu paradoksun klasik biçimi, mükemmelleşmiş haliyle asırdan asıra geçen Oidipus'tur: Kendi suçunun peşine düşmüş sorgu yargıcı, başka bir açıdan ışık tutulsa komedyaya sızraması işten bile olmayan bir tipleme (işin en sarsıcı yanı da budur)” (Friedell, 1999, s.219, 220).

Sophokles oyunlarında koroyu oyunun dramatik gelişimini destekleyecek biçimde kullanmıştır; “Koro, kahramanın trajik yolunu daha da yoğunlaştırır ve anlamlandırır bir biçimde kurulmuştur. Dilini yalın ve çekici bir yolda kullanan yazar, konuşmalarını çekici yaptı. Üstelik kişilerin konuşmaları kendi özelliklerine uygundu. (...) Konuşma örgüsü ile koro arasında gittikçe daha büyük bir uçurum açılmaya başlamakla beraber oyunun bütünlüğünü bozacak bir kopukluk yoktu. Ancak koro artık ikinci derecedeydi” (Nutku, 2000, s.38, 39). Koro antik tragedyada belli bir epik karakterin dışına hiçbir zaman çıkamamıştır. Tragedya, şairin koroyla bir diyalog kurmasından ibarettir. Ancak daha sonra Aiskhylos'un ikinci oyuncu, Sophokles'in de üçüncü oyuncu geleneğini başlatmasıyla rollerin sayısı yarım düzineye çıkarılmıştır (Friedell, 1999, s. 219, 220).

Friedell (1999), Sophokles'in oyunlarındaki başarısını “felsefi derinliği soylu bir popüleriteyle birleştirmesi, gerilimi yüksek bir dramaturgluğu rahatça kıvırması, dilinin gümüş gibi parıldaayan duruluğu, dünya literatürünü etkileyecek karakterler ve dilden dile dolaşacak özlü sözler bulmaktaki mahareti” olarak görmektedir (Friedell, 1999, s.220). Friedell, (1999) Antigone'nin, “nefret etmeye değil, sevmeye geldim ben” sözünü Sophokles'in eskiçağda henüz derin bir anlam maharetine örnek olarak vermektedir. Nefret etmeye değil, sevmeye geldim ben, sözü “herhangi bir dünya görüşü bilgisi içermediği gibi, Antigone'nin,

insanlar nefret etse de kardeşi olduğu için Polyneikes'i sevmesi gerektiğine dair düz bir açıklamaydı” (Friedell, 1999, s.220).

Dindar Sophokles'e göre “insan, şeylerin ölçütü değildir, dünyanın düzeninde akıldışı ya da ahlakdışı bir durum varsa bile, bu dünyanın düzeninin değil, insan mantığı ve ahlakının yanlışlığını gösterir” (Friedell, 1999, s.221).

4.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

Sophokles'in yaşadığı İÖ beşinci yüzyıl Atina'nın Perslerle ve Spartalılarla yaşadığı savaş dönemlerini kapsamaktadır. Sophokles'in yaşadığı dönemde Atina Devletinin yönetimini elinde bulunduran Perikles, aristokrat olmasına rağmen demokratlığı seçmiştir. Yunanlılar tarafından demokrasinin yaratıcısı sayılan Perikles, Atina devletinin yönetimini dört yüz elli senelerinde almış ve yirmi yıl iktidarda kalmıştır. Atina'da yönetim şeklinin bir halk egemenliği olarak görünmesine rağmen gerçekte ise tek adamın hâkimiyetine dayandığını tanımlamasını yapmak mümkündür (Friedell, 1999, s.187).

Devlet yapısı insanların yasalar karşısında eşitliği, herkesin her makama gelebilme hakkı ve konuşma özgürlüğü ilkelerine göre kurulmuştu. Her yurttaş aynı kaderi paylaşmaktaydı. O dönemde konuşma özgürlüğü vatandaşlık hakkının en önemli teminatı olarak görüldüğünde demokrasiyle bir tutulmaktaydı. Konuşmaların yapıldığı mekânlar herkesin katılabildiği halk meclisleri ve halk mahkemeleriydi. Kent meclislerinin yönetimi her oyun eşit sayıldığı salt çoğunluğun kararına göre yapılmaktaydı. Şehir yönetimiyle ilgili tüm meseleler açık bir tartışma ortamında, herkesin önünde vatandaşlar arasındaki konuşmalarla dile getirilmekte ve şekillenmektedir (Habermas, 1997a, s.60: Friedell, 1999, s. 194, 199: Pomeroy, 2004, s.235). Ancak salt çoğunluğun kararına göre yürütülen yönetim demokrasilerin

en aşırısı olarak görülse de Atina Devleti'nin yönetimi egemen iktidarın oligarşik bir düzeni olarak kendini göstermektedir. İnsan hakları ve kadın, erkek eşitliğinin günümüz ölçeklerinde uygulanabilirliği bulunmamaktadır (Habermas, 1997a, s.60: Friedell, 1999).

Atina şehir devletlerinde sözü edilen haklar, eşitlik ve özgürlükler sadece eşit vatandaşlar tarafından kullanılabilmekteydi. Devlet nezdinde sadece erkek ve kadın vatandaşların meşru evliliklerinden olan çocukları eşit sayılmakta ve özgürlükler eşitler arasında kullanılmaktadır. Eşitler arasında yönetime katılma 'özgürlük' olarak kabul edilmektedir (Habermas, 1997a, s.60: Friedell, 1999, s.198: Sartori, 1996, s.316). "Asteios unvanını hak eden insan ideal insan sayılırdı" (Friedell, 1999, s.186). Friedell, (1999) Antik Atina toplumunu tepkici, muhafazakâr ve geçmişteki her şeyi iyi, yenilikleri kötü olarak kabul ettiğini vurgulamaktadır (s.253).

Friedell, (1999) Antik Atina döneminde, Perslilerle ve ardından Sıpartalılarla yaşanan savaşlarda Atinalıların uzlaşmaz ve açgözlü tutum ve kararlarını da göz önüne alarak dönemin hâkim psikolojini Yunanlıların 'pleoneksia' sözcüğünü kullanarak açıklamaktadır; "hep daha fazlasını istemek, açgözlülük ve kibir, iktidar hırsı ve bencillik. Bu özellikler neredeyse isterik bir yenilik merakıyla belli ederdi kendini. Diğer pek çok konuda olduğu gibi, bunun en iyi temsilcisi tabii ki yine Atina'dır, "çünkü Atina'da ilerleme, yenileme ve eskileri horlama gerçek ve yegâne bilgelik diye görülür" (Friedell, 1999, s.186).

Antik Atina Devletleri'nin toplumsal yapısını; şehir yönetimine katılma hakkı olan vatandaşlar ile köleler oluşturmaktaydı. "O çağın filozofları köleliği bir sorun olarak görmüyorlardı" (Friedell, 1999, s.200). Platon, Aristoteles gibi filozoflar kadınların toplumda en az erkekler kadar işlevsel olduklarını ama politikanın ancak erkek işi olabileceğini kabul ettiklerinden bir taraftan köleliği benimserken, öte yandan da kadın haklarını kabul etmemektedirler (Akal, 1998, s.237: Akalın, 2003, s.24). Friedell, (1999) Atina'da köleleri şöyle anlatmaktadır; "isimlerinden de anlaşılacağı üzere

birer nesneden farksızdı: (...) eril, dişi savaş ganimeti ve (...) yani insan ayakları; bu sonuncu tanımdan köleleri, (...) güçlü ayak, diye betimledikleri büyükbaş hayvanlarla bir tuttıkları anlaşılır. Ne var ki, efendinin kölesini öldürmeye hakkı yoktu, hatta bir kölenin kazara öldürülmesi bile öldürmeyle bir tutulur, gereğince cezalandırılırdı. Yok, eğer kasten öldürülmüşse, cinayet işlenmiş sayılırdı. (...) Bir köle gaddar efendisini kendisini satılığa çıkarması için yasal yollardan zorlayabilirdi ama hak ve yükümlülük sahibi olmadığı için ne davalara katılabilir ne de sözleşmeler imzalayabilirdi. Yine de, efendisinin temsilcisi sıfatıyla servet edinme imkânına sahipti. Kutsal görülen spor hariç, kamusal etkinliklerin birçoğuna katılabilirdi. Dış görünüşünün özgür insanlarınkinden tek farkı kısa kesimli saçlarıydı” (Friedell, 1999, s.201).

Sophokles’in Antigone tragedyasında Antigone karakterini çözümleyebilmek için Antik Atina döneminde kadının toplumsal yapı içerisindeki durumu hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Akalın’a (2003) göre Antik Atina döneminde, kadınların seçilme hakkı olmadığı gibi memur olmaları da mümkün değildi. Siyasi toplantılar ve şenliklerde yer alamazlardı. Atina’nın devlet yönetimine erkekler hâkim olduğundan, eşitler arasında uygulanan özgürlük alanında kadınların yer almadıkları görülmektedir. Kadınlar için yapılmış istisna yasalar bile erkek egemenliğini pekiştirme amacını taşımaktadır. Kadınlar hayatları boyunca babanın, erkek kardeşin, kocanın ve yetişkin oğulun velayeti altındadırlar. Kocanın kullanma hakkına sahip olduğu drahoma olarak adlandırılan eğitilmiş kadınlar vardı. Ev kadınları asla toplumsal faaliyetlere katılamazdı. Toplumsal faaliyetlere; dansözler, flütçü kızlar, kadın düşünürler ve zengin erkeklere hizmet eden eğitilmiş kadınlar katılabilmektedir. Üst tabakalara mensup kadınlar sokağa yalnız çıkamamaktadır. Ancak yoksul kadınlar çarşı ve pazarlarda görülmektedir (Akalın, 2003, s.24, 27: Friedell, 1999, s.198, 199). “Antik Atina’da kız çocuklarıyla erkekler arasında çocukluktan itibaren aynı fırsatlara sahip olmadıkları izlenmektedir. Az sayıda kızın okuma yazma öğrendiğine işaret eden göstergeler varsa da kızların hiçbir zaman oğlanlar gibi eğitim görmedikleri kesindir. Çünkü erkekler kadınların okuma yazma öğrenmelerine karşıydılar. Kızlar ancak küçükken anneleri,

akrabaları ya da bazı kölelerden mitolojik hikâyeleri ve dini ritüelleri öğrenirlerdi”³¹ (Aktaran: Akalın, 2003, s.26).

Genç kızlar erken evlendirilirlerdi. Çoğunlukla kızların evlenme yaşları on altı ile on sekiz yaş arasındaydı ve kocaları da kendilerinden büyük olurdu. Evlenecek kız için bakirelik önemli olduğundan aile tarafından kızların denetimi önem taşımaktaydı. Aileler kızının bakire olmadığını anlarsa kızla akrabalığını bitirir ve bakire olmayan kadın istenirse köle olarak satılabilirdi. Evlilik kurumu içinde zina ağır bir suçtu. Zinaya kadınların günahı olarak bakılırdı. Atina’da aristokrat kadınların daha özgür yaşadıkları görünmektedir. Aristokrat kadınlar mal varlıklarına sahip oldukları gibi dolaylı şekilde politikanın içinde de yer almaktadırlar (Akalın, 2003, s.29, 36).

Şener, Antik Atina Devlet yapısının yukarıda sıraladığımız siyasal ve sosyal özelliklerini göz ardı etmeden, Atina’da tragedyanın önemli bir noktaya gelmesinin bir nedenini toplumda birbirinden farklı birbiri ile çelişen değer yargılarının bir arada bulunmasına bağlamaktadır. “Biçimsel olarak demokratik olan, fakat eski çağların inançlarını ve ahlak ölçülerini de bir ölçüde yaşatan toplumun iç çelişkisi, tragedyaların çatışan güçlerini oluşturmuş, trajik olan, bu dengeli karşıtlıktan doğmuştur. Klasik dönem sanatının, bir yandan doğalcı sayılabilecek kadar gerçekçi, bir yandan kesin kurallar uygulayacak kadar biçimci olmasının nedeni aynı çelişkili durumdur” (Şener, 2003, s.16, 17).

4.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Sophokles

Suskunluk sarmalı kuramında Neumann’ın ‘sert çekirdek’ olarak altını çizdiği

³¹ -Louvre Müzesinde bulunan İ.Ö. 5. yy ortalarına ait, Atina kırmızı figür bir lekytos üzerinde, elindeki rulo halindeki kitabı okuyan kadın tasviri yer almaktadır.

-G. Cambiano, "Mensch Werden", Der Mensch der griechischen Antike'de, 1996, s.107

- W.K Lacey, Die Familie im Antiken Griechenland, 1983 (2) s. 107 ve B. Vivante, "Women in Greece", Womens Role in Ancient Civilizations, 1999 s.153

kavramın içinde yer alan insan gruplarını; dönemin yazılı kuralları -iktidar sahiplerinin ideolojisi- ve yazılı olmayan ahlaksal kuralları önemsemeyen marjinal kesimler olarak belirlemek mümkündür. Locke'nin (2013) yasa ayırımını tanrısal, yurttaşlık ve kanı ya da saygınlık yasası olarak yapması toplumsal değerlerin insanlık tarihi boyunca insan üzerindeki etkisinin altını çizmesi açısından önemlidir (s.246). Montaigne Denemeler'inde, vicdan ve toplumdan öğrenilen ahlaksal değerler arasındaki bağı "içimizdeki gizli bir kırbaç taşıyan o cellât" (Montaigne, 1999, s.108) olarak adlandırmaktadır. Montaigne'e göre ahlaksal değerlerle öğrenilen ve yapılandırılan vicdan, bireyi tüm yaşantısı boyunca denetime tabi tutarak tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Sophokles'in yaşadığı dönemde demokrasinin sınırlarını çizdiği özgürlüklerin kısıtlılığı ve kadının toplumsal yapı içerisindeki değersizliği göz önüne alındığında tarihsel olarak Antigone tragedyasının döneminin çok ilerisinde olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Antik Yunan döneminin yasaları ve toplumsal değerleri dikkate alındığında Sophokles'in Antigone tragedyasındaki Antigone karakterinin kadının eğitim alamadığı, evleneceği eşini seçemediği, erkelerden sonra ikinci sınıf vatandaş olduğu, evin dışında bir hayatının mümkün olmadığı dönemde Kral Kreon'a karşı başkaldırısını konu eden Sophokles'i sert çekirdek bir yazar olarak değerlendirmek mümkündür.

Bilindiği üzere Antigone tragedyasında karşılaşılan mesajlardan biri de; iktidarın yazılı yasalara önem verdiği kadar tanrıların belirlediği erdem ve ahlak üzerine oturtulmuş yazılı olmayan yasalara da önem verilmesi gerekliliğidir. Bu bakış açısıyla Antigone'nin devlet yasasına yönelik başkaldırısını tersten bir okumayla tanrılar düzenine olan bağlılık olarak değerlendirebiliriz. "Nasıl ölüm Antigone'nin ilâhı yasayı tesisinin merkezi ise, egemen düzenin başındaki Kreon'un da, devletin başı olarak konumunu koruyabilmek için, dayandığı güçtür. Antigone'nin erkek kardeşini gömme fiilinde,

İlâhî yasanın mükemmel" bir icrasını buluyoruz, ne var ki, bu mükemmeliyet, karşısına başvurur, yani cemaatin yasasına. Biraz önce gördüğümüz gibi, "Aile," - kardeşinin ölümünü üstlenen Antigone'nin suretinde- "Polynices'i cemaatin bir üyesi haline getirir," der Hegel" (Aktaran: Chanter, 1997, s.78).

Sophokles Antigone aracılığıyla Eteokles'in ölüsüne gösterilen devlet saygısının karşısına, Polineikes'in ölüsüne gösterilmeyen ilahi haksızlığı koyarak tragedyanın ana çatışmasını oluşturmaktadır. Sophokles'in ilahi yasaların temsilcisi olarak değerlendirdiği Antigone'nin karşısına iktidar ve dünyevi yasaların temsilcisi Kreon'u koyarak tragedya içinde devlet-birey, güçlü-güçsüz, tanrı-insan, dışlamak-ait olmak gibi çatışmalar üzerinden suskunluk sarmalını oluşturduğunu söylemek mümkündür. "Sophokles'in Antigone'si genellikle, iki alan, ilahi yasa ile insani yasa, arasındaki çözümsüz ve bu yüzden trajik çatışmayı kanıtlayan bir oyun olarak yorumlanmıştır. Antigone'yi tartışırken Hegel der ki, Sittlichkeit, etik düzen, "kendisini İnsanî ve İlâhî yasa gibi farklı etik tözlere ayırır." Hegel'in ilahi yasayı, Antigone'nin bireysel eyleminde vücut bulmuş gibi, insani yasayı ise, Thebes Kralı Kreon'un kişiliğinde temsil edilmiş gibi gördüğü çoğunlukla varsayılmıştır" (Chanter, 1997, s.75).

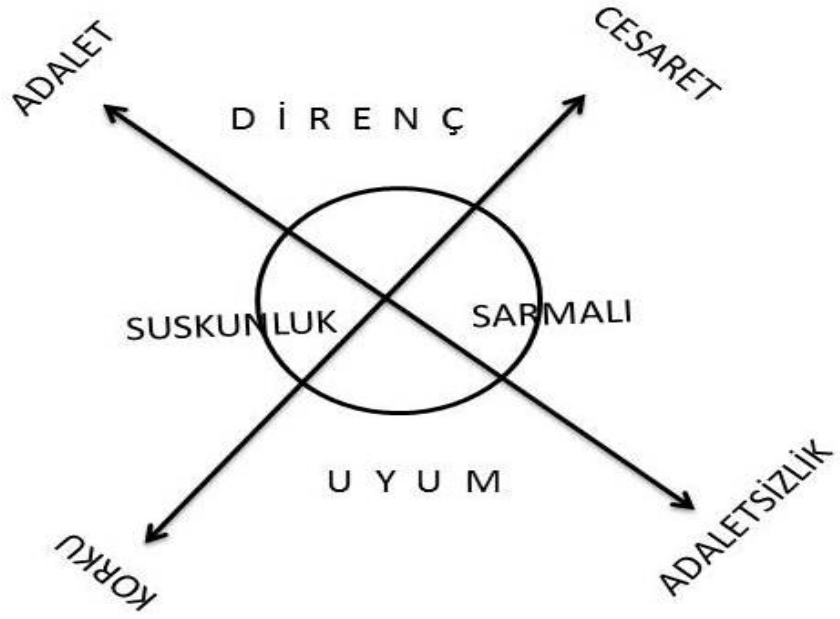
Sophokles'in tragedya kahramanı Antigone ile döneme ait kadın kimliği üzerinden ciddi bir feminist başkaldırı yaptığını söylemek mümkündür. Antigone karakteri iktidarın ideolojisinin egemen olduğu kamusal söylem alanlarında haddini aştığında, susmak ve susturulmak olarak beklenen tutum ve davranış yerine -bir başka deyişle suskunluk sarmalı içinde- toplumsal kadın kimliği dışına çıkarılarak Sophokles tarafından iradesi özgür bırakılmaktadır. Bu bağlamda feminist eleştirel bir yönelişle Sophokles'in Antigone'sini kadın yazgısına başkaldırının ilk oyun kahramanı olarak değerlendirmek mümkündür. "Sophokles, Oidipus Kolonos'ta tragedyasında Antigone'nin güçlü kişiliğini ön plana çıkarmakla daha sonraki oyunu Antigone'de bu tragedya kahramanının inandığı değerleri sonuna kadar savunacak sağlam bir karaktere sahip olacağını sezdirmektedir" (Zerenler, 2005, s.264). Söz konusu bu değerlendirme

ekseninden gerek Antigone karakterini, gerekse de Antigone karakterini yaratan Sophokles’i dönemin egemen ideolojisine karşı duruş ve başkaldırılarıyla marjinal bir kimliğe sahip olduklarını, bu bağlam da birer ‘sert çekirdek’ olduklarını söylemek mümkün olacaktır. Bu yönelişle yazarın Antigone tragedyasında kurguladığı ve suskunluk sarmalı ekseninden konumlandığı oyun kişileştirmelerine ait sınıflandırmanın aşağıdaki gibi olması beklenmektedir;

Suskunluk sarmalını yürütenler	Kreon, Koro, Muhafız, Haberci, Hizmetkâr, Eteokles
Suskunluk sarmalından yararlananlar	Kreon
Suskunluk sarmalında yok olanlar	Antigone, Haimon, Eurpdike

Tablo.1 Antigone Tragedyasında Suskunluk Sarmalı Ekseninde Oyun Kişilerinin Dağılımı.

“Sophokles’in oyununda Antigone, Tanrıların kurallarını insanların koyduğu yasalardan üstün tutan, devlet otoritesine başkaldıran bir tragedya kahramanıdır” (Zerenler, 2005, s.264). Antigone ekseninden metnin yüzey anlamına bakıldığında ana karakterin adalet ve adaletsizlik, korku ve cesaret odaklarında gidip geldiğinde ancak eylemsel yönelişlerinde adalet ve cesaret temalarında karar kıldığını söylemek mümkündür. Tragedyanın bütününde yaşanan olgularda Antigone’nin adalet ve adaletsizlik, korku ve cesaretle ilgili kararlarının karakterin suskunluk sarmalı eksenindeki konumunu belirlediğini söylemek doğru olacaktır. Suskunluk sarmalında Antigone’nin konumlandırmasını şu şekilde göstermek mümkündür;

Şema. 5 Suskunluk Sarmalı Merkezinden Antigone Metni Konumlandırması

4.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

4.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri

Antigone

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Genç bir kız	(2) Kardeşi Polyneikes'in cesedini Kreon'un yasağına rağmen gömmek ister	(7) İsmene'nin kardeşi
	(3) Cesur, gözü kara	(8) İki erkek kardeşi de savaş alanında ölmüştür; Eteokles devlet töreniyle gömülerek

		yüceltilmiş, Polyneikes ise gömülmeyle cezalandırılmıştır
	(4) Dürüst	(9) Kral Oidipus'un kızı, Kreon'un yeğeni
	(5) Suskunluk sarmalının dışında kalan birey... Konuşmaktan korkmuyor	(10) Kreon'un oğluyla nişanlı
	(6) Sevginin gücüne inanıyor	

Tablo. 2 Antigone Karakterinin Kişileştirme Tablosu

- (1) Haimon - (...) Bütün kadınların en masumu olan bu genç kızın böyle asil bir hareketten dolayı feci bir şekilde öleceğini söylüyorlar (Sophokles, 1941, s.45).
- (2) Antigone - Ölüyü benimle beraber ortadan kaldırmaya yardım eder misin? (Sophokles, 1941, s.1).
- İsmene - Yasağa rağmen onu gömmek mi istiyorsun?
- Antigone - Evet sen istemesen bile ben, Benim ve senin öz kardeşimizi gömmek istiyorum.
- (...)
- İsmene - Çılgın Kreon'un sözüne karşı mı geleceksin?
- Antigone - O benim olan şeyi benden alamaz (Sophokles, 1941, s.4).
- (3) Antigone - Başıma gelecek her felakete rağmen bir şey bana kalacaktır; güzel bir ölüm (Sophokles, 1941, s.8).
- (4) Kreon - Bu işi yaptığımı itiraf mı yoksa inkâr mı ediyorsun?

Antigone - Ben yaptım. İtiraf ediyorum. Hiçbir şeyi inkâr etmiyorum (Sophokles, 1941, s.25).

(5) Antigone - (...) Buradakilerin hepsi, ağızlarını korku bağlamış olmasa, bunu doğru bulduklarını söylerlerdi (Sophokles, 1941, s.29).

Kreon - Thebai'ler arasında bunu böyle gören yalnız sensin.

Antigone - Hepsi böyle görüyorlar fakat korkudan dillerini tutuyorlar (Sophokles, 1941, s.29, 30).

(6) Antigone - Ben dünyaya kin değil sevgi paylaşmaya geldim (Sophokles, 1941, s.32).

(7) Antigone - İsmene, kardeşim, bana en yakın insan (Sophokles, 1941, s.1).

(8) Antigone - Diyorlar ki, Eteokles'i mukaddes kanunlara ve adaletler uyararak, ölüm diyarına şerefiyle gitmesi için, toprağın kucığına bırakılmıştır; fakat diyorlar ki, Polyneikes'in yerlere serilen zavallı cesedini hiç bir vatandaşın mezara koymamasını, hiç kimsenin onun için matem tutmamasını, mezarsız ve matemsiz bırakılarak, daha şimdiden bu zengin ziyafete gözlerini diken kuşlara terk edilmesini ilan etmiş (Sophokles, 1941, s.2).

(9) Koro başı - (...) Antigone Oidipus'un, bedbaht bir babanın, bedbaht çocuğu (Sophokles, 1941, s.22).

(10) Kreon - Onun ismini ağzına alma o artık yaşamıyor ki!

İsmene - Kendi öz oğlunun nişanlısını mı öldüreceksin (Sophokles, 1941, s.37).

Kreon

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Yaşlı	(2) Öfkeli	(9) Menoikeus'un oğlu
	(3) Paranın her şeyi alabileceğine inanıyor	(10) Kral

	(4) Diktatör, baskıcı	(11) Haimon'un babası Antigone'nin amcası
	(5) Oğluyla Antigane'den dolayı çatışma içinde	
	(6) Suskunluk sarmalını temsil ediyor	
	(7) Zalim	
	(8) Oğlunun ve karısının kendilerini öldürmelerine sebepe olur	

Tablo. 3 Kreon Karakterinin Kişileştirme Tablosu

- (1) Koro başı - Efendimi, ihtiyarlık aklınızı başınızdan almadıysa, söylediğiniz sözler bize doğru görünüyor (Sophokles, 1941, s.43).
- (2) Kreon - Ne dedin sen? Dünyada kim bunu yapmaya cesaret edebilir (Sophokles, 1941, s.16).
- Kreon - Sus, hiddetimi taşırmadan sus (Sophokles, 1941, s.17).
- (3) Kreon - Anlıyorum ki onlar muhafızlara para vererek bu fena işe sürüklenmişler. Çünkü insanoğlunun hiçbir icadı para kadar fesat verici değildir. Ülkeleri harap ve yerle bir eden odur. Dessaslığı öğreterek mertliği bozar ve böyle ve asil ruhları fenalığın menfur yoluna saptırır. İnsanları her türlü hileye başvurur ve onlara her türlü günahı işletir (Sophokles, 1941, s.18).
- (4) Kreon - İşte, saygı beslediğim Zeus'un adı üzerine yemin ederek sana derim ki; eğer o ölüyü kimin toprakla örttüğünü meydana çıkarmaz ve kendisini önüne getirmezseniz, sizi sadece öldürtmekle kalmayacağım; evvela bu cinayeti itiraf

edinceye kadar ayaklarınızda diri diri astıracağım; böylece bundan sonra mükâfatın nerede aranılacağını bilerek ona göre peşinden koşarsınız ve şunu öğrenirsiniz; nerden geldiğine bakmadan kazanç peşinde koşmak doğru değildir (Sophokles, 1941, s.18).

(5) Kreon - (...) Bunu için evladım boş bir zevk uğruna ve bir kadın yüzünden aklımı kaybetme bu kariyı eve ve koynuna aldıktan sonra ortada soğuk bir kucaklaşmadan başka bir şey kalmayacağını iyice düşün. (...) B kadını bir düşman gibi nefretle kov; bırak kendine Hades'te koca arasın (Sophokles, 1941, s.42).

Kreon - Edepsiz! Bunun için babanla çelişiyorsun değil mi? (Sophokles, 1941, s.48).

(6) Haimon - (...) Etrafımdaki herleyi görmek herkesin ne dediğini, ne yaptığını, neden şikâyet ettiğini işitmek senin için her zaman mümkün olmsz. Çünkü halktan bir adam hoşuna gitmeyecek bir şeyi senin yüzüne karşı söylemekten korkar. Fakat ben, şehir halkının bu genç kız için nasıl yanıp yakıldığını gizliden gizliye duyabiliyorum (Sophokles, 1941, s.44).

(7) Kreon - Onu insan ayağı varmayan bir sahrada, kayalar içindeki bir mezara diri diri gömeceğim (Sophokles, 1941, s.51).

(8) Haberci - Haimon kanlar içinde yatıyor ve onu öldüren yabancı eller değil!

Koro başı - Babasının ellerimi yoksa kendi ellerimi.

Haberci - Kendi elleri, katil babasına kızarak bunu yaptı (Sophokles, 1941, s.76).

Hizmetkar - Karı, bu vefalı ana vücuduna açtığı taze yaralarla şimdi oğlunun peşinden öldü (Sophokles, 1941, s.82).

(9) Koro - İşte bakın, Kreon, Menoikeus'un oğlu (Sophokles, 1941, s.10).

(10) Koro - Yurdun bu günkü hükümdarı (Sophokles, 1941, s.10).

(11) Koro başı - Bak, oğlun, neslinin son gongcası Haimon şurada göründü (Sophokles, 1941, s.41).

Yukarıda çerçevesi çizilmeye çalışılan ana ve karşıt karakterlere ait kişileştirme tablosundan da anlaşılacağı üzere “Antigone ve Kreon arasındaki trajik çatışma her iki oyun kişisini de dramatik yapı içinde etkin hale getirmiştir. Antigone’de aslında bir davranış değil, birbirine ters düşen iki davranış sunulmuştur. Ortaya bir ikilem çıkmıştır. Kendi başına haklı ve doğru olan iki davranış birbirine karşı çıkarılınca sarsılır” (Şener, 1993, s.47).

4.3.2. Aksiyon Planı

Antigone’nin asker olan iki erkek kardeşi savaşta ölür.

Kardeşlerden Eteokles, Kral Kreon tarafından devlet töreniyle gömülürken, Polyneikes ‘devlete karşı savaştığı gerekçesiyle’ gömülmez.

Antigone Polyneikes’in ölüsüne verilen bu cezayı adil bulmaz ve yasaya karşı gelerek onu gömer.

Antigone Kreon tarafından zindana atılarak ölüme terk edilir.

Antigone kendini asarak intihar eder.

Antigone’nin ölümü üzerine nişanlısı Haimon’da intihar eder.

Oğlunun ölüm haberini alan kraliçe bu acıyla Eurydike’de kendini öldürür.

Oğlunu ve karısının ölümüne neden olan Kreon acılar içinde yaşamını sürdürmeye devam eder.

4.3.3. Konu

Sophokles’in MÖ 411 yılında yazdığı Antigone trajedisi, Oidipus’un Laios’u babası olduğunu bilmeden öldürmesi ve yine bilmeden annesi İokeste ile evlenmesiyle, annesinden Polyneikes ve Eteokles adında iki erkek Antigone ve

İsmene adında iki kız çocukları olması konu edilen Kral Oidipus tragedyasının devamı niteliğini taşımaktadır (Erhat, 2002, s.226).

Antigone tragedyası Antigone ve İsmene'nin konuşmalarıyla başlar. İkisi de üzgündürler. Çünkü erkek kardeşleri Eteokles ve Polyneikes savaş alanında ölmüşlerdir. Eteokles devleti adına savaştığı için Kral Kreon tarafından askeri bir törenle gömülerek, halk önünde onurlandırılmıştır. Polyneikes ise devletine karşı savaştığı için Kreon tarafından cezalandırılmış, ölüsünün gömülmemesine karar verilmiştir. Kreon'un acımasız ve kibir içeren bu kararına kimse karşı çıkamaz.

Antigone hariç! Bu nedenle "Antigone'de aslında bir davranış değil, birbirine ters düşen iki davranış sunulmuştur. Ortaya bir ikilem çıkmıştır. Kendi başına haklı ve doğru olan iki davranış birbirine karşı çıkarılınca sarsılır" (Şener, 1993, s.47) diyebilmek mümkündür.

Antigone bu kararı adil bulmaz. Vicdanı ve yasalar arasında kalır. Kardeşi Polyneikes'in cesedini gömme kararı alır. Kız kardeşi İsmene'den yardım ister ancak İsmene Kreon'dan korktuğu için Antigone'ye yardım edemeyeceğini söyler.

Olay örgüsünde bu nokta da koronun içeri girdiği ve Polyneikes nasıl öldüğüne dair bilgi verdiği görülür. Sonrasında Kreon sahneye girer. İhtiyar meclisini toplantıya çağırmıştır. Muhafız telaşlı bir şekilde içeri girer ve meçhul birinin Polyneikes'in cesedini takdis ederek gömdüğünü söyler. Kreon öfkeden deliye döner, bunu yapanın bulunması için emir verir. Koro konuşmaya başlar. Tanrıların adaletine uyulması gerektiğinden ve ölçülü olmaktan bahsedilir. Sahneye tekrar Antigone ve muhafız girer. Muhafız Antigone'yi yakalamış ve Kreon'a getirmiştir. Çünkü aranan suçlu Polyneikes'in kardeşi ve aynı zamanda Kreon'un müstakbel gelini Antigone'dir.

Kreon, Antigone'yi yasaya karşı gelip, kardeşini gömme suçundan dolayı sorgulayıp, yargılar. İçeri İsmene girer, Antigone'ye yardım etmediği için pişmanlık duymaktadır. Hatasını telafi etmek için suç ortak olur. Kreon yargılama sonucunda

Antigone'yi suçlu bulur. Gelini olmasına rağmen hakkında ölüm emri çıkartır. Bunu duyan Haimon ruhsal bir çöküntü yaşar. Nişanlısı ile babası arasında kalır. Antigone'ye olan sevgisi babasına olan saygısından ağır basar. Baba-oğul tartışırlar. Kreon kararından dönmez, “geri adım atmaz, (Çünkü Antigone kararlılık içindedir.) Kreon, kan bağı bile olsa özellikle bir kadının karşısında gerilemenin onu halkın gözünde küçük düşüreceğini hesaplar” (Göktaş, 2000, s.164). Haimon babası Kreon'a Antigone'ye haksızlık ettiğini ve Thebai'yi adil yönetmediğini söyler. Kreon Antigone'yi bir mağarada ölüme terk etmiştir. Bu arada Kâhin Teiresias'da, Kreon'u adil davranmadığı gerekçesiyle uyarır. Kâhin, Kreon'a kararından vazgeçmezse pişman olacağını ve kendi eliyle kendi kanından birilerinin ölümüne sebep olacağını söyler. Antigone'nin kendini asıp öldürdüğünü duyan Haimon intihar eder. Oğlunun ölüm haberini alan anne Eurydike'de kendini öldürmüştür. Böylece Kâhin Teiresias haklı çıkmıştır. Kreon kibri yüzünden kendi kanından iki kişinin ölümüne sebep olmuştur. “Antigone tragedyasında Kreon'un bir tür “örtük” anagnorisis yaşayarak ulaştığı pişmanlığı geç kalınmış bir pişmanlıktır, Antigone'yi ve Haimon'u geri getirmeyecek, Kreon'un yapmış olduğu haksızlığı sonsuza dek yürürlükte bırakacaktır” (Güçbilmez, 2003, s.26).

4.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi

4.4.1. Yüzey Yapı: Cesaretle Korku Arasında Var Olmak: Antigone

Antigone tragedyası mitoloji tarihi içinde Oedipus efsanesinin son basamağı olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Sophokles, Oidipus efsanesinden yola çıkarak, Thebai üçlemesini yazdığı ve tiyatro sanatına armağan ettiği kabul görmüş bir

bilgidir. Bu üçlemeyi ‘Kral Oedipus’, ‘Oedipus Kolonos’ta’ ve ‘Antigone’ olarak sıralamak mümkündür.

“Sophokles’in Kral Oidipus tragedyasında işlenen dram Oidipus’un Thebai’den sürülmesi, kızı Antigone’nin yardımıyla Kolonos’a gelmesi ve orada ölmesiyle sonuçlanır” (Erhat, 2002, s.226). Kral Oidipus tragedyasının bitişi ise Antigone tragedyasının başlamasına sebep olur. “Sophokles’in Antigone’si (birçok şeyin yanı sıra) muhalefet etmenin en ikna edici ve en güçlü halini sunuyor bize, diyebiliriz. Antigone deyince akla neredeyse her zaman Sophokles’in Antigone’sinin gelmesinin; 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak Antigone’nin Sophoklesçe kayıt altına alınan hikâyesinin operadan şiire, tiyatrodan romana kadar edebiyatın ve güzel sanatların farklı alanlarında sürekli olarak yeniden yeniden anlatılmasının; felsefede de 19. yüzyılda Hegel, günümüzde ise feminist yazarlar tarafından Sophokles’in Antigone’sinin temsil ettiği şeyin ne olduğunun sorgulanmasının en önemli nedeni de bu olsa gerektir” (Steiner, 1996, Aktaran: Aysever, 2012, s.24).

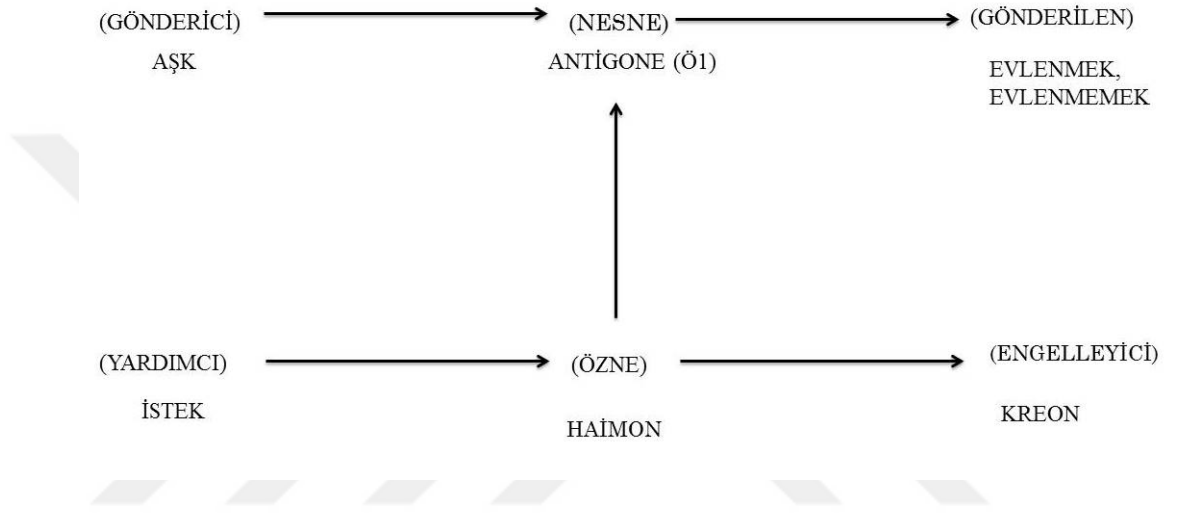
Antigone tragedyasının yüzey anlamındaki olaylar örgüsüne bakıldığında benzeri kurgularda rastlanıldığı üzere devlet ve birey arasında başlayan, gelişen ve dönüşen tanıdık bir yapı görülmektedir. Bu yapı tanrı-insan, güçlü-güçsüz, yasa ve kurban alt başlıklarıyla da desteklendiği söylenebilir. Sophokles’in Antigone tragedyası içeriğinde barındırdığı kadın kimliğine bağlı ‘cesaret’ olgusuyla mevcut düzene başkaldırının simgesi olması nedeniyle değerini sadece Antik Yunan dönemiyle sınırlandırmak mümkün değildir. Antigone tragedyasının içinde taşıdığı evrensel öz sayesinde zaman, konum, toplum ve birey açısından her döneme etki edebilecek güce sahip olduğunu söylemek mümkündür. “Dolayısıyla bu oyun metni hangi devirde yazılmış olursa olsun, daima baş-orta-son gelişimi içinde var olacağını”ni söylemek doğru olacaktır (Çetindoğan. 2012, s.174). Antigone tragedyasının olaylar örgüsü oyun başlamadan çok önce başlamıştır. Ön oyun olarak değerlendirebilecek bu kurguda metin anlam yüzeyini kısaca şöyle özetlemek mümkündür; “Antigone, Oidipus’un ölümünden sonra Thebai’ye dönmüştür. Kardeşleri Eteokles ve Polyneikes ise babalarının bedduasına

uğramamak için ülkeyi dönüşümlü olarak yönetmeye karar vermişlerdir. Fakat bir süre sonra krallığın paylaşımında sorunlar olmuş, Eteokles, sırası geldiği halde Polyneikes'e tahtı bırakmak istemeyince ve onu ülkeden kovmuştur. Bunun üzerine Polyneikes Argos kralına sığınmış ve altı kumandanla birlikte Thebai önlerine gelerek kardeşine savaş açmıştır. Aiskhylos'un Thebai Önünde Yedi Komutan (M.Ö. 467) tragedyasına konu olan bu savaşta iki kardeş birbirini öldürmüştür. Krallık İokeste'nin kardeşi Kreon'a kalmıştır. Kreon, yurdunu savunurken ölen Eteokles'e kahramanlara yakışacak bir cenaze töreni yapılmasını istemiş ancak Polyneikes'i kendi ülkesine saldırdığı için vatan haini ilân etmiş ve cesedin gömülmesini yasaklamıştır" (Bayladı, 2002, s.231).

Sophokles'in Antigone tragedyası bu nokta da sarayın önünde iki kız kardeşin konuşmasıyla başlar. Antigone İsmene'den kardeşleri Polyneikes'i gizlice gömmek için yardım ister. İsmene'ne yasalara ve Kreon'a olan korkusundan dolayı bu teklifi kabul etmez. Bir başka deyişle Antigone tragedyasının Prologos bölümü İsmene'nin iktidar korkusu ve Antigone'nin yasalara başkaldırısı üzerine kurulmuştur denilebilir. "Antigone'nin Kreon'da karşı çıktığı, muhalefet ettiği şey, onun Oidipus'un oğulları, yani Antigone'nin ağabeyleriyle ilgili olarak verdiği buyruk, ilan ettiği yasadır. Bu yasa iki kardeşten yurdunu savunurken ölen Eteokles'in ölüsüne saygı gösterilmesini emrederken yurduna ihanet eden Polineikes'in ölüsüne saygı gösterilmesini yasaklayan bir yasadır. Bu yasa, Eteokles'in ölüsünün gömüleceğini, arkasından yas tutup gözyaşı döküleceğini; buna karşılık Polyneikes'in ölüsünün gömülmeyle leş kargalarıyla akbabalara bırakılacağını, arkasından gözyaşı döküp yasını tutmanın yasak olduğunu; bu yasayı çiğneyenin ölümle cezalandırılacağı söyleyen bir yasadır" (Aysever, 2012, s.36).

Antigone tragedyasının parados bölümünde diğer Antik Yunan tragedyalarında da olduğu üzere koronun bilgi verme işlevi görülmektedir. Koro tarafından Argos ve Thebai halkları arasındaki geçmiş savaşlar anlatılırken 'şimdi'nin öyküsü geçmişe ait mitlerle desteklenir. Birinci Episod Muhafız'ın Kreon'a -yasağa rağmen- bir kişinin Polyneikes'i gömdüğünü söylemesi üzerine başlar. Birinci Stasima Koro'nun uyarmak, aydınlatmak görevi üzerinden yapılandırılmıştır. Ölçüyü kaçırmamaktan ve tanrı-devlet yasalarına boyun eğme

zorunluluğundan bahsedilir. İkinci Stasima’da Koro’nun söz konusu bu işlevini iyice pekiştirildiği gözlenir. Koro tekrar tanrılar düzeninin ululuğundan ve Thebai halkının felaketlerle ilgili bağından bahseder. Üçüncü Stasima’da Koro aşk temasından yola çıkarak, Kreon ve Haimon arasındaki tartışmayı bu tema ekseninden açıklamaya çalışır. Bu bölümdeki öznesi Haimon, göndericisi aşk olan eyleyenler şemasını kısaca özetlemek gerekirse;

Şema. 6 Haimon’un Yönelişinde Öznenin Kiplikleri Şeması

Kreon, oğlu ve Antigone arasındaki aşka gerekli merhameti ve saygıyı göstermeyerek, Antigone’nin zindana kapatılmasıyla ilgili acımasız ve haksız kararından geri dönmez. Metnin bu noktasında Kâhin Teiresias’ın uyarılarının da işe yaramadığı, Kreon’un kendi eliyle oğlunun ve karısının ölümüne sebep olacak eylemlere girdiği görülmektedir. Kreon’un bu eylemleri gerçekleştirme sürecinde tragedya içindeki diğer oyun kişilerinin konumlarına ve Antigone ile ilgili karakter dengelemesine bakılırsa aşağıdaki gibi bir tablonun oluşturulması muhtemel olacaktır;

Oyun Kişileştirmesi	Eylem ve Dönüşümü
Yuvarlak- Boyutlu karakter	Tragedyanın başı ve sonu arasında D.N (Doruk Nokta) yaşayan derinlikli kişi. Antigone
Düz karakter	Oyun boyunca değişim, dönüşüm ve gelişim geçirmeyen, aktarıcı taşıyıcı konumundaki kişi(ler). Koro, Teiresias (Kâhin)
Devingen karakter	Aksiyon ve olay örgüsünden etkilenerek oyun içindeki tutum ve davranışlarında değişim gösteren kişi(ler) İsmene, Haimon
Durağan karakter	Aksiyon ve olay örgüsünden etkilenerek oyun içindeki tutum ve davranışlarında değişim göstermeyen kişi(ler) Muhafız, Haberci, Hizmetkâr

Tablo. 4 Antigone Tragedyası kişileştirmelerinin Devinim ve Dönüşüme Göre Konumlandırılması Tablosu

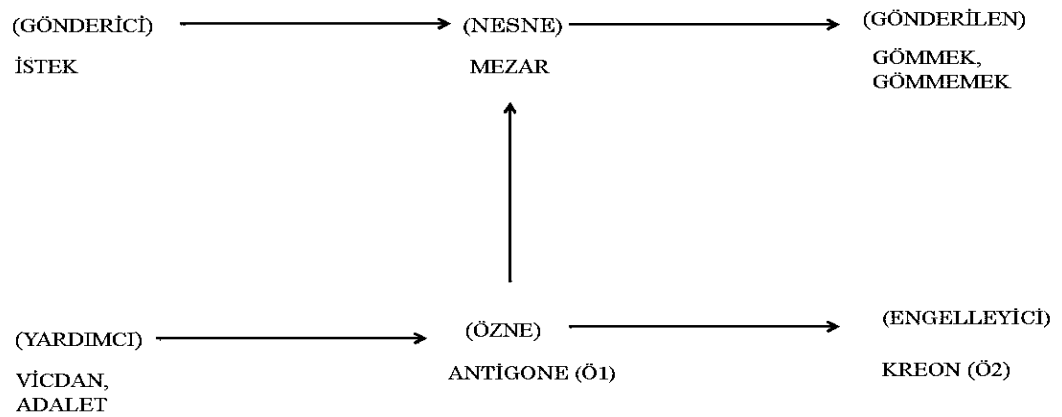
Antigone	Kreon
İnsan temsili	Tanrı temsili
Başkaldırı (isyankâr)	Baskı (zalim)
Vicdanın dili	İktidarın dili
İlahi, adalet, eşitlik	Kişisel, menfaat, adalet, eşitsizlik

Tablo. 5 Antigone ve Kreon Dengelemesi

Antigone tragedyasında yüzey anlam katmanında karşılaşılan ve olay örgüsünün başlama ile bitişinde yer alan iki önemli ölüm olayını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;

Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
Gönderen-Özne	Özne-Özne	Özne-Nesne	Özne-Gönderen
Aşk göndereni öznenen yola çıkar. Diğer bir söylemle aşk özneyi ikna eder.	Özne bunu ister. Ancak tereddütte vardır. Diğer bir söyleyişle belirlilik var ancak şüphe de var.	Özne nesne kavuşması gerçekleşemez. Antigone ve Haimon kavuşamazlar. Gönderilen evlenememek olasılığında kalır. Çünkü Engelleyici (Kreon, Suskunluk sarmalı) güçlüdür.	Özne nesnesine kavuşamadığı için kendini cezalandırma yöneline gider. İntihar eder.

Tablo. 6 Haimon'un Yönelişinde Öznenin Kiplikleri Tablosu

Şema. 7 Antigone'nin İstek Kipi üzerinden Eyleyenler Şeması

Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
Gönderen- Özne	Özne-Özne	Özne-Nesne	Özne-Gönderen
İsteme kipi 'kardeşini gömme isteği' biçimiyle özneye (Ö1) ulaşır ve onu ikna eder	Özne bu konuda tam olarak muktedir değil ancak gönderen işlevindeki adalet ve vicdan duygusu ona yardımcı olmaktadır	Antigone (Ö1) kardeşi Polyneikes Engelleyici Kreon 'a rağmen bir mezara gömer. Böylelikle nesnesine ulaşmış olur.	Özne (Ö1) içindeki vicdan ve adalet duygusu yardımıyla kardeşine karşı olan görevini yerine getirir ve gönderen konumundaki gömme isteğini karşılar ancak bu durum Kreon (Ö2) tarafından dışlanmasına sebepe olur. Tersten bir okumayla özne (Ö1) Suskunluk sarmalına dâhil olmamanın bedelini zindana atılmakla öder.

Tablo. 7 Antigone'ye Ait İstek Kipi Eyleyenler Tablosu

4.4.2. Derin Yapı: Adalet(sizlik) Ekseninden Bir Yazgı Öyküsü

“Tragedya insanın aşırılıklardan uzak, erdemli davranışından -ki bu erdemli davranışın yüce ‘iyi’si adalet, en büyük ifadesi Anayasa’dır- oluşan mutluluğunu arama sürecinde, rasyonel ruhunun

eylemlerini, alışkanlıklara dönüşmüş tutkularını taklit eder” (Boal, 2008, s.23). Boal’in tragedyaları aşırılık ve erdem kavramlarıyla yaptığı tanımlama Antigone tragedyasında dâhil olmak üzere tragedyaların tamamında yaşanan arınma ihtiyacı derin yapının önemli bir unsurudur. Tragedyanın trajik kahramanları Antigone ve Kreon’un yaşadıkları trajediler seyircide acıma, korku ve dehşet duygularını harekete geçirerek kahramanlarla duygudaşlık kurmalarını sağlamaktadır. Boal’in tragedya tanımlamasını temellendirdiği aşırılık kavramı Antigone ve Kreon’un yaşadıkları trajedilerden arınmalarını mümkün kılarken onlarla duygudaşlık kuran izleyiciler içinde işledikleri suç ve günahlardan arınmalarını mümkün hale getirmektedir. Boal’in ifade ettiği gibi Kreon aileden çok devleti sevme aşırılığı ile Antigone devletten çok ailenin iyiliğini gözetme aşırılığı sayesinde seyirci nezdinde her iki hamartıdan³² korku ve acıma duyguları ile işledikleri günahlardan arınmalarını sağlamaktadır (Boal, 2008, s.40). Bireysel aşırılık nedeniyle yaşanan trajedi bireyin toplumsal rolü dikkate alındığında arınmanın kaynağını oluşturmaktadır.

4.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller;

$a \vee b$: a ve b öznesi ya da nesnesinin birlikteliği

$a = b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitliği

$a \neq b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitsizliği

$a \equiv b$: a, b öznesi ya da nesnesinin özdeşlik durumu

$a \leftrightarrow b$: a ile b öznesi ya da nesnesinin karşılıklı ilişki içinde olmaları

$a > b$: a, b öznesi ya da nesnesinin b’ den büyük ve üstün olma durumu

$a \blacktriangleright b$: a’ öznesi ya da nesnesinden dolayı b’nin var olması, tek taraflı koşulluğu

³² Aristoteles’e göre; tragedya kahramanının düştüğü bir yanlış yüzünden talihinde bir dönüş olmasıyla ortaya çıkan acıma ve korku durumu. Tragedyadaki düğümlerin atılması ve çatallaşmanın nedeni bu yanlıdır (Boal, 2008).

$a \Vdash b$: a, öznesi ya da nesnesinin b'yi belirlemesi, hükmedebilme gücü

$a \rightarrow b$: a öznesi ya da nesnesinin b'ye neden olması

$a \cap b$: a öznesi ya da nesnesinin b'nin içinde olması, barındırması

X : a öznesi ya da nesnesinin b ile çatışması, karşıt olması

4.4.2.2. Göstergeler

4.4.2.2.1. Gösterge 1

1.1. Metin Bağlantı Odağı

İsmene - (...) Şimdi biz ikimiz kaldık. Bek eğer kanuna aykırı hareket edip hükümdarın hükmüne ve kudretine karşı gelirsek ne korkunç bir ölümle öleceğiz. (...) Hem sonra böyle sert bir hükümdarın tebaası olduğumuz için bunlara hatta daha beterine tahammül etmemiz lazımdır. (...) Başımızdakilere boyun eğeceğim. Çünkü yapamayacağın işlere kalkışmak akıl karı değildir

Antigone - (...) Sen bildiğini yap ben onu mezarına koyacağım. Bunu yaptıktan sonra ölürsem ne mutlu bana.

İsmene - (...) Yalnız devlete karşı koymak elimden gelmez.

Antigone - (...) Sen bahane arayadur. Ben aziz kardeşime bir mezar kazmaya gidiyorum.

İsmene - Eyvah zavallı, senin için ne kadar korkuyorum. (...) Fakat hiç olmazsa bu niyetini başka kimseye açma, gizli tut, ben de öyle yapacağım.

Antigone - Ah, istersen bağıra bağıra ilan et. Susarsan ve bunu herkese bildirmezsene senden daha çok nefret edeceğim (Sophokles, 1941, s.5, 7).

İsmene - Eğer kardeşim kabul ederse ben bu işi yaptım. Onunla beraberdir, suçunu beraber yükleneceğim. (...) Ah kardeşim, beni seninle beraber ölmek ve o ölüye karşı borcumu ödemek şerefinden mahrum etme (Sophokles, 1941, s.33, 34).

1.2. Alt Metin Okuması

Suskunluk sarmalının başlaması ve sarmalın genişlemesi için bireyin dışlanma korkusu yaşayacağı bir ortamın oluşması gerekmektedir. İktidar ve birey ilişkisini kapsayan süreçlerin tamamında iktidarın güç ve denetim isteği kendini belirgin olarak göstermektedir. Bireyin sosyopsikolojik yapısı nedeniyle, iktidarın denetim isteği bireyin aleyhine sürekli bir dışlanma tehdidini geçerli kılmaktadır. Birey iktidarın istekleri dışında tutum ve davranış sergilemesi halinde, iktidarın onayıyla oluşan kamuoyu, bireye içsel bir kontrol yaşatarak çevresine uygun davranmasını tembihlemektedir. Scott'ın (1995) dile getirdiği gibi söylev ve davranışların belirleyicisinin iktidar olduğu kamusal senaryoda bireye düşen davranış şekilleri; sessiz itaat, hiyerarşik davranış, korku, kaygı, dışlanma, taktik ihtiyatlılık, sadakat, rıza göstermedir. Nietzsche, birey ve iktidar arasındaki etkileşmeyi az sayıdaki buyurma gücüne sahip olanlara, çoğunlukta olan insan sürülerinin boyun eğme güdüsüyle açıklamaktadır. Kamusal senaryo kavramı içinde bireylerin toplumsal rollerinin gerçekte birer maske olduğu göz önüne alındığında suskunluk sarmalının iktidarın varlığını hissettirdiği her dönemde varlığını sürdüreceği açıkça görülmektedir. Bireyin toplumsal maskelesini çıkararak öz benliğine dönmesi, özgürce ve istediği gibi tutum ve davranış sergileyebilmesi ancak iktidarı temsil eden kamusal senaryonun yaşanmadığı gizli alanlarda gerçekleşebilmektedir. İktidarın temsilcilerinin bulunmadığı ve gerçek yaşamda sahne arkası olarak adlandırabileceğimiz mekânlarda yaşanan gizli senaryo dışlanma korkusunu içermediğinden bu ortamlarda suskunluk sarmalının yaşanması mümkün değildir. Kamusal senaryonun sergilendiği alanlarda istediği gibi tutum ve davranış sergileyemeyen birey ancak gizli senaryonun yaşandığı alanlarda özüne uygun tutum ve davranış sergileyebilmektedir. Yukarıda Gösterge 1'de ele aldığımız metin

bağlantı odağında iktidar temsilcilerinin olmadığı mekânda gizli senaryonun sergilendiği görmekteyiz. İktidarın (Kreon) kurallarını belirlediği kamusal senaryoda İsmene'nin toplumsal rolüne uygun davranmasının altında yatan nedenin korku ve kaygı olduğunu görmekteyiz. İsmene yaşadığı kaygı ve dışlanma korkusu neticesinde iktidarın bilincine sahip toplumsal merkezci yapının normlarına uymak zorunda kalmaktadır.

Kral Oidipus'un kızlarından olan İsmene ve Antigone kardeşleri Eteokles ve Polyneikes ölümleri hakkında konuşmaktadırlar. Antigone Polyneikes'in ölüsünün Kreon'un emriyle gömülmemesine ve yasının tutulmamasına karşıdır. Bu nedenle İsmene'den Polyneikes'i gömmek için yardım ister ancak İsmene bu yardıma yanaşmaz. Çünkü Kreon'a karşı gelmek, yasaya karşı gelmektir! Thebai'i halkı gibi Kreon'un yanlış bir hüküm verdiğini ve ortada tanrı tanımaz bir karar olduğunu kabul eden İsmene çevresindekiler gibi korkusundan susmayı tercih eder. Antigone ise kararlılıkla kardeşini gömmek istediğini ve Kreon'a karşı gelme pahasına inandığı doğruyu eyleme geçireceğini söyler. "Antigone'nin eylemini yönlendiren temel nedenleri 1-Kardeşlik bağı 2-Kreon'un yasalarının dünyevi (gelip geçici) olduğunu düşünmesi" (Göktaş, 2000, s.164) olarak maddelemek mümkündür. Buradan hareketle suskunluk sarmalı ekseninden derin anlam düzeyine bakıldığına, Antigone'nin sarmalın karşısındaki ana karakter, İsmene'nin ise kurama hizmet eden bir oyun kişileştirmesi olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

1.3. Göstergibilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) : Antigone

(Ö2) : İsmene

(Ö3) : Kral Kreon

(Ö1) ↔ (Ö2) : (Ö1) ile (Ö2) kardeş oldukları için karşılıklı ilişki içindedir.

ss ≡ (Ö3)

sss ∩ (Ö3)

ss → (Ö2)'nin eyleme geçememesine neden olur.

1.4. Önerme;

Öyleyse;

ss √ (Ö3) √ (Ö2) X (Ö1)

1.5. Sonuç;

İktidar ideolojisinin varlığına tehdit oluşturan özneleri suskunluğa yöneltmek için gücüne ve kudretine özdeş korku mekanizması olan suskunluk sarmalını üretmektedir. Sarmalın ürettiği dışlanma tehdidine boyun eğen özne iktidarın ideolojisini uygun tutum ve davranış sergilerken sert çekirdek özne iktidarın ideolojisine karşıt davranış yönelişi göstermektedir. Göstergede, Antigone'nin kardeşine mezar kazma isteği gösteren, gösterilen ise iktidara boyun eğmeme isteği ve Antigone'nin iradesidir. İsmene'nin yardımı ise gösterileni desteklemektedir.

4.4.2.2.2. Gösterge 2

2.1. Metin Bağlantı Odağı

İsmene - Sen bir çılgınsın (Sophokles, 1941, s.8).

İsmene - Çılgın, Kreon'un sözüne karşı mı geleceksin (Sophokles, 1941, s.4).

Korobaşı - Hiç kimse bile bile ölüme atılacak kadar çılgın değildir (Sophokles, 1941, s.14).

Kreon - Zannedersem bu kızlardan bir tanesi şimdi çıldırdı, öteki zaten eskiden beri deliydi (Sophokles, 1941, s.36).

Kreon - Antigone'nin yaptığı çılgınlık değil de neydi? (Sophokles, 1941, s.46).

2.2. Alt Metin Okuması

Yukarıdaki metin bağlantı odaklarından da anlaşıldığı üzere Antigone çılgın olarak adlandırmaktadır. Çünkü yasayı ve dolayısıyla Kreon'u karşısına almak Antigone'nin canını hiçe sayması anlamına gelmektedir. Ölümü göze almak çılgınlık değil midir? Suskunluk sarmalının beslendiği dışlanma tehdidi, yazılı ve yazılı olmayan yasalarla biçimlenmiş kamuoyu kendisidir. Belli bir ideolojinin silahı olabilen kamuoyu iktidar gücü, çevre baskısı, gelenekler, din, ahlaksal değerler gibi birey üzerinde baskı kurma tehdidi oluşturan unsurları bünyesinde barındırmaktadır.

Hobbes ve Hegel insanların genelinin çok karmaşık duygularla yaşamlarını sürdürmediklerini aksine insanların kendileriyle ilgili olduklarına inandıkları değerler ve nesnelere için çaba harcadıklarını, insanların bireysel istek ve arzularının rahat yaşamak üzerine kurulu olduğuna vurgu yapmaktadırlar (Hobbes, 2007; Hegel, 1991, s.123). Hobbes daha da ileri giderek insanı benmerkezci görmektedir. İnsanın yaşam çabasının çevresine kendini kabul ettirme, güvenlik, maddi zenginlik gibi isteklerle şekillendiğine inanmaktadır (Hobbes, 2007). Suskunluk sarmalı, Hobbes ve Hegel'in benimsediği insan doğasının yaşam amacı olan zenginlik, rahat yaşam, güvenlik gibi unsurlarını sosyopsikolojik olarak kaybetmekle tehdit ettiğinden birey kamuoyunun her değişiminde rahat yaşamayı kaybetme duygusuyla kendini test etmektedir. Elbette, Antigone inandığı doğruları söylemek ve uygulamak adına rahat yaşamını ve canını riske atarak çılgınlık yapmaktadır. Çünkü Antigone kardeşi Polyneikes'in ölüsünün Kreon'un emriyle gömülmemesi ve matem tutulmaması yasasına uygun tutum ve davranış gösterirse dışlanmakla cezalandırılmayacaktır. "Antigone'nin asıl

çelişkisi kralın yasaları ve kardeşine olan son görevi arasında değil, yaşamla ölüm arasındadır. Ancak herkesin ondan beklediği uygun bir davranış vardır: kralın buyruğuna uyup, ölüm cezasından korkarak, kendi krallığına karşı savaşı kardeşi Polüneikes'in ölüsünü gömmek. Böylece zaten kral Kreon'un oğlu Haimon'un nişanlısı niteliğiyle Antigone, toplum içinde yeniden saygın bir yere de sahip olacaktır. Ancak seçimini en başında yapmış olan Antigone için kendisinden beklenenler, ilkeleriyle hiçbir şekilde örtüşmemektedir" (Karadağ, 2010, s.15, 16). Antigone'yi suskunluk sarmalının dışında tutan da iktidarın yasalarına karşı gelmesi değil midir? Buradan hareketle Sophokles'in Antigone karakterinin sert çekirdeği simgelediğini ve sarmalının karşıtlığında bulunduğunu söylemek doğru olacaktır.

2.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

çılgın \equiv öteki \equiv marjinal \equiv sert çekirdek \equiv Antigone (Ö1)

2.4. Önerme;

Öyleyse;

Antigone (Ö1) X suskunluk sarmalı

2.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; özne psikolojik ve sosyopsikolojik yapısı gereği iktidarın ürettiği kamuoyuna ters düşmemek için çevresine uygun tutum ve davranış göstermektedir. Ancak sert çekirdek özne suskunluk sarmalına karşı gelebilmektedir. Antigone'nin ölümü göze alarak kardeşini gömmesi göstergede çılgınlık olarak tanımlanmaktadır. Göstergede Antigone'nin kardeşini gömmesi gösterenin işaret ettiği gösterilen Antigone'nin güçlü karakterine yapılan göndermedir.

4.4.2.2.3. Gösterge 3

3.1. Metin Bağlantı Odağı

- Kreon - Şimdi sen söyle, fakat kısa kes; bu işi yasak eden emrimi biliyor muydun?
- Antigone - Biliyordum nasıl bilmem? Herkese ilan edildi.
- Kreon - Demek buna rağmen benim emrime karşı gelmeye cüret ettin.
- Antigone - Fakat bana bu emri veren Zeus değildi (Sophokles, 1941, s.26).

3.2. Alt Metin Okuması

Antigone Kreon'un emrine bile bile, isteye isteye karşı gelmiştir. Çünkü ülküsü ve amacı Kreon'un üzerinde yarattığı korkudan daha üstündür. Çünkü Antigone'ye göre Kreon'un yasaları, tanrıların yasalarından daha üstün değildir. Ölümlü her insan onuruna yakışacak bir törenle defnedilmeyi ve ardından yas tutulmasını hak etmektedir. Bu Zeus'un, tanrılar diyarının yasasıdır. Öyleyse Kreon kardeşi Polyneikes'in gömülmeme kararını vererek aslında tanrıların katına karşı bir suç işlemiştir.

Antigone tragedyasını Spinoza'nın yurttaş, devlet ve günah kavramlarıyla ele alınması Antigone'nin bireysel davranışın çözümlemesinde fayda sağlayacaktır. Devletin temsili ve yasaların iradesi olarak görünen Kreon Spinoza'nın işaret ettiği üzere "yasalar devletin ruhudur" (Spinoza, 2007, s.107) önermesine uygun davranış sergilemektedir. Devletin laik olması gerektiğini savunan (Spinoza, 2011, s.25) Spinoza'ya göre "Devlet şüphesiz baskıdan ayrılmaz ve onun için baskı lazımdır, çünkü insanlar akıllı değildirler yahut da pek eksik olarak akıllıdırlar, böyle olmakla birlikte yine de gayeleri hürriyettir" (Spinoza, 2011, s.331). Antigone'nin yasayı ve devleti temsil eden Kreon'a karşı girdiği mücadele tersten bir okumayla bir anlamda bireysel özgürlükle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Antigone'nin başkaldırı

yönelişinin ana eksenini, Kreon'un Polyneikes'in gömülmesine izin vermemesi üzerine kurgulanmıştır. Günah olgusunu itaatsizlikle eş tutan Spinoza, tanrısal kanunların çiğnenemez olduğunu belirtmektedir (Spinoza, 2011, s.331). Buradan hareketle iyi ve kötü kavramlarının bireysel düşüncenin bir sonucu olamayacağı, aksine toplumsal kabullerin toplamı olduğunu söylenebilir. Bu nedenle günah kavramı iyi ve kötünün sınırları çerçevesinde değerlendirildiğinde bir itaatsizlik olarak tanımlanabilir (Spinoza, 2011, s.227, 228). Spinoza'nın belirttiği üzere "haklı ve haksız, günah ve sevap ruhun tabiatını açıklayan sıfatlar olmayıp dışsal (extrinsèque) olan kavramlardır" (Spinoza, 2011, s.229). Bu nedenle Spinoza'ya göre Antigone'nin, Kreon'a karşı verdiği mücadele de ölümü göze alma gücü, tanrısal yasaların iyilik, kötülük ve günah değerleri bağlamında ele alınıp yorumlanması gerekmektedir. Yasaların özgür toplumlarda tarihsel birikim ve evrensel hukuk değerlerinin paralelinde yapılırken, otoriter toplumlarda ise çoğunluğun kabulleri doğrultusunda yapıldığı bilinmektedir. Yasaların uygulanabilmesi bireyin vatandaş olarak devletin gücünü kabul etmesiyle mümkün olmaktadır. Sonuç olarak denilebilir ki günah kavramı itaatsizlikle özdeşleştirildiğinde, bireyin yasaları kabul etmesini doğrudan devlete itaat etmek olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Söz konusu bu tez çalışmasının birinci bölümünde anlatıldığı üzere Milgram'ın sosyal itaat deneyinde olduğu gibi bireylerin otorite sahibi bir kişi veya grubun isteklerine itaat etmeye eğilimli oldukları bilinmektedir. Güçlü erk tarafından özellikle dışlanma, cezalandırma ve kaygı içerikli bir korku ortamı yaratıldığında bireyin emreden iktidara itaat ettiği gözlenmektedir. Söz konusu bu bilginin Spinoza'nın "insanlar yurttaş olarak doğmazlar, ama yurttaş olurlar" (Spinoza, 2007, s.38) saptamasıyla özdeş konumda olduğunu söylemek mümkündür. Antigone tragedyasında tanrıların yasaları bağlamında ele alınan günah kavramının özünde insan onurunu yüceltme, özgür kılma gibi etik

değerlerle tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle günah işlememeyi seçen Antigone, inançla insan onurunun yüceltilmesini simgeleyen bir olguyu savunmaktadır. Sophokles'in Antigone'si de günaha karşı itaatsizlik yapmaktansa, bedeli ağırda olsa yasalara ve iktidara itaatsizliği seçerek kendini zamanının ötesindeki yüzyıllara damgasını vuran bir kahramana dönüştürmektedir.

Numann'a göre aydınlar, sanatçılar ya da sıra dışı insanlar tarafından oluşturduğu varsayılan marjinaler adını verdiği sert çekirdek kitleyi toplumsal değişimi, gelişimi ve dönüşümü içinde barındıran itici bir güç olarak değerlendirmektedir. Antigone karakteri, Kral Kreon'la temsil edilen tanrı ve devlet otoritesinin şekillendiği bir sisteme itiraz ederek simgesel olarak farkında olmadan toplumsal düzeni değiştirmek için çaba harcamaktadır. Antigone'nin tanrıları arkasına alarak duygularıyla başlattığı mücadele Kreon'un dinsel ve baskıcı iktidarına karşı başkaldırı niteliği kazanmaktadır. Antigone karakterinin sert çekirdeği simgelemesiyle birlikte toplumsal değişimi talep ettiğini söylemek doğru olacaktır.

3.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö2) : Tanrı

(Ö3) : Kral Kreon

(Ö1) : Antigone

kkz # z

kkz > z

3.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö3)'ün yasaları < (Ö2)'nin yasalarından

(Ö1)'in kardeşini gömme isteği = (Ö2)'nin yasaları

(Ö1) X (Ö3)'dür.

3.5. Sonuç;

Sert çekirdek özne iktidarın dayattığı yanlış bilince eleştiri getirebilmekte ve muhakeme yetisini kullanabilmektedir. Kreon'on emrine itaat etmeyen Antigone'nin sorgulanması gösterenin, gösterileni öznenin iktidara boyun eğmeyi redetmesidir.

4.4.2.2.4. Gösterge 4

4.1. Metin Bağlantı Odağı

Kreon - Ben kendi soyumda itaatsizliğe meydan verirsem, yabancıları nasıl yola getiririm? (...)
Fakat kanunlara karşı duranlar ve itaat etmeleri icap eden kimselere emretmeye kalkanlar benden yüz bulamayacaklardır. Hayır, memleket kimi başa getirdiyse, ona, küçük, büyük, doğru, yanlış her şeyde itaat edilmelidir (Sophokles, 1941, s.43).

4.2. Alt Metin Okuması

Antigone, “doğanın düzeni (kan bağı ve cinsiyet farkı) kadar toplumun düzenine, yeryüzü kadar gökyüzüne, oğul kadar kıza özen gösterilmesini, yazılı olan yasalar kadar yazılı olmayan yasalara uyulmasını istemektedir. O bize, gücü elde etmek için edilmiş baştan çıkarıcı ve gösterişli, ama bir o kadar da içi boş sözlerin düzeni tehdit ettiğini, bunların yerine yazılı olmayan yasaların söylediklerine kulak vermek gerektiğini, yazılı olmayan o yasalarla uyumlu yeni bir düzenin kurulmasının zorunlu olduğunu” (Aysever, 2012, s.21) söyleyen ve anımsatan bir tragedya. Antik Yunan tragedyelerinde sıkça rastlanılan karakterler arasındaki kan bağına dayalı inceleme stratejisi Antigone ve Kreon üzerinden yapılmaya çalışılacaktır. Kreon'un oğlu Haimon Antigone'ye âşık dahası nişanlısıdır. Antigone'nin Kreon'un emrine uymayarak kardeşi Polyneikes gömmesi Thebai halkı

tarafından bilinmektedir. Suskunluk sarmalının birey üzerinde yarattığı korku ve dışlanma olgusunu hiçe sayarak yönelişinde kararlılıkla ilerleyen Antigone, Kreon ve dolayısıyla iktidarın suskun insan yaratma isteğine hizmet eden suskunluk sarmalı için ciddi bir tehlikedir. Bu nedenle Kreon'un Thebai halkı üzerinde yaratacağı korku için Antigone'nin cezalandırılması şarttır. Çünkü sarmalın merkezinde var olan dışlanma korkusunun ana beslenme kaynaklarından birisi sosyal itaattir. İtaat koşulsuz, şartsız kabullenışı getirir ve kabulleniş suskunluğun, tekdüzeliğin, sıradanlığın, genelleşmenin öteki adıdır. Öyleyse buradan hareketle cezanın iktidarın gücünün devamı için bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Antigone'nin de cezalandırılarak cezası toplum önünde teşhir edilmeli ve suskunluk sarmalı daha da genişletilmelidir. Ceza uygulaması özgür bireyin karşısında ve suskunluk sarmalının hizmetindedir

Yasalara itaat etmeyenlerin toplumun geneline teşhir edilen ilkel cezalandırma yöntemleri ile cezalandırılması bireyleri toplumdaki dışlanmamak için dikkatli davranmaya mecbur etmektedir. İlkel cezalandırma yöntemleri “giyotin, ipe asma, diri diri gömme vb.” (Foucault, 1992) tarih boyunca kitleler önünde canlı olarak teşhir edilerek uygulanmıştır. Teşhir cezalarında teşhir sahnesinin kamu önünde canlandırılması suçluyla alay eden, küfreden anonim kalabalıkların toplanması için çağrılarının yapılması kamuoyu oluşturulması amacıyla yapılmaktadır. Bu yönüyle teşhir cezası suçluyu cezalandırmakla kalmayıp toplumsal denetim ve diğer bireylerin ibret alması amacını da sağlamaktadır (Neumann, 1988, s.143). Kreon'un itaat diye vurgu yaptığı gerçek toplumsal korkularla beslenmiş suskunluktur. Kreon'un iradesine bağlı olan cezalandırma çözümlemesini çevresindeki kitle ve suskunluk sarmalı özelinde aşağıdaki şekilde yapmak mümkün olacaktır.

4.3. Göstergibilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) : Antigone

(Ö2) : Kreon

(Ö3) : Haimon

c : ceza

Ss : suskunluk sarmalı

(Ö4) : Thebai halkı

(Ö2) \leftrightarrow c : (Ö2) ile c karşılıklı ilişki içindedir

ss \cap c

4.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö1) \vee (Ö3) \leftrightarrow (Ö2)

(Ö1) \times ss \vee c

c \Vdash (Ö4): c, (Ö)'i belirler

4.5. Sonuç;

İktidar ideolojisini koruyabilmek için cezalandırmayı korku kaynağı olarak kullanmakta ve öznenin verili tutum ve davranışa uyum sağlamasını istemektedir. Korkunun olduğu her ortamda suskunluk sarmalı varlığını hissettirdiğinden sert çekirdek özneler dışında kalanlar mevcut ideolojinin yaşamasına yardımcı olmaktadır. Göstergede örtülü gösteren devletin birliği, gösterilen ise iktidara mutlak itaatın telkin edilmesidir.

4.4.2.2.5. Gösterge 5

5.1. Metin Bağlantı Odağı

Kreon - Nasıl devlet idare edileceğini bana halk mı öğretecek?

Haimon - Bak, şimdi kendin pek delikanlıca konuşuyorsun

Kreon - Bu memlekette ben kendime mi hükmedeceğim yoksa başkalarına mı?

Haimon - Bir kişinin malı olan devlet değildir.

Kreon - Devlet, onu idare edenin değil midir?

Haimon - Ancak bir çölde tek başına hâkim olabilirsin (Sophokles, 1941, s.47).

5.2. Alt Metin Okuması

Söz konusu metin bağlantı noktasıyla; Kreon, halk ve devlet arasındaki karmaşık gibi görünen ancak özünde bütünlük ilişkisinin birbirlerini tamamlayan düzlemine bakılması amaçlanmıştır. Kreon'a göre devleti idare etme görevi ve ayrıcalığı kendisine aittir ki bu ayrıcalık kendi içinde tekilliği ve biricikliği taşımaktadır. Kreon, savaş sonrası başa geçmiş sert mizaçlı bir yöneticidir. Antigone tragedyası içinde onun "Eylemini Yönlendiren Temel Nedenleri; 1- Yöneticisi olduğu devletin düzenini koruma kaygısı. 2- Kâhin Teiresias'ın kılavuzluğuna duyduğu güven" (Göktaş, 2000, s.164) olarak maddelemek mümkün olacaktır. Kreon kendini devletle eşit ancak halktan üstün görmekle birlikte doğru olanın bu olduğuna inanmaktadır. Peki, söz konusu bu ilişkiler dengesi Haimon için nasıldır? Haimon için devlet tek kişinin malı değildir. Haimon'a göre devlet halkın malıdır ve halk çoğuldur. Çünkü çoğulluk iç mekanizmasında çok sesliliği ve özgürce fikir farklılıklarını taşımaktadır. Babası Kreon'un yönettiği devlet, onun korku imparatorluğunun yarattığı zahiri bir görüntüden öte bir şey değildir. Bu gösterge denkleminde karşılaşılan durumu göstergebilimsel derin anlam yüzeyinin aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;

5.3. Göstergibilim Çözümleme Yöntemi

(D) : devlet

(Ö2) : Kral Kreon

(Ö3) : Thebai Halkı

ss : suskunluk sarmalı

Kral Kreon'a göre ; $(\text{Ö2}) > (\text{D}) > (\text{Ö3})$

Haimon'a göre ; $(\text{Ö3}) > (\text{D}) > (\text{Ö2})$

$ss \leftrightarrow (\text{Ö2}) \vee (\text{D})$: suskunluk sarmalı, devlet ve Kral Kreon ile karşılıklı ilişki içindedir.

5.4. Önerme;

Öyleyse;

$(\text{D}) \# (\text{Ö2})$: devlet, Kral Kreon'a eşit değildir

$(\text{Ö3}) > (\text{Ö2}) \vee (\text{D})$

$(\text{Ö3}) \cap (\text{D})$

5.5. Sonuç;

Sert çekirdek özne suskunluk sarmalına dâhil olmayı reddettiğinden iktidarın dayattığı yanlış bilince eleştiri getirebilmekte ve muhakeme yetisini kullanabilmektedir. İktidarı kendi varlığının bir parçası olarak gören egemen güç iktidarını paylaşmak istemediği için kendini iktidarıyla özdeş görmektedir. Göstergede, iktidar ve özne arasındaki devlet nedir? Gösterenin, gösterileni iktidar sahibi Kreon'un egemenliğinin tartışmaya açılmasıdır.

5. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Ada Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi

5.1. Biçime Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

5.1.1. Oyunun Adı : Ada

5.1.2. Yazar : Athol Fugard

Çevirmen : Yücel Erten

5.1.3. Mekân : Tek mekân... Bir hücre...

(Sahne ortasında bir yükselti... Yerde ince bir yer yatağı ve battaniyeler... Arka planda bir su kovası, tenekeden iki kupa... Mekânın olmazsa olmazları arasındadır)

5.1.4. Zaman : 1965-1970 yılları arasında bir zaman...

John - (...) Ta 65 Haziran'ında izlemiştım.

Winston - Neyi?

John - Antigone'yi. New Brighton'da, St. Stephen Hall'de (...) Ulan, ne yıllardı be!

(Fugard, 1993, s.9).

Metnin içinde yazar tarafından belirtilen net bir tarih olmamasına rağmen ırk ayrımcılığına bağlı siyasi tutuklamaların 1965-1970 yılları arasında yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle zamanı 1965 yılından sonrası bir zaman dilimi olarak saptamak doğru olacaktır. Buradan hareketle söz konusu bağlamda metnin zamanını, kendi içinde bir zamansız(lık) olarak da değerlendirmek mümkün olacaktır. Ada oyunu Fugard tarafından zamansız bir uzamda kurgulanmış olsa da söz konusu bu zamansızlığın da kendi içinde bir zamanlamayı taşıdığı da görülmektedir. Yazarın söz konusu bu zamansızlığın zamanlamasını çok katmanlı metnin oyun içinde oyun bölümünü merkeze alarak kurguladığı ve parçalara yaydığı gözlenmektedir. Böylece Fugard olay örgüsünde yaşanan zamansız(lık) savruluşunu, Antigone oyunun sahnelendiği prömiyere bağlayarak zamanı kendi içinde sabitleştirir. Oyun inceleme

yöntemiyle Ada metninde saptanan ve zaman belirsizliğinin bilinir kılındığı bölümleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

Sahne I

John - (...) Saçmalamanın zamanı değil Winston. Temsile altı gün kaldı. Oynayacağız diye söz verdik (Fugard, 1993, s.6).

Sahne II

John - Yahu Winston aslanım, bir dakika. Şunun şurasında önümüzde bir tek gün kaldı. Bizim oyunu programın en iyi yerine yerleştirdiler. En son biz çıkıyoruz (Fugard, 1993, s.19).

Sahne III

(Aynı gece, daha geç saatler... Winston ve John yataklarında yatmaktadırlar) (Fugard, 1993, s.29).

Sahne IV

(Antigone temsil gecesi... İki oyuncu hücreyi hapisanedeki temsilin sahnesine dönüştürmüşlerdir. Battaniyeler fon olarak asılmıştır.) (Fugard, 1993, s.37).

5.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

5.2.1. Hayatı

Athol Fugard, 1932 yılında Güney Afrika'da doğdu. Afrikaner anne ve İngiliz babanın oğludur. Üniversiteye kadar eğitimini Güney Afrika'da tamamladı. Cape Town Üniversitesi'nde sosyal antropoloji ve felsefe okudu ancak 1953 yılında üniversiteyi bıraktı. Uzak doğuda gemicilik yaptı. Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde mahkeme kâtipliği yaptı. Tiyatro kariyerine oyuncu olarak başladı. Oyuncu olan eşiyile birlikte 1960'larda, apartheid rejimine karşı mücadele etti. Birkaç

oyunculuk denemesinden sonra oyun yazmaya başladı. Güney Afrika'daki ırkçılığa karşı olan Fugard oyunlarındaki politik görüş nedeniyle ulusal hükümetle çatışma içine girdi. 1959'da Johannesburg'daki mahkeme kâtipliği deneyimlerini konu alan ilk oyunu 'Hayırsız Cuma'yı yazdı. Port Elizabeth'in yoksul semtlerindeki yaşamı bir üçleme içinde veren 'Kan Bağı'nı 1961 yılında, 'Merhaba ve Hoşçakal' ile 'Baesman ve Lena'yı 1969 yılında yazdı. Kan Bağı'nın hem Londra'da hem New York'ta sahnelenmesi ve BBC televizyonunda yayınlanması adını duyurmasını sağladı. Ancak bu oyunla birlikte Güney Afrika'da apartheid rejimi tarafından siyasi yasaklamaları da başlamış oldu. 1967 yılında pasaportu alındı, ülke dışına çıkışı yasaklandı.³³

Güney Afrika'da siyahlara karşı uygulanan ayrımcılığa karşı yapılan protesto gösterilerini bastırmak için 1960 yılında çıkarılan Komünizmin Bastırılması Kanunu'yla sosyal ve ekonomik yaptırımlara ve ırk ayrımcılığına karşı mücadele eden ülkenin en büyük siyasi örgütü Afrika Ulusal Kongresi'nin faaliyetlerinin yasaklanması sonrasında yargılamadan hapsedme cezası uygulanmaya başlanmıştır (Aras, 2004, s.18, 27). Fugard, Ada (1973) adlı oyununu bu olayların tırmanışa geçtiği ve yargısız hapsedme cezasının uygulandığı dönemde yazmış, kendi rejisiyle 1973 yılında sahnelemiştir. Gerçek anılar ve kişilerle yola çıkılarak yazılan oyunun John ve Winston karakterleri oyunda konu edilen baskıyı yaşamış gerçek kişilerdir.³⁴

Gray, Fugard'ın tiyatro çalışmalarındaki evreleri "Çıracılık (1957'ye kadar); Sosyal gerçekçilik (1958-1961); kamara tiyatro (1961-1970); doğaçlama tiyatro (1966-1973) veya en açık şekilde "siyasi" oyunlarını içeren dönem ve son olarak (1975 yılından itibaren) "şiirsel sembolizm"

³³ https://en.wikipedia.org/wiki/Athol_Fugard, Erişim Tarihi: 06.10.2015

³⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Athol_Fugard, Erişim Tarihi: 06.10.2015

dönemi”³⁵ (Aktaran; Combrink, 1986, s.58) olmak üzere oldukça farklı aşamalara ayırmaktadır.

5.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

16. ve 17. Yüzyıllarda Batılıların Afrika ve Asya’daki zenginliklere sahip olmak için başlattıkları emperyalist hareket ticaret yollarının önemini arttırmıştır. Avrupa, Afrika ve Asya’yı birbirine bağlayan, Afrika kıtasında Güney Afrika ve Asya’da Malezya’yı merkez olarak seçen deniz ticaret hattının kontrolü Hollandalılar tarafından sağlanmaktadır. Merkezi Malezya’da olan Hollanda koloni yönetimi, Amsterdam’la ilişkilerini Güney Afrika üzerinden sağlamaktadır. Güney Afrika, Hollanda ticaret gemilerinin lojistik desteğini sağlayan bir merkezdir. O dönemde Güney Afrika’da Boşima, Hotanto ve Khoisan olmak üzere üç yerli kabile yaşamakta ve bu kabileler arasındaki güç ve iktidar çatışmaları yaşanmaktadır. Mevcut olan bu yerli halkın üzerine toplumsal yapıya 1652’den itibaren Hollanda’nın Malezya’yı kolonileştirme çabalarına karşı olan yerel hareketlerin toplumsal aktörleri ve sürgün cezasına çarptırılan politik mahkûmların gönderilmesiyle Güney Afrika’nın günümüz başkentlerinden Cape Town bir sürgün merkezine dönüşmüştür. Daha sonra Malay Müslümanları, Asya’dan sürgün cezasına çarptırılanların Cape Town’a gönderilmesiyle Güney Afrika’da karışık bir toplum yapısının oluşmasının önü açılmıştır (Şahin, 2006, s.81, 82).

Hollanda kolonisinin korunması için Fransız, İngiliz ve Alman paralı asker ve gemicilerden oluşan nüfus Cape Town’a yerleşmiş ve zamanla Afrikaner (Afrikaans) adlı bir beyaz ırk doğmuştur (Şahin, 2006, s.81, 82: Aras, 2004, s.12).

³⁵ Gray, S. (ed.) 1982. Athol Fugard. New York, Mc Graw-Hill.

Ticari kapitalizmin beraberinde getirdiği küresel nüfus hareketleriyle birlikte toplumsal yaşamda değişimler yaşanmaya başlamıştır. Güney Afrika'nın toplumsal yapısını, Avrupa'da insanların statülerinin deri renkleriyle ifade edilmeye başlanması belirlemiştir. Güney Afrika'da sömürü düzenin devamı için oluşan ve birbirinden çok farklı sosyal ve siyasal toplum yapısı elit beyazlardan oluşan Ducth'lar ile Asyalı köleler, sürgünler, yerliler olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Bu toplumsal yapının karakteri, beyazların üstünlüğü ve imtiyazına dayanmaktadır. Örgütlenme biçimi ırk ve sınıf ayırımına dayanan Güney Afrika koloni topluluğu, sömürgeci güçlerin Güney Afrika'dan ayrılmasıyla Apartheid adı verilen toplumsal bir sisteme dönüşür. Beyazların merkezi gücü oluşturduğu, diğer deri renklilerin köle gruplarını oluşturduğu bu sistemde ırk eksenli güç ve iktidar savaşları ülke geneline yayılır (Şahin, 2006, s. 81, 86). Apartheid toplumsal sisteminde, merkezi beyaz renkli Avrupalılardan oluşan otoriter ve zengin hâkim gücün etkisiyle merkezileşme, mekânda insan rengine göre farklılaşma ve yoğunlaşma, sınıflar arasında derin ayrışma aynı zamanda yerelleşme yaşanırken toplumsal yapı; “nüfus ve ona bağlı olarak mekân farklı renklere bölünür. Renkler toplumsal kimliğin ve statünün ana belirleyicisi haline gelir” (Şahin, 2006, s.86).

Athol Fugard'ın Güney Afrika'da yaşadığı ve Ada adlı oyunun yazdığı tarihsel dönemi Aras (2004) şöyle anlatmaktadır; “Daniel F. Malan'ın başkanlığında 1948 yılında ülkede yapılan genel seçimlerin ardından iktidara gelen milliyetçiler kendileriyle beraber yeni ve acımasız bir sistemi de getirdiler. “Apartheid” denilen bu sistemde milliyetçiler zenci, melez ve Hintlilerin hayatlarına hükmettiler ve zulmettiler. 1961 yılında Britanya ile tüm ilişkilerini keserek Güney Afrika Cumhuriyeti adı altında bağımsızlığını ilan eden Ulusal Parti, ırkçı ağırlıklı “ayrımcı politikaların (Apartheid Policies) sınırlarını genişleterek en katı şekilde uyguladığı 1948-1994 yılları, Güney Afrika'nın olduğu kadar dünyanın yakın tarihinde de önemli bir dönem olarak yer almaktadır” (s.17). Apartheid sisteminde siyahlar, hükümetin belirlediği bölgelerde yaşamak zorunda oldukları gibi bu bölgelerin dışına çıkmak için pasaport sahibi olmaları

gerekmektedir. Siyah derililer eğitim sisteminin dışında tutulmakta ve siyahların okullarında bulaşık yıkama, çiçek sulama gibi dersler verilmektedir. Politik ve ekonomik gücü elinde tutan beyazlara karşın siyahların oy kullanma hakkı olmadığı gibi sadece madenlerde çalışıyorlardı. Toplu ulaşım araçları, iş seçimleri, otobüs duraklarında oturlan banklara varıncaya kadar insanların derilerinin rengine göre ayrımcılık yapılan bir sistem toplumsal yapıyı şekillendirmiştir (Aras, 2004, s.18, 21).

Beyazların siyahlar üzerinde baskıyla uyguladıkları insan onurunu aşağılayan uygulamalara karşı siyahların mücadelesi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ilk siyahi başkanı Nelson Mandela liderliğinde 1940'lı yılların ortalarında başlamış ve elli yıl sürmüştür. 1992 yılında yapılan anayasa değişikliği halkoylamasına sunulmuş ve siyahlara eşit vatandaşlık hakkı tanınmıştır (Aras, 2004, s.23, 33).

5.2.3. 'Sert Çekirdek' Bir Yazar; Athol Fugard

Bilindiği üzere çalışmanın birinci bölümünde kuramsal bilgilendirilmesi yapılmaya çalışılan suskunluk sarmalının alt ana başlıklarından biri de -Neuman'ın tanımlamasıyla- sert çekirdek diye isimlendirilen marjinal bir sınıfın varlığı ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Hatırla(t)makta fayda görülen bir bilgi de şudur; "sert çekirdeği oluşturan marjinaler, azınlıktaki kanaati temsil etmelerine rağmen hiç çekinmeden konuşma eğilimine sahip olmakta ve bir suskunluk sarmalı sürecinin sonunda, tüm dışlanma tehlikelerine meydan okumaktadırlar" (Neumann,1998, s.198). Neumann iktidarın; kurallar, eylem, toplumsal ve bireysel baskı pratikleri ile yarattığı kamuoyu karşısında toplumsal dışlanmaktan korkmayan kişi ve grupları suskunluk sarmalı kuramı içinde sert çekirdek olarak tanımlamaktadır. Neumann, sert çekirdek tanımlamasında, suskunluk sarmalı kuramının ön gördüğü etkilerle kamuoyu

etkisiyle çevresine uyum sağlayan ve bireysel düşüncesini toplumsal düşünceye feda eden ürkek, dikkatli ve dışlanmaktan korkan bireyin aksine dışlanmayı umursamayan bir birey modeli üzerine yoğunlaşmaktadır. Aydınlar, sanatçılar ya da sıra dışı insanlar tarafından oluşturduğu varsayılan sert çekirdek toplumsal değişimi, gelişimi ve dönüşümü bireysel düşüncesinde barındıran itici bir güç olarak değerlendirilmektedir.

İnsanlığın eski(meyen) sanat dallarından biri olan tiyatro sanatı, yüzyıllardır sessizliğe başkaldırdığı gibi sessizliği hâkim kılmak isteyen iktidarların karşıt söylemini tiyatro sahnesine taşıyan sert çekirdek oyun yazarları aracılığıyla kamuyu bilinçlendirmeye, sorgulamaya yönlendirdikleri kabul görmüştür. Bilindiği üzere antik dönemden bu yana gerek toplum tarafından dışlanma, gerekse de sistem tarafından cezalandırılma kaygı ve korkusunu taşımayan oyun yazarları eserleri aracılığıyla suskunluk sarmalının yaratmak istediği suskunluk ortamının yaratılmasına karşı yapılan eylemlerin öncü sesi olmuşlar ve yaşadıkları çağa damgalarını vurmuşlardır. Fugard'ın Güney Afrika'da siyahlara uygulanan ve yaşamı boyunca gözlemlediği belirli bölgelerin dışına pasaportsuz çıkamamak, eğitim sisteminin dışında tutulmak, oy kullanma hakkına sahip olamamak, meslek seçememek, madenlerde çalışmak zorunda kalmak, toplu ulaşım araçlarında ve otobüs duraklarındaki banklarda deri rengine göre ayrımcılık yapılması gibi durumlarda, susmaması dahası yazdığı oyunlarla tepki göstermesi sert çekirdek bir yazar olmasını sağlamaktadır.

Güney Afrika'da zenci vatandaşlara uygulanan -resmi ve gayri resmi- ayrımcılığa karşı yapılan protestolarda halkı bastırmak -diğer bir deyişle halk üzerinde suskunluk sarmalını oluşturmak için- 1960 yılında bir yasa çıkarıldığı kabul görmüş bir bilgidir. Komünizmin Bastırılması Kanunu diye adlandırılan bu yasa

döneme ait devlet eliyle bir suskunluk sarmalının oluşturulduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Apartheid rejiminin bireyin fikrini söyleme ve paylaşma hakkını elinden aldığı ve aykırı ses çıkarabilecek herkesi yargılamadan hapse atacak kadar potansiyel bir suçlu olarak gördüğü bilinmektedir. Neumann, suskunluk sarmalı kuramını açıklarken özellikle toplumsal ve siyasi değişimlerin kökten değişikliğe uğradığı ve yeni toplumsal ve siyasi değerlerin yerleşmeye başladığı siyasi devrim ve totaliter dönemlerin yaşandığı süreçlerde iktidarların insanların bireysel kanaatlerini açıklamaktan mahrum bıraktıklarının altını çizmektedir. Neumann, totaliter rejimlerin iktidarlarında yaşanan köklü toplumsal ve siyasi değişim isteklerinin yaşandığı dönemlerde kamuoyunun işleyişinin daha belirgin olmasının nedenini, bireylerin hissettikleri dışlanma korkusunun en üst seviyeye ulaşması olduğunu belirtmektedir (Neumann, 1998). Ada oyunu için bu noktada sorulması gereken asal sorulardan biri şudur; Fugard, Neuman'ın tanımladığı sert çekirdek diyebileceğimiz isimlerden biri midir yoksa değil midir? Söz konusu bu sorunun yanıtı için Fugard'ın oyun metni ve suskunluk sarmalı arasındaki ilişkilerin bütününe bakılması gerektiği düşünülmektedir. Irk ayrımcılığına karşı duruşuyla tanınan ve bilinen Fugard, ırk ayrımcılığı konusu üzerinde diğer çağdaşları gibi susmayı mı yoksa bir başka yönelişle susmamayı mı tercih etmiştir? Fugard'ın biyografisine bakıldığında yaşadığı topraklarda, Güney Afrika'daki apartheid rejimine karşı ciddi bir başkaldırı yönelişinde olduğu görülmektedir. Gerek bireysel, gerekse de yazar kimliğiyle yüklendiği bu misyon bile Fugard'ın sert çekirdek olarak tanımlamasına için yeterli gelmiştir. Fugard apartheid rejiminin üzerinde yarattığı baskıya rağmen, özgür birey üzerinde yaratılan ötekileştirme, yalnızlaştırma, izole etme ve dışlama tehditlerini özellikle Ada oyunuyla göstermeye çalışmış ve suskunluk sarmalı karşısında halkı bilinçlendirme çabasına girdiği görülmüştür. Söz

konusu bu çabalar bir süre sonra Fugard'a zorlu ve yasaklarla dolu bir hayat getirir de, yazarın Güney Afrika'daki zencilerin eşit vatandaşlık mücadelesinde aktif rol oynadığı gözlenmiştir. Yapıtlarında apartheid rejiminin ırk ayrımcılığı sorunsalına değinmesi ve rejimi eleştirmesi nedeniyle ülke dışına çıkışı yasaklanan ve pasaportuna devlet eliyle el konulan Fugard'ı tiyatro oyun yazarları içinde sert çekirdek olarak tanımlamak ve sınıflandırmak mümkün olacaktır. Susmaya mahkûm edilen, özgürce düşüncesini ifade etmekten korkan, pasifleşmeyi, bir nevi uyuşturulmayı kabullenmiş olan pek çok çağdaşına karşın Fugard'ın 1973'de Ada'yı yazdığını ve yine aynı yıl kendi rejisiyle sahneye koyduğu bilinmektedir.

5.2. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

5.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri:

John

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
Winston'dan daha genç olduğu düşünülüyor (1)	Karısından üç aydır mektup almadığı için üzgün ve hassas (3)	Evli. Karısının adı Princess (11)
	Entelektüel bir yapısı var. Geçmişte tiyatroya gitmişliği, kitap okumuşluğu var (4)	İkisi ikiz, üç çocuğu var. Çocuklardan birinin adı Monde (12)
Kulağı kanyor (2)	Hapishanede Antigone'yi sahnelemek istiyor. Hem rejisör, hem de oyuncu konumunda (5)	Anne ve babası yaşıyor, Anne hasta (13)

	Küfürlü ve argo konuşuyor. Winston'a oranla daha az olsa da yine de erkil düşünce yapısına sahip (6)	On yıl hapis cezası verilmiş bir mahkûm ancak cezası temyizde üç yıla düşmüş (14)
	Winston'a göre daha sakin ve uzlaşmacı bir tarafı var (7)	Üç ay sonra mahkûmiyeti bitiyor (15)
	Düşünmek, sorgulamak ve siyaset açısından Winston'a göre daha aktif (8)	
	Susunluk sarmalı ekseninden bakıldığında güçlü ve mücadeleci bir karakter (9)	.
	Umutlu (10)	

Tablo. 8 John Karakterinin Kişileştirme Tablosu

(1) John - (...) Namussuzum, ada sakinleri bir yavru bebek göreceklerdi. Bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlayacaktım (Fugard, 1993, s.4).

(2) (...) Winston'un sesi birden kesilir. John bir an için söylediklerinin etkili olduğunu sanır; ama sonra Winston'un gözlerini dikmiş, kulağına bakmakta olduğunu fark eder. Winston elini uzatıp John'un kulağına dokunur: Kan! John ani bir korku çığlığıyla elini kulağına götürür, parmakları kana bulanır. İkisi bir anda bakışırlar (Fugard, 1993, s.3).

(3) John - (...) Bir şey daha Sky; Grattan sokağı sana yakındır. (...) Üç aydır hiç mektup almıyorum. Niye yazmıyorlar? Söyle de yazsın tamam mı? (Fugard, 1993, s.14).

- (4) John - (...) Ta 65 Haziran'ın da izlemiştim.
Winston -Neyi?
John - Antigone'yi. New Brighton'da, St. Stephen Hall'de. Görülecek şeydi. Tıklım tıklım doluydu salon. Ama ne kocabaşlar, görecektin! Ön sıranın tamamı devlet erkânı. Ulan, ne yıllardı be! (Fugard, 1993, s.14).
- (5) John - (...) Gün boyu güneşin altında koşturup el arabasını oradan oraya götürsek de, hüngür hüngür ağlasak da, kenefe girsek de; hep aynı şeyi söylüyor: çocuk oyunu! Bana bak arkadaş, bu palavra yetti artık. Antigone'yi yapacağım, buna da kimse engel olamayacak. Anlaşıldı mı? (Fugard, 1993, s.20).
- (6) John - (...) Sat anasını boş ver. (...) Allah'ın belası. (Fugard, 1993, s.2).
John - (...) Hey gidi Winston, tarihe geçer bu gün. Tanrı bilir ya, kendimi adamdan sanırım! Erkek adamım! (Fugard, 1993, s.17).
- (7) John - (...) Bütün gün yanı başında çalışan sonra yanında koşan kimdi? Ben yorulmadım mı? Ben de geberdim. Ama şimdi yan çizemeyiz. Hadi bakalım üç parmak örgü... (Fugard, 1993, s.7).
- (8) John - (...) Ama oradaki zenci mahkûmlar nasıldı? Pencerenin demir kafesine yaklaşp nasıl bağırdılar? “Dayanın arkadaşlar, cesaret!” sonra yine yol (Fugard, 1993, s.27).
- (9) John - İnsanın direncini kırmak için ne mümkünse yapar bunlar. Taş ocağıyla, el arabasıyla yapamadıklarını başka yoldan yaparlar. En son görüşme gününde ne yaptılar unuttun mu? Herkesin karısı gelmiş; bunlar bizi karşı tarafa dizdiler de hani, ne dediler “karılarınıza iyice bakın! Geriye dön! Hücreye marş marş!” (Fugard, 1993, s.24).
- (10) John - (...) Canına yandığım, amma uzun gündü be! Paydos sireninin başında duran adamın saatinin geri kaldığını düşünsene; şu anda hala orada olurduk. (Fugard, 1993, s.6).

- (11) John - (...) 38 numaraya bir uğra da karım Princes'i bir gör. Nasılmış diye soruyor de benim için...
- (12) John - (...) Çocuklar nasıl, bilmek istiyorum. Monde hala okula gidiyor mu? İkizlerim nasıl?
- (13) John - (...) Annem, babam nasıllar? Annemin sağlığı yerinde mi? Bana bildirmeye çekinmesinler. Bilmek istiyorum (Fugard, 1993, s.14).
- (14) John - (...) Müdür Prinsloo'nun odasının önüne geldik durduk. Biraz bekledik, ulan bir baktım, gardiyan beni odanın kapısından içeri itmesin mi? Prinsloo masasında oturmuş, önünde bir takım kâğıtlar. Kâğıtların arasından bir tanesini çekti, baktı, baktı. Sonra nedense beğenirsin: "şansınız varmış. Avukatlarınız yüksek mahkeme nezdinde itiraz etmişler. Hafifletici nedenler geçerli görülmüş. Ve cezanız on yıldan üç yıla indirilmiş" (Fugard, 1993, s.24).
- (15) John - (...) Vay anasını. Winston, üç ay bittiği zaman, seninle bu hücrede üç yılı tamamlamış olacağız (Fugard, 1993, s.25).

Winston

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
Sağ gözü mor (1)	Serimde Antigone rolünü oynamak istemiyor ama finalde rolle özdeşleşiyor (2)	Müebbet hapis cezası verilmiş bir mahkûm (8)
	İsyankâr (3)	Evli (9)
	Kullandığı dil genellikle küfür içerikli. (4)	Çocukları var (10)
	Daha Öfkeli (11)	
	John'a oranla daha çok konuşuyor ama düşünce de	

	daha pasif (5)	
	Erkeklik kavramına takılı. Erkek olmak onun için bir övünç (6)	
	Oyunun başında suskunluk sarmalına uzak ama finale doğru daha yakın bir mesafede duruyor (7)	

Tablo. 9 Winston Karakterinin Kişileştirme Tablosu

- (1) John - (...) Winston iyi. Yanımda! Yok, gayet iyi, gayet iyi. Yalnız bugün küçük bir kaza geçirdi. Gardiyan Hodoshe var, nâm-ı diğer Leş Kargası... Bugün yolda onunla çarpıştı. Sağ gözü biraz morardı, başka bir zarar-ziyan yok. (...) (Fugard, 1993, s.14).
- (2) Winston - (...) Atalarımızın Tanrıları! Yurdum! Yuvam! Zaman beklemez! Diri diri ölmeye, ölü gibi yaşamaya gidiyorum! Çünkü kutsal saydığım şeyleri, kutsal tuttum! (Fugard, 1993, s.43).
- (3) Winston - Kader mi bu be, kader mi ha? Sabahtan akşama gardiyan için çukur kaz, sonra gardiyan için ölüm koşusu tuttur, akşam hücreye gelince de Antigone ezberle! (Fugard, 1993, s.7).
- (4) Winston - Sıçayım öyle oyunun içine. Kızcağız kardeşini gömdü diye suçlu olur mu? (Fugard, 1993, s.8).
- Winston - Sıçayım başkalarının içine.
- Winston - İdeallerin de içine sıçayım... (Fugard, 1993, s.34).

- (5) John - Dikkafalılık etme diyorum. Sana söylüyorum. Yarın gardiyan Hodoshe hücre kapısını açınca, doğru konuş. Adam gibi “Başüstüne Şef” de. Sırf senin inadın tuttu diye, yarın yine o Allah’ın belası kumsalda kan terlemek istemiyorum.
- Winston - Tamam John, okey (Fugard, 1993, s.12).
- (6) Winston - İstedğin kadar gül. Ama şunu da aklının bir köşesine yaz: ben yokum bu işte. Antigone falan oynamıyorum. Erkeğim ben, karı değilim! (Fugard, 1993, s.17).
- (7) Winston - (...)Atalarımızın Tanrıları! Yurdum! Yuvam! Zaman beklemez! Diri diri gömülmeye, ölü gibi yaşamaya gidiyorum. Çünkü kutsal saydığım şeyleri, kutsal tuttum! (Fugard, 1993, s.43).
- (8) Winston - O leş kargasını istiyorum. Hemen gelsin buraya. Birlikte büroya gideceğiz. Mahkeme kararımı okusun. Ben müebbet yemişim arkadaş, idamlık değilim ben! (Fugard, 1993, s.2).
- (9) John - (...) Winston diyor ki, fırsat bulursan karısına bir uğrayıverecekmışsin. İyiymiş dersin... Her şey yolundaymış dersin... (Fugard, 1993, s.14).
- (10) John - (...) Hiç bir şey olmamış gibi çocuklarla ilgilen sin diyor... (Fugard, 1993, s.14).
- (11) Winston -Kokuyorsun John. İçki kokuyorsun, insan kokuyorsun, kadın ve özgürlük kokuyorsun... Özgürlüğünün kokusu midemi bulandırıyor. Çıgırım dan çıkarıyor beni (Fugard, 1993, s.33).

5.3.2. Aksiyon Planı

Biri on yıl, diğeri müebbet hapis cezası alan John ve Winston siyasi suçtan hüküm giymiş iki mahkûmdur.

Üç yıldır aynı hücreyi paylaşan iki yakın arkadaşına -diğer mahkûmlara yapıldığı gibi- gardiyana Hodoshe tarafından duygusal ve fiziksel şiddet uygulanmaktadır.

İki mahkûmun gittikçe azalan dayanma güçlerini besleyen tek şey her akşam oynadıkları dramatisasyon oyunu ve Antigone tragedyasını sahneleme provalarıdır.

Hapishane müdürü John'a hapis cezasıyla ilgili bir haber verir. John'un avukatları temyiz mahkemesinde davayı kazanmış ve üç ay sonra John özgür olacaktır.

John'un dışarı çıkacağını öğrenen Winston duygusal bir sarsıntı yaşar. Daha önce -kadın kılığına gireceği için- oynamak istemediği Antigone rolüyle kendisi arasında bir özdeşlik kurar ve içindeki öfkeyi Antigone aracılığıyla aktarmış olur.

5.3.3. Konu

Sahne I:

Karanlıkta çalan sirenlerin eşliğinde sahne aydınlanır. Hapishanede bir hücre vardır karşımızda... Sözde bir çukuru kazın iki mahkûm görülür. John ve Winston... Mahkûmlardan biri çukuru kazmakta ve el arabasına yüklemekte, diğeri ise kazılan toprağı tekrar çukura geri boşaltmaktadır. Hem fiziksel hem de düşünsel bir işkencenin içindeki bu iki mahkûmun bezginliğı ve yılgınlığı seyirci tarafından net bir şekilde görülebilmektedir.

Paydos düdüğüyle birlikte mahkûmlar el ve ayaklarından birbirlerine kelepçelenirler. Çalınan düdük eşliğinde tempolu bir şekilde koşmaya zorlanırlar. Koşamadıkları yerde ise kırbaçlanırlar. Üstleri başları ter ve kum içindedir. John'un

kızgın güneş altında saatlerce çalışmaktan dolayı kulağı kanamakta, Winston ise gardiyan tarafından dövüldüğünden sağ gözünden yaralıdır.

Hücrelerine geldiklerinde Winston öfkeli, John ise onu yatıştırma yönelişindedir. Winston emniyet müdürlüğünün önünde yapılan protesto yürüyüşüne katılmış, oyunun yazıldığı coğrafya ve zaman dilimi içinde devlete karşı işlenmiş en önemli suçlardan biri olarak görülen ve değerlendirilen nüfus cüzdanını yırtma eyleminden dolayı hapse girmiştir. John ise yasadışı bir örgüte üye olmak suçundan hapidedir. Aralarında geçen diyalog ve durumlardan oyunun iç aksiyonuna hizmet eden oyun içinde oyun bölümüyle tanışılır. On yıl mahkûmiyet cezası alan John, hapisanede Antigone oyununu sahnelemek istemektedir. Derme çatma dekorları, kostümleri ve aksesuarlarıyla Antigone tragedyasına hapisanedeki dayanma güçlerine bir umut olacağı bilincini taşıyan John'a karşın, Winston oyun için o kadar istekli değildir. Çünkü Antigone rolünü kendisi oynayacaktır ve kadın kılığına girmek onun hiç de hoşuna giden bir durum değildir.

Antigone oyununu sahnelemek John için dört duvar arasında verdikleri var olma savaşını destekleyecek ve besleyecek önemli adımdır... Çünkü hapisanenin olumsuz koşullarına, maruz kaldıkları kötü muameleye karşı bir başkaldırı ve direnme gücü olacaktır Antigone tragedyası... Sistem, onlara kim olduklarını, neden orada bulduklarını ve özgür düşünmeyi unutturmak üzere programlanmıştır. Tiyatro John'a göre bu makineleşmeyi ve özden kopuşu engelleyecek tek araçtır. Winston bir süre John tarafından ikna olur ve ana kanava üzerinden çalışmaya başlarlar Antigone'yi... O arada kendi aralarında oynadıkları bir başka oyuna tanıklık edilir. Her gece John veya Winston hayali telefon bağlatmakta ve arkadaşlarıyla konuşmaktadırlar. O gece sıra John'dadır. Yapılan bu kısa görüşme sonucunda ikisinin de karılarını ve çocuklarını özlediklerini, onları hayatta tutan en

güçlü direnme noktalarından birinin ‘düşlemek’ ve kendi aralarında oynadıkları bu düş oyunu olduğunu anlaşılr.

Sahne II:

İkinci sahne Antigone oyununun provasıyla başlar. Prömiyer gecesine bir gün vardır. Winston kadın kıyafetleri giydiği için kızgın, John ise işin eğlence tarafındadır. İki yakın arkadaş arasında tatlı, sert diyaloglar devam ederken Gardiyan Hodoshe hücrelerine gelir ve John’u dışarı çağırır. Winston, John’un -Antigone’yi sahnelemesinden dolayı- yönetim tarafından cezalandırılacağını düşünür. Buna da sevinmiyor değildir hani... Winston John’a kızgındır. Çünkü John, Winston’a Antigone rolünü vererek, onu kadın kılığına sokmuş ve erkekliğini komik duruma düşürmüştür. Hücreden ayrılan John bir süre sonra şaşkın bir ifadeyle geri döner ancak Winston Antigone oyunu ve rolüyle o kadar meşguldür ki, onun duygu durumunun farkına bile varmaz. Oysa ortada ciddi bir durum ve sürpriz vardır. John üç ay sonra özgür olacaktır!

John’u odasına çağıran kişi müdür Prinsloo’dur ve ona temyize giden mahkeme kararı neticesinde indirim aldığını, suçunun on yıldan üç yıla indirildiğini, dolayısıyla üç ay sonra hapisneden çıkabileceğini söylemiştir. Winston bu haberi duyunca çok sevinir ve mutluluktan dans etmeye başlarlar. Winston müjdeyi diğer mahkûmlara duyurmak istese de, John tarafından engellenir. Çünkü John bile duruma inanmamaktadır henüz... O arada iki arkadaş arasında geçen konuşmalardan Robben Adası’ndaki hapisneden nakilleri sırasında ne kadar zor ve insanlık dışı bir muamele gördüklerini, özellikle zencilere uygulanan onur kırıcı işkence ve baskıları öğreniriz. Gece biterken Winston ve John şaşkın ama bir o kadar da sabırsızdır.

Sahne III:

Gece iyice ilerlemiş, Winston'u uyku tutmamıştır. Kalkar, su içer, oturur ve düşünür. Parmaklarıyla kalan üç ayı saymayı başlar. Bu arada John'da uyanmış ve ona eşlik etmektedir. Winston'un ısrarı üzerine konuşmaya başlarlar. Winston, John'un kısa bir süre sonra özgür kalacağı fikrini kabullenememiş, hatta onu kıskanmaya ve suçlamaya başlamıştır. Ömrü boyunca kendisinin tutsak, John'un ise üç ay sonra özgür olacağı gerçeği canını acıtmıştır. İki arkadaş arasında tartışma çıkar, boğuşurlar. En nihayet ikisi de oldukları yere yığılıp, kalırlar. Şimdi sahne de hâkim olan tek durum ve atmosfer sessizliktir! Bu sessizlik acımasız gerçeğin suskun dilidir. Bir süre sonra Winston ayağa kalkmış ve yasa adıyla alınca yazılmış haksız yazgısını kabul etmiştir. Artık ona John'u ve dışarıdaki özgür hayatı unutmaktan başka bir yol kalmamıştır. Sahne yavaş yavaş kararır.

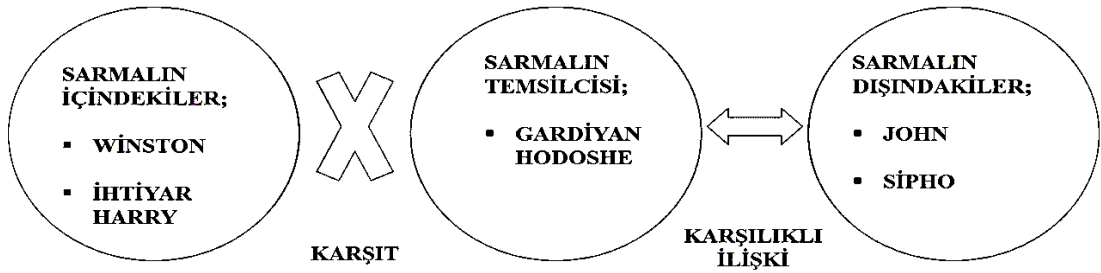
Sahne IV:

Dördüncü sahne Antigone oyununun prömiyer gecesidir. Mekân yine hücredir. Perde, John'un Kreon rolündeki monoloğuyla başlar. Uyduruk aksesuarlarıyla Kreon halkına seslenir. Böylelikle oyunun oyun içindeki oyun bölümü başlamış olur. Antigone'nin yargılama sahnesine gelindiğinde oyuncuların gerçek kimlikleriyle, rol kimlikleri birbirine karışır. Yasalara rağmen, doğru bildiğinin yapmaktan korkmayan Antigone ile Winston arasında bir örtüşme görülür. Antigone'nin yazgısını kendi yazgısıyla eşleştiren Winston, iki katmanlı oyun ve oyun içinde oyun bölümlerinde özgürce düşüncelerini söyleme fırsatı bulmuştur. Winston'da tıpkı Antigone gibi yasalara karşı gelmiş ve devlet tarafından hapisaneye diri diri gömülmek üzere, ömür boyu hapse atılmıştır.

5.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergebilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi

5.4.1. YüzeY Yapı: Anlatı Düzeyi: Özgürlüğe Gebe Bir Düş

Okyanusun ortasında küçük bir ada üzerine kurulan Robben Hapishanesi siyasi mahkûmları ve kötü koşullarıyla ünlü bir yerdir. 1960'lı yıllarda Güney Afrika'da Komünizmin Bastırılması Kanunu olarak resmileşen bir yasadan yola çıkılarak kaleme alınan ve gerçek yaşam öyküleri üzerine kurgulanan Ada oyunu; gerek yazarın biyografisi, gerekse de oyun metninin taşıdığı çoklu anlam katmanlarından dolayı suskunluk sarmalı kuramının işleyişiyle ilgili önemli örneklerden biridir. Fugard'ın Ada oyunundaki kişileştirmelerin suskunluk sarmalı eksenindeki konumlandırılmaları aşağıdaki şemayla özetlenebilir;

Şema. 8 Ada Oyununda Suskunluk Sarmalına Göre Karakterlerin Konumu

Bilindiği üzere Güney Afrika coğrafyasında 1960 ve 1970'li yıllar özellikle siyahlara yönelik uygulanan zulüm ve ayrımcılık ekseninde tarihe damgasını vurmuş kara bir dönemdir. Ülkenin en büyük siyasi örgütü olan Afrika Ulusal Kongresi'nin faaliyetlerinin yasaklanması sonrasında ayrımcılık karşısında devlete ve yasaya karşı

susmayan potansiyel suçlular için yeni bir dönemin başladığı görülmektedir; Yargısız hapse atılma dönemi! Fugard'ın Ada adlı oyununda iki mahkûm üzerinden döneme ait sergileme yapılmaktadır.

Oyun, devlet tarafından legal bir şekilde oluşturulan suskunluk sarmalına karşı direnç gösteren ve bu direnç sonucunda hapsedilerek toplumdaki tecrit edilen John ve Winston üzerine kurgulanmıştır. Oyunda iç içe geçmiş, iki katmanlı bir kurgu görülmektedir. Bu katmanlardan biri John ve Winston'un, diğeri ise Antigone ve Kreon'un öyküleri üzerine kurgulanmıştır. Oyun içinde oyun tekniğiyle değerlendirilen Antigone tragedyası ile Ada metni arasındaki köprüyü John sağlamaktadır. Bu perspektifle bakıldığında John için Antigone tragedyasının değer nesnesine dönüştüğünü ve oyun içinde oyun içinde oyun tanımlamasından çok, ciddi bir anlam taşıdığını söylemek mümkündür John karakterinin Winston'la birlikte oynamayı düşündüğü ve mahkûmlara sahnelemek istediği Antigone tragedyasına yönelik eyleyenler şeması aşağıdaki gibidir;

Gönderici	→	Nesne	→	Alıcı
Adalet, Özgürlük		Antigone Tragedyası		John
Yardımcı	→	Özne	←	Engelleyici
Winston		John		Gardiyan Hodoshe korkusu (suskunluk sarmalı) Kadın kıyafeti giyecek olması Umutsuzluk İlkel erkil düşünce yapısı

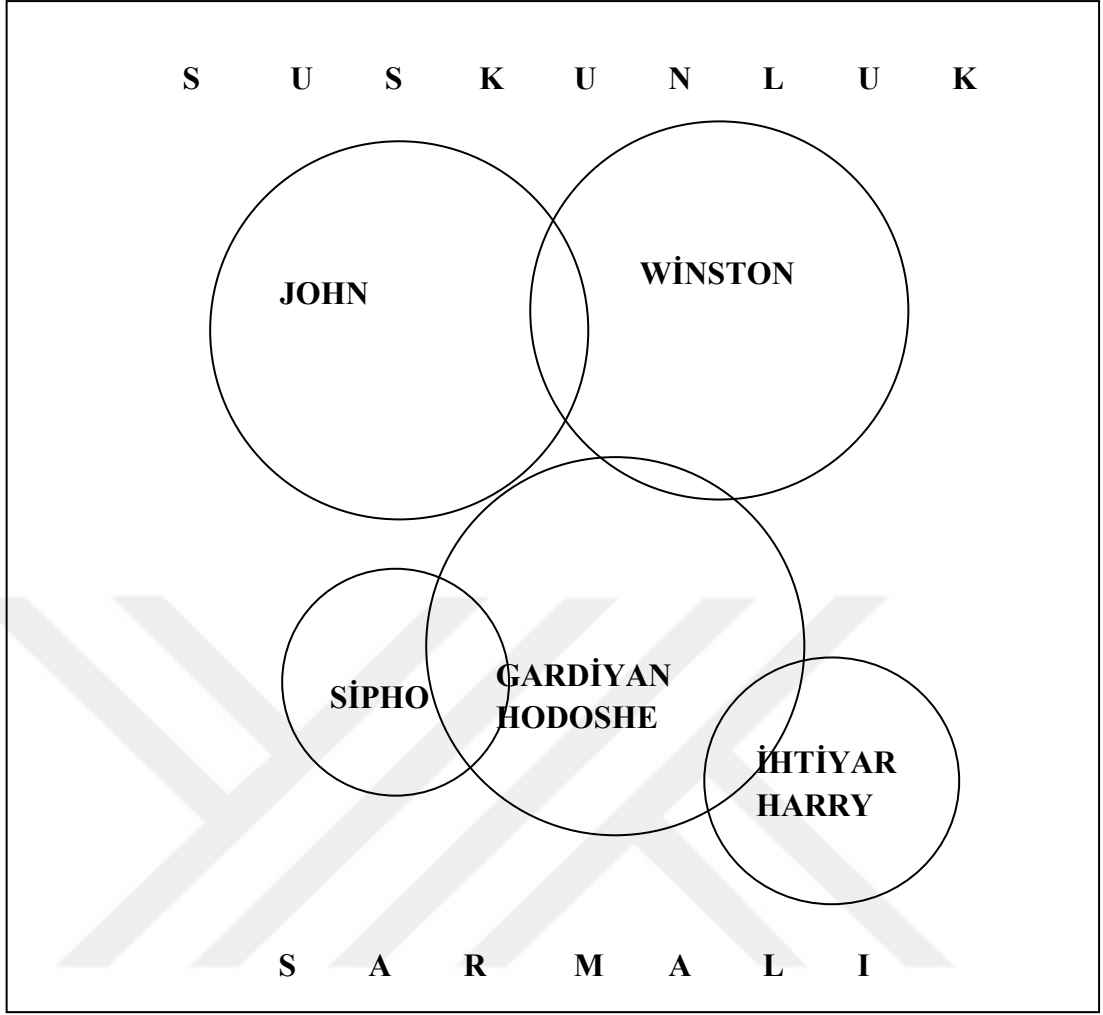
Şema. 9 Antigone Tragedyasına Yönelik Eyleyenler Şeması

Fugard tarafından kurgulanan John ve Winston karakterleri; gerek devlet, gerekse de toplum tarafından dışlanma ve cezalandırılma olasılığının bilincinde olmalarına rağmen karşı duruşlarıyla var olan ve susmamayı tercih eden kişileştirmelerdir. Bu noktada Winston karakterinin yüzey anlamdaki içsel ve dışsal lokasyonlarına bakıldığında aşağıdaki gibi eylemsel bir yöneliş tablosu oluşturmak mümkün olacaktır;

	Serim	Final
Winston	Antigone’yi oynamak istemiyor. Reddetme/Ben merkezinden uzaklaştırma	Antigoneyi oynamak ister Merkezde/İçselleştirme

Tablo. 10 Winston Karakterinin Eylemsel Yöneliş Tablosu

Güney Afrika’da özellikle zencilere uygulanan baskı ve işkenceler karşısındaki duruşuyla marjinal ve öteki olmayı tercih eden Fugard’ın gerek yüzyıllar öncesinde kaleme alınmış Antigone metnine göndermeler yaparak, gerekse de özgün yarattığı karakterleri aracılığıyla suskunluk sarmalının dışına çıkarak, hür iradeleriyle konuştukları gözlenmektedir. Oyunda suskunluk sarmalının yarattığı korku imparatorluğuna karşı boyun eğmeyen ve yenilmeyen sert çekirdek yazarın, sert çekirdek kahramanlarını John ve Winston temsil etmektedir. Kuramın olmazsa olmazı erk sistemini, oyun boyunca hiç görmediğimiz ancak varlığını hep hissettiğimiz Gardiyan Hodoshe’un temsiliyle görmekteyiz. Gardiyan Hodoshe’nun devleti -ki dolaysısıyla erki- simgeleyen kişi olduğunu söylemek mümkündür. Ada oyununda görülen oyun kişileri arasındaki bu kesişme şemasının aşağıdaki gibi olması gerekmektedir;

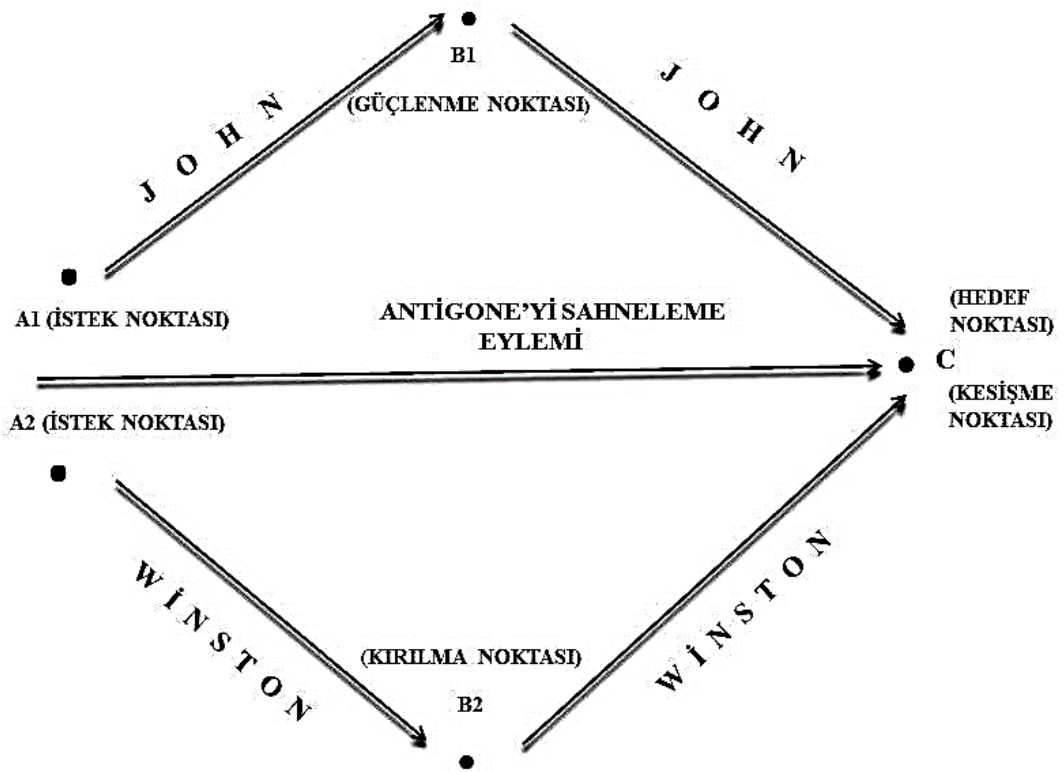

Şema. 10 Ada Oyununa Ait Karakter Kesişme Şeması

- John :Mahkûm kimliğiyle sarmalın içinde, Antigone ile sarmalın dışında.
- Winston :Mahkûm kimliğiyle sarmalın içinde, John ile sarmalın dışında.
- Gardiyan Hodoshe :Sarmalın temsilcisi.
- İhtiyar Harry :Kurban, sarmala yenik düşen birey.
- Sipho :Mahkûm kimliğiyle sarmalın içinde ancak sarmala direnen birey.

Oyun devlete karşı suç işledikleri varsayılan Winston ve John'un tutuklanmalarıyla başlar. Yaşadıkları coğrafyada tanık oldukları ırk ve renk

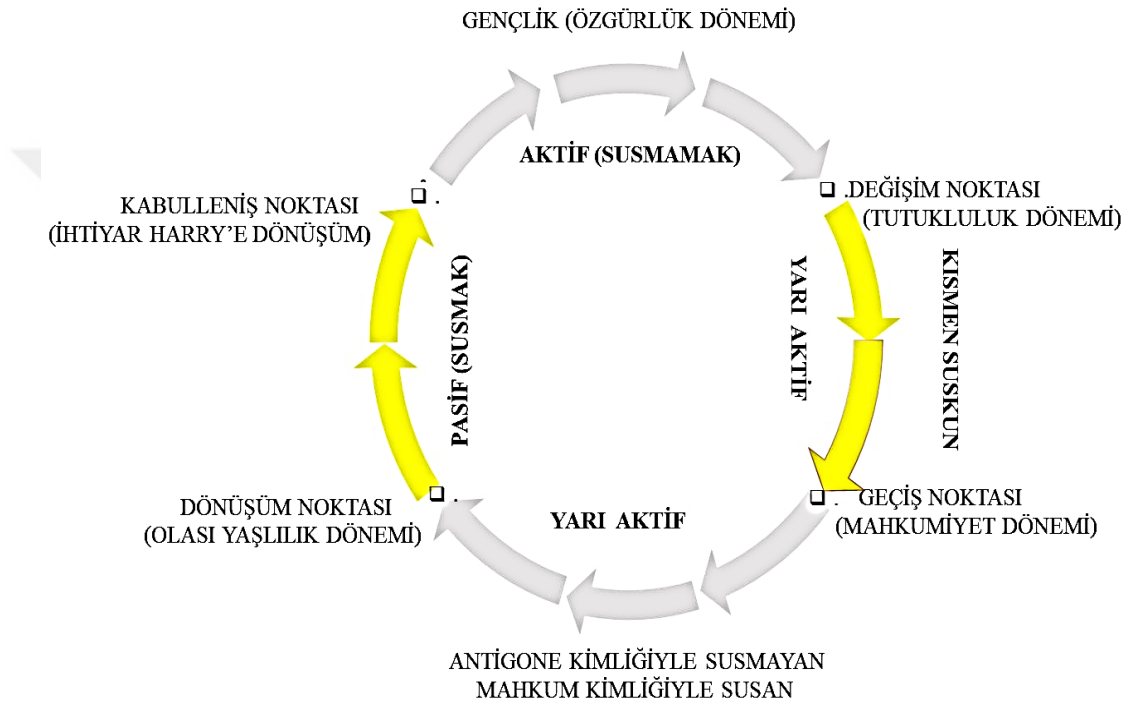
ayrımcılığına karşı ideolojik duruşlarını gösteren John ve Winston çeşitli eylem ve protesto gösterilerine katılmışlardır. Onların birbirlerinden habersiz, birbirinden farklı zamanlarda göstermiş oldukları bu tepkileri devlet tarafından suç olarak nitelendirilmiş ve tutuklanmalarına neden olmuştur. Kendilerince hak ancak devlet tarafından suç olarak nitelendirilen bu eylemler zinciri, onların aynı hücrede aynı kadere mahkûm edilmesini sağlamıştır. Winston ve John'a ait bu eylemler zincirinin şematik dili şöyledir;

Şema. 11 Ada Oyununa Ait Eylemlerin Kesişme Şeması

Tek suçları beyaz olmalarına rağmen yaşadıkları ülkede zencilere uygulanan ayrımcılık ve katliamlar karşısında susmamaları olan John ve Winston'un öyküsü tam da bu noktada başlar. Biri müebbet diğeri ise on yıl hapse mahkûm edilmiş iki mahkûm aynı hücrede aynı havayı soluyarak, iki yakın arkadaş, iki kaderdaş olurlar. Peki, bu durum ne zamana kadar sürecektir? John'un on yıllık mahkûmiyetinin ceza

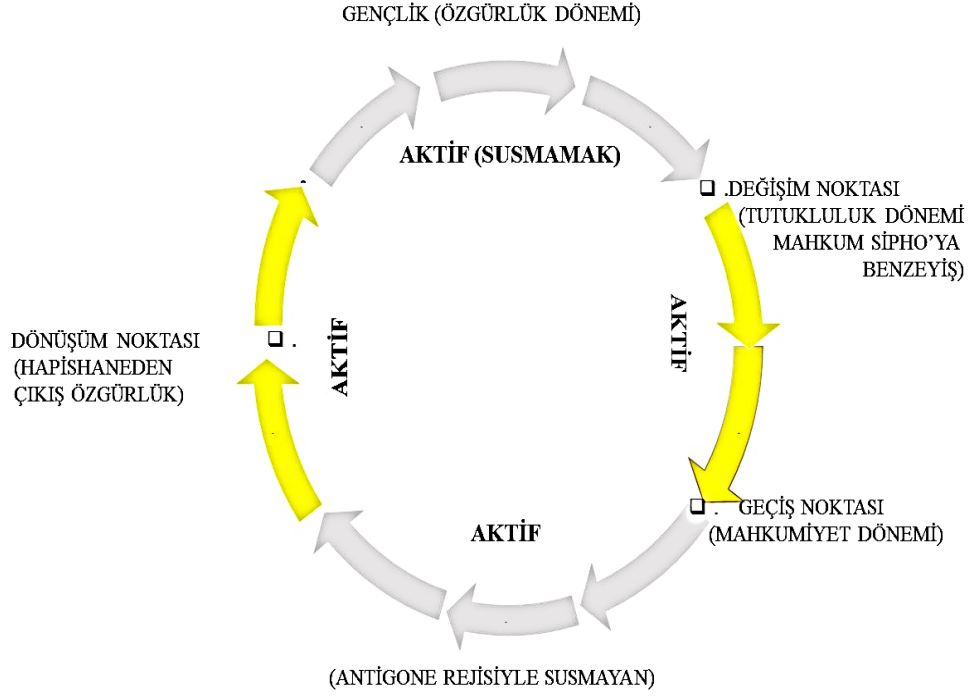
indirimi aldığı ve üç ay sonra hapisten çıkacağı haberi alınana kadar... Ana karakterlerimizin farklı zamanlarda başlayan ortak eylem birlikleri John'un tahliye olma durumuyla farklılaşmaya başlar. John üç ay sonra özgür bir birey olarak yaşayacakken, Winston ömür boyu sürecek olan mahkûmiyetine devam etmek zorunda kalacaktır. Öyleyse John ve Winston karakterinin beklenen yaşamsal döngüleri aşağıdaki gibi olmalıdır;

Şema. 12 Susma Eylemi Ekseninden Winston Karakterinin Döngüsü

Eylemden → Edilgenliğe Dönüşme Süreci

(Gençlik) → (Özgürlük) → (Tutuklanma) → (Mahkûmiyet) → (İhtiyar Harry'e Dönüşme) → (Kabulleniş)

Şema. 13 Susma Eylemi Ekseninden John Karakterinin Döngüsü

Eylemden → Eyleme Devamlılık Süreci

(Gençlik) → (Özgürlük) → (Tutuklanma) → (Mahkûm Siph'o'yla Benzerlik) →
(Mahkûmiyet) → (Antigone) → (Direniş) → (Özgürlük)

5.4.2. Derin yapı: Esareten Cesarete: Bir Mahkûmdan, Bir Tragedya

Kahramanına Dönüşmek

5.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller;

$a \vee b$: a ve b öznesi ya da nesnesinin birlikteliği

$a = b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitliği

$a \# b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitsizliği

$a \equiv b$: a, b öznesi ya da nesnesinin özdeşlik durumu

- $a \leftrightarrow b$: a ile b öznesi ya da nesnesinin karşılıklı ilişki içinde olmaları
- $a > b$: a, b öznesi ya da nesnesinin b' den büyük ve üstün olma durumu
- $a \blacktriangleright b$: a' öznesi ya da nesnesinden dolayı b'nin var olması, tek taraflı koşutluğu
- $a \parallel b$: a, öznesi ya da nesnesinin b'yi belirlemesi, hükmedebilme gücü
- $a \rightarrow b$: a öznesi ya da nesnesinin b'ye neden olması
- $a \cap b$: a öznesi ya da nesnesinin b'in içinde olması, barındırması
- X : a öznesi ya da nesnesinin b ile çatışması, karşıt olması

5.4.2.2 Göstergeler

5.4.2.2.1. Gösterge 1

1.1. Metin Bağlantı Odağı

- (a1) John - Hıı, oraya biz de gitmiştik. Geçen... (susar, sonra cılız bir gülümseyişle başını sallar. Tutuklanmazdan önceki Noel'i orada geçirdik. Hep birlikte. Benim ufaklık kumda ne oyunlar oynadı. Noel armağanı olarak küçük bir kovayla kürek almıştık ona (Fugard, 1993, s.4).
- (b1) Winston - Kader mi bu be, kader mi ha? Sabahtan akşama gardiyan için çukur kaz, sonra gardiyan için ölüm koşusu tuttur, akşam hücreye gelince de Antigone ezberle! (Fugard, 1993, s.7).

1.2. Alt Metin Okuması

Yukarıdaki (a1) repliğiyle John'un özgür geçmişine ait bir anısına tanıklık edilir. Söz konusu bu anı da, John ve ailesi Noel'i hep birlikte St. George kumsalında geçirmişlerdir. Geçmişte onun için aile; mutluluk, huzur, tatil, neşe, eş ve babalık gibi gizli anlamlar taşıyan plaj nesnesi, şimdiler de kızgın güneş altında acımasız

tutsaklığını simgelemektedir. Her ikisi de plajdır, her ikisinde de John olarak var olmaktadır ama birinde plaj, özgürlüğün sonsuz eğlencesini simgelerken diğerinde tutsaklığın acımasız çaresizliğini ve boyun eğmişliğini temsil etmektedir. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

1.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

John'un geçmişi : (Ö1) (özgür birey)

Winston'un geçmişi : (Ö2) (özgür birey)

John'un bugünü : (Ö3) (tutsak birey)

Winston'un geçmişi : (Ö4) (tutsak birey)

1.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö1) √ (Ö2) X (Ö3) √ (Ö4)'tür.

1.5. Sonuç;

Metin bağlantı odağında iki gösterge kullanılmaktadır. İlk göstergede kum, oyuncak kova ve kürek gösterenlerinin gösterileni özgürlüktür. İkinci göstergede çukur kazmak, koşu ve hücre gösterenlerinin gösterileni tutsaklıktır. Tutsaklık ve özgürlük gösterilenlerinin zihinsel anlamlandırması güneşli bir deniz kıyısıyla özdeşleştirilmiş özgürlük duygusuyla, küçük bir hücredeki tutsaklık arasındaki birbirinden uzak iki noktada yaşanmaktadır.

5.4.2.2.2. Gösterge 2

2.1. Metin Bağlantı Odağı

(ss) John - (Bir çaputu andıran kovanın yanında bulur.) Şuraya bak, nerede! Buraya bırakılır mı bu? Leş Kargası Hodoshe içeri girip bunu burada görse kimin bu çaput?" dese, ne cevap vereceksin? (Fugard, 1993, s.4).

2.2. Alt Metin Okuma

Buradan hareketle John ve Winston'un özgürlüklerinin önündeki engelin gardiyan Hodoshe olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Böylelikle suskunluk sarmalının yaratmayı amaçladığı eylemde ve düşüncede tutsak bireyin oluşturulma sürecine yakından tanıklık edilmektedir. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

2.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) = John (mahkûm)

(Ö2) = Winston (mahkûm)

ss = Suskunluk sarmalı (hapishane yönetimi, yasa)

(Ö1) : toplum ve(ya) sistem tarafından kabul görmüş bir fikri ve (ya) durumu kabul etmeyerek bir 'suç' işliyor.

(Ö2) : de toplum ve devlet tarafından kabul görmüş bir fikri ve (ya) durumu kabul etmeyerek bir 'suç' işliyor.

2.4. Önerme;

Öyleyse;

$$(\ddot{O}1) = (\ddot{O}2)$$

ss > (\ddot{O}1) \checkmark (\ddot{O}2)'dir.

2.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlenmesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidarın bulunmadığı ortamlarda kamusal senaryo yerine gizli senaryo yaşanmaktadır. İktidarı simgeleyen hapisane yönetimi her türlü korkunun merkezi ve suskunluk sarmalının üreticisidir. İktidarın ideolojisine uygun söylem ve davranış geliştirmeyen öznelere mutlaka cezalandırılacağından iktidarın gölgesinin olduğu her kamusal alanda öznelere olduklarından daha dikkatli davranmak zorunda kalmaktadırlar. Göstergede, Gardiyan Hodoshe gösterilen varlığı mahkûmlara hissettirilen ve mahkûmların bilincinde gizil olarak tasarılan erkin ve otoritenin gösterenidir.

5.4.2.2.3. Gösterge 3

3.1. Metin Bağlantı Odağı

Hücre...

“Oyun başladığında sahnenin ortasına yerleştirilmiş bir yükselti yavaş yavaş aydınlanır. Bu yükselti hapisanenin içindeki bir hücreyi belirler. Yerde düzgünce katlanmış ince yer yatağı ve battaniyeler vardır. Köşede de bir su kovası ve iki teneke tas vardır. Uzun bir siren sesi duyulur. Sahne tamamen aydınlandığında ortadaki yükseltinin çevresinde varsayılan bir çukurda iki mahkûm görülür. John sağda, Winston solda olmak üzere çukur kazmaktadırlar, ikisinin de üzerinde mahkûm giysileri vardır, ikisinin de saçları kısa kesilmiştir. Mantıksız, saçma bir iş yapmaktadırlar. Her biri kazdığı kumu, toprağı bir el arabasına doldurur, sonra büyük zahmetlerle götürüp ötekinin kazdığı

çukura döker. Böylece kum yığını sürekli kazılmakta, aynı zamanda sürekli dolmaktadır. Bu eylem ikisi içinde hem fiziksel hem de psikolojik işkencedir. Uzun süre mahkûmların kazarken çıkardıkları sesler, el arabasının ortadaki yükseltinin çevresini dönerken çıkardığı gürültü ve gardiyan Hodoshe'nin sesinden başka bir şey duyulmaz. Bir süre sonra bu seslere bir düdük sesi eklenir. İki mahkûm düdük sesinden sonra birbirlerine yaklaşır yanyana dururlar. El ve ayaklarından birbirine zincirli kelepçe ile bağlanırlar. Yeniden düdük sesi duyulur. Mahkûmlar koşar adım harekete geçerler. John bir dua mırıldanırken, Winston ise koşuya uygun bir ritim homurdanır. İkisi için de buldukları koşul ve yaptıkları eylem son derece olağandışı ve zorlayıcıdır. Yazar oyunun başında içinde buldukları olağandışı koşulları ve benlik saygılarının bu yüzden ne kadar zorlandığını göstermektedir. İki mahkûm da yeterince hızlı koşmadıkları için kırbaçlanırlar. Winston gözünün üzerine hatırı sayılır bir darbe yer. John ise bileğini burkmuştur. Bu koşu bir süre sonra hücre kapısında sona erer. İki mahkûmun kelepçeleri çıkartılıp üstleri arandıktan sonra hücreye girerler ve kapı arkalarından kapanır. İkisi de çok yorulmuştur. Hemen oldukları yere yığılırlar. Orada bir süre soluklanıp güçlerini topladıklarında ilk iş olarak yaralarını kontrol ederler. Winston gözünü, John ayak bileğini kontrol eder. Winston'un inlemesi üzerine John sürünerek Winston'a yaklaşır ve gözündeki yarayı inceler. Winston'ın inlemesi yavaş yavaş sözcüklerle dile gelmeyen bir öfkeye dönüşmüştür. Winston hücrede deli gibi bağırarak dört dönmeye başlar. Bu gürültü, gardiyanın geri dönmesine ve dolayısı ile daha çok eziyete yol açacağından, John, Winston'ı yatıştırmaya çalışmaktadır. Winston çok kızgın ve sinirlidir. (Fugard, 1993, s.2,3).

3.2. Alt Metin Okuma

Ada oyunu tek mekânda geçmektedir. Bir hücre... Serimde parantez içi açıklamayla yazar tarafından en ince detayına kadar tanımlanan bu mekân, oyun evreninin anlam katmanlarına hizmet edecek ve onu destekleyecektir. Suskunluk sarmalının bireyin iç dünyasında yarattığı ve yaşattığı özgür olamama durumu, diğer bir yönleştire tutsak olma durumunun simgeleşmiş halidir. Hücre mekânı... Bu

nedenle oyun mekânı olarak tasarlanmış hücre içinde barındırdığı tutsaklığın anlam ve göndermesiyle John ve Winston'un aksiyonlarının belirleyicisi konumunda olacaktır. Her iki mahkûmda mekân ve uzamın etkisiyle yoğrulacak ve etki-tepki alışverişine gireceklerdir. Hücre mahkûmu sınırlayan, koşullandıran zorunlu bir yaşam alanıdır. Her ikisi de birbirleriyle karşılıklı ilişki içindedirler ancak hücrenin sınırlılığı, bireyin özgürlüğüne hükmeder. Dolayısıyla hücre içinde mahkûmu ve onun bireysel özgürlüğünü barındırır. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

3.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) : mahkûm

(N) : hücre (nesne)

(Ö1) ↔ (N)

(N) ⊥ (Ö1)

(N) ∩ (Ö1)

3.4. Önerme;

Öyleyse;

(N) > (Ö1)'dir

3.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesini düşündüğümüzde; siren ve düdük sesi gösterenlerinin, gösterileni mahkûmların fiziksel olarak yapması gereken eylemdir. Bunu yanında siren sesi ve düdük sesi gösterenleri tutsak öznelerin ruhundaki tutsaklığın (gösterilen) simgeleridir. Öznelerin fiziksel olarak yapmak zorunda

oldukları eylemler ruhlarını ne kadar acıtsa da bilinçlerine yerleştirilmiş olan cezalandırılma korkusu tahammül sınırlarını genişletmektedir. Metin bağlantı odağının çözümleninde de görüldüğü üzere, Fugard'ın kullandığı gösterenlerin mahkûmların fiziksel ve ruhsal dünyasında belirli gösterilenlere ustaca yönlendirildiği görülmektedir.

5.4.2.2.4. Gösterge 4

4.1. Metin Bağlantı Odağı

Ada...

John - Sonra bu ada göründü. Puslu havada uzaktan görünüşü neredeyse güzel be, ha? (...). Adaya ayak bastığımızda ne dedin hatırlıyor musun? Bana çok dokunmuştu Winston. Dönüp Afrika'nın dağlarına baktın, baktın, "elveda Afrika" dedin. Hiç unutmuyacağım. Üç yıl önceydi (Fugard, 1993, s.2,3).

4.2. Alt Metin Okuma

Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele aldığımız üzere suskunluk sarmalı, belirli bir dönemde moda olan düşünce değerlerinin çoğunluk tarafından kabul görmesi halinde moda olan görüşlere aykırı tutum ve davranış gösteren bireyleri dışlanma korkusuyla tehdit etmektedir. Bireyin çevresinden kaynaklanan dışlanma tehdidini psikolojik yapısında dışlanma korkusuyla dengelemeye çalışmasının altında yatan neden tamamen bireyin sosyopsikolojik yapısıyla ilgilidir. Dışlanma tehdidine bağlı olarak bireyin psikolojisinde etkinleşen dışlanma korkusu bireyi oto kontrole yönelterek gelecek kaygısı düşüncesiyle bilinçli bir suskunluğa mecbur etmektedir. Birey önce ailesinde daha sonra içine girdiği çeşitli gruplarda sürekli olarak toplum denen kalabalığın egemenliğinde olan doğru ve yanlış içeriğe sahip düşünce

sistemiyle etkileşim içine girmektedir. Bireyin doğası gereği psikolojik bir takım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için toplumla birlikte yaşamaya mecbur olması bireyin düşünsel gelişiminde paradoks yaratmaktadır. Toplumun bireyin sosyalleşmesinde ne derece etkili olduğu dikkate alındığında bireyin toplumsal yaşam içinde normlara, sosyal değerlere ve geleneklere gelmesinin zorluğu açık seçik kendini göstermektedir. Toplumsal yaşamda bireyin tutum ve davranışlarını belirlemesinde adeta bir bekçi gibi görev yapan toplum, Duhm'un (1996) dile getirdiği gibi toplumsal normlara göre yaşamaya alışan bireyin içinde başka bir bekçi yaratmaktadır. Duhm'a (1996) göre toplumsal çevreden öğrenilmiş verilerle oluşan bireyin iç bekçisi yani üstbeni sürekli olarak bireyi baskı altında tuttuğundan fizyolojik ve ruhsal gerginlikler bireyin bilinçaltına yaşamaya devam etmektedir (s.27, 31). Dışlanma tehdidine karşı direnç göstermeyen bireyler genel kanaatlere ve kurallara uyarak tutum ve davranışlarından ödün vererek bir bedel öderken dışlanma tehdidine karşı direnç gösteren sert çekirdeklerin cezalandırılması toplumdan tecrit edilmek, dışlanmak ve ötekileştirilme. Oyunun Robben Adası'nda geçmesinin anlam şifresi, siyasi mahkûmların psikolojik yapılarına yani üstbenlerine yerleştirilen güdümlü veri ve bilgilerle toplumsal dışlanmayı belirgin olarak hissetmelerini sağlama amacı olarak görmek mümkündür. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

4.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(N) :ada

b :tecrit

ss :Suskunluk sarmalı

Ada (N) \equiv tecrit(b) \equiv suskunluk sarmalı (ss)

4.4. Önerme;

Öyleyse:

$$(N) \sqrt{b} \cap ss$$

4.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; ada göstergesi öznenin tecrit edilmesini özgür olmaktan mahrum bırakılmasını simgelemektedir. İktidarın ideolojisini benimsemeyen sert çekirdek öznelerin susmasını sağlamanın en kolay yolu ideolojiye uygun hukuk sistemi sayesinde özneleri toplumdan uzaklaştırmaktır. Metin bağlantı odağında oyunun geniş mekânı olan ada göstergesi iktidarın sınırlarını çizdiği suçu işleyen öznelerin toplumdan ve özgürlükten tecrit edilmeyi göstermektedir. Gösteren, göstergenin kendisidir. Gösterilen toplumu denetim altında tutabilmek için tecritin teşhir edilmesidir.

5.4.2.2.5. Gösterge 5

5.1. Metin Bağlantı Odağı

Kumdan kaleler...

Winston - Her taraf kum! Küçükken oynadığım deniz kumu gibi. St. George kumsalı. Yılbaşı.

Kumdan tepecikler, kumdan kaleler... (Fugard, 1993, s.3).

5.2. Alt Metin Okuma

Suskunluk sarmalı kuramı, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyen aykırı ses çıkaran ve kamuoyunu bilinçlendirme tehlikesi taşıyan birey(ler)i

yaşayacakları dışlanma korkusunu kullanarak susturmayı amaçlamaktadır. Hapishane yönetimi -diğer bir adlandırmayla- gardiyan Hodoshe, John ve Winston'u diğer mahkûmlardan izole ederek bir çeşit duygusal ve fiziksel işkence uygulamaktadır. Winston ve John'un bu işkenceye gün geçtikçe katlanma sabırları azalmakta, Winston'un yukarıdaki replikte söylediği gibi kendi iç dünyalarını kumdan kalelere benzetmektedir. Asıl olan şudur ki; dışarıdan bakıldığında kale görüntüsü veren öz benlikleri gardiyanın onlar üzerindeki hükmetme gücü karşısında -en küçük dalgayla- yıkılmayı bekleyen kum yığınının öte bir şey değildir. Metindeki kumdan kaleler John ve Winston'un çökmekte olan ruhsal dünyaları ve azalmakta olan umutlarını simgelemektedir. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

5.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

- a : dalga (duygusal - fiziksel şiddet - suskunluk sarmalı)
- b : kumdan kaleler (Winston'un umudu - dayanma gücü)

5.4. Önerme;

Öyleyse;

a X b

5.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidar ve özne arasındaki ilişkide bireyin psikolojik ve soyopsikolojik yapısı her zaman tehlike

altındadır. İktidarın yarattığı korkunun etkisi öznenin iç dünyasıyla yakın ilişki içindedir. Göstergede; kumdan kaleler gösteren, dayanma gücü gösterilendir.

5.4.2.2.6. Gösterge 6

6.1. Metin Bağlantı Odağı

John - (...) Saçmalamanın zamanı değil Winston. Temsile altı gün kaldı. Oynayacağız diye söz verdik. Bütün mahkûmlara biz de bir gösteri yapacağız diye söz verdik. Antigone oyunu da bizim için biçilmiş kaftan. Altı gün daha çalışacağız ve başaracağız bu işi (Fugard, 1993, s.6).

6.2. Alt Metin Okuma

Winston'a göre daha entelektüel bir yapıya sahip olan John hapisanedeki diğer mahkûmlara Antigone oyununu sahneleyeceğine dair söz vermiştir. Çünkü Antigone oyunu ile kendisi arasında -ve dolayısıyla mahkûmlar arasında da- bir bağ kurmuştur. Yasa koyucu kimdir? Her yasa doğru mudur? İdeallerin için susmadan yaşamak mı, yoksa korkularından dolayı konuşmamak mıdır önemli olan? Özgürce düşünmenin ve konuşmanın bir bedeli olmalı mıdır? Gibi pek çok soruyu seyircisinin beyinde tartışmaya açan Antigone tragedyasını Fugard bilinçli bir yönelişle seçmiş ve metinler arası etkileşime açmıştır. Neumann'ın suskunluk sarmalı kuramına göre birey sadece sessiz kalarak susmaz. Bazen genel kanaatlere uyum sağlamak için kendi tutum ve düşüncelerinden vazgeçerek, konuşarak da susabilir. Bu tezden yola çıkarak susma eyleminin pek çok göstergesi olduğu gibi, konuşma eyleminin de pek çok göstergesi olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Öyleyse Fugard'ın Ada oyununa Antigone tragedyasını dâhil ederek suskunluk sarmalı karşısında başka bir dille konuştuğunu söylemek de mümkün olacaktır. Yunan topraklarından ve antik

çağdan gelen Antigone ile Güney Afrika'nın bu ıssız adasında geçen Ada oyunun ve Winston karakterinin arasında ne farkı vardır? Bu soruyu okuyucunun ve seyircinin vicdan ve bilinç düzeyine açan Fugard elbette ki bunu yaparken de çoklu anlam katmanını göstergebilimle zenginleştirmiştir. Bu yönelişle suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyinin aşağıdaki gibi olduğunu söylemek mümkündür;

6.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

- a : John'un Antigone'yi sahneleme isteği
ss : Suskunluk sarmalının birey üzerinde yarattığı dışlanma korkusu
b : Winston'un korkuya bağlı olarak oyunda görev almama isteği

6.4. Önerme;

Öyleyse ; ss → b
a > b √ ss'dir.

6.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidarın ideolojisini yaygınlaştırmak için kamuoyu etkisiyle yarattığı suskunluk sarmalı öznenin ideolojiye uygun tutum ve davranışa göstermesini istemektedir. Yaşam koşullarının bozulma kaygısı ve cezalandırma tehdidi özneyi doğası dışında tutum ve davranış göstermesi için zorlamaktadır. John'un Antigone oyununu sahneleme isteğiyle birlikte oyunun sahnelenmesine kadar geçen sürede yaşanan gelişmeler sahnelenmek istenen Antigone oyununu gösteren, gösterilene tutsaklığa mahkûm olan

öznelerin hayata tutunmak için verdikleri mücadele olan gösterge haline getirmektedir.

5.4.2.2.7. Gösterge 7

7.1. Metin Bağlantı Odağı

John - Bu, sorguya çekilen, suçlanan. Kimdi suçlanan?

Winston - Antigone

John - Bravo ulan! İlerleme var. (Tebeşirle çizmeyi sürdürür. Burası da devlet. Devlet kim?

Winston - Kreon

John - Kral Kreon'da devlet. Şimdi... Antigone ne yapmış?

Winston - Antigone kardeşi Eteokles'in ölüsünü gömmüş

John - Yok be aslanım be, değil be! Ne zaman öğreneceksin şunu? Antigone Polyneikes'i gömüyor. Haindir diye gömme töreni yapılmasına izin verilmemiş. Antigone'de yasağı dinlemeyip gömüyor kardeşini. Hatırla, "Polyneikes" dedik, "bizim tarafımızdadır" dedik. Hatırladın mı?

Winston - Hatırladım (Fugard, 1993, s.7).

Winston - Sıçayım öyle oyunun içine. Kızcağız kardeşini gömdü diye suçlu olur mu? (Fugard, 1993, s.8).

John - Pekâlâ. Antigone'nin sorgulaması. Suçlanan kim? (Fugard, 1993, s.8).

Winston -Antigone (Fugard, 1993, s.8).

John -Devlet? (Fugard, 1993, s.8).

Winston -Kral Kreon. (...) Devlet, Antigone'yi suçluyor (Fugard, 1993, s.10).

7.2. Alt Metin Okuma

Suskunluk sarmalının birey üzerinde yarattığı baskı kaynağının en önemli basamaklarından birinin dışlanma ve ait olma duygusuna vurulan ket olduğu önceki bölümlerde sıklıkla söylenildiğini hatırlatmakta yarar görülmektedir. Bu okuma perspektifi üzerinden ilkel benliğinde derin bir kaygı yaşayan birey, çoğu zaman söylemek istediğini söyleyememenin ıstırabı içinde üstü örtülü söylem yönelişine geçmektedir. Söylemek istediğini daha önce söylemiş olana öykünmek, onu dramatize etmek, taklit etmek tiyatro metinlerinde sıklıkla rastlanan durum ve kurgulama tekniklerinden biridir. Söz konusu bu değerlendirme Fugard'ın Ada metni içinde geçerlilik taşımaktadır. Metnin oyun içinde oyun bölümünde, Antik Yunan tragediyalarının en önemli yapıtlarından Antigone ve başat yazarlarından Sophokles görülmektedir. Fugard yüzyıllar öncesinden yazılmış bu metni ve trajik kahramanı kullanarak hem suskunluk sarmalı karşısında bir yazar olarak farklı bir dil geliştirmiş olmakta, hem de sarmalın birey üzerindeki baskısının yüzyıllara dayandığını işaret etmektedir. Bu yönelişle Ada'nın içindeki Antigone'ye ait bölümlerin, suskunluk sarmalıyla ilişkili metinler arası gönderme anlamında değer taşıdığını söylemek doğru olacaktır. Suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibidir;

7.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

- (Ö1) : Antigone yasaya karşı gelir
- (Ö2) : John yasaya karşı gelir
- (Ö3) : Winston da yasaya karşı gelir.
- d1 : Yasa

d2 : Devlet

7.4. Önerme;

Öyleyse; (Ö1) \equiv (Ö2) \equiv (Ö3)

d1 \leftrightarrow d2

d2 \cap d1

(Ö1) \vee (Ö2) \vee (Ö3) X d1 \vee d2

7.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; Antik Yunan dönemi de olsa, Ada oyununun yazıldığı yirminci yüzyılda olsa devlet iktidarını korumak için özneleri ideolojisine uygun davranmaya davet etmektedir. Devletin kurallarına uymayan, suskunluk sarmalına dâhil olmayı kabul etmeyen özneler Sophokles'in Antigone tragedyasında cezalandırılıyorsa Fugard'ın Ada oyununda da cezalandırılmaktadır. Görülmektedir ki, sert çekirdek oyun yazarı tarihin her döneminde iktidarın baskıcı ve cezalandırıcı görüntüsüne karşı bilinçli bir duruş geliştirmektedir.

5.4.2.2.8. Gösterge 8

8.1. Metin Bağlantı Odağı

Winston - (...) Ben de Siphon için biraz tütün bulmaya çalışacağım.

John - Siphon mu?

Winston - Yine tecrite almışlar.

John - Yine mi?

Winston - Evet.

John - Allah kahretsin.
Winston - Dün duydum.
John - Ne yapmış?
Winston - Yemekten şikâyet etmiş galiba. Hapishane yönetmeliğini gösterin demiş.
John - Rahat bırakmayacaklar mı şu herifi?
Winston - O da rahat durmuyor ki.
John - Dik kafalılık etme diyorum. Sana söylüyorum. Yarın gardiyan Hodoshe hücre kapısını açınca, doğru konuş. Adam gibi “baş üstüne şef”de. Sırf senin inadın tuttu diye yarın yine o Allah’ın belası kumsalda kan terlemek istemiyorum (Fugard, 1993, s.10-11).

8.2. Alt Metin Okuma

Tecrit: Fugard Ada oyununda sahnede hiç görülmeyen ama varlıklarından ve yönelişlerinden haberdar olunmasını istediği birkaç isim kullanır. Bunlardan en önemlisi de Sipho’dur. Sipho karakterinin anlam birimin çözülmesi önemlidir, çünkü suskunluk sarmalının tutsak birey üzerindeki yaptırım gücünün en net örneğidir. Sipho için bahsedilir ‘yine’ vurgusu yapılır, Winston tarafından... Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere Sipho adlı mahkûm sadece bir kez değil, çok kez tecrite alınmıştır. Bu da Sipho’nun suskunluk sarmalına karşı duran bir birey olduğunu ve gördüğü fiziksel işkencelere rağmen susmamayı tercih ettiğini göstermektedir. Suskunluk sarmalının birey üzerindeki susturma gücünün nasıl ve hangi araçlarla olduğunu tezin birinci bölümünde detaylıca anlatılmaya çalışılmıştır. Anımsamakta fayda olacağını düşündüğümüz bu kuramsal bilgilerin uygulamada nasıl olduğuna dair Neumann’ın pek çok edebi metine başvurmuştur. Fugard Ada oyununda, suskunluk sarmalı karşısında direnen ve suskunluk sarmalına direnç gösteren John’un yanı sıra, mahkûm Sipho’yu da sert çekirdek olarak tanımlamak gerekmektedir.

Olası bir ihtimalle düşünce suçundan ötürü Robben Adası'na getirilen Sipho, hapisane yemeklerine yönelik yapmış olduğu sözlü şikâyeti üzerine defalarca tecrit hücrelerine kapatılmıştır. Erke karşı çıkanların, susmayı değil de konuşmayı tercih edenlerin ödeyeceği bir bedel olacaktır elbette... Bu bedel kamunun önünde ödetilmelidir elbette. Kamu önünde yaşanan ve iktidarın gücünü gösterdiği teşhirin tanıklık edenlerin tutum ve davranışlarına dışlanma korkusunu yerleştirmesi gerekmektedir. Bu sayede suskunluk sarmalına dâhil olmalı ve konuşmaya cesaretleri olmamalıdır. Oluşturulan bu tez ve antitezden yola çıkarak şöyle bir senteze ulaşmak mümkündür; hapisanede aykırı düşünen ve konuşan bireyin üzerinde yaratılan dışlanma korkusu aynı fiziksel işkence gibi mahkûmun iç dünyasına uygulanan işkencedir. Söz konusu bu fiziki dışlama tehdidi ve eylemi hapisanenin içinde de görülmeyen bir sistemle işlemeye devam etmektedir. Yani tecridinde tecridi vardır! Mahkûm Sipho'ya yaşatılan da budur; yemeklere olan şikâyeti onun toplumdan kopartılıp dışlandığı hapisanesinde yeni bir halka eklenmesine neden olmuştur. Orada da tecrit hücrelerine kapatılarak ait olduğu mahkûmlar sınıfından dışlanmış, bir başka deyişle sarmalın içine çekilmek istenmiştir. Söz konusu bu okuma perspektifinde suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi aşağıdaki gibi olduğunu söylemek doğru olacaktır;

8.3. . Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

tecrit \equiv dışlanma

dışlama yaptırımı \equiv suskunluk sarmalı

suskunluk sarmalı X bireyin özgürlüğü

8.4. Önerme;

Öyleyse;

tecrit ↔ suskunluk sarmalı

suskunluk sarmalı \cap tecrit'tir.

8.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidarın kurallarına uymayan özneler değişik şekillerde cezalandırılmak zorundadır. Öznelerin kurallara uymadıklarında başlarına neler geleceğini bilmeleri için cezalandırma işlemini kamuoyu önünde teşhir edilir. Tüm mahkûmların yakından tanıdığı tecriti; metin bağlantı odağı göstergesinde, gösterilene hapisane kurallarına karşı gelmenin bedeli olan bir gösteren olarak ifade etmek mümkündür.

5.4.2.2.9. Gösterge 9

9.1. Metin Bağlantı Odağı

John - (...) Biraz gülecekler, ama sonra susacaklar ve dinleyecekler. Bizim tek istediğimiz de bu: sonunda dinlemeleri.

John - Bunlar ancak gardiyanın ağızına yakışacak sözler, Winston. Bütün istediği, bizim de bir ömür boyu böyle düşünmemiz, konuşmamız. Bütün inançlarımıza, bütün düşüncelerimize bu gözle bakıyor. (...) Bana bak arkadaş, bu palavra yetti artık. Antigone'yi yapacağım, buna da kimse engel olamayacak. Anlaşıldı mı? (Fugard, 1993, s.20).

9.2. Alt Metin Okuma

John için Antigone oyununu sahnelemek ve mahkûm arkadaşlarına verdiği sözü tutmak kendi tanımlamasıyla ‘gardiyan ağzına’ benzer konuşmamak demektir. Gardiyan Hodoshe’nun gücü ve yönetimi simgelediğini, dolayısıyla suskunluk sarmalının kolluk gücü olduğuna yukarıdaki önermeler de değinilmişti. Buradan hareketle Winston’un Gardiyan Hodoshe gibi konuştuğu noktalarda farkında olarak ya da olmayarak suskunluk sarmalına hizmet ettiği John tarafından tespit edilir ve geri bildirimle karşı tarafa aktarılmaktadır. Hatırlanacağı üzere tezin birinci bölümünde Neumann’ın kuramlaştırdığı suskunluk sarmalı hakkında detaylı bilgi verilmiş ve kavramsal tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştı. Neumann, suskunluk sarmalının hedefinin; bireyin sosyopsikolojik yapısıyla bağıntılı özellikleri baskılayarak bireyin davranış, özgürce düşünme ve konuşma hakkının elinden alınması olduğunu belirtmiştik. Buradan hareketle John’un “bütün istediği, bizim de bir ömür boyu böyle düşünmemiz, konuşmamız!” repliğinin suskunluk sarmalı işleyişinde iktidar görüntüsünün amacını açığa çıkaran önemli bir vurgu olduğunu söylemek mümkündür. Bu yönelişle suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağının göstergebilimsel derin anlam yüzeyi şu şekilde çözümlemek yerinde olacaktır;

9.3. Göstergebilim çözümleme yöntemi

(Ö3) : Hodoshe’nin tutsak düşünce yapısı

ss : suskunluk sarmalı

(Ö1) :John’un özgür düşünme ülküsü

(Ö2) :Winston’un tutsak düşünce yapısı

(Ö4) :Winston’un özgür düşünce yapısı

9.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö3) \equiv ss

(Ö1) $\#$ (Ö2)

(Ö1) = (Ö4)

(Ö3) \vee ss \vee (Ö2) X (Ö1)

9.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidarın ideolojisinin sürekliliğini sağlanması için en etkili yöntem öznelere düşünme yetisini kontrol altında tutmaktır. John'un "bütün istediği bizim de bir ömür boyu böyle düşünmemiz, konuşmamız" repliği iktidarın baskıyla yarattığı suskunluk sarmalını dile getirmektedir. İktidarın istediği gibi düşünmek ve konuşmak bireyin özgürlüğünü ve bireysel doğasını iktidarın ürettiği toplumsal doğasına feda etmesi sonucunu doğurmaktadır. Oyunda sınırlı sayıda tutsak öznelere uygulanan öznenin düşünce gücünü kontrol etme yöntemi günümüzde kitle iletişim araçları aracılığıyla propaganda, kitle psikolojisi, rıza yaratmak için kamuoyu oluşturma vb. yöntemlerle uygulanmaktadır.

5.4.2.2.10. Gösterge 10

10.1. Metin Bağlantı Odağı

Winston -Bu sabah neyin farkına vardım, biliyor musun John? Taş ocağında. İhtiyar Harry'nin yanında. İhtiyar Harry'i tanır mısın John?

John - Evet.

Winston - Ne eveti? Nesini tanıyorsun, söyle.

- John - İhtiyar Harry, hücre 23, yetmiş yaşında, ömür boyu hapis.
- Winston - Demek istediğim, başka bir şey. Yarın taşocağına gidince Harry'ye şöyle bir alıcı gözle bak. Gözlerinin içine bak. Onu nasıl değiştirdiklerini görürsün. Ellerine bak. Taşa dönüştürmüşler adamı. Çekiçle, keskiyle çalışmasına dikkatlice bir bak. Allah'ın günü, yirmi tane kusursuz taş bloku çıkarıyor adam. Onun gibi yapan bir tane daha bulamazsın. Taşı sevmiş ve taş olmuş adam. Onun için iyi davranıyorlar ona. Kendini unutmuş. Kendisi aradan çıkmış, taş olmuş. Her şeyi unutmuş adam... Buraya nereden geldiğini, neden geldiğini. İşte ben de öyle oldum John. Neden burada olduğumu unuttum.
- John - Olamaz.
- Winston - Neden buradayım?
- John - Başkaları için kendini feda ettiğinden.
- Winston - Sıçayım başkalarının içine.
- John - Böyle konuşma. İdeallerimizi düşün...
- Winston - İdeallerinde içine sıçayım...
- John -Hayır Winston... Toplumsal amaçlarımız, çocuklarımızın özgürlüğü... (Fugard, 1993, s.34).

10.2. Alt Metin Okuma

Anımsanacağı üzere Fugard'ın zekice bir kurguyla oyunda hiç görülmeyen ancak varlıklarından haberdar olduğumuz bazı oyun kişilerinden bahsedilmişti. Gösterge 8'de söz konusu bu oyun kişilerinden Siphonun kişileştirilmesi tanıtılmıştı. Siphonun, suskunluk sarmalı karşısında bilinçli olarak susmamayı tercih eden ve bu nedenle tutsaklığında tutsaklığını yaşayan bir bireydi. Siphonun yemeklerin kötülüğüne yönelik şikâyetlerinden ve sözlü bildirimlerinden dolayı gardiyan Hodoshe tarafından sıkça tecrit hüccresine kapatılan bir mahkûmdur. Siphonun uygulanan tecrit cezasının altında tek bir hedef yatmaktadır; onu susturmak!

Fugard, Siphonun yemekler üzerinden yapmaya çalıştığı başkaldırının devamlılığını Gösterge 10'da ihtiyar Harry üzerinden sağlar. Yetmiş yaşındaki İhtiyar Harry bir bakıma Siphonun gelecekteki olası bir görüntüsü, dahası kendisi gibi müebette mahkûm edilmiş Winston'un da yıllar sonrasındaki fotoğrafıdır. Söz konusu bu sessizliğe giden taşlaşma hali Winston'da etkisini göstermeye başlamıştır bile...

Winston, İhtiyar Harry için "taşa dönüştürmüşler adamı" diye bir cümle kurar. Buradaki taş tanımlaması, bir taş kadar sessiz ve eylemsiz kalmak çoklu anlam katmanıyla kullanılmıştır. "Kendisi aradan çıkmış, taş olmuş. Her şeyi unutmuş adam" repliğiyle Winston'un ağzından suskunluk sarmalının birey üzerinde nasıl işlediğine dair önemli bir veriye ulaşılır. Öyleyse denilebilir ki; sessizleşme, taşlaşma süreci bireyin kendisini unutmaya başlamasıyla başlayan bir süreçtir. Bu bakış açısıyla kendini, ideallerini, düşlerini ve benliğini unutan birey için suskunluk sarmalı sürecinin tamamlandığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle suskunluk sarmalı ekseninde çözümlemesi yapılmaya çalışılan yukarıdaki metin bağlantı odağını göstergebilimsel derin anlam yüzeyi açısından değerlendirilirse ortaya çıkması beklenen şematik şifrelendirme aşağıdaki gibi olacaktır;

10.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(N) : Taş, suskunluk sarmalının yendiği bireyin 'eylemsizliğe, sessizliğe' dönüştürüldüğü hali

(Ö1) : İhtiyar Harry, taşlaşmış, susmuş birey, sarmala yenik düşen bir mahkûm

ss : suskunluk sarmalı

10.4. Önerme;

Öyleyse;

$ss \rightarrow (N)$

$ss > (Ö1)$

$(N) \cap ss$

10.5. Sonuç;

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; iktidar suskunluk sarmalını kullanarak özneyi doğası dışında bir davranışa zorlamaktadır. İktidarın yaratmak istediği özne suskun ve eylemsizdir. Suskun ve eylemsiz özne bilinçten, özne olmaktan uzaklaşmış iktidarın nesnesidir. İhtiyar Harry'nin taşlaşan ruhu fiziksel davranışlarıyla eşitlenmiştir. Hapishane kurallarının arkasındaki iktidar uyguladığı baskıcı yöntemlerle İhtiyar Harry'nin ruhunda tutsak ederek ondan geriye sadece görevini yapan taşlaşmış bir yığın bırakmıştır. Metin bağlantı odağının göstergesinde gösterilen iktidarın gücü, gösteren ise iktidarın ürettiği bedeni ve ruhu taşlaşmış olan İhtiyar Harry'dir.

6. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Midas'ın Kulakları Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi

6.1. Biçime Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

6.1.1. Oyunun Adı : Midas'ın Kulakları

6.1.2. Yazar : Güngör Dilmen

6.1.3. Mekân(lar) : Frigya ovaları, Midas'ın Sarayı, taht odası, ortada Midas'ın gül bahçesi, berberin yatak odası, kırdada bir kuyu, Gordiun sokakları, bir avukat yazıhanesi, gölge oyunu sahnesi, sokak, duvarlar, cezaevi.

6.1.4. Zaman : MÖ 600'lü yıllar

6.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

6.2.1. Hayatı

1930 yılında Tekirdağ'da dünyaya geldi. Orta öğrenimini İstanbul'da İngiliz Ortaokulu'nda, liseyi Çapa Lisesi'nde tamamladı. Bir süre kimya öğrenimi aldıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü'ne geçti. 1960 yılında mezun oldu. Burs alarak Amerika Birleşik Devletleri'ne giden yazar, burada ışıklama tekniği ve yazarlık üzerine eğitim gördü. Yale Tiyatro Okulu'nda rejisörlük, sahne ışığı, dekor gibi dallarla ilgilendi. Aynı yıl Tel Aviv'deki Habima Tiyatrosu'nun misafiri olarak İsrail'e gitti. Yunan hükümetinin yardımıyla Atina'da bir süre kaldı ve Kraliyet Tiyatrosu'nda araştırmalar yaptı. Amerika'da yazdığı Canlı Maymun Lokantası adlı oyunu, Halkevleri Genel Merkezi'nin Şinasi Efendi Tiyatro Ödülü'nü kazandı. 1964 ve 1966 yılları arasında İstanbul Belediye Şehir Tiyatrosu'nun ışıklandırma bölümünde çalıştı. 1966'da İstanbul Radyosu'nda dramaturgluğa başladı. 1976 ve 1980 yılları arasında da aynı kurumda Dramaturgluk görevini yürüttü³⁶ (Nutku, 2004, s.9: Tan, 2012, s.88).

Güngör Dilmen bazı çalışmalarında Kalyoncu soyadını kullanmıştır (Nutku, 2004, s.9: Tan, 2012, s.89). Masalları, oyun çevirileri, denemeleri olan yazarın, Mavi

³⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCng%C3%B6r_Dilmen Erişim Tarihi:10.09.2015

Orman ve Kuyruklu Masallar gibi çocuk oyunları da bulunmaktadır. Gördüğü yükseköğrenim gereği Yunan tragediyalarıyla ilgilendi ve oyun yazarlığına başladı. Aiskhiilos ve Sophokles'in Antik Yunan tragediyalarını tiyatromuza kazandırmıştır. Işıklama üzerine notları Türk Tiyatrosu Dergisi'nde yayınlanmış ve ilgi toplamıştır. 1980 Eylül'ünde görevine son verilen yazar, 1982 ve 1983 yıllarında Anadolu Üniversitesi'nde daha sonra da Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Konservatuvarı, Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde dersler verdi.³⁷ 1995 yılında emekliye ayrıldı (Tan, 2012, s.88). Ayrıca, İngiltere Durham Üniversitesi, Doğu Araştırmaları Okulu (1973) ile Anadolu Üniversitesi Tiyatro Bölümünde de okutman, öğretim görevlisi (1982-1983) sıfatıyla tiyatro, oyun yazarlığı dersleri verdi. 1991 yılında, Ben Anadolu oyunu İngilizceye çevrilerek Yıldız Kenter tarafından dünyanın çeşitli ülkelerinde Türkçe ve İngilizce oynandı. Midas'ın Kulakları Fransızca ve Almancaya çevrilerek Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayımlandı. Ben Anadolu ve Midas'ın Kulakları ABD, Almanya, İtalya ve Makedonya'da basıldı. İttihat ve Terakki sinema filmi, Bağdat Hatun dizi film yapıldı (Nutku, 2004, s.9; Tan, 2012, s.90). Dilmen, 8 Temmuz 2012'de hayatını kaybetti (Nutku, 2004, s.9; Tan, 2012, s.88).

Güngör Dilmen oyun yazarı olarak imtiyazlı ve seçkin onlarca birincilik ödül almıştır. Oyunları, Devlet Tiyatroları ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları başta olmak üzere birçok resmî ve özel tiyatro kuruluşu tarafından sahnelendi. Tiyatro eserleri, yazılış/baskı yıllarına göre şöyle sıralanabilir: Midas'ın Kulakları (1959, baskı 1965), Avcı Karkap (1960), Ayak Parmakları (1960), Canlı Maymun Lokantası (1964), Kurban (1967), Akad'ın Yayı (1967), Küp Hamit (1967), Anzavur (1969), İttihat ve Terakki (1969), Ak Tanrılar (1976), Üç Oyun: Midas'ın Kulakları - Midas'ın Altınları - Midas'ın Kördüğümü (1978), Deli Dumrul (1979), Deli Dumrul-Akad'ın Yayı (1982), Bağdat Hatun (1982), Hasan Sabbah (1983),

³⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCng%C3%B6r_Dilmen Erişim Tarihi:10.09.2015

Ben, Anadolu (1984), Aşkımız Aksaray'ın En Büyük Yangını (1988), Devlet ve İnsan-Mithat Paşa (1990), Hâkimiyeti Milliye Aşevi (1991), Toplu Oyunları 1: Midas Üçlemesi (1993), Toplu Oyunları 2: Kurban-Bağdat Hatun- Aşkımız Aksaray'ın En Büyük Yangını (1996), Toplu Oyunları 3, Kısa Oyunlar: Küp Hamit-Avcı Karkap-Ayak Parmakları-Galea ile Pigmolin-Toplar ve Paşalar- Misyoner-Afyon Savaşı (1996), Toplu Oyunları 4: Deli Dumrul-Akad'ın Yayı (1998), Toplu Oyunları 5: Kuzguncuk Türküsü-Anfitrion-Troya İçinde Vurdular Beni (2000), Toplu Oyunları 6: Devlet ve Mithat Paşa, İnsan-İttihat ve Terakki- Hâkimiyeti Milliye Aşevi (2003), Toplu Oyunları 7: Gölge Tiyatrosu: Keşif-Yol- Pantolog-İlse Koch-Girit Masalları-Hezarfen Ahmet Efendi-Karagöz'ün Filozofluğu (2010), Osmanlı Dram Kampanyası (2002), Ben, Anadolu: Söylenceden Gerçeğe (1991, 2008), Galileo'nun Günahları (2009), Sokrates Bulutlarda (2012) (Tan, 2012, s.89, 90: Nutku, 2004, s.9, 25).

6.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

Güngör Dilmen'in oyun yazarlığı yaptığı 1959 ve 2012 yılları arasında Türkiye'nin siyasal ve sosyal yaşamını Cumhuriyet'in gelişim tarihiyle iç içe düşünmek mümkündür. Dilmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik toplum oluşturma ve modernleşme çabalarının köklü biçimde değişimlere uğradığı dönemlere tanıklı etmiştir. Dilmen'in yaşadığı dönem siyasal ve sosyal içerik olarak birçok olayı kapsadığından genel olarak ayrıntıya girmeden olayların başlıkları ile anımsatmak uygun olacaktır.

1941 yılında başlayan II. Dünya Savaşı büyük devletlerin yayılmacı politikaları için yaklaşık elli milyon insanın ölümüne neden olmuştur. 1945 yılına kadar süren savaş dünya halklarına Alman faşist lider Hitler sayesinde ırkçılık ve faşizmin aşırılığının nerelere ulaşabileceğini göstermiştir. Savaşa katılmayan Türkiye Cumhuriyeti savaşın etkisini sanayi ve gıda ürünlerinde yaşadığı kıtlık ve yoklukla hissetmiştir.

23 Ekim 1923'te kurulan Halk Partisi daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır. 1950 yılına kadar yaşanan tek parti sisteminden çok partili düzene geçilerek siyasal alanda köklü değişim yaşanmıştır. 1950 yılında yapılan seçimle iktidara gelen Demokrat Parti 1960 yılına kadar iktidarda kalmıştır (Çavdar, 1955, s.408, 414).

Çok partili siyasi sisteme geçiş dönemi olan 1950 ve 1960 yılları arasında Türkiye'nin siyasi hayatına damga vuran Demokrat Parti iktidarı, Dilmen'in gençlik yıllarına denk gelmektedir. Bu dönem günümüze kadar çözülemeyen iktidar ve muhalefet arasındaki tahammülsüzlüğün temelini atıldığı bir siyasal yapıya şahitlik etmiştir. Dursun, (2005) çok partili döneme geçildikten sonra iktidar partilerinin muhalefete karşı tahammülsüz davranmalarını, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerde kurumsallaşmanın sağlanamaması sonucunu doğurduğunun altını çizmektedir. Muhalefete tahammülsüzlük, ülkenin yönetilememesi ve siyasi sistemde yaşanan tıkanmaların askeri darbelere gerekçe oluşturduğu söylenebilir (s.182, 183). Demokrat Parti ve CHP'nin siyasal ve sosyal yaşamı düzenleme politikalarının uyuşmaması ve DP'nin CHP'nin haksız edindiği malların hazineye devri, resmi ilanlar kararnamesi ile gazeteleri hükümetin takdirine göre cezalandırması, bakanların basında küçük düşürülmesine karşı yaptırımlar, hükümetin basını kontrol altında tutacak basın kanununun çıkarılması, tahkikat komisyonu vb. (Toker, 1991) demokrasi karşıtı icraatları Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin yaşanmasına neden olmuştur. "On yıllık DP iktidarı geri kalmışlığı alt edecek bir sanayi kurmakta ileri hamlelerin temeli atmaktan çok uzaktır. Bütün yapılanın özeti, borçlanmayla ve enflasyonla meydana getirilen bir ekonomik canlılıkla kitlelere küçük bir pay vermek, gerisini eşrafla tüccar arasında bölüştürmekten ibarettir" (Naci, 1981, s.219).

Demokrat Parti dönemi, Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun günümüzde çok tartışılan yargılama neticesinde asılmalarıyla son bulmuştur.

1960 askeri ihtilali sonrasında özgürlükçü bir anayasayla Türkiye köklü değişimlerin yaşandığı yeni bir siyasal döneme girmiştir. 1961 anayasası DP döneminin anti demokratik uygulamalarına bir daha imkân vermemek için ihtilali gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi, CHP, üniversiteler, basın ve aydın kesim tarafından hazırlanmıştır (Kongar, 1997, s.158). 1961 anayasanın sağladığı özgürlük ortamı sol düşüncenin dünya da yükselmesine bağlı olarak siyasi alanda kendini göstermeye başlamıştır. Üniversitelerde sol görüşlü öğrenci eylemlerinin artmasıyla polis ve öğrenci çatışmaları üniversitelerde başlamıştır. Amerika'ya karşı yapılan altıncı filonun protestosu ve 1960 anayasasının işçilere getirdiği yasal hakların hükümet tarafından kısıtlanma girişimi işçileri de sokağa dökmüştür. Siyasi alanda yaşanan ve kamu düzenini bozan eylemler 12 Mart 1971 tarihine askerin yönetime el koymasıyla son bulur. “Muhtıra verilmesi olayından sonra o dönem sağ görüşlülerce ‘anarşist’ kabul edilen ve Süleyman Demirel’in idamları hakkında onay oyu verdiği Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan 6 Mayıs 1972 tarihinde idam edildi. Bu ‘üç fidan’ın idealleri, inançları ve yaşamları ellerinden alınmakla kalmadı, ölümlerinden sonra 1969 yılında öldürülen arkadaşları Taylan Özgür’ün yanına gömülme istekleri yerine getirilmedi” (Bayraktar, tarihsiz, s.30). Türkiye 1971 yılında yapılan ara darbeye rağmen siyasi sorunlarla boğuşmaktan kurtulamadı (Bayraktar, tarihsiz, s.28, 30).

1968 yılında yaşanan Maraş Olayları, onlarca siyasi cinayetler, DİSK’in taksiminde yaptığı eylemde yaşanan suikast, 1980 Mayıs ve Temmuz aylarında meydana gelen Çorum olayları Türkiye’yi 12 Eylül 1980 askeri darbesine taşır. 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tekrar yönetime el koymuştur. 1982 Anayasa hazırlanana kadar darbenin mimarı ve önderi Kenan Evren, Milli Güvenlik Konseyinin aldığı kararlarla ülkeyi yönetmiştir. 1980 askeri darbesi siyasal, sosyal, kültürel tüm alanlarda insanların bilinçlerinde unutulmayacak derecede tahribata ve travmalara neden olmuştur. Bu dönem tüm demokratik hak ve özgürlüklerin ortadan

kaldırıldığı özellikle sol görüşlü kitlelerin susturulduğu bir dönemdir. (Bayraktar, tarihsiz, s.28, 30). Bu dönemde Güngör Dilmen dâhil birçok sanatçının işine son verilmiştir.³⁸

Yazarın yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal yapısını genel hatlarıyla ele almaya çalışıldığında karşımıza Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme ve modernleşme mücadelesiyle yaşadığı kültürel değişim süreçlerinin bunalımını gördüğümüz gibi askeri darbeler tarihine şahitlik etmekteyiz. Bu nedenle yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal yapısında etkilenen Dilmen'in oyunlarında yaşadığı dönemin siyasal çalkantılarının doğurduğu sosyal ve kültürel bozukluklara eleştirel yaklaştığını söylemek mümkündür.

6.2.3. 'Sert Çekirdek' Bir Yazar; Güngör Dilmen...

Güngör Dilmen'in 1950'li yıllarda başlayan oyun yazma sürecinde, günümüze kadar ürettiği oyunların içeriği incelendiğinde toplumsal ve politik konulara eleştirel yaklaşması, bireyin kendini tanıması ve bilinçlenmesini ele aldığını görmek olasıdır. Dilmen'in oyunları konu, içerik ve mesaj bağlamında yazarın yaşadığı dönemin toplumsal yapısına sürekli olarak eleştirir niteliktedir. Bu nedenle yazarın suskunluk sarmalı kuramı kapsamında sert çekirdek bir sanatçı olarak değerlendirmek mümkündür. Dilmen'in Türk Tiyatrosu açısından değer kazanmış oyunlarına ve yazın özelliklerine sert çekirdek kavramı açısından değinmek yararlı olacaktır.

“Güngör Dilmen Çağdaş Türk Tiyatrosu'nun yapı taşlarından biridir. Yapıtlarında genellikle tarihsel ve mitolojik konuları işler. Kullandığı dil ve teknik ustalığıyla da dikkati çeker” (Nutku,

³⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCng%C3%B6r_Dilmen Erişim Tarihi:10.09.2015

2004, s.9). Güngör Dilmen'in oyunlarını; kadınla ilgili toplumsal sorunları ele aldığı ve toplumdaki bozuklukların bireyin bilinçsizliğinden ve sorumsuzluğundan ileri geldiği düşüncesini içerik olarak alan toplumsal oyunlar, politik eğilimli oyunlar ile 1973 ve 1980 döneminde mit ya da tarihe dayanarak çağın eleştirisini yaptığı oyunlar olarak üç gruba ayırmak mümkündür (And, 1983, s.490, 542, 580: ÖnerToy, 1998, s.174). And, Türk Tiyatrosu'nun 1970-1983 döneminde oyun yazarlarının "geleneksel kaynaklar üzerine oturtulan bir dramatik yazarlığında çok önemli yaklaşımlara gidildiğine" (And, 1983, s.490) dikkat çekmektedir. Dilmen, köy oyunlarına Kurban adlı oyununda köy kadınının özgürlüğünün kısıtlı oluşuna kuma sorununa ele alarak dikkat çekmektedir (And, 1983, s.490, 542, 580: ÖnerToy, 1998, s.174). Politik içerikli Canlı Maymun Lokantası adlı oyununda sömürü olayını işlemektedir. Dilmen, ülke genelinden çıkıp olayı evrensel, uluslararası boyutlarda irdelemektedir. Çin'de geçen olay, genel ve evrensel bir dünya sorununa dönüşür. Koşullara karşı koyanlarla koşulların tutsağı olanlar anlatılırken iki ayrı dünyanın görüşü, yani Doğu ile Batı'nın çatışması da vurgulanır. İnsan beyni yiyen Amerikalı petrol kralı ile beynini satan Çinli ozanla bu karşıtlık pekiştirilir (And, 1983, s.567: Nutku, 2004, s.12). Dilmen'in, mit ya da tarihe dayanarak çağın eleştirisini yaptığı oyunları Midas'ın Kulakları, Midas'ın Altınları, Akad'ın Yayısı, İttihat ve Terakki oyunları başı çekmektedir (ÖnerToy, 1998, s.175). Hâkimiyet-i Milliye Aşevi'nin tarihsel dram olduğunu söylemek mümkündür (Ünlü, 2011, s.12,14). Dede Korkut hikâyelerini içeren Deli Dumrul (1998) Ben Anadolu (1998), Troya İçinde Vurdular Beni (tarihsiz), Hasan Sabbah (1983), Bağdat Hatun (1996), Devlet ve İnsan (1990), İttihat ve Terakki (2003) Kuzguncuk Türküsü (2000) yine Dilmen'in mit ve tarihsel yönelişle yazdığı oyunlarıdır (Şengül, 2009, s.1955, 1963).

Yazarın 1967 yılında yazdığı ve aynı yıl Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen oyunu Akad'ın Yayını bir Finike efsanesidir. Akad'ın yığınlar için öldürücü olabilecek bir silahı, savaş için değil, barış için kullanması isteğini konu alır. Halk barışseverliğini değerlendiremediği Akad'ı savaş adına yayını kullanmamakla nasıl toplum dışına ittiğini sergiler. Oyun savaş isteyenlere karşı kardeşlik, haktan yana olma ve barış duygularıyla Akad'ın karşı duruşunu verir. “Bu oyun adeta bugünkü silahlanma yarışına giren insanlığı eleştiren bir görünümü de içermektedir” (Nutku, 2004, s.14). Midas'ın Altınları, Midas kişiliğinin altın ve paraya olan tutkusunu ele almaktadır. Midas'ın her tuttuğunu altın yapması çevresindekileri yok etme tehlikesini beraberinde getirir. Oyunda halkın, kralın tutkularına zemin hazırlayan bilinçsiz bir kitle oluşuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Eşekkulaklı Midas'ta bireyin kendini tanıması ve kendine dışardan bakabilme potansiyeli irdelenmektedir. Sorumluluk yüklenen birey merak ve sırrın mahkûmudur. Midas fiziksel değişiklik yaşadığı ve kabullenmekte zorluk çektiği oranda halkına karşı baskın ve acımasız olmaktadır. Midas'ın Kulakları oyununda Midas sıradan olmakla olmamak arasındaki simgesi ve toplumsal taşlamanın gücüdür. Oyun, halk kavramına bakış açısının toplumsal yergi yoluyla ve evrensel bakış açısıyla çıkarılacak daha birçok dersi içermektedir (Nutku, 2004, s.14, 26). Dilmen mit ya da tarihe dayanarak çağın eleştirisini yaptığı oyunlarda, “geçmiş şimdi ile buluşturan bir yazardır. Oyunlarında söylensel tarihsel geçmiş ile bugünün gerçekleri arasında güçlü bağlar kurmaktadır ” (Tan, 2012, s. 90).

Nutku, 1960 kuşağı yazarları içinde gördüğü Güngör Dilmen'i politik eğilimini bakımında 1950 kuşağı yazarlarından daha sert görmektedir (Nutku, 2008, s.333, 335). Bu bakımdan yazdığı oyunlarda toplumsal sorunları görmezden gelmeyen Dilmen'in, oyunlarında bilinçli bir toplumsal kitlenin ancak bilinçli bireylerden yaratılabileceği vurgusu, suskunluk sarmalının büyümesini engelleyen

önemli bir unsur olarak görmek mümkündür. Neumann'ın kuramda sürekli olarak altını çizdiği gibi kamuoyunun içinde barındırdığı doğru ve yanlış enformasyondan etkilenmeyen bireylerin ortak noktası rasyonel bir bilince sahip olmalarıdır. Bilimsel bilgiye dayalı olan rasyonel bilinç, çevreden gelen kamuoyu içeriklerini muhakeme edeceğinden ve süzgeçten geçireceğinden rasyonel ve akla uygun olarak hareket edecektir. Dilmen'in oyunlarında kendini tanıyan ve kendine dışarıdan bakabilen bilinçli insan hedefi, suskunluk sarmalı kuramının karşı boyutunda gelişen bir durum olduğundan yazarı ve yarattığı oyun karakterlerini sert çekirdek olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır.

6.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

6.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri:

Midas

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Kulaklarıyla ilgili biçimsel bir sıkıntısı var. Oyun boyunca kulakları; önce insan kulağı, sonra eşekkulağı, sonra tekrar insan kulağı biçimindedir	(2) Pan ve Apollon arasındaki yarışmada yargıç olduğu için üstünlük duygusu var	(7) Kral
	(3) Alıngan ama inatçı	(8) Bir kız var

	(4) Halkına karşı sert bir kral	
	(5) Görünüşe önem veriyor	
	(6) Kararlarını mantıkla değil duygularıyla alıyor	

(1) Berber - (elleri titreyerek takkeyi çıkarır) Eşekkulakları, eşekkulakları... Eş... Ahh...

(Dilmen, 1993, s.51).

(2) Midas - (...) Tanrılar katına yükseliyorum ben, yargıcı olarak... (Dilmen, 1993, s.31).

(3) Midas - Güldünüz, niye güldünüz arkamdan?

Berber - Biz hiç gülmedik Midas.

Midas - Güldünüz. Sırttınız işittim arkamdan.

II. Adam - İnan Midas şu kadicık gülmedik.

Berber - Seni görünce kralım, ne yapacağımızı

Bilemiyoruz suratlarımızı

Gülüyoruz suç oluyor, somurtuyoruz yine suç (Dilmen, 1993, s.48).

(4) Midas -Eşek herif atın şunu dışarı (Dilmen, 1993, s.40).

(5) Midas -Dilini tut berberbaşı dilini tut.

Tabanlarını ansı, kulaklarımı unut (Dilmen, 1993, s.52).

(6) Midas -Midas döndü mü dedirteyim?

Ben bir kez söyledim sözüm durur, yargım durur (Dilmen, 1993, s.64).

(7) Apollon - Günaydın, Kral Midas! (Dilmen, 1993, s.31).

(8) Midas'ın Kızı- Yerle gök birbirine o denli karşıt mı? (Dilmen, 1993, s.35).

Pan

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Tanrı olmasına rağmen bir çoban gibi görünüyor	(2) Sanat ve hayat anlayışı duyguya dayalı	(4) Tanrı
	(3) halka yakın, halkçı	(5) Kamıştan bir flütü var
		(6) Ormanda yaşıyor

- (1) Apollon - Sen miydin o? Çoban parçası sandım uzaktan (Dilmen, 1993, s.33).
- (2) Pan - Önce coşku (...) Coşku dizginleri koy vermeli (Dilmen, 1993, s.34).
- (3) Pan - Sanat halka yönelmeli (Dilmen, 1993, s.35).
- (4) Pan - (...) Midas sen misin? Merhaba! Ben Pan, hani tanrı iyi aç kulaklarını (...) (Dilmen, 1993, s.33).
- (5) Apollon - Kamışı yonttum, çalgı mı oldu? (Dilmen, 1993, s.34).
- (6) Apollon - Sus, orman yabancı! (Dilmen, 1993, s.35).

Apollon

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Yakışıklı	(2) Kibirli	(8) Tanrı
	(3) Çapkın	(9) Altından bir liri var
	(4) Sanat ve hayat görüşü biçime dayalı.	(10) Sarayda yaşıyor
	(5) Halktan uzak, Tanrılara yakın	

	(6) Yenilgiyi kabullenmiyor	
	(7) Kinci	

(1) Midas'ın Kızı - Yakışıklıymış Güneş Tanrı! (Dilmen, 1993, s.31).

(2) Apollon - Ölümsüz ezgilerini yalnız anlayan kulaklar işitebilecek (Dilmen, 1993, s.31).

(3) Yontucu - Çapkındır. Defne diye bir kıza göz koymuştu. Kovalıyordu kırlarda. Zavallı, elinden kurtulmak için bir ağaç oluverdi... (Dilmen, 1993, s.32).

(4) Apollon - Önce biçim! (...) Biçim dışı öze kulak vermeyesin! (Dilmen, 1993, s.34).

(5) Pan - Marifet sanıyorsun halktan kopmayı (Dilmen, 1993, s.35).

(6) Apollon - (...) Demek öyle? Pan Apollon'u yendi?
Midas'ın yargısı şimdi göçebe çadırlarından
Han otağına erişecek.

Herkes Apollon yenildi diyecek,

Pan yendi diyecek

Bu yargıyı kimse değiştirmeyecek.

Apollon yenildi ha?

Bunu nasıl yaptın Midas

En ulu ezgilerimi verdin kulaklarına.

Midas - Biliyorum öyle gerekti. Boyun eğ yenilgine (Dilmen, 1993, s.46).

(7) Apollon - Demek böyle? Pan, Apollon'u yendi?

Midas'ın yargısı şimdi göçebe çadırlarında

han otağına erişecek.

Herkes Apollon yenildi diyecek. Pan yendi diyecek.

Bu yargıyı kimse değiştiremeyecek.

Apollon yenildi ha? Bunu nasıl yaptın Midas?

En ulu ezgilerimi verdim kulaklarına (Dilmen, 1993, s.45,46).

(8) Midas - Günaydın yüce Apollon,

Işığa boğdun sarayı

Büyük mutluluk bizim için (Dilmen, 1993, s.32).

(9) Pan - Sen çalgını altından döktün ne oldu? (Dilmen, 1993, s.34).

(10) Pan - Hadi oradan saray oğlamı! (Dilmen, 1993, s.35).

6.3.2. Aksiyon Planı

Tanrı Apollon ve Tanrı Pan arasında bir ezgi yarışma yapılacaktır.

Kimin kazanacağına Kral Midas karar verecektir.

Midas yarışmayı Pan'ın kazandığını açıklar.

Yenilgiyi kabul etmek istemeyen Apollon buna çok kızar ve Midas'a kulaklarını eşekkulaklarına dönüştürür.

Midas eşekkulaklarını sadece berberine anlatır.

Bu sırrı başkalarına söylemesi yasaklanan Berber daha fazla dayanamaz ve bir kuyuya gerçeği anlatır.

Kuyudaki sazlıklar dile gelir ve Midas'ın eşekkulaklarını tüm ülkeye fısıldarlar.

Kulaklarından utanan Midas onlardan kurtulmak için türlü yolla başvurur ancak başarılı olamayınca çareyi kulaklarını kesmekte bulur.

Midas'ın eşekkulakları tekrar uzamaya başlar.

Eşekkulaklarından kurtulamayacağını anlayan Midas, halkın karşısına eşekkulaklarıyla çıkar.

Dürüstlüğünden ve cesaretinden dolayı Midas halkının gözünde tanrılaşır.

Midas'ı küçültmek isterken tam tersi onu yücelttiğini anlayan Apollon, Midas'ı tekrar eski haline getirir.

Midas halkın gözünde tekrar itibarını kaybeder. Eşekkulakları olmayan Midas artık sıradan bir kraldır.

6.3.3. Konu

I. Bölüm

I. Sahne

Oyun iki tanrı arasında yapılacak olan bir ezgi yarışmasını keçilerin bildirmesiyle başlar. Liriyle Apollon, flütüyle Pan yarışacaklardır. Bu iki tanrı arasındaki bu yarışmaya da bir ölümlü karar verecektir; Kral Midas.

II. Sahne

İkinci sahne Midas'ın taht odasında başlar. Bir yandan Berber Midas'ı tıraş ederken diğer yandan heykeltıraş Midas'ın büstünü yapmakla meşguldür. Midas'ın kızı da kasnakta nakış işlemektedir. Herkes bir şeyi bekler gibidir. Birazdan içeriye Pan ve Apollon girer. Pan 'sanat halk içindir', Apollon ise 'sanat sanat içindir' üzerine konuşurlar. Yarış başlar ve önce Apollon yarışır. Apollon lirini sadece Midas'ın kulaklarının duyacağı şekilde üfler. Çünkü o halka değil, sadece soylulara sanat yapmaktadır. Bu nedenle Midas hariç hiç kimse lirin ezgisini duymaz ancak Apollon'un hışmından korktukları için duyuyor(muş) gibi yaparak övgüler sunarlar. Bu arada Berber doğruyu söyleyerek, ezgiyi duymadığını belirtir. Berber hem halk hem de Apollon tarafından tepki görür. Daha sonra kamıştan yapılmış flütüyle Pan yarışır. O sanatını halk için yaptığından ezgisini herkes duyar. Herkes Pan'ı

alkışlamaya ve ona tezahürat yapmaya başlar. Apollon halkın etkisinde kalacağını düşünerek Midas'ı tarafsız olması konusunda uyarır. Sonunda Midas kararını verir; yarışmayı kazanan Pan'dır. Yenilgiyi kabullenmek istemeyen Apollon çok öfkelenir ve Midas'a ceza verir; Midas'ın artık eşekkulakları vardır...

III. Sahne

Üçüncü sahne Yontucu, Berber, halktan kişiler ve keçilerin konuşmasıyla başlar. Midas eşekkulakları nedeniyle iyice içine kapanmış ve kimseyle görüşmemektedir. Halk onun bir şeyler gizlediğini düşünmekte ama ne olduğunu bilememektedir. İçeriye giren Midas'ın başında kırmızı bir külah vardır. Herkesin kendine güldüğüne dair şüphe duymakta ve kızmaktadır. Bu arada Berber Midas'ı tıraş etmek için saraya gelir. Midas başta kulaklarından dolayı tıraş olmak istemese de sonradan kabul eder. Böylece Berber, Midas'ın kulaklarını görmüş olur. Midas Berber'e bu sırrını kimseye söylememesini yoksa onu öldüreceğini söyler.

IV. Sahne

Midas'ın kulaklarını kimseye söyleyemeyen Berber bunalmaktadır. Öyle ki içinde tuttuğu sırdan dolayı sayıklamalara ve saçma saçma konuşmaya başlar.

V. Sahne

Midas ve kızı sarayın önünde konuşmaktadırlar. Midas tanrılar arasına girdiği ve yarışmada yargıç olduğu için pişmanlığını dile getirir.

VI. Sahne

Berber iyice kötü olmuştur ve Midas'ın kulakları hakkında artık kendi kendine konuşmaya başlamıştır.

VII. Sahne

İki sevgili bahçede sevişmektedirler ve Midas'ı görünce oradan uzaklaşırlar. Midas ve Ay Tanrıça eşekkulakları hakkında konuşurlar. Midas tanrıçadan kulaklarını eski haline getirmesi için yardım ister. Ay tanrıça yardım edemeyeceğini, Apollon'a giderek yardım dilemesini söyler. Midas işi inada bindirmiştir. Apollon'a yalvarmayacağını söyler.

VIII. Sahne

Berber rüyasında Midas'ın kulaklarını sayıklamaktadır. Berberin karısı kocasının delirmek üzere olduğunu düşünür.

IX. Sahne

Berber daha fazla dayanamayıp bir kuyuya gidip Midas'ın kulaklarının eşekkulakları olduğunu söyler.

II. BÖLÜM

I. Sahne

Oyun içinde oyun bölümü vardır. Sözsüz oyun oynanır. Konu Midas'ın kulaklarıdır.

II. Sahne

Avukatın yazıhanesine bir serseri girer. Evi barkı olmadığını ve kışı geçirmek için hapishaneye girmek istediğini ve kendine bir suç aradığını söyler. Avukat ona krala hakaret etmenin altı ay cezası olduğunu söyler ve öneride bulunur.

III. Sahne

Midas, Pan'ın flütünü çalmaktadır. İçeriye giren haberciler Midas'a sazlardan yel estikçe 'Midas'ın kulakları eşekkulakları' diye fısıltılar duyulduğunu söylerler. Buna çok sinirlenen Midas köylülere sazların biçilmesini emreder. Keçiler ise sazlara kıymaması gerektiğini söylerler.

IV. Sahne

Ülkenin dört bir yanına dağılmış olan çığırkanlar 'Midas'ın kulaklarının eşekkulakları olmadığını, halkın sazlardan çıkan fısıltıları unutulması gerektiğini' söylerler.

V. Sahne

Çarşıda bir gölge oyunu oynanmaktadır. Konu Midas'ın kulaklarıdır. Midas kılık değiştirerek hakkında oynanan "yitik keçi" oyunu seyretmeye gelmiştir. Oyunda kendisiyle alay edildiğini düşünen Midas öfkelenir ve askerlerine tiyatro sahnesi yıktırır.

VI. Sahne

II. Sahnede gördüğümüz serserinin yargılanma sahnesidir. Midas'a eşek dediği için altı ay hapis cezası alacağını sanan serseri şaşkındır. Çünkü avukatın

dediği gibi krala hakaret suçundan değil, devletin gizini açıklama suçundan yargılanmış ve yirmi yıl ağır ceza almıştır.

VII. Sahne

Midas aynada kendini seyrederken içeriye Berber ve keçiler girer. Keçiler Berber'e kulaklarını kesip onlardan kurtulmasını önerir. Çaresiz kalan Midas öfkeyle kulaklarını keser ve bayılır.

VIII. Sahne

Halk Midas'ın kulaklarıyla ilgili duvarlara yazı yazmıştır. Yazıların dile gelmesiyle duvarlar konuşmaya başlar. Bekçi duvarları tutuklar.

IX. Sahne

Midas'ın kulakları tekrar uzamaya başlamıştır. İçeriye savcı girer. Bir hokkabazı tutuklamıştır. Hokkabazın suçu Midas'a benzeyen yarı insan yarı eşek bir oyuncak yapmasıdır. Midas beklenilmedik bir davranışla hokkabaza bir kese altın verir. Midas artık kulaklarını değiştiremeyeceğini ve kabullenmesi gerektiğini anlamıştır. Kendisiyle alay ettiği gerekçesiyle tutuklanan herkesi affeder, bağışlar.

X. Sahne

Midas'ın affetmesiyle Serseri'nin de mahkûmiyeti bitmiştir ancak o bu duruma üzölmektedir. Çünkü kışın ortasında başına sokacak bir damı yoktur.

XI. Sahne

Midas, halkını sarayın önüne çağırmıştır. Kulaklarıyla ilgili yaşadığı kabulleniş sonucunda eşekkulaklarıyla halkının karşısına çıkar. Artık kulaklarından utanmayı bırakmış hatta onları sevmeye bile başladığı söylenebilir.

XII. Sahne

Midas'ın halkıyla buluşması. Halkına karşı dürüst olmayı tercih eden Midas alkışlar ve çiçeklerle karşılanır. Bu durumu gören Apollon, Midas'ı halkının gözünde küçük düşürmek isterken aslında yücelttiğini fark eder. Bu nedenle eşekkulaklarını Midas'tan geri alır ve ona tekrar insan kulaklarını takar. Eşekkulaklarını kaybeden Midas halkın gözünde tekrar sıradanlaşır.

6.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi

6.4.1. Yüzey Yapı: Anlatı Düzeyi: İki Tanrı Arasında Kalmak

Güngör Dilmen'in, Midas'ın Kulakları adlı oyununa yüzey yapıdan bakıldığında basit ve masalsi bir öyküyle karşılaşılmaktadır. İki tanrı birbiriyle yarışacak ve Kral Midas'ta kimin kazanacağına karar verecektir. Yarışma bittiğinde iki tanrı arasında kalan Midas, kararını Pan'dan yana verir. Karara çok sinirlenen Tanrı Apollon, Midas'ı eşekkulaklarıyla cezalandırır. Bir tanrıya karşı çıkmamanın bedeli olarak insan kulaklarını kaybedip, yerine eşekkulaklarına sahip olan Midas için kötü günler başlar. Eşekkulaklarından kurtulmaya çalışır ancak başarılı olamaz. Kulaklarından utanan Midas, gizemini sadece berberiyle paylaşır. Berber sırrı saklar

ancak bir zaman sonra bu sırrı daha fazla taşıyamadığı için Midas'ın kulaklarını dipsiz kuyuya söyler. Böylece rahatlar ancak kuyudaki sazlıklar rüzgârın esintisiyle dile gelir ve Midas'ın sırrı tüm ülkede duyulmaya başlar. “Midas, eşekkulaklarını gören Berber’i, eğer bu gizi açıklarsa öldürmekle tehdit eder. Berber gizi açıklayınca akıbetinin ne olacağına ilişkin kâbuslar görmeye başlar. Kâbuslar, onun taşıdığı gizin altında eziliyor olduğunun en iyi göstergesi ve uzun süre dayanamayıp bu gizi açıklayacağına da önetmesidir. Nitekim bir sonraki sahnede de kör kuyulara haykırır gizi...” (Keçeli, 2003, s.32).

Halk kralın eşekkulaklarına sahip olduğunu bilmekte ancak bunu dillendirememektedir. Çünkü Midas, kulakları hakkında konuşan herkesi cezalandıracaktır. Apollon Midas'tan güçlü, Midas ise halktan güçlüdür. Böylece güçlünün güçsüzü kendi çıkarları doğrultusunda istediği gibi susturabileceği mesajı oluşur. Gerek kral tarafından cezalandırılmamak, gerekse de toplum tarafından dışlanmamak için halk susar, susar, susar... Nereye kadar? Ta ki bir önceki inceleme metnimiz olan Fugard'ın Ada oyunundaki oyun içinde oyun kurgusuna kadar... Bu nokta da Fugard'ın Ada metninde Antigone ile kullandığı -suskunluk sarmalı karşı konuşan dil olarak değerlendirdiği- tiyatral söylemi anımsa(t)makta fayda görülmüştür. Güngör Dilmen oyunda Midas'ın Kulakları adlı gölge oyunuyla yine böyle bir tiyatral söylemle halkın suskunluk sarmalı karşısında susmamasını sağlamış, tiyatro aracılığıyla da olsa bireyin düşüncelerini özgürce söyleyebileceği bir zemin hazırlamıştır.

Sonuç olarak Güngör Dilmen'in Midas'ın Kulakları adlı oyununda yüzey anlama bakıldığında masalsi bir öykünün çok da karmaşık olmayan, basit bir kurguyla oyunlaştırılması görülür; “Güneş tanrısı Apollon ile yaban Doğa Tanrısı Pan, aralarında sert bir tartışmaya tutulmuşlardır: Hangisi daha güçlü? Apollon aklın, Pan ise içgüdülerin temsilcisidir. Frigya Kralı Midas'ı kendilerine yargıci seçerler. Onun önünde Apollon liriyle, Pan da flütüyle yarışacaktır. Önce Apollon, ardından Pan yarışacaktır. Saraydakiler de yarışmayı ilgi ile

izlerler. Önce Apollon çalmaya baslar. Ama Apollon'un ezgilerini Midas'tan başka kimse işitememektedir. İzleyenler isyan eder ve 'Yalan, yalan kimse işitmiyor' diye bağırlar. Pan ise flütüyle çarpıcı bir hava çalar. Sıra yargıya gelmiştir.

Midas bir süre bocalar sonra gururla Tanrı Apollon'u yenik düşürmenin daha zevkli olacağını düşünür, yarışmayı Pan kazanır. Son derece öfkelenen Apollon Midas'ın kulaklarını eşekkulakları haline getirir. Midas kulaklarını gizlemek için o günden sonra saraydan dışarı hiç çıkamaz. Saçları da bu arada uzamıştır. Gizini açıklamak pahasına saçlarını berbere kestirir. Kimselere açıklamaması için berbere gözdağı verir. Ama bu sırrı tutmak berber için işkenceye dönüşür. Akli fikri Midas'ın kulaklarındadır. Öte yandan Midas, berberin sözüne uyup Ay-Tanrıçaya yalvarır. Ay çünkü değişmenin tanrıçasıdır, belki kulaklarını eski haline getirebilir. Tanrıça'nın yanıtı olumsuzdur:

Midas gidip Apollon'dan af dilerse, belki Güneş Tanrı onu bağışlayabilir. Midas bunu yapmayacağını ağzından çıkmış yargıyı değiştirmeyeceğini söyler. Berber artık Midas'ın kulaklarını düşlerinde görmekte, gece gündüz onları sayıklamaktadır. Midas'ın gizini daha fazla taşıyamayacağını anlar, mutlak onu açıklayacaktır. Gidip bağıra bağıra bir kuyunun içine seslenir.

Halktan iki kişi gelip sazlıkların Midas'a garip bir şekilde seslendiklerini haber verirler. Midas'la birlikte sazlığın olduğu yere giderler. Rüzgâr esmeye başlayınca sazlar 'Midas'ın kulakları eşekkulakları' seslenmeye baslar. Midas öfkeden çılgına döner.

Midas'ın eşekkulakları bütün Riga'da günün konusu olmuştur. Midas bu söylentiye unutturmaya çabalamış ama başaramamıştır. Bu sırada Midas'ın içinde kulaklarına karşı bir değişim başlamıştır. Kulakları benimseyerek kendi kişiliğinin bir parçası yapmış bu kulaklarla kendini insanüstü bir yaratık yarı tanrı gibi görmeye başlamıştır. Korkusu güvene, güce dönüşmüştür. Bu kulaklarla halkın içine çıkabilecektir. Midas'ın çağrısı üzerine Firigyalılar toplanırlar ve Midas'ı kulaklarıyla görürler ve halk onu bu görünümüyle onu yadırgamaz, onu coşkuyla selamlar, Midas içindeki güveni halka da aşlamıştır.

Apollon yeniden çıkagelir ve 'seni bağışlıyorum' diyerek Midas'ın kulaklarını eski haline sokar. Midas'ın alıştığı ve artık halkın kabul ettiği kulakları geri almakla aslında onu bir kez daha cezalandırmış olur" (Kültür Bakanlığı, 1996, s.14). Oyunun derin yüzeyine yayılan bu tanıdık ve yalın kurgu, yazar Dilmen tarafından çeşitli simge ve motiflerle çoklu anlam katmanına hizmet eden bir derinliğe doğru ustaca yönlendirilip taşınmaktadır. Bu nedenledir ki metnin göstergebilimsel bir yöntemle çözümleme stratejisine

geçilmeden önce karakterlere ait karşıtlıklar dengelemesinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır;

Midas'ın Kulakları oyunundaki karakterler arası karşıtlıklar;

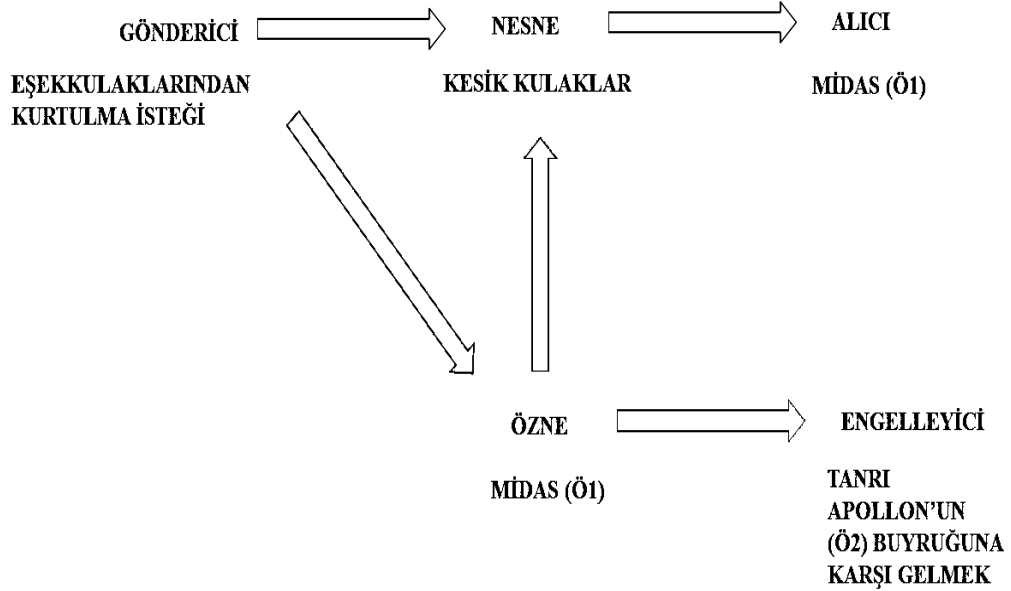
Tanrı Apollon	X	Tanrı Pan
Kral Midas	X	Tanrı Apollon
Apollon	X	Berber
Midas	X	Halk

Midas'ın Kulakları oyunundaki kavramlar arası karşıtlıklar;

ölüm	X	ölümsüzlük
saray	X	halk
cesaret	X	korku
sanat	X	halk
biçim	X	öz
adalet	X	adaletsizlik
güzellik	X	çirkinlik

Metindeki bu karşıtlık ve karşıtlıklar birliğinden yola çıkarak Kral Midas'ın eyleyen şemasını oluşturmak mümkün görülmektedir. Bu yönleyle Kral Midas'ın Tanrı Apollon'un ona ceza olarak taktığı eşekkulaklarından nefret ettiğini hatırlamakta fayda görülmüştür. Öznenin isteme kipi eyleyeninden yola çıkarak Midas eşekkulaklarından kurtulmak istemektedir. Bir başka deyişle Midas kendini toplumdan dışlayan ve ötekileştiren eşekkulaklarını, suskunluk sarmalı karşısında yenilgisinin bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Machiavelli'nin,

(1955) hükümdarın hükmetme gücünü kullanabilmek için toplumun hoşuna giden ve toplumun beğendiği biri olmak isteğini Midas'ın Kulakları oyununda görmekteyiz. Midas eşekkulaklarının toplumda aşağılama ile karşılık bulacağından ve iktidarının zarar göreceğinden o kadar emindir ki toplumun tepkisini bilmeden kendini ötekileştirmektedir. Gösregebilimsel açıdan özne 'istemek' kipliği üzerinden ele alınırsa, Midas (Ö1) nesnesine ulaştığı ve eşekkulaklarını keserek yok etmek istediğini, böylelikle de (Ö1) oyun içindeki en önemli değişim ve dönüşümünü gerçekleştirdiğini söylemekte mümkün olacaktır. Midas'ın Eyleyenler Şeması'nı aşağıdaki şemayla oluşturmak mümkündür;

Şema 14. Midas'ın Eyleyenler Şeması.

Buradan hareketle Midas (Ö1), göndericiden gelen eşekkulaklarından kurtulma istek kipiyle eyleme geçer. Böylece özne (Ö1) göndericiden gelen sözleşme üzerine nesnesine doğru yönelir. Engelleyici konumundaki Apollon (Ö2) -ki tanrılara karşı gelme korkusuyla eyleminde tereddüde düşse de- sonuçta alıcı konumuyla nesnesine ulaşır.

6.4.2. Derin Yapı: Görünenden Görünmeye, Yüzeyden Anlama: Dile

Gelen Sazlıklar

6.4.2.1. Göstergebilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller;

- $a \vee b$: a ve b öznesi ya da nesnesinin birlikteliği
- $a = b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitliği
- $a \equiv b$: a, b öznesi ya da nesnesinin özdeşlik durumu
- $a \leftrightarrow b$: a ile b öznesi ya da nesnesinin karşılıklı ilişki içinde olmaları
- $a > b$: a, b öznesi ya da nesnesinin b' den büyük ve üstün olma durumu
- $a \blacktriangleright b$: a' öznesi ya da nesnesinden dolayı b'nin var olması, tek taraflı koşutluğu
- $a \Vdash b$: a, öznesi ya da nesnesinin b'yi belirlemesi, hükmedebilme gücü
- $a \rightarrow b$: a öznesi ya da nesnesinin b'ye neden olması
- $a \cap b$: a öznesi ya da nesnesinin b'in içinde olması, barındırması
- X : a öznesi ya da nesnesinin b ile çatışması, karşıt olması

6.4.2.2. Göstergeler

6.4.2.2.1. Gösterge 1

5.3. Metin Bağlantı Odağı

- Berber - İşitiyor musun?
- Yontucu - Apollun'u işitmek olur mu? Ölümsüz ezgiler bunlar.
- Berber - Ölümsüz ezgiler ha? (I. Ozan'a) sen de işitiyor musun?
- I. Ozan - İşitmez olur muyum, ölümsüz ezgiler bunlar,
saf güzelliğin usun!

- Berber - (II. Ozan'a) Sen işitmiyorsun, değil mi?
- II.Ozan - Asıl ben işitiyorum. Büyük uyuşumu evrenin!
- Berber - (İyice tedirgin) Pekiyi, ben niye işitmiyorum? (Dilmen, 1993, s.38).
- Berber - Çal, ne çalıyor ki? Hepsi işitiyor hepsi
Ben işitmiyorum. Bir ben işitmiyorum (Dilmen, 1993, s.39).
- Berber - Yalan, yalan, yalan.
Kimse işitmiyor Apollon'u, kimse işitmiyor.
Tanrı sağır kulaklara çalıyor. Yalan, yalan
Beri gelsin, Apollon'un çalgısından anlayan.
Ne bu, ne bu, ne bu, ne ben!
Bak, yel uçuyor kulaklarımızda, mutsuz kulaklarımızda
Tanrının ezgileri gürültüye gidiyor.
Yalan, yalan!
- Midas - Eşek herif, atın şunu dışarı. (Berber'i yaka paça dışarı atarlar) (Dilmen, 1993, s.40).

5.4. Alt Metin Okuması

Apollon'un çaldığı lirin ezgisini sadece Midas'ın duymasına rağmen -berber hariç- herkes, gerek topluma ters düşme korkusundan gerekse de tanrılar tarafından cezalandırılma kaygısından dolayı duyuyormuş gibi yaparak, yalan söylerler. Liri duymadığını söyleyen Berber ise, Midas tarafından saraydan kovularak cezalandırılır. Böylelikle çalışmanın birinci bölümünde de değinildiği üzere, suskunluk sarmalı kuramının kabul ettiği bireyin toplumdan dışlanma tehdidi gerçekleştirilmiş olur. Yine hatırlanacağı üzere dışlanma tehdidi hisseden birey; toplum karşısında küçük düşmemek, rezil olmamak, cezalandırılmamak için genel düşünceye bağlı olarak bireysel düşüncelerinde değişiklik yapmak zorunda kaldığı Sherif ve Asch'ın sosyopsikolojik deneyleriyle çalışmanın birinci bölümünde

ayrıntılı olarak ele alınmıştı. Asch'ın gruba uyma ve Sherif'in sosyal itaat deneyleri, bireysel düşüncenin belirlediği gerçekliğinin, grubun sosyal gerçekliğiyle çeliştiği durumlarda bireysel düşüncenin ortadan kalktığını ortaya koymaktadır. Dışlanma korkusu hakkında şunu belirtmekte yarar bulunmaktadır. Bireyin yaşadığı korku veya iktidar tarafından uygulanacak cezalandırma şekli ne olursa olsun birey sosyopsikolojik yapısı gereği toplum içinde yaşamaya muhtaç olduğundan iç dünyasında dışlanma korkusunu sürekli olarak yaşamaktadır. Bu sebeple Neumann dışlanma korkusuna direnç gösterenleri sıra dışı olarak görmekte ve onları sert çekirdek olarak tanımlamaktadır. Bu nokta da Güngör Dilmen'in Midas'ın Kulakları oyununda Berber karakterinin Neumann'ın tanımladığı sert çekirdek birey olduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır. Berber dışındaki herkesin Apollon'un çaldığı lirin ezgisini duymasa da duyuyormuş gibi yapması ve buna paralel tutum ve davranış sergilemeleri, iktidarla -ki oyunda bu Apollon'dur- uyum içinde olduklarının kanıtıdır. Suskunluk sarmalının dışında kalan sert çekirdek Berber, sarmalın içinde kalan kitle ve sarmalın sürekliliğini sağlayan iktidar sahibi Kral Midas arasındaki ilişkiler bütünün göstergebilimsel derin anlam çözümlemesi aşağıdaki gibidir;

1.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö2) : berber

ss : Suskunluk sarmalı

(Ö1) : Kral Midas

(Ö3) : toplum

ss \equiv (Ö3) \equiv (Ö1)

ss \cap (Ö3)

ss ↔ (Ö3)

1.4. Önerme;

Öyleyse; (Ö2) X ss

ss √ (Ö3) √ (Ö1) > (Ö2)

1.5. Sonuç

Metnin dramatik çözümlemesiyle birlikte düşündüğümüzde; sert çekirdek olarak nitelendirebileceğimiz cesur ve marjinal özne kamuoyunun yanlış kanaatlerine karşı gelmeyi göze almaktadır. Toplumun geneli tarafından onaylanmış kanı ve kanaatlere karşı tutum belirleme ve davranış gösterme yetisini kullanmaktadır. Kral Midas dışında kimsenin duymadığı lir sesini gösterileni iktidar korkusu, boyun eğme ve gelecek kaygısı olan bir gösterge olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

6.4.2.2.2. Gösterge 2

2.1. Metin Bağlantı Odağı

(Pencere açılınca halkın sesi işitilir. 'Pan, Pan, Pan kazandı, yaşa Pan, Pan...' sürekli uğultu)

Apollon - Kapa şu pencereyi Midas!

Midas - Çılgınca Pan'ı alkışlıyorlar. (Midas pencereyi kapatır)

Pan - Bunaldık yahu! (Pencereyi açar Pan'ın pencerede görünmesiyle sesler büsbütün yükselir) İşitir misin Apollon, halk ne yanılmaz bir yargıcı. Onun sağduyusu hiç aldanmaz.

Apollon - Ben öyle düşünmüyorum, koca çoban,

Kavalınla ayarttın sürüyü

Midas'ı etki altında bırakmaya çalışma.

(pencereyi şiddetle kapar) (Dilmen, 1993, s.43).

2.2. Alt Metin Okuması

Tragedyalar konuşmalı ve şarkılı iki bölümden oluşmaktadır. Konuşmalı bölümler; öndeyiş (prologos), çatışma ve düğümün yer aldığı oyun bölümleri (epeisodion) ve çözümün gerçekleştiği son söylemlerden (eksodos) oluşur. Şarkılı bölümler, koronun içeri girerken söylediği şarkı (parados), ve episodlar arası söylenen parçalardan (stasima) oluşur. Tragedyalara has yapılabilen bu bölümlemenin Midas'ın Kulakları oyununa genel olarak uymaktadır (Nutku, 1960, s.185). Yukarıdaki metin bağlantı odağında Pan ile Apollon arasında yaşanan çatışmayı epeisodion bölümüne uygun olarak görmek mümkündür.

Pan ve Apollon arasındaki yarışma bitmiş sıra Midas'ın kararını vermesine gelmiştir. 'Sanat halk içindir' görüşünün temsili olan Pan, ezgisini herkes için çalmış ve herkesin duymasını sağlamıştır. Yarışma sonunda halkın sempatisini kazanan Pan onlar tarafından desteklenmektedir. Ancak Apollon için durum öyle değildir. Apollon sanatını seçkin kişilere yaptığından onun ezgisini halk duymamış, sadece Kral Midas duyabilmiştir. Buradan hareketle yukarıdaki metin bağlantı odağındaki pencere objesinin, derin anlam yüzeyinde bir simge olarak kullanıldığını ve alt metin okumasında önemli bir yer taşıdığını söylemek gerekecektir. Pencerenin Pan tarafından açılması, Apollon tarafından kapatılmasının çoklu anlam ve göstergebilimsel mesajı olduğunu söylemek mümkündür. Pencere saray ile halk arasındaki çizgiyi belirleyen bir simgedir. Pencerenin açılması 'sanat halk içindir' kapanması ise 'sanat sanat içindir' önermesinin eylemsel göstergesidir. Diğer bir söyleyişle pencere; halkın sesiyle, halkın sesi de; suskunluk sarmalıyla özdeşir.

Pencere ≡ Halkın Sesi ≡ Suskunluk sarmalı

Suskunluk sarmalı kuramının incelendiği birinci bölümde de anımsatıldığı üzere Machiavelli'nin halk yönetildiği için, kralında yönettiği için kamuoyuna uymak zorunda olduğu gerçeği kabul görmüş bir bilgidir. Buradan hareketle Machiavelli, (1955) hükümdara toplumun genelinin onayladığı toplumsal değerlere inanmasa dahi o değerlere sahipmiş gibi tutum ve davranış göstermesini gerektiğini nasihat etmektedir (s.72). Güngör Dilmen'in Midas'ın Kulakları adlı oyununda da Kral Midas'ın halkın gözüne girebilmek onların desteğini arkasına almak için onların istediği yönde davrandığını ve bu yönelişle kamuoyu denetimine uyumlu hareket ettiğini söylemek mümkün olacaktır.

halkın sesi || Midas'ın kararına

Yukarıda da bahsedilen durum ve simgelerin göstergebilimsel bir yöntemle çözümlenmesi yapılacak olursa aşağıdaki gibi bir anlatı düzeyinin oluşması beklenilecektir;

2.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

Pencerenin açılması :a1

Pencerenin kapatılması :a2

(Ö3) : Tanrı Pan

(Ö2) : Tanrı Apollon

(Ö1) :Kral Midas'ın kararı

ss : pencere : halkın sesi : suskunluk sarmalı

a1 X (Ö2)

a2 X (Ö3)

(Ö1) ↔ ss

Ss ≡ (Ö2)

ss > (Ö1)

2.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö3) # (Ö2)'dir.

Çünkü (Ö2) √ ss > (Ö3) √ (Ö1)

2.5. Sonuç

Özneler suskunluk sarmalının yaşanmadığı ortamlarda toplum içindeki davranışlarına olduğundan fazla dikkat etmezler. Tartışmalı bir konuda kamuoyu kanaati bir görüş üzerinde ağırlığını hissettirmeye başladığı anda özne toplum içinde davranışlarına aşırı özen ve dikkat göstermeye başlar. Apollon ve Pan arasındaki yarışma toplumu ilgilendirdiğinden toplumsal bir ayrılma yaşanmaktadır. Kral Midas toplumsal ayrılmada tercihini halktan gelen baskı nedeniyle Pan'dan yana kullanmak zorunda kalmaktadır. Midas'ın tercihi halkın sesi olduğu için göstergede gösteren pencere gösterilen halkın sesidir.

6.4.2.2.3. Gösterge 3

3.1. Metin Bağlantı Odağı

Apollon - (...) Benim de bir çift armağanım var, Midas. (Midas'ın başına bir çift eşekkulağı takar)

bu yarışmada gösterdiğin anlayıştan ötürü

fazlasıyla layıksın sen bunlara.

Bilsin acun Midas'ın ne idüğünü

Hadi kralım öttür sen düdüğünü

(Apollon çıkar. Midas elleriyle kulaklarını yoklar)

Midas - Ah eşekkulakları, ah eşekkulakları! (Dilmen, 1993, s.46).

3.2. Alt Metin Okuması

Bir grup ya ve(ya) bir kitle tarafından bireye yönelik yapılan dışlama eylemi nasıl gerçekleştirilir sorusu, Güngör Dilmen'in Midas'ın kulakları adlı oyununda başarıyla sergilenmekte ve zihinlerde sorgulamaya açılmaktadır. Bir kral olan Midas, tanrı Apollon'a karşı bir yanlış yapmış ve bunun bedelini ödemek zorunda kalmıştır. Bu bedel Apollon'un iradesi ile Midas'a layık görülen eşekkulakları üzerinden yapılmaktadır. Buradan hareketle metindeki en önemli simgelerden biri olduğu kabul edilen ve suskunluk sarmalının oluşmasını sağlayan eşekkulakları simgesine göstergebilimsel yönelişle çözümleme zorunluluğu oluşmuştur. Bilindiği üzere sıradan bir kral olan Midas, Apollon tarafından cezalandırıldıktan sonra eşekkulakları nedeniyle sıradanlığını kaybetmiş, halkının gözünde farklılaşmıştır. Bir diğer ve en doğru okumalardan biriyle Midas'ın sonradan sahip olduğu bu fiziksel farklılığının onda psikolojik ve sosyopsikolojik olarak köklü değişimler yaşamasına neden olduğunu oyunda yaşanan eylemleri dikkate alarak söylemek mümkündür. Kabul edildiği üzere fiziksel farklılıklar toplumsal dışlanma korkusunu, alay edilme ve hor görülme kaygısını da içinde taşımaktadır. Görülen odur ki, Kral Midas bile bu tehditler karşısında suskunluk sarmalına yenik düşmüş ve dışlanmamak için kulaklarını gizlemek zorunda kalmıştır. Öyleyse buradaki durum değerlendirmesinden yola çıkarak eşekkulakları simgesinin, Apollon tarafından cezalandırma ve dışlama aracı olarak kullanıldığını ve bu dışlama eyleminin çift taraflı çalıştığını söylemek mümkün olacaktır. Midas eşekkulakları yüzünden

saygınlığını kaybedeceğini ve doğal olarak iktidarının bundan zarar göreceğini düşünerek suskunluk sarmalına kapılırken, eşekkulaklarının konuşulmaması için halk üzerinde uyguladığı baskı ise halkın suskunluğa itilerek sarmala yakalanmasına neden olmuştur. Bu değerlendirmeler ışığında ulaşılmaya çalışılan çoklu anlam göstergesini bir çözümlene yöntemi olarak somutlaştırmak istenirse aşağıdaki gibi bir şifrelemlenmeyle karşılaşılacaktır;

3.3. Göstergebilim Çözümlene Yöntemi

ss : Suskunluk sarmalı
d : Suskunluk sarmalı yaptırım aracı, dışlanma korkusu
a : ötekileştirme
(Ö1) : özgür birey

ss \cap d

ss \parallel a

(Ö1) X ss

ss \leftrightarrow d

3.4. Önerme;

Öyleyse; (Ö1) X ss

ss \leftrightarrow d

3.5. Sonuç

İktidarın kurallarına uymayan öznenin cezalandırılma şekli diğer öznelere teşhir edilecek şekilde uygulanır ki tüm öznelere iktidarın ideolojisine karşı gelmenin ne olduğunu öğrensinler. Midas'ın eşekkulaklarının herkes tarafından bilinmesi

nedeniyle eşekkulakları bir gösterge haline getirmektedir. Eşekkulakları, oyunda gösterilene birden çok olan ve farklı amaçlara hizmet eden gösterge olarak kullanılmaktadır. Midas'ın fiziksel, psikolojik ve sosyopsikolojik yapısını değiştiren eşekkulakları göstergesi; Apollon'un iktidarını ve gücünü yüceltten, Midas'ın Apollon karşısındaki acizliğini sergileyen gösterilenlere işaret etmektedir. Eşekkulakları göstereni aynı zamanda oyun karakterleri dışında üzüntü, keder, utanç, korku, hiddet duyguları ve baskıcı iktidar görünümünü gösterilen olarak hedefleyen bir gösterge olarak kullanılmaktadır.

6.4.2.2.4. Gösterge 4

4.1. Metin Bağlantı Odağı

III. Çığırkan - Unutun sazların seslenişini
Gündüz işinizde gece düşününüzde
Olurdu olmazdı demeyin, unutuverin gitsin
Bu çirkin söylenti burada bitsin...
Yolda birbirinize söyleyin unutmayı
El birliğiyle unutun, var gücünüzle
Unutalım yurttaşlar, unutmak
İyi yok öyle kralın bir gizi. (Dilmen, 1993, s.79).

4.2. Alt Metin Okuması

Midas'ın eşekkulakları kuyunun yanındaki sazlıklar tarafından tüm ülke tarafından duyulmuştur. "Berber, Midas'ın gizini kuyuya seslenerek bir anlamda bilinçaltına gönderiyor. Kuyunun suları yeraltı sularına karışıyor, oradan gidiyor gidiyor sazların boy attığı bir bataklığa. Sazlar gizi içlerinde tutamayıp yel estikçe sesleniyor. Bastırılmış, itilmiş duygular bir süre

sonra hiç beklenmedik bir biçimde yüzeye, bilince fişkırtıyor” (Yaycıoğlu, 2005, s.131). Midas’ın eşekkulakları gerçektir ancak çığırtañlar halka bu gerçeği unutmalarını, dahası böyle bir gerçeği hiç duymamışlar gibi yaşamlarını emretmektedir. Birinci bölümde de anlatıldığı üzere Neumann’ın suskunluk sarmalı kuramından hareketle iktidarın kendi ideolojisi ve kararlarını topluma onaylatmak için kolluk güçlerini denetim aracı olarak kullandığı bilinmektedir. İlk bölümde ele alındığı gibi; kitlelere kendi isteklerini onaylatmak isteyen iktidar ile iktidara tabi olanlar arasındaki ilişki, erk ideolojisini onaylamayanlar aleyhine suskunluk sarmalının yaşanmasına neden olacaktır. Söz konusu bu bilgi ile metin arasındaki bağlantıdan yola çıkılarak; iktidar gücünü arkasına alarak halkı susmaya mecbur bırakan Midas’ın buyruklarını yayan çığırtañlar, aslında suskunluk sarmalının dile gelmiş formudur. Öyleyse yukarıdaki metin odağını çoklu anlam evrenini şu göstergebilim diline dönüştürmek mümkün olacaktır;

Midas’ın eşekkulakları \equiv gerçeklik

Unutturma eylemi \equiv halk üzerindeki baskı (suskunluk sarmalı yaptırımı)

4.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

b : gerçek (Midas’ın eşekkulakları)

a : gerçeği unutturma (Midas’ın eşekkulakları yok)

(Ö1) : Kral Midas

Kral Midas = iktidar = suskunluk sarmalı

4.4. Önerme;

Öyleyse; a \blacktriangleright (Ö1)

b X a $\sqrt{}$ (Ö1)

4.5. Sonuç

İktidarın ideolojisini korumaya yönelik uygulamaya koyduğu tüm söylem ve eylemlerin öznelere psikolojik ve sosyopsikolojik yapılarındaki karşılığı sürekliliği olan suskunluk sarmalının üretilmesidir. Küçük bir azınlık olan sert çekirdek öznelere dışında kalan öznelere iktidarın söylem ve eylemlerine uyum sağlamayı veya reddetmeyi günlük yaşamlarına yansıyacak kar ve zarar hesabını yaparak belirlemektedirler. Bu nedenle iktidarın doğru ve yanlış içeriğe sahip bilgilerle ürettiği kamuoyu öznelere geneli tarafından onaylanmaktadır. Metin bağlantı odağındaki göstergeden önce sazların fısıldamasının bir gösterge olarak ifade edilebileceğini söylemek mümkündür. Sazların fısıldaması gösterenini; bir metafor olarak ele aldığımızda hiçbir gerçeğin gizli kalamayacağı gösterilenine hizmet etmekle birlikte, halkın arasında yaşanan dedikoduya gönderme yaptığı görülmektedir. Metin bağlantı odağındaki göstergede; çığırkanların seslenişini gösteren, korku ve cezalandırmayı gösterilen olarak değerlendirmek mümkündür. Buradan hareketle korku ve cezalandırmanın insanın içyapısındaki karşılığın gerilim olduğunu dikkate aldığımızda bir suskunluk sarmalı sürecinin yaşanır hale geldiğini ifade etmemiz mümkündür.

6.4.2.2.5. Gösterge 5

5.1. Metin Bağlantı Odağı

- Yargıç - Gereği düşünüldü. Yargımı bildiriyorum.
Serseri - Ha, ha. Altı ay!
Yargıç - Yirmi yıl ağır hapis
Serseri - Olamaz, olamaz Sayın Yargıç.
Yargıç - Neden olamazmış

Serseri - Ben... Bendeniz, avukata danıştım...

Kitabı açtı baktı,

'Midas'a hakaret altı ay yazar' dedi.

Yargıç - Biz seni hakaretten değil

Devlet gizini açıklamak suçundan cezalandırıyoruz (Dilmen, 1993, s.90).

5.2. Alt Metin Okuması

Kış yaklaşmakta ve evsiz bir serseri kışı nasıl geçireceği konusunda kaygılanmaktadır. Bu amaçla bir avukata gider ve altı aya hüküm giyeceği bir suç aradığını söyler. Avukat evsiz barksız serseriye krala hakaret etme eyleminin altı aylık cezası olduğunu söyleyerek, Midas'a karşı bu suçu işlemesini önerir. Serseri bu öneriyi kabul eder ve Midas'a kulaklarından dolayı hakaret eder. Ancak evdeki hesap çarşıya uymamıştır. Serseri'ye altı ay değil, yirmi yıl ceza verilmiştir. Çünkü serseri krala hakaret suçundan değil, devlet gizliliğini açıklamak suçundan yargılanmıştır. Bahsedilen ve metin bağlantı odağında karşılaşılan bu durum değerlendirmesinin göstergebilimsel anlatımı aşağıdaki gibidir;

5.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

Midas (Ö1) = devlet

serseri vatandaş = (Ö2)

Midas'ın kulakları \equiv devlet gizi

Midas'ın kulakları \leftrightarrow devlet

5.4. Önerme;

Öyleyse;

Midas'ın kulaklarına hakaret = devlete hakaret

devlet ↔ yasama

yasama > (Ö2)

5.5. Sonuç

İdeolojinin amacı kendini üreten iktidarı ve iktidarı temsil eden azınlığı korumaktır. Azınlığın çıkarını korumak amacıyla üretilen her ideoloji özne için suskunluk kaynağıdır. Göstergede; mahkemenin verdiği ceza gösteren, Kral Midas'ın iktidarının varlığı ve gücüne yapılan göndermede gösterilendir.

6.4.2.2.6. Gösterge 6

6.1. Metin Bağlantı Odağı

Keçiler - (...) Bak Midas, biçtiğin sazlar

(Midas belinden hançeri çeker, keçilerden birinin elindeki sazı doğrar)

Midas - Biçtirdim sazların hepsini düşü verdiler, sustular (Dilmen, 1993, s.91).

6.2. Alt Metin Okuması

Yukarıdaki metin bağlantı odağında da görüldüğü üzere göstergebilimsel çözümleme yönteminde her parçanın bütünü oluşturduğu savından yola çıkarak, sazların biçilmesi eylemi üzerinde durmak gerekmektedir. Midas'ın eşekkulaklarının gizemi sazlar tarafından dillendirilmiş ve onun gizini ortaya çıkarmıştır. Öyleyse susturulmaları zorunludur. Buradaki sazların, sazlıkların susturulma eylemi suskunluk sarmalının asal yönelişlerinden biridir. İnsanlar çevrelerinden aldıkları enformasyonla bilgilenmekte ve bu bilgiler ışığında yaşamsal sorunları hakkında belirli bir görüşe sahip olmaktadır. Sazlıklar, Midas'ın eşekkulakları konusunda toplumu dilsizleştirme isteğini karşıt bir kamuoyu oluşturmaktadır. Midas'ın

iktidarını tartışma konusu yapabilecek bir kamuoyunu oluşturan sazlar biçilirse, Midas'ın iktidarı kurtulacak ve eşekkulaklarının dillendirilmesi son bulacaktır. Suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü gibi kamuoyunda çok dillendirilen görüşler yükselişe geçerken dillendirilmeyen kanaatler ise toplumda karşılık bulamamaktadır. Sazlıkların biçilmesi suskunluk sarmalının suskunluğa itilen ve dilsizleştirilen kanaatlerin gündemden düşürülmesi argümanına işlerlik kazandırmasıyla birlikte suskunluk sarmalını daha geniş bir alana yaymaktadır. Midas'ın eşekkulakları olduğunu halka yaymaya çalışan sazların biçilmesi, bir bakıma diğer bireylerin teşhir yoluyla yeni bir suskunluk sarmalı içerisine girmesini sağlamaktadır. Suskunluk sarmalı iktidarın oluşturduğu yanlış bilince karşıt görüşleri savunan bireyleri susturmak için dışlanma korkusunu kullanmaktadır. Ancak iktidarın toplum üzerinde oluşturduğu baskının yarattığı kamuoyunun genişlemesi ve çok sayıda insanı etkilemesi beraberinde suskunluk sarmalının etkisinin daha da artmasını sağlamaktadır. Bu nedenle insanların yaşadığı dışlanma korkusunun ne kadar büyük olacağını düşünmek mümkündür. İktidarın sınırlarını çizdiği, sürekli dillendirdiği kamuoyu güçlendikçe suskunluk sarmalı içerisine dâhil olan kitlede sürekli genişleyecektir. Yukarıdaki metin odağında olduğu gibi Midas'ın konuşanı yok etme ve hiçleştirme eylemi çevreye otoriter bir iktidar eliyle (gücüyle) dışlanma korkusu yaymaktadır. İktidarın istediği bilince sahip olursanız yaşama hakkınız vardır. İktidarın bilincinin dışına çıkarsanız cezalandırılırsınız. Öyleyse sazları biçme eyleminin suskunluk sarmalı kuramına hizmet ettiğini söylemek mümkün olacaktır. Şimdi bu olasılığı göstergebilimsel bir çözümle yöntemiyle daha da açıklamaya çalışırsa aşağıdaki gibi değerlendirilmenin yapılması söz konusudur;

6.3. Göstergibilim Çözümleme Yöntemi

Sazlar : (N1) \equiv susmayan bireyin simgesi

Midas : (Ö1) \equiv iktidar

ss : Suskunluk sarmalı

ss > (N1)

6.4. Önerme;

Öyleyse ;

(Ö1) \equiv ss

ss X (N1)

6.5. Sonuç

İktidarın belirlediği söylemden farklı bir dil kullanan özneler mutlaka cezalandırılmalıdır. Toplum önünde teşhir edilerek cezalandırılan özneleri bekleyen tehlike toplumsal itibarsızlaştırmadır. Kaç özne toplum tarafından itibarsızlaştırmayı ve dışlanmayı göze alabilecek kadar güçlü psikolojik ve sosyopsikojik bir yapıya sahip olabilir? Özneyi suskunluğa iten toplumsal ilişki paradigmasının kırılma noktası bu sorunun cevabıdır. Metin bağlantı odağında sazların biçilmesi göstereni, Midas'ın hiddeti ve iktidarı olan gösterileni işaret etmektedir.

6.4.2.2.7. Gösterge 7

7.1. Metin Bağlantı Odağı

(Sokaklar - duvarlar. Gece. Önce sözsüz oyun. Frigyalılar birer ikişer gelir, kimse görmeden duvarlara tebeşirle yazılar yazarlar. Kimi sağa sola göz atıp korka korka, kimi ıslık çalarak. Sağdan soldan, uzaktan yakından bir bekçi düdüğü işitilir. Yazılar yazıldıkça duvarlar seslenir, duvarca bir sesle)

Duvarlar - (Kralımız kim?)
(Sazların suçu neydi?)
(Giz açıklansın)
(bitsin bu dedikodu)
(bütün Gordiun bir sazlık)
(Midas açıkla gizini)
(Ne var torbanın içinde)
(Çıkar şunları gün ışığına)
(Midas savur kulaklarını)

Bekçi - Koş oradan buraya, buradan oraya
Duvar gazeteleri çalışmaya başladı.
Hep öyle olur Frigya'da
Yasaklar inip halk susturulunca
Duvarlar konuşmaya başlar gerçekleri (Dilmen, 1993, s.93).

7.2. Alt Metin Okuması

Gösterge altında kullanılan göstergebilimsel yönelişin bir başka benzeri gösterge yedide görebilmek mümkündür. Suskunluk sarmalı kuramı ekseninden bakıldığında Midas'ın eşekkulaklarını fısıldayan sazların özgür düşüncesini dile getirmeye çalışan bireyleri simgelediğini söylemek mümkündür. Kralın emriyle sazların susturulmasından sonra konuşma eylemi kimlik değiştirir ve duvarlara geçer. Çünkü suskunluk sarmalının gerçekliği kadar bir başka gerçeklik daha vardır kuramın içinde; sert çekirdek... Genel anlamıyla iktidarı, azınlıkta olan kişi ya da grupların çoğunlukta olan geniş kitleler üzerindeki yaptırım gücü olarak tanımlayabiliriz. Kapani, iktidarı kuvvet ve rızanın toplamı olarak görürken (Kapani, 1992, s.48, 50) Russell (1998) iktidarın toplumsal dinamikler üzerindeki dayatmalarını askeri güç, iktisat ve propaganda yöntemleriyle yaptığına dikkat çekmektedir (s.15). Russell'in cesur, Neumann'ın sert çekirdek olarak tanımladığı,

iktidarın baskılarına karşı boyun eğmeyen kişi veya gruplar insanlık tarihi boyunca köklü değişimler yaşanan tüm toplumsal olaylarda kendilerini göstermişlerdir. Yukarıdaki bağlantı odağından yola çıkarak gerek altıncı göstergede gerekse de yedinci göstergedeki sazlıkların ve duvarların Neumann'ın sert çekirdek olarak tanımladığı kişi ve(ya) grupları simgelediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu bu göstergebilimsel perspektifle var olan ilişkiler yumağı özetlenecek olursa karşımıza şu şekilde bir çözümleme yöntemi çıkacaktır;

7.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(N1) :sazlıklar

(N2) :duvarlar

ss : suskunluk sarmalı

yy : yasaklar

(N1) = (N2)

(N1) $\sqrt{}$ (N2)

ss X (N1) $\sqrt{}$ (N2)

7.4. Önerme;

Öyleyse;

(N1) \equiv sert çekirdek

(N2) \equiv sert çekirdek

ss \leftrightarrow yy

ss X (N1)

ss X (N2)

7.5. Sonuç

Nesne (duvar), metinde suskunluğa itilen öznelerin sert çekirdek yönelişi olarak kendini göstermektedir. Tarihin her döneminde iktidarın baskılarına boyun eğmeyen sert çekirdek özneler var olmuştur. Suskunluk sarmalı kuramı bağlamında gösterenin duvar, gösterileninin ise sert çekirdek kesim olduğunu söylemek mümkündür.

7. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Cadı Kazanı Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi

7.1. Biçime Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

7.1.1. **Oyunun Adı** : Cadı Kazanı

7.1.2. **Yazar** : Arthur Miller

Çevirmen : Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol

7.1.3. **Mekân** :

I. Perde: Massachusetts'in Salem Köyü'nde evinde bir evin yatak odası... Solda daracık bir pencere. Demir parmaklıklar arasından sabahın ilk ışıkları içeri sızıyor. Sağda, yatağın yanında hâlâ yanan bir şamdan. Bir küçük dolap, bir iskemle, bir de ufak masa. Dipte alt katın merdivenine açılan bir kapı. Oda yoksulca ve temiz. Tavanda kasvetli bir renk almış kaba kütükler...

II. Perde: Sağda kırlara açılan bir kapı. Solda, bir ocak arkasında, yukarı kata çıkan merdiven. Basık, karanlık, uzunca bir eski zaman odası. Perde açılırken oda boştur...

III. Perde: Salem kilisesinin rahip odası. Bu oda mahkemenin giriş yeri olarak kullanılmaktadır. Perde kalkarken oda boştur. Arka duvarın yukarısındaki iki pencereden içeriye güneş sızmaktadır. Odadaki her şeyde ağır, kasvetli bir hava vardır. Duvarlar gelişigüzel sıralanmış kaba kütüklerle yapılmıştır. Sağdaki iki kapıdan, mahkemenin kurulduğu asıl kilise bölümüne girilir. Soldaki bir başka kapıdan dışarı çıkılır. Biri sağda, biri solda iki kaba sıra vardır. Ortada uzunca bir masa, çevresinde bir sürü iskemle...

IV. Perde: Salem Hapishanesi'nde harap bir dehliz. Karşıda demir parmaklıklı bir pencere. Pencerenin yanı başında ağır bir kapı. Duvarların önünde iki sıra... Dehliz karanlıktır; ama pencerenin parmaklıkları arasından ay ışığı girer.

7.1.4. Zaman : 1692 yılı baharı...

7.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

7.2.1. Hayatı

Arthur Asher Miller, 17 Ekim 1915'te New York'ta doğdu. Avusturya-Macaristan'dan Amerika'ya gelmiş, Polonya Yahudi'si bir göçmen olan babası Isidore Miller tekstil alanında çalışmaktaydı. Isidore Miller çok zengin ve saygın bir insandı. Ancak 1929 yılında dünyayı etkileyen ekonomik kriz ile birlikte iflas etti. Aile Brooklyn'e taşındı. Arthur Miller ailesine katkı sağlamak ve eğitim hayatını sürdürebilmek için bir takım işlerde çalışmak zorunda kaldı (Delevi & Almaleh, 2013; Mitrani, 2014).

Michigan Üniversitesi'nde gazetecilik okurken akşamları da okul gazetesinde çalıştı. Miller'in bu dönemde yazdığı ilk dramlar üniversitede beğeniyle karşılandı.

1934 ve 1938 yılları arasında Michigan'da, edebiyat ve İngiliz dili yüksek eğitimini sürdürebilmek için Michigan Daily Gazetesinde redaktörlük yaptı. Yazdığı ilk oyun olan 'No Villain' oyun yazarı olarak fark edilmesini sağladı. Miller aynı dönemde gazetecilikten edebiyata yöneldi. 'No Villain' ile 'Avery Hopwood' ödülleri kazandı. Arthur Miller oyun yazarlığı kariyerini yaratabilmek için hayatında çok büyük etkisi olacak olan Profesör Kenneth Rowe'un oyun yazarlığı seminerlerine katıldı. 1937 yılında yazdığı 'Honors At Dawn' adlı oyun ile bir kez daha 'Avery Hopwood' ödülünü kazandı. 1938 yılında mezun olan Miller aynı yıl New York'a döndü. Federal hükümetin bir tiyatro projesine katıldıysa da bu proje Komünist eğilimi nedeniyle 1939 yılında rafa kaldırıldı. 1940 yılında kız arkadaşı Mary Slattery ile evlendi ve iki çocuğu oldu. Miller, 1947 yılında toplumu eleştirdiği 'All My Sons' (Hepsi de Oğullarım) adlı tiyatro oyunuyla Broadway'de büyük bir başarı sağladı ve bu oyunla en iyi yazar dalında ilk 'Tony' ödülünü kazandı. All My Sons'dan iki yıl sonra 1948 yılında yazdığı 'Death of Salesman' ise Broadway'de Elia Kazan tarafından yönetildi. Bu oyunla 'Tony', 'New York Drama Eleştirmenleri' ve 1949 yılında 'Pulitzer' ödülleri kazanarak bu üç büyük ödülü de kazanan ilk oyun yazarı oldu. Oyun Broadway'de yedi yüz kırk iki kere oynandı (Delevi & Almaleh, 2013; Mitrani, 2014).

Sosyalist düşünceye yakınlık duyan Miller'in oyunlarındaki toplumsal eleştirileri, başkanı McCarthy'nin olduğu Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi'si tarafından tepkiyle karşılandı. Miller'in de içinde olduğu birçok aydının sosyalist olmakla suçlandığı McCarthy dönemi, komünizm karşıtlığı üzerinden komünist düşünceye yakın olanların cezalandırılarak sindirilmeye çalışıldığı bir ideolojik yapıdadır. Senatör McCarthy çok sayıda sanatçıyı komünist olmakla suçlamıştır. Salem'de 1692 yılında cadı olmakla suçlanan ve şeytanla işbirliği yaptığı

iddiasıyla iftiraya uğrayan insanların idam edilmelerini ele aldığı Cadı Kazanı oyununda McCarthy'yi eleştiren Miller, komünizmi desteklemekle suçlanarak 1957 yılında ifade vermeyi kabul etmemesi nedeniyle sonradan ertelenen bir yıllık hapis ve para cezasına mahkûm edilmiştir (Delevi & Almaleh, 2013; Mitrani, 2014). “1952 yılında Arthur Miller’in Cadı Kazanı oyunu ilk kez Broadway’de sahnelendi” (Borges, 2013, s.19).

1956 yılında eşinden ayrılarak Marilyn Monroe ile evlendi. 1961 yılında Monroe'nin ölümünden kısa bir süre önce bu evliliği sonlandırdı. 1965 yılında, Uluslararası PEN Derneği'nin ABD'li ilk başkanı oldu. Tiyatro oyun yazarı, senarist ve romancı olan Miller kariyeri boyunca birçok ödülün sahibi olmuş ve 2005 yılında doksan yaşında hayata veda etmiştir. Michigan Üniversitesi, 1985 yılında Arthur Miller, 1999 yılında ise Arthur Miller Drama Yazarlığı Ödüllerini düzenlemeye başlamıştır³⁹ (Delevi & Almaleh, 2013; Mitrani, 2014).

7.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

Başkan Theodore Roosevelt'in ABD'nin siyasi anlamda da bir dünya gücü olmasının zorunluluğunu savunmasıyla 1900'lü yılların başından itibaren ABD dış politikası yayılcı ve emperyalist bir çizgi izlemeye başlamıştır. Avrupa'nın ekonomik durumu Amerikan ekonomisini etkiledikçe, ABD'nin dünya da yaşanan olaylara kayıtsız kalması ekonomik nedenlerden dolayı imkânsız hale gelmiştir. Avrupa ile olan ekonomik tabanlı birliktelik I. Dünya Savaşı'ndan itibaren Amerika'nın dış politikasını ciddi biçimde etkilemiştir. 1929 yılında dünyayı

³⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Arthur_Miller Erişim Tarihi: 09.09.2015

etkileyen ekonomik bunalım Amerika'nın özellikle Avrupa başta olmak üzere dünyaya bağımlı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Sümer, 2008, s.126, 127).

1929 yılında New York borsasının çöküşüyle başlayan ekonomik kriz, önce ABD ardından Avrupa ile beraber diğer ülke ekonomilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomik çöküntü; dünyada mal, hizmet ve talep fiyatlarının düşmesi ve ticarete işlem gören mal miktarlarının azalması gibi etkilere neden olmuştur (Duman, 2011). Miller'in babasının tekstil şirketi de bu krizde iflas etmiştir.

ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sına karşı oluşturulmuş koalisyona önderlik edip, onu zafere ulaştırması kendi ve dünya kamuoyu nezdinde ABD'nin dünya liderliği misyonuna olan inancı kuvvetlendirmiştir (Sümer, 2008, s.128). II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu dünyada yaşanan soğuk savaş ve SSCB'nin komünist yayılmacı politikası, ABD'nin dış politikasının günümüz kimliğini oluşturmuştur. SSCB'ye karşı Amerika önderliğinde tüm dünyada uygulanan antikomünizm propagandası, Amerika'nın iç politikasına McCarthyci ideolojinin oluşumuyla yansımıştır. McCarthy'ci dönem Arthur Miller'in de ideolojisinde önemli yer tutan komünizm düşmanlığının en üst safhaya çıktığı korku merkezli bir dönemdir. Miller'de bu dönemden para ve hapis cezası olarak nasibini almıştır. 1960'lı yıllardan sonra özellikle Amerikan Doları'nın tüm dünyaya ihraç edilmesi, Amerikan ekonomisinin dünya devletlerine bağımlı hale gelmesini sağlamıştır. Bunun neticesinde ekonomi kaynaklı nedenler Amerika'nın dünyayı kontrolü altına alabilmek için askeri yayılmacı bir politika izlemesinin önünü açmıştır. Amerika'nın yayılmacı askeri politikalarını haklı çıkarabilmek için izlediği en önemli politika sürekli olarak bir düşman üretilmesiyle Amerika'nın güvenliğinin tehlikede olduğu algısını yaratmaktır. Komünizm karşıtlığı kimi zaman terörizm, kimi zaman İslam fobi kimi zaman diğer ülkelerdeki diktatörler vs. olarak değişime

uğramıştır. Amerika'nın dış politikasını günümüz yapısını Chomsky Medya Gerçeği (2002) eserinde propaganda modeliyle açıklamaktadır. Propaganda modelinin ayaklarının yere basması için dünyadan örnekler veren ve medya haber içerikleriyle ilgili çözümler yapan Chomsky propaganda modelini; politikacı, medya ve patron üçgeninin ABD'nin çıkarlarına uygun politika izlemesi olarak özetlemektedir.

Amerika'nın dünya üzerinde uyguladığı politikaların tüm yansımalarını McCarthy olayında gördüğümüz gibi iç politikasında da görmek mümkündür. Amerika'nın övünülen özgürlüğünü romantiklerin gözünde bir yanılsama olarak gören Ceaser, (2003) Monhterlant'ın, romanında bir kahramanına söylediği “tek bir ulusun, dünyanın geri kalanının neredeyse tümünde aklı, ahlakı ve insan niteliğini alçaltmayı başarması, bu gezegenin tarihinde bugüne kadar görülmuş bir şey değildir. Ben, Amerika Birleşik Devletleri'ni, insanlığa karşı kalıcı bir suç işlemiş olmakla suçluyorum.” cümlesine gönderme yaparak Amerika'nın politikalarını “grotesk, müstehcen, canavarca, gülünç, aşağılayıcı, küçültücü, öldürücü, soysuzlaştırıcı, yozlaştırıcı ve köksüzleştirici olarak kabul edilen ne varsa, hepsinin sembolü” olarak görmektedir (Ceaser, 2003, s.3). Ceaser Amerika'nın dışarda askeri yayılmacı politikalarını ve ülke içinde izlediği politikaların sonuçlarını kültürel yapı olarak; yozlaşma ve canavarlık, akılcılığın yanılsamaları, ırksal mezlek katmanı, teknoloji imparatorluğu, ruhsuzluk ve başıbozuk tüketimcilik olarak sıralamaktadır.

7.2.3. ‘Sert Çekirdek’ Bir Yazar; Arthur Miller

Modern toplum kurumlarının müesses nizama uyumlu, dilsiz insan üretmek için oluşturuldukları andan itibaren bireyleri etkileyerek propaganda yöntemleriyle yarattıkları kamuoyu sayesinde iktidarlarının devamını sağlamak istedikleri bilinmektedir. Baskın gücün dışlanma korkusuyla bireyi tehdit ederek, suskunluk

sarmalı karşısında pasif kitleler oluşturmak istediği de bilinmektedir. Bunu sağlamak içinde kurulu düzene aykırı ve(ya) karşı ses çıkaranlar marjinal kişilerin -ki Neumann'a göre bunlara sert çekirdek denilmekte- toplum önünde teşhir edilerek cezalandırılması etkin bir yöntemdir. Böylelikle söz konusu bu cezalandırılma eylemine tanıklık edenlerin de kaygı ve korku duygularıyla dilsizleşmesi sağlanmış olur. Bilinen odur ki; korku duygusunun tetiklediği bu dilsizleşme durumu aynı zamanda suskunluk merkezli bir kamuoyunun yaratılmasına ya da güçlenmesine sebep olmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca yukarıda sözü edilen dilsizleşen kamuoyuna sıklıkla rastlamak mümkündür. Arthur Miller'in kalemi aracılığıyla Cadı Kazanı oyunu ile sahnelere taşınan McCarthy Dönemini de böylesi bir sınıflandırmaya tabi tutmak doğru olacaktır. Dilsizleştirilmeye çalışılan susma ve susturma merkezli bir kamuoyu yaratmak için öncelikle sert çekirdek bireylerin yok edilmesi savından yola çıkarak, McCarthy Dönemine yakından bakılması gerekmektedir. Söz konusu dönemin sert çekirdekleri olarak ele alabileceğimiz aydınları arasında Bertolt Brecht, Charlie Chaplin, Orson Welles, Pete Seeger, Joseph Losey, Richard Wright, Ollie Harrington, James Baldwin, Herbert Biberman, Lester Cole, Chester Hime ve Arthur Miller gibi ünlü sanatçılar yer almaktadır.

Miller'in, Amerika'da 1950'li yıllarda politikacı McCarthy'nin adıyla anılan Komünist Parti üyesi veya sempatizanı olduğundan kuşku duyulan kişilere cadı avı yapılan bir döneme tepki olarak yazdığı Cadı Kazanı oyunu insanların korkudan nasıl suskunlaştırıldığını dramatik olarak sergilemektedir. Kişiliği bozuk bir politikacı; Senatör Joseph McCarthy, komünist düşmanlığıyla ünlü FBI Başkanı: J. Edgar Hoover ve politikacılarla iç içe olan gazeteci: Jack Anderson'ın ortaklığıyla tezgâhlanan senaryolarla, komünist kimliği ile bilinen aydınlar, profesörler ve sanatçılar komünizm düşmanlığı ile itham edilerek çalışamaz ve üretmez hale

getirilmiştir. Bu dönemde komünizm karşıtlığıyla suçlanan ve hedef gösterilen birçok profesörün, aydının ve sanatçının kariyeri zarar görmüş ve intiharlar yaşanmıştır⁴⁰ (Avar, 2009, s.25, 30). Amerika’da komünizm düşmanlığının temelleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Bolşevik ihtilaliyle Lenin önderliğinde bilimsel sosyalizmin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde teorikte uygulanabilir bir alan bulmasıyla başlamış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında doruk noktaya ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile arasında yaşanan rekabet dünyayı iki kutba ayırdığı gibi soğuk savaş döneminin başlamasını neden olmuştur. Her iki devlette dünya kaynaklarına sahip olabilmek için uydu devletler vasıtasıyla dünyaya yayılmayı amaçlayan bir politika izlemişlerdir. İki devlet arasında yaşanan teknoloji yarışı ve silahlanma politikaları dünyayı kutuplaştırırken yaşanan siyasal ve ekonomik mücadele liberalizm ve komünizmin uygulama pratiğinin de test edilmesini sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya hâkim olan bu siyasal ve ekonomik yapı iki devletin iç politikasını da yansıtmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde komünizm paradigması tehlike ve korku merkezli propaganda yöntemine dayandırılmıştır. Dönemin komünizm paradigması Senatör McCarthy’nin başını çektiği komünistlere karşı uygulanan baskı, dışlama, işsiz bırakma ve korku merkezli cadı avıyla uygulanmıştır. Amerika toplumunda derin yaralar açan bu siyasal durum günümüzde lanetle anılmaktadır.

Miller’in 17. yüzyılda Salem köyünde yaşanan cadı avını anlattığı Cadı Kazanı oyununda toplumsal yaşamda özgürlük ve denge arasındaki ilişkiyi vurgu yapmaktadır; “cadı avcılığı halkın bütün tabakalarında uyanan bir korkunun sapık bir belirtisi oldu.

⁴⁰ Kongar, Emre. Mccarthy Kimdir? Mccarthyizm Nedir? -I-
http://www.kongar.org/aydinlanma/2009/691_McCarthy.php Erişim Tarihi: 17.10.2015
Kongar, Emre. Mccarthy Kimdir? Mccarthyizm Nedir? -III-
http://www.kongar.org/aydinlanma/2009/693_McCarthy-III.php Erişim Tarihi: 17.10.2015

Bu korkuyu, teker teker herkeste gittikçe artmaya başlayan bir özgürlük isteği doğuruyordu. İşlediği bir günah için üzerine saldırılan bir adama acıyabiliriz, aynı şey bir gün kendi başımıza da gelebilir, o zaman bize de acırlar. Ama hiçbir baskı olmaksızın da toplumsal bir yaşam kurulamaz. Düzenle özgürlük arasında bir denge bulmak zorundayız” (Miller, 2011, s.16). Miller Cadı Kazanı oyununda altını çizdiği toplumsal düzen ile özgürlük kavramları arasındaki dengenin toplumsal yapı içinde pratikte sağlanamaması durumunda bireylerin psikolojik ve sosyopsikolojik iç dünyalarında yaşanan sorunları irdelerken, bireylerin nasıl bir felakete sürüklendiğini göstermektedir. Miller, olay örgüsünde Salem Mahkemesi'nin vereceği idam hükmünden kurtulmak için suçsuz olmasına rağmen suçu kabul etmesi gereken mahkûm ile McCarthy dönemindeki cezaevine girmemek için muhbirlik yapmak zorunda bırakılan aydınlar arasındaki benzer duruma dikkat çeker. Avar'ın (2009) McCarthy döneminde yaşanan muhbirlik zorlamalarını ve sonuçlarını şöyle dile getirmektedir; “Hoşa gitmeyen herkes “komünist” olarak damgalanıyordu. Davadan suçsuz kurtulmanın tek yoluysa 10 isim vermek, yani 10 “komünisti” İhbar etmektir. Kayserili bir Ermeni olan Elia Kazan gibi bazıları, Hollywood'un birçok değerli ismini listeleterek kendilerini üne ve paraya kavuşturmuşlardır. Arkadaşlarının hayatlarına kastetmişler, aileleri dağıtmışlardır. Kazan'ın ihbarı sonucu birçok suçsuz insan Avrupa'ya kaçmış, işlerini kaybetmiş ve bazıları intihar etmiştir” (Avar, 2009, s.29).

Suskunluk sarmalının böylesi yakıcı bir şekilde yaşa(tıl)dığı ve komünist olduğu bilinen pek çok aydının korku imparatorluğu altında ezilmeye, yok edilmeye çalışıldığı McCarthy dönemine, Miller Cadı Kazanı oyununda insanlara yaşatılan psikolojik baskının temelini oluşturan cadı avıyla gönderme yapmaktadır. Miller'in altını çizmek istediği zamansal savrulma, oyunun McCarthy dönemine ilişkin olarak yaptığı en önemli eleştirisi olarak kendini göstermektedir. Ne tuhaftır ki, 17. Yüzyılda yaşanan zulüm ve hukuksuzluk 20. Yüzyılda tekerrür etmektedir. Baskıyı, dışlanmayı, hissizleştirilmeyi, yalnızlığı ve en önemlisi özgürlüğünü kaybetme pahasına muhbir olmayı kabullenmeyen ve dönemin sert çekirdek isimlerinden biri

olan Arthur Miller, McCarthy dönemine ait eleştirisel bakış açısını “1952 yılında yazdığı Cadı Kazanı”⁴¹ oyunuyla yapmıştır.

Senatör McCarthy dönemi Başkan Eisenhower’ın döneminde McCarthy’nin yargılanması ve cezalandırılmasıyla son bulmuştur. Ancak “1954 yılında Eisenhower tarafından ‘Komünizmi İzleme Kanunu’nun çıkartılmasıyla birlikte McCarthy’nin yaptığını artık yasaların” (Avar, 2009, s.30) yapacağı bir dönem başlamıştır.

Miller’in Cadı Kazanı oyununda Salem Mahkemeleri’nin adaletini ve eleştirisini anlayabilmek için oyunun yazıldığı dönemde Amerika’nın gündeminde önemli yer tutan Ethel ve Julius Rosenberg çiftinin yargılanmasına değinmekte yarar görülmektedir. Çiftin yargılanması 8 Mart 1951 tarihinde başlamış ve yargılama sonunda 19 Haziran 1953 tarihinde elektrikli sandalyede idam edilmeleriyle son bulmuştur. Sovyetler Birliği ajanı oldukları ve atom bombası yapımının sırlarını Sovyetler Birliği’ne sattıkları için yargılanmışlardır. Casusluk yaptıklarıyla ilgili olarak somut bir kanıt hiçbir zaman elde edilememiştir. Dava, komünistlere ve sistem muhaliflerine gözdağı vermek amacıyla kullanılmıştır (Walkovsky, 2004, s.10, 13: Scott, 1979, s.71, 72) Walkovsky, (2004) yargılamanın hukuksuz olduğu ve McCarthy döneminin ideolojisine uyumlu olarak yürütüldüğüne dair açıklamaları şöyledir; “Hâkim Kaufmann’ın gerekçeli kararı nefretin dilini, soğuk savaşın ve tam bir hukuksuzluğun dilini konuşuyordu. Rosenberglar’in “suç”u için elle tutulur tek bir kanıt yoktu. Daha kasıtlı yapılamayacak bir biçimde yürütülen bir yargılamada, hukuk adına karar verecek olan hâkim, Julius’u peşinen komünist olarak damgalayıp jüriyi kışkırttı. Julius ve Ethel lehine sonuçlanan tüm sorgularda hâkim, yorumlarıyla soğuk savaşın siyasi-ideolojik değerlendirmesini geçerli kıldı. Ortada Rosenberglar aleyhine, ABD’nin Sovyetler Birliği’nin atom bombasını geliştirmesinin “suçluları”ni ortaya sunma şartlandırılmışlığı dışında hiçbir şey yoktu. Gerek savcılar ve gerekse hâkim Kaufmann ve daha sonraki davanın tüm yeniden görülme girişimlerindeki tüm diğer hâkimler, Washington tarafından yönlendirildi” (Walkovsky, 2004, s.11). McCarthy dönemi Komünizm

⁴¹ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Cad%C4%B1_Kazan%C4%B1_\(oyun\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cad%C4%B1_Kazan%C4%B1_(oyun)) Erişim Tarihi: 10.10.2015

karşıtlığının düşünce paradigmasına uygun olarak işleyen ve sonuçlanan Ethel ve Julius Rosenberg çiftinin yargılanması hukuksal içeriğindeki politik etki nedeniyle Cadı Kazanı oyunundaki Salem Mahkemeleri'nde birebir karşılık bulmaktadır. Miller'in; hukuk sistemini eline geçiren siyasal yapıların bu sistemi belirli toplumsal kesimleri sindirme ve ideolojilerine uygun baskı aracı olarak kullanma istekleri vurgusu oyuna siyasi anlamda evrensellik kazandırmaktadır. Salem Mahkemeleri nasıl ki yaşandığı dönemden yasallık zeminine dayandırılmışsa McCarthy dönemi de Ethel ve Julius Rosenberg çiftinin yargılanması ve suçlu bulunmasıyla hukuk diliyle yasal hale getirilmeye çalışılmıştır. Cadı Kazanı oyununda altı çizildiği gibi; insanoğlunun özgürlük arama mücadelesi iktidar sahipleri tarafından baskı altına alınmak istese dahi az sayıda cesur, onurlu ve sert çekirdek insan ne pahasına olursa olsun her zaman özgürlük mücadelesini verecektir.

Cadı Kazanı oyununun toplumsal mesajına benzer olarak Arthur Miller'in oyunlarının yaşadığı çağın ve coğrafyanın önemli toplumsal, siyasi ve ahlaki sorunsallarına dokunan eleştirel metinler olduğunu söylemek doğru olacaktır. Özellikle Cadı Kazanı oyununda McCarthy'nin ve başkanı olduğu Amerikan Karşıt Faaliyetleri İzleme Komitesi'nin binlerce insanın yaşamını karartışını, 1692 yılında Salem Kasabası'nda cadı olmakla ve şeytanla işbirliği yapmakla suçlanan insanların idam edilmeleri üzerinden anlatılmaktadır. Miller, Cadı Kazanı oyununda tarihsel bir olaydan esinlenmiş olmasına rağmen bu oyun nedeniyle 1957 yılında komünizmi desteklemekle suçlanmıştır. İfade vermeyi reddettiği için sonradan ertelenen bir yıllık hapis ve para cezasına mahkûm edilmiştir (Mitrani, 2014). Yaşadığı dönemde haksızlıklara başkaldırması, iktidarın kontrolü altına girmeyi kabul etmemesi, toplumsal bilinç oluşturulması için oyun ve senaryolarında iktidarın uygulamalarını eleştiri konusu yapması Miller'in, sert çekirdek, cesur bir sanatçı olduğunun

kanıtlarındandır. Aynı zamanda, “1964 yılında sahnelenen ‘Incident in Vichy / Vichy’de Olay’da Naziler tarafından rastgele Yahudi diye tutuklanan insanların sorunlarına eğilmiş, ‘Playing for Time / Zaman Kazanmaya Çalışırken’ (1980) adlı TV filminin senaryosunda da, Nazilerin Yahudilerden oluşturduğu Auschwitz orkestrasını konu almıştır”⁴² (Mitrani, 2014).

7.3. Öze Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

7.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri:

Abigail Williams

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) On yedi yaşında	(2) Büyüye inanıyor ve büyü yapıyor	(1) Yetim
(1) Güzel bir kız	(3) Annesi ve babası gözlerinin önünde öldürülmüş	(1) Rahip Parris’in yeğeni
	(4) John Proctor’a âşık	(6) Proctor ‘ların evinde hizmetçi olarak çalışmış
	(5) İntikam için yalan söyleyebilir, iftira atabilir, her türlü entrikayı çevirebilir.	

(1) (Tekrar diz çökeceği sırada yeğeni, on yedi yaşlarındaki Abigail Williams, içeri girer. Bu yetim kızın göz alıcı bir güzelliği vardır ve içindekini gizlemekte ustadır. Şimdilik büyük bir üzüntü, kaygı içinde uslu ve saygılı görünmektedir.) (Miller, 2010, s.13).

⁴² https://tr.wikipedia.org/wiki/Arthur_Miller Erişim Tarihi: 10.09.2015

- (2) Betty - Sen kan içtin, Abby, kan. Bunu söylemedin ona.
- Abigail - Betty, bunu bir daha duymayayım ağzından. Kimseye söylemeyeceksin bunu, anladın mı, hiç kimseye.
- Betty - İçtin, içtin! Proctor'ın karısı ölsün diye içtin. Büyü yaptın Goody Proctor'a.
- Abigail - (Betty'yi tokatlar.) Sus bakayım sen! Sus! (Miller, 2010, s.23).
- (3) Abigail - (...) Kızılderililer gözlerimin önünde anamın babamın başını ezdiler, ne kanlı şeyler görmüşüm ben gece yarıları. Öyle bir şey yaparım ki size, bir daha akşam olmasın diye dua edersiniz. (Betty'ye gider, onu hoyratça sarsar.) Bırak zırlamayı da, otur şurada (Miller, 2010, s.24).
- (4) Abigail - (göz yaşları içinde) Ben, John Proctor'ı istiyorum, beni uykulardan uyandıran, gözümü açan Proctor'ı. Ben, Salem'e metelik vermiş değilim. O softa karıların, o kılıbık kocaların yalancı öğütlerine hiç kulak asmadım. Şimdi sen bana tutmuş, gözlerini kapa diyorsun. Kapamayacağım, kapayamam gözlerimi. Sen beni sevdiğin, John Proctor, ne kadar günah da olsa, yine de seviyorsun beni. (Proctor birden dönüp dışarı çıkmak ister. Abigail üzerine atılır.) John, acı bana, John (Miller, 2010, s.28).
- (5) Abigail - (tavanı göstererek) Kanatlar! Açıyor kanatlarını! Mary, acı bana! Yapma Mary, yapma!
- Hale - Ben bir şey görmüyorum, Bay Danforth!
- Danforth - (Mary ile burun buruna gelir) İtiraf edecek misin bu gücü nereden aldığını? Söyle, çabuk!
- Abigail - İniyor, incek aşağı! Yürüyor direğin üstüne! (Miller, 2010, s.114).
- (6) Parris - Olabilir. Ama beni üzen şu: Onlardan ayrılalı tam yedi ay oluyor, o gündür bu gündür, kimse seni işe almak istemedi (Miller, 2010, s.16).

John Proctor

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Otuz beş yaşında	(3) Geçmişte Abigail ile birlikte yasak aşk yasak yaşamış ama bundan dolayı pişman	(1) Çiftçi
(2) İri yarı, güçlü	(4) Şiddet eğilimi var	(8) Üç oğlu var
	(5) Tanrı inancı var ancak kilisenin dini kullandığını düşünüyor	(9) Kiliseye gitmekten hoşlanmıyor
	(6) Açık sözlü	(10) İdam mahkûmu
	(7) Aldatmasına rağmen karısını sevdiği söylenebilir	

- (1) (...) Proctor, otuz beş yaşlarında bir çiftçiydi (...) (Miller, 2010, s.24).
- (2) (...) Bu iriyarı, kanlı canlı adam, kolay elde edilir takımından değildi (...) (Miller, 2010, s.24).
- (3) Abigail - Bir şey söyle, John. Bir tek tatlı söz. (Abigail'in istekli bakışları Proctor'ın yüzündeki gülümsemeyi siler.)
Proctor - Hayır, hayır, Abby. Kapandı o konu, bitti artık (Miller, 2010, s.26).
- (4) Proctor - (onu sarsarak) Dayak mı istiyor senin canın? (Miller, 2010, s.28).
Proctor - Kırbacı yede bak şeytan nasıl çıkarmış ortaya! Kırbacı kaldırıp üzerine yürür. Kız geri sıçrayıp bağırır (Miller, 2010, s.61).
Proctor - Karım benim yüzümden ölemez! Bağırsaklarını sökerim senin, bu suçsuz kadını kurtarmak için! (Miller, 2010, s.81).

- (5) Proctor -Oturacak evi olsun, iyi. Ama, evin sahipliğini istemek, kiliseyi kendine mal etmek gibi bir şey. Son geldiğim vaazda o kadar maldan mülkten, borçtan harçtan söz ettiniz ki, kendimi müzayede salonunda sandım (Miller, 2010, s.34).
- (6) Proctor -İçimden geleni söylemek hakkımdır, sanırım (Miller, 2010, s.34).
- (7) Proctor - (utançtan sesi kısılır gibidir) Tam yerinde... Hayvanlarımın yattığı ahırda, sekiz ay kadar önce. O günden sonra da olan oldu bana. Bu kız, benim evimde hizmetçiydi, bayım. (Ağlamamak için çenesini sıkar.) İnsan bazen Allah'ı uykuda sanır, uyumaz oysa, Allah her şeyi, her şeyi görür. Biliyorum artık bunu. Yalvarırım, bayım, yalvarırım, bu kızı olduğu gibi görün artık. Karım, sevgili, iyi yürekli karım, olan bitenden sonra bu kızı kapı dışarı etti, sokağa attı. İşte içerlediği bu yalnızca, yediremediği bu kendine! Onun için de, kalkmış şimdi... (Devam edemeyecek kadar perişandır.) Sayın başkan, beni bağışlayın, bağışlayın bu halimi! (Kendi kendine kızar, yüzünü Danforth'dan çevirir. Sonra içinde kalanı birden boşaltır gibi.) Niyeti karımın mezarı üstünde benimle hora tepmek! Hani olmayacak şey de değil bu, düşkünlüğüm yok değildi bu kıza. Allah yardımcım olsun! Düşkünlüğümü belli ettim ona, umuda kapıldı bundan. Ama kahpece öç almak, onun bütün istediği bu. Görün, böyle olduğunu. Kendimi teslim ediyorum size, ne isterseniz yapın. Ama, görün her şeyi olduğu gibi. Görmezlik edemezsiniz artık (Miller, 2010, s.107).
- (8) Proctor - (...) Çocuklar uydu mu? (Miller, 2010, s.51).
- Rahip Hale - (...) Üç çocuğunuz var sizin değil mi?
- Proctor - (...) Evet, üç oğlum (Miller, 2010, s.67).
- (9) Hale - Çok iyi. (Daha rahat oturur.) Rahip Parris'in tuttuğu defterden anladığıma göre, Pazar günleri kiliseye pek gittiğiniz yok (Miller, 2010, s.66).
- (10) Danforth - Siz beni dinleyin şimdi. Boşuna umuda kapılmayın! Ne bağışlama, ne de geri koyma için hiçbir dilek kabul edemeyeceğim. İtiraf etmeyenler asılacak. On ikisi asıldı. Bugün asılacak yedi kişinin de adlarını yaydık. Bütün köy asılmalarını görmeye gelecek (Miller, 2010, s.125).

(10) Hale - (Elizabeth'e) (...) Dinleyin beni, Bayan Proctor! Bir inanç ortalığı kana boyuyorsa, o inanca sarılıp kalmayın. İnsanı canından eden bir yasa yanlış bir yasadır. (...) Yalvarırım size, ne yapıp edin, kocanızı itiraf ettirin. Bırakın, yalan söyleyin. Allah'ın yargısından korkmayın, çünkü Allah'ın yalancılara vereceği ceza, gurur yüzünden canlarına kıyanlara vereceği ceza, gurur yüzünden canlarına kıyanlara vereceği cezadan daha az olabilir. Siz onu yola getirebilirsiniz (Miller, 2010, s.128).

7.3.2. Aksiyon Planı

Salem adlı bir kasaba John Proctor ile genç bir kız olan Abigail arasında yasak bir aşk yaşanır.

Evli ve üç çocuk babası olan John Proctor'ın karısı Elizabeth'e sevgisi ağır basar, pişman olur ve ilişkiyi bitirir.

Hem John'dan vazgeçmek istemeyen hem de adına leke sürülmesini istemeyen Abigail, Elizabeth'i ortadan kaldırmak için planlar yapmaya başlar.

Abigail, kasabada Elizabeth'in cadı olduğuna dair söylentiler yaymaya başlar.

Halk kulaktan dolma sözler ve ipe sapa gelmez kanıtlarla kasabayı cadıların, şeytanların ve cinlerin kuşattığına inanmaya başlar.

Kasabada cadı avı başlatılır.

John Proctor ve karısı da içinde olmak üzere çok sayıda masum insan yakalanıp, zindana atılır.

Cadı olduklarını itiraf edenler bağışlanmakta, itiraf etmeyenlerin ise idam edilmektedir.

John Proctor işlemediği bir suçu kabul etmektense ölmeyi yeğler.

John Proctor ve onun gibi düşünen yirmi bir kişi suçsuz yere idam edilir.

7.3.3. Konu

I. Perde:

Rahip Parris'in oyuna yönelik ilk açıklamalarıyla başlar. Bir nevi anlatıcı rolündedir. Aksiyon Tituba'nın odaya girmesiyle başlar. Betty hastadır. Tituba ve babası onun için kaygılanmaktadır. İçeriye Abigail ve Susanna Walcott girerler. Hekimin hastalığa bir çare bulamadığını bu işte şeytanın parmağı olduğunu söylerler. Buna sinirlenen Rahip Parris, Abigail'e sorular sormaya başlar. Birkaç gece önce Abigail kuzeni Betty, Tituba ve diğer kızlarla birlikte ormanda ateş yakıp bir çeşit büyü ritüeli yapmışlardır. Babasının yanlarına geldiğini gören Betty korkudan bayılmıştır. Köy halkı genç kızın bayılmasını ve gece ormanda ayin düzenlediklerini düşünerek cinlerin onlara musallat olduğu yönünde söylentiler çıkarırlar. Söylentilerin sonucunda Rahip Parris mesleğini, Betty ise sağlığını kaybetmek üzeredir. Bu arada Abigail'in amcası olan Rahip Parris ile Abigail arasında tartışma çıkar. Tartışma konusu Rahip Parris'in yeğeninin evli bir adam olan Proctor'la olan gönül ilişkisidir. Abigail bunu reddeder. Kendisine iftira atıldığını söyler. Ancak durum gerçekten de doğrudur. Abigail ve Proctor arasında geçmişte yasak bir ilişki yaşanmıştır. Bu sırada içeri Ann Putnam girer. Onun kızı Ruth da hastalanmıştır. Ann Putnam içine kapanan ve hiç konuşmayan kızına cin çarptığını düşünmektedir. Rahip Parris cin, şeytan, cadı olaylarına inanmadığını söyleyerek kızar ve odadan çıkar. İçeri John Proctor girer. Abigail ve Proctor arasında geçmişte yaşadıkları aşk ilişkisiyle ilgili tartışma çıkar. Proctor olanları unutmak isterken Abigail hala ilişkiyi devam ettirmek istemektedir. Cadı söylentilerine inanan köy halkı, konu üzerinde uzman olduğu düşünülen Rahip Hale'i Salem'e çağırarak isterler. Köye gelen Rahip Hale genç kızların içine şeytan girdiğini söyler. Şeytan çıkarma ayinleri düzenler.

Ayinler sonunda herkes gözleriyle görmediği ancak bir söylence olarak dilden dile yayılan şeytana ve cadılara inanmaya başlamıştır.

II. Perde

Sahne Proctor'ların evinde, Proctor ve karısının konuşmasıyla başlar. Soğuk ve mesafeli bir eş olduğu düşünülen Elizabeth hamiledir. Bu arada evin hizmetçisi Mary Warren şeytanla iş birliği yaptığı için köydeki bazı kadınların mahkeme kararıyla asılacaklarını söyler. Elizabeth Proctor, Abigail'in kendine iftira atacağını ve kendini astırmak isteyeceğini söyler. Rahip Hale, Proctor'un evlerine gelir. Elizabeth'e sorular sorar. Bu sırada içeriye Herrick girer ve valinin emriyle Proctor'ların evi aranır. Evde karnına iğne saplanmış bezden bir bebek bulunur. Büyü yaptığı gerekçesiyle Elizabeth Proctor tutuklanır.

III. Perde

Yargıç Danforth'un yargılama sahnesiyle başlar. Giles ve Proctor'ın karısı büyü yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardır. Proctor karısının suçsuz olduğunu kanıtlamaya çalışırken, Abigail mahkemede tanıklık yapar. Mary Warren, cadılar ve cinlerle ilgili yalan söylediğini kabul eder. Yargıç Danforth'un kafası iyice karışmıştır. Bunu fırsat bilen Abigail görünmez yaratıklar tarafından ele geçirildiğini oynamaya başlar. Diğer kızlarda ona eşlik eder. Proctor Abigail'le geçmişte yaşadığı ilişkiyi yargıca itiraf eder karısının Abigail tarafından suçlandığını ve kıskançlığından iftira attığını söyler. Rahip Hale, Proctor'ı destekler. Abigail mahkemeyi etkilemek için şeytanı gördüğü canlandırmayı mahkemede tekrar oynar ve kızlarda ona eşlik eder. Mary Warren, Abigail'in korkusundan gerçeği söylemekten vazgeçmesiyle, mahkeme Elizabeth ve John Proctor'ların şeytana

hizmet etme suçuyla tutuklanmasına karar verir. Rahip Hale, bunun adaletsiz karar olduğunu söyleyerek mahkemeyi terk eder.

IV. Perde

Yargıç Danforth, Rahip Hal ve Rahip Parris'in konuşmalarıyla açılır. Cadılık suçundan şimdiye kadar on iki kişi asılmıştır. O günde yedi kişi asılacaktır. Bunlardan biride John Proctor'dır. Proctor zincirlenerek mahzene kapatılmıştır. İçeriye Elizabeth Proctor girer. Üç aylık hamiledir. John o gün idam edilecektir. Bu nedenle görüşmelerine izin verilir. John Elizabeth'e cadılarla iş birliği yaptığını söylerse mahkemenin onu affedeceğini söyler. Elizabeth kocasına doğru bildiği neyse onu yapmasını öğütler. John, inanmadığı ve yapmadığı cadılık suçunu kabul eder gibi görünse de son anda vazgeçer ve idam edilir.

7.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergibilimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi

7.4.1. Yüzey Yapı: Anlatı Düzeyi: Bir Kurgunun Gerçeğe Dönüşmesi

Miller'in Cadı Kazanı oyununa bakıldığında yüzeyde çok basit olmayan ancak derin anlamda çok güçlü bir kurgu görülmektedir. Yazarın McCarthy dönemine göndermeler yaptığı bilinen oyunda kişiler arasındaki karşıtlıkların bile kendi içinde gizil anlamlar ve simgeler taşıdığını söylemek mümkündür. Karakterler arasındaki karşıtlıkları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

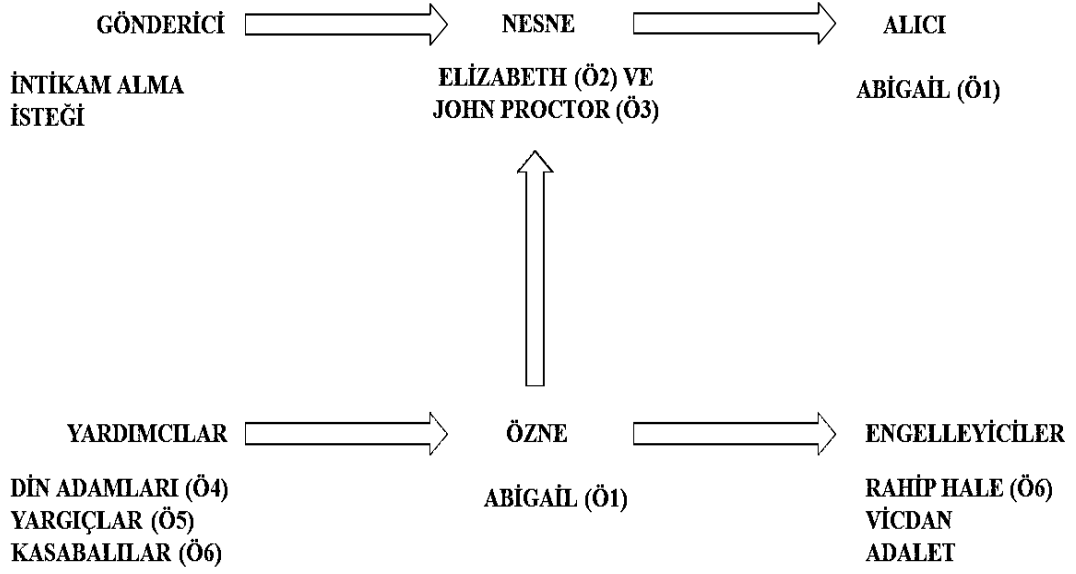
Abigail	X	Proctor (aşk - pişmanlık)
Abigail	X	Rahip Parris (erdem - ahlak üzerine)

Rahip Hale	X	Rahip Parris (eski din - yeni din)
Proctor	X	Rahip Hale (şeytanın varlığı-insanların şeytanlaşması)
Proctor	X	Rahip Parris (kilisenin işlevi - amacı dışında kullanılması)
Proctor	X	Elizabeth (bağlılık - aldatma)

Cadı Kazanı Oyunundaki kavramlar arasındaki çatışma, karşıtlıklar ve karşıtlar birliğini kısaca özetlemek gerekirse aşağıdaki gibi bir sınıflandırmanın oluşması beklenir;

Akıl	X	Batıl İnanç
Erdem	X	Erdemsizlik
Korku	X	Cesaret
Sadakat	X	Aldatma
Eski	X	Yeni
Hukuk	X	Din
Masum	X	Suçlu
Adalet	X	Adaletsizlik
Kitle Psikolojisi	X	Birey Psikolojisi

Suskunluk sarmalı ekseninde özne Abigail'in isteme kipi üzerine eyleyenlerini açıklamak gerekirse; (Ö1) öznesi iç benliğinde bulunan gönderici intikam alma isteği kipiyle nesnesi olan John (Ö3) ve Elizabeth (Ö2) Proctor'a ulaşmak için yardımcıları olan din adamları (Ö4), yargıçlar (Ö5), kasabalıların (Ö6) desteğini alır. Bu desteğe karşıt konumdaki engelleyici Rahip Hale (Ö6) öznesi, vicdan, adalet duygusuna rağmen alıcı konumuyla nesnesine ulaşır.

Şema 15. Suskunluk Sarmalı Ekseninde Özne Abigail'in İsteme Kipi Üzerine Eyleyenler Şeması

7.4.2. Derin Yapı: Bir Darağacı Gölgesinde Erdemden Erdemsizliğe...

7.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller;

$a \vee b$: a ve b öznesi ya da nesnesinin birlikteliği

$a = b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitliği

$a \# b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitsizliği

$a \equiv b$: a, b öznesi ya da nesnesinin özdeşlik durumu

$a \leftrightarrow b$: a ile b öznesi ya da nesnesinin karşılıklı ilişki içinde olmaları

$a > b$: a, b öznesi ya da nesnesinin b' den büyük ve üstün olma durumu

$a \blacktriangleright b$: a' öznesi ya da nesnesinden dolayı b'nin var olması, tek taraflı koşulluğu

$a \Vdash b$: a, öznesi ya da nesnesinin b'yi belirlemesi, hükmedebilme gücü

$a \rightarrow b$: a öznesi ya da nesnesinin b'ye neden olması

$a \cap b$: a öznesi ya da nesnesinin b'in içinde olması, barındırması

X : a öznesi ya da nesnesinin b ile çatışması, karşıt olması

7.4.2.2. Göstergeler

7.4.2.2.1. Gösterge 1

1.1. Metin Bağlantı Odağı

Parris - (gözleri yerinden fırlatarak) Olmaz, olmaz öyle şey. Şeytanın ne işi var bunda? Sen git, de ki ona, Beverly'den rahip Hale'i çağırttım, o da gelip söyleyecek herhalde öyle bir şey olmayacağını. Ecinnileri bir yana bıraksın da, ilaç bulsun. Olamaz burada söylediğin şeyler.

Susanna Walcott - Ama efendim, bana öyle tembih etti. Bunu söyle dedi. (Gitmeye yeltenir.)

Abigail - Köyde sakın bir şey söyleme, Susanna Walcott.

Parris - Doğru evine git ve sakın ecinniden falan söz edeyim deme.

Susanna Walcott - Peki efendim. Gider, dua ederim Betty için. (çıkır)

Abigail - Amca, bir cadı lafıdır tutmuş ortalığı. Bana sorarsanız, bir aşağı inin de kendiniz söyleyin böyle bir şey olmadığını. Konuşma odanız tıklım tıklım oldu (Miller, 2010, s.13, 14).

1.2. Alt Metin Okuması

Salem'de gerçek olmayan bir söylenti kulaktan kulağa dolaşmaktadır. Ormanda ateş yakıp, dans eden ve tavuk kanı içen birkaç genç kız ile zenci bir köle bu söylentinin kaynağıdır. Söylentiye göre büyü ayini yapılan bu geceden sonra kasabayı cadılar ve şeytanlar ele geçirmiştir. Kasabada yaşayan herkes gözüyle görmediği, kulağıyla duymadığı bu söylentilere öylesine inanmaya başlamıştır ki,

söylentiler gün geçtikçe güçlenmekte ve çoğunluğun sesi olmaktadır. Söylentinin arkasındaki örtük güç; şeytan ve cadı kavramlarıyla kasaba halkını korkutan bazı din adamları ve Abigail adında bir genç kızdır.

Kamuoyunun toplumu belli değerler etrafında birleştiren ve toplumsal beraberliği sağlayan örtük işlevi dikkate alındığında, tezin ilk bölümünde ayrıntılı olarak üzerinde durulduğu gibi bir gruba ait olma ihtiyacında olan birey; dışlanmamak için din, gelenekler, aile, devlet vb. toplumsal kurumların belirlediği kurallara uymak zorundadır. Castoriadis'in (2001) belirttiği gibi tanrı iradesinin kudretini bünyesinde taşıyan din, toplumsal değerleri biçimlendirme işlevi sayesinde bireyin özgürleşmesinin ve özerkleşmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Bireyi toplumsal yaşam içinde yönlendirme gücüne sahip olan din kurumu, sosyal yapı içinde bireyin karşısında iktidar olarak kendini göstermektedir (s.78, 80). Göstergede görüldüğü gibi dinsel inançla ilgili simge ve motiflerin sosyal yaşamın içerisine dâhil olması halinde bireyin rasyonel davranış ve tutum sergilemesi sekteye uğramaktadır. Bu nedenle toplumsal denetim aracı olarak işlev gören din kurumu, Salem Kasabası'nda dini simgelerle kuvvetlendirilmiş söylentiyle bir kamuoyu oluşturarak suskunluk sarmalını başlatmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca kitleleri korku duygusuyla kontrol altında tutmak için kullanılan din -cadı ve şeytan-kurmacası suskunluk sarmalının oluşmasına destek olmaktadır. Suskunluk sarmalı işleyişi itibariyle kasabada kuramın tüm özelliklerini göstermektedir. Cadı ve şeytanın varlığı etrafında sağlanan toplumsal uzlaşma, aksini düşünen bireyleri dışlamakla ve toplumdan ihraç etmekle tehdit etmektedir. Bireylerin sahip oldukları sosyopsikolojik yapıları nedeniyle çoğunluğun kanaatine aykırı düşmemek ve dışlanmamak için inanmadıkları bir düşünceye evet demelerinin altında yatan neden insanın doğasıyla yakından ilişkilidir. Salem'de insanları akıl, sağduyu ve bilimden

uzaklaştıran nedenlerin başında din olgusunun yattığı görülmektedir. Cadı Kazanı oyununda kulaktan dolma din bilgisi ve kiliseyi çıkarları için kullanan din adamlarının gücünü arkasına alan genç bir kızın (Abigail) adaleti yanıltma çabasındaki başarısı din kurumunun toplumu denetim altında tutabilme kudretinin nedenli güçlü olduğunu göstermektedir. Abigail'e inanların sayısındaki artış zamanla Salem Kasabası'nda suskunluk sarmalının oluşmasına neden olur. Gerçek dışı bir söylentiden ortaya çıkan ve her deviniminde gittikçe genişleyen ve güçlenen sarmal zamanla o kadar büyüyüp, güçlenir ki sarmala dâhil olmayı kabul etmeyen yirmi bir masum insanın idamına sebep olmaktadır. Bu bakış açısıyla yukarıdaki metin bağlantı odağını da içine alan bir göstergebilimsel bir inceleme planı oluşturulduğunda beklenen özetleme şöyle olacaktır;

1.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) : salonu dolduran kasaba halkı

b : çoğunluğun sesi

ss : suskunluk sarmalı

(Ö1) \equiv b \equiv ss

1.4. Önerme;

Öyleyse;

ss \cap b \sqrt (Ö1)

1.5. Sonuç

Öznenin bir davranışı yapmasını ya da yapmamasını sağlama kabiliyeti olan iktidar kimi zaman devlet, kimi zaman aile, kimi zaman bir zümre ve kimi zamanda

din olarak kendini göstermektedir. Özneleri tutum ve davranış olarak denetim altında tutmanın aracı olarak işlev gören din kurumu öznenin suskunluğa yönelmesinde etkili olmaktadır. Söylem dilini, dini simgeler ve motiflerle süslemiş ve kuvvetlendirmiş bir iktidar oluşturduğu kamuoyu sayesinde özneleri dini inanç değerleri sayesinde yönlendirme ve susturma gücüne sahip olmaktadır.

7.4.2.2.2. Gösterge 2

2.1. Metin Bağlantı Odağı

Bayan Putnam - (Betty'ye bir göz atarak) Cin çarpmış kızı, cin. Kanatlanıp uçmuş bile havalara, hem de nasıl!

Parris -Yok canım, uçtuğu filan yok.

Bayan Putnam -(büyük bir sevinçle) Uçmuş canım, bal gibi uçmuş. Bay Collins gözleriyle görmüş. Ingersoll'lerin ambarı üstünden havalanmış, sonra da bir kuş gibi süzülüp konmuş damın üstüne. Görmüş diyorum size, kendi söyledi.

Parris -Siz bana baksanıza Bayan Putnam, uçmadı diyorum size.
(Thomas Putnam girer. Elli yaşlarında, varlıklı, kelli felli bir çiftçi) O! Günaydın, Bay Putnam.

Bayan Putnam -Allah'a şükürler olsun, iş anlaşıldı şimdi. Şükürler olsun! (Yatağa doğru gider.)

Parris -Neymiş anlaşılan, neymiş?
(Bayan Putnam da yatağa doğru gider.)

Bayan Putnam - (Betty'ye bakarak) Bak, bak, gözleri kapalı! Görüyor musun, Ann?

Bayan Putnam -Garip şey, çok garip! (Parris'e) Bizim çocuğunkiler açık.

Parris -(hayretle) Ruth hastası mı ki?

Bayan Putnam -(hastalıklı bir taşkınlıkla) Hastalık denmez buna. Cin çarpması hastalıktan bin beter. Ölümün ta kendisi bu; kanlarına, iliklerine işlemiş. Eziyor, delik deşik ediyor onları.

Parris -Durun canım, Allah aşkına! Nesi var kızınızın?

- Bayan Putnam -Nesi olacak, cehennem azapları içinde... Bu sabah bir türlü kendine gelemedi. Gözleri açık, ayakta dolaşiyor ama ne bir şey gördüğü var, ne de işittiği. Yemek yemek de hak getire. Camı uçmuş gitmiş.
(Parris donakalır.)
- Bayan Putnam -(işini incelemek ister gibi) Beverly rahibi Bay Hale'i çağırmışsınız diyorlar. Doğru mu?
- Parris - (gittikçe sarsılarak) Önlem olarak sadece. Cin peri işlerinde çok daha deneyimi var diye, ben de...
- Bayan Putnam -Olmaz olur mu? Daha geçen yıl Beverly'de bir cadıyı bulup çıkarmadı mı? Unuttunuz mu?
- Parris -O kadar büyütmeyin canım; bir cadı lafı oldu, ama ben bir cadı işi filan görmedim bunda.
- Bayan Putnam -Ya, öyle mi, cadı işi filan görmediniz demek! Ne demek istiyorsunuz, Bay Parris?
- Parris -Thomas, Thomas, yalvarırım size, bir de cadı işi çıkarmayın başımıza! Sizden, hele sizden hiç beklemem bunu. Benim bu kadar büyük bir kuşku altında kalmamı istemezsiniz. Cadı işi olmaz. Yoksa Salem'den yuhalayıp atarlar beni, evimde öyle şeyler oldu diye (Miller, 2010, s.17, 18).

2.2. Alt Metin Okuması

Bayan Putnam ve Rahip Parris arasında gerçekleşen diyaloglardan da anlaşılacağı üzere suskunluk sarmalının etkisi altında kalan bireyler -çoğunluğun sesini iç dünyalarında taşıdıklarından- çoğunluğun onayladığı görüşleri savunmakla birlikte bireysel tutum ve davranışları toplumla özdeş olduğundan görüşlerini toplum içinde cesurca ifade edebilmektedirler. Aynı zamanda çoğunluğun görüşlerini onaylamayan bir kısım birey ise susma eğilimine yönelerek sarmalın içine dâhil olmaktadır. Bu sebeple bireylerin suskunluk sarmalına katılımı hâkim olan görüşü dillendirmek veya susma eylemine yönelmekle olmaktadır. Kasabadaki diğer kişiler gibi cadıların varlığına inanan Bayan Putnam'ın toplumsal yaşamda çoğunluğun

kabul ettiği ve avantaj sağlayan dűşünceye uygun cesur hatta tehditkâr bir dil kullanırken, suskunluk sarmalının dışında kalmaya çabalayan Rahip Parris'in daha pasif hatta ürkek olduğunu söylemek mümkündür. Rahip Parris'in davranışlarında ürkek ve çekingen bir tutum belirlemede çoğunluğun görűřleri dışında kalmanın bir bedeli olacağını ve bu bedelin de Salem'den yuhalanarak, kovulmak olduğunu bilmesi gerçeği yatmaktadır. Miller, (2010) Cadı Kazanı Oyunu'nun birinci perde açış kısmında toplumsal kargaşa neticesinde toplumsal değişimin hızla yaşandığı Salem Kasabası'nda toplumun alt tabakasında mistik kuşkularla yaşanan gizemli olaylar karşısında güçsüzleşen halkın, mucizeler yaratarak güçsüzlüğün hıncını yaşananlara inanmayan ve sesini yükselten kurbanlarından aldığına vurgu yapmaktadır (s.7). Buradan hareketle Abigail'in kurmacasının kasaba halkının önüne iki seğim fırsatı koyduğunu, bunlardan birinin cadı ve şeytanı simgeleyen batıl bir dűşünceden yana diğerinin ise akıl ve rasyonelliği iğereren bilimden yana olmak olduğunu söylemek doğru olacaktır. Batıl dűşüncelyi seğererek geleneksel toplumsal yapısının etkisinde kalanların yaşayacakları sadece bilişsel çelişkidir. Festinger'in (1957) bilişsel tutarlılık kuramına göre insanlar dünya görűřleri, dűřünceleri, duyguları, sözleri ve davranışları arasında sürekli bir tutarlılık aramaktadırlar (Cücelođlu, 2005, s.256: Kırel, 2011, s.78). Din kavramının etkin olduğu bir olguda batılı seğerlerin dogmatik ve ön kabullenme nedenleriyle iđer dünyalarında bilişsel tutarlılık bulmakta zorlanmayacakları açıktır. Akılcı ve rasyonel davranmayı seğer bireyleri etkisi altına alan suskunluk sarmalının hapis ve ölüm tehdidi iğerermesi çok güçlü dışlanma korkusunu ve gelecek kaygısını barındıracağına işaret etmektedir.

Castoriadis, Ross, Bahar, Kağıtçıbaşı, vd. sosyologlar toplumun birey üzerindeki denetimini kabul ettikleri gibi, insanın öznel olarak yaşadığı toplumda yok olduğunu ve tamamen toplumun küçük bir parçası haline geldiğini

savunmaktadırlar. Toplumsal insan özne olmaktan çıkmakta ve denetimi sağlayan gücün kontrolüne geçmektedir. Özellikle toplumsal yaşamda aile, kilise, okul, devlet gibi kurumların ideolojileri ile birbirine benzeyen bireyleri yeniden ürettiğini söyleyen Castoriadis'e yakın olarak, Althusser'da ideoloji temelli yaklaşımıyla "kiliseler ve okul, ceza, ihraç, seçme vb. uygun yöntemlerle yalnız kendi çobanlarını değil sürülerini de "disipline sokarlar". Aile de böyledir..." (Althusser, 2003, s.35) söylemini dile getirmektedir. Cadı Kazanı oyununda dinden beslendiği gibi hangi kurumdan beslenirse beslensin kamuoyunun -ki oyunda söylenti olarak adlandırmak mümkündür- toplumsal denetim gücü sayesinde çevresindeki bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirerek kamuoyuna uygun yeni bir insan tasarımı yapacak boyuta ulaştığının altını çizmek gerekmektedir.

Göstergede olduğu gibi kurban olmayı tercih etme cesaretini gösteren Rahip Parris dışında John Proctor, suskun kalmamasının bedelini ölümle ödeyen yirmi bir kişiden biridir. Yukarıdaki metin odağına suskunluk sarmalı ekseninden bakıldığında beklenen göstergebilimsel çözümlüme yöntemi aşağıdaki gibi olacaktır;

2.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

Bayan Putnam(Ö1) : suskunluk sarmalını temsil eden birey

Salem'den yuhalanıp atılmak (ss) : suskunluk sarmalının 'dışlama' tehdidi ve eylemi,

Rahip Parris (Ö2) : suskunluk sarmalı açısından 'kurban' birey

(Ö1) ↔ ss

ss ∩ (Ö1)

2.4. Önerme;

Öyleyse;

ss \Vdash (Ö2)

2.5. Sonuç

Çoğunluğun kanaatleri dışında kanaat açıklayan özne iktidar tarafından mutlaka cezalandırılacaktır. Gösterge bir ve gösterge ikinin metin bağlantı odalarında karakterler arasında varlık sebebi tartışma konusu yapılan şeytan, oyunun tüm kurgusuna hâkim olan kötülük ve adaletsizlik -hukuksuzluk-gösterilenlerinin örtülü gösterenidir. Bireylere uygulanmak istenen baskı ve etkilemenin başarıya ulaşabilmesi için kullanılan ‘şeytan’ inananlar veya inanmayanlar için kendi aralarında kurdukları birlikteliğin örtülü göstergesidir. Şeytan göstergesinin, mit olarak göstereni kendisi gösterileni adaletsizliktir.

7.4.2.2.3. Gösterge 3

3.1. Metin Bağlantı Odağı

Abigail -Ben de içimi dökmek istiyorum. (Herkes şaşkın şaşkın ona bakar. Nurlu bir dünyadaymış gibi kendinden geçmiş bir haldedir.) Allah’ın ışıkları dolsun içime, İsa’nın sevgisiyle erisin içim. Şeytanın önünde hora teptim ben. Gördüm onu, defterine yazıldım. Şimdi İsa’ya dönüyorum tekrar. Öpüyorum ellerini. Sarah Good’u şeytanın yanında gördüm! Osburn’ü şeytanın yanında gördüm! Bridget Bishop’u şeytanın yanında gördüm!

(O konuşurken Betty yatağından doğrulur, gözleri çakmak çakmak, kendini bu havaya kaptırır.)

Betty Parris -(ötekiler gibi boşluğa bakarak) Gördüm, George Jacobs’ı gördüm. Şeytanın yanında! Howe kadını gördüm şeytanın yanında!

Rahip Parris -Konuşuyor! (Betty’yi kucaklamaya koşar.) Konuşuyor!

Hale -Allah’a şükürler olsun! Büyü çözüldü! Kurtuldular!

- Betty Parris -(çılginca, içini boşaltırcasına bağırarak) Martha Bellows'u gördüm şeytanın yanında!
- Abigail -Siber kadını gördüm şeytanın yanında!
(Bağırışma bir sevinç çılgınlığına dönüşmüştür artık.)
- Bayan Putnam -Muhtarını, gidip muhtarını çağırayım!
(Parris bir şükür duası etmeye koyulmuştur.)
- Betty Parris -Alice Barrow'u gördüm şeytanın yanında! (Miller, 2010, s.48, 50).

3.2. Alt Metin Okuması

Yukarıdaki metin odağı Arthur Miller'in *Cadı Kazan'ı* adlı oyununda suskunluk sarmalı ekseninden okuma yapıldığında incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken en önemli bölümlerden biridir. Bir gece, ormanda birkaç genç kız ile bir zenci kölenin yarı oyun, yarı eğlence olarak başlattıkları basit bir ritüelin gittikçe artan trajik bir cadı avına nasıl dönüştüğünün en önemli replikleridir yukarıdaki alıntı Abigail adlı genç bir kızın yasak aşk ilişkisi yaşadığı bir adam ve onun karısından intikam almak için uydurduğu cadı hikâyesi bir kurgudur. Ancak kasaba halkının gerçek olmayan bu öyküye inanması olayların seyrini değiştirir. Yukarıdaki repliklerden de anlaşılacağı üzere Abigail ve arkadaşları şeytanla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle bazı adları Salem mahkemesi'ne verirler. Abigail ve arkadaşlarının iddia ettiği gibi söz konusu kişiler gerçekten de şeytanla işbirliği yapmışlar mıdır yoksa tüm bunlar birer kurmaca, cezalandırma ve sayıklamadan öte bir şey değil midir? Bu soru öylesine dikkate alınır ki, yanıtını bulmak için Salem Kasabası'na din adamları ve yargıçlar görevlendirilir. Abigail'in anlattıkları karşısında kasaba halkının önünde iki yol vardır; ya Abigail'e inanacak ya da inanmayacaklardır! Başlarda Abigail'e inanan ve inanmayanların sayıları birbirlerine eşit bile görülse zamanla inananların sayısı -bazı kişisel menfaatlerin devreye girmesinden dolayı- artmaya başlar. Ve böylelikle Salem Kasabası'nda suskunluk sarmalı oluşmaya başlar! Tam

da bu nokta da Neumann'ın kuramında da açıkladığı üzere azınlıkta kalan Abigail'e inanmayanlar kitlesi, Abigail'e inananların sayısal çoğunluğu karşısında gün geçtikçe erimeye başlar. Çünkü suskunluk sarmalının en önemli yaptırım gücü olan dışlanma tehdidi kendini göstermeye başlar. Dışlanma korkusu nedeniyle kasabalılar doğüstü varlıkları görmedikleri halde görmeye, duymadıkları halde duymaya başlar. Suskunluk sarmalının genişlemesi sonucunda gerçek olan yalana, yok olan şeytan ise var olana dönüşür. Bu dönüşüm sonucunda herkes dışlanma ve cezalandırılma korkusuyla birbirini suçlar hale gelir. Sonuçta masum olduğu bilinen yirmi bir kişi yok yere idam edilir. Kısaca durum saptamasının yapılmaya çalışıldığı yukarıdaki metin odağının göstergebilimsel bir stratejiyle incelenme yöntemi aşağıdaki gibidir;

3.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(Ö1) : Abigail, gerçek dışı bir bilgiyi gerçek(miş) gibi dillendiren baskın (güçlü) birey

(Ö2) :Betty Parris, baskın bireyden etkilenen edilgen (zayıf) birey

(Ö3) :Sarah Good, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö4) :Osburn, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö5) :Bridget Bishop, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö6) :George Jacobs, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö7) :Howe, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö8) :Martha Bellows, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö9) :Alice Barrow, suskunluk sarmalına kurban edilen birey

(Ö1) ≡ (Ö2)

(Ö3) ≡ (Ö4) ≡(Ö5) ≡(Ö6) ≡(Ö7) ≡(Ö8) ≡(Ö9)

3.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö1) √(Ö2) X ((Ö3) √ (Ö4) √(Ö5) √(Ö6) √(Ö7) √(Ö8) √(Ö9))

3.5. Sonuç

Kamuoyu gündemine yerleşen kanaatlerin öznelere tarafından dillendirilmesi ve tartışılması imkânın arttığından bu kanaatler çok daha geniş kitleler tarafından benimsenmektedirler. Öznelere çoğunluk tarafından onaylanan kamuoyu kanaatlerini çevreleriyle çatışmamak için onaylama eğilimine yönelmektedir.

7.4.2.2.4. Gösterge 4

4.1. Metin Bağlantı Odağı

Proctor -Mahkemede mi? Ne mahkemesi?

Elizabeth -Ya, basbayağı mahkeme kurulmuş orada. Boston'dan dört yargıç getirmişler, Büyük Mahkeme'den, yüksek yargıçlar. Vali de başlarındaymış, öyle diyor.

Proctor -Haydi canım, delirmiş!

Elizabeth -Allah vere de delirmiş ola. On dört kişiyi hapse attılar, diyor. (Proctor, anlayamıyormuş gibi karısına bakar) Mahkeme sorguya çekecekmiş onları, asacakmış belki de...

Proctor - (gülür ama sarsılmıştır) Asacakmış! Lafa bak!

Elizabeth -Vali söylemiş, John; itiraf etmezlerse asılacaklar demiş. Bütün köy, kudurdu galiba. Abigail için öyle şeyler anlatıyorlar ki, Allah'ın sağ kolu olmuş neredeyse. Öteki kızları mahkemeye Abigail getiriyormuş. Yolda yürürken, önünden ikiye yarılmış kalabalık; Musa'nın önünde yarılan deniz gibi. Onu bunu getiriyorlarmış kızların karşısına: Kızlar bağırıp çağırdılar, yerlere yattılar mı, kim olursa olsun, cadı, büyücü diye atıyorlarmış hapse (Miller, 2010, s.53, 54).

4.2. Alt Metin Okuması

Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş döneminde ABD ve SSCB tarafından iki kutuplu dünya konjonktüründe Amerika Birleşik Devletleri'ne hâkim olan komünizm karşıtlığı siyasal yapının paradigması komünizm tehlikesine dayanan korku merkezli propaganda yöntemine dayandırılmıştır. Neumann (1998) özellikle toplumun genelini ilgilendiren tartışmalı konularda ve köklü toplumsal değişimlerde birey ve toplum arasında şiddetli tartışmalar yaşandığına vurgu yapmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da komünizm karşıtlığı gibi yeni bir paradigmanın toplumsal yapıya yerleşmesi beraberinde baskıcı bir ortamda yönetenler ve yönetilenler arasında tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Dönemin komünizm paradigması Senatör McCarthy'nin başını çektiği komünistlere karşı uygulanan baskı, dışlama, işsiz bırakma ve korku merkezli cadı avıyla uygulanmıştır. Miller Amerika aleyhinde komünistlik propagandası yaptığı gerekçesiyle dönemin siyasi lideri McCarthy tarafından haksız yere suçlanmış, yargılanmış ve cezalandırılmıştır. Kendisiyle birlikte pek çok aydının da benzer bir süreçten geçtiğini gören Miller, Cadı Kazanı oyunuyla yaşadıklarını tiyatral bir söylemle sahneye taşımaktadır. McCarthy yönetiminin ülke genelinde oluşturduğu korku imparatorluğu, herkesin birbirini ispiyonlandığı, haklının haksızla karıştırıldığı trajik bir zemin oluşmasına neden olur. Bu öyle trajik zemindir ki; komünist olduğu bilinen veya düşünülen sanatçılar, akademisyenler, siyasetçiler ve aydınlar toplumdan dışlanmaya, küçük düşürülmeye çalışılırken adaletin temsilini sağlayan yargıda bu siyasi ideolojinin bir parçası olmuştur. 1951 yılında Ethel ve Julius Rosenberg çiftinin adaletsiz yargılanmasını dönemin hukuk alanında en belirgin örneği olarak vermek mümkündür.

Yukarıda alınan ve incelemesi yapılması planlanan metin odağında söz konusu McCarthy dönemine ve dönemin adaletten uzak adalet mahkemelerine gönderme

yapılmaktadır. Söz konusu bu göndermeyi göstergebilimsel derin anlam yüzeyinde özetlemek gerekirse oluşacak simgesel anlatım aşağıdaki gibidir;

4.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

Tarihsel bir olaya eleştiri yapması yönüyle ve göstergeyi açıklamak amacıyla ele aldığımızda Cadı Kazanı oyununda;

Abigail'i → Senatör McCarthy'le,

John Proctor'ı → Arthur Miller'le,

Dini inancın simgesi olan cadılık ve şeytani → komünist olmak ile eşleştirmek mümkündür.

(Ö1) :Salem Halkı, Abigail'in Tanrı'nın sağ kolu olduğuna inanan, ondan korkan kitle.

(Ö2) :Abigail; erk, güç ve iktidar simgesi birey: mahkeme: erke hizmet eden kurum.

(Ö3) : John Proctor, suskunluk sarmalına kapılmayan sert çekirdek, cesur birey.

4.4. Önerme;

Öyleyse;

(Ö1) ↔ (Ö2)

(Ö1) ► (Ö2)

(Ö2) > (Ö1)

(Ö3) X (Ö2)

4.5. Sonuç;

Suskunluk sarmalının ürettiği suskunluğun en derin yaşandığı dönemler toplumsal yapıda köklü değişimlerin yaşandığı dönemlerdir. Toplumsal yapıda yaşanan köklü değişimlerin olduğu ortamlarda kamuoyu kanaatlerine uygun tutum ve davranış göstermeyen öznenin yaşam standardının bozulması riski artmaktadır. Doğası gereği rahat ve huzurlu yaşama isteğinde olan özneler istemeseler dahi kamuoyu baskısına boyun eğmektedirler. Metin bağlantı odağında gösterileni hukuksuzluk olan, mahkeme gösterenine metaforik olarak yaklaşmaktadır.

8. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Taziye Metnine Yönelik Dramaturjik Çözümleme Önerisi

8.1. Biçime Yönelik Dramaturji Çözümleme Stratejisi

8.1.1. Oyunun Adı : Taziye

“Taziye, herhangi bir musibetle karşılaşan kişiyi teselli etme, bir felaket karşısında üzüntüyü azaltacak sözler söyleme, yakını ölen kimselere başsağlığı dileme ve sabır tavsiye etme anlamlarında kullanılan bir kavramdır. Kaza ve kadere razı olmaya teşvik etmek ve Müslüman ölüye dua etmek demektir” (Hansu, 2007, s.89).

8.1.2. Yazar : Murathan Mungan

8.1.3. Mekân : Önoyun; Belirsiz bir mekân... Sahne gerisinde, ortada yarım daire biçiminde çift kanatlı, zifiri koyulukta kasrı ovaya bağlayan gizli merdivenlerin olduğu bir kapısı vardır (Mungan, 2007, s.11).

Birinci Bölüm; Kasrın iç avlusu... Sahne gerisinde kalın, uzun bir duvar: Kasrın duvarı... Duvarın bittiği yerde surlar başlamakta... Sahnenin sağında devriye yolunu aşağıya, avluya bağlayan çok basamaklı uzun bir merdiven... Merdivenin

hemen dibinde geniş bir yükselti, bir taş düzlük... Kasrın duvarında geniş içerlekli, meyilli, demir mazgallı üç geniş pencere... (Mungan, 2007, s.21).

Ara Oyun; Belirsiz mekân (Mungan, 2007, s.45).

İkinci Bölüm; mahkeme sahnesi, ifa sahnesi ve taziyeler sahnesinden oluşmaktadır... Mahkeme Sahnesi; kasrın geniş avlusunda geçer. Surlar ve arkada mazgallar bulunur (Mungan, 2007, s.47). İfa Sahnesi; kasrın avlusunda gemektedir (Mungan, 2007, s.54).Taziyeler; kasrın avlusu ve mazgallarda geçer (Mungan, 2007, s.58).

8.1.4. Zaman : Önoyun; Zaman belirsizlikte... Fasla Kadın'ın gebeliği, Heja'nın doğumu, Bedirhan Ağa'yı öldürecek olan Şerho Ağa'nın üç oğlunun intikam istekleri içiçe sahnelenir. Birinci bölümde 'şimdiki zaman' ve 'geçmiş zaman' ustaca iç içe geçilmiş biçimdedir. Bedirhan Ağa'nın öldürüldüğü şimdiki zaman ile Bedirhan Ağa'nın Fasla Kadın'ı kaçırmamasından geçmişten, şimdiki zamana kadar uzanan bir süreç söz konusudur. Bir başka söylemle yaklaşık olarak on beş yıllık bir zaman diliminden söz etmek mümkündür. Ara oyun; Yine belirsiz bir zamanda geçer...

8.2. Yazara Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

8.2.1. Hayatı

Murathan Mungan, 1955 yılında İstanbul'da doğdu. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları, memleketi olan Mardin'de geçti. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nü bitirdi. Aynı bölümde yüksek lisansını tamamladı. Ankara'da Devlet Tiyatroları'nda ve İstanbul'da Şehir Tiyatroları'nda dramaturg

olarak çalıştı. 1987 yılında günlük gazete olarak yayımlanan Söz Gazetesi'nde, kültür sanat sayfası editörlüğü yaptı. Çeşitli dergi ve gazetelerde şiirler, öyküler, metinler, deneme, eleştiri ve incelemeler yayımlayarak adını duyurdu. Murathan Mungan'ın sahnelenen ilk oyunu, Orhan Veli'nin şiirlerinden kurgulayarak oyunlaştırdığı Bir Garip Orhan Veli'dir. 1981 yılında sahnelenen bu oyun daha sonra yirmi küsur yıl sahnelendi. Yazarın ilk kitabı aynı zamanda da ilk oyunu 1980 yılında yayımlanan Mahmud ile Yezida'dır. Mezopotamya Üçlemesi adını verdiği ve üç oyundan oluşan üçlemesinin ilk oyunu Mahmud ile Yezida profesyonel olarak ilk kez 1993 yılında Ankara Devlet Tiyatroları tarafından oynandı. Üçlemenin ikinci oyunu Taziye ise, ilk olarak 1984 yılında Ankara Sanat Tiyatrosu tarafından sahnelenmiştir. 1992 yılında üçlemenin son oyunu olan Geyikler Lanetler'i yazmıştır. 1994 yılında Mezopotamya Üçlemesi'nin oyunları Devlet Tiyatroları tarihinde ilk kez olmak üzere Antalya Devlet Tiyatroları tarafından arka arkaya bir yıl boyunca sahnelenmiştir. Ankara Devlet Tiyatrolarının sahnelediği Geyikler Lanetler, 1999 yılında Berlin'de, uluslararası tiyatro şenliği "Theater der Welt'e" çağrılmış ve Schaubühne'de gösterilmiştir. Aynı oyun 2003 yılında Yunanistan'da Selanik Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir.⁴³

Geyikler Lanetler oyununa kaynaklık eden yazarın Cenk Hikâyeleri kitabındaki "Kasım ile Nasır" adlı öyküsü, 1994'te İtalya'da "La Mamma Umbria"da sahnelenmiştir. Aynı öykü 2004'te farklı bir yorumla Diyarbakır Sanat Merkezi tarafından sahnelenmiştir. Aynı kitapta yer alan "Şahmeran'ın Bacakları" adlı uzun hikâye, çeşitli topluluklar tarafından sahneye uyarlanmıştır. Yazarın Lal Masallar adlı öykü kitabındaki "Muradhan ile Selvihan ya da Bir Billur Köşk Masalı" adlı öyküsü, 1987'de, önce Fransa'da, Lulu Menase yönetiminde Théâtre Des Arts'de

⁴³ <http://murathanmungan.com/biography/>
http://www.edebiyatogretmeni.net/murathan_mungan.htm

Cergy-Pontoise’da, ardından Nurhan Karadağ yönetiminde Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Sahnesi’nde sahnelenmiştir. Aynı öykü, Amerika’da Penguin Books’un Dünya Hikâyeleri Antolojisi’ne seçilmiştir. Bosna Hersek’te yayımlanan Türk öykücülerini içeren bir seçkide bu öykünün Boşnakça çevirisi yer almıştır. 2000 yılında yazarın Dumrul ile Azrail adlı öyküsü Beşinci Sokak Tiyatrosu tarafından sahneye aktarılmıştır. Oyun, İstanbul Festivali’nden sonra dünyanın önemli tiyatro festivallerinde, Avusturya, Almanya ve Tunus’un yanı sıra Hollanda’nın çeşitli kentlerinde sahnelemiştir. 2003 yılında Kopenhag’daki Bette Nansen Theater’da, yazarın ‘Sayfadaki Gibi’ adlı kısa oyunu, bazı Doğulu yazarları bir araya getiren ortak bir proje olan ‘Bin Bir Gece’ içinde yer almış, aynı oyun 2005 yılında İngiltere’de 1001 Nights now adıyla Nottingham Playhouse’da sahnelemiştir. Daha çok şiirleri, hikâyeleri ve oyunları ile tanınan Murathan Mungan aynı zamanda radyo oyunu, film senaryosu ve şarkı sözü yazdı. Mungan’ın döneminde Ankara İl Radyosu tarafından seslendirilen iki tane de radyo oyunu vardır. 2002 yılında ilk romanı Yüksek Topuklar yayımlandı. 2003 yılında yayımlanan seçkisi Yazıhane’de, dünya yazarlarının Niçin yazıyorum? Sorusu etrafındaki denemelerini bir araya getirdi. Bunu aynı yılın sonunda Timsah Sokak Şiirleri, kısa bir süre sonra da Çador adlı kısa romanı takip etti. Mungan bir tanesi filme alınan üç tane de film senaryosu yazmıştır. 1984 yılında Atıf Yılmaz tarafından filme alınan Dağınık Yatak’ın yanı sıra Dört Kişilik Bahçe ve Başkasının Hayatı adlı iki senaryosu daha vardır. Bu üç senaryo 1997 yılında üç ayrı kitap olarak yayımlanmıştır. Mungan, bugüne değin çoğu Yeni Türkü topluluğu tarafından seslendirilmiş olan şarkı sözleri yazmıştır.⁴⁴

Yazıları, şiirleri ve kimi kitapları İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İsveççe, Norveççe, Yunanca, Fince, Boşnakça, Bulgarca, Farsça, Kürtçe ve Hollanda

⁴⁴ <http://murathanmungan.com/biography/>
http://www.edebiyatogretmeni.net/murathan_mungan.htm

diline çevrilerek çeşitli dergi, gazete ve antolojilerde yayımlanmıştır. Murathan Mungan, 1985'ten bu yana serbest yazar olarak çalışmakta ve halen İstanbul'da yaşamaktadır⁴⁵ (Mungan, 2007).

Mungan; 1978 yılında Mahmud ile Yezida oyunu ile Türkiye İş Bankası Tiyatro Oyunu ikinciliğini, 1980 yılında Osmanlıya Dair Hikayat adlı kitabıyla Akademi Kitabevi Şiir Başarı Ödülü'nü Turgay Fişekçi ve Ozan Telli'yle paylaşmış, Sahtiyan kitabıyla 1981 yılında Gösteri Dergisi Şiir Ödülü'nü, Hedda Gabler Adlı Bir Kadın hikâyesiyle 1987 yılında Haldun Taner Öykü Ödülü'nü kazanmıştır. 1984 yılında sahnelenen Taziye oyunu ile Sanat Kurumu tarafından en iyi tiyatro yazarı seçilmiştir.

Yazarın başlıca eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Oyunları; Mahmud ile Yezida (1980), Taziye (1982), Geyikler Lanetler (1997), Bir Garip Orhan Veli (1997).

Öyküleri; Son İstanbul (1995), Cenk Hikâyeleri (1986), Kırk Oda (1987), Lal Masallar (1989), Kaf Dağının Önü (1994), Ressamın Sözleşmesi (resim konulu öyküler seçkisi) 1997, Üç Aynalı Kırk Oda (1999).

Romanları; Yüksek Topuklar (2002), Şairin Romanı, Çador (2003).

Şiir Kitapları; Osmanlıya Dair Hikayat (1981), Kum Saati (1984), Sahtiyan (1985), Yaz Sinemaları (1989), Eski 45'likler (1989), Mırıldandıklarım (1990), Yaz Geçer (1992), Oda, Poster ve Şeylerin Kaderi (1993), Omayra (1993), Metal (1994), Murathan'95 (Seçmeler) (1995), Oyunlar, İntiharlar, Şarkılar (1997), Mürekkep Balığı (1997), Başkalarının Gecesi (1997), Erkekler İçin Divan (2001).

⁴⁵ <http://murathanmungan.com/biography/>
http://www.edebiyatogretmeni.net/murathan_mungan.htm

Düzyazı; Li Rojhilate Dile Min (1996), Paranın Cinleri (1997), Metinler Kitabı (1998), Doğduğum Yüzyıla Veda (2000), Meskalin 60 Draje (2000), 13+1 Fazladan Bir Kitap (2000), Soğuk Büfe (2001).

Senaryolar; Dört Kişilik Bahçe (1995), Dağınık Yatak (1997), Başkasının Hayatı (1997)⁴⁶ (Bkz. Şabaş, 2014, s.1, 5).

8.2.2. Yaşadığı Dönem ve Siyasal Yapı

Murathan Mungan'ın yaşadığı dönem ve döneme ait siyasal yapının ele alınabilmesi için on yıl arayla tekrarlanan askeri darbe ve bu darbelerin ardından düzenlenen anayasaların yarattığı toplumsal değişime de değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere 1945 yılında çok partili döneme geçen Türkiye Cumhuriyeti'nde 1950 yılına kadar ülke yönetimini tek parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi yürütmüştür. 1950 yılında yapılan milletvekili seçimlerini Celal Bayar'ın başkanlığını yaptığı Demokrat Parti'nin kazanmasıyla, Türkiye'nin darbelerle anılacak siyasi tarihi başlamıştır. 1950 seçimlerinin hemen ardından Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar'ın yerine DP başkanlığına ve başbakanlığa Adnan Menderes gelmiştir. DP iktidarı meclisteki çoğunluğuna dayanarak baskı rejimi kurmuş ve bu baskıyı sürekli arttırmıştır. Bu dönemde yaşanan başlıca olumsuzlukları; CHP mitinglerinde taşlı sopalı kalabalıklar tarafından İsmet İnönü dâhil olmak üzere CHP'lilere saldırı düzenlenmesi, gazetelere sansür uygulanması, basın özgürlüğünün askıya alınması, CHP'nin mallarına el koyulması, doğal yargılama yerine meclisteki vekillerden oluşan Tahkikat Komisyonu'nun yargı organı gibi çalışması, orduyu DP'nin baskı politikası olarak kullanmak istemesi, gazetecilerin hapse atılması

⁴⁶ http://www.edebiyatogretmeni.net/murathan_mungan.htm

olarak sıralayabiliriz. 1960 yılı başlarında DP iktidarının baskıcı uygulamalarına karşı başta üniversite gençliğinin direnişleri olmak üzere toplumsal bir tepki başlamıştır (Toker, 1991, s.256, 258; Tanilli, 1989, s.57).

On yıl süren baskıcı DP iktidarı uygulamalarına karşı geniş tabanlı toplumsal bir muhalefet birliğini arkasına alan ve ordu içinde genç subayların başını çektiği hareket askeri bir darbeyle yönetime el koyar. 1960 askeri darbesini Tanilli; “kurgusu aşağıdan yukarıya doğru düzenlenmiş, gençlik ve halk hareketleriyle birleşip kaynaşmış, ordu içinde devrimci tutucu hesaplaşmasıyla yönünü saptayan” (Tanilli, 1989, s.57) siyasal muhalefet hareketi olarak görmektedir. Darbe sonrasında DP iktidarında yaşanan baskıcı otoriter uygulamaların tekrar yaşanmaması için özgürlükleri ve demokrasiyi önceleyen örgütlenmenin önünü açan yeni bir anayasa yapılır.

1960 ve 1970 döneminin iki önemli özelliği vardır. İlki yerli burjuvanın sanayiye yönelerek uluslararası finans kapitalle bütünleşmesiyle artan sanayileşme sonucu belirgin olarak işçi sınıfının sayısal olarak çoğalmasındır. İkinci özellik 1961 anayasasının sağladığı demokratik ortam sayesinde yaşanan sosyal uyanışla aydınlar ve işçi sınıfında sosyalizme yöneliş başlamasıdır. Uluslararası sermayenin yerli işbirlikçileri ve uyanış içindeki emekçi sınıflar arasındaki mücadele 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin yaşanmasına neden olur. 12 Mart rejimi, 1961 anayasasında sosyal uyanışı sağlayan, örgütlenmenin önünü açan, emeğin hakkı olduğunu hatırlatan, toplumun bir kesimini sol ideolojiye yaklaştıran demokrat ve özgürlükçü yasaları tırpanlamıştır (Tanilli, 1989, s.58, 62).

Süleyman Demirel tarafından topluma bol geldiği tespit edilen 1961 anayasası temel hak ve özgürlükler bakımından 12 Eylül 1980 darbesi öncesinde daraltılmıştır. 12 Mart muhtırasına rağmen emekçi kitlelerin kendi çıkarlarının bilincine varması özellikle sanayi kesiminde çalışanlarda sınıf bilincinin gelişmesini sağlamıştır. 1975 ve 1979 yılları arası siyasi bunalımların ve terörün tırmandığı

yıllardır. Maraş ve Çorum katliamları yaşanır. 1979 yılında Süleyman Demirel başkanlığında Adalet Partisi, Milli Selamet Partisiyle hükümet kurar. Ekonomik ve siyasi hiçbir sorun çözülmese de AP 24 Ocak 1980 kararlarıyla Türkiye'nin karma ekonomik sistemden kapitalizme geçilmesinin yolunu açar. 24 Ocak kararları adı verilen istikrar paketi, Türkiye'nin ihtiyacı olan kısa vadeli ekonomik istikrarın sağlanması yanında kapsamlı ve uzun vadeye yayılmış dışa açılmayı öngören yapısal uyum ve dönüştürme programıdır (Sönmez, 2009, s.26). Terör ve anarşiyi durdurmak, kardeş kavgasına son vermek ve demokrasiyi koruyup kollamak için genelkurmay başkanı Kenan Evren önderliğinde ordu yönetime el koyar. Cumhurbaşkanı Kenan Evren başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi askeri bir rejimle 1983 seçimlerine kadar fiili olarak iktidarda kalarak kendilerini de güvence altına alacak yasal ve politik düzenlemeleri tamamlamadan iktidardan ayrılmamıştır. Öncelikle siyasi partiler ve ne kadar örgütlü özel veya kamu kurumu varsa hepsi kapatılır. İşçi sendikaları DİSK, MİSK, HAK-İŞ, TÜRK-İŞ'in sosyal demokrat kolları kapatılırken Devrimci İşçi Sendikası DİSK dışında diğerleri kısa süre sonra faaliyetlerine devam etmişlerdir. DİSK tamamen sol ideolojiyi benimsemiş güçlü ve sert bir işçi sendikasıdır.⁴⁷ Sendikaların denetim altına alınması için örgütlenmenin iş kolu esasına göre yapılması yoluna gidilmiştir. Grev hakkı kaldırılırken sermayeyi güçlendiren lokavt bir anayasal hak sayılmıştır. 1983 yılında 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'na dayalı olarak akademik personelden devlet memuruna kadar kamuda çalışan birçok kişinin görevine son verilmiştir. 1402'lik olarak adlandırılan devlet memurlarının geneli sol düşünceye sahip aydınlardır.

Askeri darbe sonrası yapılan günümüzde de tartışma konusu olan 1982 darbe anayasası devletin başta üniversiteler olmak üzere devletin ideolojik aygıtlarının

⁴⁷ Çölaşan, Emin. (1989). Turgut Nereden Koşuyor?, İstanbul: Tekin Yayınevi, s.111.

özerkliğini sınırlandırmıştır. Yüksek Öğretim Kanunu'yla kurulan Yüksek Öğretim Kurumu üniversitelerin özerkliği ortadan kaldırılmış ve üniversiteleri tek tip merkeziyetçi bir yapıya sokulmasını sağlamıştır. Günümüzde hala tartışılan rektör seçimi ve atanması üniversite özerkliğini ortadan kaldırmıştır. YÖK'ün kurulmasıyla birlikte üniversiteler cumhurbaşkanına bağlanmıştır. Siyasal partilerin yurt içinde ve yurtdışında örgütlenmeleri kısıtlanmıştır. Devlet memurları ve öğrencilerin siyasi partilere üye olmaları yasaklanmıştır. Seçim sistemi özellikle seçim barajının yükseltilmesiyle büyük partilere avantaj sağlarken küçük partilerin mecliste temsil edilmesinin önünü kapatmıştır. 1961 Anayasasının verdiği haklarla mecliste sandalye şansı bulan İşçi Partisi gibi sol eğilimli küçük partilerin önü kapatılmıştır. Basın organları sansüre tabi tutulmuştur. Yargının denetimi yerine kolluk kuvvetlerine yetki verilmiştir. Özellikle devlet tekelinde olan televizyon yayınları devlet ideolojisine uygun yayın yapması sağlanmıştır. Yasa ile Türkçe dışındaki dillerde düşünce açıklaması yapılmasının yasaklanması neticesinde Kürtçe resmi olarak yok sayılmıştır (Tanör, 1986, s.140, 142; Tanilli, 1989, s.58, 62).

12 Mart'ta kısa süreli askeri rejimle örgütlenme ve özgürlükler bakımından kısmen kısıtlanan 1960 anayasası 12 Eylül'le birlikte tüm demokratik kazanımları ortadan kaldırmıştır. 12 Eylül askeri darbesi ideolojik farklılık gözetmeden sağ ve sol görüşüyle kamuoyunda siyasi eylem ve faaliyetleriyle tanınan kişileri hukuksuz olarak hapishanelere doldurmuş, duygusal ve fiziksel işkenceye maruz bırakmıştır. O dönemde askeri cuntanın emriyle işlenen insanlık suçlarını ve yaşanan dramları dile getiren birçok örnek mevcuttur.⁴⁸ 12 Eylül darbesinin sadece yaşanan insanlık dramlarıyla açıklanabilmesi mümkün değildir. Darbenin sosyolojik boyutunda darbe sonrasında tasarlanmak istenen toplumsal yapıyı görmek mümkündür.

⁴⁸ Bkz. Çalışlar, Oral. (1989). 12 Mart'tan 12 Eylül'e Mamak. İstanbul; Milliyet Yayınları.

12 Mart ve ardından 12 Eylül'ün toplumun ilerici kişiliğini oluşturan tüm düşünen kesimlerine yıkıcı darbe vurması, toplumun dopolitize edilmesini sağlamış ve suskunlaşan bireylerle birlikte toplum konuşamaz hale getirilmiştir. Cumhuriyetin temellerini atmaya çalıştığı laik, sosyal ve hukuk devleti anlayışı özellikle hukuksuz uygulamalar ve dinin ön plana çıkarılmasıyla -din derslerini mecburi olması, imam hatip okullarının sayısal olarak çoğalması- Osmanlı toplum anlayışında yaygın olan Türk, İslâm sentezi vb. ideolojilere dönülmesine neden olmuştur. Türkiye toplumu geleneksel, askeri, teokratik Osmanlı toplum yapısına benzeyen edilgen, durgun, kitle toplumu yani yığın haline gelmeye başlamıştır (Çalışlar, 1993, s.31, 32). 1980 darbesi ile demokrasi ve özgürlük kavramları rafa kaldırılarak Türkiye askeri bir otoritenin asayiş tedbirleri ile yönetilmiştir. Darbenin meşruiyeti artan terörü önlemek ve demokrasiyi korumak gibi dolaylı maksatlarla sağlanmak istese de gerçek amacı Türkiye'nin uluslararası sermayeye açılması ve ucuz emek cenneti haline gelmesini sağlamaktır. 12 Eylül darbesinden günümüze kadar yaşanan gelişmelere baktığımızda demokrasimizin yerinde saydığını ancak Türkiye'nin uluslararası sermayenin yerli işbirlikçileri ile tüketici konumunda açık bir pazar haline geldiğini görmek mümkündür. Özellikle 1980 ve 1983 dönemi insan haklarının askıya alındığı, sol ideolojiye sahip kesimlerinin duygusal ve fiziksel işkencelere maruz kaldığı bir dönemdir. 12 Eylül sadece yaşadığı dönemde değil devamında da toplumun bilincinden devrimci ve sol ideolojiyi silmeyi amaçlamıştır. Darbe sonrası 1983 yılında yapılan ilk seçimlerle iktidara Turgut Özal başkanlığında Anavatan Partisi gelir. 1980'li yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yandan demokrasi mücadelesi devam ederken, diğer yandan

Mungan'ın söylemiyle cemaat toplumu⁴⁹ olma durumunun varlığını sürdürüp sürdürmediği tartışılmaktadır.

8.2.3. 'Sert Çekirdek' Bir Yazar; Murathan Mungan

Mungan'ın 1980 sonrası kuşağın en popüler yazarlarından biri olduğu bilinmektedir. Roman, hikâye, şiir, tiyatro oyunu, film senaryosu gibi birçok farklı edebi alanda eserler vermektedir. Mungan'ın ürettiği eserler altmış cildin üzerine ulaşmış durumdadır⁵⁰ (Kayıran, 2014). And, (1983) Murathan Mungan'ı 1960'lı yıllardan sonra yetişmiş ve başarılı olan genç kuşak yazarların arasında sayarken, Mungan'ın Mezopotamya Üçlemesi'nin ilk oyunu olan Mahmud ile Yezida'yı geleneksel kültür değerlerimizi Batı tiyatro eserlerine uyumlu bir yaklaşımla ele aldığına vurgu yapmaktadır (And, 1983, s.608). Mezopotamya Üçlemesi başta olmak üzere yazar eserlerinin genelinde köklerinin uzandığı coğrafya ve kültürden beslenmektedir. Bunun yanısıra Mungan, eserlerinde insanların iç dünyalarında yaşadıkları çatışmaları ustalıkla işlerken önemli toplumsal sorunları eşitlik ve demokrasi bağlamında işlemektedir. Toplumun belirli bir kesimin sinir uçlarına dokunmak ve o kesimi uyarmak Mungan için önemlidir. Merhaba Asker adlı öykü seçmelerinde Türkiye'de namus borcuyla eş görülen mecburi askerliğin en önemli sorunsalı olan ve dünyada ilk sırada olduğumuz şüpheli asker ölümlerine insan yaşamının kutsallığını ön plana çıkararak "sivil hayata egemen olan 'örtbas etme kültürü'nü" (Mungan, 2014, önsöz) eleştirmektedir. Devletin gizlendiği kutsallığın arkasından sınırların askeri zayıflık diye yaptığı yüzeysel açıklama toplumda önemli bir karşılık

⁴⁹ Mungan, Murathan. (1986). Yalan Toplumuyuz. Söyleşi; Nilüfer Kuyuş, Milliyet Gazetesi, 06.11.1986, s.20.

⁵⁰ <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/murathan-mungan-tragedyasi-408994> Erişim Tarihi: 01.01.2015

bulmazken Mungan ölen askerlerin ailelerinin gözyaşlarını toplumun vicdanına akıtmaya çalışmaktadır; “Evlatlarının ölümüne ilişkin sorularına cevap arayan çaresiz ve acılı aileleri kahredici bir belirsizlikle baş başa bırakarak onlara ömre yayılan bir işkence yaşatmak da en az bu gençlerin ölümleri kadar hazin değil mi?” (Mungan, 2014, önsöz). Mungan için hem insanın içine hem de yaşadığı toplumun katmanlarına yolculuk yapabilmek çok önemlidir (Mungan, 1986, s.20) Şairin Romanı kitabında Türk edebiyatında belki de bir ilki gerçekleştiren yazar, şairliğinin poetikasını bir roman aracılığıyla dile getirirken, Merhaba Asker’de de farklılığa yönelmiştir. On altı ayrı yazar şüpheli asker ölümleri konusunu kendi yazarlık yapısı ve dünya görüşüne uygun yaklaşımla öyküleştirmektedir.

Mungan, Yüksek Topuklar adlı romanında geçmişte sol görüşlü ideolojinin içinde faaliyetleri olan zengin bir ailenin kızı, şimdiki zamanda feminist Nermin’in beş yaşındaki Tuğde’yle geçirmek zorunda kaldığı beş günü anlatmaktadır. Hayatı televizyondan öğrenin ve önemli ölçüde 1980 askeri darbesi sonrasında yükselen popüler kültürün temsilcisi Tuğde’yle popüler kültürden uzak duran klasik müzik, opera vb. zevkleri olan Nermin arasındaki çatışmayı ön plana çıkarmaktadır. Mungan aynı zamanda romanda tüketim toplumunun eleştirisini yapmaktadır. Görünürde konusu basit olan kitapta, yazarın siyasal ve sosyo kültürel görüşlerinin belli başlılarını görmek mümkündür. Bu başlıklardan bazıları sıralanacak olursa; Kürtler nezdinde farklı etnik kökenli vatandaşlara karşı kötü davranılması, cinsiyetle ilgili sorunlar ile farklı cinsiyet tercihlerine karşı toplumsal bakış, aydın eleştirisi, Maraş olayları örneklemeyle sünni ve alevi meselesi vb. konu edilmektedir. Yazarın eserlerinde günümüz Türkiye’sinin eşitlik, medya, hukuk, yolsuzluk, cumartesi anneleri, sokak çocukları, sınıf farklılıkları gibi toplumsal ve evrensel sorunları da dile getirdiği bilinmektedir. Ayrıca Yüksek Topuklar romanında Mungan’ın devlet otoritesi ve çoğunluğun kanaatlerin bireylere dayattığı sosyal,

siyasal ve ekonomik sistemin eleştirisini yaptığını söylemek doğru olacaktır (Bkz. Mungan, 2002). Yukarıda özeti geçilmeye çalışılan kısa bilgiler ışığında bile Murathan Mungan'ın sert çekirdek bir yazar olduğunu söyleyebilmek mümkün olacaktır. Yazarın söyleşileri, siyasi faaliyetleri, içinde bulunduğu toplumsal eylemler gözlemlendiğinde genellikle toplumda azınlık olan ve ezilen kesimden yana mücadele verdiğini vurgulamak gerekmektedir. Mungan'ın 19 Ocak 2007 tarihinde düzenlenen suikast sonucu öldürülen Hrant Dink'in, öldürülmesinin sekizinci yılında Agos Gazetesi'nin önünde yaptığı konuşmada (Mungan, 2015) suskunluk sarmalı kuramı içinde değerlendirilen sert çekirdek bir yazar olduğunu gözlemek mümkündür; "Dilsizliğin her çeşidinin yaşandığı bu ülkede ölenler, öldürülenler, katledilenler biz onlardan sonra birkaç kelime daha fazla söyleyebilelim diye öldüler."⁵¹ Mungan, Neumann'ın suskunluk sarmalı kuramında yer verdiği ve sert çekirdek olarak konumlandığı sanatçı görüntüsünü kendi cümleleriyle şöyle özetlemektedir; "baskıcı iktidarlar korkunun bulaşıcı olduğunu bilir, bu yüzden toplumun korkularını sürekli diri tutmaya çalışırlar; onların bilmediği cesaretin de bulaşıcı olduğudur. Bu yüzden hayatın ve dünyanın gözlerinin içine bakarak cesaretle konuşmalıyız"⁵² (Mungan, 2015). Murathan Mungan'ın eserlerinde Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan kültürel taşralık konusuna eğildiği görülmektedir. Dünyanın gelişmiş ülkelerine uyum sağlamamız sadece görsel taklitle sınırlı kaldığından kültürel yapımız gelenekselliğini korumaktadır. Gelenekselliğin temelleri bireyselleşmeye ket vuran ümmet ve cemaat toplumuna uzandığından toplumsal yüzleşme yaşanmamaktadır (Mungan, 1986, s.20). Hatırlanacağı üzerine suskunluk sarmalı kuramına ait hipotezler incelenirken ele alınan grup, gruba uyma, sosyal etki, sosyopsikoloji gibi alt başlıkların, bireyi susmaya ve susturmaya sürükleyen etkenlerin başında çevresel faktörlerin önemli olduğu belirtilmişti.

⁵¹ Mungan, Murathan. (2015). İstanbul: Agos Gazetesi, (19.01.2015) Erişim Tarihi: 02.01.2015

⁵² Mungan, Murathan. (2015). İstanbul: Agos Gazetesi, (19.01.2015) Erişim Tarihi: 02.01.2015

Buradan hareketle Murathan Mungan'ın özellikle oyunlarında dile getirdiği cemaat olgusunun, bireyin düşünme ve konuşma özgürlüğünü elinden alan, susma eylemine hizmet eden en önemli koşullardan biri olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Bundan dolayıdır ki Murathan Mungan'ı sert çekirdek bir yazar ve oyunlarını da suskunluk sarmalı ekseninde analiz edilmeye uygun metinler olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

8.3. Öze Yönelik Dramaturgi Çözümleme Stratejisi

8.3.1. Akıntıya Karşı Kürek Çeken Oyun Karakterleri

Kevsa Ana

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
	(1) Fasla Kadın'ın erkek çocuk doğurmasından korkmaktadır	(5) Töreye en bağlı karakter ve töre düzeninin koruyucusudur
	(2) Fasla Kadın'ın gelini olsa bile düşman aşiretten olduğu için ona güvenmiyor	(6) Bedirhan Ağa'nın annesi, Kara Rüso'nun eşidir
	(3) Güçlü ve mücadeleci	(7) Aşiret törelerini oğlu Bedirhan ve Fasla Kadın arasındaki sevdanın üzerinde görmektedir
	(4) Fasla Kadın'ı sevmiyor	

- (1) Kevsa Ana -Yüreğim mi depremdeydi, töreler mi? Sel basıyordu her gece yatağımı. Korkulu düşlerimde uzun bir beşik sallıyordum. Ben mi sallanıyordum, beşik mi? (Mungan, 2007, s.13, 14).
- Kevsa Ana -Rahmi kurusun diye Fasla Kadının dokuz ay, dokuz ırmak kuruttum.
- Kevsa Ana - Onca efsuncuya akıl danıştım. Hikmet yazdırdım oncasına. Oğlumu benden çalacak bir oğul vermesin diye uğursuz rahmi Fasla Kadının, binbir cindar hocaya muska bozdurdum. Yetmedi hiçbirisi. Yetmedi hiç kimse. Kendim baktım yıldızların, suların falına. Aşikâr olsun diye yazgımızın menzili; göztaşları bıraktım körlüğün kuyusuna (Mungan, 2007, s.15).
- (2) Kevsa Ana - Fasla Kadın tekin değildi. Yılan barındıran çöller gibiydi (Mungan, 2007, s.17).
- (3) Kevsa Ana - (...) Cümle alıcı kuşları salacağam gökyüzüne. Ben yummadan gözlerimi, bu çatlağın karanlık gözlerini bağlayacağam. Andım olsun bu zifiri gece bitecek aşiretimin göğünde! (Mungan, 2007, s.19).
- (4) Kevsa Ana -Lanet olsun gelin geldiğin güne Fasla Kadın! O güne lanet olsun! Bedirhan, seni atının terkisinde kasra soktuğunda Şerho Ağa aşiretinin erkekleri yüzlerini toprağa döktüler. Kahırlarından ve utançlarından insan içine çıkamadılar bir zaman. Ve de bizim muradımız da buydu. Bedirhan hevesini alır senden ve de seni utancınla bir kıyıya bırakır, unuttur gider belledik. Lâkin kim bilir hangi ölümdür ki sana bu zehir güzelliğini başışlamış. Ve de sen kim bilir hangi büyüler ve tütsülerle mil çektin Bedirhan'ın gözlerine. Seni avrat belledi, üstüne kadın almadı. Aşiretin en güzel, en asil kızlarına yüz çevirdi bir bir... Seni minderine ortak etti ölesiye.
- Kevsa Ana - Lanet olsun gelin geldiğin güne Fasla Kadın! Kanlı çarşafına lanet olsun! Kanlı kızlığına lanet! Akıttığın zehire, ak çarşafın kara muştusuna lanet olsun! (Mungan, 2007, s.39).

- Kevsa Ana - Lanet olsun kanlı çarşafına Fasla Kadın! Lanet olsun kadınlığına!
(Mungan, 2007, s.41).
- (5) Kevsa Ana -Belli ki bir lanet tutmuştu. Adaklarım boşa çıkıyordu. Yüreğimde bir kara kin, beni günden güne sarıyordu. Deprem görmüş ağaç gibiydim; titriyordum. Oğlum elden gidiyordu.
- Ağlayıcı Kadınlar - Törellerimiz elden gidiyordu.
- Kevsa Ana -Kurbanlar kesiyordum ardı ardına.
- Ağlayıcı Kadınlar - Kurbanlar yetmiyordu (Mungan, 2007, s.12,13).
- Kevsa Ana -Yüreğim mi depremdeydi, töreler mi? Sel basıyordu her gece yatağımı. Korkulu düşlerimde uzun bir beşik sallıyordum. Ben mi sallanıyordum, beşik mi? (Mungan, 2007, s.13, 14).
- Kevsa Ana -Cümle ululuları, bilge kişileri, efsunculan dolaştım. Hocaların, şeyhlerin eşliğinde konakladım. Yüreğinin hukukunu çözemeyen Bedirhan'ın erliği çözülsün istedim. Bir oğula hasret, bir oğuldan irak kalsın bir zaman. Vaktaki Fasla'nın sevdası yüreğinde efsununu çözene dek erliği kilit altında kalsın istedim.
- Tutmadı dileklerim! Tutmadı lanetim! Ya şimdi yüreğimdeki bu kara kini ben nasıl çözeyim? (Mungan, 2007, s.16).
- Kevsa Ana -Ölünün kanı daha yerde taze durmaktadır. Fasla Kadın ölünün ayalidir, taziyesini tutmak düşer. Töreler gereğidir bu (Mungan, 2007, s.26).
- Altıncı Tüfekli - Bedirhan Ağa peşine atlıları takmış ve atının terkisini namusu gibi koruyarak yaklaşmaktadır kavra.
- Kevsa Ana - Şükürler olsun Allahım! Şükürler olsun sana!
- Yedinci Tüfekli - Gelin geliyor sana Kevsa Ana. Şerho Ağanın kızı geliyor! Baskınlı bir düğünden en büyük ganimet! (Mungan, 2007, s.42).
- (6) Kevsa Ana - Bedirhan'ın doğduğu gün,
Bedirhan'ın babası,
Benim erim Kara Rüso
Bir düş görmüş idi (Mungan, 2007, s.22).

(7) Kevsa Ana

-Bağrıma bir hançer saplandı! Kendi oğlumun kanından bir yılan akıyor koynuma. Ağalığın gözünü ağu bürüyor. Belli ki Fasla Kadının hükmü sürececek bir zaman daha. Sevdanın töresi, toprağın ve de aşiretin töresine üstün gelecek (Mungan, 2007, s.19).

Fasla Kadın

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Önoyunda hamiledir	(3) Kendini kaçırın Bedirhan Ağa'ya önceleri düşmanlık duygusu besler	(5) Erkek evlat doğurmak istemektedir
(2) Güzel bir kadın... Siyah saçlı, saçları örüklü, gözleri çimen yeşili...	(4) Sonraları Bedirhan Ağa'ya sevdalanır	(6) Ölümü kabullenecek kadar törelere bağlıdır
		(7) Şimdiki zamanda Bedirhan Ağa ile on beş yıldır evlidir
		(8) Şerho Ağa'nın kızıdır. Dokuz erkek kardeşi vardır
		(9) Hem kendi aşireti hem de Bedirhan Ağa'nın aşireti tarafından düşman olarak görülmekte ve dışlanmaktadır

- (1) Üçüncü Ağlayıcı - Bir doğumun bir yazgıya işaret olduğu nerde görülmüş? Bir doğumun bir töreye böylesine buyurduğu?
- Bedirhan Ağa - Fasla Kadın mı gebedi, töreler mi? (Mungan, 2007, s.13).
- (2) Sekizinci Tüfekli - Gözleri kör eden güzelliği bin başlı bir yılan gibi uyuşturdu Bedirhan Ağanın öfkesini (Mungan, 2007, s.39).
- Bedirhan Ağa - (...) Simsiyah saçları bir kırbaç gibi dolanıyordu yüzüme... (Mungan, 2007, s.29).
- Fasla Kadın - Öruklerim... (Mungan, 2007, s.29).
- Altıncı Tüfekli - (...) Otlar onun çimen yeşili gözlerinden aldılar renklerini (Mungan, 2007, s.39).
- (3) Fasla Kadın - Ben atının terkisinde ölmüşem Bedirhan Ağa. Gerdeğe getirdiğin canım değil, bedenimdir.
- Fasla Kadın - Öyleyse vur beni Bedirhan Ağa. Beni toprağa gelin et. Madem ki bir er kişisen sen ve de ağasan, bıçak vurduğun boyna can çekiştirme (Mungan, 2007, s.40).
- Fasla Kadın - (...) Lakin öfkenin, hıncın ve de intikamın baki olduğunu helbet sen herkesten iyi bilirsin (Mungan, 2007, s.41).
- (4) Fasla Kadın - (...) ve de aha bu kara yaşmağım gibi bir kara sevdayı gizlerim, yüreğimin saklısında (Mungan, 2007, s.30).
- (5) Fasla Kadın - Bir oğul iseterem! Benliğime, özüme, kimsesizliğime şahap çıkacak bir oğul. Can bulduğu bedenime, can katacak bir oğul. Yalnızlığıma yoldaş isterem! Bedirhan'ın bedeninden bir Bedirhan daha isterem! (Mungan, 2007, s.16).
- (6) Fasla Kadın - Olan bitenin özü şudur ağalar: Ben ölüme yazgılıydım. Daha Bedirhan'ın terkisinde ulaşırken kasrın kapısına, belliydi ki, ben ölüme yazgılandım. Ya sizler, ya aşiretim zati yaşatmayacaktı beni. Lâkin bunun zamanı belli değildi. Ve de canıma kimin kıyacağı? Ve de ben geldiğimin haftasına,

ölümüne, yani Bedirhan'a sevdalandım. Arımı, utancımı unuttum. Erimi, kocamı, yiğidimi sevdim. Ona bal topundan yiğit bir oğlan verdim. Ve bunca yıldır ölüm beklerim.

Ha Şerho Ağanın yiğitleri, ha kasrın Tüfeklileri... Helbet kıyılacaktı canıma. Bunu bilmekteydim. Ve herhal ecelin zamanı geldi.

Yormayın ak sakallarınızı, verin hükmünüzü Bedirhan'a gideyim!
(Mungan, 2007, s.50).

Fasla Kadın

-İnsan demek, töre demektir Heja. Sade bu bozkır değil, aha şu bozkıra yaban duran makinaların geldiği gâvur elleri bile kendince bir töreye şahaptır.

Töre demekse ölmektir, öldürmektir. Ha usul usul, ha bir göz kırpmında...

Sana düşen beni vurmaktır oğul (Mungan, 2007, s.55).

(7) Fasla Kadın

-On beş yıl sonra sorulacak sual midir bu Bedirhan? Erimsen benim, kocamsan, oğlumun babasısan... (Mungan, 2007, s.30).

(8) Ağlayıcı Kadınlar

- Dokuz erkek kardeşi var idi Faslı Kadının. Dokuzu da atasıydı. Altısını kan pahasına Kara Rüso aldı elinden. Ve bir Fasla Kadın ile üç erkek kardeş kaldı Şerho Ağanın soyundan (Mungan, 2007, s.30).

(9) Fasla Kadın

-Olan bitenin özeti şudur ağalar; ben ölüme yazgılıydım. Daha Bedirhan'ın terkisinde ulaşırken kasrın kapısına belliydi ki, ben ölüme yazgılandım. (...) Ha Şerho Ağa'nın yiğitleri, ha kasrın tüfeklileri... Helbet kıyılacaktı canıma (Mungan, 2007, s.50).

Yaşlı Ermiş Kişi

- Şerho Ağa'nın yüzünü yere yıkmak için tek kızı Fasla Kadın kaçırılınca, Şerho Ağa o gün, bu gün yüzünü toprağa vermiştir. Ya kızımın ya erinin kam alınmadan yüzüm topraktan kalkamaz buyurmuştur oğullarına. Ve de aşiretimizin erliği, şerefi ve de namusu gayrı toprağa bakar diye buyurmuştur. Ölüm ve kan kaçınılmaz olmuştur... (Mungan, 2007, s.47).

Bedirhan Ağa

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
(1) Bıyıklı, esmer	(2) Törelere karşı gelmenin acısını yaşamakta ve olacıklardan korkmaktadır	(5) Aşiretin ağasıdır. Soyunun devamı için sevdiği Fasla Kadın'dan erkek çocuk istemektedir
	(3) Faska Kadın'a sevdalıdır	(6) Heja'nın babasıdır ve Heja'yı çok sever
	(4) Oğlunun Şerho Ağa'nın kanını taşımasını hazmedememektedir	(7) Fasla Kadın'la on beş yıllık evlidir
		(8) Töreye bağlıdır
		(9) Fasla Kadın'a olan aşkı nedeniyle ve erkek evladının olmamasından dolayı suçlanmaktadır

- (1) Fasla Kadın - (...) Dişlerinin akını kapkara bıyıkların örtmektedir. (...) Gözümü alıyordu esmerliğin... (Mungan, 2007, s.29).
- (2) Bedirhan Ağa - Fasla Kadın mı gebeydi, töreler mi? Yangın sualler dolanıyordu aklımın kıyısında (Mungan, 2007, s.13).
- (3) Bedirhan Ağa - Seni oç niyetine, seni kan bedeline kaçırmıştım. Bu yüzden sevgi yoktu yüreğimde. Öfke vardı, oç vardı. Kin tutmuştu yüreğime giden yolların başını. Lakin vuruldum sana, sevdalandım. Nasıl utandım bu sevdadan, aşiretimden, öcümden, babamın mezarından (Mungan, 2007, s.28).

- Bedirhan Ağa - Seni kaçırmak için bin kişi vurmam caiz olsa gene vururum Fasla. Sen benim ölümümsen! (Mungan, 2007, s.30).
- Bedirhan Ağa - Bense ananı çok severem Heja Allahıma çok severem. Görürsen üstüne kuma bile almamışem (Mungan, 2007, s.36).
- (4) Maskeli Kadın (Kevsa Ana) - Bedirhan Ağa! Sen bir eksik ağasan. Topraklarının başına bırakacağın oğulun damarlarını Şerho Ağanın kanıyla bölüşürsün. Topraklarının suyunu bir karayılan emmekte ve de sonra güneşe tükürmekte... (Mungan, 2007, s.31, 32).
- Fasla Kadın - Uyan Bedirhan! Kurban olayım uyan! Azap vermektesin bana. Kara düşlerin kucağındasın yine. Mezar toprağımı doldu gözlerine? Uyan (Mungan, 2007, s.32).
- (5) Bedirhan Ağa - Bir oğul isterem!
Neslimi tohumumda taşıyacak bir oğlu
Mülküm ve hükmüm sahap çıkacak bir oğul (Mungan, 2007, s.15).
- (6) "Sonra Baba-Oğul töreni bir biçimde kefenin başına geçer, namaza dururlar. Birbirlerinin namazını kılmaktadırlar" (Mungan, 2007, s.19).
- Fasla Kadın - (...) Oğlunu düşün, Heja'yı. Sonra beni düşün. Hem de iyice düşün (Mungan, 2007, s.31).
- Bedirhan Ağa - Bilmez gibi sorasan Heja. Oğlumsan benim. Gözümün ışığı, canımın parçasısın. Benden sonraki Bedirhan'sın sen. Yüreğim gibi severem (Mungan, 2007, s.36).
- (7) Fasla Kadın -On beş yıl sonra sorulacak sual midir bu Bedirhan? Erimsen benim, kocamsan, oğlumun babasısan... (Mungan, 2007, s.30).
- (8) Başağıtçı - Kara mavzeri Kara Rüso'nun kara poşisine sarmışlar idi. Ve de poşi kan yüzü görmüş idi. Ve de gayri kan rengi almış idi. Ve bu yüzdendir ki ölçlü bir poşi idi (Mungan, 2007, s.34).

- Bedirhan Ağa - (...) Aha bu mavzer senindir artık. Bu mavzerin hükmünü sen yürütürsen gayrı. Dedemden babama, babamdan bana, benden de sana emanet Heja. Erkeklüğimizin ve de hükümranlılığımızın emanetidir bu mavzer. Ölümün de hayatında hudududur. Gayrı bu mavzer senindir. Ve sen de bir ağasın artık (Mungan, 2007, s.34).
- Başğırtçı - Kara Rüso'nun ölüsünü kasra getirdiklerinde ovadan, ilk Bedirhen Ağa görmüş babasının ölüsünü. Ve de Bedirhan Ağa, günlerce kasrın gizli merdivenlerinde saklandı acısından, utancından... (Mungan, 2007, s.37).
- Kevsa Ana - Öfkesi yaman olacak Bedirhan'ın dedim. Daha el kadar uşak idi intikam andını içerken. Lakin Şerho Ağa'yı al kana bulamak şöyle dursun, kızını gelin getirdi, bir oğul aldı Şerho Ağanın kanından (Mungan, 2007, s.37).
- (9)Ağlayıcı Kadımlar - Fasla Kadın gün günden sancılanıyordu.
- Tüfekliler - Töremiz gün günden sancılanıyordu (Mungan, 2007, s.14).
- Kevsa Ana -Bağrıma bir hançer saplandı! Kendi oğlumun kanından bir yılan akıyor koynuma. Ağalığın gözünü ağu bürüyor. (...) Andım olsun bu zifiri gece bitecek aşiretin göğünde (Mungan, 2007, s.19).
- Üçüncü Ağlayıcı - Sevdanın hukukunu tamam edeceksin.
- Kevsa Ana - Töremiz deprem altındadır (Mungan, 2007, s.17).
- Kevsa Ana - (...) Yüreğinin hukukunu çözemeyen Bedirhan'ın erliğı çözülsün istedim. Bir oğula hasret, bir oğuldan irak kalsın bir zaman. Vaktaki Fasla'nın sevdası yüreğinde efsununu çözene dek erliğı kilit altında kalsın istedim. Tutmadı dileklerim! Tutmadı lanetim! Ya şimdi yüreğimdeki bu kara kini ben nasıl çözeyim? (Mungan, 2007, s.16).

Heja

Biyolojik	Psikolojik	Sosyolojik
	(1) Mutsuzdur. Töre baskısı nedeniyle acı çekmektedir	(3) Bedirhan Ağa'nın oğlu
	(2) Annesi Fasla Kadından utanmaktadır	(4) Babasının düşmanı Şerho Ağa'nın torunudur. Düşman bir anneden doğmuştur
		(5) Töreye bağlıdır
		(6) Babasının ölümünden sonra aşiretin reisi olacaktır

- (1) Heja - (...) Bildiklerimin hepsi de ölüme dair. Hatırıma düşen yalnızca ölüm korkusu. Ben daha el kadar uşakken ölümün ninnisini ezber ettim. Şimdiyse karanlıktayım. Anam kimdir? Babam kim? Kim, kimi öldürür? Kim, kimin katilidir? Hiçbir sualime ışık düşürmez ne bildiklerim, ne gördüklerim. Ne, ne zaman olmuştu? Ne, neden Önce? Zumun dediğimiz nedir ki? Maksat hükmetmektir; Hükmetmekle, öldürmek gücünde,
- Hangi ana, oğlunu kurban eder?
- Hangi oğul, ananın canına cellat olur?
- Ağalık-atalık hukukunda kim, kimin canına ferman çıkarır, bilinmez?
- Şimdiyse karanlıktayım. Babamın suretini kuşanmaya geldim.
- Acılarımla, kahırlarımla bileyeceğim zulmümü.
- Zulmüm yazgınıza yoldaş olsun! (Mungan, 2007, s.18, 19).

- (2) Heja - Benim anam lanetli gibidir babey. Kasrın insanı sevmez anamı. Şerho Ağanın kızıdır, deyi gönül yaklaştırmazlar anama. Biliy misin ben anamdan çok utanırem babey, çok utanırem (Mungan, 2007, s.36).
- (3) “Sonra Baba-Oğul törensi bir biçimde kefenin başına geçer, namaza dururlar. Birbirlerinin namazını kılmaktadırlar” (Mungan, 2007, s.19).
- (4) Heja - Senin düşmanın Şerho Ağadır. Ve de canına avcı bu Şerho Ağa dedim olur, değil babey?
- Bedirhan Ağa - He ya kurban deden olur (Mungan, 2007, s.36).
- Heja - Benim anam lanetli gibidir babey. Kasrın insanı sevmez anamı. Şerho Ağanın kızıdır, deyi gönül yaklaştırmazlar anama(Mungan, 2007, s.36).
- (5) Heja Ağa -Yüzüme kan seğirtir, alıcı kuşlar konar yüreğime. Lâkin ödeyeceğim borcumu babama ve de aşiretime.
And olsun ödeyeceğim! (Mungan, 2007, s.53).
- (6) Birinci Yaşlı - Ağalığın kutlu olsun Heja Ağa.
- Tüfekliler - (Tek sıra haline gelir, havaya ateş ederler.) Ağalığın kutlu olsun Heja Ağa!
(Mungan, 2007, s.53).

8.3.2. Aksiyon Planı

İki aşiret arasındaki kan davası nedeniyle Şerho Ağa, düşmanı Kara Rüso’yu öldürtür.

Bedirhan Ağa, babası Kara Rüso’nun intikamını Şerho Ağa’nın kızı Fasla Kadını kurulu düğünden kaçıırarak alır.

Fasla Kadını kurulu düğünden kaçırın Bedirhan Ağa damadı öldürür.

Bedirhan Ağa, Fasla Kadınla evlenir.

Fasla Kadın, Bedirhan Ağa’dan hamile kalır, Heja’yı doğurur.

İntikam için Şerho Ağa'nın üç oğlu, Bedirhan Ağa'yı öldürür.

Aşiretin ileri gelenlerinden oluşan ve törenin yargı merkezi olarak görülen Yaşlı Ermiş Kişiler tarafından yapılan mahkeme kurulur.

Mahkeme sonucunda Fasla Kadın'ın Bedirhan Ağa'nın öldürülmesine yardım ettiği kararı verilir.

Heja, annesini öldürmeye mecbur kalır ve Fasla Kadın'ı öldürür.

8.3.3. Konu

Taziye oyunu; önoyun, birinci bölüm, ara oyun, ikinci bölüm, mahkeme sahnesi, ifa sahnesi ve taziye bölümleri olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

Oyun, coğrafya olarak Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan ve iç dinamiği toprak ağalığı üzerine kurulmuş feodal toplum yapısının en karakteristik özelliklerinden olan töre kavramı üzere kurgulanmıştır. Feodal sistemin egemenleri olan iki aşiretin toprak paylaşımı kavgasıyla bin yıllık köklü bir geçmişe uzanan kan davası, oyunun şimdiki zamanında Şerho Ağa ile Bedirhan Ağa arasında devam etmektedir. Bedirhan Ağa, babasını öldüren Şerho Ağa'dan intikam almak için Şerho Ağa'nın kızı Fasla Kadın'ı düğün günü kaçıır ve evlenir. Bu durum kan davalı iki aile arasındaki çatışmanın daha da derinleşmesine neden olur. Şerho Ağa yaşlı ve hasta olmasına rağmen Bedirhan Ağa'dan intikam alabilmek için hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu arada aileler arasındaki husumet nedeniyle Fasla Kadın'ı kendine zorla eş yapan Bedirhan Ağa, zamanla Fasla Kadın'a sevdalanır. İçindeki kin zamanla sevgiye dönüşür. Fasla Kadın da zamanla Bedirhan Ağa'ya sevdalanır. Bedirhan Ağa'nın annesi Kevsa Ana, düşman aileden olduğu için Fasla Kadın'ı gelini olarak kabul etmemekte ve çocuk doğurmaması için tanrıya yakarmaktadır.

Ancak yine de Bedirhan Ağa'nın ve Fasla Kadın'ın bir oğlu olur; Heja doğar. Bu arada Şerho Ağa yıllarca içinde biriktirdiği öfkeyi Bedirhan Ağa'nın kasrına gizlice giren üç oğlunun Bedirhan Ağa'yı öldürmesiyle dindirir. Kasrı ovaya bağlayan gizli merdivenlerin kapısını Şerho Ağa'nın oğullarına açarak Bedirhan Ağa'nın öldürülmesine kimin yardım ettiği tartışma konusudur. Dillendirilen rivayet o dur ki; Bedirhan Ağa'nın zorla kaçırıp kendine kadın yaptığı Fasla Kadın, intikam için Kasrı ovaya bağlayan gizli merdivenlerin kapısını açmış ve Bedirhan Ağa'nın öldürülmesine yardım etmiştir. Bu nedenle aşiretin ileri gelen Yaşlı Ermiş Kişileri ve Kevsa Ana tarafından mahkeme sahnesinde sorgulanan Fasla Kadın, töre gereği ölüme mahkûm edilir. Töre, Fasla Kadın'ın ölümünün oğlu Heja'nın elinden olmasına karar verir. Oyunun zamanı belirsiz araoyun bölümünde Heja'nın törelere kurban edilişi Bedirhan Ağa, Fasla Kadın ve Heja tarafından Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssası ile sahnelenir. Heja annesini öldürme eylemiyle çatışırken onun yardımcısı yine annesidir. Fasla Kadın oğlu Heja'yı kendini öldürmeye ikna ederken bilincini esir almış olan töreyi kullanmaktadır; “insan demek, töre demektir Heja. (...) Töre demekse ölmektir, öldürmektir. Ha usul usul, ha bir göz kırpımında... Sana düşen beni vurmaktır oğul” (Mungan, 2007, s.55). Heja, töre gereği öz annesi Fasla Kadın'ı öldürmek zorunda kalır. Heja bir ağa olarak ilk emrini verir; annesinin arkasından hiç kimse yas tutmayacaktır. Çünkü acı sadece onun acısıdır. Kendi dışında hiç kimse annesinin taziyesini haketmemektedir.

8.4. Suskunluk Sarmalı Ekseninden Göstergelimsel Bir Çözümle Yöntem Önerisi

8.4.1. Yüzey Yapı: Anlatı Düzeyi

And, (1975) Dominique Peren'in 1909 tarihli 'İslam ve Trajik Anlam' yazısında ve James Mew'in 1896 yılında İran Tiyatrosu üzerine yaptığı çalışmalarda Taziye ve Taziye temsilleri üzerine yaptıkları çalışmalarda, Taziyeyi tragedya olarak incelediklerine vurgu yapmaktadır. İslam kültürünü yansıtan önemli taziye metinlerinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, İmam Hüseyin, İmam Hasan, Hz. Fatma konulu örneklemeler görülmektedir. Bununla birlikte taziye metinlerinde din dışı konuların da işlendiğini belirten (And, 1975, s.55, 67) And'ın taziye metinlerinin İslam tragedyası olarak isimlendirilebileceğine yakın bir duruşu vardır. Bu anlamda Mungan'ın Taziye'sini modern tragedya olarak isimlendirmek mümkündür⁵³. Mungan, Taziye oyununu şöyle özetlemektedir; "Asya oyunlarının uçsuz örneklerinden yola çıkarak yazılmıştır Taziye. Bir ölünün başında yakılmış bir uzun ağıt, siyah bir şiir, kanlı bir baladır. Tüm yaşamı bir ölünün başında anlatma oyunudur. Oyun, bittiği yerden yeniden başlar, kendine katlanır, zaten bütün oyun kendi içinde de kendine katlanma oyunudur" (Mungan 1994, s.11).

'Trajik olan kavramı' üzerinden yapılacak bir değerlendirmeye Mungan'ın oyun yazarlığını Antik Yunan oyun yazarlarına yakın görmek mümkündür. Sophokles, oyunlarında trajik olanı kişinin kendi aşırılıklarına sınır koyamamasının kaçınılmaz bir sonucu olarak işlerken, Mungan trajik olanı entrikaya dayalı edimlerin bir sonucu olarak işlemektedir. Bu bakımdan Taziye oyunu trajik olanı dile getirmesi nedeniyle Türk Tiyatrosunun en önemli metinlerinden biridir (Kayıran, 1984).

⁵³ Çamurdan, Esen. <http://www.esencamurdan.com/makale-detay/murathan-mungan'%C4%B1n-oyunlar%C4%B1/20> Erişim Tarihi: 27.12.2015

Mungan'ın şairliği, öykü ve oyun yazarlığının özüne ilişkin en önemli özellik tragedyadır.⁵⁴

Oyunun yüzey yapısında iki gösterge öne çıkmaktadır. İlk gösterge bin yıllık töreyi dillendiren töre taşıyıcıları; Kevsa Ana, Başağıtçı, Tüfekliler, Ağlayıcı Kadınlar, Yaşlı Ermiş Kişi, Yaşlı Kadınlar ile hem töre uygulayıcıları hem de töre taşıyıcıları olan Bedirhan Ağa ve Heja arasındaki dinamik ilişkidir. Töre uygulayıcısı Bedirhan Ağa'nın ve Heja'nın aynı zamanda töreye bağımlı oldukları ve aynı zamanda törenin parçası oldukları göz ardı edilmemelidir. Kevsa Ana ve diğer töre taşıyıcıları önce Bedirhan Ağa'ya sonra da Heja'ya törenin ölüm döngüsünün mutlaka yerine getirilmesi gerektiği bilgisini telkin etmektedir. Toplumsal telkin sonucunda Bedirhan Ağa Fasla Kadın'ı kaçırmak ve onunla evlenerek, Heja'da annesi Fasla Kadını öldürerek Ağa olmanın bedelini ödemektedirler. İkinci gösterge törenin ölüm döngüsü ile Bedirhan Ağa ve Fasla Kadın'ın ölümü Heja'nın ise derin bir acıyla cezalandırılmasıdır.

Oyunun yüzey yapısında bin yıllık bir süreçte oluşan adına töre denilen ve nesilden nesile öğrenilerek aktarılan içeriğinde doğrusu yanlış birbirine karışmış buyruk ve kanaatlerin insanları ıstırap içinde yaşamaya nasıl mahkûm ettiğini açıkça görmek mümkündür. Bedirhan Ağa'nın babasının intikamını alması için annesi Kevsa Kadın tarafından bilinçaltının doldurularak Şerho Ağa'ya bileylenmesi, Heja'nın on beş yaşına geldiğinde Bedirhan Ağa'nın babasının kanlı poşisine sarılı tabancısını Heja'ya vererek kan davasındaki görevini hatırlatması... Yine Kevsa Ana'nın, Heja'nın annesi Fasla Kadın'ı öldürmesi için tabancayı eline vermesi 'törenin ölüm yasasının' uygulayıcıları tarafından bir görev olarak algılanmasını sağlamaktadır. Töre taşıyıcıları ve uygulayıcıları arasındaki dinamik ilişki sayesinde

⁵⁴ <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/murathan-mungan-tragedyasi-408994> Erişim Tarihi: 01.01.2015

Bedirhan Ağa, Heja gibi töre uygulayıcıları aynı zamanda töre taşıyıcısı olarak görev almaktadır. Törenin gereğini yerine getirmek ve düşman aşiretin ağası Şerho Ağa'dan babası Kara Rüso'nun intikamını "cinsel bir suçla",⁵⁵ Şerho Ağa'nın kızı Fasla Kadın'ı kaçırmak ve onunla evlenerek alması Bedirhan Ağa'yı kendi ölüm yazgısıyla birlikte derin acılara sürüklemiştir. Bedirhan Ağa Şerho Ağa'dan intikam almak isterken ruhunu geceleri can çekiştiği karabasanlara kaptırmıştır. Oğlunun kanında sevdalandığı Fasla Kadın'ın babası -düşmanı- Şerho Ağa'nın kanı dolaşmaktadır. Aşireti tarafından töreye uygun davranmadığı için ağalığı tartışılmaktadır. Bedirhan Ağa düşmanın yüzünü yere sürerken kendini cezalandırmıştır.

Taziye oyununun araoyun bölümü Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssasıyla metinlerarası ilişki üzerine kurgulanmıştır. Bilindiği üzere Julia Kristeva'nın kavramsallaştırdığı her yazınsal çözümlemeye zorunluluk olan metinlerarasılık, metinler arasında ilişki kurularak konuşma ya da söyleşim biçiminin benzerliğidir (Aktulum, 1999, s.17). Metinlerarası ilişki "önceki kültüre ya da çevre kültüre gönderme, onları anma, alıntılama olgusunu çok sık taşıyan yazınsal metinler için geçerlidir. Metinlerarası ilişki denen olgu içine daha sonra gelen metinleri de katmak gerekir: çünkü bir metnin kaynakları, yalnızca kendinden önce gelenler değil, aynı zamanda kendinden sonra gelenlerdir" (Barthes, 1999, s. 199, 200). Mungan inanışa göre kıssanın öyküsünde gökten inen koçu indirmeyerek kıssası değiştirmektedir. Metinlerarasılık söylem ilişkisiyle Heja'nın töre yasalarına kurban edilişi desteklenmektedir. Heja annesini öldürdükten sonra hayatı boyunca bilincinden atamayacağı 'anne katili olma' trajedisiyle binlerce defa ölecek ve dirilecektir.

Töre buyruklarının egemen olduğu toplumsal yapının hem acı çeken, hem haz duyan ve de töreyi yeniden üreten konumunda olan Kevsa Ana'nın acımasız,

⁵⁵ Ezici, Türel.(2010). Şiddetin Metafizik ve Dramaturjik Görüntüsü. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.125.

otoriter ve geleneksel kişiliğinin karşısında konumlandırılmış olan Fasla Kadın ve Bedirhan Ağa'nın aşkı törenin hedefi haline gelmektedir. Binlerce yıllık kin, öfke ve intikam duygularıyla beslenen kan davasının karşısına toplumsal bilinçten arınmış bireyin duygusal dünyasından kaynaklanan aşk ve sevgiyi konumlandıran Mungan, oyunda öfke, kin, intikam ile aşk, sevgi karşıtlığının insani ve insani olmayan gücünden beslenmektedir. Ata, soy, erkek kimliği, toprak sahipliği, geleneksel dinsel inanış ve öğrenilmiş saygı ile biçimlenmiş feodal yaşam tarzının kanunlarını içeren töre kavramının buyruğu olan ölüm yazgısına karşı bireylerin kabullenışı ve boyun eğişleri törenin binlerce yıldır toplumsal destek gördüğünü kanıtlamaktadır. Bilindiği üzere bireyin tutum ve davranışlarını oluşturmada, içinde yaşadığı toprağın ön verileri -ki söz konusu bu oyunda ön verileri töre kavramı simgelemekte- önem taşımaktadır.

Görüleceği üzere söz konusu bu çalışmanın birinci bölümünde ele alınmaya çalışılan iktidar ve birey arasındaki ilişkide, kişinin iktidara karşı sessiz itaat, hiyerarşik davranış, korku, kaygı, taktik ihtiyatlılık, iktidarın şekillendirdiği şekilde davranma biçimi, sadakat, rıza gösterme gibi zorunlu davranış biçimlerine toplumsal baskı ve zorlamalarla yöneldiği belirtilmişti. Bu noktadan hareketle Mungan'ın Taziye adlı oyununda bireyin eylem, tutum ve davranışları göz önüne alındığında törenin adeta bir iktidar rolünü üstlendiğini söylemek mümkün olacaktır.

Mungan'ın, Mezopotamya Üçlemesi'ni oluşturan, Mahmut ile Yezida, Taziye ve Geyikler Lanetler oyunlarında doğduğu ve gençliğini yaşadığı coğrafyanın aşk, ölüm, güzellik ya da ana, baba, oğul üçgeni gibi temel motiflerini yansıtmaktadır. Oyunun yüzey yapısında görünen ve Güneydoğu Anadolu yöresinin toplumsal yaşamının önemli motifleri olan ölüm, aşk, ana, baba ve oğul üçgenini çağdaş,

modern ve evrensel bir biçimde yapılandırılan Mungan, Mezopotamya Üçlemesi'ni evrensel bir kitlenin paylaşımına ulaştırmayı amaçlamaktadır (Mungan, 1994, s.16).

“Yanlıı ya da doğru nedenler töreleri bağlamaz. Onlara itaat edilmesi gerekir; üzerlerine yorulana kadar kafa yorarsınız, ancak onları çigneyemezsiniz, bu katı bir şekilde yasaklanmıştır”

Mark Twain⁵⁶

8.4.2. Derin Yapı

Taziye oyunu Güneydoğu Anadolu bölgesine özgü ağıtlar, iniltiler, mırıldanmalar, anlatıcı, aşiretin ileri gelen yaşlıları, masalsı anlatım, dans gibi halk anlatı geleneğinin⁵⁷ motifleriyle süslenerek, belirli bir zaman ve uzamda günümüzde hala kültürel bir kimliğini koruyan ve materyalist ilişki temelini gerçeklerine dayanan aşiret anlayışı görünümünü ortaya koymaktadır. Oyunda kullanılan iniltiler, mırıldanmalar, ağıtlar oyunun geneline yayılan duygusal gerilim hissini artırdığı gibi işitsel olarak da oyunun ritmini yükselttiğini söylemek mümkündür. Oyunda iki aşiret arasında toprak paylaşımı sorunsalıyla başlayan ve kan davasına dönüşen husumetin töreyle beslenerek imkânsız bir aşka zemin oluşturması ve o aşkın meyvası olan bir oğlun anasını öldürmek zorunda kalması anlatılmaktadır. Ana ekseninde anlatılan bu derin anlama; aşiret sisteminde mevcut üretim ilişkileri, tarımsal faaliyetlerde makineleşme sorunu gibi yan anlamlara sosyolojik olarak değinildiği görülmektedir. Mungan'ın oyunda; Güneydoğu Anadolu coğrafyası özelinde

⁵⁶ (Aktaran: Aronson & Wilson & Akert, 2012).

⁵⁷ Bkz. And, Metin. (1975). Dramatik Köylü Oyunları Açısından Muharrem, Aşure ve Taziye. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı, Sayı.6, Ankara: A.Ü. DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, s.55.

makineleşmeyle birlikte insan gücünün üretimde azalmasına rağmen üretim ilişkilerinin aşiret sisteminin intikam, kan davası, toprak sahipliği özellikleri gereği değişmeyeceğine vurgu yaptığı görülmektedir;

Bedirhan Ağa -Bu makinaların her biri yüz köylünün işini görür. Yüz köylü aç kalır bir makinaya sebep. Bütün hasat kimsenin alını terlemeden üç günde devşirilir. Görürsün ya, köylü toprağa, işe muhtaç, ben makinaya.

Heja -Senin köylüye hiç muhtaçlığın yoktur babey?

Bedirhan Ağa -Hiç olmaz olur Heja. Helbet vardır muhtaçlığım. Canım namlunun ağzındadır. On beş yıldır hem ananla, hem ölümle nikâhlanmışam ben. Tetiğe muhtaçlığım vardır, parmağa muhtaçlığım vardır, Tüfekliye muhtaçlığım vardır. Benim düşmanlarım vardır Heja.

Heja -Düşmanımız çoktur değil babey? Her an ölüm akılda yaşamak gerektir.

Bedirhan Ağa - Tüfekliler olmasa kasrın duvarları düşmana yetmez. Geceleri pusuda bekleyen mavzerler olmayaydı, şimdiye öksüz bir çocuktun Heja. Tüfeklilere aş gerek, ekmek gerek, köylünün ocağı tütmeli ki canımıza emanet olsun.

Heja -Gayrı köylü olmadan toprak işler, lâkin köylü olmadan canımızdan oluruz. Bunu demek istersin, değil babey?

Bedirhan Ağa - He ya kurban, bunu demek isterem. Lâkin eksik derem. Ağalığın tek derdi makina değil Heja. Gayrı ağalık bir kördüğüm. Görmektesin ya sana büyük topraklar ve de büyük dertler bırakmaktayım.

Heja -Sen uzun yaşa babey. Lâkin dertlerin başım üstüne.
Köylüyse köylü, makinaysa makina...

Bedirhan Ağa -O kadar kolay değil ki a oğul. Köylünün tarlada işi bitli. Lakin kasrın surlarını beklemeye adam ister. Bin yıllık duvarlar kolay yıkılmaz öyle oğul. Düşman pusuda bekler (Mungan, 2007, s.35).

Taziye oyununun sosyolojik, sosyopsikolojik ve psikolojik tabanı söz konusu bu çalışmanın ilk bölümünde “İnsana Ait Bireysel ve Toplumsal Doğa...” başlığı altında ele alındığı biçimde, ‘toplum belirli kurallar ve değerler dizgesiyle insanın bireysel doğasını sürekli olarak değiştirmeye ve kendine uydurmaya çalışmaktadır’

önermesine dayadığını hatırlatmakta fayda görülmektedir. Marks'ın (1859) insanın yaşam bilincinin çözümlenmesinde temel faktör olarak gördüğü mülkiyet ilişkilerini Mungan'ın Taziye oyununda görüldüğünü söylemek mümkündür. Marks'ın 1859 yılında yazdığı Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı (2001) adlı kitabının önsözünde şöyle bir özetlemeye gittiği görülmektedir; “varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, kaçınılmaz bir şekilde, aralarında kendi arzularından bağımsız, belirli ilişkilere girerler; yani, onların maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme seviyesine uygun üretim ilişkilerine. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, oluşturur, yasal ve siyasal üstyapının yükseldiği ve belli sosyal bilinç biçimlerinin tekabül ettiği gerçek temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, sosyal, siyasal ve entelektüel hayatın genel sürecini belirler. İnsanların yaşam biçimini belirleyen bilinçleri değildir; ama, onların bilincini belirleyen sosyal yaşam biçimleridir. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri var olan üretim ilişkilerine veya -bu sadece aynı şeyi yasal terimlerle ifade eder- o zamana kadar çalıştıkları çerçeve içindeki mülkiyet ilişkileriyle çatışmaya başlar. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimlerinden, bu ilişkiler onların prangasına dönüşür” (Marks, 2001, Önsöz).

Taziye oyununda törenin devamlılığı için ölmenin ve öldürmenin yazgıya dönüştürüldüğü mesajını vermeye çalışan Mungan'ın, aynı zamanda insanın bireysel doğasının toplum tarafından nasıl değiştirildiğini sahneye aktardığı gözlenmektedir. Buradan hareketle Taziye oyununda iktidar ilişkilerini düzenleyen töre kavramının, bireyin davranışını denetleyerek suskunluğa yöneltmesi nedeniyle suskunluk sarmalına hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Oyunun en önemli simge ve motiflerinden olan kefen sahnede çadır, çarşaf, döl yatağı (kadın rahmi), gerdek çarşafı, yorgan, örtü, bayrak, seccade, beşik gibi birbirinden farklı şekilde kullanılmaktadır. Kefen, ölüm, Heja'nın dedesinin kanlı poşisine sarılı tabancasını kuşanması, Heja'nın annesi Fasla Kadın'ı öldüreceği silahı eline vermesi gibi nokta atışı yapan bazı sahnelerin suskunluk sarmalı kuramının önemli eşlikçilerinden olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Önoyun bölümünde

Şerho Ağa'nın oğulları tarafından sahneye getirilen Bedirhan Ağa'nın kefeni, finalde Taziye sahnesinde Fasla Kadın'ın cansız bedenine sarılır. Törenin ölümcül döngüsünün simgesidir buradaki kefen motifi... Ölümü kutsayan ve beraberinde rasyonel olmayan toplumsal düzeni gözler önüne sererek, töre olgusunu tartışmaya açan Taziye oyununda Fasla Kadın'ın "insan demek töre demektir, töre demekse ölmektir, öldürmektir" (Mungan, 2007, s.55) ifadesiyle suskunluk sarmalının güçlü mobingleri arasında yer alan törenin yaptırım gücüne dikkat çekilmektedir. Yirmibeşoğlu (2007) aile kararıyla töresel öldürme geleneğinin olduğu kültürlerde öldürmenin altında yatan nedenleri; istediğini elde etme arzusu, anlık duyguyla hareket etme ve bireyin doğasında mevcut olan hazlara yenik düşmesi olarak sıralamaktadır (Yirmibeşoğlu, 2007, s.139). Buradan hareketle töre iktidarı karşısında susan ve dilsizleşen bireyi bekleyen en büyük tehlikenin törenin şekillendirdiği birey olduğunu belirtmek gerekecektir. Törenin yarattığı susturma ve susma eyleminin temelinde suskunluk sarmalı kuramının işaret ettiği dışlanma korkusunun olduğunu söylemek mümkündür. Barclay'in, (2010) dile getirdiği gibi bireyler içinde yaşadıkları toplumun düzenine uymak zorundadır. Toplumun içinde barındırdığı düzeni onaylamayan bu gerçeği göz ardı eden birey, toplum tarafından kabul edilmiş davranış standartlarına uygun davranmadığı için cezalandırılmayı hak etmektedir (Barclay, 2010, s.18). Taziye oyununda da töreye uygun davranmamının cezalandırılması Fatsa Kadın için ölüm, Bedirhan Ağa için ise aşiretinin gözünde küçük düşürülmektir. Ancak töre kanunları o kadar acımasızdır ki; töreye uygun davranış göstermek bir evladın öz annesini öldürmesi ve bir annenin öz evladı tarafından öldürülmesi gibi trajik bir biçimde kendini göstermektedir.

Bu bağlamda oyun dekorunda kullanılan surların, töre diğer bir deyişle suskunluk sarmalı tarafından baskı altına alınmaya çalışılan bireyin özgürlük alanı

olarak simgelendiğini söylemek mümkün olacaktır. Törenin yaptırım gücünü simgeleyen bu surların önünde, üzerinde, gölgesinde suskunluk sarmalı etkisindeki bireyler ve onlara ait yazgılar görülmekte, duyulmakta, hissedilmektedir. Bu saptamaya dayanarak surların fiziksel olarak güvenliği sağladığını ancak karakterler açısından töre karşısında bireyin ezilmişliğini ve kısılmışlığını simgelediğini söylemek mümkündür. Ağa ve ailesinin güvenliği nedeniyle surların üzerinde nöbetçiler ve tüfekliler sürekli olarak bulunmaktadır. Bir başka deyişle kan davası nedeniyle kasrı çevreleyen surların dışına çıkılması ve surların dışından gelecek her türlü tehdit ölüm demektir. Gerek söz konusu bu ölüm tehditi gerekse de yüzyıllardır iktidarı elinde tutan töre yasalarına göre tutum ve davranışlarını oluşturan bireyler aslında suskunluk sarmalının biçimlendirdiği kitleler topluluğudur. Bir başka deyişle töreye diğer bir söylemle suskunluk sarmalına karşı gelmek toplumsal dışlanma ve ayrıştırılmayı kabul etmek demektir. Bu nedenle toplumsal yaşam içerisine yerleşmiş gelenek ve göreneklerin bireyin denetimini sağlayan bir aygıt olarak görev yaptığını söylemek doğru bir değerlendirme olacaktır. Şafak, toplumu “farklı görüneni evvela gözlerle yargılayan, bakışlarla denetleyen ve hapseden. Devasa bir göz toplum, asla kapanmayan” (Şafak, 2006) olarak tanımlarken toplumda yerleşik gelenek, görenek ve töre uygulamalarına karşı gelmenin cezalandırılacağını ifade etmektedir; “devamlı üzerimizde denetleyen bakışı, hizaya sokmak ve aynılaştırmak için. Haddini bilmemek hudutları tanımamak demek, haddini bilmeyene tekrar ve tekrar haddini hatırlatan bir değnektir şu kapanmayan kolektif göz. Aynılaştırmamanın bedeli büyük ve daim” (Şafak, 2006) olarak dile getirmektedir. Bu perspektifle Mungan’ın Taziye adlı oyununa bakıldığında topluma ait kolektif bilincin, kökleri geçmişe bağlı -gelenek ve din olgusuyla beslenen- Bedirhan Ağa, Fasla Kadın, Heja gibi karakterleri yarattığını söylemek mümkündür. Tüm bu bilgi ve değerlendirmeler ışığında Taziye oyununun suskunluk sarmalı kuramı ekseninden derin yapısı dinamiklerine bakıldığında, kurgudaki ölüm döngüsünü oluşturan ve

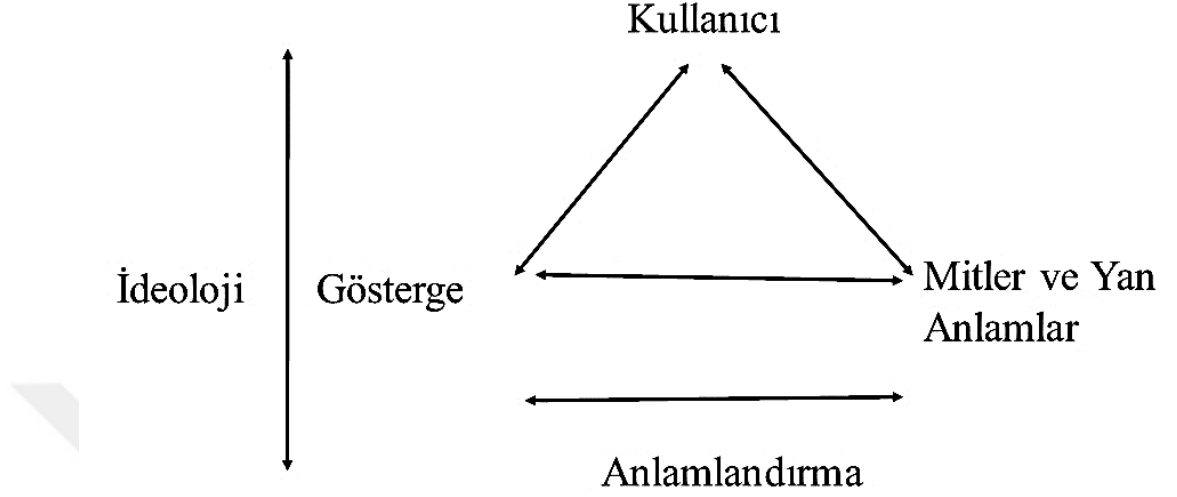
besleyen töre olgusunun yarattığı suskunluk sarmalının birey ve toplum üzerindeki etkileşim ilişkisinin aşağıdaki gibi olması beklenmektedir.

Şema 16. Töre, Suskunluk Sarmalı ve Ölüm Döngüsü Arasındaki Etkileşim Şeması

Fiske, (2014) merkezinde bir kültürün üyeleri tarafından paylaşılan mitler ve yan anlamsal değerlerin bulunduğu süreçleri göstergebilim açısından ideoloji ve anlamlandırma bağlamında değerlendirirken mitleri ve yan anlamları yaygın hale getirmenin ve sürdürmenin tek yolunun iletişim içinde sıklıkla kullanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bir gösterge her kullanıldığında, hem kültürde hem de kullanıcıda var olan ikinci düzey yan anlamların yaşamlarını pekiştirmektedir. Şema 17’de görüldüğü üzere üçgen ilişki modeli bu tip süreçleri göstermektedir. “İki uçlu oklarla gösterilen ilişkiler, varlıkları ve gelişmeleri için kullanım sıklığına bağlıdır. Kullanıcı göstergeyi kullanarak onu canlı tutar ve bir kültürdeki mitleri ve yan anlamsal değerleri iletişimde kullanarak sürdürür. Hem gösterge ile onun mitleri ve yan anlamları arasındaki hem de

gösterge ile kullanıcı arasındaki ilişki ideolojik bir ilişkidir Göstergeler mitlere ve değerlere somut bir biçim verirler ve böyle yaparak onları destekler ve kamusal hale getirirler. Kullanıcılar göstergeleri kullanarak ideolojiye can verir ve onu yaşatır” (Fiske, 2014, s.295).

Şema 17. Gösterge, İdeoloji, Mitler ve Kullanıcılar Arasındaki İdeolojik İlişki Şeması. (Fiske, 2014, s.295, Şema Fiske’den alınmıştır)

Fiske’ye ait kültür metinlerinin görtergebilimsel çözümlemesinde kullandığı mit ve ideoloji kavramlarını Mungan’ın Taziye oyununda da kullanmak doğru bir değerlendirme olacaktır. Çünkü oyundaki aşiret kullanıcıları ile mit, yan anlamlar ile töre, töreyle de gösterge özdeşir denilebilir. Bir başka deyişle kullanıcılar törenin yasalarını, göstergeler aracılığıyla iletişimde canlı tutarak törenin döngüsünü sürdürmektedirler. Töreyle sıkı sıkıya bağlı olan kültürel yapı içinde anlamlandırma tamamen törenin paradigmasına uygun olduğundan töreyi ve kültürel göstergeleri uygulayan aşiret mensupları mevcut ideolojinin yaşamasına hizmet etmektedirler.

8.4.2.1. Göstergibilimsel Çözümlemeye Yönelik Kullanılan Semboller;

- $a \vee b$: a ve b öznesi ya da nesnesinin birlikteliği
 $a = b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitliği
 $a \neq b$: a, b öznesi ya da nesnesinin eşitsizliği
 $a \equiv b$: a, b öznesi ya da nesnesinin özdeşlik durumu
 $a \leftrightarrow b$: a ile b öznesi ya da nesnesinin karşılıklı ilişki içinde olmaları
 $a > b$: a, öznesi ya da nesnesinin b' den büyük ve üstün olma durumu
 $a \blacktriangleright b$: a' öznesi ya da nesnesinden dolayı b'nin var olması, tek taraflı koşutluğu
 $a \Vdash b$: a, öznesi ya da nesnesinin b'yi belirlemesi, hükmedebilme gücü
 $a \rightarrow b$: a öznesi ya da nesnesinin b'ye neden olması
 $a \cap b$: a öznesi ya da nesnesinin b'in içinde olması, barındırması
 X : a öznesi ya da nesnesinin b ile çatışması, karşıt olması

8.4.2.2. Göstergeler

8.4.2.2.1. Gösterge 1

1.1. Metin Bağlantı Odağı

Kara Rüso'nun Hayaleti - Kasrın duvarları açıyor kara peçesini. Bir hayaldir yaşadığımız zati. Öldürmek göz kırpmı, ölmek de. Lâkin yaşayan nedir, bizden geriye kalan ne? Elden ele dolaşan bir kehribar teşbih, bir kanlı mavzerin pervasız tetiği, bir can, bir can daha, bir can daha... Ya yaşayan nedir Kevsa? Oğlumuz miras bıraktığımız ve de ondan oğluna kalan? Baki olan nedir?

Ben öldüm. Sizi zulmünüze bırakıyorum. Öldürmek bir kez töre oldu mu, bir tek budur yaşayan. Ama tetikle, ama kelamla, ama usul usul, ama bin yıllık öçlerin terkisine verip intikam şeytanlarını...

Ben öldüm. Lâkin bu duvarlar gayrı zehir yeşilidir Kevsa.

Bu duvarların zehir yeşili kınası parlayacak bir vakit daha güneşin altında.

Yeni bir kurbanın kanı alınana dek.

Sonra kan yuyacak bütün duvarları. Ve bir zaman sonra her şey durulacak (Mungan, 2007, s.43).

1.2. Alt Metin Okuması

Aşiret işleyişinin kanunları olan töre kavramı kökleri bin yıllık geçmişe dayanan ve geleceğe sürekli devredilen bir mirastır. Mirasın içeriğini dolduran intikam, ölüm, dışlama, itaat, suskunluk ve boyun eğiş gibi tutum ve davranış biçimleri aşiret içinde yetişen bireyleri tek tipleştirilmektedir. Bireyler öylesine aşirete uyumludur ki, hiç kimsenin bilincinde rasyonel tutum ve davranış belirleme yetisi yoktur. Toplumsal yaşam biçimi dini inanç motifleriyle bezenmiş kapalı toplumlarda insani ve dini inanışta yeri olmayan öldürme eyleminin yerleşik bir özellik almasının altında yatan tek sebep aşiretin devamının sağlanması üzerine kurulmuştur. İnsanların bir arada yaşamaya olan mecburiyetleri ilkel toplumlarda birbirinden farklı zorunluluklar doğurmaktadır. Oyunun yaşandığı coğrafya ve kültürel yapının ekonomik sistemi toprak sahipliği ve toprak işçisi temeline dayanmaktadır. Bu iki kesimde törenin rasyonel olmayan içeriğinin dayattığı kuralların egemenliği altında esirdir. Toplumsal esaret, aşiretten dışlanma korkusuyla adeta cazibeli bir bağımlılık halini almıştır. Töreye uymayan birey, aşiret üyeleri tarafından dışlanacak ve cezalandırılacaktır. Canetti, (2003) ilkel toplumlarda dışlanan bireyin ölümle cezalandırıldığını belirtmektedir (s.51). Bu nedenle oyunda tüm karakterler ve kişileştirmeler töreye koşulsuz boğun eğmektedirler. Töre yasalarına uyulmaması

durumunda cezalandırılmaktan korkan aşiret üyeleri yaşadıkları dışlanma korkusuna boyun eğerek töre yasalarının merkezine yerleştiği suskunluk sarmalının içine dâhil olmaktadır. Oyunda suskunluk sarmalına karşı duracak sert çekirdek bir karakter/karakterler olmamasının tek nedeni aşiretin kapalı bir toplum olmasıdır. Töre kültürüyle yetişen bireyler kaderlerini törenin kaderiyle özdeş gördüklerinden, iç dünyalarına -Castoriadis'in (2001) toplumsal kurumlar ifadesiyle- yerleşen 'töre kurumu' kendini sürekli kılarak değişmez toplumu üretmektedir. Töre sayesinde değişmeyen toplumsal bir yapıda mevcut olan suskunluk sarmalı sürekli genişleyerek toplumu statik hale getirmektedir. Dışlanma korkusu ve suskunluk sarmalının dinamik, bireylerin statik olması nedeniyle sarmalın sonunun gelmesi mümkün değildir. Sarmalın sonuçlanabilmesi için törenin kanı ve kanaatlerinin karşısında kararlı bir sert çekirdek grubun olması veya törenin kanı ve kanaatlerinin değişmesi gerekmektedir. Her iki durumunda töre kavramı kapsamında yaşanabilmesi mümkün olmadığından sarmal sürekli varlığını sürdürecektir.

Metin bağlantı odağında oyun karakterlerini törenin yazgısına boyun eğmeye mecbur bırakan törenin tanımı yapılmaktadır. Kara Rüşo'nun hayaletinin yaptığı töre ve töre döngüsü tasviri oyunda Mungan'ın töreye bakış açısı olan 'boyun eğme' eylemiyle aynı yöneliştir. Metin bağlantı odağı çözümlemesinde; töre döngüsü öldürmek eylemiyle sürekliliğini koruyacak ve aşiretin üç kuşak ağaları Kara Rüşo, Bedirhan ve Heja ağalıklarını kanıtlayarak aşiretten dışlanmamak için suskunluk sarmalının etkisiyle mutlaka ellerini miras kalan mavzerle kana bulayacaklardır.

1.3. Göstergibilim Çözümleme Yöntemi

(TD) ≡ Töre döngüsü

(Ö) ≡ Ölüm

(SS) \equiv Suskunluk sarmalı

(Ö1) \equiv Kara Rüşo Ağa

(Ö2) \equiv Bedirhan Ağa

(Ö3) \equiv Heja Ağa

1.4. Önerme

(Ö1) \equiv (Ö2) \equiv (Ö3)

(TD) \equiv (Ö) \equiv (SS)

[(Ö) \cap (TD)] \cap (SS)

(TD) \Vdash (Ö)

Öyleyse;

[(TD) \equiv (Ö) $>$ (Ö1) \equiv (Ö2) \equiv (Ö3)] \cap (SS)

1.5. Sonuç

Özne yaşadığı toplumun kültürel yapısına uygun bilinçle yetişmektedir. Öznenin ruhunu biçimlendiren törelbilinç öznenin yetiştiği toplumun bir parçası olmasını sağlamakla birlikte özneyi törelbilincin aktarıcısı olarak kullanmaktadır. Törelbilinç öznenin karşısında özneye istediğini yaptıran gerekirse özneye buyuran iktidar olarak davranmaktadır. Törelbilinç öznenin bilincine özneyi sürekli denetim altında tutan bir iç bekçi yerleşmesini sağlamaktadır. Metin bağlantı odağındaki ölüm döngüsü ve atadan emanet alınan kanlı mavzer göstereninin, gösterileni törenin acımasız vicdanıdır. Duhm'un (1996) insanın vicdanını içinde yetiştiği toplum otoritesinin belirlediği normların insan tarafından içselleştirilmesiyle oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Buna benzer olarak töre vicdanının da bin yıllık tarihsellikle

iktidar ve otoriter normlarla vücutlaştığını söylemek mümkündür. Bu nedenle töre kavramını aşiretin vicdanı olarak ifade edebiliriz.

8.4.2.2.2. Gösterge 2

2.1. Metin Bağlantı Odağı

Birinci Yaşlı - Bilirsen mi ne buyuracağız sana Heja Ağa?

Heja Ağa - Bilirem atalar, beni azrail edeceksiniz.

Bütün Yaşlılar - Babanın öcünü almak sana düşer, Babanın kanlısının canına kıymak sana düşer.

Kasığından düştüğün anan bile olsa bu, bu canı almak sana düşer.

Yaşlı Ermiş Kişi -Hüküm verilmiştir.

Tüfekliler -Kutlu bir törendir bu!

(...) Al şu tabancayı Heja Ağa. Babanın kanı gayrı sana emanet!

(Kevsa Ana kalkar, kuşağından bir tabanca çıkarır. Öper, başına koyar Sonra Heja Ağaya uzatır. Bir süre derin bir sessizlik olur. Heja Ağa umarsızdır. Gergindir.)

Heja Ağa -Aklım bir yanda, yüreğim bir yandadır Kevsa Aney.

Kevsa Ana - (...) Al şu tabancayı Heja, ağalığın kutlu olsun! Erliğin kutlu olsun!

Heja Ağa - Kulağımda anamın ninnileri, masalları...

Bütün Yaşlılar - Yerde öç vaktini bekleyen babanın kanı...

Heja Ağa - Göğsünden emdiğim süt, daha ağzımın kıyısında kuramamıştır.

Bütün Yaşlılar - Babanın kanı toprağın üstünde daha kuramamıştır.

Tüfekliler - Toprağın kan vakti geldi Heja. Toprağın da töresi vardır. Geciktirmeye gelmez.

Babasının öcünü yerde koyan oğuldan bize ne ata olur, ne ağa Heja. Bunu bir iyice belleyesin.

Heja Ağa -Yüzüme kan seğirtir, alıcı kuşlar konar yüreğime. Lâkin ödeyeceğim borcumu babama ve de aşiretime.

And olsun ödeyeceğim!

(Heja Ağa kendine uzatılan kara tabancayı alır, öper, başına koyar. Sonra kuşağına saklar. Çıkar.)

Birinci Yaşlı - Gayrı yeni ağamız Heja'dır. Her sözü buyruktur, her kelamı aşiretimize ışıktır.

Birinci Yaşlı - Ağalığın kutlu olsun Heja Ağa.

Tüfekliler - Ağalığın kutlu olsun Heja Ağa! (Mungan, 2007, s.51,53).

2.2. Alt Metin Okuması

Metin bağlantı odağında Heja'nın babası Bedirhan Ağa'nın öldürülmesine yardım ettiği gerekçesiyle annesi Fasla Kadını töre gereği öldürmesi gerektiği telkini yapılmaktadır. Heja çevresi tarafından "bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla (...) ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştir(il)mesi"⁵⁸ için zorlanmaktadır. Freud, (2006) çevreden kaynaklanan telkinsel etkinin bireyin içindeki öykünme eğilimini tetikleyerek bireyi kitleye uymaya zorlamaya ve bireyin heyecanını ateşlemeye yaradığını belirtmektedir (Freud, 2006, s.32). Kitle psikolojisinde telkin edilen bireyler kitlenin oluşturduğu bilinci hemen uygulamaya başlama isteğine sahip olmaktadır (Le Bon, 1997, s.28). Heja'nın töre yasalarının taşıyıcısı ve koruyucusu olarak isimlendirebileceğimiz Kevsa Ana, Yaşlılar ve Tüfekliler tarafından insani olmayan bir eylemi -annesini öldürmek- yerine getirmesi için yapılan telkinde suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü hipotezleri görmek mümkündür. Sosyolojik konumu aşiretin ağası olan Heja, törelerin istediği ideal Ağa olduğunu kanıtlamak için törenin ölüm döngüsünü sürdürmek zorundadır. Heja on beş yaşında olsa da, Heja annesini öldürmek zorunda olsa da, Heja hayatı boyunca iç dünyasını cehenneme çevirecek olan anne katili trajedisini bilincinde taşısa da töre yasalarını uygulamak zorundadır. Metin bağlantı odağında; "aklım bir yanda, yüreğim bir yandadır. (...) Kulağında ananın ninnileri, masalları... (...) Göğsünden emdiğim süt, daha ağzımın kıyısında kuramamıştır" (Mungan, 2007, s.53) söylemleriyle töreye direnmeden sadece görevinin zorluğunu dile getirmektedir. Heja, çocukluğundan itibaren aşiret

⁵⁸ Kaynak; <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tar: 15.02.2015 (telkin ne demek?)

kanunlarının belirlediği normları içselleştirerek oluşturduğu vicdanla üstbenini oluşturmuştur. Duhm'un, (1996) ifade ettiği gibi bireysel üstben toplumsal korku ve otorite ile şekillendiğinden birey toplumsal yaşam içerisinde üstbenine uygun tutum ve davranış sergilemektedir. Bu nedenle Heja'nın töreye karşı gelebilmesi mümkün değildir. Üstbeni töre yasalarının otorite ve korkusu ile oluşturulmuş olan Heja iç dünyasının tüm duygusal ve insancıl tutumlarını, törenin bilinç dışı isteklerine feda etmekte bir sakınca görmemektedir. Törelere kutsallaştırdığı ağırlık görevleri yetiştirilmesi sırasında Heja'nın üstbenine öylesine yerleşmiştir ki birey olma isteği, töreye bağlı toplumsal değerlerin ürettiği bir nesne olmanın gölgesinde yok olmaktadır.

Kitle psikolojisinin etkili olduğu yaşam tarzlarında kitlenin bilinç dışı ve duygusal talepleri, bireyleri telkinlerle yönetilen bilinçsiz bir varlığının ruh haline soktuğundan kitleden alınan güçle cinayet işlemek sıradan hale gelmektedir (Le Bon, 1997, s.144; Neumann, 1998, s. 133,134). Aşiretin töre adına söz söylemeye yetkili mensuplarının dillendirdiği töre yasaları, babasının intikamının alınmasını talep ettiğinden Heja, Elektra tragedyasında Orestes'in babasını öldürten annesini Klytaimnestra'yı öldürmesi gibi (Sophokles, 2012) trajedik bir olayla Taziye oyununun bir tragedya metnine dönüşmesini sağlamaktadır.

Suskunluk sarmalı kuramı ekseninde metin bağlantı odağından kavramsal olarak çıkarılacak sonucu şöyle özetlemek mümkündür; Bireyi toplumsal kurallara uymaya zorlayan ve dışlanmaması gerektiği yönünde telkin eden cezalandırmalar bireye kendisini korumak için çevresini sürekli olarak takip etmesi gerektiğini öğretmektedir. Toplum tarafından yaşatılan dışlama tehdidi bireyi toplumsal olarak dışlamasa dahi sürekli bir kaygı yaşamasına ve davranışlarını kontrol altında tutmasına neden olmaktadır.

Butcher, kişinin arınma duygusunu anlamaya çalışırken arındırmanın nesnesini kişinin gerçek hayatından getirdiği acıma ve dehşet duygusuna bağlamaktadır. Kişinin arınma nesnesi hayatındaki rahatsız edici unsurlardır (Butcher, Aktaran: Boal, 2008, s.28). Metin bağlantı odağında, yukarıda yaptığımız çözümlenmeler dışında törenin iki aşiret arasında geçmişe dayanan ölüm döngüsü nedeniyle feodal kimliği aşağılanan ağaların ve törenin kendini arındırması örtük olarak kendini göstermektedir. Kara Rüso Ağa öldürüldüğünde Bedirhan Ağa'nın, Bedirhan Ağa öldürüldüğünde Heja'nın, aşiretin törel bilincine göre aşağılanan (kirlenen) feodal statü ve kimliklerinin arınması gerekmektedir. Törel bilince göre ölümle kirlenen kimlikler yine ölümle arınmak zorundadır. Töre dâhil her karakter ve kişileştirme işlediği ve ruhunu rahatsız eden suçlardan arınmak zorundadır. Arınma bir anlamda kişinin huzurlu yaşayabilmesi için manevi dünyasını iyileştirmesi, bir nevi ruhunu aklamasıdır. Boal, (2008) tragedyaların özünü oluşturan acıma ve korku duygularının trajik karakterlerden çok seyircide açığa çıkmasına vurgu yapmaktadır. Seyirci ve tragedya karakterleri acıma ve korku duygularıyla birbirine bağlanmaktadır. Antigone tragedyasında, devletin hakkını savunan Kreon karısının ve oğlunun ölü bedenini toprağa gömerken seyircide acıma duygusu oluşur. Devleti korumak adına Kreon'un düştüğü hataya seyircinin de düşme ihtimali olduğundan korku ve acıma seyirciyi de etkisi altına almaktadır (Boal, 2008, s.30). Taziye'de aşiret ağalarının töre yasalarını uygulama istekleri ve acımasızlıklarıyla birlikte Heja'nın trajik bir şekilde annesini öldürmek zorunda kalması seyircide acıma duygusu yaşatmaktadır. Çevresine trajedi yaşatan aşiret ağasında kendi tarajedisini yaşamaktadır.

Törel bilinç aile, dini inanç, devlet ve kamuoyu gibi otoriteler tarafından bilinçli ya da bilinçsizce oluşturulan ahlaksal veya iyi ve kötü bilinç olarak

adlandırıldığından (Fromm, 1985) öldürmenin bir arınma biçimi olabileceğini anlamak mümkün hale gelmektedir. Aşiret kamusunda dile getirilmesi mümkün olmayan ancak bireylerin vicdanında kirlenen töre kavramının törelbilince göre arınmasını sağlayan olgunun taziye ritüeli olduğunu söylemek mümkündür. Törelbilince göre yaşanan toplumsal ilişkilerin neticesinde töre haline gelen öldürme eyleminin sonrasında ölenin ardından dini motifler bezenerek düzenlenen taziye ritüeli ile töre kavramı kirliliğinden arınmaktadır. Buradan hareketle çözümlemesi yapılmaya çalışılan metin bağlantı odağının göstergebilimsel anlam değerlendirilmesini aşağıdaki gibi yapmak mümkündür;

2.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(ÖE) = Öldürme Eylemi

(TB) = Törel Bilinç

(SS) = Suskunluk sarmalı

(Ö1) = Heja'nın Üstbeni

(Ö2) = Heja'nın Duyguları, İd (ruhsal varlık)

2.4. Önerme

[(ÖE) \cap (TB)] \cap (SS)

(Ö1) \cap (TB)

(Ö1) $>$ (Ö2)

(TB) \equiv (SS)

(TB) \Vdash (ÖE)

(TB) \Vdash (Ö1)

Öyleyse;

$$[(\text{ÖE}) > (\text{Ö1}) > (\text{Ö2})] \cap (\text{TB}) \vee (\text{SS})$$

2.5. Sonuç

Öznenin tüm varlığını biçimlendiren törelbilincin değerlerini içeren iktidara karşı gelmesi mümkün değildir. Törelbilinç değerlerini reddedecek öznenin yetişmesine imkân tanımamaktadır. Göstereni öldürmek olan metin bağlantı odağının gösterileni törelbilinç ve töre vicdanıdır. Töre vicdanının işleyişinin davranış biçimi olan törelbilinç tarafından üretilmiş olan öldürme ve ölüm Mungan tarafından oyunun en önemli göstergeleri olarak kullanılmaktadır.

8.4.2.2.3. Gösterge 3

3.1. Metin Bağlantı Odağı

Fasla Kadın - Sen bir ağa oğlusan. Heja. Ve gayrı bir ağasan, bir er kişisen! Gayrı sana yüreğinin bütün kapılarına kilit vurmak düşer.

Heja Ağa -Yüzümde tüy bitmedi daha aney, daha bıyığı mülk edinmeden ağalığı mülk edinirem. Bir yanlış hesap vardır bu işte. Ve de tetiğimin kıblesinde ilk anam durur. Kaç yürek dayanır bu mümkünsüz işe? Kaç yürek?

Fasla Kadın - İnsan demek, töre demektir Heja. Sade bu bozkır değil, aha şu bozkıra yaban duran makinaların geldiği gâvur elleri bile kendince bir töreye sahaptır. Töre demekse ölmektir, öldürmektir. Ha usul usul, ha bir göz kırpmında... Sana düşen beni vurmaktır oğul (Mungan, 2007, s.55).

Fasla Kadın - Yüreğini umarsızlığa salma Heja, Erliğin adına, ağalığın adına beni vurman gerektir. Başı eğik bir çaresiz olmaktansa, anasını vuran bir oğul olmak gerektir. Meraklanmayasan, ben bunca zamandır ölüme hazırdım, onu beklemekteydim.

Heja Ağa - Lâkin ben hazır değilim aney,

Fasla Kadın - Haydi çek tetiği Heja! Ağalığın kutlu olsun! (Mungan, 2007, s.56).

3.2. Alt Metin Okuması

Metin bağlantı odağında törel bilincin ideolojisiyle yoğrulmuş Fasla Kadın ve oğul Heja'nın aralarındaki duygusal bağı törelbilince feda edecek kadar törenin kontrolü altında kaldıkları görülmektedir. Aşiret mensubu bireyin hayata bakış açısını Fasla kadın dile getirmektedir; "insan demek, töre demektir" (Mungan, 2007, s.56) Heja, Bedirhan Ağa'nın öldürülmesiyle kirlenen feodal kimliğini ve eğilen başını yerden kaldırmak ve aşiret üyelerinin saygısını kazanabilmek için her iki aşiret tarafından dışlanan annesi Fasla Kadını öldürmek zorundadır. Fasla Kadın yaşadığı dışlanmaya ve törenin ölüm yazgısına çoktan hazırdır. Aşiretin paradigması mevcut düzeni korumak ve düzenin devamını sağlamak üzerine kurulu olduğundan çevrenin saygı duyduğu bir ağayı var etmek için istisnasız tüm aşiret mensupları efsunlanmış gibi törelbilincin hegemonyası altına girmenin bir görev olduğunu öğrenmişlerdir. Bu nedenle oyunda yaşanan tüm trajediler doğal hayatın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Metin bağlantı odağında Heja ve Fasla Kadın arasında geçen repliklerde suskunluk sarmalını aramaya başladığımızda karşımıza töre çıkmaktadır. Metin bağlantı odağının tamamında törenin Heja ve Fasla Kadın'ın bilincine yerleştiğini görmek mümkündür. İçlerinde yaşattıkları töre bilincine öylesine mahkûmdurlar ki iç dünyalarının arınmasını ölüme teslim etmişlerdir.

3.3. Göstergebilim Çözümleme Yöntemi

(AOS) = Ana Oğul Sevgisi

(ÖE) = Öldürme Eylemi

(TB) = Törel Bilinç

(SS) = Suskunluk sarmalı

(İA) = İdeal Ağa

(Ö1) = Heja Ağa

(Ö2) = Fasla Kadın

3.4. Önerme;

(TB) \equiv (İA) \equiv (ÖE) \equiv (SS)

(TB) \surd (İA) \surd (ÖE) \surd (SS)

(TB) \leftrightarrow (İA) \leftrightarrow (ÖE) \leftrightarrow (SS)

(TB) $>$ (Ö1) $>$ (Ö2) $>$ (AOS)

(TB) \Vdash (AOS)

(TB) \Vdash (Ö1)

(TB) \Vdash (Ö2)

(TB) \rightarrow (ÖE)

Öyleyse;

$[(\text{ÖE}) > (\text{Ö1}) > (\text{Ö2}) > (\text{AOS})] \cap (\text{TB}) \surd (\text{SS})$

3.5. Sonuç

Yukarıda göstergebilimsel açıdan değerlendirmesi yapılmaya çalışılan sonuç cümlemesi en yalın ve net haliyle şöyledir; İlkel toplumlarda özne, kültürel değerlere canını feda edecek kadar bağlı ve(ya) bağımlıdır. Metin bağlantı odağında “insan demek, töre demektir (...) Töre demekse ölmektir, öldürmektir. (...) Sana düşen beni vurmaktır oğul” replikleriyle oyunun gösterileni olan töre ve göstereni olan ölmek ve öldürmeye bir kez daha vurgu yapılmaktadır.

9. İkinci Bölüm Değerlendirmesi

Bireysel ve toplumsal suskunluk üreten suskunluk sarmalı birbirinden farklı iktidar biçimlerini kullanarak bireyi dışlamakla tehdit etmektedir. Bireyi denetim altında tutabilmek ve suskunluk sarmalına dâhil edebilmek için iktidar kavramının yapısına benzer özellikler gösteren etkenler bireye dışlanma korkusu yaratmaktadır. İnsanın toplumsal doğasının zayıflığı üzerine geliştirilmiş bir kuram olan suskunluk sarmalının siyasal, sosyolojik, psikolojik ve sosyopsikolojik temelinde birey ve iktidar ilişkisi önemli bir yere sahiptir. Suskunluk sarmalı eksenini üzerinden tiyatro metinlerinde yapılacak olan kuramsal dramaturjik⁵⁹ çözümleme stratejisinde bireyi denetim altında tutma isteğinde olan iktidar kavramı kilit rol oynayacaktır. Bu nedenle iktidar kavramını suskunluk sarmalı kuramının ele alış biçimine yakın bir tanımlamasını yapmak yerinde olacaktır. Kapani (1992), Castoriadis (2001) ve Foucault'un (2000) iktidar tanımlamaları iktidarın üç özelliği dikkat çekmektedir. Bu özellikler; sayısı az ya da çok olsun belirli bir grubun bireylerin davranışlarını kontrol edebilme gücü, bireyin bir şeyleri yapmasını ya da yapmamasını sağlama kabiliyeti, bireylerin eylemlerinin üzerinde eylemde bulunabilme yetisidir. Toplumsal yaşam içinde bireylerin eylemlerini etkileyen ve bir üst aklın içeriğini belirlediği eylemler kümesinin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle toplumsal yaşamda varlığı tartışılmayacak kadar net ve kaçınılmaz olan iktidar ilişkileri sürekliliğini korumaktadır. Suskunluk sarmalı kuramının hipotezleri siyasi bir ortamda seçmenlerin oy verme eğilimlerinde yaşanabilecek suskunluk sarmalı etkilerini ölçmek amacıyla ortaya atıldığından, dramaturjik metin incelemesi

⁵⁹ Kuramsal Dramaturji; kavramsal olarak Lessing tarafından ortaya atılmıştır. Drama yapıtlarının, oyunların iç yasalarını, ana kurallarını, oyun yapısı ilkelerini ortaya koyan drama sanatı bilgisi, drama sanatı ve tekniği kuramı. Çalışlar, Aziz. (2004). Tiyatro Kavramları Sözlüğü, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.52.

yapılacak oyunlarda iktidar, otorite, hukuk adalet, özgürlük vb. yan kavramlarla desteklenen siyasi içeriğin varlığına dikkat edilmiştir.

Bir iletişim kuramı olan suskunluk sarmalı kuramı, bireysel suskunluğun sebep ve sonuçlarını farklı disiplinlere başvurarak işaret etmektedir. Kuramın çözümlenmeye çalıştığı bireysel suskunluğun, uygun ortam ve koşulların oluşması durumunda toplumsal suskunluğa evirileceği gerçeği kurama toplumsal geçerlilik kazandırmaktadır. Bireysel ve toplumsal çözümlenmeleri bireyin iç çatışması bağlamında inceleyen suskunluk sarmalı kuramının çözümlenmelerinde başvurduğu psikolojik ve sosyopsikolojik disiplinler seçilen oyun metinlerindeki karakter ve kişileştirmelerin bireysel ve toplumsal çözümlenmesiyle yakın ilişki içindedir.

Suskunluk sarmalı kuramı öznenin toplumdaki fiziksel ve düşünsel olarak dışlanmamak için genel kanaat ikliminde çok konuşulan veya baskın olduğunu düşündükleri görüşlere katılmasalar bile, içinde bulunduğu grupla aynı düşünce birliği içindeymiş gibi tutum ve davranış gösterme güdüsünü öne çıkarmaktadır. Öznenin psikolojik ve sosyopsikolojik yapısının özüne dayanan bu durum aslında öznenin iç dünyasının toplum karşısındaki zayıflığına vurgu yapmaktadır. Özne Maslow'un ileri sürdüğü belirli ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla toplumsallaşmak mecburiyetindedir. Öznenin toplumsallaşmaya mecbur olmasının en önemli paradoksu kendi doğasıyla toplumsal doğasının çatışması durumunda öznenin kendi doğasından vazgeçmesine neden olmaktadır. Öznenin toplum içinde kendi doğasına özgü tutum ve davranış belirlemesini engelleyen tüm unsurlar toplumsal uzlaşma dışına çıkan özneyi dışlamakla tehdit etmektedir. Bu nedenle sürekli dışlanma korkusu yaşayan özne, toplum içindeki davranışlarını çevresini sürekli gözlemleyerek elde ettiği verilere göre düzenlemektedir.

Öznenin toplum içinde kendi doğasına özgü tutum ve davranış belirlemesini engelleyen toplumsal baskı aygıtları ve iktidar çeşitleri otorite, ideoloji, hukuk, adalet, erdem, özgürlük vb. kavramları kullanarak ürettiği suskunluk sarmalı ile toplumu ve öznelere denetim altında tutmaktadır. İktidarın ürettiği suskunluk sarmalının toplum ve özne üzerindeki yansıması kendini susma eylemi olarak göstermektedir. Camus'un ifade ettiği gibi susma eylemi duruma göre değişen ve az ya da çok bir şeyler anlatmaktadır (Camus, 1994, s.21). Öznenin susması birşeyleri kabul etmek, kabul etmiş gibi görünmek veya redetmek anlamlarına gelebilir. Ancak öznenin eyleme geçmesi ve iradesini açıklayabilmesi halinde suskunluğu net olarak anlamlandırılabilir.

Söz konusu bu tez çalışmasının birinci bölümünde suskunluk sarmalı kuramı; tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmış ve kuramsal bir çerçeve doğrultusunda akademik değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle kurama ait inceleme ve değerlendirme rotası aşağıdaki gibi alt ve ana başlıklar altında toplanmıştır;

Suskunluk sarmalı kuramı hipotezinin oluşumu, bir tehdit unsuru olarak toplum, dışlanma korkusu, gözlem, davranışların örtüşmesi, varsayımlardan çıkarımlar yapmak, hipotezlerin kanıtlanması ve kuramın tanımı, sosyal normların etkililiği, gruba uyma, sosyal itaat, bireyin davranış kaynağı; özgünlük mü benzerlik mi? kurama ait kavramlar, insana ait bireysel ve toplumsal doğa, kamu ve oy, toplumsal baskı ve kamuoyu, toplumsal baskı, kamuoyu kavramına yönelik tarihsel yolculuk, kamuoyu, birey ve iktidar ilişkisi, klasik metinlerde kamuoyu ekseninden suskunluk sarmalına genel bakış, kamuoyunun gücü, suskunluk sarmalına hizmet eden silahlar, kitle psikolojisi, moda, medya, kültür üretmesi yönüyle medya, medyanın ekonomi politiği, mülkiyet yoğunlaşması ve tekelleşme, kamu yayıncılığı,

devlet ve hükümet ilişkileri, reklam verenlere bağımlılık, mülkiyet sahibine bağlı yönetsel sorunlar, haber ve medya, ideoloji ve medya, medya ve demokrasi, bilişsel çelişki, propaganda, korku ve susma...

Bu tez çalışması sürecinde Antigone, Ada, Midas'ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye model oyun metinleri üzerinden suskunluk sarmalı ekseninde bireyde oluşturulan ve susma susturma eylemine yönelik dramaturjik çözümler yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar ışığında aşağıdaki "Dramaturjik ve Göstergibilimsel İncelemesi Yapılan Tiyatro Metinlerinin Ortak Anlamılaması" tablosuyla dramaturjik bir değerlendirme oluşturulmuştur;

Dramaturjik ve Göstergibilimsel İncelemesi Yapılan Tiyatro Metinlerinin Ortak Anlamlaması					
Suskunluk Sarmalı Unsurları	Antigone	Ada	Midas'ın Kulakları	Cadı Kazanı	Taziye
İktidar Olarak Adlandırılan Kişi Ya Da Olgu	Kral	Hapishane yönetimi	Tanrı Apollon, Tanrı Pan ve Kral Midas	Din, din adamları mahkeme ve mahkeme heyeti	Töre, aşiret
İdeoloji	Teokratik Monarşi	Özneyi zorla disiplin etme, tutsaklık	Monarşi, Teokrasi	Muhafazakârlık	Feodalite, muhafazakâr, ataerkil yapı
Cezalandırıcı Karakterler (Karşıt Karakter)	Kreon	Gardiyon Hodoshe	Apollon, Midas	Yargıç Danforth, Abigail, bazı din adamları, kasaba halkı	Bedirhan, Heja, Kara Rüso, Şerho, Şerho'nun üç oğlu

Cezalandırılan Karakter ve ya Olgular (Ana Karakter)	Antigone, Haimon, Eurydike	Sipho, John, Winston	Midas, Sazlıklar, Serseri, Tiyatro, Duvarlar, Berber	John ve Elizabeth Proctor başta olmak üzere masum olduğu bilenen Yirmi Bir Kişi	Bedirhan, Heja, Kara Rüso, Şerho
Susunluk Sarmalına Dâhil Olanlar	Thebai Halkı, İsmene	İhtiyar Harry, Sipho, Mahkûm kimlikleriyle Winston, ve John.	Halk, Frigyalılar	Mary Warren, Bayan Putnam, Rahip Parris, Susanna Walcott, Tituba, Thomas Putnam	Fasla Kadın, Bedirhan, Heja, Kara Rüso, Şerho, aşiret mensupları
Dışlanma Korkusu Yaşayanlar	Thebai Halkı, İsmene	İhtiyar Harry	Midas, Halk, Frigyalılar	Mary Warren, Bayan Putnam	Fasla Kadın, Bedirhan, Heja, Kara Rüso, Şerho,

				Susanna Walcott, Rahip Parris, Tituba, Thomas Putnam	Şerho'nun üç oğlu aşiret mensupları
Susturulan Karakterler ve Nesneler	İsmene, Thebai Halkı	İhtiyar Harry, Winston, John	Halk, Sazlıklar, Duvar, Berber	Salem Halkı, Susanna Walcott Mary Warren, Bayan Putnam, Tituba	Fasla Kadın, Bedirhan, Heja, Kara Rüso
Suskunluk Sarmalının Temsilcileri ve Uygulayıcıları	Kreon, Koro, Muhafız, Haberci, Hizmetkâr, Eteokles	Gardiyon Hodoshe	Midas, Apollon, Bekçi, Hokkabaz	Abigail, Yargıç Danforth, Tituba, batıl inanış, Herrick, Bay ve Bayan Putnam	Kevsa Ana, Başağıtçı, Tüfekliler, Ağlayıcı Kadınlar, Yaşlı Ermiş Kişi, Yaşlı Kadınlar, Bedirhan, Heja

<p>Suskunluk Üreten Çatışma</p>	<p>Özne ve devlet</p>	<p>Hapishane yönetimi ve özne, özne ve özne</p>	<p>Tanrı ve kral/devlet ve özne</p>	<p>Batıl inanç ve özne/ mahkeme ve özne/özne ve özne</p>	<p>Suskunluğu töreye koşulsuz bağlılık üretir. özne(ler) töreye çatışmayı göze alamaz. Bedirhan Fasla'ya duyduğu aşk yüzünden töreye çatışsa da iktidar ve ideoloji bağlamında etkili bir çatışma değildir</p>
<p>Suskunluk Üreten Eylemler ve Nesneler</p>	<p>Polyneikes'in gömülmesinin yasaklanması</p>	<p>Mahkûmların kelepçelenmesi, kırbaçlanması ve dövülmesi</p>	<p>Midas'a eşekkulakları takılması, sazlıkların biçilmesi, berberin saraydan kovulması</p>	<p>Abigail'in suskunluk sarmalıyla kendi düşüncesine tutsak</p>	<p>Törenin ürettiği; Heja'nın dedesinin kanlı poşisine sarılı tabancasını kuşanması,</p>

				ettiği diğer kişileştirmelerle ürettiği görsel ritüeller, iğne saplı bez bebek, tutuklama	Annesi Fasla Kadın'ı öldüreceği silahın eline verilmesi ritüelleri, yanlış törelbilinçle yüklenmiş özneleri canlarını ve duygularını yok sayacak kadar töre karşısında suskunluğa yönelmektedir
Suskunluk Üreten Kamuoyu	Kreon'un Polyneikes'in gömülmesi ve yasının tutulmasını	Oyunda hiç görülmeyen ama varlığı kabul edilmiş Gardiyan Hodoshe	Apollon'un Midas'a eşekkulaklarını takması, Midas'ın sazlıkların biçilmesini emretmesi	Abigail'in Başını Çektiği Elizabeth Proctor'ın Cadı olduğu söylentisi	Törelbilinci oluşturan tüm uygulamaların düşünsel yapısı

	yasaklaması	suskunluk üreten kamuoyunun simgesi olması			
Suskunluk Sarmalına Karşı Başkaldırı Eylemi	Antigone kardeşi Polyneikes gömmesi	Antigone oyununun sahnelenmesi (Antigone'nin yargılanma sahnesi)	Liri duymadığını söyleyen Berber, Midas'ın eşekkulaklarıyla halkın karşısına çıkması, sazlıkların ve duvarların dile gelmesi	John Proctor'ın karısını Abigail'e karşı koruma isteği	Başkaldırının yokluğu. Törenin ürettiği suskunluk sarmalına koşulsuz bağlılığın varlığı. Koşulsuz bağlılık, töre ideolojisinin yaşamını sürdürmesini sağlamaktadır
Suskunluk Sarmalının	Kral Kreon'un iktidar ihtiyacı	Siyasi mahkûmların	Apollon'un ve Midas'ın iktidar ihtiyacı	İktidar ideolojisine uymayan öznelerin	Törenin ürettiği kan davasının düzenlediği

Üretilmesini Sağlayan İdeolojik ve Zihinsel Neden		iktidar ideolojisine aykırı düşünceleri nedeniyle cezalandırılması		hukuk(suzluk) eliyle cezalandırılması, Abigail'in John Proctor'a olan aşkı	ölüm döngüsü
Sert Çekirdek Karakter ve Nesnelere	Antigone, Haimon	Antigone rejisiyle John ve Winston. Sipro	Berber, Sazlıklar. Duvar, Keçiler	John ve Elizabeth Proctor, Rahip Hale, şahsi çıkarımı düşünmesi yönelişiyile Rahip Parris.	Yok
Sert Çekirdek Yazar	Sophokles	Athol Fugard	Güngör Dilmen	Arthur Miller	Murathan Mungan

Tablo. 11 Tiyatro Metinlerinin Dramaturjik ve Göstergibilimsel Ortak Anlamalama Tablosu

Neuman'ın bir iletişim kuramı olan suskunluk sarmalı bağlamında yapılan metin incelemesinde her oyun metni içinde barındırdığı iktidar ilişkileri nedeniyle yarattığı toplumsal korku bireyi öznellikten -bireysel doğasından- kopararak nesnelleştirmektedir. Doğasından kopan birey iktidarın dilini kullanmayı seçtiği gibi susma eylemine de yönelebilmekte ya da bir üçüncü seçenek olarak çok az sayıda olan marjinalerin arasına dâhil olarak cesurca iktidarı eleştirebilmektedir. Metinlerin incelemesinin yapıldığı bölümlerde özneleri suskunluğa iten iktidar ilişkileri ayrıntıyla ele alınmakla birlikte incelediğimiz metinlere genel bir bakış açısı geliştirmek için suskunluk sarmalının varlığını açıklayan tarama unsurlarıyla metinlerin hepsini değerlendirmekte yarar görülmektedir. Tablo 11'de düzenlenen Tiyatro Metinlerinin Dramaturjik ve Göstergebilimsel Ortak Anlamlama Tablosu'nda; iktidar, ideoloji, cezalandıran karakterler, cezalandırılan karakterler ve nesnelere, suskunluk sarmalına dâhil olanlar, dışlanma korkusu yaşayanlar, susturulan karakterler ve nesnelere, suskunluk sarmalının temsilcileri ve uygulayıcıları, suskunluk üreten çatışma, suskunluk üreten eylemler ve nesnelere, suskunluk üreten kamuoyu, suskunluk sarmalına karşı başkaldırı eylemi, suskunluk sarmalının üretilmesini sağlayan ideolojik ve zihinsel neden, sert çekirdek karakter ve nesnelere başlıkları ile metinlerin tamamının gözlemlenerek yorumlanması amaçlanmaktadır. Tablo 11'de sıralaması yapılan tüm başlıklar incelediğimiz metinlerde suskunluğun üretilmesinin kaynağını doğrudan suskunluk sarmalı kuramı bağlamıyla özdeşleştirmektedir. Dolayısıyla tablo 11'de taraması yapılan başlıkların metinlerdeki varlığı susma eyleminin suskunluk sarmalı bağlamında üretildiğini açıklamaktadır.

Tablo 11 incelendiğinde tiyatro metinlerinin tamamında özneye kendi doğası dışında baskı uygulayacak ve suskunluğa itecek iktidar ve iktidarın söylemini öznelere dayatan ideolojinin varlığı görülmektedir. İktidar ve ideoloji doğası gereği öznenin

olduğundan farklı tutum belirlemesini ve davranış göstermesini istemektedir. Özneyi mevcut ideolojiye uyum sağlamaya zorlayan önemli etken cezalandırmadır. Cezalandırma yöntemlerinin özellikle kamuoyu önünde teşhir edilerek uygulanması öznenin sosyopsikolojik yapısı gereği toplumsal doğasını aktif hale getirerek ideolojiye uyum sağlaması yönünde özneyi tehdit etmektedir. Taziye metni hariç tüm oyunlarda iktidar sahiplerinin cezalandıran tarafta, öznelerin ise cezalandırılan tarafta olması suskunluğun iktidar tarafından oluşturulduğunu açıklamaktadır. Taziye metni öznelerin koşulsuz töreye bağlılığı üzerine oturtulduğundan cezalandıranlar aynı zamanda töre tarafından cezalandırılmaktadır. Bununla birlikte tüm metinlerde suskunluk sarmalının varlığı ve üretilmesi bağlamında; ideolojik ve zihinsel neden, başkaldırı eylemi, suskunluk üreten kamuoyu, suskunluk üreten eylemler ve nesnelere, suskunluk üreten çatışma, suskunluk sarmalına dâhil olanlar, dışlanma korkusu yaşayanlar, susturulan karakterler ve nesnelere, suskunluk sarmalının temsilcileri ve uygulayıcıları oyun örgülerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Oyun metinlerinin içinde birbirini tamamlayan ve anlamlı bütünü oluşturan parçaları suskunluk sarmalı bağlamında saptadığımız başlıklara benzer şekilde vektörleşme ile birbirine bağlanmadığı görülmekle birlikte, her başlık öznenin suskunluğunun üretilmesini sağlamaktadır. Özellikle siyasi içerikli kamuoyunun propagandist yapısı ve kamuoyunun doğru ve yanlış bilgileri barındıran içeriğinin etkilerine doğru bilinçle yaklaşan sert çekirdek kitleden suskunluk sarmalı kuramı bağlamında sıklıkla bahsedilmiştir. Kamuoyu kavramı hakkında bilgi sahibi olan sert çekirdek özneler, içeriği ne olursa olsun kamuoyunun etkilerini önemsemedikleri gibi kamuoyunu oluşturan iktidarın ideolojik yaklaşımıyla cesurca mücadele etmektedir. Suskunluk sarmalı kuramında öznenin kamuoyu etkilerine karşı üç çeşit tutum ve davranış biçimi görülmektedir. (1) Özne kamuoyu görüşlerini özümseyerek kamuoyuna uygun

davranabilir. (2) Özne kamuoyu görüşlerini özümsemez ancak çıkarlarını gözeterek kamuoyuna uygun davranabilir. (3) Özne kamuoyu görüşlerini özümsemez sert çekirdek kimliğe bürünerek bilinçle ve cesurca kamuoyuna eleştirel yaklaşır. Her üç durumda özne; zihninde davranış öncesi belirlediği tutumu ve kamuoyu içinde yaptığı davranışı belirli bir bilişsel zemine dayandırmaktadır. Suskunluk sarmalının işlediği ortamlarda öznenin gösterdiği üç davranış biçiminde tiyatral metinlerin olay örgülerinde ve tablo 11'de suskunluk sarmalının temsilcileri ve uygulayıcıları, suskunluk sarmalına dâhil olanlar, dışlanma korkusu yaşayanlar, susturulan karakterler ve nesnelere, sert çekirdek karakter ve nesnelere bölümlerinde belirtildiği gibi izlenebilmektedir. Sert çekirdek özne tiyatro metinlerinde suskunluk üreten çatışmanın (Tablo. 11 Suskunluk Üreten Çatışma) içinde konumlanmaktadır. Suskunluk üreten çatışmanın bir ucunda iktidar ideolojisinin destekçileri (Tablo. 11 Suskunluk Sarmalının Temsilcileri ve Uygulayıcıları) diğer tarafında sert çekirdek öznelere bulunmaktadır. Suskunluk üreten çatışma sert çekirdek karakterler ile iktidar ideolojisi arasında metinlerin derin yapısında somutlaşırken öznelere durumu çatışmada gösterecekleri performans ve dirence göre belirlenmektedir. Taziye oyununda sert çekirdek öznelere bulunmaması karakterlerin iç dünyalarında yaşadıkları çatışmayı iktidarın -iktidar töredir- ideolojisine feda ederek kamuoyu önünde sergilemeye cesaret edememelerindedir. Yazarların hayatları ve yaşadıkları siyasal dönemin özellikleri bağlamında araştırdığımız sert çekirdek kavramının, incelenen tiyatro oyun yazarlarının tamamında gerçeklik bulunduğu söylemek mümkündür. (Tablo. 11, Sert Çekirdek Yazar) Bu bağlamda beş yazarında sert çekirdek olarak belirlenmesinde toplumsal metinler üretmeleri ve toplumun sorunsallaşmış en hassas noktalarına işaret etmeleri önemli bir etken olmuştur.

Yukarıda düzenlediğimiz tablo. 11’de incelenen tiyatro metinleri, suskunluk sarmalı kavramının çerçevesi içinde etkin olan tüm unsurlar dikkate alınarak okunulduğunda metinlerde susma eylemine yönelen özneyi etkileyen anlam katmanlarını iktidar, ideoloji, kamuoyu, dışlanma tehdidi, dışlanma korkusu, susma eylemi ve çatışma kavramlarının birbiriyle olan ilişkisi neticesinde oluştuğunu söylemek mümkündür. Dramatik ve göstergebilimsel metin incelemesi sonucunda ulaşılan bu sonucu pelkiştermek amacıyla tablo. 12’de göstergebilimsel inceleme amacıyla oyunlarda belirlenen çoklu anlam içeren metin bağlantı odaklarının açıklanmasıyla elde edilen önermeler üzerinden genel bir anlama ulaşabilmek amacıyla suskunluk sarmalı, iktidar, karşıtlık ve çatışma başlıklarıyla değerlendirmek uygun olacaktır.

Göstergebilimsel İncelemesi Yapılan Tiyatro Metinlerinin Ortak Anlamılaması

Metin Bağlantı Odağı İçeriği	Metin Bağlantı Odağı Önermeleri				
	Antigone	Ada	Midas'ın Kulakları	Cadı Kazanı	Taziye
(1) Suskunluk Sarmalı	$ss \sqrt{(\ddot{O}3)} \sqrt{(\ddot{O}2)} \times (\ddot{O}1)$	$ss > (\ddot{O}1) \sqrt{(\ddot{O}2)}$ $(N) \sqrt{b} \cap ss$ $a > b \sqrt{ss}$ $ss > (\ddot{O}1)$ $\ddot{O}znenin\ suskunluğu\ (N) \cap ss$	$ss \sqrt{(\ddot{O}3)} \sqrt{(\ddot{O}1)} >$ $(\ddot{O}2)$ $(\ddot{O}2) \sqrt{ss} > (\ddot{O}3) \sqrt{(\ddot{O}1)}$ $ss > (N1)$ $ss \leftrightarrow yy\ (yasaklar)$ $ss \cap b\ (kamuoyu) \sqrt{(\ddot{O}1)\ kitle}$	$ss \neq (\ddot{O}2)$ $ss > (\ddot{O}2)$	$[(TD) \equiv (\ddot{O}) >$ $(\ddot{O}1) \equiv (\ddot{O}2) \equiv$ $(\ddot{O}3)] \cap (ss)$
(2) İktidar	$(\ddot{O}2) > (D) > (\ddot{O}3)$	$(\ddot{O}1) \sqrt{(\ddot{O}2)} \sqrt{(\ddot{O}3)} \times d1 \sqrt{}$	$Midas\ (\ddot{O}1) = devlet =$	$\ddot{I}ktidar\ (\ddot{O}2) >$	$[\ddot{O}zne\ (\ddot{u}stben\ ve\ \ddot{I}d)]$

		<u>d2</u> <u>tecrit ↔ suskunluk sarmalı</u> <u>suskunluk sarmalı ∩ tecrit'tir.</u>	<u>iktidar</u> <u>devlet ↔ yasama</u> <u>yasama > (Ö2)</u>	<u>(Ö1) iktidara</u> <u>tabiler</u> <u>Kamuoyuna</u> <u>inanan Kitle (Ö1)</u> <u>► (Ö2) iktidar</u> <u>olamaz</u>	<u>∩ (TB) √ (ss)</u> <u>[Özne ve duyguları]</u> <u>∩ (TB) √ (ss)</u>
(3) Karşıtlık ve Çatışma	<u>Antigone (Ö1) X (ss)</u> <u>(Ö1) X (Ö3)</u> <u>(Ö1) √ (Ö3) ↔ (Ö2)</u> <u>(Ö1) X ss √ c</u>	<u>(Ö3) √ ss √ (Ö2) X (Ö1)</u> <u>(ss) a X b (umut)</u>	<u>(Ö2) X ss</u> <u>ss X (N1) sazlıklar</u> <u>ss X (N2) duvar</u>	<u>(Ö1) √ (Ö2) X</u> <u>((Ö3) √ (Ö4)</u> <u>√ (Ö5) √ (Ö6) √</u> <u>(Ö7) √ (Ö8) √</u> <u>(Ö9))</u> <u>(Ö3)sert çekirdek</u> <u>özne X</u> <u>(Ö2)erk</u>	<u>Yok</u>

				<u>(Ö3) sert çekirdek</u> <u>Özne X (Ö2)</u> <u>iktidar</u>	
--	--	--	--	---	--

Tablo. 12 Tiyatro Metinlerinin Göstergibilimsel Ortak Anlamlama Tablosu

Tablo 12’de göstergebilimsel incelemesi yapılan tiyatro metnlerinin ortak anlamlandırmasına dayalı çözümlenmeye bakıldığında; metinlerde özneler ve nesnelerin birbirinden çok farklı karakter ve kişileştirmeler olmasına rağmen suskunluk sarmalının işleyişi sırasında belirledikleri tutum ve kamuoyu önündeki davranışlarında özdeşlikler görülmektedir. Tablo. 12’nin suskunluk sarmalı (1) başlığında Antigone, Ada, Midas’ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye metinlerinde metin bağlantı odağı önermelerini değerlendirildiğinde;

- 1- Sert çekirdek öznelerin kamuoyundan etkilenmeyerek suskunluk sarmalı dışında kaldıkları,
- 2- Kamuoyu etkisi altında kalan öznelerin hissettikleri dışlanma tehdidi ile dışlanma korkusu yaşadıkları,
- 3- Sert çekirdek öznelerin suskunluk sarmalı ile çatışma içinde oldukları,
- 4- Dışlanma korkusu yaşayan öznelerin suskunluk sarmalına dâhil olarak iradeleri dışında davrandıkları,
- 5- Suskunluk sarmalının öznelerin cezalandırması ile genişletildiği,
- 6- Suskunluk sarmalının öznenin iç dünyasında dışlanma korkusu yarattığı,
- 7- Suskunluk sarmalının içine aldığı öznelerin tutum ve davranışlarını ‘eylemsizliğe ve sessizliğe’ dönüştürdüğü,
- 8- Suskunluk sarmalının toplumsal yasaklamalarla yaygınlaştırıldığı,
- 9- Suskunluk sarmalının çoğunluğun sesi kamuoyu ile yayıldığı,
- 10- Suskunluk sarmalına dâhil olan öznenin sarmala bağlı kamuoyunu desteklediği görülmektedir.

Tablo 12’nin İktidar (2) başlığında Antigone, Ada, Midas’ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye metinlerinde metin bağlantı odağı önermelerini değerlendirildiğinde;

1- İktidarın devlet, kral, yasa, mahkeme, din, töre ve öznedede vücut bulduğu,
2- İktidarın sert çekirdek öznelerle karşıtlık ve çatışma içinde olduğu,
3- İktidarın suskunluk sarmalını genişletmek için özneleri cezalandırdığı,
4- Devlette vücut bulan iktidarın yasaları özneyi cezalandırmak amacıyla kullandığı,

5- İktidarın kendine tabi olanlardan üstün olduğu,

6- İktidarın sürekliliğinin ürettiği kamuoyuna inanan öznelerin varlığıyla ilişkili olduğu,

7- Din ve töre gibi manevi inanç yönü güçlü iktidarların öznenin ruhunu denetleyerek en güçlü etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 12'nin Karşıtlık ve Çatışma (3) başlığında Antigone, Ada, Midas'ın Kulakları, Cadı Kazanı ve Taziye metinlerinde metin bağlantı odağı önermeleri değerlendirildiğinde;

1- Karşıtlık ve çatışmanın iktidar ve sert çekirdek özneler arasında yaşandığı,

2- Suskunluk sarmalına dâhil olmak istemeyen öznelerin karşıtlık ve çatışmanın içine girdiği,

3- Suskunluk sarmalına dâhil olan öznelerin karşıtlık ve çatışmanın dışında kaldığı,

4- Çatışmanın ve karşıtlığın unsuru özneler olduğu gibi, nesnelerinde çatışma ve karşıtlığın unsuru olduğu görülmektedir.

Tablo 12'de metinlerden seçilen metin bağlantı odaklarının göstergebilimsel önermeleri ile yapılması hedeflenen genel saptamalar tiyatro metinlerinde suskunluk sarmalı kuramı bağlamında üretilen 'suskunluk' evreninin anlamlamasına katkı sağladığı görülmektedir. Birbirinden farklı coğrafya, kültür ve altkültürlerde yetişen beş oyun yazarının, yine birbirinden farklı beş dramatik metininden oluşturulan

metin bağlantı odaklarının çözümlenmesi sonucunda; suskunluk sarmalı kuramı bağlamında tiyatro metinlerinde görünen ‘susma eylemi’ kapsamının iktidar, ideoloji, kamuoyu, dışlanma tehdidi, dışlanma korkusu ve çatışma kavramları üzerine oturduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışma sonucunda suskunluk sarmalı kuramının tüm hipotezleriyle birlikte kurama ait üst aklın, tiyatro oyun metinleri tarafından işlevsel bir biçimde kullanıldığı ve göstergebilimsel bir yönelişle anlamlandırıldığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak görülmüştür ki; genelin susmayı tercih ettiği ya da susmaya zorlandığı kitle psikolojisi karşısında çoğu zaman “öteki” olmayı göze alarak, özgürce düşüncelerini dillendirmeyi amaçlayan, Neumann tarafından ‘sert çekirdek’ olarak tanımlanan oyun yazarlarının metinlerinde verdikleri mesajlarla, tarihe not düşme misyonuyla birlikte kamuoyunu bilinçlendirme yönelişinde oldukları gözlenmiştir. Buradan hareketle iletişim biliminin önemli bir kuramı olan suskunluk sarmalı kuramının ileri sürdüğü varsayımların tiyatro metinlerinde bilinçli olarak kullanıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla kitlelerin kamuoyuna karşı bilinçlendirilmesi için tiyatro sanatının bir görev üstlendiğini ve kamuoyunun olumsuz etkilerine karşı keskin bir duruşa sahip olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abadan, Nermin. (1956). Halk Efkârı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Adorno, Theodor W. (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken. Çeviren: Bülent O. Doğan. Cogito Dergisi. Sayı 36. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aiskhylos. (2010). Oresteia Üçlemesi, Agamemnon, Adak Sunucular, Eumenidler. Çeviren: Yılmaz Onay, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Aiskhylos & Sofokles, (2011). Persler Antigone. Çeviren: Güngör Dilmen, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Aiskhylos (2011). Zincire Vurulmuş Prometheus. Çeviren: Furkan Akderin, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Alkan, Türker. & Ergil, Doğu. (1980). Siyaset Psikolojisi Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma. Ankara: Turhan Kitabevi. (s.5).
- Akal, Cemal Baki. (1990). Sivil Toplumun Tanrısı, İstanbul: Afa Yayınları. (s.39).
- Akal, Cemal, Baki. (1998). İktidarın Üç Yüzü, Ankara: Dost Kitabevi, (s.237).
- Akalın, Ayşe Gül. (2003). Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı.33, s.24.
- Aktulum, Kubilay. (1999). Metinlerarası İlişkiler. Ankara: Öteki Yayınları, s.17.
- Althusser, Louis. (2000). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çevirenler: Yusuf Alp, Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, s.35.
- Althusser, Louis. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. Çeviren; Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, s.56-64.

- Alvin. Toffler. & Heidi, Toffler. (1994) 21. Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele. Çeviren: Mehmet Harmancı. İstanbul: Gençlik Yayınları
- Amartya, Sen. (1997). Inequality unemployment and contemporary Europe, International Labour Review, Vol:136, No:2.
- And, Metin. (1975). Dramatik Köylü Oyunları Açısından Muharrem, Aşure ve Taziye. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı, Sayı.6, Ankara: A.Ü. DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, s.55.
- And, Metin (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.490, 542.
- Aras, Osman, Nuri. (2004). Akıyla Karasıyla Güney Afrika, Bakü, Azerbaycan: Adiloğlu Neşriyyatı, s.12.
- Aristoteles. (2014). Politika. Çeviren: Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi. (s.12)
- Armağan, İbrahim. (1992). Sanat Toplumbilimi, Demokrasi Kültürüne Giriş. İzmir İleri Kitabevi. (s.199).
- Aron, Raymond. (1973). Sınıf Mücadelesi. Çeviren: Erol Güngör İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. s.137
- Aronson, Elliot. & Wilson, Timothy, D., & Akert, Robin, M. (2012). Sosyal Psikoloji. Çeviren: Okhan Gündüz, İstanbul; Kaknüs Yayınları. S.449
- Avar, Banu. (2009). Hangi Dünya Düzeni? İstanbul: Remzi Kitabevi, s.25-30.
- Aytaç, Ömer. (2002). Sosyoloji Bir Giriş Denemesi. Elazığ: Elazığ Üniversite Kitabevi.
- Azar, Beth. (2009). Singled out. Vol 40, No. 4, p. 36. Washington: American Psychological Association.
- Bagdikian, Ben, H., (2004). The New Media Monopoly. Boston: Beacon Press.

- Bahar H., İbrahim. (2009). Sosyoloji. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.
- Baldini, Massimo. (2000). İletişim Tarihi. Çeviren: Gül Batuş. İstanbul: Avcıol Yayınları. (s.94,104).
- Barclay, Harold. (2010). Efendisiz Halklar. Çeviren: Zarife Biliz. İstanbul: Versus Yayınları.
- Bars, Mehmet Emin. (2014). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde "Basat Depegözi Öldürdüğü Boy" Üzerine Bir İnceleme, Makale, , Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt. 9/3, s. 259-260.
- Barthes, Roland. (1999). Göstergebilimsel Serüven. Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat. İstanbul: Kaf Yayınları, s. 199, 200.
- Barthes, Roland. (2009). Yazı ve Yorum. Çevirmen: Tahsin Yücel, İstanbul: Metis Yayınları, s.92,107.
- Barry, Peter. (1995). Beginning Theory, Manchester: Manchester University Press, s. s.39,47.
- Batı, Uğur. (2010). Reklamın Dili. İstanbul: Alfa Yayınları, s.252,255.
- Baudrillard, Jean. (1991). Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. (s.10).
- Baudriuard, Jean. (2013). Tüketim Toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, Cemile. (tarihsiz). Kendi ülkesini işgal eden ordu, Derin Düşünce Fikir Platformu, s.28,30.
- Belge, Murat. Kitap içinde önsöz. Althusser, Louis. (1994). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çeviren: Yusuf Alp, Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, s.10.

- Boal, Augusto. (2008). Ezilenlerin Tiyatrosu. Çeviren: Necdet Hasgöl, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.28.
- Bock, Philip, K. (2001). İnsan Davranışının Kültürel Temelleri. Çeviren: N. Serpil Altuntek. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (s.419).
- Borges, J., Luis. (2013). Brodie Raporu, Çeviren: Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul: İletişim Yayınları, s.19.
- Bourdieu, Pierre. (1997). Televizyon Üzerine. Çeviren: Turhan Ilgaz İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Camus, Albert. (1994). Başkaldıran İnsan. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları. (s.21).
- Camus, Albert. (2010). Sisifos Söyleni. İstanbul: Can Sanat Yayınları, s.33
- Canetti, Elias. (2003). Kitle ve İktidar. Çeviren: Gülşat Aygen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castoriadis, Cornelius. (2001). Dünyaya İnsana ve Topluma Dair. Çeviren: Hülya Tufan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceaser, James W. (2003). Dünden Bugüne Amerikan Karşıtlığı, The National Affairs, Inc., Public Interest, s.3.
- Chomsky, Noam. (2002). Medya Gerçeği. İstanbul: Everest Yayınları.
- Clark, Toby. (2004). Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge, Çeviri: Esin Hoşsucu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Clastres, Pierre. (1991). Devlete Karşı Toplum. Çeviren: Mehmet Sert, Nedim Demirtaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (s.124).
- Combrink, Annette. (1986). "A Man's Scenery Is Other Men..." Athol Fugard's Latest Plays, ISSN 0258-2279, s.58
- Curran, James. (1997). Medya ve Demokrasi:

- Yeniden Değer Biçme. (Makale). Medya, Kültür, Siyaset. Derleme: İrvan, Süleyman. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- Cüceloğlu, Doğan. (2005). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi. (s.256)
- Çalışlar, Aziz. (1993). 20. Yüzyılda Tiyatro, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.31,32.
- Çalışlar, Aziz. (1993). Tiyatronun ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları, s. 23, 24.
- Çalışlar, Oral. (1989). 12 Mart'tan 12 Eylül'e Mamak. İstanbul; Milliyet Yayınları.
- Çalışlar, Aziz. (2004).Tiyatro Kavramları Sözlüğü, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.52.
- Çamurdan, Esen, (1996). Çağdaş Tiyatro ve Dramaturgi, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s. 36.
- Çavdar, Tefik. (1955). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.408-414.
- Çevik, C., Cengiz. (2014). Ciceron'un "De Re Publica"sındaki Devlet Tanımı ve Türleri. Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı, 25. İstanbul: Dergâh Yayınları. (s.319, 354).
- Çığ, Ünsal. & Çoban, Barış. & Arık, Bilal. & Alver Füsün. & Batuş Gül. (2011). Kadife Karanlık 2. İstanbul: Su Yayınevi.
- Çölaşan, Emin. (1989). Turgut Nereden Koşuyor?, İstanbul: Tekin Yayınevi. s.111.
- Delevi, Metin. & Almaleh, Sento. (2013). İstanbul: Şalom Haftalık Siyasi ve Kültürel Gazete, 6 Şubat.
- Doğan, Âbide. (2009). Türk Tiyatrosunda Brecht Etkisi. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 4/1.

- Dökmen, Üstün. (2006) İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık. (s.22)
- Dökmen, Üstün. (2008). Yaşama Yerleşmek. İstanbul: Remzi Kitabevi. (s.112).
- Dönmezer, Sulhi. (1982). Sosyoloji. Ankara: Savaş Yayınları.
- Duhm, Dieter. (1996). Kapitalizmde Korku. Çeviri: Sargut Şölçün. Ankara: Ayraç Yayınevi. (s.27,28).
- Duman, Erhan. (2011). Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, Davut. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler, Muhafazakâr Düşünce, Sayı.3, s.182,183
- Eagleton, Terry. (2009). Eleştiri ve İdeoloji. Çeviren: Savaş Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları, s.95.
- Earls, Mark. (2009). Sürü: Kitle Davranışı Nasıl Yönetilir? Nasıl Değiştirilir?, Çeviri: İclal Büyükdevrim Özçelik, İstanbul: Mediacat Yayıncılık.
- Erdoğan, İrfan. & Alemdar, Korkmaz. (2002). Öteki Kuram. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İrfan. (1997). İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş. Ankara: İmge Kitabevi. (s. 286).
- Erdoğan, İrfan. (1997). İnsanın Zincire Vuruluşu. Ankara: Doruk Yayınları. (s. 85).
- Erdoğan, İrfan. (2006). Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler. Ankara: Erk Yayınları. (s.85).
- Erdoğan, İrfan. & Korkmaz, (2010). Alemdar. Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Yenilenmiş 3. Baskı, Ankara: Erk Yayınları, s.314.
- Erdoğan, İrfan. (2011). İletişimi Anlamak. Ankara: Pozitif Matbaacılık. (s.58).

- Erhat, Azra. (2002). Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi. İstanbul, s.226.
- Ersoy, Yaşar. (2013). Onurlu Bir Direniş Olarak Tiyatro. Afrika Pazar- Afrika'nın Haftalık Eki, 3 Kasım 2013, Sayı.443, s.4,5.
- Euripides. (1943). Elektra Çeviren: Ahmet Hamdi Tanpınar. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Euripides. (1945) İphigenia Tauris'de. Çeviren: Lamia Kerman, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Euripides. (2008). Troyalı Kadınlar. Çeviren: Yılmaz Onay, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Euripides. (2001). Bakkhalar. Çeviren: Güngör Dilmen İstanbul: Mitos Boyut Yayınları
- Euripides. (2014). Medea. Çevirmen: Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Ezici, Türel.(2010). Şiddetin Metafizigi ve Dramaturjik Görüntüsü. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.125.
- Foucault, Michel. (1992). Hapishanenin Doğuşu. Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (s.9,95).
- Foucault, Michel. (2000). Özne ve İktidar. Çeviri: Işık Ergüden, Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, Sigmund. (2006). Kitle Psikolojisi. Çeviren: Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Friedell, Egon. (1999). Antik Yunan'ın Kültür Tarihi. Çeviren: Necati Aça, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s.219, 251.
- Fromm, Erich. (1985). Kendini Savunan İnsan. Çeviri: Necla Arat. İstanbul: Say Yayınları.

- Fuat, Mehmet (1984). Tiyatro Tarihi. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Fugard, Athol. (1993). Ada. Çeviren: Yücel Erten, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.3-42.
- Geçtan, Engin. (1982). Çağdaş Yasam ve Normaldışı Davranışlar. Ankara: Maya Yayınları. (s.61,63)
- Geras, Norman. (2002) Marx ve İnsan Doğası. Çevirenler: İsmet Akça, Görkem Doğan, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Gerrig, Richard, J. Zimbardo, Philip, G. (2012). Psikoloji ve Yaşam, Psikolojiye Giriş. Çeviri: Gamze Sart. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Giddens, Anthony, (1989) Sociology. Cambridge.
- Golding, Peter & Murdock, Graham (1997) Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik. (Makale). Medya, Kültür, Siyaset. Derleme: İrvan, Süleyman. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- Gökdağ, Rüçhan. (2011). Sosyal Psikoloji-I. Eskişehir: No: 2291 Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökmen, Üstün. (2006). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Göktürk, Akşit. (2002). Okuma Uğraşı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.95.
- İpşiroğlu, Zehra. Kitap İçinde, Önsöz. (Özsoysal, Fakiye. (2002). Tiyatro Metinlerinde Alımlama ve Metin Stratejileri, altkitap, e-kitap Yayınevi)
- Gurevitch, M., T. Bennet, J. Curran and J. Woollacott (1982). Class, Ideology and the Media: Introduction., Culture; Society and the Media. New York: Methuen, s. (7,10).
- Grunig James, E. (2005). Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota Yayınları. (s.148).

- Gruter, M., & Masters, R.D. (1986). Ostracism As A Social And Biological Phenomenon: An İntroduction. *Ethnology And Sociobiology*, s.149,150
- Güliz, Uluç. (2003). *Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi,
- Habermas, Jürgen. (1997). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. Çevirenler: Tanıl Bora, Mithat Sancar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, Jürgen. (1997)b. *The Public Sphere. Contemporary Political Philosophy, An Anthology*, ed. Robert E. Goodin and Philip Pettit, Oxford: Blackwell
- Halis, Çetin. (2012). *Korku Siyaseti ve Siyaset Korkusu*. İstanbul: İletişim Yayınları. (s.22,27).
- Hançerlioğlu, Orhan. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi. (s.176).
- Hansu, Remzi. (2007). *Sünnet'te ve Geleneğimizde Cenâze Merasimlerinin Birbirine Uygunluğu Meselesi (Bingöl Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, s.89.
- Hegel, G., W., F. (1991) *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. Çeviren: Cenap Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınlar. (s.123).
- Herman, Edward. S. & Chomsky, Noam. (2012) *Rızanın Üretimi: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası*. Çeviri:Ender Abadoğlu. İstanbul; BGST Yayınları.
- Hobbes, Thomas. (2007). *Leviathan*. Çeviren: Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hogg, M., A. & Abrams, D. (1990). Social motivation, self-esteem and social identity. *Social identity theory: Constructive and critical advances*.
- Horkheimer, Max. & Adorno, Theodor W. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Felsefi Fragmanlar I. Çeviren: Oğuz Ozüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Hume, David. (1986). İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma. İnsan Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Çeviren: Selmin Evrim, İstanbul: M.E.B. Yayınları. (s.57)
- Erdoğan, İrfan. (1997). İnsanın Zincirine Vuruluşu. Ankara: Doruk Yayınları.
- Erdoğan, İrfan. (2000). Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim. Ankara: Pozitif Matbaacılık. (s.23).
- Fukuyama, Francis. (2000). Büyük Çözülme. Türkçesi: Zeynep Avcı, Aslı Telli Aydemir. İstanbul: Sabah Yayıncılık.
- Iyengar, Shanto (1997) Siyasette Erişim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu. (Makale). Medya, Kültür, Siyaset. Derleme: İrfan, Süleyman. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- İnceoğlu, Metin. (2010). Tutum Algı İletişim. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları. No. 69.
- İrfan, Süleyman. (1997) Medya, Kültür, Siyaset. (Derleme). Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- İrfan, Süleyman. (1997). Suskunluk Sarmalı Kuramı ve Elisabeth Noelle-Neumann'ın Özgeçmiş. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı. 6, İstanbul: İ.Ü. Yayınları.
- Jean, M., Domenach. (1993). Siyasî Propaganda. Çeviren: Cevdet Perin. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- John, Fiske. (2014). İletişim Çalışmalarına Giriş, Çeviren: Süleyman İrfan Ankara: Pharmakon Yayınevi, s.71.
- Jurgen, Leimbach. (1990). Suskunluk Sarmalı ve Soru Kâğıdının Oluşturulması. Kamuoyu Araştırmaları I. Uluslararası Sempozyumu 1988, Editör: Muharrem Varol. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1988). İnsan ve İnsanlar. Sosyal Psikolojiye Giriş. İkinci Baskı. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım.

Kandemir, Kadriye Beren. (2011). Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilmenin Tehdit Edilen İhtiyaçlar ve Dışlanma Tepkileri Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Sosyal Psikoloji Bilim Dalı, (s.12).

Kant, (1983). Aydınlanma Nedir?. Çeviri: Nejat Bozkurt Felsefe Yazıları.

Kant, Immanuel. (2010). Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt. İçinde; Derleme, Çeviri: Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.

Kant, Immanuel. (1999). Pratik Aklın Eleştirisi. Çevri: Ioanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, Immanuel. (2003). Arı Usun Eleştirisi. Çeviri : Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi. (s.216)

Kapani, Münci. (1992) Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karakelle, Sema. Psikolojiye Giriş I. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (AUZEF) e-Kitap. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Kayaoğlu, Aysel. (2011). Sosyal Psikoloji-I. Eskişehir: No: 2291 Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kayaoğlu, Aysel. (2013). Birey Ve Davranış, Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kayıran, Yücel. (2014). Murathan Mungan tragedyası. İstanbul: radikal kitap (07.11.2014).

Kayıran, Yücel. (1984). Ankara: Yaba Öykü, 2 Aylık Cep Dergisi, Mayıs-Haziran.

Keane, John. (1992). Medya ve Demokrasi. Çeviren: Haluk Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Keçeli, Fatma. (2003). Güngör Dilmen'in Oyunlarında "Mitolojik, Tarihsel ve Fantastik Olan"ın Kullanımı. Ankara: Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Sayı.16, s.32.
- Kıran, Zeynel. (1999). Sözceleme ve Göstergebilim. Makale, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, İstanbul: Simurg Yayınevi, s.93,94.
- Kıran, Zeynel & Kıran, A., Eziler. (2000). Yazınsal Okuma Süreçleri. Ankara: Seçkin Yayınları, s. 305, 306.
- Kırel, Çiğdem. (2004). Sosyal Psikoloji. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Birimi, Eskişehir: Erişim Tarihi:10.12.2014 (http://www.google.com.tr/books?id=TFoYuhssKpoC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)
- Kırel, Çiğdem. (2011). Sosyal Psikoloji-I. Eskişehir: No: 2291 Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kışlalı, A., Taner. (2010). Siyasal Sistemler. Ankara: İmge Kitabevi. Sayı:4/1, Ankara: Hangar Marka İletişim ve Reklam Hizmetleri.
- Kocadaş, Bekir. (2005). Kültür ve Medya. Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı, 34. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık. (s.5).
- Kongar, Emre. (1971). Toplumsal Değişme. TODAİE, Amme İdaresi Dergisi,
- Kongar, Emre. (1997). 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.158.
- Kültür Bakanlığı. (1996). İstanbul: Devlet Opera ve Balesi Yayınları, Emler Matbaacılık, s.14.
- Köklü, Nilgün. (1994). rnek Olay Çalışma Metodları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 2. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Lancaster, J.B. (1986). Primate social behavior and ostracism. Ethology and Sociobiology, s.216-217.

- Lundberg. George A., & Schrag, Clarence, C., Larsen, Otto., N. (1970) Sosyoloji. Çeviri: Özer Ozankaya. Cilt. I, s. 59. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını.
- Le Bon, Gustave. (1997). Kitleler Psikolojisi. Çeviren: Selahattin Demirkan. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Lerner, Daniel. (1985). Propagandada Etkinlik: Şartlar ve Değerlendirme. (Kitap içinde Makale: Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş). Çeviri: Oskay, Ünsal. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları. (s.270, 272).
- Locke, John. (1999). İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme. Çeviri; Meral Delikara Topçu. Ankara: Öteki Matbaası.
- Locke, John. (2013). İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme. Çeviri; Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Lundby, Knut. & Ronning, Helge. (1997). Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması. (Makale). Medya, Kültür, Siyaset. Derleme: İrvan, Süleyman. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- Machiavelli, Niccolo. (1955). Hükümdar. Çeviri: Yusuf Adil Egeli, Ankara: Yıldız Matbaası.
- Mannoni, Pierre. (1992). Korku. Çeviren: Işın Gürbüz. İstanbul: İletişim Yayınları. (s.9,10,1143,45,46).
- Marcuse, Herbert. (1986). Tek Boyutlu İnsan Çeviren: Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.
- Marx, Karl. & Engels, Friedrich. (2004). Alman İdeolojisi (Feuerbach). Çeviren: Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl. (2011). Kapital Ekonomi Politigin Eleştirisi I. Cilt. Çevirenler: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayıncılık. (s.82).

- Marx, Karl. (2011). Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı. Çeviren: Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.
- Maslow, Abraham. (2001). İnsan Olmanın Psikolojisi. Çeviren: Okhan Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Maslow, Abraham, Harold. (1970). Motivation and Personality. New York: Harper and Row.
- Meyer, Philip. (1994). “Hitler İsteseydi...”. Çeviri: Ali Dönmez, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Milburn, Michael A. (1998). Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset. Çeviri: Ali Dönmez, Veli Duyan, İstanbul: İmge Yayınevi.
- Miller, Arthur. (2011). Cadı Kazanı, Çeviri: Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.144.
- Mitrani, Erdoğan. (2014). Arthur Miller’in ‘Bedel’i, Şalom Haftalık Siyasi ve Kültürel Gazete, (17 Aralık).
- Montaigne, Michel de. (1987). Denemeler, Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul: Cem Yayınları, s.109.
- Montesquieu, (2014). Kanunların Ruhu Üzerine. Çeviri: Fehmi Baldaş, İstanbul: Matsis Matbaa.
- Mora, Necla. (2011). Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim. Ankara: Nobel Yayınları.
- Mungan, Murathan. (1986). Yalan Toplumuyuz. Söyleşi; Nilüfer Kuyuş, Milliyet Gazetesi, 06.11.1986, s.20.
- Mungan, Murathan. (1994). Tiyatro Festivalinde ‘Mezopotamya Üçlemesi’, Milliyet Gazetesi, 18.05.1994, s.16.

- Mungan, Murathan. (1994). Taziye Tüm Yaşamı Bir Ölünün Başında Anlatma Oyunudur. Milliyet Sanat, Sayı. 90 s. 11.
- Mungan, Murathan. (2002). Yüksek Topuklar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mungan, Murathan. (2007). Taziye Mezopotamya Üçlemesi II. İstanbul: Metis Yayınları, s.11-59.
- Mungan, Murathan. (2014). Merhaba Asker. İstanbul: Metis Yayınları. Önsöz.
- Mungan, Murathan. (2015). "Onlardan Sonra Birkaç Kelime Daha Fazla Söyleyebilelim Diye Öldüler" İstanbul: radikal kitap. (19.01.2015).
- Mutlu, Erol. (1998). İletişim Sözlüğü. Üçüncü Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Münci, Kapani. (1989). Politika Bilimine Giriş. İstanbul: Bilgi Yayınevi. s. 147
- Naci, Fethi. (1981). 100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme İstanbul: Gerçek Yayınevi, s.219.
- Nietzsche, Friedrich. (2001). İyinin ve Kötünün Ötesinde. Çeviren: Ahmet İnam. İstanbul: Yorum Yayınevi. s.199,200.
- Nietzsche, Friedrich. (2011). Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans. İstanbul: Say Yayınları, Bütün Yapıtları 17, s.57,70.
- Neumann, N., Elizabeth. (1992). The Contribution of Spiral of Silence Theory to an Understanding of Mass Media," der., Stanley Rothman, The Mass Media In Liberal Démocratie Socle Iles, New York: Paragon House, s. 75-83.
- Neumann, N., Elizabeth. (1998). Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi, Çeviren, Murat Özkök, Birinci Baskı, Ankara: Dost Kitabevi.
- Nutku, Hülya. (2004). Güngör Dilmen'in Kişiliği ve Oyunları, Güngör Dilmen Toplu Oyunları 1, Kitap içinde Bölüm, İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, s. 9-26.

- Nutku, Hülya (2006). Dramaturgi Oyun Sanatbilimi, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s. 211.
- Nutku, Özdemir. (1960). Tiyatro ve Yazar, Ankara: GİM Yayınları, s.185, Sayı.20, s.131.
- Nutku, Özdemir. (1983). Dram Sanatı. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, s. 10-11.
- Nutku, Özdemir. (2000). Dünya Tiyatrosu Tarihi Cilt 1. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.37-39.
- Nutku, Özdemir. (2008). Dünya Tiyatrosu Tarihi 2. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, s.333-335.
- Okay, Vahap. (1957). Modern Propaganda, İstanbul: Okay Yayınevi.
- Önertoy, Olcay. (1998) Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Tiyatro, Çağdaş Türk Edebiyatı Kitap İçinde Bölüm, Ünite 10, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ve Açık öğretim Fakültesi Yayınları, S.174-175,
- Özüaydın, N., Uğur. (2013). Stanislavski Sistemi ve Metot Oyuncululuğu'nun Aralarındaki Temel Farklar Açısından Karşılaştırılması. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Sayı 35, S.23-35, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Pareto, Vilfredo. (1968), The Rise and Fall of the Elites. New Jersey: The Bedminster.
- Pavis, Patrice. (2000). Gösterimlerin Çözümlemesi. Ankara: Dost Kitabevi, s.33,38
- Peltekoğlu, Filiz, Balta. (2012). Halkla İlişkiler Nedir? İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım. (s.213,214)
- Pierre, Guiraud. (1994). Göstergebilim, Çeviren: Mehmet Yalçın, Ankara: İmge Yayınları.
- Pomeroy ve Sarah B. (2004). A Brief History Of Ancient Greece: Politics, Society

And Culture, New York: Oxford University Press, s.235.

Postman, Neil. (1994) Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem. Çeviren: Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Qualter, Terence H. (1980). Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi. Çeviri: Ünsal Oskay, Cilt 35, Sayı. 1, Ankara.

Qualter, Terence H, (1983) Opinion Control In the Democracies, Macmillan, London.

Radcliffe Brown A., R., (1968). Din ve Toplum Çeviri: Ünsal Oskay. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Cilt, 23 Sayı, 4.

Rifat, Mehmet. (1993). Homo Semioticus. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.16.

Rifat, Mehmet. (2009). Göstergebilimin ABC si. İstanbul: Say Yayınları, s.11,58.

Ritzer, George. (1992). Sociological Theory. Çeviren: Ümit Tatlıcan. Third Edition, Mc Graw-Hill, Inc.

Roland, Barthes. (1999). Göstergebilimsel Serüven. Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul: Kaf Yayınları, s. 21.

Rousseau, J., Jacques. (2006). Toplum Sözleşmesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Russell, Bertrand. (1990). İktidar. Çeviren: Mete Ergin. İstanbul: Cem Yayınevi

Bilgin, Nuri. (1988). Sosyal Psikolojiye Giriş. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat

Russell, T., John. (1993). The Penguin Dictionary of the Theatre, Londra: Penguin Books, s. 298.

Sartori, Giovanni. (1996), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. Çeviri: Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları.

Saussure, Ferdinand de. (1976). Genel Dilbilim Dersleri, Çeviren: Berke Vardar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.36,37.

- Scheff, Thomas, J. (1994). Kanlı Öç. Çeviren: Mustafa Cemal. İstanbul: Belge Yayınları.
- Schroeder, Patricia, R. (1996). The Feminist Possibilities of Dramatic Realism, London: Associated University Press, s.34.
- Scott, John, Anthony. (1979). Rosenberg'ler Olayında FBI ve Hukuk (1978), Çeviren: Tarık Günersel Birikim Dergisi, Sayı. 49, s.71,72.
- Seha L., Meray, (1954). Halk Efkârı ve Yoklanması. Ankara Üniversitesi. S.B.F. Dergisi, Sayı 3 Cilt 9, Ankara.
- Selek, Pınar. (2001). Maskeler, Süvariler, Gacılar İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Sennett, Richard. (2002). Kamusal İnsanın Çöküşü. Çeviri Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezer, Duygu. (1972). Kamu Oyu ve Dış Politika. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No. 339.
- Shoemaker Pamela, J. & Reese, Stephen, D. (1997). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. (Makale). Medya, Kültür, Siyaset. Derleme: İrvan, Süleyman. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, Ark Kitapları.
- Sophokles, (1941). Antigone. Çeviren: Sebahattin Ali, İstanbul: Maarif Matbaası, s.1-85.
- Sophokles. (1941). Oidipus Kolonos'ta. Çeviren: Nurullah Ataç, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Sophekles. (2012). Elektra, Çeviri: Azra Erhat, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sophokles. (2012). Elektra. Çeviren: Cüneyt Çetinkaya, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Sophokles. (2015). Aias. Çeviren: Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.V-VIII.

- Sophokles. (2015). Kral Oidipus. Çeviren: Bedrettin Tuncel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Sönmez, Sinan. (2009), Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri (Kitap İçinde Makale), Derleyenler: Mütevellioğlu Nergis, Sinan Sönmez, Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.26.
- Stanley M. Honer, & Thomas C. Hunt. (1990). Felsefe ve İnsan Doğası. Çeviren: Hasan Ünder, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt. 23, Sayı. 2, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, Gültekin. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, Makale, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Sayı 19, s. 119-144.
- Swingewood, Alan. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çeviren: Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şabaş, E., Polat. (2014). Murathan Mungan’ın Öykü ve Romanlarında Kadın. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.5-10.
- Şafak, Elif. (2006). Seyirlik... Pazar Yazı. Zaman Gazetesi Pazar Eki. 31 Aralık 2006.
- Şahin, Musa. (2006). Güney Afrika’da Cape Koloni Topluluğunun Oluşumu ve Osmanlı Türk Varlığı. Sosyoloji Konferansları Dergisi (İstanbul Journal Of Sociological Studies), Sayı. 33, S.81-86.
- Şengül, Abdullah. (2009). Türk Tiyatrosunda Tarih, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, s.1955.
- Şener, Sevda. (2003). Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi. Ankara: Dost Kitabevi, s.16,17.

- Şener, Sevda. (2003). Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi, Ankara: Dost Kitabevi. s.16,17.
- Şimşek, M., Şerif. Akgemci, Tahir. Çelik, Adnan. (1998). Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış. Konya: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. (1969) Genel Sosyoloji Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tan, Nail. (2012). Yitirdiklerimiz: Oyun Yazarı, Çevirmen Güngör Dilmen, Ankara; Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Cilt.103, Sayı. 727, s. 88-91.
- Tanilli, Server. (1989). Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz. İstanbul: Say Yayınları, s.57.
- Tanör, Bülent. (1986), İki Anayasa 1961-1982 İstanbul: Beta Basım Yayınları, s.140,142.
- Tarde, Gabriel. (1901). The Public and Crowd. Editör: Terry N. Clark (1969). Gabriel Tarde on Communication and Social Influence: Selected Papers, Chicago and London: University of Chicago Press, s. 277-294.
- Tarde, Gabriel. (2004). Monadoloji ve Sosyoloji. Çeviren: Özcan Doğan. Ankara: Öteki Yayınevi. (s.57).
- Thomas, R. M. (1998). Conducting educational research: A comparative view. West Port, Conn: Bergin & Garvey.
- Tocqueville, Alexis De. (1962). Amerika'da Demokrasi. Çeviri: Taner Timur. İstanbul: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasi İlimler Serisi.
- Tocqueville, Alexis De. (1995). Eski Rejim ve Devrim, Çeviri: Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Toker, Metin. (1991). DP'nin Altın Yılları 1950-1954 Ankara: Bilgi Yayınevi, s.256-258.

- Topçuoğlu, Hamide. (1961). XIX. Yüzyıl Sosyologlarında Hukuk Anlayışı. No: 151. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Touraine, Alain. (1994). Modernliğin Eleştirisi. Çeviren: Hülya Tufan İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (s. 186, 189).
- Tuncel, Bedrettin. (1938). Tiyatro Tarihi, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, s.57.
- Türkoğlu, H., Gökçe. (2009). Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt, 11. Sayı, 2. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. (s.251,289).
- Ünlü, Aslıhan. (2011). Değişen Tarih ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram - 2: tarihten oto/biyografiye, oto/biyografiden drama Halide Edip örneği. İzmir: YEDİ Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı. 6, s.12-14.
- Walkovsky, Stanley. (2004). Bir Çift Güvercin Havalansa. Tavrı Kültür Sanat Dergisi, Ankara: Tavrı Yayınları, s.13.
- Weber, Max. (2006). Sosyoloji Yazıları. Çeviri: Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.
- West, David. (1998). Kıta Avrupası Felsefesine Giriş. Çeviren: Ahmet Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Wright, Ronald. (2007). İlerlemenin Kısa Tarihi. Çeviren: Zarife Biliz, Barış Baysal. İstanbul: Versus Yayınları.
- Yaylagül, Levent. (2013). Kitle İletişim Kuramları. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, Cemal. (1966). Eğitimde Araştırma Metotları. MEB Eğitim Müdürlüğü Birimi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yirmibeşoğlu, Vildan. (2007) Toprağa Düşen Sevdalar. İstanbul: Mega Basım, s.139.
- Yücekök, Ahmet, N.. (1987). Siyasetin Toplumsal Tabanı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Yücel, Tahsin. (1982).Yapısalcılık. İstanbul: Ada Yayınları, s.85,88.

Yücel, Tahsin. (1995). Anlatı Yerlemleri Kişi/Süre/Uzam, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.124.

Yüksel, Ayşegül. (1982). Yapısalcılık ve Bir Uygulama Melih Cevdet Anday Tiyatrosu Üstüne, İstanbul: Yazko Yayınları, s.48, 52, 60.

İnternet Kaynakları;

https://en.wikipedia.org/wiki/Athol_Fugard, Erişim Tarihi: 06.10.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCng%C3%B6r_Dilmen Erişim Tarihi:10.09.2015

Kongar, Emre. Mccarthy Kimdir? Mccarthyizm Nedir? -III-

http://www.kongar.org/aydinlanma/2009/693_McCarthy-III.php Erişim Tarihi: 17.10.2015

Kongar, Emre. Mccarthy Kimdir? Mccarthyizm Nedir? -I-

http://www.kongar.org/aydinlanma/2009/691_McCarthy.php Erişim Tarihi: 17.10.2015

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Cad%C4%B1_Kazan%C4%B1_\(oyun\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Cad%C4%B1_Kazan%C4%B1_(oyun)) Erişim Tarihi: 10.10.2015

<http://murathanmungan.com/biography/>

http://www.edebiyatögretmeni.net/murathan_mungan.htm

http://www.edebiyatögretmeni.net/murathan_mungan.htm

<https://tr.wiktionary.org/wiki/izlek>

Özgeçmiş

İzmir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini de İzmir’de tamamladı. 1988 yılında çok istediği tiyatro eğitimini almak için, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden ayrıldı. 1989-93 eğitim öğretim yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Dramatik Yazarlık Sanat Dalı’na girdi. 1992 yılında Hesaplaşma adlı oyunuyla Suat Taşer Kısa Oyun Yarışmasında üçüncülük ödülü aldı. Oyununu İzmir Devlet Tiyatrosu yönetmenlerinden Mehmet Büyükağaoğlu sahnedi. Bir yıl sonra yine aynı yarışmada İkincilik ödülüne layık görüldü. Düşen Maskeler adlı oyunu, oyuncu ve yönetmen Ozan Akhan tarafından sahnelendi.

1994 yılında bölüm hocaları tarafından yönlendirilerek Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Dramatik Yazarlık Sanat Dalı’nda araştırma görevlisi olarak mesleki yaşantısına başladı. Erzurum’da yaşamaya başladı. 1995 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Ana Sanat Dalı Tiyatro Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Tez aşamasındayken kızının erken doğumu nedeniyle 1998 yılında görevinden istifa etti, yüksek lisans eğitimini yarıda bıraktı. İzmir’e taşındı. Bu arada bir yandan özgün yazarlık çalışmalarına devam ederken, diğer yandan dramatik yazarlık bölümlerine öğrenci yetiştirmeye başladı. Eşinin görevi nedeniyle 2005 yılında Adana’da yaşamaya başladı. Aynı yıl Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro-Oyunculuk Ana sanat dalından “Cumhuriyet Dönemi Kadın Oyun Yazarlarının Kadın Eksenli Oyun Metinlerinde Kadın Karaktere Yaklaşımlarının İncelenmesi” başlıklı teziyle mezun oldu, yüksek lisans derecesini aldı. 2007-2008 öğretim döneminde eğitime başlayan Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nin

dramatik yazarlık ve oyunculuk bölümlerinde ders vermeye başladı. Halen bu kurumda öğretim görevlisi kadrosuyla çalışmakta ve başta dramatik yazarlık ve dramaturgi olmak üzere çok sayıda ders vermektedir. 2012 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde doktora eğitimine başladı.

